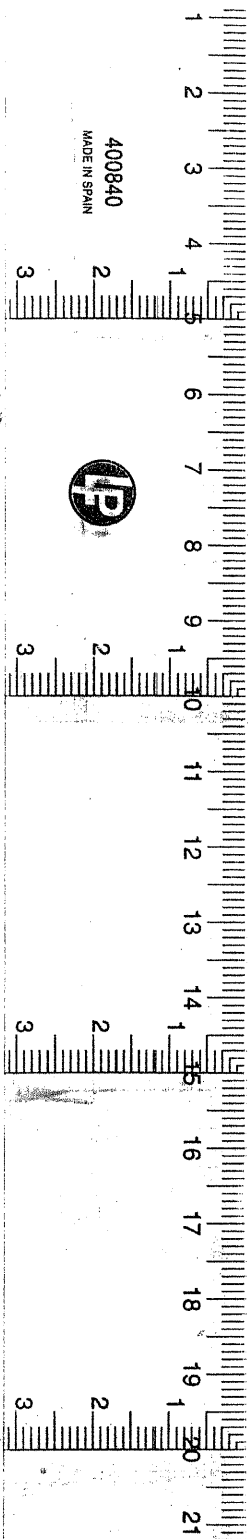

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sala A
Volumen 21
1922/24

400840
MADE IN SPAIN

IOACHIMI EGELLII RA-
uenspurgensis medici En-
deca syllabum.

INTER torbena, quæ Deus superne
Donat munera, sanitas uel ipso
Momo iudice, principem meretur
Laudem, Nam satis est superis diues,
Clarus, nobilis, eloquens, uenustus,
Quisquis corpore uiribusq; pollet.
Contra, quem gra. ior, ferociorq;
Morbus lancinat, omnibus licebit
Lare diuitijs abundet ille,
Est pauper nihilominus, miserq;
Ut qui perpetuo dolore, cuncta
In lecto mala perferat supinus.
Quare rebus in omnibus diætam
Ut, noxa sine, uictitare longum
Possis, præstitit bonam tenere,
Et languoribus obrutum uigorem
Doctis præsidijs, salubribusq;
Passim SAMMONICI leuare QVINTI,
Quem nuper carie, situq; scædum
HVMELBERGIVS ille clinicorum
Ornatissimus expoliuit, auxit,
Illum candide perlegas amice,
Nam fragiliter est, salutiferq;

PRVDENTISSIMO CIVITA-
TIS ISNENSIS SENATVI, GA-
briel Humelbergius Rauenspur-
gensis, medicus. S. D.

VINTVM SERENVM DE MORBORVM
remedijs pridem à me castigatum & Commentario expo-
situm calchographorum typis excudendū daturus, summope-
re conuenire mihi uisum est, ut alicuius auspicio in homi-
num manus exiret. Cogitanti autem cui tam nobilis medicus potius
dicaretur quàm prudentiæ uestræ, uiri consultijs. mi, melius se non offe-
rebat consilium, idq; multis etiam nominibus: & in primis quidē, tum quo
uestro munitus patrocinio tutior in lucem prodiret & ita legentibus com-
mendatior redderetur, tum ut pro bene meritis hucusq; in me collati gra-
tiam aliquam referrem, & beneuolam erga me uoluntatem uestram & a-
nimimum, licet alijs pronum & perpromptum, plus mihi demererer. Hunc
autem, cum locis aliquot subobscurior & nō omnibus adeo patens & per-
uius uideretur, operæ precium duxi interpretandum & Commentario illis
strandum, quo legentibus nō quidem eruditjs & doctjs, sed rudioribus tan-
tum consulere, & faciliorem dictorum intelligentiā traderem, ut si quan-
do ipsos corporali aliqua infirmitate molestari contingeret, haberent quo
facilius sibi consulere, & salutaria ad morbos amoliendos, sanitatemq; de-
perditam recuperandam promptius desumere possent medicamēta. Quod
medicinæ, quæ cæteris artibus omnibus præstat, testante Hippocrate, offi-
ciū est præcipuū. Hæc enim munere suo fungens, uel incolumia corpora ne
in morbos incidant, præcauet atq; præseruat, sanitatē quo ad potest tuendo
& cōseruando: uel, quæ pars est potior, in deterius iā lapsa & agrotantia,
morbisq; uicta, ipsos propulsando eliminandoq; pristino uigori & sanita-
ti restituit, ceu breuiuscule hoc disticho expressimus:

Quam DEVS ipse dedit medicam mortalibus artem,
Aegrotos sanat, seruat & incolumes,

Harum itaq; alteram, & maxime quæ morbis amoliendis operam suam
delegat, præfenti carmine tum docto & eleganti tum mortalibus maxime
utili, tradit & edocet nos SERENVS, uir multæ ac uariæ eruditionis
& doctrinæ, cuius mentionem facit Macrobius libro Saturnalium tertio

dum ait: Nam repperi in libro V. reconditorum SAMMONICI SERENI utrunq; carmen, quod ille se in cuiusdam FVRII uetustissimo libro repperisse professus est. Hunc Terentianus egregium ac nobilem facit poetam, & quidem Lyricum; inter quos etiam diuus Hieronymus eum connumerat dum ad Paulinum ita scribit; David Simonides noster, Pindarus & Alceus, Flaccus quoq; Catullus & SERENVS, Christum lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis suscitatur resurgentem. Huius quæ plurima conscripsit opuscula citant pluribus in locis multi, ceu Nonius Marcellus, Marcianus Capella & alij. Fuit autem Gordiani iunioris præceptor, illumq; usq; adeo dilexit, ut bibliothecam illi suam duum & sexaginta millium uoluminum testamento legauerit, uti traditur ab Aelio Spartiano, qui etiam inter alia ubi de Caracallæ truculentia scribit, sic insit: Occisi sunt & in balneis plures & in cænis, inter quos SAMMONICVS SERENVS, cuius libri plurimi ad doctrinam extant. Superest hodie carmen hoc de morborum remedijs. SERENVM itaq; à tam multis tum doctis tum pijs atq; summis laudatum uiris, unã cum Commentarijs nostris in honorem uestrum & commodum prodeuntẽ benigna fronte, serenoq; uultu atq; animo candido sinceroq; suscipite, & à Zoilis ipsis ac inuidorum impetu, linguisq; uirulentis defendite. Vestro enim patrociniõ muniti prodibunt tutiores, si modo à talibus tutum quid esse potest. Diu ualeat, uiuatq; prudentia uestra uiri optumi. Ex Museo nostro Isuæ nestræ. Pridie Idus Aprilis. AN. M. D. XL.

QVINTI SERENI SAMMONICI LIBER MEDICINAE.

PROOEMIUM.

PHOEBE salutiferũ, quod pangimus, adfere carmen,
Inuentumq; tuum prompto comitare fauore.

GABRIELIS HVMEBERGII RAVENSBERGENSIS, IN LIBRVM MEDICINALEM Quinti Sereni Sammonici COMMENTARIUM.

PHOEBE.) Q. Serenus morborum remedia, quibus humanæ saluti consulat, traditurus, primũ præfatiõ prooemio, & præfatione, exordioq; libri, iure uatum, diuinum inuocat numen: quippe omnis medela, sacris etiam nũ attestatibus literis, à Deo est. Itaq; alijs alios & singulis singulos rei tractandæ præfectos, quorũ res, opera & consilia dictaturi sunt, inuocantibus, autor artis suæ, hoc est, medicinæ deos Phœbum & Aesculapium inuocat. Dictus est autẽ Phœbus quasi purus & syn- Phœbus.
cerus, unus ac simplex, multitudinisq; nescius, summus item ob idq; Apollo, id est, uniuersalis, iuxta Pythagoram, Deus, quasi ἀπλὸς ἢ ἁπλοῦς, hoc est, simplex seu ab alijs seiunctus. Cum itaq; sanitas concordia & unitate, morbi uero discordia, multitudine & mutabilitate consentent, non immerito morbos expellendi causa Phœbus inuocatur, ut hijs expulsis, unitas, sanitasq; humano cor

Pangere. pori restituatur. *Pangimus.*) Figimus, id est, scribimus. *ἄταφορα* est. Nam olim quia cæris figebantur carmina, pangi dicta sunt. *Adfere.*) Defende à detractorū iniuria. **Carmen.** *Carmen.*) Poema nostrum, uersus certo pedum numero constrictos. *Inuentumq; tuum.*) Medicinæ artē. Hanc enim ipse Apollo dicitur inuenisse. Quod & apud Ouidium libro *Metamorphoseon* primo de se testatur, inquit: Inuentum medicina meum. *Prompto comitare fauore.*) Parato adesto & prosequere beneficio & obsequio, ut inuentę abs te artis laudem, honorem & commodum tueris.

Tuq; potens artis, reduces qui tradere uitas
Noscis, & in cælum manes reuocare sepultos.

Aesculapius. *Tuq; potens.*) Validus, gnarus, sciens, habens cognitionē artis medicinæ. Aiunt Aesculapium Apollinis filium creditum, quod medicinam prius rudem & uulgarem, ut Celsus inquit, paulò subtilius excoluerit, in Deorum etiā numerum esse receptum: quare eum ipsum ut diuinū numē, post Apollinem, cui ut patri prior debetur pietas, nunc inuocat. *Reduces qui trad.*) Ab interitu seruatos uita les spiritus, noscis tradere & restituere pristino uigori. *Reduces* dicuntur à periculo imminenti seruati. *Ausonius* ad nepotem in genethliaco carmine, Vt reducem fatorum ad finem senectæ sospes agam. *Et in cælum.*) In has auras quibus uiuentes uescimur, in hunc mundum sensibilem, & machinam hanc quam uidemus, cælū scilicet, & elementa, & quæ ex eis coagmentata sunt atq; cōflata.

Mundus. *Plinius* libro de historia naturæ secūdo: *Mundus* & hoc quod nomine alio cælum appellari libuit: cuius circumflexu teguntur cuncta. Itē *Pomponius Mela:* Omne hoc quicquid est, cui mundi cæliq; nomen indidimus, unum id est, & uno ambitu se cūcta q; amplectitur. Porro mundus à perfecta absolutaq; elegātia dicitur, quemadmodū *κόσμος* apud Græcos etiam ornamenti nomine *κόσμος* appellatus, sicq; ab Aristotele in libro de mundo ad Alexandrū definitus:

definitus: *κόσμος ἢ τῶν ὀλῶν τάξις τε καὶ διακοσμησις ὑπὸ θεῶν καὶ διὰ θεῶν ἀμφιλατῆρομένη*, hoc est, *Mundus* est uniuersitatis ordo & exornatio, à deo & per deum custodita. At mundi forma in absoluti orbis speciē globata est, indeq; à figurę rotunditate Orbis etiam appellatus. Cælum uero haud dubie cælati argumento, uti *M. Varro* interpretatur, autore *Plinio.* *Manes.*) Hominum umbras, animas, spiritus, de quibus incertum est bonorum ne an malorum sint meritorum. Nam si boni meriti fuerint, *εὐδαίμονες* & *Lares* dicuntur. Si uero male sint meriti, *κακοδαίμονες* & *Larę* siue *Lemures* appellantur. *Sepultos.*) *Sepultos*, à corpore reuulsos. *Lucanus* libro 9, Si mihi contingat manes transferre reuulsos *Ausoniam.* *Reuocare.*) Ab inferis resuscitare, in lucem iam tartareis atritibus mancipatos reuere & suo corpori reddere. Traditur enim *Aesculapius* *Hippolytum* equis discriptum ab orco reuocasse, & pristinæ sanitati restituisse: propter quod cū à deis inferis apud *Iouem* accusaretur, ne plures à mortuis excitaret, fulmine ictus est & in deorum numerum relatus: quo honore, modo deum esse sit iuuare mortalem, maxime dignus fuit. Cum enim non modo beluas quasdam, sed & inanimata corpora pro deis habuerit antiquitas, quod mortalibus opem tulerint, multo magis homines in deorum numerum referre habuit: nec modo frugum, uini & aliarum rerum, uerum in primis uitæ nostræ autores, qua homini dulcius, chariusq; nihil habenti, maius dari quid potest: quippe quod non nisi deorū munus. De *Hippolyti* excitatione *Vergilius* *Aeneidos* lib. 7. & *Ouidius* *Metamorphoseon*. li. ultimo. Sed de hoc *Diodorus Siculus* antiquæ historiæ libro 1. sic ait: *Aesculapius* traditur *Apollinis Coronidis*q; fuisse filius. Qui natura, ingenio præclarus, medicinæ opera impensa, plurima ualitudini hominum utilia adinuenit. Adeo autem peritia artis excelluit, ut quàm plurimos desperantes sanitatem liberaret à morbo, propterea q; creditus

Orbis.

Manes.

Eudæmones,

Lares.

Cacodæmones.

Larę, Lemures.

Hippolytus ab

Aesculapio resuscitatus.

Aesculapium

mortuos resuscitasse quomodo intelligendum.

fit nonnullis defunctis uitam restituisse. Hæc Diodorus. Ex quibus & etiã ex rei ueritate manifesto apparet, mortuorum suscitationem fabulose & non uere attributam Aesculapio. Nam unius ueri Dei est mortuos resuscitare, non hominis, nisi eius cui Deus speciali gratia hoc munus dilargitus fuerit. Nõ igitur Aesculapius, ut stulta gentilitas fabulata est, manes orco eripere potuit, & suis corporibus redderet. Sed, quia homines uale tudinarios extremelaborantes, imò iam quasi deploratos & mortuos creditos, utpote quasi sine sensu iacentes mortuis perfimiles, sanauit, ut Lactantius diuinarum institutionum lib. 1. cap. 10. ait, apud prophanum uulgus mortuos suscitasse dictus est.

Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq; Epidaurũ,
 Qui quondam placida tectus sub pelle draconis
 Tarpeias arces, atq; inclyta tecta petisti,
 Depellens tetros præsentí numine morbos,
 Huc ades, & quicquid cupido mihi sæpe loquutus
 Firmasti, cunctum teneris expone papyris.

Collis.) Habitas, frequentas, tuoq; præsentaneo numine foues. *Aegæds.*) Aegea Ciliciæ urbs est, ad quam diuino cultu & sacrificijs religiose uenerabatur Aesculapius. *Pergama.*) Strabo in descriptione orbis lib. 17. Pergamũ insignis Asiæ ciuitas, inter Aeolicas principatũ quendam obtinens, quæ diu sub Attalicis regibus fortunata fuit: hanc præterfuit Cæcius, per campũ qui Cæcius appellatur. Plinius lib. 5. cap. 30. Pergamum longe clarissimum Asiæ oppidum, quod intermeat Silenus, præterfuit Cæcius, profusus Pindaso monte. Apud Pergamum uero cultus fuit Aesculapius, quod uel Galenus ipse qui Pergamenus fuit, libro de sanitate tuenda primo testatur inquit: Est uero non spernendus huius sententiæ testis, ipsum patrium nobis numen Aesculapius. Statius item Syluarũ lib. 7. in coma Earini: Dicitur Idalios Ericis de uer

Aegea.

Pergamum.

Galenus Pergamenus.

de uertice lucos Dum petit, & molles agitat Venus aurea
 cyncnos Pergameas intrasse domos, ubi maximus ægris
 Auxiliator adest, & festinãtia sistens Fata, salutifero mitis
 deus incubat angui. Ad hæc Herodianus lib. 5. in uita
 Antonini Caracallæ idem confirmat dum ait: His igitur
 actis, atq; urbibus, pro ut quamq; poterat, ordinatis, Pergamum adiit Asiæ ciuitatem, ut Aesculapij curationibus
 uteretur, quò postquam peruenit, somnijs quandiu uoluit captatis, Ilium mox petijt. *Epidaurum.*) Epidaurus hæc est, non Dalmatica illa à qua Ragusium: sed Peloponnesiaca, cuius celebrior ob Aesculapij templum fuit fama. Strabo lib. 8. Epidaurus non parum insignis est ciuitas, præsertim ex Aesculapij claritate nobilitata, quem uaria morborum genera curasse somniati sunt homines. Erat uero templum ægotantium multitudine usquequaq; refertũ, pendentibusq; tabellis in quibus sanati languores erant inscripti, quemadmodum & in Coa fiebat insula, pariter & Tricca. Sita urbs est in ipso Sarrhonicis sinu recessu intimo. Plinius item nat. hist. lib. 4. In sinu Sarrhónico Epidaurum oppidum Aesculapij delubro celebre. Et Pomponius Mela: Habitant, inquit, ab Isthmo ad Scylleon Epidaurij Aesculapij templo inclyti. Solinus item, Epidaurus, ait, decus est Aesculapij sacellum, cui incubantes ægritudinũ remedia capeffunt monitis somniorum. *Quondam.*) Fabio Gurgite & Iunio Bruto Scæua Coss. debellato Samnitico bello. *Placida.*) Grata aspectu & iucunda, pulchra, splendida, nitida. Lucanus: Vos quoq; qui cuctis innoxia numina terris, Serpitis aurato nitidi fulgore Dracones. *Draconis.*) Anguis, ut Valerius uocat. Ob id autem Aesculapio dicatus, ut Plinius nat. hist. lib. 29. tradit, quod multa illi inesse remedia creduntur. *Tarpeias arces.*) Urbem Romam. Cum arx Tarpeia in ipsa Roma sit, arcem pro urbe posuit, Mons Capitolinus. Ciceronis ætate Rupes tarpeia & Saxum tarpeiu dictus est, à uirgine Tarpeia Sabinorum scutis eo loci ad-

Epidaurus.
Ragusium.

Anguis cur Aesculapio dicatus.

Arx Tarpeia.

obruta & sepulta de qua Propertius lib. 4. Is diuisus
 fuit olim in Capitolium & Arcem, nunc nihil memorabi-
 le habet, præter nomen. Cæterum Arces loca significant,
 & sola excelsa & munitissima ac urbium tutissima. Sic di-
 ctæ, ut Græmatici quidam uolunt, ab arcendis hostibus:
 seu, ut Solino placet, ab Arcadibus, quoniam montiũ
 excelsa & munitissimos quosq; habitabant colles. *Incl-*
tatecta.) Domos, ædificia magna Romana. Aescula-
 pius serpentis effigie, nauis Romæ Tyberino flumine sub-
 uecta, in Lycaoniam insulam, quæ in medio flumine est,
 à fundamentis quadrato lapide instar nauis extructa, ubi
 illi postea templum est cõstitutum, hodie diuo Barptolo-
 mæo sacrum, sua sponte transiuit. *Tetros morbos.*) Pe-
 stiferam luem, pestilentiam, qua Romani triennio diuexa-
 ti cum nulla neq; diuina neq; humana ope finem imponi
 uiderent, Sibyllinisq; libris pellectis eam aduersam ciui-
 tati tempestatẽ nisi ab Epidauro accersito Aesculapio se-
 dari non posse animaduertent. Is igitur nauis Romam
 delatus, pestiferam luem paulatim dispulit. Hanc præsti-
 giosam historiam habes apud Valerium Maximum rerum
 memorabilium lib. 1. Plinium iuniorem in libro de
 uiris illustribus. Et Ouidium metamorphoseon lib. ulti-
 mo. Romam autem Aesculapius lubens concessit, ut di-
 rum idolorum cultum, iam antea receptum, aueret, &
 in stulta hominum corda impiam religionem penitissi-
 me infigeret. *Præsentinumine.*) Præsentaneo auxilio, reme-
 dio. Est autem Numen, dei nutus atq; potestas. Varroz
 Nutus. Numen dicunt esse imperium dei, ab nutu. Nutus autem
 fauor est ac numinum suffragatio. *Huc ades.*) In descri-
 bendis morborum medicaminibus præsens adfis, & opẽ
 ferat. *Teneris papyris.*) Tenuibus & subtilibus chartis,
 quæ ex papyro præparantur diuisæ acu in prætenues sed
 quàm latissimas phylliras. Papyrus autem frutex est ac
 Papyrus. *ἑββλος.*) iunci species, quam Græci *ἑββλος* appellant. Nasciturq;
 in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi
 euaga-

euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine
 gurgitum; brachiali radice obliquæ crassitudine, trian-
 gulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitu-
 dine, in gracilitatem fastigiatum thyrsi modo cacumen
 includens, semine nullo aut usu eius alio quàm floris ad
 deos coronandos. Nascitur & in Syria, circa quem odo-
 ratus ille calamus lacum. Nuper & in Euphrate nascens
 circa Babylonem papyrus intellectum est eundem ue-
 sum habere quem chartæ. Et tamen adhuc malunt Par-
 thi uestibus literas intexere. Verum ante usum chartarũ,
 quibus maxime humanitas uitæ constat & memoria, ho-
 minumq; immortalitas, palmarum folijs primo scriptita-
 tum est: deinde quarundam arborũ libris: postea publi-
 ca monumenta plũbeis uoluminibus: mox & priuata lin-
 teis cõfici cœpta aut cæris. Nuncq; eo genere chartæ uti-
 mur, quod ex contritis linteolis conficitur, nomenq; à
 papyri frutice sumptum obtinet. Spectantur autem in
 chartis tenuitas, densitas, cãdor, leuor. Sed de hijs omni-
 bus multa & copiose satis Plinius in naturalis historię
 suæ lib. 13.

Membrorum series certo deducta tenore

Vt stet, & assimilis medicinæ defluat ordo,

Principio celsa de corporis arce loquemur.

Membrorum.) Scilicet humani corporis. Membra, auto *Membra.*
 re Galeno, corporis sunt particulæ, quæ nec omnino cir-
 cumscriptionem habent propriam, sic enim particulæ
 non forent, sed corpora per se: nec omnifariam coniu-
 ctæ sunt alijs. *Series.*) Constitutio & digestio, sic dicta à *Series.*
 ferendo, hoc est, à florum ac frondium, e quibus ferta pri-
 mitus & coronæ fiebant, inuicem digestionem. Sed de co-
 ronæ & fertis plura Plinius lib. 21. *Certo tenore.*) Recta &
 ordinata colligantia & ordinatione. *Vt.*) Vt, similitu-
 dinem denotat. *Et.*) Et, scite ac eleganter pro etiam, ita, Et,
 & sic, usurpatur. *Assimilis.*) Scilicet ordini membrorum.

Ordo.
Series.

Arx corpo-
ris caput.

Medicina.) Medicamentorum & curationum morbo-
rum. Defluat.) Deriuat, & eodem modo ac ordine comi-
tetur. Ordo.) Ordo à Serie differt: quia ille digestio est,
qua suo loco quidq; collocatur: hæc uero continua quæ-
dam progressio atq; contextus continuus. Principio.)
Ab initio & primum ante alia. Celsa.) Alta & sublimi,
Corporis arce.) Vocat corporis arcem caput, tãquam præ-
cipuum hominis membrum, & excelsiorem instar arcis
locum in humano corpore obtinens. Synesius in laude
Caluicij: A capite tanquam ab arce dependent funes mor-
borum usq; ad reliquum corpus.

CAPITI MEDENDO.

CAPVT I.

BALSAMA si geminis instillans auribus addas,
Tum poteris alacrem capitis reparare uigorem.

Caput.

Cephalalgia.

Cephalæa.

CAPITI.) Passionibus & doloribus ca-
pitis, quod corporis pars est nota: sic di-
cta, ut Varroni placet, quod inde ini-
tium capiãt sensus & nerui. Huius affe-
ctio quia non unica est & diuersas ha-
bet causas, diuersis etiam appellatur
nominibus Græcis, sed apud Latinos usitatis, scilicet, Ce-
phalea & Cephalalgia: quorum hæc aliquando ex sola
intemperie, aliquando ex humorum copia superante, ali-
quando ex utrisq; contingit, interdum uero ab extrinse-
ca causa ceu solis æstu, cuius in capitis huius sine memi-
nit etiam autor: frigore, ebrietate, ictu, casu aut alia re ex-
trinseca accidit. Cephalæa uero, uti libro de locis affectis
tertio scribit Galenus, cerebri morbus est, quod nemo
dubitatur. Est enim affectus hic, dolor diuturnus, difficul-
terq; solubilis, qui à parua occasione uehementes habet
accessiones, ut neq; strepitum, neq; uocem, neq; luminis
splendo-

splendorem, neq; motum tolerare possit infirmus: sed
tranquillitatem, obscurumq; cubiculum querat, idq; ob
doloris uehementiam. Quippe nonnulli ueluti malleo,
se percuti arbitrantur: alij caput frangi, distendiq; senti-
unt. Non paucis ad oculorum quoq; radices dolor ex-
tenditur. Verum huiusmodi accessiones, ueluti in mor-
bo comiciali, intermissiones habet, interceditq; tempus,
quo perfecte liberati uidentur. Igitur constat, huic mor-
bo capitis, facilem affectionem, cum cephalalgia, id est ca-
pitis dolore, esse communem. Verum per cephalæam affe-
ctæ partes multo redduntur quàm in cephalalgia debili-
ores. Hactenus Galenus. Balsama.) Succum balsami qui
& opobalsamum dicitur. Balsamum enim arbuscula est,
quæ lycij modo crescit, in Iudæa eiusq; conualle quadam
tantum, & in Aegypto nascitur, ut autor est Dioscorides.
Plinius arbusculum esse dicit, quæ uiti similior sit quàm
myrto, & uni terrarum Iudææ quondam concessam, &
in duobus tantum hortis, utroq; regio. Aegesippus li-
bro excidij Hierosolimitani primo, locum hunc in quo
balsamum gignitur, uirgultisq; innascitur, quæ acutis la-
pidibus incidunt pueri agricolarum, prope urbem Hiero-
soluta esse dicit. Inciditur autem uirgultum, ut aiunt, ui-
tro, lapide, osseisue cultellis: et, ut Dioscorides prodit, fer-
reis unguibus etiam. Oportet autem citra uitalium læsio-
nem & in solo cortice artificij plaga id fieri. Nam ut Plini-
us tradit, ferro lædi uitalia, odit: moritur protinus, qua
propter incidentis manus libratur artificij temperamen-
to, ne quid ultra corticem uiolet. Vnde Solinus etiam in
solo cortice artificij plaga uulnerari dicit uirgulta, & fer-
ro attrectata sine mora mori. Cæterum ex incisi plaga suc-
cus ac humor manat, destillatq; qui lachrymis pulcher-
rorantibus, ut Aegesippi uerbis utar, Balsamum quoq;
uocatur, & Græce cū adiectione Opobalsamū: idq; aut
quia ὀπός idem est quod succus, & hæc communis opinio
est: aut, quia, ut Aegesippus excidij Hierosolimitani li. 4.

Balsamina

Opobalsamū.
ὀπός

tradit, agricolæ cortice tenus uirgulas incidunt, eas in quibus balsama gignantur, ut per illas cauernas paulatim distillans humor se colligat. Cauerna autem Græco nomine *ὄπη* dicitur. Cæterum omnibus odoribus præfertur balsamum, præcipuaq; gratia lachrymæ, secunda femini, tertia cortici, minima ligno. Lachrymæ probatio, ut sit pinguis, tenuis ac modice ruffa, & in fricâdo odorata. Summa probatio est, ut lac coagulet & in ueste maculas non faciat. Sunt & aliæ synceri liquoris eius notæ, de quibus copiose Plinius & Dioscorides. Verum raro syncerus ad nos adfertur, qualem nos habemus ex munere honesti & probi deoq; deuoti uiri Michaelis Humelbergij, parentis nostri pientissimi, qui illum modicum quidem sed magno precio emptum, è Hierosolymis, dum dominicum sepulchrum cæteraq; sanctæ terræ Christi præsentia illustrata loca, non lucri aut ambitionis inanisue gloriæ causa, sed solo dei amore ductus uisitasset, secum redux in patriam attulit. Virtutis est efficacissimæ & egregia ad calefaciendum potestate, unde et capitis doloribus frigidis mirum in modum prodest. Nam, ut Strabo Geographiæ lib. 16. inquit, Balsami succus capitis dolores & suffusiones oculorum incipientes & heberudinem mirifice soluit, quare preciosus est. Capiti itaq; utilis est & eisdem medetur, sensusq; oblætos pristino uigori restituit, si temporibus illinitur, & una aut duæ ipsius guttæ cullibet aurium instillantur. Animaduersione tamen dignum est, ut quæ auribus imponuntur, ea sint actu tepida, non multum calida nec etiam frigida, nisi forte, quod uix accidit, caput uehementissimo præter naturam calore afficeretur. Ex frigore enim aut calore nimio auditus instrumentum & sensus facile oblæderentur, quod summopere cauendum est. *Geminis.*) Ambabus. Maior enim sequitur effectus & utilitas, si utriq; quàm si uni soli immittatur. *Aures cur binæ.* Binæ autem à summo rerum opifice creatæ sunt aures in capite, ne una oblæsa, auditus impediretur & tolleretur

retur. *Instillans.*) Stillatim & guttatim infundens. Ea enim quæ auribus imponuntur, non ubertim & in magna copia sunt imponenda, sed una uel duæ aut tres guttæ immixtæ sufficientes sunt pro uice una. Cūq; uni aurium aliquid instillatū fuerit, super altera aliquandiu quiescere oportet, donec ad interiora aliquantisper penetrauerit medicamen, ne ex cita eleuatione foras egrediens, aut saltem non satis ad interna penetrans, effectum salubrem minus efficiat, nihilq; proficiat. *Auribus.*) Quæ cerebri purgandi meatus existunt, per quos celerius medicinæ uirtus ad intima transit, quàm per spissa & solida corpora. Et quia audiendi locus siccissimus est, ideo etiã nihil illi obest, uehementissime exiccantis medicamenti adpositio, quale est Balsamū, de quo forte dubitasse quis poterit. *Tum.*) Tunc scilicet balsamo auribus instillato. *Alacrem uigorem.*) Integram sensuum firmitudinem & robur: sensus uiuidos & integros. Dicitur Alacris, auctore Pediano, qui sensibus uiget uniuersis, & cui sensuum quisq; suo pte degit loco, proprium adimplens officium. *Reparare.*) Recuperare, ac pristino uigori & integritati sanitatiq; restituere.

Vel quæ septenis censentur gramina nodis
Utiliter neces, uel Corno ex arbore fertum.

Septenis nodis.) Septē geniculatis internodijs: aliud enim alio pluribus serpit, ceu septem, tribus & pluribus. Nodus autem propieligatura est solutu difficilis, unde in arbore & alijs terræ nascentibus, callus ille grossior nexum quandam ramorum & partium ostendens, nodus quoque dicitur. *Censentur.*) Quo aliquid prædicum est & existit, eo censeri dicitur, hoc est, iudicari, preciumq; & æstimationē mereri, imò & laudari. *Gramina.*) Gramen proprie singularis herba est, inter alias notissima, & iumētis nutriendo gratissima, ramulis constans nodosis & geniculosis uirgultis per terram expansis & serpentinibus, à qui

bus radices sparguntur dulces, nodosæ & geniculatæ se-
 ipsas radicâtes: folia habet acuta & acuminata, dura, lata
 ceu cannæ minoris. Autor Dioscorides & Plinius. Vis
 herbæ mediocriter refrigerans & exiccans cum aliquali
 stipticitate mēbra confortante, quo adfluentes humores
 propellere possit. Vnde capitis dolori ab humore calido
 euaporante prouenienti medetur impositum, maximeq;
 id quod septem constat internodijs. Plinius lib. 24. ca.
 19. Quod ē graminum genere septem internodia habet,
 efficacissime capiti contra dolores adalligatur. *Utiliter ne-
 scies.*) Cum utilitate & commodo capiti annectes & im-
 pones. Hacce enim adalligatione dolor abigitur & sani-
 tas recuperatur, quæ maxima est utilitas. *Corno ex arbore.*)
Cornus arbor. Ramulculis arboris cum folijs & baccis. Est autem Cor-
 nus arbor speciosa, ramos habens duritie & rigiditate
 cornibus similes, fructum uero qui uescendo est, magni-
 tudine oliuæ, sed paulò oblongiorem, primo candidum,
 postea sanguineum, foris parum carnis & intus plurimū
 ossis habentem, unde lapidosum uocat Vergilius, estq;
 gustu acerbis. Virtus & fructui & folijs frigida & sicca,
 adtrahens & adstringens, unde capiti ex ramulis eius im-
 posita corona, doloribus eius ē calidis uaporibus & hu-
 moribus contractis medetur, illos quidem refrigeran-
 do & exiccando, cerebrum quoq; confortando ne a-
 lios recipiat, sed euaporaturis & impetentibus resistat,
 eosq; longius propellat. *Sertum.*) Coronam. Sertum
Sertum. corona dicitur à serendo, hoc est, digerendo inuicem flo-
 res ac frondes ē quibus primitus coronæ fieri consueue-
 rant: de quibus plura Plinis lib. 21.

Pulegiūm ue potens una super aure locabis,
 Aut illud mixto recoquas clementer aceto,
 Aut à nare trahes. Seu uisco lintea tecto
 Induces frontī, seu trītæ gramina menthæ.

Pulegium. *Pulegium.*) Pulegium nota herba est. Duo eius genera: Sa-
 tiuum

tiuum & Syluestre. Hoc simile origano, minoribus folijs
 quàm satiuum, sed efficacioris uirtutis: Illud adhuc dua-
 rum specierum: unum candido flore, masculum uoca-
 tum: alterum purpureum habens florem, quæ foemina
 est & mare efficacior existens. Græci Glechona uocant:
 & quidam mutatis literis, ut Dioscorides & Plinius tra-
 dūt, Blechona, quoniam gustatum à pecore cum floret,
 balatum in eis quàm primum excitat. Siue, ut Apuleius
 scribit, eo quod sit balantum animalium floris sui tempo-
 re pascuosa. Hocq; in se mirabile habet, ut inquit, quod
 hæc maximis æstatis caloribus floreat, cum ferè aliæ her-
 bæ arefiant. Vis illi calefaciens, attenuans & dissipans, ca-
 pitiq; perutilis, siue recens per se, siue ex aceto cocta capi-
 ti imponatur, siue olfactetur. Plinius lib. 20. cap. 14. Ma-
 gna societas cum menta ad recreandos defectos animo
 pulegio cū surculis suis in ampullas uitreas aceti utrisq;
 deiectis: qua de causa dignior ē pulegio corona uertigi-
 ni quàm ē rosas cubiculis nostris pronūciata est. Nam &
 capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfatu ca-
 pita tueri contra frigorū æstusq; iniuriam, & ab siti tra-
 ditur. Neq; æstare eos qui duos ē pulegio surculos im-
 positos auribus in sole habeant. Illinitur etiam in dolori-
 bus cum polenta & aceto. Apuleius: Ne æstus aut frigus
 capiti noceat, herbam pulegium tecum aut super aurem
 aut sub annulo portato: hoc & hyeme tota facias, nec gra-
 uedinem senties, nec perfrictionem. *Potens.*) Validum
 & efficax uirtute. *Vna super aure.*) Siue uni siue ambabus
 aut uniuerso capiti imposueris, nihil referet. Nam si uni
 impositum prodest, quanto magis proderit si ambabus,
 aut toto capiti imponitur? Sed si uni imponere uoles, tūc
 illi imposito iuxta quam dolor magis sequit, nisi ad diuex-
 sum distrahere uelis, quo sic facilius euanescat. *Recoquas.*)
 Hoc est, coquendo in cataplasmatibus modum redigas, &
 sic capiti imponas. *Clementer.*) Non impetuose, sed me-
 diocriter igne paruo ac moderato. Nam si igne uehemen-
 C

tiore & ultra modum coqueretur, uis eius euanesceret, sicq; minus aut nihil prodesset. *Aceto*) Decoquitur in *Acetum*. acetum propter uirtutem ipsius penetrantem, qua rerum qualitates adauget. Nam frigidis mediocriter additum rebus, ipsas frigidiores; calidis uero, calidiores reddit, quo signo uariæ uires eius depræhenduntur. *A nare trahes*.) Odorem ipsius naribus attrahes & olfacies. Nares nasi sunt foramina atq; meatus per quos cerebrum purgatur, & superflua eius excernuntur. *Visco*.) Viscum fit ex acinis arbusculæ cognominis, in quercubus & alijs arboribus nascentis folio buxi. Quomodo autem conficiatur, & quæ sint bonitatis eius notæ, dicitur infra capite 40. *Nares*. Sunt autem Plinio tradente, tria uisci genera. Vnum in abiete & larice, Cassitias dictū. Alterum in Eubœa natū, Stellis. Tertium Hyphear in Arcadia. Adnascitur autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, & alijs arboribus. Copiosissimum in quercu Dryos hyphear dictum. Satum nullo modo nascitur, nec nisi maturatum & per aluum auium maxime palumbium & turdorum redditum, prouenit. Et quoniam aues eo capiuntur, inde natum adagium *Κίχλα χέει αὐτῆ κακόν*, hoc est: Turdus ipse sibi malum cacat. Virtus & natura uisco calefacere, discutere, mollire & extrahere. Vnde & capitis doloribus frigidis, & ab humoribus crassis ortis medetur, in temperiem frigidam calefaciendo & humores crassos resoluendo & foras educendo, quamuis aliquanto tardius uim suam & effectum exercent & cōsequatur, ob nimiam quam actu possidet humiditatem. Vnde Auicenna: Non calefacit, nisi post moram longam: & in ipso quidem est humiditas superfluens non digesta: estq; calidum & ficcum in tertio, humores crassos & profundos ob attracti uæ uirtutis fortitudinem resoluit & lenit. Et Auerrois, Viscus, ait, calidissimus est, superflua cum humiditate, à corporis profundo extrahens, multa tamen cū tarditate, ob superfluentem in ipso humiditatem. *Lintea*.) Pannum lineum

lineum, cui uiscū inuoluitur & imponitur, induciturq;. *Testo*.) Intecto & operto, inuolutoq; linteis, ne scilicet uiscida tenacitate sua cuti adhereat, unde postmodum difficulter amoueri posset: ad quod præcauendum linteis inuoluitur te operitur. *Fronti*.) Frons capitis pars est anterior, ab utroq; latere temporibus, superius capillorum radice, inferius supercilijs finita: hilaritatis & clementiæ, tristitiæ & seueritatis index. Sic ab oculorum foratu dicta, ut Varro uoluit. *Gramina*.) Gramen nonnunquam pro cuiusq; herbæ folijs accipitur, ut loco præsentis & sæpiuscule in sequentibus, & apud Columellam in de Cultu hortorum, ubi ait: Serpentina gramina menthæ. Et: Quamuis semihominis uesano gramine foeta Mandragoræ pariat flores. Proprie tamen singularis herba est, de qua iam paulo ante dictum est. Et Columella intelligit libro iam dicto dum inquit: Atq; habilis natura foli, quæ gramine læto Parturit. *Menthæ*.) Mentha omnibus nota herba est: sic dicta à Mintha puella, quam à Plutone amatam, & à Proserpina, cuius pellex erat in herbam sui nominis uersam fabulantur poetæ, & fabulæ meminit etiam Strabo geographiæ lib. 8. Græci herbam hanc *ἡδύσσομον* hedyomon uocant, ab odoris suaueolentia, nam *ἡδύσσομον* odor illis dicitur. Vnde Plinius ait eam mentas grato odore percurrere. Virtus illi calorifica, siccans & adstringens, cerebrumq; confortans, unde capitis doloribus frigidis contusa & imposita medetur. Dioscorides: Mentha leniter fronti imposita, capitis dolores discutit et mitigat. Plinius: Illinitur & temporibus in capitis dolore.

Spongia cum tepidis annexa liquoribus imbris Profuit, aut hedera ex oleo colata uetusto.

Spongia.) Spongia ex illorum numero est quæ Græci *σπόγγια* uocant, hoc est, quæ nec animalium neq; fruticum, sed tertiam quandam ex utroq; mixtam naturam habet. Sunt autem tria spongiarum genera, ut Aristoteles & Pli

nium tradunt: Vnum spissum ac prædurum & asperum, quod Tragos uocatur: Alterum spissum & mollius: Tertium magis tenue densumque, ex quo penicilli fiunt & Achilleon uocatur. Quæ genera quidam ex sexu distingunt, ut refert Dioscorides & Plinius. Aliasque mares uocant tenui fistula spissioresque: & duriores quas tragos appellant tenuissimis fistulis atque densissimis: foeminas uero contra quæ antedictis contrario sunt habitu, maioribus fistulis ac perpetuis. Nascuntur omnes ad littus in petris & saxis. Aluntur conchis, pisce, limo. Et quia ad auulsoris accessum, fluctuque pulsante contrahuntur, contractaque multo difficilius abstrahuntur, sensum illis inesse creditur. Animal autem esse, argumeto & indicio est, inherens cruor, qui ipsis detractis, saxi adherere uidetur. Vis omnibus & natura calorifica desiccatoriaque: maxime tamen recentibus, quibus maris falsedo fortior inest & uehementior: Nam quæ ante plures dies auulsæ sunt, huius uirtus temporis progressu magis ac magis euanescit. Quare spongiarum si qua conductura sit, omnino noua & recens est, talis enim discutit, mollit & mitigat. Vnde capiti imposta ex calida, frigidis eius doloribus medetur: imò & qui penicilli uocantur, super ægrum suspensi, quietiores faciunt noctes, autore Polybio. Quod si recentis copia non est: cuius erit, hanc uel sale, uel nitro, uel aqua lixiua lauabis, sic enim pristinam uim illi acquires. Quod si adhuc nullius copia fuerit, tunc sola aqua marina, aut saltem salsa eodem effectu caput perfundi potest, id quod Celsus docet medicinæ lib. 4. sic inquit: Si frigus nocuit, caput oportet perfundere aqua calida marina uel certe salsa. *Tepidis.*) Calidis. Sic enim actuali calore poros & meatus adaperit, quibus apertis, medicamenti uirtus ad interiora facilius descendit. Quod si frigida apponeretur, meatus potius occluderet, medicaminisque transitum præpediret. *Annexa.*) Adalligata & capiti superposita, præsertim circa caluæ commissuras, quo facilius per illas medicamenti

amenti uis ad intima penetret: ob quod etiam (necdum quod cerebro expurgando destinati sunt meatus) à natura creatæ sunt. Si enim citra illas continuum creasset cranium, cum densum sit ac durum, intusque cerebro obiecta sit crassa membrana, medicaminum quæ imponuntur uirtus antequam ad interiora perueniret, resolveretur. Quare prouida natura, quæ nihil frustra & incassum facit, ne extrinsecus impositum pharmacum, haud ullum adferret commodum, futuras in capitis osse creauit, quibus impositi phermacorum qualitates tum substantiam, si tenuis est, facile intro transmittit, unde multa capitis uicia per extrinsecus adplicata remedia iuuantur. Et maxime quidem si ei adplicentur commissuræ quæ coronaria adpellatur, quo loco etiam tenuissimum & rarissimum est cranium. Quare qui medicamenti uim uehementer ad interiora descendere uolet, hoc maxime loco imponet. Verum commodius etiam fuerit si infrictione id fieret, aut tonsis capillis, aut etiam planè abrafis: quod si humidum sit, quod applicandum est, si id ex alto effunderetur, nam sic penitus intro ab ictu compelleretur, autore Galeno therapeutices lib. 15. *Liquoribus imbris.*) Humore & aqua pluuiali. Aquarum, ut scribit Hippocrates in libro de uulneribus capitis circa finem, leuissimæ sunt pluuia & dulcissimæ, clarissimæ & tenuissimæ, cuius ratio ex sole tenuissima queque ac leuissima prolicente & sursum ferente. Galenus easdem leuissimas asserit & subtiles, puras ac bonas, gustuique prædulces. Educit enim sol & rapit tenuissimum quodque ex aquis. Paulus item Aegineta, Præcipuus, inquit, aquæ pluuia humor, uerum citissime putrescit: cuius causam uolunt, quod aquæ id genus à diuersis subleuentur humiditatibus: quod tamen Auicenna impugnat, sic enim uituperabilis esset: sed id prouenire ait excellentis extenuationis causa, quæ citius à non naturali terrestri aëre uel calore corruptente patitur. Pluuia itaque aqua, quia subtilior & tenuior, cæteris

Cranii commissuræ.

Aqua pluuia.

in capitis dolore præstat cum spongia imposta, citius enim in profundum descendit. Quod si pluuiæ copia non est, quia diu non pluit, aut quæ habetur computruit & male olet, quare abhorretur, eius loco accipiat quæ inter cæteras melior est, fontana aut fluuiialis potabilis, cū qua calida et spongia maxime noua caput foueatur, quo frigidi capitis uapores euocentur & totum capitis temperamentum melius reddatur, non obstante aquæ natura frigorifica & humectante, quæ spongiæ medio & calore acquisitio mitigatur & remittitur euanescitq̃. Nec modo ex aqua sed & aceto utiliter imponitur spongia, idq̃ maiore efficacia, uti ex Plinio colligitur, qui naturalis hystoriae libro 31. ca. 11. de spongia inter alia sic scribit: Nec usquam diutius durare spiritū medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recetes, magisq̃ humidas. Sed minus in calida aqua, minusq̃ unctas, aut unctis corporibus impositas. Imponantur & ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigant. Ex aqua cœlesti imponuntur & integris partibus & fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sunt. Hæc ex Plinio loco allegato. Imbris.) Pluuiæ. Cuius generatio est à sole & alijs astris (ut Aristoteles in meteoris tradit) quorū uirtute uapores ab aqueis locis eleuātur. Est enim Vapor, aquæ halitus, qui diu in aere suspensus, ob mediæ regionis frigide contactum, nā usq̃ ad illam peruenit, densatur et infrigidatur, deinde in guttas resolutus aqueas, deorsum erumpit, fitq̃ pluuiæ. Quæ si minoribus stillis dulciter & crebra descendit, imber: si maioribus et moderate, pluuiæ dicitur. Si uero impetuose, subito, & grossioribus totis simul, scilicet nube tota simul ob uehemens frigus in aquā liquata, labrocera & nimbus, quæ frumentis & uitibus graui nocumento existit. Hederæ.) Plin. libro 10. cap. 35. Hederarum uiginti enumerat genera. Dioscorides, tamen si, si singulæ numerantur species, hederam plures habere

Pluuiæ generatio.

Vapor.

Pluuiæ imber.

Labrocera.

Nimbus.

Hederæ.

bere differentias dicat, genere tamen præcipuas tantum tres esse ait. Candidam, quæ fructum seu semen fert candidum. Nigram, quæ nigrum crocatū uet: quàm uulgus Dionysiam Bacchicamq̃ uocat. Tertiam priuatim Heliæ Helix. cem uocatam, quasi clauiculam, quæ sterilis est, sine semine, tenuibus uiticulis, breuibus, angulosisq̃ & concinnioribus folijs. Hedera muris, sepulchris, arboribusq̃ ad nascitur, inimica satis omnibus, sepulchra et muros rum pens, arborumq̃ incolumium succum ex fugendo ipsas strangulans et enecans: tantaq̃ crassitudine augetur ut et ipsa arbor fiat. Vnde & Theophrastus de historia Plant. libro 3. cap. 19. ait, Eius amplexus arbores omnes infestat, omnes enim necat, & exiccat, ablato alimento. Crassatur maiorem in modum, atq̃ arborefcit intantum, ut per se ipsa arbor fiat. Racemus ipsius in orbē circumactus Corymbus. uocatur. Adhæc mira hederæ ad uina experiēda proditur natura. Nam ut in libro de re rustica capite 111. Cato inquit, Si scire uoles in uinū aqua addita sit, nec ne, uasculum facito de materia hederacea: uinū id quod putabis aquam habere eodem mittito: si habebit aquam, uinum effluet, aqua manebit. Nam nō continet uinum uas hederaceum. Virtus hederæ omnis, in medicina acris est & adstringens, ut tradit Dioscorides. Vnde Plinius, Natura, inquit, in medicina anceps. Nam eadē quæ & aceto ei est. Omnia genera eius refrigerant, unde & capitis dolores sedant. Inrita enim frigiditate sua capiti circūpositæ meatus eius ita contemperant, ut ascendentes retundent & repercutiant uapores, grauitatesq̃ capitis κατὰ βασιλῆα uocatas reprimant. Vnde etiam poëtæ uino potati, quo ebrietatis uim restinguerent, minusq̃ uini potentia afficerentur, capiti hederæ imponebant coronas, eoq̃ nimio plus uino iam calens, hederæ uel frigorifica refrigereretur. Oleo uetusto.) Oleum oliuarum quo uetustius Oleum uetus. & pinguius, eo medicinæ utilius, ut refert Dioscorides.

Quod si uetusti facultas non fuerit, diffusum ex presenti oleo in uas quod probatius fuerit, ad crassitudinem melis coquito & utere: pares enim predicto uires acquirit. Et uerus quamuis calidius sit nouo, quod potius tepescit quam calfacit corpus, magis tamen etiam discutit & resoluit, uaporesque ex profundo euocat, & refrigerantibus poros & meatus patentiores reddendo, ad interiora penetrandi uim suggerit: unde cum eo cocta hedera capitis dolores mitigat. Plinius lib. 24. cap. 10. non simpliciter oleum sed rosaceum accipit & acetum addit, sicque medicinam instruit. Hedera capitis dolorem sedat: precipue cerebro, continentisque cerebrum membranae utiliter mollibus impositis folijs cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti, & decocto eorum fouetur os, caputque perungitur. *Colare.* (lat.) Colare, defecare est & mundare, atque impurum a puro segregare, nec non rem unam ab altera sequestrare, et extrahere. Vnde hedera ex oleo, in quo macerata aut cocta fuerit, colata & extracta, parumperque expressa, et sic capiti imposita, doloribus eius medetur, quamuis & oleum ipsum sine illa inunctum, eundem praestare possit effectum. Hic quo pacto olea medica & factitia fiant, rerumque uirtutibus insciantur, non abs re fuerit adposuisse ex Galeni de sanitate tuenda libro quarto. Sunt enim qui per infusionem illa tantum conficiant, sunt & qui per coctionem. Vbi uero per infusionem fiunt, res quae infunduntur, contundi debent priusquam in oleum iniiciantur, sic enim qualitate & ui sua oleum citius insciant, quae postquam maceratae fuerint, quod quadraginta & plurimum dierum spacio fiet, abijciuntur, humidum uero linteum percolatur & usui seruatur. Qui uero diutinam macerationem illam rerum ferre non possunt, eas partim in oleo percolare coguntur, igni certe lento, qualis prunarum est, quae tamen nec ipsae multae esse debent: partim aquae uiniue tantulum iniicere quantum coquendo totum uane-

*Oleorum facti-
tiorum ratio =
nes.*

uaneſcet. Is modus erit, si quadruplum eius aut quinquuplum oleum fit. Vinum autem ad affectus podagricos & articulares, aqua uero ad alios utilior est. Et sic cautiores operantur, quo nec iniecta torreatur, nec oleum uisionem odore referat. Verum qui his magis sunt curiosi, in duplicibus uasis coquunt: quod fit cum in lebetes in quo sit aqua feruens, inferitur exiguum uasculum, in quod fundi oleum debet. Et hic commodior coquendi est modus. Haecenus de oleorum infectione & compositione.

Profuit & cochleis frontem tractare minutis.
Si nocuit cerebro uolentia solis aperto,
Saepè chelidonia ex acido perducta liquore
Sanauit. Profunt & amica papauera somno,
Si prius in lento madefacta terentur oliuo.

Cochleis. Cochleae aliae terrestres, aliae aquatiles. Omnes domicilio se exerentes & bina ueluti cornua protendentes contrahentesque oculis carent, ideo corniculis oculorum uice iter praetant: terrestres uulgo limaces uocant. Sunt etiam cochleae lapides ex flumine rotundi, a cochlearum effigie & similitudine sic dictae, uulgo cochlae uocantur. Cochleae contusae et per se cinis inanium cochlearum discufforiam uim habet, unde & capitis doloribus remedio sunt haec quae nuda inueniuntur nondum peracta ablato capite, & his lapidea duritia exempta: est autem ea calculi latitudine, quae alligantur & minutae fronti illinuntur trita: aut Plinius. *Tractare.* Frequentius tractare & fricare. Frictio enim poros & meatus exiguos patentiores facit, quibus patentibus medicamenti uis ualentius penetrat, uimque suam & effectum exercet potentius. Seu tractare, id est tangere et tangendo imponere illi niteque. *Si nocuit cerebro uolentia solis.* Dolorum capitis & aliorum etiam quorumcumque membrorum causa, aliae sunt quas Graeci *εργονομείνας* uocant, nos internas siue antecedentes appellamus, quae in ipso animalis corpore

Cochleae.
Pli. li. 2. c. 32.

Limaces.
Lib. 30. c. 3.
Cochleae lapides.
Cochlae.

Frictionis effectus.

Causa εργονομείνας
μείνας, interna
seu antecedens.

Causa *προκαταρκτική*, externa siue primitiua.

Pericranium.

Meninges.

Cerebrum.

Chelidonia.

consistunt: alia uero quæ corpori ipso omnino non insunt, sed extrinsecus incidunt, quas externas siue primitiuas dicimus, Græci *προκαταρκτικὰς* nuncupant: inter quas & solis ardor est intensus, qui dum nudo & discooperto capiti occurrit, et ipsum plus iusto excalfacit, intemperie illi infert, & humores ad dissolutionem commouendo, illos resolvere non potens, inquietat, ex quo et dolor concinnatur, quod hijs potissimum accidit dum insolantur, quibus natura caput humectius est. Cui capitis dolori, adiuncta causa quod in prioribus non fecit, mederi nunc docet Serenus. Cerebro.) Capiti, cuius partes quæ dolore afficiuntur maxime sunt pericraneum, hoc est exterior caluariæ membrana: quam Galenus ita definit, *Περικρανός ἐστὶν ὑμῆν νευρώδης, περιελκφὸς πᾶν τὸ κρανίον*, quod est, Pericranos est pellicula neruosa totum circumdans cranium. Item *μῆνιγγες* meninges, quæ sunt ambeutes cerebrum panniculi: quos idem finit Galenus *σώματα νευρώδης καὶ ἀρτηρώδης*, hoc est, corpora neruosa & arteriosa. Ipsum autem cerebrum Galeno & Aristotele autoribus, insensibile est natura et sensus omnino expers, quamuis sensuum sit organum, & à quo corporis particulae omnes sensum habent a motum. Chelidonia.) Herbarum ab animalibus repertarum cum primis percelebris est chelidonia. Cuius duo sunt genera. Maior fruticoso caule, altitudine cubitali & aliquando maiore, gracili, adnatis multis foliosis, folio, ut Plinius ait, pastinacæ erraticæ ampliore: & ut Dioscorides tradit, ranunculo herbæ simili, molli, colore candidante, flore uiolæ simili & luteo. Succus illi croceus & acris, mordaxque & aliquantulum amarum. Radix illi superius una, inferius plures. Fructus cornuti papaueris modo gracilis, longus, pineæ nucis figura, in quo exigua semina sunt, papaueris seminibus maiora. Altera est minor, exigua herba, sine caule, folijs ex radice pediculis pendentibus hederæ figura, sed rotundioribus & minoribus, teneris & modice pinguibus. Dicta est autem chelidonia

ἀπὸ

ἀπὸ τῆς χελιδόνος, hoc est ab hirundine, quod hirudinum aduentu ex terra prodit, ut inquit Dioscorides: seu ut Theophrastus, Plinius & Apuleius referunt, quod eorum aduentu et quo preesto sunt tempore, semper floret: discessu uero eorundem marcescit. Vel, ut quidam uolunt et Apuleius refert, quod nidis suis eandem hirundines ferant ob acuosos succedentium uisus. Vnde Plinius li. 8. cap. 27. Chelidonium, inquit, uisui saluberrimam hirundines monstrauere uexatis pullorum oculis illa medentes. Et Dioscorides: Tradiderunt aliqui, si quis ex hirundinis pullis in nido lucem amiserit, matrem hanc herbam oculis adiuuentem cecitati eius mederi. Quæ tamen opinio à Celso tanquam fabulosa refutatur, libro 6. cap. 6. ubi de oculorum imbecillitate agens dicit: Extrinsecus uero interdum si ictus oculum lædit, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est, quam sanguine uel columbæ uel palumbi uel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cum horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celerrimeque hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus est, per parentes id herba restitui quod per se sanescit. Nam ut Aristoteles de generatione animalium lib. 4. refert: Si quis nuper genitarum hirudinum oculos præpungat, rursus incolumes reddentur. Ceterum quod ad chelidoniæ herbæ medicinam attinet, iubet eandem etiam Apuleius ad capitis dolorem ex aceto contritam fronti & capiti illinire. Est autem uirtus illi calorifica, sed quæ exiccet, euocet, et emundet. Vnde ex aceto imposita capitis dolores perfanat. Humores enim crassos & superfluos à solis calore dissolutos & comotos desiccet, extrahit atque resoluit. Acido liquore.) Humore acetoso & aceto ipso, quod quamuis refrigerantis et reprimentis sit nature, admixtam tamen sibi aliquam habet caliditatem, omniumque potestate refrigerantium, tenuissimarum est partium, quare & alijs quorum uim in altum descendere cupimus, additur medicamentis: meatus enim

Libro 8.
De plā. li. 8.
Lib. 15. ca. 6.
Cap. 71.

Acetum.

adaperit & medicamento uim quo uolumus præit atque deducit. Corpora etiam quæ contingit, siccant, quamuis actu sit humidum: quam ob causam ad eos affectus quos humectare & refrigerare uolumus, eo solo non utimur.

Perducta.) Inducta & capiti imposita ex aceto in quo prius fuerit macerata. *Amica.*) Somnum enim conciliant. Columella in libello de cultu hortorum, Et profugos uinctura papauera somnos. *Papauera.*) Papauerum plura sunt genera. Vnum fatium: reliqua agrestia. Satiui tria itidem genera. Vnum proprie, per se & uere fatium dictum: quod Apuleius usuale, Plinius candidum, Dioscorides thylacite, id est utricularium, ab utris forma appellat: oblongo capite & uasculo, semine albo: quod in sanitatis usu tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos edebatur, & panis rustici crustæ inspergebatur adfuso ouo inhærens. Alterum genus est quod syluestre uocat Dioscorides, & à dolij forma Pithite, quasi doliaret. Apuleius quod ex ipso fluat succus quem opion uocant, uel quod facile florem dimittat rhæada: Plinius nigrum appellat, è cuius scapo inciso lacteus succus exprimitur: estque hoc capite seu uasculo sessili, semine nigro. Tertium genus & huius syluestrius, medicamento sius & capite seu uasculo longiore. Et hoc Plinius, contra quam Dioscorides & Apuleius tradiderunt, rhæada à Græcis uocari dicit, à nostris erraticum. Et hæc duo posteriora genera, natura quidem agrestia sunt, humano tamen opere, studio & usu tantum satiaua, nõ natura. Sunt & alia agrestia quæ nõquam satiaua fiunt, ceu quod Ceratites, id est corniculare, & aphrodes, id est spumeum, heracliumque dicitur. Omnibus & præsertim satiuis communis in refrigerando sopiendoque uis est, ut tradit Dioscorides: nisi quod nigri liquor maiore refrigerandi, crassescendi & siccandi uis, exigua mensura, erui ferè quantitate sumptus somnificus est, & somno dolorem leuat: maiore copia potus nocet, lethargum, letalemque soporem faciens. Facit & ad capitis dolores

dolores cum rosaceo inspersus. Verum colligendi liquoris huius ratio multiplex est. Quidam enim uascula cum folijs tundentes torculari exprimunt: mox in mortario terentes pastillos conformant, uocaturque hoc meconium: uiribus liquore quem opion dicunt multo ignauius. In colligendo autem liquore oportet cum aruerint rores cul tello stellulam in summo papauere sic scarificare ne altius ad interiora uulnus descendat. Oportet itidem & uascula ex obliquo rectaque in summa superficie secare: destillan temque lachrymã digito in conchulã detergere, rursusque non multo post redire. Inuenitur enim continue concrescens. Idemque sequenti die faciendum. Oportet præterea in uetere mortario collectum liquorem terere, conformatumque in pastillos reponere. Oportet postremo in scarificandis, secandisque papaueribus retrogrado itinere in gredientes incidere, ne uestibus plagæ plagisque inherens liquor deteratur. Hactenus Dioscorides, Pli. item lib. 20. cap. 18. de his sic prodit: E nigro sapor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet cum turgescit, ut lolas cum deflorescit hora diei sereni, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calice. Nec in alio genere inciditur caput. Succus & hic & herbæ cuiusque lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis aut lactucis: & postero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus densatur, & in pastillos tritus in umbra siccatur, non uis soporifera modo, uerum si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnum: opion uocant. Cum capita ipsa & folia decoquantur, succus meconium uocatur, multum opio ignauior. Fit autem probatissimum maxime apud Thebas Aegyptias opium, unde & Thebaicum dicitur. Verum non temere huiusmodi utendum medicamento quæ soporifera sunt anodina. Nam si alijs & innoxijs remedijs morbum sanare possumus, à somniferis abstinere debemus. Sin ob uigilias & uirium resolutionem egro mortis periculum immineat, tum profecto tempestiue sopori-

Liquoris papaueris colligendi ratio uaria.

Meconium.

Opium.

Meconium.

Opium Thebaicum.

Narcoticorum

soporiferorum usus.

feris utemur, ad eorum usum necessitate coacti, non obstante quod corporis habitus non nihil ex hijs lædatur, cum spacio, si admodum magnum nõ sit, nocumentum emendare liceat. Quod si ita est immodicum, ut nec prolixo spacio sanari possit, potius tamen hoc ipsum eligendum quàm ut hominẽ perire sinamus. Læsiõ enim quàm mors præoptanda. Cæterum ubi talibus uti necessitas cogit, tutius est etiam ut uim eorũ aliquatenus frangamus, & in emplastris potius quàm in potionibus, deinde in ca-
 putpurgijs ea administremus. Semperq; principũ membrorum curam & sollicitudinem habeamus, maxime cerebri, quod rationalis animæ ceu domicilium est, autore Galeno. *Somno.*) Somnus sensilis spiritus est remissio et tanquam laxatio: & ut Aristoteles tradit, sentiendi quædam impotentia, ob alimenti uapores in cerebro refrigeratos & internum calorem ad cor reuocatũ proueniens. Fit autem somnus hoc modo. Cum alimentum in uaporem soluitur, uapor ille sustollitur, (omne enim calidum, in sublime natura effertur) & cerebri frigiditate refrigeratur atque consistit, deinde reditũ capescens, Euripi more refluit & descendit ad cor, cuius seruore refrigerato, obrepit somnus. *Lento.*) Leni, molli, pingui, humido & cui nihil aspredinis inest. Inter liquores enim non est alius qui aut æque leniat ac molliat cum corpori inungitur, quàm oleum, aut, qui tam late diffundatur aut serius siccescat. Vnde Homerus etiam, autore Plutarcho, inter tot liquores, oleum duntaxat appellauit ὕψδμ, id est humidum seu liquidum. Est & tranquillitatis nomine commendata eius natura, adeo ut mare rem omnium sæuissimam tranquillare credatur. Vnde etiam natum adagũ, Oleo tranquillior, in eos qui taciti, minimeq; iracũdi, ac leni ingenio præditi sunt. Plautus in *Pœnulo*: Ita hæc ego canem faciam tibi oleo tranquilliozem. *Oliuo.*) Oliuarum succo & oleo. Plinius lib. 15. ca. 3. Suus quidem oliuæ succus est oleũ. Ab oliuo autem oliuitas, pro legendarum ac

Cerebrum anime domicilium rationalis.

Somnus.

Quomodo fiat somnus.

Oleum ὕψδμ.

Adagio.

Oliuum.
Oleum.
Oliuata.

ac cogendarum oliuarum tempore, hoc est, olei uindemia dicta est ueteribus. Columella, Media est oliuitas plerũq; initium mensis Decembris. Eadem oleitas dicitur. Cato: Vbi uindemia, & oleitas facta erit, præla extollito. Est & oliuina olei prouentus & copia. Plautus in *Pseudulo*: Quoius amatores domi oliuinam habent maxumam, si mihi non iam huc culleus oliui deportabitur. Olea item nunc arborem significat. Cato: Olea si fructum non fert, ablaqueato: nunc uero baccam & fructum. Cato: Oleum uiride sic facito: oleam quàm primum ex terra tollito. Varro. De oliueto, oleam, quam manu tangere possis e terra, aut scalis, legere oportet potius, quàm quaterere. Et eadem oliua quoq; dicitur. Columella: Prius de condituris oliuarum præcipiemus. Constant autem oliuæ, ut Plinius ait, nucleo, oleo, carne, amurca: sanies est hæc eius amara, fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Oliua itẽ, ut Caper grammaticus ait, arbor est, olea fœtus, oleũ liquor. Est item Oliuetum, quod & Oletum Cato uocat, locus olea confitus.

Oleitas.

Oliuina.

Olea.

Oliua.

Amurca.

Oliuetum.

Oletum.

HEMICRANIO MEDENDO.

PORTIO si capitis morbo tentetur acuto, Allia diuersam lana contexta per aurem Inducta profunt. Et eodem balsama pacto.

HEMICRANIO.) Hemicranium siue hemicrania, morbus est capitis acutus & uehemens, dimidiam eius partem occupans atque infestans, sapius non cura sed blandimento cum narcothicis & stupefacientibus indigens, scilicet ubi uehementissimus est dolor & pulsatio. Galenus hunc morbum in libro diffinitionum sub nomine heterocra-

Hemicranium.

Heterocrania. nã sic diffinit. Heterocrania est cum in sinistra dextrãue capitis parte dolor fit: isq; aliquando augetur & acuitur, aliquando remissus languet et minuitur. Qui ita laborãt, *Hemicranici.* hemicranici uocantur, ἀπὸ τοῦ κρανίου, hoc est, à cranio, *Cranium.* quod supernum capitis os est & hemispheriũ summum. *Calua.* Latini caluam & caluariam uocãt, ἡμί uero Græcis idem *Caluaria.* est quod semis & dimidium. Plinius eundem morbum heterocraniõ nominat, ἀπὸ τῶ ἐτέρου κρη κρανίου, ab altera hoc est dimidia cranei parte. Horum autẽ quibus sic media capitis pars dolore infestatur, aliĩ extra caluariam, aliĩ in capitis intimis partibus dolorem sentiunt, cuius discrimen ab oculorum radicibus sumitur. Nam quibus intra caluariam est dispositio, ijs ad oculorum usq; fundamenta dolor extenditur, eoq; & à cerebro & ab utraq; membrana, atq; à uasis quæ in ipsis continentur, ueluti germina quædam deducuntur, autore Galeno. *Portio.* Medietas, quarum una ad alteram portio est & pars proportionalis, eiusdemq; denominationis, ut quota aut quanta est una, totta & tanta sit etiam altera. Harum autem capitum medietatum, ut tradit Galenus, dextram à sinistra distinguit sutura per longitudinem ipsius protracta, sub qua intra capitis ossa, linea medium cerebrum diuidens protẽditur, ad quam etiam peruenit, anteriorũ duorum uentriculorum septum. *Morbo.* Morbus, operationis læsio est sensibilis. Nam cum eorum quæ corporibus nostris præter naturam accidũt quatuor sint differẽtiæ. Vna ipsius functionis actionisue uitiatæ. Altera eius qui hanc peperit affectus. Tertia causarum quæ ipsum præcesserũt & excitarunt affectum. Quarta symptomatum quæ hũc necessario consequuntur. Illum qui actionem lædit ac uitiat affectus, iure appellabimus morbum. Nec absq; ratione morbi definitioni addita est dictio SENSIBILIS: nisi enim ad sensibilem magnitudinem perueniat & actioni officiat læsio, morbus non dicetur, aliàs nanq; perpetuæ passibilitatis dogma incurreremus, cũ nullus sit qui omnes actiones

actiones optimas habeat. Sed de morborum dignotione & latitudine tum alibi tum in arte medicinali & in libris de sanitate tuenda, plura Galenus. *Acuto.* Inter morbos qui acutos, uehementes, maximos atq; grauissimos inferunt cruciatus, est & capitis dolor, & is potissimum qui hemicranius dicitur: unde Mesue inquit, Hemicrania, est ægritudo de genere uehementium dolorum. Verum morborum alius acutus, alius diurnus siue longus dicitur. Acuti uero sunt, ut Galenus tradit, qui præter id quod celeriter iudicantur, statim etiam magnitudinem habent. Vnde ephemera febres excluduntur, quæ licet cito finiantur, magnitudinem tamen non habent, quare nec acuti morbi uocantur. Magnitudo autem in morbis aut grauitas trifariam intelligitur: aut enim propter membri principatum & præcellentiam, aut propter affectus magnitudinem, aut propter ipsius cacoethian, id est, sanandi malignitatem, contumaciam atq; rebellio-nem, adeo ut omnibus rite decenterq; factis, tamen non sanetur affectus. Porro duplex acutorum genus habetur. Siquidem nonnulli simpliciter ac primum, proprieq; uocantur acuti, quorum aliĩ cum febre sunt, aliĩ uero sine febre, ceu conuulsio, neruorum distentio & bilaris. Quidam uero acuti sunt ex cõuersione: & tales fiunt quoties inter initia acute ægrotet, tum autem quartodecimo die, aut etiam ante, non integre iudicetur: sed quia supersunt quædam reliquæ ægrotationis ex quibus ad quadragesimum diem usq; morbus extenditur. Vertitur uero per iudicationes imperfectas acutorum morborum, nõ solum in hos, sed etiam in alios diutinos, maxime marcorem, quartanam, suppurationem, tabitudinem, aquam intercutem. Sunt itaque quantum in ipsam temporis differentiam agitur, morborum genera omnia tria: aut enim acuti sunt qui quarto decimo finiuntur die, quibus diutini opponuntur, ambiguum uero & uelut in confinio positum tertium genus, cuius terminus decretoriorum dierum

*Morbus acutus.**Aphor. lib. 2. Aph. 19.**Morbus magnus. Therap. li. 4.**Progn. lib. 1. Morbus acutus simpliciter, cũ febre, sine febre. Morbus acutus ex cõuersione.**Aphor. lib. 2. Aph. 19.*

*Morbis lōgus.**Morbis peracutus.
Aphor. li. 1.
Aph. 7.**Allia.
Lib. 2.**Vlpicum.**Libr. 11. cap. 3.*

quadragesimus dies est. Ceterum acutorum morborum duplex est natura: uel enim in humoribus calidis fiunt qui nullum proprium obsedere locū, sed equaliter in omnibus animalis partibus apti sunt ex sua natura generari, ut febres: uel uno loco aliquo proprio patiente fiunt, ceu pleuritis, peripneumonia, synanche, quibus semper continuæ adsunt febres. Rari enim sunt quibus febres non adsint, ut apoplexia et quidam paulo ante dicti. Morbi uero longi ab crassis, lentis ac frigidis fiunt humoribus, qui difficilis sunt concoctionis et patienti loco inhaerent, ita quod eorū dispositiones magis præduris tumoribus quàm inflammationibus assimilantur. Quod si qui ex ipsis fiunt per compassionem, & absq; loco patiente, in quibus uenæ omnes æqualiter habent humores putrescentes, uel atræ bilis, uel pituitæ naturā præ se ferentes, pauci quidem hī sunt & rari. Adhæc ultra iam dictos, alij sunt morbi qui peracuti uocantur, qui statim in summo uigore consistunt, scilicet circa primos quatuor dies uel paulo ulterius, in quibus statim morbi incidit uigor, qui nihil aliud est quàm morbi in casibus summum. *Allia.*) Alliorum duplex genus est. Vnū sariuum siue hortense: quod, ut Dioscorides scribit, in Aegypto concreto capite porri modo nascitur, dulce, colore ad purpuram inclinato, exiguūq; reliquis locis grande allium multiceps & candidum est. Vocantq; in eo diuisiones spicas seu nucleos, Plinius uero libro 19. cap. 6. Allium, inquit, tenuissimis & quæ separantur in uniuersum uelatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis et hīs separatim uestitis. Asperi saporis, & quo plures nuclei fuerint, hoc est asperius. Tædium huic quoq; halitu ut cepis, nullum tamen coctis. Alterum genus est syluestre, quod Dioscorides & Galenus Ophioscorodon quasi anguinū uocari dicunt. Quamuis Columella non ophioscorodon sed aphroskorodon quasi spumeum à Græcis appellari dicat, cum ait Vlpicum, quod quidam allium Punicum uocant, Græci autem

autem ἀφροσκοροδον appellāt, longe maioris est incrementi quàm allium. Et idem comprobare uidetur Plinius lib. 19. cap. 6. de eodem sic scribens: Vlpicum quoque in hoc genere, Græci appellauere allium Cyprium, alij antiscorodon, precipue Aphricæ celebratum inter pulmentaria ruris grandius allio: trito in oleo & aceto mirum quantum crescat spuma. Cæterum allio magna uis est, magnæ etiam utilitates. Somnos enim facit, medeturq; ut Plinius testatur, temporum doloribus illitum elixum, & ut hic Serenus docet, hemicranix: idq; à frigidis crassis & glutinosi humoribus factæ: calfacit enim, desiccatur, incidit, attenuat, dissijcit, euocat & ad contraria distrahit. *Diuersam.*) Contrariam: quo uidelicet ad contrariam partem morbi fiat distractio, adeo ut si in dextra parte fuerit dolor, sinistra imponatur medicamen: & si in sinistra, dextræ. Quo enim facilius euanescent, ad contrarias partes distrahere oportet morbos atq; auertere. Quæ quidē ad contraria auersio fit aut secundum longitudinem, ut quæ supra & infra: aut secundum latitudinem hinc et inde, hoc est à dextris et sinistris: aut secundum profundum, ante et retro. *Lana.*) Aut succida aut elota. Succida propter sordium suarū pinguedinē quæ cæsypus est, egregie mollit, adsperginesq; facile combibit, ut inquit Dioscorides. Lota uero, si non aliter, tamen in hoc confert & utilis est, quod aliorum medicamentorum est materia: hac enim medicaminum liquor recipitur & infunditur, quo pacto dolenti loco melius applicatur et imponitur, ac medicamenti uis quæ aliās facile euanesceret, hac etiam magis conseruatur in uigore donec operationem suam perfecerit. Oportet autem bina parata habere è lana pittacia affecti loci longitudinem latitudinemq; æquantia, & inuicem alterum in succo, alterum supra locum affectum, ut cum prius impositum exiccatur & amotum fuerit, iterumq; in succo humectatur, statim alterum iam humectum è succo imponatur. *Aurem.*) Per aurem etiam

*Lana succida,
elota.*

tempora intelligas. *Balsama.*) De balsamo dictum iam est capite priori.

Allia uel ternis piperis terna addita granis,
Trita lines, certam dabit hæc tibi cura salutem.

Piperis tres
differentiæ.
Longum.
Album.
Nigrum.

Ternis piperis.) Ne forte, si plura acciperentur et in maiore copia, caput nimium excalfaciendo & aridum reddendo, noxam illi inferrent. Est enim piper qualitate calidissimum atq; siccissimum, plurimumq; mordens. Quod in India nascitur triplici differentia. Nam, ut libro 2. Dioscorides refert, à sui ortus initio fructum fert arbor ipsius filii quarum modo oblongum, quod longum piper est, clauditq; intra se quod exigui milii seminibus simile sit, integrum & absolutum mox futurum piper. Id per maturitatem legitimo tempore dehiscens, racemos ex se mittit, granis quæ nouimus onustos: alijs quidem maturis quæ nigrum piper sunt, alijs uero acerbis quæ candidum piper sunt. Inuenitur autè in nigro quod tabidum, inane, leueq; sit: uocaturq; id gentis eius uocabulo *brasma* quasi abortus. Idem tradit Plinius lib. 12. cap. 7. dicēs: Siliquæ priusquã dehiscant, decerptæ tostæq; sole, faciunt quod uocatur piper longum. Paulatim uero dehiscentes per maturitatem ostendunt candidum piper, quod deinde tostum solibus colore rugisq; mutatur. Verum & his sua iniuria est, atq; cæli intemperie carbunculantur, fiuntq; semina cassa & inania, quod uocant *brechmasin*, Indorum lingua sic significante abortum. Commendatur autem piper auctore Galeno, longum quidem quod integrum est, minimeq; foratum, & quod fractum grana sua iuncta & coherentia habet: item quod gustu piperis qualitates seruat, & in aquam missum totaq; die maceratum non liquatur nec soluitur. Nigrum uero nec exile nec rugosum nec crassi corticis esto, sed pōderosum quod tum maximum tum plenissimum est. Item de albo simili modo eligatur, quod maximū est atq; plenissimum, Verum
omni

Brasma.

Brechmasin.

omni piperi communis natura & uis est calefacere, extrahere & discutere. Somnum conciliat, somnoq; dolores leuat, auctore Dioscoride.

PORRIGINI DEPELLENDAE

CAP. III.

EST insensibilis morbus & noxia forma,
Cum caput immensa pexum porrigine ningit,
Copia farris uti fremdentibus edita faxis.
Hanc poterit maluæ radix decocta leuare.

ORRIGINI.) Porrigenem Celsus duorum generum uidetur facere. Vnã humidam & cum exulceratione: alteram siccam et sine exulceratione. Nam libro 6. cap. 11. sic illam describit: Porrigo est ubi inter pilos quædam quasi squamulæ surgunt, exq; à cute resoluuntur, & interdum madent, multo sæpius siccæ sunt. Idq; euenit modo sine ulcere, modo exulcerato loco: huic quoq; modo malo odore, modo nullo accedente: fereq; id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio. Quarum siccam mederi nunc docet Serenus, & eam Græci à similitudine *πίτυρα* πίτυρα *πυρρα* uocant, hoc est, *furfures*, cum scilicet sponte sua ex capitis superficie tenues & furfuraceæ squamulæ citra exulcerationem decidunt, ut Paulus Aegineta tradit: idemq; malum fieri dicit subeuntibus in caput malo corporis humore, *saluæ pituita*, aut bilioso & melancholico sanguine. Plinius Græcorum *πίτυρα* nunc porriginem nunc *furfures* interpretatur. *Insensibilis.*) Indolens: sensum et dolorem cruciatumq; non inferens, aut si quis adest cruciatus, is tamen præsens, non magnus nec grauis, sed paruus & tolerabilis existit. *Morbus.*) *Morbus* hic non pro affectu accipitur qui actioni incommodat

& officit, sed pro dispositione solum præter naturam de-
formi. *Noxia forma.*) Species nociua, fœda & deformis.

Pectere.

Immensa porrigine.) Pluribus & innumeris quasi squamu-
lis & corticibus furfuri similibus. *Pexum.*) Pectere est ex-
plicare & ordinatim disponere capillos, ita ut nulli rema-
neant sed omnes extricentur flocci. *Ningit.*) Ad niuis mô-
dum à se proijcit & emittit. *Farris.*) Farinæ, quæ à farre

Farina.

nomen accepit: fractum enim & in tenuissimum pulue-
rem commolitur far, farina dicitur. *Frendentibus.*) Fren-
dere est collidere, frangere & conterere. *Edita.*) Eiecta et
excussa. *Saxis.*) Lapidibus molaribus, quibus frumen-
tum in farinam comminuitur. *Hanc.*) Porriginem, qua

Frendere.

descripta, docet nunc eidem medicamentis detergentibus,
non nihilque reprimentibus mederi, præsertim ubi malum
offendit: quod et prius innuit his uerbis, *Immensa & Co-
pia.* Nam si leuior est, nihilque offendit, melius est illam nõ
omnino prohibere, sed pectendo solum repurgare, cum
non citra corporis uitium, nec integro capite nascatur:
quare etiam non omnino inutilis est, præstareque capite
affecto, noxium extra ferri & cutem infici, quàm ad inte-
riora et partes nature actionibus magis necessarias uerti.
Sed ne sine testimonio res agatur, haud abs re fuerit, quæ
post descriptionem ipsius super hoc prodidit Celsus, sub-
iungere, cuius hæc sunt uerba: Ac neque sine aliquo corpo-
ris uitio nascitur, neque ex toto inutile est. Nam bene inte-
gro capite non exit. Vbi aliquid in eo uitium est, non in-
commodum est, summam cutem potius subinde cor-
rumpi quàm id quod nocet in aliam partem magis ne-
cessariam uerti. Commodius est ergo subinde pectendo
repurgare, quàm id ex toto prohibere. Si tamen ea res ni-
mium offendit, quod humore sequente fieri potest, ma-
gisque si id etiam mali odoris est, caput sæperadendum
est, dein id superadiuuandum aliquibus ex leuiter reprimen-
tibus, quale est nitrum cum aceto, uel ladanum cum
myrteo uino, uel myrobalanum cum uino: si parum per
hæc

hæc proficitur, uehementioribus uti licet, cum eo, ut scia-
mus utique in recenti uitio id inutile esse. Hactenus Cel-
sus. *Malua radix.*) Malua herba est nota, à Græcis molo-
che & malache dicta, ab emolliendo uentre *μαλάσσειν* e-
nim subigere est & mollire. Hinc illud Martialis: Vtere la-
ctucis & mollibus utere maluis, Nã faciem durũ Phœbe
cacantis habes. Huius folia tota die ad solem circumagi
testis est Theophrastus, & Columella qui in carmine suo
sic ait, Et moloche prono sequitur quæ uertice solem. Est
autem duplex maluæ genus. Vna hortensis, quam in hor-
tis ad cibos ut melioresceret quondam ferebant. Vteban-
tur enim olim in cibo pro olerè, quemadmodum ex He-
siodo colligitur in libro τῶν ἔργων καὶ ἡμέρων operum &
dierum, ubi ait, Νήπιον, οὐδ' ἴσασιν ὄσφ' πλέον ἡμισυ πάντοδε
οὐδ' ὄσομεν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφολέλω μέγ' ὄνθα, hoc est, Fa-
tui, neque sciunt quanto plus dimidium toto, Neque quan-
tum in maluæque & asphodelo magna utilitas. Et Diosco-
rides hortensem syluestri magis edendo esse dicit. Altera
est syluestris & in incultis locis nascens, à priore solo na-
tali differens, & alia ab ea quæ arborefcit & Ibisus, Al-
thæaque uocatur. Porro de his sic etiam scribit Plinius lib.
20, cap. 21. In magnis laudibus malua est utraq; & fatiua et
syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discer-
nuntur, maiorem Græci malopen uocant in fatiuis, alte-
ram ab emolliendo uentre dictam putant malachen. E syl-
uestribus, cui grande folium & radices albæ, althæa uo-
catur, & ab excellentia effectus à quibusdam aristalthæa,
à Latinis Ibisus & malua uiscus appellatur. Cæterum
maluæ radix decocta ex uino, aut aceto, aut, ut Dioscori-
des tradit, ex urina hominis, surfures & manantia capitis
ulcera emendat & sanat.

Malua.
Molochæ.
Malachæ.

Althæa.
Aristalthæa.
Ibisus.
Malua uiscus.

Aut tu scœniculum, nitrumque, & sulphura uiua
Contere, deinde caput permixtis abluè cunctis.
Fœniculum.) Fœniculum ferulacei generis plãta est, Græ-

Marathron.

ci marathron dicunt, omnibus notū. Nobilitauere id ser-
pentes, gustatu senectam exuendo, oculorumq; aciem
succo eius reficiendo. Vis illi calida, deficcans & abster-
gens. Nitrum.) Nitrum simile est sali, unde etiam cum
adiuncto sal nitrum aliquando appellatur, Arabice bau-
rach: aliud ab eo quod nunc sal nitrum & sal petræ uocāt,
cuius in tormentis illis tonitruarijs, quas Bombardas uo-
cant, usus est. Porro nitri uaria sunt genera, de quibus co-
piose satis Mesue in de simplicibus, & Plin. nat. hist. li. 32.
cap. 10. ubi de natura eius sic scribit: Non est differentia, et
nitri natura non multum à sale distans. Optimum quod
tenuissimum, et ideo spuma melior, cuius probatio est ut
sit minime pōderosa & maxime friabilis, colore penè pur-
pureo. Nitri uero probatio ut sit tenuissimum & quā-
maxime spongiosum fistulosumq;. In medicina calfacit,
extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Vtile ijs quæ
euocanda sunt aut discutienda et lenius mordenda atque
extenuanda, sicut in papulis pustulisq;. Dioscorides, Ni-
trum uires ex alto in summum euocandi habet. Item, Ni-
trum & nitri spuma uires habent sali æquales. Miscentur
emplastris quæ discutiendo, extrahendo, exterendo & ex-
tenuando sint. Sulphura uiua.) In terræ generibus, ut Pli-
nius ait, uel maxime natura mira est sulphuris, quo pluri-
ma domantur. Genera quatuor. Viuum, quod Græci
apyron uocant, hoc est, ut Celsus ait, quod ignem non
expertum est. Nascitur solidum, hoc est, glebosum. Eo so-
lo ex omnibus generibus medici utuntur. Cætera enim
liquore constant et conficiuntur oleo incocta. Viuum au-
tem effoditur, translucetq; & uiret. Alterum genus ap-
pellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Ter-
tio quoq; generi unus tantum est usus ad suffiendas la-
nas, quoniam candorem tantum molliciemq; confert:
Egula uocatur hoc genus. Quarto autem ad lychnia ma-
xime cōficienda. Vires uiuo cuius in medicina usus, cale-
faciendi, discutiendi ac maturandi, cutisq; uitia detergen-
di,

Nitrum.

Sal nitrum.

Baurach.

Sal petræ.

Spuma nitri.

Sulphur.

Sulphur ui-
uum.

di, autore Dioscoride.

Furfuribusue nouis durum miscebis acetum,
Ut uarios crines tali des unguine puros.
Prodest & tarda demptus testudine sanguis.
Et prodest cedro dimissus ab arbore succus,
Desinet interea glomerari farrea nubes,
Cessabitq; grauis crebræ porriginis imber.

Furfuribus nouis.) Furfur farinæ purgamentum est, deter-
gentis naturæ præsertim nouum ac recens editum. Du-
rum.) Forte, acre & multæ acetositas. Varios.) Ob pra-
uos in capitis cute humores, multiformes, in æquales, ra-
ros & hic inde dispersos. Des.) Facias. Tali unguine.) Huius
modi unguēto prædicto. Tarda.) Tardigrada, pigra pro-
pter incessum: est enim tardi progressus testudo. Testudi-
ne.) Testudinum, quibus geminus & in terris & in aqua
uictus est, plura sunt genera. Terrestris, marinæ, Iutaris,
quæ in cœno et paludibus atq; in dulci aqua uiuunt, quas
quidam è Græcis emydas appellant. Marinarum sangui-
ne alopeciarum inanitas & porrigo, omniaq; capitis ul-
cera curantur. Inarscere autem eum oportet, lenteq; ab-
lui, auctor Plinius lib. 32. cap. 4. Cedro ab arbore.) Cedrus
arbor est grandis & procera, ex qua liquor colligitur ce-
drinus, è quo & oleum fit. Fructū fert iuniperi modo ro-
tundum, myrthæ baccæ magnitudine, qui cedrides di-
citur: auctor Dioscorides. Dimissus.) Stillatus, siue per se
siue incisa arbore is fluxerit. Succus.) Hoc est, liquor ce-
drinus, qui cedria, cedreæue & cedri mudicitur: quamuis
aliqui hæc inter se distinguant, cedriam esse dicentes cru-
dam ex cedro arbore resinæ modo stillatam lachrymam
seu gumi, quod alchitran uocant Arabes, & male picem
liquidam interpretatur Simon Genuensis. Cedrium ue-
ro ex cedri materia concisa & in furnis accensa picis mo-
do fluentem & exceptum liquorem. Sed quia horū idem
usus est & æqualis in medicina uirtus, hinc fit ut illæ nunc

Furfur.

Testudo.

Cedrus.

Cedrides.

Cedria.

Cedreæ.

Cedrium.

Alchitran.

inter se misceantur appellationes. Cæterum probatur ce-
drinus liquor, ut Dioscorides tradit, qui crassus pellu-
cet, & intenso firmoq; odore est, quiq; diffusus concretis
stillicidijs seipsum continet nec diffiuit. Natura & uis illi
est uiuentia corpora corrumpere, defuncta incorrupta
seruare, quam ob causam cadauerum uitam pleriq; eum
dixerunt. Calefacit, siccatur, & cutis uitia exterendo repur-
gandocq; emendat & sanat. Interea.) Dum hæc aguntur
& dicta remedia applicantur. Glomerari.) Glomerari est
accumulari et coaceruari. Vnde glomeramen & glomera-
tio, quasi aceruatio quædam et accumulatio: item glomer-
glomus & glomulus. Plinius nat. hist. libro 36. Si quis im-
properet intra labyrinthum sine glomere lini, exitum in-
uenire nequeat. Apuleius in Asino aureo libro 6. Et ac-
cepto frumento & ordeo & milio & papauere & cicere
et lente & faba, commixtisq; aceruatim, confusisq; in u-
num glomulū. Farrea nubes.) Quod prius dixit, Copia far-
ris. Est autem nubes proprie crassior ille uapor in aëre
suspensus ex quo pluuia generatur, ad cuius similitudi-
nem, porriginem uocat nubem, tanquam nubis speciem
præbentē, dū crasso et denso agmine deuolant porriginis
squamulæ. Gravis.) Magnus, molestus & noxius. Cre-
bra.) Frequentis, dū crebræ & frequentes decidunt squa-
mæ, instar imbris, qui fit dum crebris descendit stillis plu-
uia. Imber.) Humor qui porriginem facit: seu squamulæ
ipsæ instar imbris decedentes.

CAPILLO TINGENDO.

QVOS pudet ætatis longæ, quos sancta senectus
Offendit, cupiunt proprios abscondere canos,
Et nigrum crinem succo simulare doloso,
His prodest acri contrita cupressus aceto.

Capillo

APILLO.) Docet hoc capite Serenus Cosmotica quædam medicamenta, quæ capillis ue-
nustandis excogitata sunt à medicis. Quid au-
tem sit capillus, sui ipsius indicio constat: cuius
efficiens causa est frigiditas tum interior quæ in cute et ca-
pitis ossibus existit, tum exterior aëris nos ambientis, quæ
uaporem ab interioribus ascendentem, inq; cutis meatibus
detentum, durius crassescere cogit. Materia uero pilorum
est uapor fumidus, crassus, humens & glutinosus
per cutem transpirans, productus à natura triplicem ob
causam: quarum una est necessitas, propter cerebri humi-
ditatem & cranei commissuras, ut noxi humores è capi-
te expellantur: altera causa est iuuamētum, quo pilorum
frequētia caput à nimio ambientis aëris tum frigore tum
calore defendat, ipsorumq; iniuriam longius propulset.
Tertia causa est ornatus & decor ne esset informe: unde
interrogatus aliquando Charilaus cur comam nutrirer?
respondit hunc ex omni ornatu pulchriorem uenustio-
remq; fore. Proinde capilli in homine educandi & lau-
dandi, aliàs superuacaneum naturæ summiq; artificis
opus esset, qui tamen nihil frustra & incassum facere so-
lent. Verum in affectatos, hoc est, nulla decoris affectatio-
ne exultos, non delictatos, nec ad lenocinium ornatos &
comptos, quos affectatos uocant, decet esse capillos. De
quorum honesto ornatu & decore, sic inquit Ouidius:
Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus, Et
sine frōde frutex, & sine crine caput. Item diuus Ambro-
sius in hexamero libro 6. Coma reuerenda in senibus, ue-
nerāda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora
in adulescētibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris.
Tolle arboris comam, tota arbor ingrata est. Tolle huma-
ni capitis capillum, tota pulchritudo flaccescit. Hic orna-
tus est capitis obuius omnibus & perspicuus, quo cere-
brum munitur et uestitur, ne aut frigore uexetur aut estu.
Sed quoniam in turpē ac effeminatā molliciem pessum.

Cosmotica me-
dicamenta.

Capillorum
causa.

Capillorum
materia.

Capillorum ra-
tio triplex.

Necessitas.

Iuuamentum.

Ornatus.

Capilli in-
fectati.

Capilli af-
fectati.

Cadauerum
uita.

Glomerar.
Glomeramen.
Glomeratio.
Glomer.
Glomus.
Glomulus.

Nubes.

iuerunt, non immerito à quibusdam uiruperantur, ut qui mentem detegant, non ornent corpus. Vnde haud infcitum extat adagium, Nullus comatus, qui non idem Cynædus. Hinc contra Dionem qui comam encomio laudarat, Synesius caluitij laudem descripsit. *Tingendo.*) Inficiendo, fucum & alium à natiuo colorem inducêdo. *Pudet.*) Verecundâtur & moleste ferunt annorum multitudinem atq; omnibus exoptandam senectutem, ob egregias illas animi dotes, consilium, rationem et prudentiâ, quæ in senibus uigent. Sed stulta & peruersa mortalium natura semper deterioribus innititur, plurisq; æstimat corporis dotes quàm animi: unde plerisq; adeo onerosa est senectus, ut etiam senes iam effecti, semper iuuenes uideri malint quàm senes, dedecori ducêtes corporis uires inualidas atq; infirmas, cutem rugosam, pilos canos cum prudentia & alijs animi dotibus iunctos in senibus: plurimum uero extollentes, maximiq; facientes corporis robur & uires præualidas, cutem prænitidam & bene curatam, formæq; pulchritudinem, pilos comatos, & id genus alia, quamuis nulla hijs adsit uirtus. Quo fit ut maximo oneri, maximeq; odiosa sit talibus senectus, & huius indicium ipsa canicies: unde sæpius etiam quo iuniores appareant, canos abscondere & fucû, alienumq; colorem inducere student. Quo pacto aut et quibus præsidijs in alios colores mutâdi sint cani, præsentica docet Serenus. *Aetatis lögæ.*) Vitæ diuturnæ & senij. Aetates à uarijs uarie distribuunt. Galenus in libro cui titulus ὀροιατρικὸς, quatuor eas facit. Primam iuuenum, in quibus efflorescit sanguis, tâperaturæ calidæ & humectæ, ad modum Veris. Secundam uigentium, in quibus abundat flaua bilis, temperamenti calidi & sicci, instar æstatis. Tertiam mediorum, in quibus nigra efflorescit bilis, temperaturæ frigidæ & siccæ, instar autumnij. Quartam senum, in quibus exuperat pituita, temperamenti frigidi atq; humecti, ad modum hyemis. Item Hippocrates in libro de uictus

Aetatum discrimina.

ratione, diætæue sic easdem tradit, Modo autem hoc ætates inter sese differunt. Puer quidem calidis et humidis commixtus est, quoniam his constitit et creuit: nam calidissima & humidissima sunt, quæ proxima generationi sunt, plurimumq; crescunt, hisq; accedentia similiter. Calidus quidem est adulescens, quod ignis aquâ superauit: siccus autem est, quod puerile humidum consumptum iam est, partim incorporis incrementû, partim in ignis motû, partim etiam laboribus. Vir autem siccus est & frigidus, quod calor amplius non superat, corpusq; non crescit, propterea friger: siccitas enim prioris ætatis inest, sequentisq;, & aquæ accessus nullâ habet humectationem, quod siccis et humidis superatur. Senes uero frigidi et humidi sunt, quod ignis discessit, aqua accessit, quæ sua humiditate sicca pepulit, humida confirmauit. Auicenna uero prima Fen primi libri Canonis capite de cõplexionibus, ætates ita distinguit: Aetates omnes sunt quatuor. Prima est ætas addendi, quam uocant adolescentiam, ad annum producta fere tricesimû. Secunda est ætas consistentiæ, quæ & pulchritudinis ætas uocatur, ad annû fere tricesimû quintum uel quadragesimum. Tertia est ætas diminutionis occultæ, in qua uirtus non amittitur, uocata senectus, quæ fere est usq; ad annum sexagesimû. Quarta est ætas diminutionis & interitus manifesti, cum uirtus manifeste minuitur: & hæc quidem est ætas senium & finis uitæ. Prima autem ætas quæ est adolescentiæ, subdividitur in ætatem infantitiæ, cum ad dimotiones & ambulandum adhuc inepti sunt pueri. Deinde in ætatem dentium plantatiuam, quæ est post ambulationem & antequam sit fortis, & illud est cum nondum omnibus dentibus repletæ sunt gingiue. Postea est ætas concussionis post uehementiam & ortum dentium priusquam polluantur. Post hanc uero est ætas cum ab eo semen egreditur quousq; barbescat. Demum est ætas fortitudinis, donec crescere sinat. Hactenus Auicenna, à quo & illud optime ad-

iectum est aduerbium Fere. Non enim ubiq; nec semper eadē habetur ætatū mēsurā, sed diuersa pro ratione cōplexionis, sexus, uictus, regionis & aliorum plurimum. Quod & sexto de sanitate tuēda testatur Galenus cum ait: Non est ætates annorum numero circumscribere, ceu quidam fecerunt, nisi forte in latitudine quadam. Nam pubertatem aliqui incipiunt anno quartodecimo, alij uno post anno aut etiam amplius; item diminutionis initium quidam habent statim ab anno trigesimo, nōnulli post quintum & trigessimū. Robur uero omnibus minuitur post ipsam summi uigoris ætatem. Sunt adhuc qui aliter partiantur ætates, uidelicet aut secundum uniuersi ordinem illas distribuentes, aut in hebdomadas aut gradus quosdam diuidentes, aut aliter quoq;. Sed de hijs ne sim prolixior, tantilla nunc sufficiant. *Sanctus senectus.*) Sanctum dicitur quod à prophanis usib⁹ est segregatū, item quod incorruptum est. Vergilius: Tuq; ô sanctissima coniunx Felix morte tua. Et sic etiā sancta dicitur senectus incorrupta, quæ adolescentiæ honeste antea actæ fundamentis constituta est atq; firmata, omnis culpæ in scia, intacta & ab omni iniuria tuta. Vnde quib⁹ huiuscemodi senectus conceditur, hij quoq; maxime auctoritatem, & auctoritatis fructus, salutationes, assurrectiones, deductiones, reductiones atq; consultationes cōsequuntur: quare etiam maximus honos olim habebatur talibus, ut qui cōsilio, ratione, sententia, prudentia, sapientia, omniq; alia uirtute uigerent aliosq; præcellerent: ob quæ soli in senatū admitebantur & accersebantur, à quo etiam summum consilium maiores appellarunt Senatū, quod eiusmodi uirtutes nisi in senibus raro aut potius nunquam reperirentur, ob quas etiam honore isto soli digni existimati & iudicati sunt. Quod autem senibus olim amplissimi sint exhibiti honores, testis est inter alios uel A. Gell. Atticarū noctium lib. 2. cum inquit: Apud antiquissimos Romanorum neq; generi, neq; pecuniæ præstantior honos tribui quam

*Sanctum.
Senectus sancta et honoranda.*

Senatus unde dicitur.

quàm ætati solitus, maioresq; natu à minoribus colebantur, ad deū prope & parentum uicē, atq; omni in loco, inq; omni specie honoris priores potioresq; habiti. A cōuiuio quoq;, ut scriptū est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebantur: eumq; morem accepisse Romanos à Lacedæmonijs traditum est, apud quos Lycurgi legibus maior rerū omniū honos maiori ætati habebatur. Hactenus Gellius de honore exhibito senibus à iuuenibus. Cuius rei etiā fuse & perpulchre meminit Valerius Maximus memorabilium rerū lib. secundo. Iubemur & nos uel in sacris literis senectuti honorem de ferre. Leuitici namq; 19. sic scriptum est: Coram cano capite cōsurge, & honora personam senis, & time dominū deum tuum. *Offendit.*) Apprehēdit, occupat, lædit. *Proprios.*) Inter pilorū colores senili ætati maxime proprius est albus. Pili enim humoris unde alimenta trahunt, colorem imitātur. Senum autem humor maxime frigidus est & immodice humectus ad albedinem uergens, quare & pili inde emergentes inalbescūt & cani fiunt. Porro alius & scriptus codex qui mihi est, hic non Proprios habet sed Properos, id est, celeres, & festinos, qui legitimū ante tempus ob morbum aliquem aut curas aut aliunde cani facti, senes apparere faciūt. *Canos.*) Capillos albos & caniciē, quæ bifida est: morbi et ætatis, morbi, ut quæ ob uehementiorem siccitatis uim in persiccantiū egritudinum fine cōtingit: ætatis uero et senij canicies est, quæ caloris inopia contingit, frigiditatem & immodicā humiditatem indicans, humor enim & sublatus inde uapor, frigoris opera in albedinem uergunt & albos generant capillos. *Nigrum.*) Capillorum nigritia caliditatem indicat & adustionem quandam: humor enim et inde sublatus uapor caloris opera quodā modo adurit, & in nigrorē uergit, unde & nigricantes efficiuntur capilli, eandē humoribus exprimentes qualitatē atq; colorē. Quo fit si cani in nigros mutādi sint capillos, ut medicamētis uti oporteat calidis

Capilli albi unde fiunt.

Canicies dueplex, morbi, et ætatis.

Capilli nigri unde fiunt.

et ficcis, quæ humores frigidos calfaciant et quasi adurant quales sunt quas subsequenter ponit Serenus. *Succo.*) Humore et liquore inficiēte. Seu, ut scriptus codex habet, *Fucos*, id est, colore. *Fucus* enim herbae generis est, à Græcis φῦκος, appellatū, de quo Dioscorides medicinalis sylvæ lib. quarto, & Plin. libro 13. cap. 25. agit. Estque herba hæc tingendis lanis utilis. Vnde simpliciter *fucus* pro colore etiam accipitur, & *fucare* pro colorare: præfertim ubi non natiuus nec genuinus sed factitiuus & uelut adulterinus significatur, ut apud Horatiū, nec amissos colores lana refert medicata fucis. Et inde medicamenta illa quibus capilli tinguntur, & quibus cuti superinductis mulierculæ uitia formæ dissimulant, *fucos* appellant. *Plautus*, Vicia corporis fucis occultant. *Simulare.*) *Simulare* est aliud quam ex se sit esse ostendere: quemadmodum *dissimulare* est, id quod est, non esse ostendere & fingere. Hic itaque *simulare* per metaphorā pro inficere tingere & colorare sumitur. *Doloso.*) *Fraudulento*, fallente, decipiēte, fictitiuo & aliud esse fingenti, ostēdenti quæ ex ipsa rei natura existat. *Cupressus.*) *Cupressus* arbor perpetuo uirore, magnitudine, rectitudine, proceritate, robore & perennitate insignis: natu difficilis, & ut Plin. ait, morosa, fructu superuacua, baccis torua, folijs amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidem gratiosa. Huius semen (autore Teophrasto de causis plantarum lib. 1.) adeo minutum est, ut uix oculis percipi possit. Non enim totū id quod pilæ speciem gerit, fructus est eius, sed quod cono innascitur, per quæ tenuē et exile laricis semini proximum, quod dehiscente pilula sua decidit, nec colligi, nisi ab experto potest. Natura cupressi, ut Dioscorides tradit, refrigerans. Cōtra quod tamē est Galenus, qui, ut Serapio refert, uim illi tribuit calefacientem. Verum quod de aceto mox dicetur, id etiam de cupressi nunc dicere liceat: uidelicet, mediocris inter calorem & frigus esse temperaturæ, magis tamen calore participare, licet mediocriter. Estque uirtutis desiccantis, cum

Fucus herba.
φῦκος.

Fucus color.
Fucare.

Simulare.

Dissimulare.

Cupressus.

Lib. 15.

eum acredine & mordicatione moderata. Et ultra hæc est illi adstringendi facultas & amaritudo non parua: quarum qualitas amara quidem præit & adstringenti uiam facit, et altera alterius uim uehementiorem minuit: quare huiusmodi medicinæ quibus adstringendi uis cum amaritudine est mixta, præstantiores sunt hijs quæ tantum adstringunt. Aliæ itē qualitates eius omnes minus sunt uehementes. Nam si ualentiores essent & immodicæ, utique inutiles essent & magis noxiæ quàm salutiferæ. Nimia enim exiccatio non modo putrescentes & uitiatos depasceret atque discuteret humores, sed alios quoque utiles adtrahendo consumeret. Calor uero immodicus humores plus iusto adureret & incineraret, cumque acredine et mordicatione nimia cutē exulceraret: quæ omnia summo opere cauenda sunt in id genus dispositionibus. Valenter quidem ficcantia, ne cum uitiatō utilis quoque confluens absumatur humor: calida uero imodice & acria, ne cutis exulceretur. Cæterum quod ex cupressi administratur in medicina, sunt folia, summitates & spheria, quas pilulas Plinius, alij conos & nuces uocant. Quodcunque autem horum ex aceto contritum adhibueris, capillos inficit & denigrat. *Aceto.*) Quoniam uis stiptica & adstringente prædita sunt medicamenta quæ nigros tingunt capillos, et ob eam in altū minus apta sunt descēdere, ideo optime admiscetur illis liquor aliquis qui meatus adaperiat & ea ad statutum locum deducat: inter liquores autem ad id maxime idoneum est acetum, quod mediocris inter calorem & frigus est temperaturæ, & maxime tenuium partium, præcipue acre & forte, quod magis & referat meatus & alia medicamenta ualentius penetrare facit.

Vel frons lentisci, uel tristia poma sabuci.

Lumbrici quoque terrestres miscentur oliuo

Et iuuenem præstant rediuuio flore capillum.

Frons lentisci.) Folia lentisci arboris, ex qua nascitur resina *Lentiscus*,

Mastiche.

quæ ab arbore lentiscina, à quibusdam uero mastiche appellatur. Totaq; arbor adstringendi uim habet: siquidem fructus, folia, ramorumq; & radicum cortex æquali potestate sunt, quamuis de folijs tantum quod capillos tingant, ab hoc & à Plinio traditum sit. *Tristia.*) *Austera,* acerba. *Poma.*) *Acini.* Arborum fructus omnis aut acinus est, aut bacca, aut nux, aut malum quod & pomū dicitur. Inter acinos uero numerantur uua, morum, grana hederæ, sabuci, ebuli, mali Punici & id genus alia. Inter baccas autem, quæ maiores sunt acinis, minores uero pomis, fructus oliuæ, lauri, corni, myrthi, lentisci & similitum. At nuces uocant ea quæ foris duro teguntur cortice, & intus habent quod esui est. Contra uero quæ foris habent quod esui est, & intus dura includunt, ea mala uocant & poma. Sed hæc uocabulorum differentia non semper obseruatur, ut hoc loco manifesto apparet, ubi sabuci fructum non acinum sed pomum appellat *Serenus.* *Sabuci.*) *Sabucus* quid sit, notum est, huius interiora mire firma traduntur. *Constat enim, ceu Plinius lib. 16. cap. 40. refert, ex cute et ossibus. Nam ut in animalibus, ita in toto arborum corpore, cutis, sanguis, caro, nerui, uenæ, ossa & medullæ intelligi debent. Acini eius eadem ratione quæ uel cupressus uel lentiscus pilos inficiunt nigrosq; tingunt. Dioscorides, Inunguntur acinis sabuci ad nigrum colorem capilli: & Plinius libro 16. Sabuci acinos habent nigros atq; paruos, humoris lenti inficiendo maxime capillo. Nec modo illiti sed & poti quoq; id agunt, ceu Plinius etiam testatur libro 24. cap. 8. dicens: Acini sabuci tingunt capillum poti acetabuli mensura. *Lumbrici.*) *Lumbrici* uermes sunt à lubricitate sic dicti, multis ac uarijs morbis accomodit temperatę inter frigus et calorem adurentem qualitatis, & qui humores unde pili tum gignuntur tum succrescendo augentur, uitiatos & locum iam occupantes, citra utilis confluentis absorptionem, digerendo discutiant, & influentes inhibent, atque pilorum originem*

*Sabucus.**Lumbrici terrestres.*

originem corroborant. Vnde capillum tum gignendo & augendo tum flauo & pulchro colore tingendo sunt idonei. Accipiuntur autem lumbrici uiui, & in ollam, quo fricando se mundent, aliquandiu ponuntur, deinde lauantur, et loti cum tantūdem olei in duplici uase coquantur, modo qui dictus est supra: cocti colantur, et oleum id usui seruatur, & oleum lumbricorū appellatur, multi ac magni ad uaria morborum genera, usus in medicina. *Terrestres.*) *Terreni* & qui in terra repperiuntur, ad differentiam illorum qui aluum occupant et proprie lumbrici dicuntur, de quibus plura in sequentibus. *Rediuuium flore.*) *Florem rediuuium* uocat capillorum originem &

*Oleum lumbricorum quomodo conficiatur.**Capillorū flos.*

Præterea niueum poterit depellere crinen,
Resina ex facili terra uiscoq; coacta.

Resina.) *Resina* est lachrymum et liquor crassus ex arboribus fluens & sæpius in iisdē sua sponte siccatus ad solem residens. Nascitur autem ex terebintho, lentisco, cedro, cupresso, & quas in Europa Plinius lib. 16. cap. 11. cognatas dicit arbores, ex pinu, pinaastro, picea, abiete, larice & theda. Suntq; omnis resinę summæ species, ut idem Plinius libro 24. cap. 6. tradit, duæ. Sicca & liquida. Sicca quæ è pinu & picea fit. Liquida è terebintho, larice, lentisco, cupresso, & ut Dioscorides lib. 1. tradit, ex picea quoque & teda: qui etiam in sicca genere abięgnā esse dicit & eam quę ex teda nascitur. Præstat autem in arborū differentia & omnes alias antecedit, ut Dioscorides ait, terebinthina, postquam lentiscina est, quam mastichen uocant, tum quæ ex picea destillauerit & abięgna. Post has numerantur quæ ex teda fluxit & pinea. In omnib; autem hijs eligenda quæ odoratissima, pellucens, nõ adeo ari-

Resina.

da, neq; humens, friabilis & ceræ similis. Natura resinæ omni, mollire, siccare, calefacere, discutere & repurgare & adstringere: uerū discussoria uis maior est in terebinthina, adstringens uero in lētiscina. Præterea quanquam modice siccat resina, tamen immodice calfacit, uti Tera peniice lib. 3. tradit Galenus: & ideo ea nemo utetur sola, nec aliter, nisi cum leuiter refrigerātibus admixtis, unum ex omnibus medicamentū fecerit quod sit temperatum. Vnde Serenus hanc legem obseruans, terram quæ frigidæ est naturæ & capillo tingendo idonea, illi admiscet. *Facili.*) Molli & quæ ad tractandū sit habilis, in qua nihil est asperum aut lapidosum: quorum si quid inest, tollendum erit. Aut facili, id est, uirtutis non uehementis nec acris, sed temperatæ & corroborantis: quod si qua inest acredo, talis (ut præcipit Galenus Therapeutice libro. 6.) elui debet. Omnis enim eluendo detrahitur acredo & mordicatio. Lauatur autem terra omnis, ut Plinius libro 35. cap. 15. docet, aqua perfusa, soleq; siccata, ac iterum ex aqua trita & reposita, donec cōfidat & digeri possit in pastillos, coquitur in calicibus crebro cōcussu. *Terra.*) Plura sunt ad medicinas pertinentia terrę genera, ceu Samia, Chia, Selinusia, Cimolia, pnigitis, erethria, ampelitis, armenia, ochra, lemnia sphragis, rubrica sinopis, & fabrilis et si quæ sunt alię. E quibus capillis tingendis maxime idonea est ampelitis, quam pleriq; pharmacitum uocant. Vnde Plinius ait, Medicamentis additur, præcipue in calibepharis & inficiendis capillis. Siccat, discutit & adstringit terra omnis cuius in medicina aliquis usus est: habetq; ut Diosc. tradit, refrigerandi, glutinandiq; uim præcipuā & supremā, citra omnē erodendi uim, nisi mixtam cōiunctamq; sibi aliam habuerit qualitatem ceu feruidam, quā tamen omnē lotura amittit. Videturq; autor nūc ad illud Martialis alludere: Quid faciem tingis? nam certe non potes illas Rhescina, Veneto nec resecare luto. *visco.*) Cæterū hic circa calorifica & adurentia illa medicamen-

Terra lotio.

Terra genera.

Terra ampelitis seu pharmacitis.

viscum.

ta,

ta, quædam animaduersione digna sunt. Et in primis cauendum, ne nimio & immodico talium usu in prauas incidamus ægritudines, quod sæpius incautis usu uenire solet: cuiusmodi sunt catarrhus, apoplexia, epilepsia, paralysis, & consimiles. Deinde præuidendum etiam cum huiusmodi adurentia adplicatur remedia, ut caute id fiat, ne cutem tangendo, ipsam exulcerent: quare semper cum pectine administrantur, intra cuius dentes primum molle quid ceu bombix seu linum seu spongiæ frustulum aliquod illigetur, deinde in medicamine pecten madefiat, & postea cum ipso madefacto caput pectetur, statimq; linteolo mundo fricetur, hocq; toties fiat donec optatus sequitur effectus. Adhæc antequam talia fiant, prius lauandi sunt pili ut sordes auferantur, ad quod maxime idoneum est lixiuium ē cineribus uitis & alumine: quod quamcūq; rem lotam cum aqua eius omni coloribus inducēdo aptam & idoneam facit. Cum autem ita loti fuerint capilli, bene siccentur, et post sufficientem exiccationem, medicamentum administratur, siue oleum id fuerit, siue succus, siue alius liquor quicunq; ad id idoneus. *Coacta.*) In unum acta & commixta.

Canones.

Alumen.

In pulchram speciem nigros flauescere crines
Vnguento ciceris prædixit Tullius, autor
Si prægnans artus captiui foricis edit,
Dicuntur foetus nigra antia lumina tingi.

In pulchram.) Splendidam et decoram, qualis esse solet flaua. Vnde Horatius in Odis Pirrhæ comam pulchram describere uolens, flauam illam uocat cum ait, Cui flauam religas comam. Est enim muliebrum capillorum epitheton Flauum. Ceterum manu scriptus codex noster, non In PVLCHRAM, sed Ad RUTILAM, scriptum habet. Est autē Rutilus color, rufi species, qui nigroris aliquid habet admixtum, quem quidam hyacinthinum etiam dicunt. Sed qualis proprie sit color is, docet nos ex Fronto

Rutilus color.
Hyacinthinus color.

nis sententia A. Gellius Atticarū noctium lib. 2. ubi Pha
uorino de colorum generibus differenti sic respondet
Fronto: Non inficias imus, quin lingua Græca quam tu
uidere legisse, prolixior feriorq; sit, quàm nostra. Sed in
his tamen coloribus quibus modo dixisti, denominan-
dis, nō perinde inopes sumus, ut tibi uidemur. Nō enim
hæc sunt sola uocabula ruffum colorem demonstrantia,
quæ tu modo dixisti, ruffus & ruber: sed alia quoq; habe-
mus plura, quàm quæ dicta abs te Græca sunt. Fuluus e-
nim, & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, &
luteus, & spadix, appellationes sunt ruffi coloris, aut acu-
entes eum, quasi intendentes, aut cum colore uiridi mis-
centes, aut nigro infuscantes, aut uirenti sensim albo illu-
minantes. Nam phœniceus, quem tu Græce φοινικῶν di-
xisti, noster est, et rutilus et spadix phœnicei συνώνυμα, qui
factus Græce, noster est, exuberantiam, splendoremq;
significat ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris nō
admodum sole incocti, unde spadix & phœnicei nomē
est. Spadica enim Dorici uocant auulsum ē palma termi-
tem cū fructu. *speciem.*) Formam. Species unius cuiusq;
rei forma, pulchritudo & decor est. Vnde & illud à Por-
phirio in libro prædicabilium repetitum, dictum est, *πρω-
τον εἶδος ἄξιον τυραννίδος*, hoc est, primū species digna im-
perio. Vbi multi perperam pro Primum, Priami legunt:
quod uel ex Græcis uerbis manifestū est. *Flauescere.*) Fla-
uos fieri, qui color etiam ruffi species et appellatio est. De
quo post fuluum sic etiam idem Fronto apud Gellium re-
fert, Flauus contra uidetur ex uiridi & ruffo & albo con-
cretus. Sic flauentes comæ, & quod mirari quosdam ui-
deo, frondes olearum à Vergilio dicuntur flauæ. Sic mul-
to ante Pacuuius aquam flauam dixit, & flauum pulue-
rem. Cuius uersus (quoniā sunt iucūdissimi) libens com-
memini: Cedo tamen pedem, lymphis flauis flauum pul-
uerem Manibus ipsdem, quibus Vlyssi sæpe permulsi, ab-
luam, Lassitudinemq; minuam manuum multitudine.
Hæc

Ruffi coloris
appellationes.

Phœniceus co-
lor.

Rutilus.

Spadix.

Species.

Flauus color.

Hæc ille. *Vnguento.*) Vnguētum proprie uoluptuarium. *Vnguentum*
est, uoluptatis, deliciarum, elegantiae, suaueolentiae ac lu-
xurię causa ad ungenta corpora inuentū. Cuius faciendi
ratio, ut Plinius libro 13. refert, duplex est: Succus & cor-
pus. Ille olei generibus ferè constat, hoc odorum; hæc
stigmata uocant, illa hedismata. Singuli quoq; succi no- *Stigmata.*
bilia unguenta faciunt. Siccis odoribus constant quę dia *Hedismata.*
pasmata uocantur. Nam feces unguenti magmata appel- *Diapasmata.*
lant. Et hæc est materia luxus ē cunctis maxime superua- *Magmenta.*
cui. Verum talium usus nunc aboleuit. Accipiturq; un-
guentum modo pro compositione medicamentaria te-
naci, qua ualeudinis causa chirurgi ad morborum et uul-
nerum curationem utuntur. Porro unguentum Serenus
pro unguine accipit, quod succum significat ex quo ali-
quid ungi potest. *Ciceris.*) Cicer leguminis genus est, *Cicer.*
cuius differentiae plures, magnitudine, figura, colore, sa-
pore: de quibus libro 18. Plinius. Virtus & natura illi est
calida cum absterfione et mundificatione: unde pilorum
sordes detergendo ipsos mundificat & splendiores effi-
cit succus & ius decoctionis ipsorum. *Tullius.*) Reijcit di *Tullius.*
cti iam medicamento fidem in Tulliu, qui quantus in o-
mni doctrinarum genere claruerit, libri ab eo editi satis
id monstrant, si modo is est, qui Cicero appellatur. *Au-
tor.*) Adfertor & inuentor non modo dicti de ciceribus *Author.*
medicamento, sed & eius quoq; quod sequitur de oculo-
rum infantium nigredine formanda. Autor nomen est,
nō uerbale, ut quidam existimauerunt, ab augeo, sed an-
tiquum & primogenium, hoc est non ab alio, sed à se na-
tum, generis communis: & citra aspirationem scribitur.
Quamuis quidam etiam à Græco deductum uelint quod
Græci *αὐβέρτην* autorem dicant: quod si esset, potius utiq;
per aspirationem scribi conueniret, quod tamen non fit.
Nec reprehendendus est Seruius, qui id primogeniū esse
autumat et asserit. *Pregnans.*) Mulier uterū gerēs et graui *Pregnans.*
da, quęq; iā occupata est in generando, quod conceperit.

Sorex. Artus captivi foricis.) Muris recens capti membra & corpusculum. Sorex mus est, à sono quem rodendo facit sic dictus. Aliqui à mure distinguunt: mures quidē domesticos, forices uero syluestres esse dicētes. Et diuersa esse uel ex Columella manifestum est, dum ait: Si serpens aut mus forexq; in mustū ceciderit. Plin. Sorices & ipsos hyeme cōdi autor est Nigidius. Quod ad medicamētum attinet, idem aliorū autoritate, tacito tamē autore, Plin. refert lib. 30. cap. 5. dicens: Si oculi nigri nascentium placeāt, foricē pręgnanti edendū tradunt. *Fœtus.*) Partus in utero adhuc existentis. *Lumina.*) Oculi. Catullus, Ut simul ac nostros inuisent lumina colles. *Tingi.*) Colorari & nigros fieri. Et hoc uel causa quadam occultiore, uel pręgnantis comedentis imaginatione fortiore,

PHTHIRIASI ARCENDAE.

NOXIA corporibus quædam de corpore nostro Progeniuit natura, uolens abrumpere somnos Sensibus, & monitis uigiles incendere curas.

Phthiriasis.

φθειρίς.

σκαλικόβροτοι.

PH T H I R I A S I.) Phthiriasis morbus est pedicularis, ubi ex sanguine & humoribus malis et corruptis intra cutim pediculi generantur & uermes qui φθειρίς uocātur. Theophrastus de causis plantarum libro 2. Omnibus cognati nutrimenti desiderium est, quemadmodum pediculis sanguinis, ex cuius corruptione generatio eorum existit. Et Plinius lib. 26. cap. 14. Item phthiriasis, quo Sylla dictator consumptus est. Nascuntur quoq; in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Qui hunc morbum patiuntur, à uermibus deducto uocabulo, σκαλικόβροτοι appellantur

appellantur interdum: quo genere obiit Herodes, ceu diuus Lucas in Actis Apostolorum refert dicens: Καὶ γενόμενος σκαλικόβροτος, hoc est, Et factus est obnoxius morbo, quo qui laborant, exeduntur à uermibus. Eodem morbo interiere Democritus, Alcman poeta, Mumius iureconsultus, Ennius belli Seruilis dux, & quos autor hic nominat Pherecides Syrus, & L. Sylla dictator. *Noxia corporibus.*) Nocua & corruptionem interitumq; adferentia corporibus nostris, hoc est, toti massæ corporeæ ex artubus & mēbris cōpactę & constitutæ. *Quædam.*) Animalia ceu uermes & pediculos, quos Plinius etiam nunc tineas nunc serpentes uocat. Tineas quidem lib. 11. cap. 33. dum inquit: Nascuntur intra hominem tineæ tricenum pedum, aliquando & plurium longitudine, iam in carne ex animi, uiuentium quoq; hominum capillo: qua sceditate & Sylla dictator & Alcman ex clarissimis Græciæ poetis obiire. Serpentes uero lib. 7. cap. 51. dum ait: Morborum tam infinita est multitudo, ut Pherecides Syrus copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Et Apuleius floridorum lib. 2. Quin etiam Pherecides Syro ex insula oriundus, qui primus uersuum nexu repudiato, conscribere ausus est passim uerbis soluto loquutu, libera oratione: eum quoque Pythagoras magistrum coluit, & infandi morbi putredine in serpentium scabiem solutum religiose humauit. *De corpore.*) Hoc est, ex sanguine & carne corrupta. Corpus nūc totam massam corpoream, nunc carnem ipsam & sanguinem significat. *Martialis,* Viuebant laceri membris stillantibus artus, Inq; omni nusquā corpore corpus erat. *Natura.*) Natura uis quædam est diuina, mundi membris à se creatis indita. Aristoteles auscultationis physicę lib. 2. Naturam diffinit principium & causam mouēdi & quiescendi eius in quo est, primum per se, & non secundum accidēs. Hippocrates in libro de natura inscripto, Naturam uocat quod uti cūcta gignantur, in generentur ue, principia subministrat. Aliquando

Hier. Democritus. Alcman. Mumius. Ennius. Pherecides. L. Sylla.

Pediculi. Vermes. Tineæ. Serpentes.

Corpus. Natura.

uero perfectionē denotat & consummationē atq; finem in quo significato eam accipit Aristoteles Politicorum lib. 1. cap. 2. ubi inquit: Quale unumquodq; generatione eius perfecta & absoluta, hāc uniuscuiusq; naturā esse dicimus. *Volens.*) Velle et intēdere dicitur natura quod nō impedita produceret. *Somnos.*) Somnus sensuum ligamentum, defectus & impotentia, ob excessum uigilandi dicitur. *Vigilia* uero eorundem solutio, cum liberam functionibus suis intendere ualēt operā. *Sensibus.*) Vbi enim sensus nō est, nec somnus esse potest. Solis enim uiuentibus sensum habentibus cōuenit tum somnus tum uigilia. Et quicquid dormire contingit, idem contingit & uigilare. Est autem Sensus nunc substantiæ nomen ex forma sensationem efficiente et materia illam suscipiente composita: nunc uero sensationis, hoc est, in ipso sentienti organo obiecti sensibilis deprehensio. Estq; duplex. Vna interior, hoc est, interioris organi, phantasia et imaginatio dicta. Altera exterior, organiq; exterioris, uidelicet, Auditio, soni in auditu perceptio, Visio, coloris in uisu, Odoratio, odoris in olfatu, Gustatio, saporis in gustu, Tactio, tangibilis qualitatē in tactu susceptio. Estq; nūc operationis, nunc potentiæ nomen. *Et.*) Expositio est prioris, nam quod non dormit, uigilat, modo uigilare & dormire aptum natum sit. *Monitis.*) Admonitis, scilicet per somni ablationem ob cruciatus præsentiam: nā quibus somnus aufertur, quosq; cruciatus aliquis infestat, tales ne dormiant sed uigilent, deq; rebus suis solliciti sint, admonentur & instruuntur. *Vigiles curas.*) Vigiliis curarum & sollicitudinum plenas, ab effectu curæ enim uigilias inducunt, hominemq; insomnem efficiunt. Quibus enim res quæpiam curæ est, hī solliciti & insomnes uigilesq; redduntur. Staius syluarum libro 1. Vigilesq; suo pro Cæsare curæ.

Sed quis non pauca Pherecydis fata tragediæ

Qui

Qui nimio sudore fluens, animalia tetra
Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.

Quis.) Ac si diceret, nullus. *Pauca.*) Formidet, timeat, & abhorreat. *Pherecydis.*) Pherecydes Syrus poeta tragicus & philosophus percelebris, Pythagoræ præceptor fuit, qui propter deorum contemptū et iactantiam suam, quod deis se nunquam immolasse, nec minus iucunde semper uixisse prædicabat, tam diro fato tamq; exitiali morbo phtiriasi ab Apolline punitus periit. *Fata.*) *Fatum.* Mortem fatalem, quæ diuinæ prouidentię decreto, et suo ordine uti à deo prouisa est, euenit. Hic quæstio se ingerit, quæ apud Philosophos agitur, uidelicet, An omnia ex fati præscripto, necessario eueniant? Cuius quæstionis uis in eo latet, ut quid sit fatum, pernoscat. Sed quia uariæ de hoc & diuersæ sunt philosophorū opiniones, hinc euenit etiam ut diuersa de fati necessitate sentiāt, sintq; inter se ipsi discordes. Alij enim, e quorum numero est Tullius, fatum e medio tollunt, & nihil esse uolunt, quare & fato nihil tribuunt, neq; tribuere quid possunt. Alij uero fatum quidem admittunt, sed non idem de eo sentiunt. Chrysippus enim Stoicæ princeps philosophiæ, fatum definit naturalem quandam & sempiternam indeclinabilemq; per æternos consequentiæ ordines, ex quibus connexa est, seriem rerum. Plato uero & Platonici fatum appellāt uniuersalis naturæ rationem sempiternam, eternamq; legem, quando scilicet illa cœlestium causarum ratio ita digeritur, ut exquisitæ arti dominetur. Et quamuis hī omnia fato tribuant, tamē causam quoq; à nobis proficiscentem adhibent. Alij autem fatum appellant, diuinæ prouidentię decretum, seu decreti quendam effectū. Prouidentiam autem nihil aliud dicunt quàm ordinis rerum rationem, quantum diuinæ inest menti, quæ omnia disponit, ordinat atq; prædeterminat. Eius uero ordinis quantū mobilibus inest rebus, explicationē & effectum,

H 2

Naturam uelle.

Somnus.

Vigilia.
Sensus.

Curæ uigiles.

uocant fatum, Et hij omnes cuncta ex fati & necessitatis, quam uocant, præscripto fieri uolunt, nihilq; esse quod non fato regatur, Quibus tamen aliarum opinionum auctores ita reclamant, Si omnia fato gubernantur & nihil citra fatalem fit necessitatem, haud merito hominum delicta ipsis & uoluntatibus eorum imputantur. Item si non sponte sed necessitate quadam delinquunt & ad maleficia trahuntur homines, inique nocentium poenæ legibus constituuntur, quod tamen cottidie uidemus fieri, ob liberam bene uel male agendi concessam nobis uoluntatē. Sed de hijs uide A. Gellium Atticarum noctium libro 6. *Tragedi.*) Tragici poetæ, fuit enim Pherecides poeta tragicus & tragediarum scriptor. Est autem tragedia poematis genus grande, in quo heroes, duces ac reges introducuntur. Seu ut aliqui diffiniunt, Tragedia est heroicæ fortunæ in aduersis determinata comprehensio, qua discitur quid in uita fugiendū sit: habetq; principia tranquilla, media suspecta, & exitus tristes atq; funestos. Dicta uero est tragedia, ἀπὸ τῆς τραγῶου καὶ τῆς ὀδύης, hoc est, ab hircu & cantu. Nam olim Liberalibus (qui Libero patri festus erat dies) hircus cantus præmium proponebatur: hinc Horatius, Carmine qui traico uilem certauit ob hircum. Cur autē eo tunc hircus immolaretur Libero patri, causam habes apud Verg. georgicon libro 2. Seu ut alij nolunt, dicta est tragedia à fece quā τραγὰ appellat, eo quod olim personis nondum repertis, fabulas acturi ora fecibus perungebant. Vnde Horatius, Ignotum tragicæ genus inuenisse camenē Dicitur & plaustris uexisse poemata Tespis, Quæ canerent, agerentq; peruncti fecibus ora. Sunt etiā qui à uino, quod τρυγὴ diceretur, dictam uelint, eam ob causam quod Liberalibus uinum cantoribus pro corolario dabatur. Dictum est autem τρυγὴ uinū, à præcipua eius parte, hoc est, à fece: hæc enim uini robur & perfectio est. Nam hac exempta facile degenerat, nec ita diu multis in locis uim suam obtinet, sed ante tem-

pus

pus deperdit. Cæterū tragedia Libero patri sacra est, ceu Apollini comœdia, quæ priuatorum ac ciuium acta comprehendit. *Sudore.*) Sanguine & humore corrupto & putrido. *Fluens.*) Manans & diffuens: in uermes enim solutus interijt. *Animalia tetra.*) Vermes & pediculos scædos, diros & noxios. *visiferum.*) Pherecidē calamitosum & infœlicē. Cum enim in omni uita semper iucunde uixisset, tandē à deis punitus miserabili ac scæda morte interijt.

Sylla quoq; infœlix tali languore peresus

Corruit, & scædo se uidit ab agmine uinci,

Sylla.) De L. Cornelio Sylla Plinius iunior in libro de uiris illustribus, quem aliqui Suetonio Tranquillo adscribunt, inter alia hæc: Rep. ordinata dictaturam deposuit, unde spe deceptus Puteolos cōcessit, & morbo qui phthiriasis uocatur, interijt. De eodem Plinius naturalis historix lib. 7. cap. 43. sic etiam scribit inter alia: Age nō exitus uitæ eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente se ipso corpore & supplicia sibi gignente, quod ut dissimulauerit & supremo somno eius cui immortalis quodammodo est, credamus ab uno illo inuidiam gloria uictam. *Infœlix.*) Quamuis superbum scælicis nomē sibi usurpauerit Sylla, scælix tamē uere non fuit. Nam quem uitæ contumelia quæpiam afficit, cuiq; experibile quid deest, scælix esse qui potest? Syllæ uero si non aliud, hoc tamen nempe scælicitati suæ defuit, quod ut ipse, Plinio libro 7. referente, confessus est, capitolium non dedicauit. Fuit etiam non citra uitæ contumeliā: ipse enim quanquam graminea (qua nulla nobilior in maiestate populi terrarum principis, præmijsq; gloriæ) donatus corona, ut Plinius lib. 22. scribit, eam tamē capiti suo proscriptione detraxit. Nam obsessus in toto orbe proscriptus fuit, & tandem scædissimo morbo phthiriasi affectus in eodem computruit. Itaq; haud iniuria nunc à Sereno infœlix dicitur. Scælix nanq; uere dici non potuit,

H 3

licet falso sc̄elicis cognomen sibi adscripserit: merito supremum uitæ diem expectasset, antequam sc̄elicem se appellasset, iuxta Solonis sententiam, cuius meminit Ouid. metamorphoseon lib. 3. hijs uerbis: Sed sc̄elicet ultima semper Expectanda dies homini est, diciq; beatus Ante obitum nemo, supremaq; funera debet. Quanquam Aristotiles uiuentes etiã dicit beatos, nam in operatione sc̄elicitatem ponit. Verum cui hominum præcipua fuerit sc̄elicitas, ut Plinij uerbis utar, non est humani iudicij, cum prosperitatem ipsam alius alio modo & suopte ingenio quisque terminet. Si uero facere iudiciũ uolumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est sc̄elix. Abunde igitur atq; indulgenter fortuna deciditur cum eo qui iure dici nõ in sc̄elix potest. Quippe ut alia non sit, certe ne laxescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida sc̄elicitas nõ est. Porro quia de sc̄elicitate sermo est, quid ipsa sit, de humana loquor, Aristotelem audiamus, qui Rhetoricorum libro 1. sic eam describit: Sc̄elicitas est fortuna secunda cum uirtute, uel pro re, sufficientia uitæ, uel uita tuta & iucundissima, uel possessio num facultas, & corporis uires, cum factiua, conseruatiua, amplificatiuaq; horum uirtute. Omnes enim ferẽ, unum quoddam istorum aut plura, sc̄elicitatem esse fatentur. Quod si huiusmodi quid sc̄elicitas sit, necesse est partes ipsius esse nobilitatem, multorum atq; bonorum gratiam, diuitias, bonorum liberorum & multorum procreationem, commodam senectutem. Præterea, corporis commoda, ueluti sanitatẽ, formam, uires, proceritatem, robur ad certandum, gloriam, honorem, prosperitatem, uirtutem ac partes eius, prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam. Sic enim sufficientissimus quispiam erit, si sibi adsint, quæq; in ipso, & quæ extra sunt bona, cum hæc præter alia nõ sint. Sunt autẽ in ipso quæ in anima, & quæ in corpore sunt. Extra uero, nobilitas, amici, pecunię, honores. Ad hæc oportere arbitramur potentiã & fo

Sc̄elicitas.

& fortunã non deesse: hoc nanq; pacto uita erit tutissima. Hactenus Aristoteles, D. Augstinus de Ciuitate dei lib. 5. sc̄elicitatẽ definit esset rerum omniũ optandarũ plenitudinẽ: quæ ex triplici bonorũ genere cõstat, uidelicet, bonis animi, corporis atq; fortunæ. Et Aristoteles Ethicorũ lib. 1. expendarũ rerũ finẽ dicit sc̄elicitatem: & sc̄elicẽ uocat eum qui per uirtutẽ operatur perfectã, & bonis externis satis abũdat, & in uita perfecta, & ita est uicturus et secundum rationem moriturus. Sed de his, ne sim prolixior, nũc satis. *Talilanguore.*) Defectione, dissolutione et morbo phthiriasi. Languorem proprie uocant morbũ leuem ac lentũ, qui quamuis lecto non adfigat, tamẽ quo minus firma simus ualetudine, efficit. *Peresus.*) Exesus à uermibus & consumptus. *Corruit.*) Cõcidit, defecit & mortuus est. *Fædo agmine.*) Vermium & pediculorũ copia & multitudine immũda, spurca & fetida. *Vinci.*) Superari, consumi & morti tradi.

Languor.

Sæpius ergo decet mordax haurire sinapi.

Vel nitro, ac sale permixtis, acidoq; liquore

Laxatis, ut sint simul allia, tangere corpus.

Aut lachrymis hedere, aut succo perducere cedri.

Sæpius.) Multoties & iterato. Nam cum morbus sit magnus & facile curam nõ admittat, sæpiuscule medicinam iterare oportet: unica enim & rara medicaminis administratio nihil efficiet. *Ergo.*) Quoniam phthiriasis ex magna humorum uniuersi corporis corruptione & putrefactione gignitur & morbus est exitialis: ideo illico adhibenda sunt medicamina quæ humorum putredinem perficent, detergant & uacuent. Nam si in huiusmodi morbo cura tardabitur, hominis quoq; ac uitæ salus periclitabitur & interibit. *Decet.*) Conuenit, imò necessarium est si commodum aliquod sequi debeat. *Mordax.*) Acre, pungẽs & efficax, quale in hoc morbo desideratur medicamentum. *Haurire.*) Sumere & ubertim bibere,

Nam sicuti nec pauca ita nec parua quicquã efficit quantitas. Conuenit autem tritum semen ex mulso bibi. *Sinapis.* Sinapis herba est nota, cuius seminis triti & melle conditi nunc frequẽs usus est ad intinctus. Hoc Pythagoras principatũ habere ex hijs quorum in sublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetrat. Eo quidã utuntur cum rubrica ad alopecias, psoras, lepras & phthiriasas, ut refert Plinius lib. 20. ca. 22. Nitro.) De hoc dictũ est supra capite tertio. Porro semper eligendum est optimum quod tenuissimarum est partium, cuiusmodi est berenicium siue armenũ. Quod si lapidosum fuerit, uri id atq; diligenter leuigari debet. *Nitri adustio.* Vritur autem in noua testa seu olla diligenter operculata ignitis carbonibus donec candeat superpositum. *Sal.* Sal, ut Aristoteles meteororum lib. 2. tradit, est ut adustæ terræ species, quæ frigido & humido in humorem soluitur, calido autem & sicco cogitur et duratur: opposito ad glatiem modo, quæ frigido & humido concreuit, calido & sicco soluitur. Porro sal omnis aut factitius est aut natiuus: suntq; plures eius differentia, de quibus copiose Plinius libro 31. cap. 7. Dioscorides libro 5. & Mesue in de simplicibus. Est autem natura sali multiplex, et ut Plinius ait, per se ignea, ignibusq; inimica, fugiens eos, omnia erodens. Corpora adstringens, siccans & alligans. Defuncta autem ac putrescentia ita uendicans ut per sæcula durent. In medendo uero mordens, adurẽs, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem: idem noxia & tinearum genera pellit in uino potus. Cæterum sal qui siccissimus, idem & salissimus, & quisquis facile liquefcit, humidiorq; est, idem quoq; ad obsonium & cibum utilior: minoris enim amaritudinis est talis. Acer uero & siccus seruandis carnibus est aptior. Estq; sal omnis cibi primũ, maximeq; commune condimentum, auiditatemq; inuitans, sine quo uita humanior nequit degere, adeo necessa-

necessarium elementum est, ut transferat intellectus ad uoluptates animi quoq; nam ita sales appellantur, omnisq; uitæ lepos & summa hilaritas, laborumq; requies, non alio magis uocabulo constat. *Acido liquore.* Aceto. *Acidum.* Acidum enim dicitur quod acetum factum est. Acetum *Acetum.* autem quamuis ad imaginationem sit humidũ, corpora tamen quæ contingit, siccant. *Laxatis.* Remollitis & dissolutis. *Ut sint simul.* Hoc est, ut prædictis nitro & sali & aceto sint simul commixta allia. *Allia.* Allium non modo cum nitro & sale acetoq; ut autor hic docet, inunctũ, sed & per se tum potum tum inunctum phthiriasi medetur. Auicenna Canonis li. 2. Bibitur decoctio allij & interficit lendes & pediculos, & inungitur super eos. Plin. lib. 20. cap. 6. Phthiriasas & prurigines potum curat allium, tusum item cum aceto & nitro. Dioscorides idem allium contra pediculos & lendes, sed cum origani decocto utiliter bibi tradit. *Tangere.* Contingere & inungere, illinireq;. Nam si inunctio fieri debet, opus est tactione. *Lachrymis hederæ.* Gummi hederæ. Dioscorides libro 2. Depilat hederæ lachryma, pediculosq; inuncta necat. Plinius libro 24. cap. 10. Lachryma hederæ psyllorum est, phthiria simq; tollit. Galenus itẽ, uti Serapio refert, Gummi eius et proprie nigræ uirtus est quæ adurit adustione occulta & ideo occidit pediculos & abradit pilos. *Succo cedri.* Plin. li. 24. cap. 5. Cedri succus defuncta corpora cõseruat, uiuentia corrũpit, mira differentia, cũ uitã auferat spirãtibus, defunctisq; pro uita sit. Et ibidẽ, Phthiriasas perũgere eo nõ dubitauerim, itẽq; prurigines. *Perducere.* Hoc est, manibus hinc inde ducẽdo atq; fricãdo inũgere corpus.

Quin etiam furfur mixto medicatur aceto.

Vnda maris lendes capiti deducit iniquas,

Et quicquid crebri defendit sylua capilli.

Quin etiam.) Insuper, adhęc. *Furfur mixto aceto.* Furfur est farinæ purgamentum. Cuius duplex discriminen est et ge-

Acidum.

Acetum.

Allium.

Hederæ lachryma.

Cedri succus.

Furfur.

nus, Vnum quod crassioribus ramentis constat: & alterum quod tenuiore & quasi pulueris tritura constat, cuius usus est, & uirtus illi calens, siccans & repurgans detergensque. *Vnda maris.*) Aqua marina, quæ salsa est & uirtutis abstergentis, quæ lendes quoque & tetra capitis animalia curatur, autore Dioscoride & Plinio. Quod si alicubi ut in mediterraneis haberi non potest, arte talē faciemus quæ eidem æquiualeat. Sed quo pacto fieri debeat, docet nos Plinius naturalis historię libro 31. cap. 6. dicens: Nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea uideri posse. Verum & hæc cura præuidit inuēta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plus quā sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs mergatur, uinci aquam, salēque non liquari. Cætero sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs salissimum maris uim et naturam implet: moderatissimum autem putant supra dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari. Et hæc non minoris est potentie quā ipsa marina. *Lendes.*) Lens lendis est ex quo pediculus formatur. Fiunt autem lēdes ex humoribus putridis ceu pediculis: sed lendium materia magis grossa est & minus apta ad motum, pediculorum uero materia subtilior est & ad motum habilior. *Iniquas.*) Improbas, scedas atque molestas. *Quicquid.*) Omnem capitis immunditiem & sordē. *Defendit.*) Tuetur, obuoluit & contegit. *Sylua.*) Copia. Sylua proprie dicitur quæ cedua est, et si succisa fuerit, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. Et metaphoricæ quia sylua ex frequentibus & copiosis constat arboribus, hinc etiam pro aliarum rerum congerie, copia & multitudine accipitur. Et aliquando pro subito illo scribendi genere quod quadam festinandi uoluptate defluit, estque uelut prima materia, cuiusmodi sunt syluæ Stati Papinij, quas ipse sic quoque descripsit, An hos libellos, qui mihi subito calore, & quadā festinandi uoluptate fluxerant, cū singuli de sinu meo prodissent, congregatos ipse dimitterem,

Aqua maris.

Aqua salitima
marinæ æqui-
ualens.

Lendes.

Sylua.

PRVRIGINI PAPVLIS, ET
SCABIEI ARGENDIS.

CAPVT VI.

ILLOTVS sudor, uel copia nobilis escæ
Sæpe graui scabie correptos asperat artus.

PRVRIGINI.) Prurigo (inquit Galenus) Aphor. lib. 6. Aph. 25. pruritus quidam est cum paucō dolore. Pruritus autē mordicatio est ex superfluo corrupto Prurigo. Pruritus, & putri pituitoso aut bilioso humore ad partes cutis deducto generata. Et à scabie (ut Auicenna dicit) differt in hoc, quod cum pruritu non sunt bothor Scabies. Libro 4. fen. 7 Tract. 3. ca. 6. sicut in scabie, quoniam ipsa est à materia subtiliore et minus declinante ad falsedinem. *Papulis.*) Scilicet maioribus, & quas Græci ἀγρία, id est feras appellāt. Sunt enim & leues dictæ papulæ, de quibus postaget Serenus cap. 21. sub nomine impetiginis: suntque cutis passiones, sed apud diuersos diuersis etiam nominibus appellatæ. Quare clarioris notitiæ causa, non ab re fuerit talium discrimina longius prosequi. Itaque cutis passiones denotantia plura sunt nomina: ceu lichen, lepra, (accipiendo lepram in eo significato quo Græci, nō quo Arabes & medici iuniores accipiunt,) papula, impetigo, pfora, & id genus alia. Vnde sciendum, quas Paulus Aegineta, Galenus et Græci omnes uocāt ἀρχίνας, has Celso esse papulas: quarum bifida est ratio, Nam aliæ maiores & ἀγρια, aliæ leues. De prioribus sub eodem papularum nomine agit Serenus capite præsentis: de alijs uero capite ut dictum est undecimo sub nomine impetiginis, sub quo etiam de lichenibus & papulis agunt Nicolus & Gentilis. Auicenna uocat impetiginē non excorticatā, nam excorticatam excorticata. quoque facit. Vulgo uolatica dicitur. Et quam Græci λέ- Volatica. πρην, (nam apud Arabes & medicos iuniores eum signi Lepra.

Elephantiasis.
Impetigo.
Impetigo excorticata.
Pfora.
Albaras nigra.

Impetigo.
Lichen.
Zerna.
Serpigo.
Papulae.

Lichen.
Lepra.

ficat morbū, quem Græci et eruditiores, ut Celsus et Serenus ac Plinius *ελεφαντίασις* uocant: in quo nō modo cutis sed & caro & ossa afficiuntur, estq; uulgo notissimus, de quo post Serenus ager capite decimo. Quam Græci inquam lepram, illam Celsus impetiginem, Auicenna impetiginē excorticatā uocat. Pfora uero natura haud multum à lepra distat, & ab Auicenna albaras nigra uocatur. Arabes enī *البراس*, baras interpretatur, quod uel Rasis testimonio cōprobatur libro Cōtinentis 25. ubi autoritate Galeni dicit Cātharides unguū baras sanare si de eis fiat illinitio cum cerato: hoc autē unguibus pforā patietibus medicari scribit Gal. de simplici medicina lib. 11. Adprobāt dicta, tū remedia quibus hīs morbis medicatur, tum horū definitiones, quas etiā maioris notitię causa lōgius adscribere nō pigebit. Inquit Cassius Fœlix, ut refert Simon Genuensis, Impetigo, Græci *λεχίνας* dicunt, Latini Zernas. Nascūtur ex melancholico humore rotūdo schemate, id est figura, in superficie cutis cū ingenti pruritu et asperitate: atq; ubi id malum serpere cœperit, serpigo dicitur. De papulis Celsus libro 5. eadem, ait enim: Papularum duo genera sunt. Altera est in qua per minimas pustulas cutis exasperat & rubet, leuiterq; roditur, medium habet paulillo leuius, tarde serpit: idq; uitium maxime rotundum incipit, eademq; ratione in orbem procedit. Altera autē est quam *δυσία* id est feram Græci appellant: in qua similiter quidem sed magis cutis exasperatur, exulceraturq; ac uehementius & roditur & rubet, interdum etiam pilos remittit: quæ minus rotunda est, difficiliter sanescit, nisi sublata est, in impetiginem uertitur. Sed leuis papula, etiam si ieiuna saliuā quotidie defricatur, sanescit: maior cōmodissime murali herba tollitur, si sub ea derrita est. Galenus item in libro cui titulus *ὑποεικαστικοί*, id est, definitiones medicinales, Lichen, ait, est asperitas cutis cum magno pruritu, Lepra uero est transmutatio cutis ad contrarium naturæ habitum cū asperitate, dolore, atq;

atq; pruritu & squamarum resolutione, et quādoq; unā, quandoq; plures corporis partes depascitur. At Celsus de impetigine multa libro 7. ubi quatuor eius genera ponit, quibus cutis duritiem & asperitatem cum rosione & squamulis tribuit, quemadmodum etiam omnia in pedibus oriri tradit & manibus, atq; ungues quoq; infestare, quos & Plinius item sæpius leprosos nominat. Quibus manifesto apparet impetiginem apud Celsum nihil aliud esse quā lepram à Græcis dictam. De pfora uero quod ob naturę cognitionem parū à lepra distet, testis est Paulus Aegineta dicens, Lepra & pfora sunt in superficie cutis asperitates cum pruritu & resolutione ex melancholico humore ortum habentes: sed lepra quidem cutem profundius depascitur, in orbem procedēs atq; in ea quædam ueluti squamulæ resoluuntur: pfora uero magis in summo consistit, uarijsq; modis figuratur, & furfuracea corpora abijcit. Auicenna Fen 7. libro 4. Et de impetigine est excorticata propter uehementiā siccitatis, & multitudinem profundationis, & est sicut albaras nigra & sicuti cortices: & de ea est non excorticata. Et de impetigine est ambulatiua maligna, & de ea est stans. Idem libro & Fen dictis tract. 2. cap. 9. Albaras nigra, est impetigo excorticata, & est scabiositas accidens cuti, aspera, uehemens, & facit squamas sicuti piscium cum pruritu, et est propter humorem melancholicum imbibentem de eo quod est iuxta ea imbibitione fortiore, quā in colore imprimat tantum. Hīs itaq; simul collatis, satis cōstat dictorum ab initio ueritas, uidelicet terminorum inter se concordia & dissidium. Scabiei.) Scabies cutis infectio est, & ut Celsus ait, durior cutis rubicundior ex qua pustulæ oriuntur, quædam humidiores, quædam sicciore: exit ex quibusdam sanies, sitq; ex hīs continue exulceratio pruriens: serpitq; in quibusdam cito, atq; in alijs quidem extoto desinit, in alijs uero certo tempore anni reuertitur. Quo asperior est, quoq; prurit magis, eo difficiliter tolli-

Scabiei causa sudoris sorditatis. turritaq; eam, quæ talis est, & γγία, id est feram, Græci appellent. *illotus sudor.*) Scabiei curam traditurus autor, morbi causas præmittit: quibus una est sudor, qui dum non abluitur neq; detergitur, in sorditiem conuertitur, quæ deinde acredine sua & falsedine quam à sudore contrahit, cutim erodit & scabiem facit. Est autem sudor, ut *Probl. lib. 2.* Aristoteles ait, excrementi cuiusdam secretio. Et ut Auicenna dicit, sanguinis aquositas, cui pus cholericum est admixtum. Et Galenus de sanitate tuenda libro 1. sudorem dicit esse corporis excrementum halituosum, quod foris in corporis summo per cutis poros atq; meatus emergit atq; excernitur: à quo excremento originem habent sordes quæ circa omnium cutim semper aceruantur, *Sudoris modi.* Porrò sudorum aliqui per se & sponte, non arte parati, emergunt & profluunt, & hoc ubi uirtus est ualida, superfluam euacuare potens humiditatem, ceu fit in crisi et diebus criticis, quando & optime iudicium fit. Vel ubi uirtus est imbecilla & corporis constitutio est praua: quod euenit aliquando plethoricæ copix ratione, interdum uero ob cibi ac potus exuperantiam & ingurgitationem. Et qui hijs modis fiunt sudores, affectarum partium euacuant humiditates. Aliqui uero ex uolentis proueniunt causis & arte parantur: & id etiam duobus fit modis, aut enim balneo siue sudario, quod hemitybium Græce uocant, proliciat: aut sicco calore, qualis est qui in solatione, æstiuoq; calore secernitur atq; paratur, heliosin hanc uocant: aut qui elibani & furni æstu elicitur. Item qui harena mouetur calida, & à Paulo Aegineta psammismos uocatur, quod ψάμμος harena fit est sabulum. Adhæc qui exercitatione, aut labore, aut frictione, aut quoquo modo aliter citra balnei uim mouet aridus sudor, quæ ξηρός ἰσρώς dicunt Græci. Et hi sunt modi quibus sudores fiunt. Sed quod exuperat aliquando, hoc euenit aut corpore rariore laxioreq; existente, aut materiei abundantia, eiusue subtilitate, aut uirtutis expultricis uehemētia, seu retenti-

retentricis imbecillitate. Cæterum in qua parte corporis sudor est multus & superfluens, siue calidus siue frigidus is fuerit, ibi significat morbum. Et sudor multus ex somno factus absq; causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat: si uero cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet quod euacuatione indiget, autore Hippocrate aphorismorum lib. 4. Vbi Galenus ait, Quod in præsentia aphorismo docetur, in uerbo Multus adiecto maxime existit. Si enim sudor multus non esset, posset & propter uirium imbecillitatē et corporis raritatē accidere. Ipsius uero multitudo, altera duarum causarum fit, uel propter ciborum qui sunt recenter assumpti immoderantiam, uel illorum qui antea. Quod si propter recenter assumptos, prohibere oportet ne plures assumant: quod si propter prius assumptos, euacuare. Sed de sudore nunc satis superq; *Copia.*) Multitudo & usus superfluus, immodicusq;. Nam ubi multus ingeritur cibus, multæ etiam generantur superfluitates, quæ causa sunt non modo scabiei, sed & multarum aliarum quoq; ægritudinum. *Nobi scabiei causa lib. 4. fen 7. Tract. 3. ca. 6.* Hæc altera scabiei causa est. Dicitur autem cibus nobilis, qui præ lautus atq; opiparus ad uoluptates atq; delicias cum speciebus alijsq; rebus aromaticis & saporibus apparatus, qualis serè nobilibus atque diuitibus in continuo usu solet esse. Verum huiusmodi ciborum usus frequentior & immodicus sæpiuscule causa solet esse scabiei. Cuius rei testis est uel Auicenna inquiens: Scabies plurimum quidem generatur ab acceptione in commestione salforum & acutorum & amarorum & specierum quæ pro condimento sunt cibus acutarum & similibum. *sæpe.*) Plurimum, non tamen semper. Possibile est enim aliquem continuo talibus uti cibarijs & copiose, & tamen nihilo setius corpus eius talis esse constitutionis aut exercitij, ut ab eisdem affici non possit, imò potius huiusmodi superflua consumendo, iuuari aptū fit. Non enim quod pluribus ceu otiosis accidit, idem alijs etiam omni-

bus exercitio utentibus accidere oportet.

Ergo lutum prodest membrīs adhibere fricatis

Quod facit ex asino siccatus corporis humor.

Nec pudeat tractare simum quem bucula fudit.

Lutum.) Fimum, stercus, cuius uis est calfacere, ficcare & discutere. *Fricatis.*) Scilicet mediocriter & ante medicamento impositionem: per frictionem enim corpus calefit & meatus aperiuntur, sicq; præparato corpore medicamento uirtus facilius penetrat & suscipitur, efficaciusq; effectum suū exercet. *Ex asino siccatus corporis humor.*) Hoc est, Asini excrementum siccum per aluum redditum unā cum urina sua commixta, quod simum appellatur. De cuius medico effectu Plinius sic etiam tradit: Scabiem hominis asininæ medullæ maxime abolent. Urinæ eiusdem cum suo luto illitæ. *Bucula.*) Bucula cum simplici c. paruus bos est seu uacca. Vergilius Georgicon libro 1. Aut bucula cælum Suspiciens patulis captauit naribus auras. Et Georgicon. 4. Aut errans bucula campo Decutiatur rorem. Et huius simus eadem ratione qua aliorum scabiei prodest. Buccula uero per duplex cc. diminitiuum est à bucca, quæ aliquando pro ore accipitur, aliquando uero pro oris lateribus. Cicero: Et quicquid in buccam uenerit, ad te scribam. Horatius, ut Iupiter ambas inflatus buccas. Sunt autem, ut Plinius ait, infra malas hilaritatem risumq; indicantes buccæ.

Stercoris ex porco cinerem confundito lymphis,

Sic pavidum corpus dextra parcente foueto.

Stercoris ex porco cinerem.) Hoc est, puluerē fimi suilli. Porcus enim suem significat, estq; ut Varro rei suæ rusticæ libro 2. scribit, Græcum nomen antiquum, sed obscuratū, quod nunc eum uocant χοίρον. De cuius fimi medicina sic tradit Plinius, Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus medicatur. Et exinde etiam scabiei in qua pustulæ sunt, ut dictum est. *Lymphis.*) Lympha dicitur aqua. Et inde uinum lymphatum

lymphatum, hoc est aqua dilutum, & morbus lymphaticus, id est, aquosus, qui aqua intercus etiam & hydro-pifis dicitur. Quamuis etiam lymphati et lymphatici pro furore percussis, uesanis & bacchabundis accipiantur. Vnde Vergilius lymphatam uocat reginam, pro mente commotam. Et Catullus in argonautica, Qui tū alacres passim lymphata mente furebant. Item à lymphā fit uerbum lymphor, quod est lymphatico furore corripio uesanumq; facio. Valerius Flaccus, Deus ancipitem lymphā uerat urbem. Priscianus, à lymphā uerbum fit lymphor. Nam quicumq; effigiem nymphæ, à qua lymphā dicitur, uiderit, furere non cessat. Quos Græci Νυμφολήπτους, Latini lymphatos uocant. Plinius fatuos, & animos uocat lymphantes libro 27. cap. 12. dū ait, Natrix uocatur herba, cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in Piceno à sceminis abigunt, quos mira persuasione fatuos uocant. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus, qui tali medicamento iuuentur. *Pavidum.*) Timidum, formidulosum. Corpus enim ulceratum ad leuem quidem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolefcit & expauescit. Dum enim refricatur & pustulæ uelluntur, ad uiuamq; carnem dilacerantur, dolor quidam inducitur, cuius impatiens, pavidum ac timidum formidulosumq; redditur, fricationem et ortum inde dolorem expauescens. *Dextra parcente.*) Manu leuiter tangente, et ita ut pauci sint manuum circumactus, qui nullo compressu sint graues, & modice celeres, sed blande innitantur, medium inter molle & durum seruantes modum, quatenus neq; coactum constrictumq; corpus sit, neque ultra quàm par est laxum remissumq; fiat, sed legitimum naturæ modum seruet: tum inducendum imponendūq; medicamentum. *Foueto.*) Fouere, calfacere est et calida, tum humida tum sicca corpori adplicare medicamenta. Indeq; fomenta dicuntur & fatus, calidorum et humidorum siue calidorum & siccorum ad corpus læsum appli-

Lymphatum uinum.

Lymphaticum malum.

Lymphati.

Lymphatici.

Lymphor.

Νυμφολήπτοι.

Fatui.

Fouere.

Fomenta.

Fatus.

Fomites.

Fimus asini.

Lib. 28. c. 10.

Bucula.

Fimus bovis.

Buccula.

Buccæ.

Lib. 11.

Fimus porci.

Porcus.

χοίρον.

Lympha.

cationes. Celsus libro 4. cap. 5. de dolore stomachi: Pro sunt sicca & calida fomenta. Idem libro eodem cap. 3. de rigore & morbis cernicis: Deinde opus est fomento humido & calido. Et hinc etiam fomites dicuntur, flammæ nutrimenta, & assulæ ex arboribus, & scintillæ ex ferro candenti malleis excussæ.

Proderit ex oleo puluis, quem congerit altum
Dulcibus è latebris patiens formica laborum,
Conuenit hinc tepido lita tradere corpora soli.

Oleum.

Oleo.) Præsertim omphatio, seu quod ex oleastro fit, quod maiore adstringendi uis est & abstergit, surfuresq; & manantia capitis ulcera, scabies & lepras exterit, ut autor est Dioscorides. Puluis.) Hoc est, aceruorum à formicis è cauernis suis egestorum terra puluerulenta. Altum.) Nomen est aduerbii uim obtinens. Dulcibus latebris.) Suauibus cauernis et domicilijs, quibus hyeme conduntur et à frigoris uiolentia defenduntur. Patiens formica laborum.) Frequens & assidua, laboriosaq; in opere. Horatius, Exemplo est nobis magni formica laboris, Ore trahit quodcunq; potest, atq; addit aceruo. Plinius libro 12. cap. 30. de sedulitate illarum inter alia sic inquit, Iam in opere qui laborat que sedulitas & filices itinere earum attritos uidemus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunq; sedulitas. Apuleius libro a fini aurei sexto, ipsam ruricolam uocat, quasi ruris cultricem diuinam & operariam sedulam, cum ait, Tunc formicala illa paruula atq; ruricola certatim difficultatis tantæ, laborisq; miserta. Tradere soli.) In solare, & æstiuo calori, solaribusq; radijs exponere, ut malus humor deficcetur & discutiatur.

Feruentes papulas sapyro curato liquenti,
Aut acido baccho miscebis farra lupini,
Atq; hoc in calido percurres membra lauacro.

Fer

Feruentes papulas.) Ardentes: pruritu enim sequuntur acurrunt. Vergilius georgicon libro 3. Ardentes papulæ atq; immundus olentia sudor Membra sequebatur. Galenus *ἀεὶ ἔβωκε* uocat, quæ si diu perseverauerint, tandem in lepram conuertuntur, in qua maior est cutis sceditas & desquamatio quàm in lichenibus. Sapyro liquenti.) Succo liquido herbe sapyri. Sapyrus, ut exponit Pandectarius, est brionia, siue ut aliqui codices habent, duabus ultimis detractis literis, bryon. Vtrunq; enim in diuersis codicibus scriptum, reperitur. Verum utrunq; sit, certum est utraq; re papulas & congenera cutis mala paulò ante tractata sanari. Siquidem brioniam & præsertim semen ipsius pforis & lepris utiliter inungi & emplastri modo imponi tradunt Plin. & Dioscorides: bryon uero simili modo adhibitum lichenas sanare testantur idem. Porro quid bryon, quid brionia, paulò altius repetendū. Itaq; brionia duarum est specierum: Vna, quam ampeloleucen Græci, Arabes fesceram, Latini uitem albam uocant: cuius sarmenta longis & exilibus internodijs geniculata propinquos frutices & arbores implicando scandunt & clauiculis apprehendunt: folia pampinosa ad magnitudinem hederæ diuiduntur ut uitium, pilosiora tamen: radix, quam quidam cucurbitam reptilium uocant, alba est et grâdis raphano similis initio, ex qua prima informatio ne caules asparagi similitudine exeunt, cuius succus ante seminis maturitatem colligi debet: semen in uua quam lupinam uocant aliqui, raris acinis dependent, succo rubente, postea croci, quo coria depilantur. Altera est quam Græci ampelon melan, Arabes fesceresin, Latini uitem nigram dicunt: similis priori præterquam colore: semen nigrum, asparago simile: radix foris nigra, intus buxeo colore: nascitur maxime in frutetis & arundinetis. Ambarum folia, fructus & radix acrimoniã habent, medenturq; scabiei, lichenibus, id est papulis et impetigini, ac reliquis consimilibus cutis malis inuncta. Verum alba ma-

Papule.
Lichenes.

Sapyrus.

Brionia.

Ampeloleuce.

Fescera.

Vitis alba.

Cucurbita reptilium.

Vua lupina.

Ampelos melan.

Fesceresin.

Vitis nigra.

Bryon.
Muscus.

ioris efficaciz est in hoc quam nigra. Hactenus de bryonia: nunc de bryo. Est autem bryon muscus, & hic in triplici differentia. Vnus qui in arboribus. Alius aquaticus quo lapides in fluminibus uestiuntur & muscantur, ut Columellæ uerbo utar. Tertius est herbosus, qui in faxis humectis & umbrosis locis nascitur, estq; aquatico illo crassior & procerior, & tum à Græcis tū à Latinis quod cognomini malo medetur lichen uocatus: de quo sic tradit Diosco. Lichena petris adhærentem sunt qui bryon, id est, muscum, Romani pariter Græcis lichena dicunt, Muscus roscidis petris adhærens lichen est. Hic emplastri modo impositus sanguinis eruptiones sistit: inflammationes compescit & lichenas sanat. Inungitur idem utiliter ex melle ictericis: & in os linguãq; destillationes cohibet. Hæcille. Plinius duplicẽ lichena faciens lib. 26. cap. 4. de eisdem inter alia lichenis mali remedia sic scribit: Lichen uero herba hijs omnibus præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis folio uno ad radicem lato, caule uno, paruo, longis folijs dependentibus: hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis petris tantum adhærens, ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus, et collectiones illitus. Morbum quoq; regium cum melle sanat ore illito & lingua: qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensibus abstinere. Hactenus Plinius de lichene, cui uis est mediocriter siccans et refrigerans, exterendoq; purgans et abstergens. Hæc quod hepatica. hepatis utilis esse debeat comesta, nunc hepaticam uocant, sed falso, non enim hepatis utilis est, quamuis ictericis qui plurimum hepatis uitio laborant, medeatur. Non enim intus sumpta cum melle morbum ipsum tollit, sed extra potius illita colorem naturalem ipsis restituit. Verum si qua herba est quæ ob excellentem iuuandi hepar proprietatem, hepatica dici debeat, tunc illam eupatorium esse dixerim; non quidem illã quæ passim in fossatis nascitur, &

& nunc pro eupatorio accipitur, sed eam quam nunc, licet falso, agrimoniam appellamus: cuius semen & herba *Agrimonia.* ipsa utiliter bibitur cum uino iocinorosus, teste Dioscoride. Nam, ut sexto de simplici medicina tradit Galenus, hepatis bona est, & obstructiones eius expurgat, ipsumq; coforat. Et idem in libro de antidotis, affectum hepar sæpius hac herba efficaciter adiutum asserit. Sed de hoc tantilla sufficiant. Demum ne id præteream, scriptus qui mihi est codex, non Sapyro, sed Oleo scriptum habet. Quæ lectio minus mihi arridet, quoniam uti Galenus tradit, oleum per se inimicum est ulceribus, in papulis uero exulceratio est, quæ cum exiccatione indigeat, & oleum per se tale non præstet, sed contrarium potius, inutilis etiam erit eius administratio. *Acido baccho.*) Vino acetoso & *Oleum.* aceto ipso uini, quod ut Dioscorides tradit, ad lepras & lichenas facit, cum aliquo eorum, quæ his malis accommodata sunt, mixtum. Et Plinius libro 23. cap. 1. Contra lichenas, inquit, & bibitur & imponitur. *Farra lupini.*) Farinam lupini, Far antiquitus de omni fructu dicebatur, *Far.* quoniam id terra ferat. Et ab eo farina dicta est. Lupinus *Lupinus.* autem leguminis genus est, compressæ figuræ, amari saporis: quod, ut Plinius libro 18. cap. 24. tradit, cum sole, heiotropij more, quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo demonstrat. Huius medicam uim, quam hic tradit Serenus, comprobatur Plinius libro 22. cap. 15. dicens, Lupinorũ farina aceto subacta, papulas pruritusq; in balneis illita cohibet, & per se siccatur ulcera. Dioscorides uero lupinorum farinam simpliciter cutem purgare, & ipsos in cælesti aqua decoctos usq; dum in succum lentescant faciem exterere dicit, papularum uero eruptiones utiliter foueri decocto eorum, sed additis pipere & ruta. *Percurres.*) Perduces, peruolues atque perunges. *Laud.* *Lanacrum.* Balneo, Lauacrum locus est ubi lauantur homines, balneum.

Pruritus autem falsos leuat humor aceri,
Sive maris rapidi sudor, cochleæq; minutæ,
Quarum contactu perimetur acerba libido.

Pruritus falsus. Pruritus falsos.) Hoc est, ex humore acri & falso generatos, materia enim ex qua fit pruritus, phlegma est, sive pituita, non omnis, sed quæ acredine & falsedine participat. Sunt enim plures pituitæ differentiæ. Verum pituita, ut Auicenna finit prima primi, sanguis est incoctus. Sed melius Galenus libro 1. prælagiorum Hippocratis, Pituita, inquit, excrementum est semicocti alimenti. Et de locis affectis libro 3. cap. 7. ait: Cum simpliciter dicimus, pituitosos quidem eos nominamus, in quibus humiditas simul atq; frigiditas dominatur, quamuis magnæ peculia resq; interim differentiæ eius inueniantur. Pituitæ enim unum genus est, quod quotidie uel screando uel uomen do uel emungendo educitur, uaporoso scilicet spiritu plenum, ut ne sensum quidem lateat, ipsum esse dissimulare. Aliud uero genus, simile quidem uidetur, licet fortasse non sit, qualis est crudus humor, qui in urinis substat, à Praxagora uitreus appellatus. Atq; ex hoc genere esse uidetur saliuæ, quæ neq; fluida admodum est, neq; aquosa. Verum saliuæ non unica duntaxat qualitate gustum afficit, nedum uniuersa pituita. Sæpe numero enim & acrem & acidam & falsam in ore saliuam manifeste deprehendimus, ueluti cum sani degimus, nulla qualitate infecta sed perinde quasi aquosa, saliuæ gustui offertur. Item de differentiis febrium libro 2. cap. 6. tradit se & eos qui Hippocratem imitari, & tum ueterum tum aliorum scriptorum consuetudinem seruare uoluerint, pituitam appellare humorem, quisquis in corpore frigidus simul & humidus fuerit. Cuius plures sunt species. Vna multum frigida, quæ calido conclusa loco, maximos ac uehementissimos dolores concitet: & talis humor fuso uitro similis uidetur. Altera uero species pituitæ, est quam excreantes sæpe ex-

puunt

puunt quidam, sensibilem obtinentem dulcedinem: & hæc haud exacte frigida est. Tertia autem species est, alia quidem ipsis expuentibus acida apparens, quæ minus quam uitrea, magis quam dulcis frigida est: quemadmodum altera falsa habetur, aut ob putrefactionem, aut ob permixtionem falsæ serosæ humiditatis. At uero uitrea pituita forsitan acidæ qualitatis particeps est, ita ut omnes differentiæ tres existant: acida, dulcis, falsa. Verum uitreum humorem idem Galenus de locis affectis libro 2. sic dictum tradit à Praxagna, eo quod fuso uitro tum colore tum substantia haud abfimilis sit, et quia frigidissimus existat: hoc autem quod frigidissimum est, haud obscure percipi sensu tactus, tum ipsorum qui illum excernunt, tum aliorum quoq; qui conestim ipsum terigerunt. Sed de pituita & differentiis eius ex Galeno hæctenus. Ex quibus quinque distinctæ inuicem pituitæ species sic colliguntur autore Ioannitio. Vna quæ falsa est cæteris calidior & ficcior, cholericum humore infecta. Altera dulcis, humectationi & calori attinens, humore sanguineo infecta. Tertia uero acris & acida, frigida & sicca, humore infecta melancholico. Quarta, uitreus dictus humor, qui ex magna frigiditate & coagulatione nascitur. Quinta autem, quæ nulla qualitate affecta & saporem non habens, propriam retinet frigiditatem & humiditatem. *Leuat.*) Tollit, discutit & sanat. *Humor aceti.*) Acetum, quod autore Dioscoride, pruritus lenit & reprimat ac discutit. Aceto enim, ut Plin. tradit, cum summa uis sit in refrigerando, non tamen minor est in discutiendo. *Maris sudor.*) Hoc est, maris spuma, quæ in extremis littoribus maris ac scopulis relicta inuenitur. uirtutis siccæ detergentis & mundificantis. Auerrois, Spuma marina uirtutem habet absteriuam & mundificatiuam cum qualitate calida, quibus uiribus, pruribus, psoriasis, lichenibus et similibus medetur affectibus. Et quod hic contra pruritum de maris spuma traditur, id Dioscorides et Plin. contra eosdem pruritus & psoras & lichenas de maris

*Acetum.**Spuma maris.
Maris sudor.*

Spuma.

aqua testantur. Porro quia de spuma nunc agitur, sciendum spumam quamlibet ex duarum substantiarum permixtione consistere: altera aëria & spiritiosa, altera humida & pituitosa: mixtio autem earum fit, ambabus in multa perfractis, & multis mutuo complexu paruis ampullis ab ipsis effectis. Ambarum uero substantiarum contractum & mixtionem facit nonnunquam motus uiolentus uel utriusque uel alterius tantum, ut in mari ex uehementi & uiolento uentorum afflatu in multas & exiguas partes attrita aqua: nonnunquam uero caliditatis copia & fortis calor id efficit, ut in polentis atque lebetibus. Et hanc duplicem spumæ generationem non solum in exteris rebus, uerum etiam in animalium corporibus inuenire licet. Cū enim adsunt ex morbo comiciali conuulsiones, uehementia motuum solet spumam generare. In capris uero ira percitis, calor. In equis autem currentibus utraque causa uigorem habet. Cæterum spuma solutu difficilis fit, aut ratione humoris, aut ratione humoris simul & spiritus. Quoties enim is qui perfringitur & quo spiritum circumplectente ampullas contingit generari, tenacem habuerit humor consistentiam, non facile solubilis sed stabilis perficitur spuma. Potissimum autem quoties ambo concurrunt, tum humor qui spiritum intra se claudit, crassus ac glutinosus, tum aër seu spiritus etiam qui includitur turbulentus ac nebulosus. Auctor Galenus in expositione aphorismorum & prognosticorum Hippocratis. *Rapidi*) Aestuantis, furiosi, trucis et uesani. Horatius, Qui fragilem truci commisit pelagoratem. Catullus, Rapidum salum tulistis, truculentaque pelagi. *Cochleæ minutæ.*) Idem testatur Plinius libro 30. cap. 13. dicens: Sedant pruritus cochleæ minutæ late cõtrita illita. *Contactu.*) Attactu, approximatione & illinitione. *Acerba libido.*) Grauis & molesta scalpenti fricandique cupiditas, quam pruritus inducit. Est autem libido generale uocabulum omnis cupiditatis, auctore Augustino. Plinius libro 17. cap. 13. Neque enim anima

*Cochleæ.**Libido.*

animalium tantum est ad coitum auiditas, sed multo maior est terræ ac factorum omnium libido, qua tempestiue uti plurimum interest conceptus, peculiare utique in infitis, cum sit mutua cupiditas utriusque coeundi.

PHRENESI ET CAPITI

PURGANDO.

CAPVT VII.

EX uitio cerebri phrenesis furiosa mouetur,
Amistatque refert frendens amentia uires.

PHRENESI.) Per phrenesin intelligit omnem mentis uacillationem & alienationem, in saniaque genera omnia. Sunt enim plura ipsius genera, præcipua tamen phrenesis, mania & melancholia. Quorum phrenesis proprie cerebri passio est, principales actiones eius ledens, mentemque commouens & insanire faciens, à pallida seu flaua bile proficiens. Suntque differentia ipsius, ut tradit Galenus de locis affectis libro 3. cap. 1. simplices quidem duæ, & ex hijs composita tertia. Quippe sunt phrenetici quidam, qui de hijs que oculis offeruntur, recte (quantum ad sensitiuam notitiam, et imaginandi potentiam pertinet) iudicant, cogitando uero et discernendo à naturali iudicio aberrant, animoque desipiunt. Alij contra cogitatione & mente quidem non falluntur, sed imaginatione & sensibus difformiter mouentur. Tertij uero sunt qui ubi mens imaginibus addita est, simul & sensus & cogitationis uitio laborant, & talium perfecta est phrenesis. Aliud insanie genus est Mania, cerebri etiam uitio contingens, furorem & ferina deliramenta inducens: taliter enim affecti, audaces, præcipites, tumultuosi & contumeliosi fiunt. Cuius causa est flaua bilis in cerebri corpore abundans, præaffata ta-

*Phrenesis.**Phrenesis species.**Mania.*

L

Melancholia.

men & ad atræ bilis naturam accedens. Tertium cerebri vitium & infaniæ genus est, quod ab atra bile seu melancholico, frigido turbidoq; humore contrahitur, & melancholia appellatur, à Paulo Aegineta sic definitum, ἡ μελαγχολία, παραφροσύνη τις ἐστὶν ἀνεπιμετατόν ἐπὶ μελαγχολικῶς μέλιτα χυμῶ γενόμενή, hoc est, Melancholia est infania quædam sine febre à melancholico maxime humore proueniens. Et taliter affecti melancholici dicuntur, quorum præter naturam uisa nõ semper eodem genere continentur, uariæq; sunt ipsorum imagines, timorq; nunquam illos deserit, sed timent omnes, mœrēt, uitam damnāt, et odio habent homines, de quibus plura Galenus libri tertij de locis affectis siue de interioribus capite sexto. Et hæc de infaniæ generibus quatenus propria primariaq; cerebri affectione fiunt. Nunc de his quæ non primo & per seipsa sed per compatiendi rationem fiunt, quales sunt alienationes et deliria in febribus accidentia, quæ nec maniam, nec melancholiã aut phrenesim, sed paraphrosynen potius nuncupamus. Estq; delirium tale acutissimæ febris accidens, ex multis calidis ad ipsum cerebrum elatis uaporibus proueniens, unde etiam talium affectus subito accidunt & quiescunt, & quoties morbus declinat, delirium quoq; mitigatur, quod non fit in alijs. Mania enim & melancholia citra febrem accidunt, phrenesis uero quamuis cum febre sit, eius tamen delirium, etiam febrile mitigato uigore, non quiescit. Phreneticis enim, febris, unum quoddam accidens dispositionum cerebri censetur, nec subito etiam nec affatim, sed paulatim & accidit & quiescit hic affectus, & antequã inualeseat, ipsum non pauca præcedunt accidentia, phrenetica uocata indicia, quorum copiosius meminit Galenus libro 5. de locis affectis. Vbi etiam docet quomodo phrenesis dignoscatur à delirio, quod ob septi transuersi affectum accidit, & à phrenesi non multum distat, iugiter enim infestat, quod ob nullius alterius partis uitium fieri solet: atque adeo

*Alienationes per consensum.**Paraphrosyne.**Delirium à septo transuerso.*

adeo continuum delirium id est, ut hac parte inflammatione affecta phreneticos. euadere putauerint ueteres, quare eam φρενάς, hoc est, mentem appellauerunt, tanquã sapiēti parti quid acciderit. Est et aliud delirij genus quod ob oris uentriculi uitium accidit, uidelicet, ubi uitiosus humor in eo exaugetur aut neruosa partes inflammantur. Solet enim neruosis partibus inflammatis præoptius quàm reliquis, delirium superuenire, idq; ascendente ad caput interdū per cōtinuas partes solo calore, interdum uero spiritu uaporoso, uel fumoso, aut fuliginoso. Adhæc sunt & aliæ quibus per consensum caput afficitur, deliriorum causæ, quas Serenus in textu recenset, de quibus suo loco mox dicemus. Demum solet à uentriculo proficisci hypochondriaca flatuosaq; præcordiorū uocata affectio, quæ melancholica tristitia, desperatio & mœstitia sequitur, & quæ ad melancholiæ accidentia nihil reliqui facit. In huiusmodi autem affectu, uidetur quidem in uentriculo ipso esse inflammatio: sanguis autem in parte inflammata contentus, & crassior & atræ bili magis conformis: unde sublata ad cerebrum ab atra bile euaporatione, melancholica eueniunt in mente accidentia, ceu metus & mœstitia. Sed de hijs nunc satis. *Capiti.*) Cerebro, cuius phrenesis proprie affectio est, & reliqua infaniæ delirijq; genera ad idem referuntur. *Purgando.*) Emundādo, euacuando & sanando. Differt autem ab euacuatione purgatio: quoniam hæc proprie alienæ materiæ & humorū qui sua qualitate molestant & affligunt, educio est. Euacuatio autem ubi propria materia quantitate exuperans & humores omnes æqualiter uacuantur. *Ex uitio cerebri.*) Hoc est, propter cerebri affectum et actionum ipsius læsionem. *Phrenesis.*) Huius dictionis penultimam alij breuē, ut hic Serenus, alij uero longam proferunt. Iuuenalis: Cum furor haud dubius, cū sit manifesta phrenesis. *Marialis:* Declamas in febre Mathon, hanc esse phrenesim. *Desipientia:* Quæ furit seu furorem infaniamq; facit. Nullus

*Phrenes. Delirium ab ore uentriculi.**Hypochondria ca affectio.**Purgatio.**Euacuatio.**Phrenesis penultima syllaba anceps.**Desipientia omnis periculo.*

enim furor, nulla infania, nulla desipientia non furiosa, nulla securo, nulla non periculosa est: alia tamen alia leuior est & securior: minus enim periculosa est, quæ cum risu est: periculosa uero, quæ serio fit & cum studio: & omnium periculosissima, quæ temeraria. Vnde Hippocrates in aphorismis ait, Desipientiæ quæ cum risu fiunt, securiores: quæ uero cum studio, periculosiores. Fiunt autem omnes (ut ibidem Galenus docet) patiente cerebro, siue primo & per seipsum, siue per compatiendi rationem. Differunt autem inuicem per causas ipsas efficientes. Alia enim ex sola fit caliditate sine humore uitioso, similis quodammodo ei quæ ex ebrietate contingit: alia uero ex flaua bile, cum studio perficitur: alia uero satis furiosa ex flauabile multum exusta, ut iam ad atræ bilis naturam accedat. Vbi animaduertendum est, quod atra bilis quædam ex flaua bile superaffata gignitur, quæ omnino molestissima est. Quædam uero ex sanguinis fece, quæ crassior quidem est illa secundum substantiam, sed plurimum differens prauitate qualitatis. Et hanc quæ est ueluti sex sanguinis, cum quis proprie loqui uoluerit, nondum atram bilem, sed humorem melancholicum nominabit: ex nomine uero abusu & improprie aliquando atra bilis uocabitur: quoniam si non prius euacuetur, paulo post atra futura est. *Mouetur.*) Agitur, concitatur, furit & insanit: seu causatur, oritur & generatur. *Amiffas uires.*) Virtutes animales tum motus copotes tum imaginatiuam, cogitatiuam & memoratiuam facultates deperditas. *Refert.*) Reuocat & renouat: id tamen apparenter solū: nam re ipsa omnibus tum corporis tum animi uiribus sanis destituti sunt: quamuis aliquando et agiles et prudentes sibi uideantur cum tamen nihil horum illis firmum & sanum sit. *Frendens.*) Fremens, tumultuans & stridens. Tales enim furor & rabie perciti, dentibus aliquando frendere solent: quo signo præfente, mors haud procul abesse dignoscitur, uel Hippocratis testimonio præfagiorum lib. 1. cum ait,

Lib. 6.
Aphor. 53.

Atra bilis duplex.

Humor melancholicus.

ait, Si quis delirans dentibus strideat, admodum exitiosum iam est, hoc est, uti Gal. ait, ualde exitiosum, quod est quidem non multo post, sed cito moriturum ægrum. *Amentia.*) Dementia, furor, infania, alienatio, uehemens mentis commotio et perturbatio. Sic dicta ab A priuatiua particula, quasi sine mente, hoc est, sine consilio, discretionem, & quo sapimus animo.

Siue calens febris iactatos exedit artus,

Siue meri gustus, seu frigoris efficit aura.

Calens.) Ardens. Est enim calida & sicca passio febris. Nam Febris quid. ad igneam naturæ caliditatis conuersio. *Febris.*) Inter infaniam, quæ non primaria cerebri affectione sed per compatiendi rationem accidit, causas, una est febris ipsa. Et hoc bifariam: Primo quia per eam calidi uapores ad cerebrum ascendentes, ipsum perturbant & animæ actiones corrumpendo, furorem & insaniam faciunt. In confesso autem iam est tum apud medicos tum apud philosophos etiam summos, quod & humores & omnino corporis temperatura, animæ actiones uariare possunt: & quod animæ potentie, corporis temperaturam sequuntur. Et non modo febris, sed alij plurimi quoque morbi calidi & biliosissimi, phrenesim, insanias atque furores efficiunt, quando scilicet multos uapores ad caput transmittunt & eisdem cerebrum conturbant. Secundo, quia calor in febribus præsertim ardentibus & causone, omnium membrorum humiditates deficcet atque consumit, per quarum & maxime earum quæ in cerebro sunt, consumptionem atque deficcationem, sæpius etiam desipientiæ contingere possunt, præsertim ubi uigiliæ adsunt. Vigiliæ enim, uti Galenus in aphorismorum expositione testatur, ex hijs sunt quæ maxime euacuant & exiccant, atque ideo desipientiam faciunt, immodicæ siccitatis ratione, & quia in longis etiam uigijs biliosior redditur sanguis. Ex quibus manifestum est non omnes insaniarum species à repletionem fieri, sed ali-

Amentia.

Febris quid.
Febris infaniam causa.

vigiliæ infaniam causa.

quando etiam ex defectu. *lactatos artus.*) Membra inquietata & hinc inde mota. Solent enim in huiusmodi febribus ardentibus & calidissimis, membra quoque inardescere, & inde inquietari, ex qua inquietatione inordinate mouentur & iactantur. Vbi uero febris non fuerit talis, & æger nihilominus membra non ex more componit, sed inæqualiter dispergit, hoc non inquietationis modo, sed & malitiæ signum est, teste Hippocrate præfagiorum libro 1. ubi inquit: Vbi pedes nudat æger, & hos non admodum calidos, ac ubi manus, ceruicem, & crura inæqualiter dispergit, malum est, & angoris, inquietationisque signum. Et paulo post sic ait, De manuum motione huiusmodi notas perpende. In acutis febribus, in peripneumonia, phrenitide, capitis dolore, si quis manus faciei admouerit, ut inde quippiam superuacue uenetur, aut festucas carpat, aut à ueste floccos, aut à pariete stipulas auellat, id omne malum & exitiale est. In phrenitide quidem quia princeps sedes affecta est, in alijs uero propter magnitudinem eorum. *Exedit.*) Depascitur, exhaurit & exiccatur. *Meri gustus.*) Hoc est, uini & præsertim meratoris potus et ingurgitatio. Quod autem uini potus desipientiam faciat et mentem commoueat, testis est uel Hippocrates in aphorismis dicens: Ex multa potatione, rigor & desipientia, malum. In cuius aphorismi expositione Gale, ait, Quod quidem multa potatio, non aquæ sed uini potione significat, unicuique manifestum. Desipiunt autem ex talibus portionibus aliqui capite oppleto plurimo sanguine ac spiritu calido, ob hanc ipsam uero causam, & calidiores redduntur, præcipue quidem caput, sed & corpus uniuersum. *Frigoris aura.*) Hoc est, aer & uentus frigidus. Et hoc est quod Hippocrates tradit libro aphorismorum tertio dicens: Autumno uero & plurimi, uel æstiu morbi fiunt, & furores, & atræ biles. Quomodo autem id accidat, docet nos in eiusdem aphorismi expositione Galenus dicens, in autumno & æstiuorum morborum permultos fieri,

Vini potus in
sania causa.

Lib. 7. Aph. 7.

Frigus aeris, in
sania causa.

ma-

manente adhuc æstiuo humore flaua bile scilicet in ipsos frigidum enim existit hoc tempus, & bilem ipsam æstiuo tempore exaffatam excipit. Neque, sicuti æstas ueri superueniens humores euacuat, ita & autumnus æstiuos: sed contrarium ex toto accidit. Nam ex partibus extimis, cutem duriores efficiendo & substantiam eius condensando, diffilari prohibet & ad intimas ducit: qui deinde intrus detenti, & cerebri actiones lædentes, phrenitides & alia insaniarum genera efficiunt.

Conueniet calidis pecudum pulmonibus apte
Tempora languentis medica redimire corona.

Calidis.) Naturali calore adhuc præditis. Accipitur enim ex ouillo genere siue mas siue femina fuerit pecus, & iugulatur, semineque adhuc pectore aperto pulmo extrahitur, qui extractus natiuo calore nondum extincto sed calens adhuc capiti utiliter applicatur & imponitur. Non quod actuali illo calore membrum & cerebrum calefieri debeat, cum aliàs sit nimis calefactum, sed quo meatuum capitis obstructions reserando, facilius uirtutis medicinali ad interiora fiat transitus. Si enim frigidus applicaretur, cutem condensando, meatus occluderet, quo minus uirtus sua ad interiora penetrare posset, præsertim cum potestate frigidus sit pulmo & humidus, soporiferusque: quibus uiribus maxime opus est in huiusmodi æ-

Caloris uis.

Pulmonum natura frigida & humecta.

gritudinibus calidis, teste Galeno qui, therapeutice libro 13. sic ait: In phrenitide, sopire ac stupefacere principem facultatem oportet, cerebrum scilicet quod supra modum incaluit refrigerando. Cæterum si talis cum natiuo calore pulmo haberi non poterit, tunc coquendo calefaciendus, qui habetur, in decoctione capitis & pedum suorum seu in aqua simplici, & sic calens capiti imponendus, toties quoties opus fuerit iterando. Et dictæ decoctioni, si libitum fuerit, addi poterunt cortex papaueris albi, Hyoscyami, flores uiolarum, rosarum, nymphaeæ, & anethum. Et ha-

Pecunia. iusmodi remedio plurimū utuntur tempore nostro medici Bononienſes, & ego ſæpius uſum eius cōtuliffe uidi. *Pecudum.*) Ouium. Pecus pecoris ſeu pecudis, utrunque enim dicitur, proprie omne animal quod ſub hominis imperio ē terræ pabulo paſcitur, ſignificat: quamuis aliquando etiam pro omni animali præter hominem accipiatur, autore Capro grāmatico. In præſentia tamen pro ouilli generis animali accipitur. *Pulmonibus.*) Pulmones multitudinis numero dixit, non quod plures ſint in animali: nam unicum tantum habet unumquodque: ſed quia diuiſus in duas fibras, quemadmodum ungula bubula: quam diuiſionem nos etiam tum ex hominis ac reliquorum animalium anatome, tum ex Ariſtotelis & Auicennæ, ut alios interim omittamus, teſtimonio agnoſcimus. Ariſtotelis uerba, quæ libro de hiſtorijs animalium primo ſcribit, hæc ſunt: Bipartitus pulmo omnium, ſed in animal generantibus diſtinctio non æque apparet, minimeq; in homine, eſt enim hic ſimplicior, nec ita multifidus ut nonnullorum generantium animal, eſt. Auicenna uero decima ſen canonis libri tertij, Pulmo, inquit, duas habet diuiſiones, quarum una tendit ad dexteram, & altera ad ſiniſtram: et hoc ideo ne ceſſet anhelitus propter nocumentum adueniens uni duarum partium. Porro quod ad multitudinis numerum & prolationem eius attinet, ſic etiam eodem protulit Plautus in Curculione dicens: Pulmones diſtrahuntur, cruciatur iecur. Et Cato in lib. de re ruſtica, capite de braſſica, Si bilis atra eſt, inquit, & ſi lienes turgent, & ſi cor dolet, & ſi iecur, aut pulmones, aut præcordia, uno uerbo omnia ſana faciet, quæ intro dolitabunt. Quod ſi quis ipſum nō diuiſionē hanc ſed reiſa plures intellexiſſe uelit, id ita accipiendum erit, ut illi non unius ſed plurium ſint animalium, ut uno refrigerato, alius ſimili modo applicetur. Quod autē pecudis pulmo capiti ſic applicatus phreneticis proſit, Plinius etiā non abnegat, ſed confirmat porius, cum naturalis hiſtorix

ſtorix libro 30. cap. 3. ſic ait, Phreneticis prodeſſe uidetur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. *Tempora.*) Tempora proprie partes ſunt capituli oculos interiacentes & aures ac uerticem, ex quibus ut plurimum canities oritur, eo quod priores capituli partes poſterioribus ſunt humectiores & pituitioſiores. Aliquādo tamē ut hic pro toto capite accipiuntur & præfertim parte eius anteriore, & ubi ſunt commiſſuræ cranei: quæ (ut ſupra dictum eſt) à natura creatæ ſunt, tum ut per eas cerebri ſuperflua ex-purgentur, tum quo medicamentorum uirtus neceſſitatibus tempore ad penitiora penetrare poſſit. Sunt autem quinque numero, quarum una fronti communicans, quia coronæ præfert imaginem, dicta eſt coronalis. Altera directe ab oſſe anteriore per medium in longitudinem ad os dictum lambda pergens, caput diuidit in duo media, & hæc à figura ſagittalis nun cupatur. Tertia uero à Græcæ literæ figura lambda uocatur, quæ talis eſt λ , & hæc inter occiput & baſim ipſius communis exiſtit, cuius puncto, cum ſit ſecundum figuram anguli, extremitas ſagittalis cōtinuatur. Et hæc tres, eo quod ab extimis ad intima directe per integrā oſſium ſpiſſitudinem producuntur, ueræ nuncupantur. Reliquæ uero duæ non ueræ & mendosæ uocantur, non quia ad intima non perueniant, ſed quoniam directe ut priores non penetrant, nam quod extrinſecus ab imo exorditur, intus deſinit ſuperne: & has Galenus alicubi uocat agglutinationes, ſuntq; inter oſſa capituli lateralia atq; præcipua, & oſſa petroſa, quæ ſuperiacent eis, coherentq; corticis imagine quadam, unde & corticales & ſquamosæ uocantur, de quibus etiam therapeutice libr. 6. ſic ait Galenus, Os quod ſincipitis oſſi protinus ſuccedit, temporis os uocatur, in quo ipſas ſquamatim compactas cōmiſſuras eſſe accidit. Suntq; à ſagittali æque diſtantes, quæ profunditate integra in oſſibus non profundantur, profundatione ſcilicet directa, uti priores. Quod non intelligens Mundinus, manifeſto errore illas

*Commiſſuræ
ſiue ſuturæ cranei.*

ad intima non penetrare adcredidit. Inquit enim in anatomice sua, Mendosæ sunt duæ, scilicet in utroq; tempore unat & dicuntur mendosæ, quia non penetrant interius, sed tantum apparent exterius, hæc Mundinus, sed falso. (Medica.) Medicante & salubritatem adferete. Redimire.) Circundare & illigare & imponere.

Illotis etiam lanis suffire memento,
Cerritum, sæpe horrendi medicantur odores,
Atq; ideo sanos primum curarier est par.

Lana succida.

Illotis lanis.) Lanis succidis, quæ quales sint docet nos Varro rusticæ rei libro 2. circa finem dicens, Tonsuræ tempus inter æquinoctium uernum et solstitium, cum sudare cœperint oues, à quo sudore recēs lana tonsa succida est appellata. Quæ probatissima est, autore Dioscoride, quæ mollis est & ex collo, femoribusq; pecoris detonsa: talis enim adspergines facile combibit, & fordiū suarum pinguedine quæ cœsypus est, egregie mollit. Estq; succidis omnibus, ut Plin. tradit, usus medicatus, plurimaq; præstant remedia. Quin ipsæ fordes pecudum, sudorq; scemini & alarum adhærentes lanis, cœsopon uocant, innumeros prope usus habent. Vnde si succidæ lanæ, cui magna propter cœsypum in medicinis utilitas, non fuerit facultas, eius loco, ipsius cœsypus accipi poterit, autore Galeno, & præsertim Atticus, qui cæteris præstat: melior tamen ad præsentem usum contra phrenesim est ipsa lana succida, quam cum Sereno Plinius etiam suffitu phreneticis prodesse testatur. Verū quia de cœsypo agimus, sciendum quod & cœsypus dicitur & cœsypum. Ouidius libro de arte amandi 3. Oesopa quid redolent quamuis mittantur Athenis, Demprus ab immundè uellere succus ouis. Non autem dicendum est Isopus, ut perperam nostri temporis medici faciunt, et ad differentiam hysopi herbæ addunt dictionem humida, qua omnino nihil opus est si recte proferatur. Quomodo autem fiat cœsypus, docet nos

Oesypus, cœsypum, cœsypum.

Error medicorum recentiorum pro cœsypo, hysopum humidam dicitur.

nos Dioscorides medicinalis Syluæ libro 2. Plinius naturalis historiæ libro 29. cap. 2. & Mesue in suo Grabadin. Suffire.) Suffumigare, ut grauis odor ad ægri nares peringat. A uerbo suffio fit suffitus, & suffimentum & suffitio, id est, suffumigatio. Cerritum.) Lymphatum, infanum, furore perculsum, et quasi Cereris ira uexatum, ceu laruatus dicitur qui laruarū occurfatione uexatur. Plautus, Certe laruatus es, aut ceritus. Horat. Ceritus fuit aut commotæ crimine mētis. Lymphatus uero dicitur quasi Nympharū spiritu correptus, unde etiā lymphationes apud Plinium. Et huiusmodi infanos & commotæ mentis homines Græci νυμφολήπτες uocant, de quibus iam antea dictum est, capite sexto. Qui tamen nō ex morbo sed naturali intemperie tales fiunt, cum scilicet atra bile agitantur, quæ melancholia dicitur. Qualibus autem ingenijs huiusmodi intemperies accidere soleat, docet nos ex Phauorini sentētia A. Gellius Atticarum noctium lib. 13. cap. 7. cuius hæc sunt uerba: Scitote intēperiem istā, quæ μελαγχολία dicitur, non paruis, nec abiectis ingenijs accidere, ἀλλὰ εἶναι σχεδόντι τὸ πάθος τὸ ἡρωϊκόν, & ueritates plerunq; fortiter dicere, sed respectum non habere, καὶ τὸ καίρου, καίτε μετρου. Sæpe horrendi odores.) Quod prius speciatim de succidæ lanæ suffitione, id nunc generatim de omnium graueolentium rerum odore testatur medicamentum. Agunt autem id huiusmodi odores, non quia calefaciunt, sed potius quia meatuum obstructions adaperiunt, & humores in cerebro congestos & commotos attenuant, dissipant & sternutamento educunt: quanq̄ id etiam haud perpetuo agant, præsertim ubi morbus firmas fixerit radices: quare etiam nō perperam adiecit dictionem SÆPE. Contingit etiam aliās aliquando ubi caput uel sanitatis tempore multum oppletum est humoribus, non modo graues odores, sed & aromatum quoq; & omnium fatis calefacientium rerum odores uel sua calorifica caput petente & humores ac spiritus commouedo

Ceritus.

Laruatus.

Lymphatus.

νυμφολήπτες

Melancholia

quibus pecu

liaris.

Ordo grauis.

perturbandoq; capitis grauitatem facere, ut in aphorismis testatur Hippocrates: cuius libro 1. uerba sunt hæc, Suffitus aromatum muliebria ducit, sapius uero & ad alia utilis esset, nisi capitis faceret grauitatem. sanos.) Incolumes, non quidem simpliciter tales, sed qui sanitatis, latitudinem egressi, iam ægrotare cœperunt, & in quibus ægritudinis initium factum est, nondum tamen confirmatum. Quot uero modis dicatur sanum, & ægrum, & si inter hæc sit medium, docet Galenus in libro *μικροτεχνῶν*, id est, artis paræ. Primum.) Ab initio ægritudinis, cum iam afficere & ledere incipit, nondum tamen radices fixit. Nam ut paulo post inquit, Non semper præfens dolor est sanabilis: esto. Cura magis prodest uenturis obuia morbis. Quare Galenus, uti in libris de affectorum locorum notitia siue de interioribus refert, cum ardenti febre correptus floccos euellere & festucas colligere se intelligeret ex amicis astantibus, timens ne ex delirio illo phreneticus euaderet, dixit illis, Ne phrenitis me accipiat, auxilio estote. Si enim in phrenitin transfisset delirium, uix et cum difficultate curari potuisset. Curarier.) Curari. Adiecta est syllaba Er, per proparalepsin: quæ figura est, ut Diomedes grammaticus inquit, quando aliquid ad nouissimam partem dictionis accedit, ut admittier orat, pro admitti. Est par.) Par cum uerbo substantiuo & nullo sequente casu, idem est quod decens, idoneum, rationi consentaneum, utile & proficuum.

Purgatur cerebrum mansa radice pyrethri.

Vngitur & succis dederit quos parua sabucus.

Purgatur.) Vacuatur, exoneratur, alleuiatur et ab humoribus noxijs emundatur. Est aut purgatio proprie, ceu iam paulo ante dictum est etiã, humorum sua qualitate molestantium euacuatio. Porro cerebrum non una purgatur uia. Sunt enim purgandi ipsum meatus multi. Nam cum rationalis animæ sit ceu domiciliũ, uti Galenus de sanitate

tuenda libro 1. tradit, & osse solido undiq; sit septum, plurimis maximisq; canalibus expurgatur. Primum per nares & palatum. Secundo per utranq; aurem. Tertio per caluæ commissuras. Nec absimile est etiam aliquid ab eo confluere ad oculos. Verum infanientium cerebrum Serenus hic potissimum per nares, palatum, & caluæ commissuras purgare docet, quamuis auribus etiam medicamentorum aliqua instillari possint, per quæ cerebrum expurgetur. Mansa.) Masticata & dentibus confecta atque comminuta. Est enim mandere, cibum dentibus comminueret: unde nutrices pueris cibum præmandere dicuntur. Et cibus mansus, hoc est, dentibus confectus atque comminutus, ex quo digestionis initium sumere creditur. Mandendo autem res ad id idoneas, cerebrum per os, palatum & canales illos atq; meatus à superfluis et noxijs expurgatur humoribus. Radice.) Hæc enim plantæ pars sola nunc in medico usu est: unde Auicenna, Plurimum quod de hac planta administratur, est radix eius, melius autem est illud quod est acutum, mordicans linguam. Nam uis illi est feruens, masticatum ceu reliqua feruida, copiosam oris saliuã proritat: cerebri enim meatus obstructos aperiendo, & pituitam per palatum & os trahendo caput purgat, quemadmodum cæteri caput purgantes apophlegmatismi, hoc est, medicamenta quibus per os capitis pituita purgatur. Pyrethri.) Pyrethron herba est, quæ, ut libro 3. tradit Dioscorides, caulem & folia agreftis dauci & sceniculi modo ex se profert. Umbellam anetho similem et rotundam habet, radicem pollicis crassitudine, longam, sapore maxime feruido: qua mansa, in ore saliuã abundat, & capitis pituita purgatur. Parua sabucus.) Sabucus minor, humilis & humi depressa, quæ in altum non surrigitur, unde & chamæacte à Græcis dicitur. Nam χαμαί humi depressam significat, ἀκτινῶν uero sabucus est. Latini Ebulum uocant. Huius succus, ut Plinius etiam libro 24. cap. 8. tradit, cerebri collectiones, pri-

Er syllaba in fine adiecta.
Proparalepsis figura.
Par.

Purgatio.

Cerebri purgandi meatus.

Mandere.

Radix pyrethri.

Apophlegmatismus.

Pyrethron.

Sabucus parua.

Chamæacte.

Ebulum.

uaticę membranę quę circa cerebrum est, lenit infusus. Vis illi ficcans & refrigerans.

Expressusę hederam mandatur naribus humor.

Aut mixtum rutę cerebro stillatur acetum.

Non semper præfens dolor est sanabilis, esto,

Cura magis prodest uenturis obuia morbis.

Hedera.

Hedera.) Id est ex hederam succus præsertim ex folijs & corymbis eius: qui, ut Plinius tradit, naribus infusus caput purgat. *Mandatur.*) Immittitur, infunditur & instillatur.

Ruta.

Ruta.) Ruta duorum generū est. Vna satiuā & hortensis, cui latiora folia, rami fruticosiores altera syluestris, quę maiore acrimonia est & ideo in cibis damnata. Quę fico arbori adnascitur, melior edendo est. Succus exprimitur tusa ea & aspersa modice aqua, & in pixide Cypria asseruatur. Feruentis naturę utraq; & in præcipuis medicaminibus, gustu acris & amara: meatus oclusos referans, humores discutiens & ex imis partibus euocans, unde & insanientibus medetur. Celsus, Conuenit etiam offerre naribus rutam ex aceto contritam. Plinius, Rutę succus & phreneticis ex aceto tritę instillatur in tempora & cerebrum. Admiscetur autem acetum, quoniam aliorum medicaminum ad membra, ad quę aliās pertransire sine eo non possent, uehiculum est atq; delator: præterea refrigerandi ui qua rutę feruori resistit, dotatum est. *Cerebro.*)

Acetum.

Scilicet per nares, ut apertis meatibus sternutamenta moueantur, per quę materia expurgetur. Plurimum enim prodest in hoc morbo sternutamenta mouere medicamentis in id efficacibus: quę tamen faciendā sunt in hijs, quibus, ut Celsus tradit, uires non desunt. *Non semper est sanabilis.*) Scilicet ubi nimia facta est impressio. Nā, ut Me sue dicit, cura huius ægritudinis si iam impressit, cassā est: si autem adhuc sit præparamentum ut imprimat, sed adhuc non impressit, curatur: sed non apud negligentes & stolidos. *Præfens dolor.*) Impressus etiam confirmatus

Dolor.

affe-

affectus. Dolor, uti Gal. ait, tristis est sensus. Aliquando uero dispositio ipsa in qua dolemus, & quę cum dolore natura apta est fieri, quemadmodum Erysypelas, inflammatio, uulnus, fractio, ruptura, conuulsio & similia. Et in huiusmodi significato accepit dolorem nūc Serenus, & Hippocrates in libro epidemiarum sexto, ubi inquit, In Cranone dolores antiqui, frigidi, noui, calidi, sanguinolenti plurimi fuerunt. Et in aphorismis lib. 2. Quicumquę, ait, dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, his mens ægrotat. *Esto.*) Ponit curę possibilitatem. *Cura obuia.*) Curatio & medicatio morbo imprimere & radicę figere uolenti occurrēs, ipsumę præueniendo auertens. *Venturis.*) Futuris & firmam impressionē molientibus, cum scilicet adhuc est in principio, & nondum in uigore constitutus morbus: postq; enim omnino radices fixerit, tunc difficilis, imò, ut dictum est, impossibilis est curę. Hinc Persius, Venienti occurrere morbo. Et Ouidius, Principijs obsta, sero medicina paratur, Dum mala per longas inualuere moras.

DE FLVORE CAPILLORVM

ET MACVLIS CAPITIS TOL.

CAPVT VIII.

DE FLVIT expulsus morbo latitante capillus,
Seu raro ablueris, seu uis epota ueneni est,
Seu salamandra potens, nullisę obnoxia flammis
Eximium capitis tactu deiecit honorem.

DE FLVORE capillorum.) De casu & deflu- *Defluuij capillorum causa.*
uio capillorum. Decidunt autem capilli uel uia
naturę ob alimenti inopiam, & fit caluities, de
qua nihil in præfenti, nam incurabilis est pas- *Caluities.*
sio: uel propter uitium aliquod accidēs in humoribus ex

Corporis ex-
crementa tri-
plicita.
Sicca.
Humida.
Halituoſa.

Pori.

Sudor.

Inſenſibilis
tranſpiratio.

quibus naſcuntur. Qualis autem ſit humor ex quo gene-
rantur, & ex cuius corruptione corrumpuntur, docet
nos Galenus tuendæ ſanitatis libro 1. ubi de corporis ex-
crementis agens, dicit illorum unum eſſe ſiccum quod
per aluum deſicitur: alterum humidũ quod per ueſicam
excernitur: tertium uero halituoſum quod in ſingulis
animalis naſcitur particulis, ex ipſo unde aluntur ſucco.
Cui excremento quamuis nullus certus ut alijs à natura
præſcriptus eſt meatus, expellitur tamen ipſum partim
actum per ipſa molliora corpora, quæ fluentis eius uio-
lentia cedunt, potiffimum cum à ſpiritu maiore impetu
irruentẽ, impellitur: partim etiã per exiguos omnes quos
poros Græci uocant, corporis meatus, quorum non mo-
do reliquum corpus uniuerſum, ſed etiam tota cutis ple-
na eſt. Porrò huiusmodi generis excrementum tenuiſſi-
mum facile ſanè eiicitur, partim quidem in ſpeciem hali-
tus ab inſito calore ſolutum, partim uero uiolento motu
confertim erumpens. Cæterum quod ita excernitur, S V
D O R E M appellant. Alterum uero cui nullũ publice no-
men eſt, & quod uulgo etiam quoniam uiſum præ tenui-
tate effugiat, haud cognitum eſt ab ijs qui id ratione con-
templati ſunt, Græce & ἄλλος ἀϊσθησις ἀπνοῖα uocatur, hoc
eſt, inſenſibilis & ſenſum latens tranſpiratio, in qua etiam
crasſioris excrementi non nihil excernitur, cui tamen &
uehementiore calore, & fluoris impetu maiore opus eſt,
ne antè itineris finem ſiſtatur, ſaltem ad cutim: à quo ex-
cremento etiam tum ſordes quæ circa omnium cutim
ſemper adſeruantur, tum pili ipſi originem habent. Et
non ſolum ab huiusmodi per cutim tranſpirante excre-
mento, à principio pili gignuntur, ſed & de cætero ue-
luti ſuccreſcendo, ut idem therapeutice libro 14. ſcribit,
augentur. Cæterum quoties id uel prorsus periit, uel
redditum eſt uitioſum, toties pilos corumpi eſt neceſſe:
quemadmodum & ſtirpes ipſæ aut nutriente ſucco deſti-
tutæ, aut non idoneo uſæ, corrumpuntur. Verum quan-
do

do prorsus deperditur qui pilos alit ſuccus, caluities ori-
tur, paſſio inſanabilis. Quando uero uitatur, tum ophia-
ſes tum alopecie proueniunt: in quibus omnibus particu-
læ quæ utilis fuerat, amiſſio eſt. Vtraque uero ab animali
nomen adeptæ eſt. Alopecia quidem quod uulpina ſit paſ-
ſio, id eſt, quæ uulpibus sæpe accidere conſueuit. Ophia-
ſis uero à ſerpentis ſimilitudine nomine ducto. Quorum
malorũ alopeciam Galenus in diſſinitionibus ſuis dicit
eſſe natiui coloris in capillo mutationem, qua ad aurum
inclinato colore capillus à radicibus fluit. Ophiaſim uero
ſimilem huic in capillo natiui coloris in magis uarium et
uerſicolore mutationem, quo uitio circumactis & obli-
quis ſpatijs capitis partes glabreſcunt. Celsus hæc mala
Areas uocat, & de iſdem libro 6. ſic ſcribit: Arearum duo
genera ſunt. Commune utriusque eſt, quod emortua ſum-
ma pellicula pili primum extenuantur, deinde excidunt:
at ſi ictus is locus eſt, ſanguis exit liquidus & mali odo-
ris, increſcitque utriusque in alijs celeriter, in alijs tarde. Peius
eſt quod denſam cutem & ſubpinguẽ & ex toto glabram
fecit: ſed ea quæ alopecia nominatur ſub qualibet figura
dilatatur, ſit & in capillo & in barba. Id uero quod à ſer-
pentis ſimilitudine Ophiaſis appellatur, incipit ab occi-
pitio, duorum digitorum latitudinem non excedit, ad au-
res duobus capitibus ſerpit, quibusdã etiam ad frontem,
donec ſe duo capita in priorem partem committat. Illud
uitium in qualibet ætate eſt, hoc ferè in infantibus. Illud
uix unquam ſine curatione, hoc per ſe sæpe finitur. Hæc
Celsus. (Maculis.) Capillorum et capitis defedationibus,
areis, glabretis & inanitatibus, præfertim ijs quæ in ophia-
ſi ſiunt. Nã quod ſerpētinis maculis ſit aſſimilis, ophiaſis
dicta eſt. (Deſluit morbo latitante.) Ponit primo fluoris capil-
lorum cauſas, quarum una eſt aliquando morbus. Solet
enim poſt morbum ferè ſemper capillorum contingere
deſluuium, humores enim ſub cute latentes à quibus nu-
triantur, & ſubinde ſuccreſcunt capilli, tunc maxime cor-

Caluites.

Alopecia.
Ophiaſis.

Areas.

Morbus deſlu-
uij cauſa.

1
Sordes & rari-
rior capitis
lotio.

3
Venuena.

Venuū quid.

4
Salamandra.

rumpi solent: quamuis etiam citra morbos id aliquando fiat. *Scuraro ablueris.*) Alia fluoris capillorum causa est rarior capitis lotio, cuius intermissione sordes circa cutim aceruantur, qui tandem putrescentes capillorum radices etiam corrumpunt, unde & decidunt. *Vis epota ueneni.*) Inter defluuij capillorū causas una etiam est uel assumptum uenenum: cuius signum est, coloris in uniuerso corpore mutatio, aut enim liuens est, aut nigricās, aut uarius. Nec refert siue in cibo siue in potu fuerit assumptum: quāuis facilius fallere, celeriusq; in uenas & uniuersas corporis partes permanere, præcipueq; cor ipsum pertingere possit in potu quā in cibo sumptum. Est autem uenenum quicquid assumptum aut attactum nocet, & naturā eius cui approximatur, immutat. Quod, ut Auerrois docet, in corpore operatur, aut qualitibus primis, aut à tota substantia, aut fortitudine attractionis, aut uitæ calorem remouendo *Salamandra.*) Alia fluoris capillorum causa & efficax quidem est, ut inquit, salamandræ attactus. Est autem salamandra, ut Dioscorides tradit, ignauum animal, in lacertarum censu & genere, colore uario, Et ut Plinius scribit libr. 10. Salamandra animal est lacerti figura, stellatum, nūquam nisi magnis imbribus proueniens, & serenitate deficiens. *Potens.*) Efficax in nocendo et præfens. Estq; ut Plinius libro 29. cap. 4. tradit, inter omnia uenena salamandræ scelus maximū. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt, ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neq; amplius admitti ad terras. Salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irreperit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederit, necat frigida ui, nihil aconito distans, quinimo si contacto ab eo ligno uel pede crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteum cadat. *Nullis obnoxia flammis.*) Hoc est, ignis calori & consumptioni non subiecta, sed ab igne, in quo uiuit, inuicta, simō tantus huic rigor est, tradente Plinio libro

bro 10. cap. 67. ut ignem tactu extinguat, non alio modo quā glacies. Quamuis alibi, libro scilicet 29. idem neget uerum. Inquit enim, Ex ipsis quæ magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent uera, iam esset experta Roma. Sestius negat restingui ignem ab hijs. Hęc Plinius. Dioscorides item libro 2. igne non cremari salamandram, falsum esse dicit. *Capitis honorem.*) Capillos, qui à summo illo rerū opifice ornamentis & honoris causa in capite ueluti in eminente ædificij culmine procreati sunt, Non obstante quod Aristoteles capillorum rationem ad duas tantum referat causas, uidelicet ad necessitatem ipsam, & ad præsidij rationem: quarum necessitas est propter cerebri humiditatem ac caluæ commissuras: ubi enim plurimum est humoris atq; caloris, ibidem pilorū ortus ut copiosior sit, necessum est. Præsidij autem ratio est, ut pilorum copia caput à nimio tum frigore tum calore defendat. Et quamuis hæc duæ præcipuæ capillorum sint causæ, nihilominus tamen et in ornatu est tertia, qui uelut in ædificij culmine miri decoris speciem ostentat. Vnde Charilaus aliquando interrogatus, cur comam nutret? respōdisse fertur, Quoniam ex omni ornatu is pulchrior, uenustiorq; ac minimi sumptus esset. Sed de hijs antea quoq; dictū est ca. 4. Cæterum hominis caput inter cetera animantia cuncta maxime pilosum esse, rei ipsius indicio satis cōstat, nec argumētis ad id opus est. *Tactu.*) Præsertim saliuæ. Nam, ut Plin. lib. 10. ait, Eiusdē saliuæ quæ lactea ore uomitur, quacūq; parte corporis humani contacta, toti defluūt pili, idq; quod contactum est colorem in uitiliginem mutat. Et libro 29. Quippe cū saliuæ eius quacūq; parte corporis, uel in pede imo resperfa, omnis in toto corpore defluat pilus.

Nonnūquam uariant maculæ, paruisq; parumper Orbibus aspersum ducit noua uulnera tempus.

Nonnunquam uariant.) Ostensis Alopeciæ & defluuij capillo-

Tiria. rum caulis, describit nunc alteram arearum speciē, quam ophiafin siue tiriam uocant aliqui. *Variant macule.*) Areæ & depilationes uarie & tortuose fiunt & serpunt. Vnde Abinzoar libro. Theizir ait, Tiriam à serpentis nomine ita nominari, eo quod depilatio cutis fit per uiam tortuosam. Et Galenus in primo memiri capite primo, demonstrat alopeciam non differre à tiria (quam ipse serpiginem uocat) nisi in sola figura. Alopecia enī, ut Celsus tradit, sub qualibet figura dilatatur, non sic autem altera ut iam paruit. *Orbis.*) Circuitibus & tortuositatibus maculosis in orbis formam factis. *Noua uulnera.*) Vlcera recētia, per quæ tiria siue ophiafis differt ab alopecia. Vnde Auicēna canonis libro 4. dicit: Et differentia, quidem inter alopeciam & tiriam est, quod in tiria non tantum cadunt pilæ, imò exoriatur cum ea cutis tenuis, sicut accidit serpenti, & fortasse accidit in ea figuratio proueniens sicut figura serpentis. *Tempus.*) Ophiafis enim, ut Celsus ait, ab occipitio incipiens, ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frōtem, donec se duo capita in priorem partem committant. Tempora autem partes sunt capitis oculos ac aures interiacentes.

Viperæ pellis cineres his addito rebus,
Roboreasue pilas urfino fungito seuo,
Vel testudineo mala permulceto cruore.

Vipera. *Viperæ.*) Vipera serpētis genus est, sic dicta, ut aliqui uolunt, quod ui pariat, non obstante quod & reliqua animalia ferme omnia ui quadam partum suum edere soleant. Alij hanc nominis rationem ueluti frigidiusculam refutantes, uiperam, eo quod uiuum, hoc est, animal pariat, quasi ui uiperam dictam aiunt, id est ex feræ proprietate colligunt. Nam, ut Aristoteles & Plinius tradunt, sola uipera ex omni serpentium genere animal parit. Sunt & alij qui ideo dictam uolunt uiperam, quod ui pereat, eo quod tum mas in coitu, tum scemina in partu pereat. Sed quæ

quæ potior sit sententia, iudicent alij. Verum uiperam Græci, marem quidē Echin, scemina uero Echidnam *Echis.* uocant, sic quæ dictam uolunt *παρά τὸ ἔχει ἐμ' αὐτῇ τὴν γούνην ἄχρι θανάτου*, quod ad interitum & mortem usque scetum intus contineat. Nam dum pariendi tempus adest, scetus ex eo parentis utero in hæc uitalia prorumpit: id est poena, ut uolunt, iustissima, quo scilicet talionem reddat. Nam coeuntibus mare & scemina, hæc coeuntis maris præ dulcedine caput abrodit. Quod & Nicander testatur dum inquit, Vipera scæua caput lætali dente mariti Mordicus abscindit, sed nata est semine proles, viscera dilaniat matris, lucem quæ requirit, Sic patris interitum sub primo ulciscitur ortu. Et Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem ex Nicandri sententia ait, Vipera præ alijs animalibus omnibus caput ad perniciem habet idoneum: nam, ut ferunt, maris semen aperto ore excipit, quo deinde suscepto, eiusdem caput abscindit: tali uiperarum exitiali existente complexu, demum ex semine geniti catuli quodam naturæ instinctu uterum matris abrodunt, atque in lucem erumpunt patris mortem uindicantes. Sed contra hæc Appollonius apud Philostratum, Viperam esse uisam refert, serpentes, quos peperisset, lambentem quasi expolientem. Non enim assentior, inquit, impudenti eorum sermoni, qui uiperarum scetum absque matre prodire autumant: id natura non patitur, nec recipit experientia. Sed hijs omissis, ad alia progrediendum. Itaque quam nos uiperam, Græci echidnam uocant, Arabes ex Græcorum lingua detorto & corrupto uocabulo Tyrū appellant, generis nomine speciei imposito. Nam uipera theriu species est. Theriō *θηρίον* autem Græcis & *θηρίον* præsertim poëtis, fera est & noxia bestia, ceu lupus, leo, urfus. Apud medicos uero pro uenenata bestia accipitur, quæ morfu aut ictu uenenum relinquunt, & ueneni sui ui & maleficio nocent, maxime quæ uiperam significat: & in hoc significato peculiariter utitur Gal. Et quæ de Tyro

tradit Serapio, eadem de uipera scribunt Dioscorides, Paulus atq; Galenus. Et quos hij trochiscos, seu, ut Plin. uocat, pastillos appellant theriacos, quoniam ex therio, id est, uipera componuntur: eosdem Auicenna in mentione theriaces Andromachi, trochiscos uocat tyri. Verum quæ medicorum uulgus narrat hodie de serpente quodam alio à uiperis & peregrino, qui proprio nomine Tyrus appelletur, & quæ nõ nisi peregre ex Aegypto usq; petita, nobili illi antidoto theriacæ addere oporteat, fabulosa sunt, & à ueritate maxime aliena. Vipera enim est quæ theriacæ admiscetur, & non modo in Aegypto, sed & uniuerso orbe reperitur, quare etiam ex ubique reperta confici potest theriaca: quamuis nõ inficias eam, uno in loco repertam efficaciorẽ & utiliorẽ esse quàm in alio. Nam, si Theophrasto credimus, plurima sunt quæ tum loci in quo agunt, tum uictus quo uiuunt causa, uiribus aut efficaciora aut deteriora redduntur. In Arabia enim si quem momorderit uipera, uulnus facit, sed ac si ferro illatum fuerit, citra ueneni timorem, quod cibi ratione quo alitur contingit: cum enim odoratis ac medicatis ceu balsami succo, qui ubertim illic nascitur, plurimum alantur, uirus aliàs letale, mitiore permutant potestate. Alimenta enim uim habent non minimã tum mitigandis tum accendendis uenenis. Vnde etiam in Phœnicia, uti tradunt, uel halitu solo uiperæ perneant hominem, ob radicem quæ illic nascuntur uim atque uenenositatem. Quare non mirum est, unam theriacam altera meliorem credere & esse, ob uiperas, uiperædusue pastillos aliunde conquisitos & additos. Neq; uipera quæ trochiscos theriacos ingreditur, pro alijs accipitur serpentibus, quàm de quibus paulo ante dictum est ex sententia Galeni atq; Nicandri: quamuis diuersum manifestò errore tradat Gétilis haud parue autoritatis medicus, dũ in expositionibus suis in quintũ Auicennæ librum sic ait, Vt apparet Vipera sumitur pro communibus serpenti-

tibus

tibus, non pro illis quæ caput masculi in specie sua præscindunt quando coit cum ea, unde filij facientes matris uindictam eas scindunt. Sed erroris causa, reor, fuit, quod eosdem serpentes aliquando uiperas aliquando tyros nominauit Auicenna. Cæterum sunt qui uiperam non alium credant quam quem uulgo marassum uocant, à Marforum populis ducta nomenclatura, quia id genus maxime confectarentur, circumferrentq; Marfi. Quod & Galenum significare dicunt in libro ad Glauconem, et libro de simplicibus. 11. Et Plinium quoq; qui libro 7. Marfos à Circes filio ortos testatur, & ob id ingenitam contra serpentes uim illis fuisse. Cuius sententiæ autores sunt cum primis Nicolaus Leonicensis medicinæ decus præcipuum & parens optimus, qui primus labefactatã funditusq; euersam medicinam reparare & è tenebris Aesculapij more reuocare aggressus est, barbaramq; illam medicinã Latinitati restituit. Alter huic subscribens est Ludouicus Cælius, uir eruditus & in omni disciplinarum genere exercitatus. Quorum permulta de uiperis & de illarum in pariendo natura, & an Plinius & Aristoteles de hoc inter se concordent, discordentue, tradit uterq; hic quidem in antiquarũ lectionum libris, ille uero tum in proprijs tum in his quos de Plinij & aliorum medicorum erroribus conscripsit: cuius tamen ueracia scripta mordere haud puduit Pandulphũ quedã Collenutium, uirum & si aliàs non indoctũ, tamen, ut est in prouerbio, *καυτηρ αυληρ*. Sed de his fatis. Nunc quia theriacæ facta est mentio, sciendum theriacam proprie dici *απο τῶν θηρίων*, Theriacæ. hoc est à feris uenenatis quæ ictu aut morsu uenenum relinquunt. Et hoc aut quia aduersus theria, id est, feras uenenatas præfens sit remedium: & sic accipit Plinius libro 20. cap. ultimo, ubi theriaces compositionem describit, nulla uiperæ facta mentione, qua magnus rex Antiochus aduersus omnia uenena usus traditur. Et libro 29. cap. 1. dicit: Theriacæ uocatur excogitata compositio luxurię: fit

ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Aut dicitur theriaca, quoniam therion, id est uipera, compositionem eius ingreditur: unde quoque eandem ob causam trochisci siue pastilli theriaci uocantur: de quibus Plinius libro iam dicto cap. 4. sic scribit, Fiunt ex uipera pastilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrinque amputatis, ex æptisque interaneis & liuore spinæ adherente, reliquo corpore in patina ex aqua & aneto discocto, spinisque exemptis & addita similagine, atque sic in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Hactenus Plinius. Quod autem ad extremarum partium amputationem attinet, fatentur id etiam medici, sed in amputationis causa adserenda non conueniunt: aliqui enim id fieri debere uolunt, quoniam in his partibus & in ore potissimum uenenum gestit: quod tamen tanquam fabulosum non acceptat Dioscorides, sed eò causam rejicit quoniam partes illæ sint ossæ & sine carne, quare etiam inutiles. Verba eius libro secundo, sunt hæc: Oportet detracta pelle caput & caudam, quod nulla in his caro est, amputare. Fabulosa enim ad mensuram extremarum uiperæ partium amputatio est. Sed hoc ultimum Dioscoridis dictum ad amputationis causam tantum, quia uenenum in his partibus lateat, referendum est, non simpliciter ad amputationem ipsam in qua omnes conueniunt. Demum theriaces nomine uocantur aliquando sine permixtione id genus simplicia quoque uenenis aduersantia, ut apud Auicennam canonis libr. 2. cap. de opopanace, Cum aristolochia pota, theriaca est. Et capite de Scylla, Theriaca est, inquit, aduersum uenenosa. Plinius item libr. 32. cap. 4. Et algam maris theriacen esse Nicander tradit. Sed de uipera & theriaca factis superius. *Pellis.*) Membranam & cutis exuictæ ac aridæ et inanæ, quam renouando iuuentam, quotannis exuunt, & exuuium spoliūque dicitur. Plinius senectam, senium &

*Exuuiū
Spoliū* Serpētis.

Senectæ,

& senectutem appellat: interdum uero quia uerno tempore potissimum hanc exuunt, uernationem. Græci leberida & aliquando syphar dicunt. Huius cremati cinerem alopeciam sanare testatur etiam Plinius libro 29. cap. ultimo dicens, Pellium uiperinarum cinis alopecias celerissime explet. *Cineres.*) Cinis combustæ materiæ puluis est. Modus uero cōmunis cremandi res omnes præter ligna est, ut in testaceum & fictile uas conijciantur & operculentur, tum carbonibus obrutæ dimittantur usque dum exustæ sint. *His addito rebus.*) Areis, alopeciæ et ophiaci apponito & inungito. *Roboreas pilas.*) Idem medicamentum hoc testatur etiam Plinius libro 24. cap. 4. dicens, Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Est autem Robur glandifera arbor, de qua inter alia idem Plinius libro 16. sic scribit: Robur præter fructum plurima alia gignit. Namque fert & gallæ utriusque genus, et quædam ueluti mora, ni distarent. Nascuntur in eo & pilulæ nucebus non absimiles, intus habentes foculos molles, lucternarum luminibus aptos: Nam & sine oleo flagrant sicuti galla nigra. Fert & aliam utilem pilulam cum capillo uerno tempore tamen. Gignunt & alij ramorum eius pilulas corpori non pediculo adherentes. Nec non & è folijs conuolutas pilulas. Ferunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habens. Continet nucleum pineis similem, is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota: cadit cum folia cœperint crescere. Et hæc pilula est aduersus capillorum defluuia efficax. Qualis autem hæc ipsa seu cachry sit, & quæ eius forma & figura, clarius nos docet Theophrastus de plantarum historia libr. 3. his uerbis: Harum unaquæque ex paruæ particulis squamarum modo deinceps constat eadem qua pineæ nuce forma, eousque ut non dissimilis nouæ & uiridi pineæ nuci figura sit, oblongior tamen forma & æqualiter per totum crassa. Augetur hoc hyeme, uere aperitur: flauescuntque tunc squamæ illæ, & in trium digitorum longitudinem

*Senium,
Senectus anguif.
Vernatio.
Leberis.
Syphar.
Cinis.
Aduktionis rerum
modus
communis.
Robur.
Pilulæ roboris.*

Vr̄si adēps.

extenduntur: & cum uere folium prodierit, decidunt. Ha-
ctenus Theophrastus. *Vr̄sino seuo.*) Adipe ur̄si, qui, ut
Dioscorides tradit, capillos nutrit, & auget, alopeciasq̄
emendat & explet. Et Plinius libro 8. *Vr̄so*, inquit, sunt
adipes medicaminibus apti, cōtraq̄ defluuium capilli te-
naces. Quod autem ad seuum attinet, sciendum quod
quemadmodum Dioscoridi unum & idem totius anima-
lium omnium pinguis nomen est *στέαρ*, ita Sereno sub di-
uersis, seui, adipis, & pinguis nominibus, unum & idem
pingue est, idq̄ a renibus potissimum detractum, a qui-
bus omne laudatissimum. Quamuis Aristoteles libro de
historia animalium tertio, seui & adipis ex animalium ge-
nere & eorum partibus corporumq̄ temperamentis &
pinguium ipsorum habitu, sua fecerit discrimina. Quo-
rum alterum apud Gr̄ecos *στέαρ*, alterū *πιμαελή* uocatur,
hoc Latine adipem, illud seuum seu mauius sebum dixe-
ris. Quorum seuum pinguedo est durior, plusq̄ terrestris
naturæ participans, & cum refrixit glaciatur & fragilis
est, & in fine carnis semper existit, & in animalibus alteræ
tantum parte dentatis, & naturæ temperamento magis
terrestribus repperitur: adhæc seuum ægre liquefit, liqua-
tum uero celerrime densatur, duriusq̄ adipe uel sensu
ipso deprehenditur. Adeps autem contrario modo se ha-
bet. Nam liquidior est, minusq̄ duratur, ac inter carnem
& cutem inuenitur, & in animalibus utrinq̄ dentatis &
naturæ temperamento humidioribus, celerrimeq̄ liqua-
tur. Et hæc seui ac adipis autore Aristotele differentia.
Nec obstat quod Plinius libro 11. tradit adipem concre-
tum & cum refrixit fragilem, semperq̄ in fine carnis. Sed
quàm bene id dicat, iudicent aliij. Vulgus hodie Aristote-
lis sententiam sequitur, & differentiam illam ab eo præ-
scriptam obseruat. *Testudineo cruore.*) Sanguine testudi-
nis. Caper gr̄maticus sanguinē dicit, dū manat: effusum
uero, cruorē. Sed nō obseruatur hæc proprietates. Testudo
autē animal est quadrupes, ut Pacuuius illā describit, tar-
digrada,

στέαρ.

Seuum. στέαρ.

Adeps. πῖμα
μελήSanguis testudi-
nis.Sanguis.
Cruor.
estudo.

digrada, agrestis, humilis, aspera, capite breui, ceruice an-
guinea, aspectu truci. Et ut Gr̄eci dicunt *ἀμφίβιον*, hoc *ἀμφίβιον*.
est, aqua terraq̄ ceu rana uictans. In quibus & naturæ
spectabilis potētia est, ut Plinij uerbis utar, qui etiā lib. 32.
post castorū medicinas & obseruationes de testudine sic
quoque ait: Geminus similiter uictus in aquis terraq̄ &
testudinū, effectusq̄ par in honore habendo uel propter
excellēs in usu pretiū naturæq̄ uere proprietatem. Et pau-
lo post in medicinæ ipsius obseruatione, Testudinum, in-
quit, marinarū carnes ammixtæ ranarū carnibus contra
salamandras præclare auxiliātur. Neq̄ est testudine aliud
salamandræ aduersus. Sanguine alopeciarū inanitas, &
porrigo, omniaq̄ capitis ulcera curantur. Inarescere autē
eum oportet, lēteq̄ abluī. Dicta est autē testudo, ut Varro
sentit, quod testa tegatur. Suntq̄ genera ipsius plura, de
quib⁹ dictū est supra. *Permulceto.*) Permolito & inūgito.

HVMORIBVS ET PERFRIC- TIONIBVS MEDENDIS.

CAPVT IX.

S A E P E ita peruadit uis frigoris ac tenet artus,
Vt uix quæsto medicamine pulsa recedat.
Si ranam ex oleo decoxeris, abijce carnem,
Membra foue, parili pellet ratione rigorem
Vrticæ semen, perceptaq̄ frigora uincit.
Et ceruina potest mulcere medulla rigorem.

V M O R I B V S.) Scilicet frigidis et crassis,
qualis est pituita crassa & uiscida in corpore
collecta & concreta, cuius exuperantia & su-
perfluitatis redundātia fiunt capitis, stomachi
& artuum dolores, debilitates, grauitates et dispositiones
ægritudinesq̄ aliq̄. *Perfrictionibus.*) Id est, algoribus & fri *Frigoris noxa.*

goribus & ex hijs neruorum ac artuum cōtractionibus. Frigus enim neruis & mēbris neruosis inimicū, illa cōgelās et cōtrahens ac meatus constringendo spiritibus transitū intercipientis, unde à soliti muneris functione destituit, & sensus aut motus aut utriusq; difficultatem inducit, aut horum alterum uel utrunq; simul auferunt. Acciduntq; ægritudines qualis est paralyfis, spasmus, stupor & id genus si quæ sunt aliæ. *Peruadit.*) Pertrāsīt ac penetrat. Vergilius, Penetrabile frigus adurit. *Vis frigoris.*) Violentia & acuries ipsa frigiditatis & aeris ambientis frigidi. Horatius, Geluq; flumina constiterint acuto. *Tenet.*) Detinet & congelando contrahit, et per hoc ultra frigoris noxam, duritiem quoq; neruorum nobis insinuat et motus difficultatem. Nam quæ frigent membra, horrent etiam et durescūt quodam modo, subindeq; sensu et motu non nihil destituuntur. *Artus.*) Artus proprie dicuntur partes corporis inter iuncturas connexæ: sic dictæ quod inter se arcentur & per diminutionem articuli partes minores ceu digitorum. Differuntq; à membris, quoniam artus dicuntur ossa cum neruis et uenis: membra uero caro quæ artus tegit. Silius, Et uenis male iuncta trementibus ossa, Extant cōsumptis uisu deformia membris. Sed ista sæpius confunduntur nec semper isthæc obseruatur proprietas. *Questio.*) Conquisito & requisito atq; exquisito. *Ranæ ex oleo.*) Hoc est oleum in quo coctæ sunt ranæ. Coquuntur autem donec caro ab ossibus separatur, quibus deinde proiectis, quod reliquum est, usui seruatur. Tale uero oleum neruos refrigeratos calefacit, & induratos mollit, dolores lenit, & membris sensum ac motum restituit, imò ut inferius tradit, artularijs morbis et neruis contractis est quàm utilissimū. *Carnem.*) Totam ranarum materiam crassam, scilicet, carnem, ossa, & quicquid crassioris est substantiæ. *Membra.*) Artus, ubi ab externo frigore fuerint affecti. Nam ubi ab interiore causa ceu humoribus superfluis propter obstructionem meatuum

Artus.
Articuli.
Membra.

Oleum ranarū.

tuum cerebri & originis neruorum acciderit affectio, tūc alibi applicanda erunt medicamenta, ceu in occipite, nu-cha et primis uertebis. *Rigorem.*) Frigus et duritiē: Nam quæ frigent membra, horrent etiam & durescunt quodammodo. Rigorem pro frigore accipit M. Caro in libro de re rustica cum ait, Ni rigore peruratur. Pro duritiæ uero Vergilius inquit, Tū ferri rigor. *Vrticæ semen.*) *Vrtica.* Vrtica omnibus nota herba est, qua quamuis nihil inuisus nascatur ob igneum pruritus quo urit & unde nomen habet, tamē nihilo secius plurimis etiam scatet remedijs, multisq; medetur morbis: & semen quidem quod efficacius est, ex oleo membris frigore rigentibus inunctum: calorificum enim est & discufforium. Nec modo rigentibus algore membris, sed & articularibus morbis te podagricis cum oleo uetere plurimi imponunt, ut refert Plinius. *Ceruina medulla.*) Medulla ceruina omnium probatissima est & laudatissima, mox uitulina, post hanc taurina, tum caprina & ouilla, ut tradit Dioscorides. Sed Plinius post uitulinam proximam laudat hircinam & deinde caprinam. Est autē medulla, pingue id quod in ossium medio latet, de quo sic scribit Dioscorides, Crassescit medulla omnis ultima æstate appetente iam autumnino, reliquis temporibus sanguineo colore & ueluti fluida caro in ossibus inuenitur. Cognitu difficilis medulla est, nisi aliquis à seipso exossatam roposuerit. Mollunt medullæ omnes, rarefaciunt, calefaciunt & ulcera explent. Curantur, ut Plinius docet, ante autumnum recens lutæ, siccatæq; in umbra per cribrum, deinde liquatæ per lintea exprimuntur ac reponuntur in fictili locis frigidis. *Mulcere.*) Delinire, mollire & mitigare.

Decoctum raphani semen cum melle uorabis.

Decoctum raphani semen.) Pituita & noxi humores capitis & totius corporis, quoniam sæpius scule uentriculi ratione proueniunt, ideo nūc autor ante capitis purgationem

docet mederi uentriculo iuxta doctrinā Galeni, qui micro-
technes libro tertio unum commune præceptum obser-
uandum sub oculos nobis proponit: scilicet, ut unam
quancq; prius quæ efficit causam rescindamus: deinde ita
ad illam quæ ab eadem causa facta est, ægritudinem acce-
damus. Cū itaq; à uentriculo & excrementis eius uapores
quidam subleuantur ad caput & id implendo aggrauāt,
necessum est in primis uentriculum à talibus excrementis
purgari. Quod bifariam fieri potest: aut uentrem subdu-
cendo, de quo nulla est ambiguitas: aut uomitū ciendo,
de quo Auicēna quarta primi dicit, quod uomit⁹ euacuat
pituitam et bilem: ipse nanq; nō habet quod ipsum mun-
det, sicut intestina habent bilem ruffam quæ ad ea descen-
dit et mūdāt ea, et remouet grauitatē quæ accidit capiti, &
aufert fastidium, & confert lassitati corporis, & epilepsiæ
stomachicæ & tremori et paralyfi. Est autē maxime post
coenā utilis, ut Celsus tradit, hoc est, post assumptū cibū.
Vnde nostri temporis medici ferme omnes in hoc con-
sentiunt, & præcipiunt, uomituros primo uentriculum
uarijs replere cibarijs, deinde uomitum ciere: quod ta-
men periculosum est, multi enim hoc pacto strangulan-
tur, sæpiusq; mors inde sequitur: id quod sæpiuscule se
uidisse testabat præceptor noster LEONELLVS VICTO-
RIVS, æui sui BONONIAE medicus: clarissimus: quare
ab huiusmodi uomitus prouocatione semper dehortari
solebat discipulos. Sed unusquisq; quod rationi cōsen-
taneum & sine periculo fore censuerit, id sequatur. Rha-
phani.) Raphanus: duū generū est. Vnus satiuus, qui etiā
radix uocatur & radícula. Celsus libro 3. cap. de resolu-
tione linguæ. Nonnunquam multam esse radiculā oportet,
deinde uomere. Alius uero agrestis est, armoracea di-
ctus. Dioscor. Agrestis raphanus quā Romani armoraceā
uocant. Palladius libro 11. Item betā locis siccioribus
nec nō armoraceā feremus, uel transferemus ad culta, ut
melior fiat, nam hæc agrestis est raphanus. Raphano uis
&

Vomitus.

Rhaphnus.
Radix,
Radícula.

Armoracea.

& natura est, ut tradit Dioscorides, colligēdi flatus. Cale-
facit, in cibo gratus ori, sed stomacho parum accommo-
datus, ructus cit, bonam facit aluum, sed oportet à cibo
eum sumere, sic magis digestionem conferentem: præsum-
ptus enim cibum in stomacho supra se suspendit. Præ-
sumptus itidem uomitionibus accommodatus est, sen-
sus exacuit. Cortex raphani ex aceto mulso sumptus, ma-
iore efficacia ad uomitiones est. Et hæc de plantæ radice
dicta sunt: de qua Plinius etiam libro 20. sed cōtra quā
hic, ait: Vomituris summo cibo esse raphanos utilissimū
est: purgant enim stomachum, pituitamq; extenuant ra-
phani. Semen.) Quod, ut Gale. lib. simpl. 3. tradit, fortius
est domestico: cuius uirtus est calida & sicca atq; attenua-
tiua, quæ in uomitu prouocando desideratur. Et de se-
mine Dioscorides ait, Vomitorium etiam semē raphani
est. Et Auicēna quarta primi, Res quoq; quæ uomitus sunt
præparatoriæ, sunt eruca & raphanus cum melle, & quæ
sunt eis similia, & eorum semina. Vorabis.) Degluties. Vorare
Vorare est cibum non confectum dentibus deglutire.

Siue fel ursinum tepefacta dilue lymphā,
Proderit hoc potu. Seu cassis ostrea testis
Vsta dabit cinerem, qui pro sale sumptus in escis,
Decutiet gelidum calefacto uertice uirus.

Fel ursinum.) Ponit nunc uentris subductiuū medicamen Fel urfi-
rum. Est autē fel nihil aliud quā pessimi sanguinis pur-
gamentum. Et inter omnia communia animalium præ-
stantius in effectu: habetq; omne acrimoniā, et calefacit:
differtq; hoc ab illo maiore tantum minore uel efficacia.
Proritat omne fel deiciendæ alui cupiditatem: imō & so-
lutium est, ita etiāq; fel porcinum, quod inter alia
est debilius. Curatur omne hoc modo: Sumito recens & Fellis curandæ
filo crasso ore eius præligato in feruentem aquam demit modus et ratio.

tito: finitoq; illic semihora, seu tandiu dum rrium stadio-
rum spatium quis decurrat; deinde extractum ex aqua
mox sine sole in umbra, & sine humore locis ficcatū ser-
uato. Quod uero sel oculorū medicinæ seruandum erit,
filo pariter præligatum in uitreum uasculum melle ple-
num demittito, filicq; capite ex uasculi ore religato oper-
culatum reponito, autor Dioscorides, Auicenna, Plin.
Thera, lib. 10. *Tepefacta lymphæ.*) Aqua calida. Nam, uti Galenus testatur,
Aqua calida, neq; ipsam frigidæ substantiam (scilicet per se solam) neq;
eius qualitatem omnino integram, usq; ad uiscera per-
tingere, est salubre. *Dilue.*) Luere est soluere. Inde relue-
re, resoluere: et diluere, dissoluere: ac, uti Agretius inquit,
temperare est. Persius, Diluis helleborum. Vergilius,
Georg. lib. 1. Cui tu lacte fauos, & miti dilue baccho. Hinc uinum di-
lutum, id est, aqua dissolutum & temperatū. Martialis,
Diluti bibis unciam falerni. Celsus uinum præcipit pue-
ris dilutius, senibus meracius esse bibendum. *Cassis testis.*)
Ostrea. Inanibus, uacuis & amotis tegumētis. *Ostrea.*) Ex aqua
tilium & filiceo conchiliorum genere sunt & ostreae, sic
dicitur quod scabram & asperam habent testam. *Vsta dabit*
Cinis ostrea. cinerem.) Per adustionem nanq; omnis fit cinis: qui cale-
facit, siccatur & secundum rerum ex quibus fit diuersitatem
diuersificatur, ut tradit Auerrois. *Profale.*) Loco salis
cibo inspersus & comestus. Est enim & ipse falsedinis par-
ticeps, terrestrium partium naturæ calidæ & desiccantis.
Gelidum uirus.) Hoc est, frigus et humores capitis frigidus.
Virus. Virus multa significat, proprie tamen asperitatem odoris,
ut uirus alarum: aliquando uero asperitatem saporis. Pli-
nius lib. 31. Aqua marina uetustate uirus deponit. Et lib.
34. Stannum illitum ærēis uasis saporem gratiorem facit
& compescit æruginis uirus. Item coloris asperitatem.
Idem de sanguine purpuræ: Tum superadditum deco-
quitur uirus. Significat & geniturā. Idem libro 28. Virus
uerrinum ē scropha à coitu exceptum priusquam terram
attingat, contra dolores aurium ualeat. Accipitur etiam
inter-

interdum pro ui naturali. Idem libro 34. cap. 14. ut legit Pe-
rotus: Sola hæc materia uirus ab eo lapide accipit reti-
netq; longo tempore, aliud apprehendens ferrum. Ni-
malis pro uirus hoc loco legere uires, ut aliqui codices ha-
bent. Demum accipitur etiam pro ueneno & quicquid
humanæ naturæ cōtrarium est, ut hic. Vergilius, Ille ma-
lum uirus serpentibus addidit atris. *Calefactio.*) Morbus
frigidus calefactione indiget, si abigi debeat. Contraria
enim contrarijs curantur. Vnde Galenus microtechnes
lib. 3. Curatio, inquit, unam præcipuam, ac communissi-
mam habet intentionem, ad id quod est dispositioni au-
ferendæ contrarium. Ex hoc siquidem genere sunt causæ
illæ omnes quæ sanitatem efficiunt. Secundum partem
uero, ex unicuiq; dispositioni contrarijs. Calido igitur
affectui, causa frigida contraria existit, frigidus autem cali-
da, eademq; in cæteris proportione. Etenim si omne im-
moderatum est præter naturam, moderatum uero secun-
dum naturam, necesse est omnino, ut immoderatum ab
immoderato contrario ad mediocritatem redigatur. At
manifestum est quod secundum potentiam, non autem
imaginationem, & calefaciens, & refrigerans, & quæcun-
que alia huiuscemodi oportet assumere. Voco autem se-
cundum potentiā, quod reipsa uere tale existit, quale esse
dicitur. Secundum imaginationem aut, quod ex prompto
quidem sensu tale esse imaginamur, cum tamen uere tale
non sit. Hæc ille. *Vertice.*) Vertex, autore Quintiliano,
est contorta in se aqua, seu quicquid aliud similiter uerti-
tur: unde summum capitis ob capillorum flexum, uertex
quoq; dicitur, & pro ipso toto capite nonnunquam acci-
pitur, ut hic. Adhæc montium & herbarum summitates,
uertices appellantur. Vergilius, Accipiens sonitum, saxi
de uertice pastor. Columella de lactuca, Tertia quæ spif-
so, sed puro uertice pollet.

Nonnullus liquidum sumit mulsūq; sinapi,
Atq; palato agit, pariter retinensq; uomensq;
P

Secundum po-
tentiam.

Imaginationē.

Vertex.

Sinapis.

Liquidum.) Molle, tritum & liquore solutum. *Mulsim.*) Hoc est, melle seu mulso temperatum & contritum liqua-
 tūq. *Sinapi.*) Sinapi uis & natura est, ut tradit Diosco.
 calefacere, extenuare & extrahere. Commanducatum pi-
 tuitas capitis per os ducit & purgat. Et Plinius, Sensus, in-
 quit, atq; sternutamenta capitis purgat. Item, Contra pi-
 tuitam tenetur in ore donec liquecat, aut gargarissatur
 cum aqua mulsa. Amplius Auerrois, Sinapi, ait, calidum
 est & ficcum, mundificat humiditates quæ sunt in capite,
 & est de medicinis aperientibus colatorij oppilationem.
 Corn. Celsus item libro 5. sinapi inter ea quæ gargarissan-
 do humores euocant, connumerat, dum inquit: Garga-
 rissationes autem, aut lauandi causa fiunt, aut reprimedi,
 aut euocandi. Lauant lac, cremor uel ptisanæ uel furfu-
 rum: Reprimit aqua in qua uel lenticula uel rosa uel ru-
 bus uel cotoneum malū, uel palmulæ decoctæ sunt: Euo-
 cant, sinapi, piper. *Palato agit.*) Ore mouet & garga-
 rissat. Palatum oris pars est. Aristoteles de historia anima-
 lium libro 1. Oris partes sunt palatum, fauces, lingua, ton-
 fillæ & dentes. *Retinens.*) Detinens in ore dum mouetur
 & gargarissatur in eo. *Vomens.*) Euomens et expuens sci-
 licet post gargarissationem.

Gargarissatio-
 um causa.

Oris partes.

Allia nonnulli mandunt, olei uel liquore
 Perfundunt calido cerebrum, nasiq; latebras.
 Quidam lactucæ credunt prodesse sapes,
 Curandi modus hic & suauis & utilis idem est.

Allium.

Allia.) Allium omne acrimoniam habet, unde & cerebri
 pituitas purgat masticatum non minore utilitate quàm
 sinapi. Prodest & comestum contra pituitas, eo quo Plin-
 ius docet modo præparatum, uidelicet, sub pruna co-
 ctum potum & cum mellis pari modo sumptum. *Oleili-
 quore.*) Hoc est, oleo ipso. Plinius libro 12. Arbores postea
 grandioribus fruge succis hominem mitigaueret: ex hijs
 recreans membra olei liquor: qui etiam, ut Dioscorides
 tradit

Oleum.

trahit, calefaciendi & discutiendi uim habet, præsertim
 uetus. *Perfundunt cerebrum.*) Caput in quo cerebrum situa-
 tur, inungunt. *Nasi latebras.*) Narium intima & forami-
 num nasi profunda, quo facilius per colatorij meatus uis
 eius ad cerebrū ipsum pertingat. *Lactucæ.*) Lactuca no-
 ta planta est, sic dicta, ut Palladius ait, quod abundantia
 lactis exuberet: seu, ut Dioscorides tradit, quod lactis ab-
 undantiam facit. Suntq; plura eius genera, de quibus in-
 sequentibus. Virtus omni lactucæ refrigeratrix & hume-
 ctans, soporiferaq; & ebrietati aduersa: unde capitis gra-
 uitates quas Græci καρηβορσιας dicunt, & à nimio uini po-
 tu ac ebrietate propter uapores eorum sursum leuatos &
 caput opplentes contingunt, insita frigiditate sua illos
 prohibendo, retundendo & discutiendo sanat, uel Ruffo
 teste, qui ait: Lactuca curat ægri tudines quæ fiūt ab ebie-
 tate, quando sumitur: succus enim eius in detentis à cra-
 pula, humores qui uinosi crudiq; existunt, in aluum de-
 trahit, ac corpus refrigerās eisdem discutit, uinum enim
 humidum est & calidum, replens & obstruens, Lactuca
 uero inter acrepala connumeratur, hoc est, ea quæ ebie-
 tati obluantur, eamq; prohibent: et ideo quoq; antiqui
 tus in cœnæ fine sumebatur: post uero ad conciliandam
 appetētiā in cœnæ principio sumi cœpta est. Vnde Mar-
 tialis inquit, Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorū:
 Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapēs: Diuersas itaque
 ob causas, diuerso etiam tempore fuit eius usus. In tan-
 tumq; commendata est olim post diuum seruatum Au-
 gustum, lactuca, ut seruari etiam in alienos menses eam
 oxymelite repertum sit, ut tradit Pli. Fuit autē uariis con-
 dituræ eius modus & operosus etiam. Nam ut Columel-
 la rei suæ rusticæ libro. 12. cap. 9. docet, Caules lactucæ ab
 imo depurgatos eatenus, qua tenera folia uidebuntur, in
 alueo salire oportet, diemq; unum, & noctē finire, dum
 muriam remittant, deinde muria eluere, & expressos in
 cratibus pandere, dum assiccescant, tum substernere ane-

Lactuca.

καρηβορσιας.

Acrepala.

Lactucæ condi-
 turæ qualis.

thum aridum, & fœniculum, rutęq; aliquid & porri con-
cidere, atq; ita miscere, tum siccatos coliculos ita compo-
nere, ut faseoli uirides integri interponantur, quos ipsos
ante dura muria die & nocte macerare oportebit. Simili-
terq; assiccatos cum fasciculis lactucarum cōdi, & super-
fundi ius, quod sit aceti duarum partium, atq; unius mu-
rię: deinde arido spissamento fœniculi sic comprimi, ut
ius supernatet: quod ut fiat, is, qui huic officio præerit,
sape suffundere ius debet, nec pati sitire salgama, sed ex
trinsecus munda spongia uasa pertergere, & aqua fonta-
na quã recentissima refrigerare. Et hunc condiendi
modum breuibus innuere uidetur Dioscorides cum ait,
Condiuntur lactuę muria, seruanturq; aliorum salga-
morum modo. Sed nostro tempore raro in alienos men-
ses illas condimus, sed recentibus simpliciter & sine im-
pendio in acetarijs utimur cum sale, oleo & aceto, adiun-
ctis aliquando nasturtio, buglosso, mentha aut alijs her-
bis, aut succidijs, aut ouis duris insectis, piscib; sue assa-
tis, & alijs rebus cōpluribus. *Sapores.*) Sapor gustus ob-
iectum est, & sic ab Aristotele describitur: Sapor est à ter-
reo sicco in humido facta passio, alteratiua gustus de po-
tentia ad actum. Estq; nunquam non coniunctus hu-
mori sapor, neque sine ipso percipi potest. Si quid enim
gustandi sensum afficere debet, necessum est, ut humi-
dum sit illud aut actu aut potentia. Et hinc etiam sapo-
res dicuntur conditurę & falsamēta, quę liquore aliquo
aut sale condiuntur, ut uel in alienum tempus seruari pos-
sint. Item succi & humores siue liquores quibus panem
uel obsonia quo commendationis suauiorisq; sint sapo-
ris, intingimus. Vnde etiam à tingendo, id est, inficiendo
& madefaciendo immergendoq; intinctus dicuntur:
Embammata. Græci embammata uocant, ἀπό τῶ ἐμβάπτειν, quod intin-
gere est: qua dictione Latini quoq; utuntur. Columella li-
bro 12, Hoc sinapi ad embammata non solum idoneo, sed
etiam specioso uteris,

Ele-

ELEPHANTIASI PROPEL-

LENDÆ.

CAPVT X.

EST elephas morbus, tristi quoq; nomine dirus,
Non solum turpans infandis ora papillis,
Sed cito præcipitans funesto fata ueneno.

ELEPHANTIASI.) Elephantiasis apud
diuersos autores, diuersos etiam morbos signi-
ficat. Rasis etenim, Auicenna & Arabes, & hos
sequuti medici recētiore, morbum ita uocāt,
eum in quo pedes & crura supra modum intumescunt:
sed de hoc nihil in præsentia. Galenus uero, Paulus Aegi-
neta et Græci & Latini uetustiores, ceu Plinius, Celsus &
noster Serenus, eum intelligunt morbum, quem Arabes
& medici iuniores uocant lepram, qui ex crassa pituita
& atra bile ortum traxit, nomen uero ab animalis simili-
tudine. Nam ut in libro de causis accidentium sexto scri-
bit Galenus, Hoc morbo laborantes carnem habent ni-
gram, & tuberibus plenam, qualis est cutis elephantum.
Aliquitamen sic dictum putant ob morbi magnitudi-
nem, qui nulli ferè remedio succumbit. Alij uero ob id,
quod sicut elephas præ cæteris animalibus diutissime ui-
uit, ita hic humor longissimus est. Est autem non solius
cutis, ceu λεπρά uocata à Græcis, passio, sed in eo cutis, car-
nes & ossa quoq; uitiantur: quod uel Celsus ipse testatur
medicinæ libro 3, ita scribens, Ignotus penè in Italia, fre-
quentissimus aut in quibusdã regionibus is morbus est,
quē elephantiam Græci uocāt: isq; longis annumeratur.
Totum corpus afficitur, ita ut ossa quoq; uitari dicātur.
Summa pars corporis crebras maculas, crebrosq; tumo-
res habet. Rubor harum paulatim in atrum colorē con-

Elephantiasis.

Sapor.

Sapores.

Intinctus.

Embammata.

vertit. Sūma cutis inæquabiliter crassa, tenuis, mollisq̄
quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emacre-
scit, os, suræ, pedes intumescunt. Vbi uetus morbus est,
digiti in manibus pedibusq̄ sub tumore cōduntur. Pli-
item nat. historię libro 26. cap. 1. eundem morbum sic de-
scribit: Diximus Elephantia fin ante Pompei magni eta-
tem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipi-
entem. In nare prima ueluti lenticula, mox inualecente
per totum corpus maculosa uarijs coloribus & inæquali
cute, alibi crassa, alibi tenui, dura ceu scabie aspera, ad po-
sterum uero nigrescente, & ad ossa carnes apprimente,
intumescuntibus digitis in pedibus, manibusq̄. Aegypti
peculiare hoc malū, & cum in reges incidisset, populis fu-
nebre. Quippe in balneis solia temperabātur humano
sanguine ad medicinam eam. Hic morbus quod eo affecti
faciem habent similem Satyris, nasum simum, crassa la-
bra, aures leuigatas, Græce Satyriasis etiam uocatur, ut
scribit Galenus de causis morborum libro 2. suntq̄ tales,
ut idem in lib. de tumoribus præter naturam dicit, aspe-
ctu horribiles, & male olentes. Porro Satyriasis non sem-
per hunc morbum illis significat, sed & priapismum ali-
quando. Est *elephas*.) Describit elephantia fin. Dicitur
autem & elephas & elephantia & elephantiasis. *Tristi*.)
Hoc est, tristitiam adserente. *Dirus*.) Crudelis, funestus
& quasi deorum ira missus. Horatius, Crescit indulgens
sibi dirus hydrops. *Infandis*.) Nefandis, turpibus & fe-
dis, quibus uel quęcunq; mors præferenda sit: qui enim
huiusmodi morbo affecti sunt, tanquam à communi ho-
minum conuersatione seiunguntur, ne alios quoq; infi-
ciant, cum morbus sit contagiosus. *Ora*.) Vultum &
faciem in qua primum sese ostendit, quamuis per totum
corpus serpat. Est enim, Paulo Aegineta autore, cancer
rotū corpus occupans, à facie tamē sæpius incipiens, quā
obrerē & inter capitis affectus de illo nūc agit Serenus. *Pa-
pillis*.) Tuberculis & paruis papulis, tumoribusq̄, qui-
bus

Satyriasis.

Elephantiasis
est cancer uni-
uersalis.

bus plenum est corpus. *Funestus*.) Funestū dicitur triste, *Funestum*.
cruentum, funebre & mortiferum, hoc est, quod funeris
ac mortis causa est. *Fata*.) Mortem diuina prouidentia
destinatam & ineuitabilē. Est enim morbus ubi radices
fixerit, incurabilis, sed non acutus, imò potius inter lon-
gos et diuturnos cōnumeratus: de quo Paulus Aegineta
libr. 4. cap. 2. sic tradit, Si cancer unum tantū membrum
infestans, tamen secundum sententiam Hippocratis in-
sanabilis est, quanto magis elephas, qui cancer quidam
est uniuersalis, omnem curationem superabit. Et hoc in-
tellige de eo qui iam confirmatus est. Nam qui primum
incipit morbus, non omnino desperatus est. *Veneno*.) *Venenum*.
Humoribus per uniuersum corpus corruptis & putri-
dis, imò & toto corpore putrefacto: et perniciē uitę. Quic-
quid enim naturę & uitę contrarium est & aduersatur,
ipsis perniciem adferens, id eorum uenenum est.

Huic erit aduersus cedri de cortice succus.

Mustelæ uis cinis, uel fusus sanguis ab illa.

Nonnulli dixerunt serum prodesse bibendo.

Aduersus.) Cōtrarius, amositur enim & ut hostis propul-
sata abigit morbū. *Cedri de cortice succus*.) Hoc est, cedri *Cedrium*.
liquor, qui per corticis incisi cauernas ex arbore de-
fluit, seu cruda cedri lachryma quę per se ex arbore gumi
modo per corticē fluit et cedrea siue cedrium uocatur, de
quo dictum est supra cap. 3. & 5. De hoc sic tradit Diosco-
rides, Illinitur elephantiasis, & linctu iisdem pariter mede-
tur. Plinius etiam libro 24. cap. 5. In elephantia si ulcera
sordida & excrecētia in ijs, si cedrio illinātur, facilius per-
sanari testatur. *Mustelæ*.) Mustelarum duo sunt genera, *Mustela*.
magnitudine distantia. Vnum uulgare & minus, quod
domesticum uocatur, quia in domibus nostris oberrat,
& catulos suos (ut autor est Cicero) quotidie transfert,
mutatq̄ sedem. Vnde Plautus in Stichō ait, Certum est
mustelæ posthac nunquā credere, nam incertiore mēte

Gale. lam noui bestiam, quin & ipsa decies in die mutat locum. Græci γαλένη galen uocant: hæc felium modo mures uenatur. Plinius libro, 8. cap. 27. Mustela ruta in muriū uenatum cum ijs dimicatione conferta. Homerus in libello cui titulus βατραχομομομαχία, id est, ranarum & murium pugna, idem testatur, ubi psicharpax mus de se sic refert: Ἀλλὰ δὴ μάλα πάντα τὰ δειδία πάσσαμ ἐπ' αἶμα, Κίρκω καὶ γαλένη, οἱ μοι μέγα πένθος ἄγουσίμ, καὶ παγίδας σονοέσσαμ ὅπου δολοβεῖς πέλε πότμος, Πλεῖστον δ' ἢ γαλένη περιδείδία ἦτις ἀρίστη, ἢ καὶ τραγλοδύνοντα κατὰ τρώγλην ἐρεεῖνει hoc est, At duo ualde sunt omnia quæ timeo in uniuersam terram, circū siue accipitrē & galen, qui mihi magnū luctum inducūt, Et decipulam suspiriosam, ubi dolosa inest mors. Plurimum uero galen pertimeo, quæ optima est: quæq; foramen ingredientem me in foramine inuestigat & querit. Alterum genus est syluestre, domestico longe maius. Græci uocant ictides. Aristoteles: Ictis syluestris mustelæ genus est magnitudine melitenfis. Syluestrium etiã duo genera sunt. Vnum quod sub uentre ruffescit, martem appellant. Martialis, Venator capta marte superbus adest. Suntq; huius pelles hodie magno in precio. Alterū candidius est, quod uiuerram uocant: cui magna propter leporum uel cuniculorum uenatum gratia est, ut Plinius lib. 8. refert: Inijciunt eas in specus qui sunt multifores in terris, unde et nomen animalī, atq; ita eiectos superne capiunt. Meminit eiusdem animalis Aristoteles quoq; lib. de naturis animantium 5. cap. 6. quanquam leporibus insidiari nō indicet, sed auibus & aluearibus. Itē Suidas idem animal piscibus insidiari tradit. *Cinis uel sanguis.*) Idem testatur Plinius lib. 30. cap. 3. Elephantia sin curat sanguis & cinis mustelæ. *Vel.*) Disiunctiua coniunctio est. Accipitur tamen interdū pro etiam. Vergilius, Carmina uel cælo possunt deducere lunam. Et sic etiam accipere potes hoc loco. *Serum.*) Serum est aqua lactis. Dioscorides, Habet omne lac cōiunctum sibi serum, quod à lacte separa-

separatum efficacius in purgādo est. Datur hīs quos sine acrimonia purgare uoluerimus: quales erunt atra bile laborantes, comitiales, lepræ, elephantiasis, & toto corpore papularum eruptiones. Datur autem bibendum heminis per interualla temporis usq; ad quinas. Verum à potu eius spatiari bibentes per interualla illa temporis oportet. Plinius de eodem sero libro 28. cap. 5. sic quoq; scribit: Bibitur efficacissime heminis per interualla singulis usq; ad quinas à potu illius solitis gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephātis, articularibus morbis. Et Mesue, Aqua lactis est medicina bona infectionū cutis, quarū materia est cholera, & humor adustus, sicut est impetigo, & serpigo, & scabies sicca, & pustulæ, & pruritus, & ulcera mala sicca, & lepra, et similia. Per lepram autem intelligit morbum quem Græci & hic Sereus noster uocāt elephantiam. Melior est autem sumpta ex lacte iuuenum caprarum & nigrarum & boni pastus & recenter scetarum. Post istam uero est ouium: & cum primis recens, boni odoris & saporis, in quam nulla cecidit corruptio.

Mentastri folium potu appositūq; salubre est.
Nec frustra bulbos & sulphura iungis aceto.
Præterea nitrum debes cum melle iugatum
Spargere lacte bouis, uarias sic ungere frontes.

Mentastri.) Plinius naturalis historiæ libr. 20. cap. 14. *Mentastrum.* Mentastrum, inquit, syluestris mentha est, differens specie foliorum quasi figura ocymi, pulegij colore, propter quod quidam syluestre pulegium uocant, ijs commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompei æta te fortuito cuiusdam experimento propter putorem in facie illita compertum est. Apuleius, Ad elephantiosos, Herbe mentastri folia frequenter commanducato, sanare certum est. *Nec frustra.*) Imò cum profectu & commodo maximo. *Bulbos.*) Bulborum, qui ex ceparum genere *Bulbi.*

sunt & illis similes, plura sunt genera, quæ differunt magnitudine, colore & suauitate. Alicubi enim, ut Theophrastus tradit libro de plâtis octauo, adeo dulces nascuntur, ut per se sine condimento alio edantur, quales in Taurica Chersoneso sunt. Post quos maxime laudant in Africa nati, et cum primis à Cato ne celebrati Megarici, à Megaris ciuitate Græciæ. Et hij præ cæteris Venerem maxime stimulant. Columella: Quæq; uiros acuunt, armantq; puellas, iam Megaris ueniant genitalia femina bulbi, Et quæ sicca legit Getûlis obruta glebis. Et hinc pluribus in locis salaces eos uocat Martialis, quod demortuam excitent Venerem. Et eandem ob causam in nuptijs edendos præcipit Varro, cui & Apicius subscribit: sed is nucleos addit pineos, erucæ succum & piper. Sic enim septimo culinariæ artis libro scribit: Varro si quid de bulbis dixit iniquum, qui Veneris hostium querunt, deinde ut legitimis nuptijs in cœna ponuntur, sed & cum nucleis pineis, aut cum erucæ succo & pipere. Pythagoras philosophus tanti fecit bulbos præsertim Megarenfes, ut de ipsis & uiribus eorum in medico usu, uolumen condiderit. Habent omnes acrimoniam, & quam nunc cum reliquis sibi iunctis uim eorum ad elephantiam tantum contrahit Sere-nus, illam generalius & simpliciter contra faciei uulnera efficacem tradit Plinius dicens: Bulbi ex aceto et sulphure uulneribus in facie medentur. Sed hæc de bulbis priuatum sic dictis sufficiant. Alioqui bulbus generaliter pro omni radice rotunda accipitur, quales lili, croci, narcissi & cannarum bulbos legimus. Et Cornelius Celsus medicinæ libr. 2. bulbos innuit uocari omnia olera capitata; uel quorum radices esui dantur. De alimentis namq; pertractans, post ualentissimorum, hoc est, in quibus plurimum alimenti est, ciborum enumerationem, In media, inquit, materia numerari ex oleribus debere ea, quorum radices uel bulbos assumim?. Et paulo post, Ex oleribus, ait, ualentior rapa, napiq; & omnes bulbi, in quibus ce-

pam

pam quoque & allium numero, quàm pastinaca, uel quæ specialiter radícula appellatur. *Sulphura.*) Desulphure et generibus eius dictum iam est in præcedentibus. Vis illi discutere & ficcare: lepras, impetigines, scabros ungues, uirilignes & omnes corporis exulcerationes tollit, autore Dioscoride. *Nitrum.*) De hoc dictum est etiam supra cap. 5. Plinius libro 31. In facie, inquit, exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo nitrum. *Melle.*) Quæ mellis natura sit, docet nos Plinius libro 21. dicens, Mellis ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atq; non aspero, alia quàm salis natura. Et Columella libro 12. Ea mellis est natura, ut coerceat uitia, nec serpere ea patiatur, qua ex causa etiam exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxium conseruat. Dioscorides, Melli uis & natura est exterere, aperire, & humores in summum proritare. Ideoq; sordidis ulceribus & finibus utiliter infunditur. *Lacte bouis.*) Lac medicatius est bubulum, maxime recens: quod cum melle crudo & modico sale prurigines, papularum eruptiones, & omnes malos corporis humores medicatur. *Varius.*) Hoc est, uarijs maculis & exulcerationibus uariegas et desce-datas. *Frontes.*) Faciem. Frontem aliqui à ferêdo dictam uolunt, quod animi indicia præ se ferat. Nam frons, ut Plinius libro 21. ait, homini tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index in assensu eius. Varro tamen dictam existimat à foraminibus potius oculorum.

Cerussam & chartam quam gens Aegyptia mittit
Tunde simul, misceq; oleum quod flore rosarum
Conditum est, line sic faciem, sic redde salutem.

Cerussam.) Cerussa color est quem Græci *ψιμίθιον* uocant, hoc quondam meretrices, nunc honestæ etiam, si dicere fas est, matronæ sese fucant, faciemq; oblinunt, quo senectam ac formæ uitia dissimulent, quemadmodum & purpurisso eandem ob causam sese fucant, sed hoc ruborem

Q 2

addunt uultui, cerussa uero candidant ipsum. Est autem factitia res Cerussa. Nam ut libro 24. Plinius tradit, Psimythium hoc est cerusam plumbariæ dant officinæ. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti aspermi impositis atq; ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acerum arefactum molitur & cribratur, iterumq; aceto mixto in pastillos diuiditur, & in sole siccatur æstate. Fit & alio modo addito in urceos aceti plumbo obturatos per dies 10. derafoq; ceu situ ac rursus deiecto, donec deficiat materia: quod derafum est teritur & cribratur & coquitur in patinis, misceturq; rudiculis, donec ruffescat, & simile sandarace fiat: deinde lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur: siccatur similiter postea, & in pastillos diuiditur. Est autem letalis potus, sicut spuma argenti. Palladius libro 9. Cerusa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis. Nam ut Dioscorides testatur, letalis est, & ueneni maleficium habet pota. Cæterum in usu medico Cerusa, tradente therapeutices libr. 3. Galeno, siccat & adstringit modice, uulneribusq; medicatur, si emplastici similis sit, uel etiam humidioris cuiusquam medicaminis: humiditatem enim desiderat, qua uis eius ad ima pertrahatur: cineris nãq; ritu si circa uulnus eam insperges, nihil proficies: non enim ad fundum medicamenti uis peruenit, quod ita fit siccū. *Charta usta.*) Scilicet adustam & incineratam. Charta ex papyro fiebat, ut dictum est supra in proemio. Ipsa cremata inter caustica est, ut Plinius tradit libro 24. cap. 11. Eandem combustam inter ea quæ adurunt, ponit Celsus, Dioscorides. Potest crematæ papyri cinis quæ in ore alijsq; partibus pascendo serpunt cohibere: ueruntamen in eo efficacior factæ ex eo crematæ chartæ cinis est. *Quam gens Aegyptia.*) Hoc est, quæ ex Aegypto, ubi papyrus, ex qua fit, nascitur, ad nos uenit. Nã quæ alibi nascitur papyrus, chartis & huic medico usui minus est habilis aut efficax. Est autem Aegyptus Asiæ pars prima inter Catabathmō et Arabas, ut tradit

Charta usta.

Lib. 5.

Aegyptus.

tradit Pomponius Mela: quamuis Ptolemæus illam tribuat Aphricę. Sed latius de hoc uide Plinium lib. 5. cap. 9. Strabonem libr. 17. & Herodotum libro 2. *Oleum rosarum.*) *Oleū rosarum.* Simplex hoc est rosaceum: quod, ut tradit Dioscorides, sic fit: Rosæ (defectis prius forfice unguibus, quæ in imo *Vngues in so-* folio candida pars sunt) insolatæ pondere unciarum sex *lijs.* in olei sextarium demerguntur, dimissæq; in eo diebus octo madere, mox quadraginta diebus tertia rosarum adiectione insolatę sic reponuntur & seruantur. Et tale oleū cataplasmatibus etiam utiliter miscetur, nedum quod per se tantum adspargitur & illinitur. Estq; uis illi adstringēdi, refrigerandiq;, & ulcera malefica, quæ cacoëthe uocant, mitigandi. *Conditum.*) Confectum & compositum.

CVTIS ET FACIEI VITIIS

PROPELLENDIS.

CAPVT XI.

LIVIDA si maculat faciem lentigo decoram,
Nec prodesse ualent naturæ dona benignæ,
Erucam atq; acidum laticem simul illine malis.

*L*VTIS & faciei uitij.) Cutis & faciei uitia & *Cutis uitia.* defœdationes, de quibus hoc capite agit Sere- nus, sunt cum primis lētigo, quam Celsus len- *Lentigo.* ticularum uocat, liuores, cicatrices, impetigo siue *Lenticula.* papula leuis, & hīs similes cutem ac faciem deturpantes maculæ. *Liuida lentigo.*) Macula nigricans aut rubicunda, liuoreq; perfusa, qualis color esse solet plumbi aut qui ex percussione fit, & ad lentis similitudinem prouenit, unde & nomen habet: cui non absimiles sunt uari & *Vari.* ephelides, omnes in sceminis præcipue se depromen- *Ephelides.* tes. De quibus Celsus medicinæ libro 6. sic scribit: Penè ineptiæ sunt, curare uaros & lenticulas & ephelides,

sed eripi tamē foeminis cura cultus sui non potest. Ex hijs autem quas supra proposui, uari lenticulęq; uulgo notę sunt, quamuis rarior ea species quę φάκον Gręci uocant, cum sit ea lenticula rubicundior & inęqualior. Ephelis uero à plerisq; ignoratur, quę nihil est, nisi asperitas quędam & durities mali coloris. Cętera non nisi in facie, lenticulę etiam in alia parte nōnunquam nasci solent. Hęc ille. *Faciem decoram.*) Facies in homine tum capitis tum uniuersi corporis ornatus est uel præcipuus: hac nihil pulchrius, nihil ornatius, magis uē decorum: hac mētis arcana produntur. Facies ipsa, Cassiodoro in lib. de anima tradente, quemadmodum prudentię suę patefecit indicia, in effigiem nostram exeunt occultę cogitationes, & ex parte cognoscitur, qualis intus animus uoluntasq; uersetur. Vultus siquidem noster, qui à uoluntate nominatur, speculum quoddam est animę suę, & quod substantialiter non cernitur, per eius habitum euidentissime declaratur. Et quia solus omnium animalium, teste Aristotele, erectus est homo ac solus anteuersus prospicit, uocemq; mittit: hinc Gręce *πρόσωπον* dicta est facies, ut uolunt, nomine ab re indito. Adhęc uultus & facies aliquando pro rerum apparentia, & specie siue forma, posita repperiuntur. Columella, Nec omnibus annis eodem uultu uenit æstas aut hyems. Plinius, Parum est singulas herbarum ætates pingi, cum quadripartitis uarietatibus anni faciem mutant. *Nec prodesse ualent.*) Facies enim deformis & uitiosa neq; decori neq; uoluptati est homini, sed labori potius & fastidio & despectui. Integra uero & pulchra, decor est corpori & honos non paruus. *Naturę dona benigna.*) Inter naturę dona non minimum est ipsa corporis forma integra & pulchritudo ipsius decora, iuxta illud, *πρόσωπον εἶδος ἄξιον τυφάωντος*, hoc est, primum species digna est imperio. Hanc autem non nostro merito, sed liberaliter sua sponte & gratuito nobis largitur consummatissimam. Cum enim nihil faciat frustra, semper quod

Facies corporis ornatus.

Cap. 22.

Vultus.

De part. lib. 4.
Prosoyon.
A. Gell. lib. 13
cap. 18.

Pulchritudo naturę donum.

quod optimum est & perfectissimum, operatur, non prepedita. *Eruca.*) Eruca herba est calida, frigorū contemptrix, & diuersę quam lactuca naturę, quare & illi in cibis ferē iungitur, ut nimio frigori par feruor immixtus temperamentū æquet. Est item Veneris concitatrix. Columella, Excitet ut Veneri tardos eruca maritos. Dioscorides, Stimulat Venerem multus crudę erucę cibus. Potest idem & semen, quod confectionibus etiā additur. *Διά σατυρίων*, id est, dia satyrion uocatis, hoc est, quę ex Satyrj radice, à qua nomen habent, ad Venerem excitandam componuntur. Huic in cōdiendis obsonijs tanta est suauitas, ut Gręci *ἐρωμορ* appellauerint. Cuius semen etiam cutis uitia in facie cum melle illitum arcet: lentigines ex aceto: cicatrices nigras reducit ad candorem cum fele bubulo, ut autor est Plin. *Acidum laticem.*) Hoc est, humorem & liquorem acidum & acetum ipsum, cui nequitię inest uirtus. Nam uini uitium est: fitq; ex uino. Si enim uini, quod calidum est, uas uacuum fuerit, nec clausum, aër uini eius ex uacuo elicit, quare uapidum fit & in uitium transit, quod acetum dicitur, hocq; in remedia, magnosq; ad usus, & sine quo uita mitior degi non posset. Cibos enim & sapores non alius magis succus cōmendat aut excitat. Plurimum fotu medetur post uredines, item lepris, fursuribus, ulceribus manantibus. Contra lichenas & impetigines et bibitur & imponitur. Quo modo autem arte conficiatur acetum, docet Columella lib. 11. cap. 7. Cęterū latex proprie dicit de aqua, eo quod intra terrę uenas lateat. Consequenter uero & de omni alio liquore, sed cum adiuncto, ceu hoc loco, cum acetum dicere uellet, acidum dixit laticem. Et Vergilius, Regales inquit, inter mensas, laticemq; lyeum: uinum intelligens. Ouidius item Palladios latices uocat oleum. *Malis.*) Faciei quę lentigine infecta est, Malę faciei pars sunt infra oculos homini tantum, quas prisca genas uocabant. Pudoris sedestibi maxime ostenditur rubor: infra eas hila-

Eruca.
Plin. lib. 19.
cap. 8.

Διά σατυρίων

ἐρωμορ

Lib. 10. cap. 13.
Acetum.

Plin. lib. 11. cap. 7.

Latex.

Malę.
Genę.
Buccę.

ritates risumque indicantes buccæ. Autor Plinius libro 11.

Proderit & bulbus mellis dulcedine uictus.

Crudæ dulcacido miscebis rapa liquori.

Sanguine uel leporis morbus delebitur oris.

Frons salicis cum flore suo contrita medetur.

- Bulbus.** Bulbus.) Idem testatur Plinius dicens: Bulbus in melle con-
Mel. tusus, & faciei illitus, lentigini medetur. *Mellis dulcedine.*)
 Hoc est, melle cui dulcedo inest, & in omni genere quo
 dulcius, eo probatius: estque illi uis exterere, qua in his ui-
 tijs opus habemus. *Victus.*) Superatus & mitigatus dul-
 coratusque per admixtionem mellis: habent enim acrimo-
 niæ non nihil bulbi etiam qui edendo sunt. *Cruda.*) Co-
Dulcacidus ctura enim non nihil absterfionis illi adimit. *Dulcacido liq.*)
liquor. Dulcacidus dicitur liquor, qui dulcissimis rebus est con-
 ditus & acidis ceu melle & aceto, è quibus duobus & a-
Oxymel. qua & sale potus conficitur, qui oxymel dicitur, id est, a-
Acetum mul- cetum mulsum. Quod sic conficitur, ut tradit Dioscori-
sum. des, Sumito aceti sextarios quinque: marini salis pondo u-
 num: mellis pondo decem: aquæ hemias totidem, mixtaque
 simul omnia coquito usque dum decies inferbuerint, tum
 refrigerata omnia in dolia diffundito. Sunt & alij confi-
 ciendi oxymelitos modi & rationes, de quibus uide Gal.
 libro de sanitate tuenda quarto, & Plinium libro 14. cap.
Rapum. 17. & libro 23. cap. 3. *Rapa.*) Rapum siue rapam: utrunque
Congyle. enim dicitur, Græci à rotunditate congylen uocant: ipsis
 enim γόγγυλον significat στρόγγυλον, id est, rotundum.
 Utitur dictione Columella, Gōgylin illustri mittit quam
 Nursia campo. Sunt autem duo raporum genera. Vnum
 fatiuum in latitudinem fusum aut in rotunditatem globu-
 tum. Alterum agreste, in aruis maxime nascens, frutico-
 sum, radice in longitudinem procurrente raphani simi-
 litudine, semine foris nigro, intus albicante, duplo maio-
 re quam papaueris. Cæterum quod hic simpliciter de
 crudis rapis dicit Serenus, id de fatiuorum radice, quæ in
 communi

communi uitæ usu est, intelligendum est: non obstante
 quod Plinius & Dioscorides eundem effectum de sylue-
 stris semine testentur, & aliter etiam medicinam illam in-
 fruunt. Dioscorides siquidem de syluestri loquens, Ad-
 datur, inquit, semen id his quæ ad exterendam faciem reli-
 quumque corpus, lupinorum, triticiue, aut lolij, aut erui fa-
 rinis conficiuntur. Plinius uero, Semine, ait, ad albican-
 dam cutem in facie, totoque corpore utuntur mixta urina
 pari mensura. *Sanguine leporis.*) Idem testatur Dioscori-
 des libro 2. cap. 18. de utroque lepore, dicens: Vitiligines, len-
 tiginis, ephelides, id est, aspera & discolor ceu ab æstiuo
 sole cutis, calido leporis sanguine utiliter inunguntur. Idem
 eiusdem libri cap. 70. de sanguinibus: Emendat leporinus
 sanguis lentiginis, ephelides, si calente eo inungantur.
 Sextus item Platonius, Leporis, inquit, sanguis, lentigi-
 nes de facie purgat perunctus. *Oris.*) Faciei. Vergilius,
 Os, humerosque deo similis. Ouidius, Os homini sublime
 dedit. *Frons.*) Frons frondis arborum et herbarum folia
 significat. *Salicis.*) Adstringunt salicis flores, folia, semine,
 cortex et succus: estque omnium uirtus desiccans sine mor-
 dicatione, ualidior tamen cortici, quemadmodum & om-
 nium corticum natura est: foliorum & florum succus len-
 tiginem cæteraque cutis in facie uitia purgat & emendat:
 imò & corticis è ramis primis cinis, magisque admixto suc-
 co suo, ut tradit Plinius libro 24. cap. 9. Est autem trium
 generum. Vnus quem arbor ipsa exudat gumi modo. Al-
 ter, qui manat in plaga cum floret exciso cortice trium
 digitorum magnitudine. Et tertius, qui detruncatione
 ramorum à falce distillans est.

Sepiolæ cineres ex ossibus, omnia sanant.

Cycneos adipēs hilari misceto lyeo,

Omne malum pro pere maculoso ex ore fugabis.

Sepiola.) Sepiola diminutiuum est à sepia, quæ piscis est in
 ter eos qui sanguine carent connumeratus. Quorum ut *Sepia.*

libro nono tradit Plinius, tria sunt genera. In primis que mollia appellantur: deinde coniecta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt lolligo, sepia, polypus & id genus reliqua. Hijs caput inter pedes & ventrem situatum est. Pediculi octoni omnibus, sepię & lolligini, pedes duo ex hijs longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se ueluti anchoris stabiliunt, ceteri cirrhi quibus uenantur. Mares sepiarum generis, uarij & nigriores, constantiaę q̄ maioris. Percussis tridente sceminis auxiliantur. At scemina ic̄to mare fugit. Ambo autem ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine hijs est, infuscata aqua absconduntur. Quod & Oppianus halieuticōn libro 3. testatur dum inquit: Quin & natiua scemunda est sepia fraude. Est liquor in tumida concretus turbidus aluo, Qui fuscus piccam superat caligine massam, Conditus hic humor nutritur corpore, præsens Auxiliū miserę, subita formidine capta. Atras emittit guttas, & polluit æquor, Obscuratq̄ uias ponti tenebrosa cruore Permixon sanies piscantis lumina turbans Auertit uisum & prospectum surripit omnem, Hęc facili cursu pertinctas æquoris undas Effugit horrendos pisces hominemq̄ sagacem. (Osibus.) Sepia duabus constat partibus. Vna quę duriore testa clauditur: & altera quę hanc foris claudit testa. Cuius etiam duplex rei substantia, una interior pumicosa & tenera, qua aurifabri ad formarum insculptiones utuntur: altera exterior si licea, durior, crustacea, & in qua cū asperitate aliqua est leuor: & huius cinis est qui lentiginē et alias similes corporis defecationes purgat & exterit. Plin. Medetur lentigini, ceterisq̄ uitijis ex ossibus sepiarum cinis: idem & carnes excrescentes tollit, & humida ulcera. (Cygneos ad.) Cygnus Græce, Olor Latine, Auis est candida atq; canora, quę instante morte mirandos quosdam edit catus, quod uel omnium poetarum literis est celebratum. Martialis, Dulcia defecta modularur carmina lingua Cantator cygnus

Os sepię.
Sepię partes.

Cygnus.
Olor.

gnus funeris ipse sui. Etiam si nemini contigit hunc audire cantum. Nam Lucianus negat se uel uidisse cygnos cum in Pado flumine nauigaret. Aelianus addit eos non canere, nisi flante Zephyro uento, qui & Fauonius dicitur. Cuius rei causam etiam philosophi reddere conantur, aiuntq̄ id accidere propter spiritus per collum procerum & angustum erumperelaborantes. Vnde prouerbum etiam fertur, Κύνναρον ἄσμα, hoc est, cygnea cantio, de his qui suprema senectā facunde disserunt, aut suauiloquentius scribunt. Et alterum quum indocti & ἀμύσοι falsę doctrinę iactantia, uiris eruditissimis & ἐν μόνῳ σοιῖς imprudenter obstrepunt, Anser inter olores. Vergilius: Sed argutos interstrepere anser olores. Ceterum de cygnis ad medicum usum idoneis sic etiam tradit Plinius libro 30. cap. 3. Præcipue faciem purgat atque erugat cygni adeps. (Hilari.) Ab effectu, hilares enim ac lætos reddit bibentes uinum. Horatius, Natis in usum lætitiaę scyphis. Et, Ades lætitię Bacchus dator. Tibullus: Adde merum, uinoq̄ no uos compesce dolores. Propertius: Curarūq̄ tuo sit medicina mero. (Lyc.) Baccho & uino, quod omnis ulceris, qua ulcus est, optimum est medicamentum, autore Galeno, detergit enim & mūdat. Dicitur est autem Lyeus à uerbo λύω quod est soluo, eo quod & corpus & mētem dissolutam reddat uinum.

Adagio.

Vinum bilare.

Lyeus.
λύω.

Si liuor torrebis atrox, aut nigra cicatrix,
Attritos appone genis, purgare memento,
Rutarum succos lentisci mastiche tundens.

(Siliuor torrebis atrox.) Intelligit ephelidas quę proprie cutis uitium sunt, ubi ipsa multo sole tosta candore & leuore suo amisso, nigritiam & aspredinem contraxit: quarum nigrorē Serenus per liuorem, qui nihil aliud quàm cutis macula liuida & nigricās est, intelligit: aspredinem uero per uerbū torrebis. Quę enim torrentur, dura fiunt & aspera. Ephelides itaq; dictę sunt à sole, quasi ἐφ' ἡλίου, unde dictę.

Ephelides
quid.

Liuor.

Ephelides
unde dictę.

id est, sub sole: & hæc prima nominis origo fuit & causa: licet postea etiam de similibus à quacunq; causa contractis cutis vitij dictæ sint ephelides. Hoc vitio à sole adustos Plinius aliquando solatos uocat. *Cicatrix.*) Cicatrix stigma est & nota quæ curato uulnere uel ulcere remanet in corpore, hoc est, membrana & tegumentum carnis cuti quàm simillimū: cutis enim non est, quando & densior ea uisu tactuq; sentitur: & ratione, ex eo quod pilos non edit, intelligitur. Vnde ad cicatricem ducere ulcus, ut tradit Galenus, est tegere carnem naturali aliquo tegumento, hoc est, cutem generare, aut summā carnem cuti similem efficere. Est autem duum generum cicatrix. Vna simplex & plana: altera quæ in tumorem excreuit & calidum duratum, cuiusmodi sunt uari, qui tubercula sunt et exigui ac duri tumores siue calli ex male curatis puerorū cum in toto corpore tū in uultu pustulis relictis. *Purgare memento.*) Hæc uerba per parenthesin interiecta sunt, & medicamēti uim, quæ est purgare & mūdare, exprimunt. Est autem parenthesin, diuisæ sententiæ interposita ratiocinatio, autore Diomede grammatico. *Rutarum succos.*) Hanc rutæ contra cicatrices uim, radici eius maxime tribuit Plinius dicens, Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat: exterit enim & attenuat. Sunt autē duo rutæ generat: de quibus et quomodo succus illarum exprimatur, dictū est in præcedentibus. *Lentisci mastiche.*) Lachrymo quod ex arbore lentisco gumi modo sudat. Nam ut in naturalis historiæ libro 12. cap. 18. tradit Plinius, gemina est mastiche, quoniā in Asia Græciāq; herba repperitur è radice folia emittens, & carduum similem alo, seminis plenum, lachrymāq; erumpit incisa parte summa uix ut dignosci possit à mastiche uera: nec non & tertia in Ponto est bituminis similior. Laudatissima autem Chia cādida. Adulteratur thure aut resina. Verum mastiche lentisci uera, miscetur, autore Dioscoride, hīs quæ exterendis dentibus

con-

conficiuntur & circumlitionibus uultus nitorem adferens. Et Plinius libro 24. cap. 7. Mastiche lentisci, inquit, ad exterendam cutem in facie & frygmata adhibetur.

Si uero uitium est, quod ducit ab impete nomen, Hoc matutina poteris cohibere salua,
Seu folio platani quod mansum mane uorabis.

Si uero uitium.) Docet nunc mederi impetigini, quæ Celso *Impetigo.* leuis est papula, Græcis lichen, & si serpere ceperit, serpi- *Papula leuis.* go dicitur: de quibus dictum iam est supra capite 6. *Ducit Lichen.* ab impete nomen.) Hoc est, uocatur impetigo, ab impetu & ortus sui celeritate: cito enim uenit. Dixit autem impete pro impetu, per antithesin, hoc est, per literæ commutationem, ut Impete nunc uasto ceu concitus imbribus amnis. *Matutina salua.*) Salua ieiuna quæ impetigini *Salua ieiuna.* medetur illita, Auicenna, Fricatur impetigo cū salua hominis ieiuni. Celsus, Leuis papula etiā si ieiuna salua quotidie defricatur, sanescit. Plinius, Credamus ergo & lichenas leprasq; ieiuno illitu assiduo arceri. Adhæc Paulus Aegineta sic scribit, Ad impetiginem fortis operationis est salua famelici hominis, & ieiuni, & proprie cuius complexio est calida. Et interficit uenena omnia. Porro duplex est salua. Vna quæ à capite destillat pituita, de qua nihil in præsentia. Altera quæ generatur in carnibus glandosis circa radicem linguæ, ubi multa principalium membrorum uirtus cōcurrit, estq; in ea magnum complexio- *Salua duplex.* nis siue caloris, cuius est, uestigium, unde & ad cibi concoctionem iuuat: & ideo etiam quia unus homo habet complexionem alteri non conformem, propterea quoq; salua unius respectu alterius est permutatiua, & habet rationem ueneni, nedum quod cæteris animantibus ceu scorpioni & alijs sit uenenum. *Cohibere.*) Nelongius serpat inhibere, & sanare. *Folio platani.*) Platanus insignis *Platanus.* arbor est, sic dicta Græcis à latitudine, quod sit πλατύφυλλος, hoc est, latissimorum foliorum, quæ umbram præstet

Solati.
Cicatrix.Ad cicatricem
ducere ulcus.Cicatrix
duplex.

Vari.

Parenthesin.

Ruta.

Mastiche
lentisci.

uel opacissimam: cuius gratia tantū petita orbe est hīs qui *σφαιροφοιμένοι* dicuntur, ut autor est Theophrastus. Et hinc etiam umbrantes platanos uocat Palladius. Tantæ autē magnitudinis aliquando repertæ sunt, ut intra ipsas domiciliū modo cauas, multi epulati fuerint, ramis mensas ac scamna præbentibus. Cuius rei non unum extat exemplum, & præsertim illud quod Caius princeps in Veliterni ruris platano, cuius tabulata, laxisq; ramorum trabibus scamna patula miraculo fuerāt, epulatus est, quam cenam ipse Nidum appellauit. Sunt & alia huius rei exempla quæ apud Plinium reperies libro 12. Qui tantum etiam honoris increuisse platanis tradit, ut mero infuso enutrientur, quoniam compertum foret id maxime prodesse radicibus, sicq; edoctas uel arbores uina potare. Sed de foliorum large thoros etiam præbentium insigni, & ramorum mensis ac scamnis idonea amplitudine, uiniq; infusione, paucis sic etiam meminit Palladius, Insignes folijs platanos, scelicia mensis Brachia, gaudentes uitis honore comas. Amplius de Platano Nicander in theriacis sic scribit: *σφαιρῆν τε βερβελήος πλατάνοιο*, hoc est, Sphæraq; thorum præbentis æstate platani: ubi interpret, illud *βερβελήος* pro umbrosa accipi posse tradit, quoniam latissima sint eius arboris folia, ut opacissime contegant æstiuo tempore. Vel, inquit, quia thorus ex numerosis folijs confici abunde possit tempore eodem. Additq; platani fructum esse sphæria quædam trachea, id est, orbiculos asperos, & propterea à Nicandro dici sphæram, Plinius Latine pilulas reddidit. Præterea platanum Græci *platanistum* etiā uocāt: & sic apud Homerū semper accipitur: quandoquocunq; enī *platanistū* nominat, *platanū* intelligit: Estq; paronymon siue denominatiuū, primitiuo nihil plus minusue significans. Neq; est per diminutionem dictum, tūc enim in *σκος* exire deberet sicut Satyriscus, Calamiscus, Pyrgiscus & reliqua. *Mansum mane uorabis.*) Martino tempore dum adhuc ieiunus est uenter dentibus con-

Platani fructus
sphæria, &
sphæra, pilu-
laq; dicitur.
Platanistos.

confectū & masticatum platani folium degluties & comes, si impetigini & alijs cōsimilibus morbis consultum uolest: frigiditate enī sua platani folia sanguinis & humorū ex quib; sit impetigo, adustiones refrigerāt, desiccant & emendant, morbumq; sanant: quemadmodū et pilule eius in uino potæ lentiginē curāt, teste Plin. lib. 24. cap. 8.

Fœda fluunt curui quæ purgamenta cameli
Vrentur, cineremq; dabunt, iungentur aceto
Mascula thura simul, diuinaq; cura ualebit.

Fœda purgamenta.) Stercus scetidū quod à corpore excernitur atq; expurgatur cameli, quod ulcera cum alia tum impetiginosa & serpiginosa detergit & mundificat, imò quod plus est, uerrucas etiam magnas destruit, et resoluit scrophulas fortiter, autore Auicenna. *Curui.*) Camelorū corpora quia distorta & gibbo montuosa sunt, curua dicuntur atq; praua. Prauum nanq; intortū est. Hinc diuus Hieronymus in exhortatoria ad Exuperantium, Camelorum corpora prauitates appellat, cum ait, Ne quæras diuitias quæ camelorum prauitatibus comparantur. *Camelus.*) Camelos inter armēta pascit oriens. Quorum duo genera, Bactriæ & Arabiæ. Differūt, quod illi bina habēt turbera in dorso: hī singula, & in pectore alterum cui incubant. Dentium superiore ordine ut boues carent in utroq; genere. Homines autem iumentorum in hīs terris dorso funguntur, atq; etiam equitatu in prælijs. Velocitas inter equos: sed sua cuiq; mensura, sicut uires: nec ultra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerūt naturale. Sitim et quadriduo tolerant. Implentur cum bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata cōculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis: quidam & centenis: autor Plinius historiæ suæ lib. 8. capite. 18. *Mascula.*) Plinius lib. 12. cap. 15. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit masculum uocamus,

Stercus cameli

Prauum

Camelus

Thus masculina

cum aliâs non ferè mas uocetur, ubi non sit foemina. Religioni tributum ne sexu alter usurparetur. Masculum aliqui putât à specie testium dictum. *Thura.*) Inter principales Arabiæ diuitias, quæ cognomè illi foelicis atq; beatæ dederunt, thus quoq; habetur: quod etiam, ut Plinius lib. iam dicto testatur, præter Arabiam ipsam nullis, ac ne Arabiæ quidem uniueris, sed ei tantum parti quæ Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt. Vergilius idem testatur dicens, Solis est thurea uirga Sabæis. Creditur nouellæ arboris candidius esse, sed ueteris odoratius. Præcipua gratia est māmoso, cum adhærente lachryma priore confecta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita. Græci stagoniam & atomon tali modo appellant: minorem autem orobian. Thuris concussionem & purgamentum siue puluerem & micas concussu elisas antiqui thuris pollinem & mannam uocauerunt. Trifariam enim omnis thuris substantia diuiditur, in thus, corticem thuris, & dictam iam mannam: quæ magis quàm thus adstringit, quamuis leuis etiâ sit mannae uis adstringens, quam à cortice habet, qui illi paululum admiscetur, unde etiam thure ipso ad nõnulla utilior existit. Ipse uero cortex thuris, tū adstringit, tum siccat insigniter, ut tradit Galenus. Adulteratur autè thus resinæ candidæ gēma perquam simili. Probat candore, amplitudine, fragilitate, carbone ut statim ardeat, item ne dētem recipiat potius quàm in micas frangatur. Vfus illi medicatus. Præterea de thure sic scribit Dioscorides, In Arabia quæ ob id thurifera dicta est, nascitur thus. Primum bonitatis honorem masculum habet: quod stagoniam quasi stillidiare uocant natiua guttæ rotunditate, & atomon quod nullas sectiones habet: candido præterea colore: fractum quæ intus pingue est: & incēsum quàm primum ardet: Indicum subrufo & liuido colore est. Rotundum opere & artificio humano thus fit: sectum enim in quadrangula fragmenta, tum coniectum in fictile ali-

*Thus in Arabia
& Saba tantū
nascitur.*

*Mannathuris.
Thuris pollin.*

quod

aliquid, multa uoluntate donec rotundum fiat circum agitur. Vetustate quod tale fuerit ruffescit: uocâtq; id stageron aut entomon. Secundæ bonitatis est quod Orobian, & melioton appellat: quantitate minimum, colore uero maxime ruffum. Vocatur & thus aliquod amomite: candidū quidem, sed cū fricatur mastiches modo lentescens. Adulteratur omne thus pinea resina, & gumi artificiose conformatum: facillime tamē deprehenditur. Gumi enim incensum non agit flāmas. Resina in fūmum euanescit. Thus uero quàm primum ardet. Indicat fraudem præterea & odor. Potest thus omnia hæc: calefacit, adstringit, purgat, explet, & ad cicatricem perducit. Incipiētes formicas et impetigines tollit, additis aceto & pice inunctum.

AVRIVM VITIIS SVC-

CVRRENDIS.

CAPVT XII.

QVVM sæuus teneras dolor alte sauciat aures,
Fraxinea in flammis fundit quem talea succum
Instilles, siue obscenos ex uirgine rores,
Aut succum ex folio dederit quem populus alba.

VRIVM uitij.) Aures cartilagineæ ac sinuo *Aures.*
sæ in sublimi corporis, et ut Auerrois tradit, in
osse petroso collatae sunt, & ideo Arabum
lingua uocantur Agari. Quarum pars infima, *Agari.*
quam imam uocant auriculam & in qua memoriæ dica- *Auricula ima.*
tus est locus, Lobus nuncupatur: quanquā superior por- *Lobus.*
tio etiam, & omnia summa ita nominari possint, ceu iecoris lobi, & ciceris uas aut fabæ, & quod Plinius ait, milih panniculæ. Aurium uero sordes, autore Plinio, mar-

S

*Marmorata,
Cerumina.*

morata dicuntur, recentiores Cerumina uocant: quæ quia sudoris qui computruerit ratione censentur, amarulenta sunt. Alij biliosa cerebri censent excrementa, cuius indicium quoque uolunt colorem luteum: quemadmodum enim per oculos melancholicum expurgatur excrementum, & per os pituitosum atq; sanguineum, ita etiam per aures biliosum excerni dicunt. In auribus item primum rectus ac simplex est meatus, mox tortuosus & flexuosus, qui subinde iuxta cerebrum in multa & tenuia diducitur

Aurium meaeus cur tortuosus.

foramina, per quæ fit auditio. Tortuosus autem & non rectus est aufractus, ne, ut Auicenna tradit, subita aëris irruptio frigiditate uel caliditate cerebrum male afficeret, uel soni excessus neruum quo fit auditus oblaederet atq;

Unda uocalis.

disrumperet. Cum ergo peruenit unda uocalis, sic aerem sonum deferentem uocat Auicenna, ad illud quod est illic, comprehendit eam auditus. Ex quo colligitur Audi-

Auditum duplici aere perfici.

tum non tantum exteriore aëre perfici, sed & interno quodam qui auribus inest congenitus, quod uel Aristoteles in libris de anima scriptum reliquit. Auditui enim connaturalis congenitusq; inest aer, qui exteriore aere moto excitus, meliorem præstat auditionem. Est enim aer ille internus & auribus insitus, de se immobilis, & cum mouetur, id ab aere fit exteriore, placide tamē & tranquille, citra turbationem aliquam et strepitum auris, ut non percipiatur quando mouetur, & quando non. Et hinc membrana contactus & cōuolutus est, & auris iter cochleatum, flexuosum atq; aufractuosum factum est, ne lædatur aut turbetur, aut à tranquillitate sua dimoueatur. Cum enim membrana illa læditur, præpeditur auditio: ceu læsa cuticula pupillam obuolvente, præpeditur uisio. Incolumis

Auditus incolumis argumentum.

autem auditus argumentum est, si auri ad mota manu aut cauitatibus illato digito, sonitus & tinnitus quidam aëris ceu cornu sonantis, introrsus auditur. Qui tamen sonus insito aeri non est proprius, sed alienus. Qui etiam si non auditur, læsi auditus indicium. Cæterum quod ad

Aures cur inæ.

non auditur, læsi auditus indicium. Cæterum quod ad aures

ures etiam attinet, binæ à summo rerum opifice creatæ sunt, ne una oblaesa, auditus omnino præpediretur. In lateribus autem collocatæ & non in parte anteriore, propter uisum, gustum, & olfactum, qui commodissime in ea fuerunt positi: nec in posteriore, ne à sensu communi longius abessent. Et quamuis binæ sint aures, simplex tamen illis hauritur sonus: quemadmodum enim in uisu nerui optici coniunguntur, ne species appareat duplex, ita et in auditu, nerui *ἀκουσμοί*, in origine concurrunt, unde etiam formarum audibiliū fit unio. Amplius aures, ut Plinius scribit, homini tantum immobiles. Quod si quis moueri dixerit, sciat perparuum quidem esse motum eiusmodi. In alijs tamen animantibus mirum in modum moueri aliquando uidentur. Ratio autem est non ex aurium motu intimo, sed per expulsionem musculi mandibulam mouentis, qui quandoq; ita auribus ad mouetur, ut contingat. Cæterum morbi & uitia, quæ auribus accidunt, sunt comprimis dolor & inflammatio, humores, pus & sanies profluens, ulcus sordidum, uermes in ipsis generati, foraminum compressio, auditus grauitas, aurium intra se ipsas sonitus, & res quæ in ipsas ceciderunt ceu lapilli, aqua, pulices aut aliorum animalium quoddam: de quibus post capitis & faciei morbos nunc primum agit Serenus, subinde ad oculos transiens: non quod aurium usus sit potior, hunc enim natura, ut Celsus ait, proximū à luminibus nobis dedit, sed quia maius aliquāto in hijs periculum est. Nam uitia oculorum intra ipsos nocent, aurium inflammationes, doloresq; interdum etiā ad demerentiam mortemq; præcipitant, quo magis inter initia protinus succurrendum est, ne maiori periculo locus sit. Quoniam, Auicenna teste, dolores eius quandoq; perniciosi sunt. Sed antequam ad localia medicamenta procedatur, ubi corpus nimis & malis repletum fuerit humoribus, ipsum ab eiusmodi prius alleuiandum est. Et si per consensum fuerit affectio, membro cui cōsentit prius.

Aures cur in lateribus.

Nerui ἀκουσμοί.

Aurium mobilitas.

Aurium uitia.

Lib. 6. cap. 7.

Aurium usus proximus à luminibus.

Aurium dolor periculosior.

Canones generales circa curationem.

subueniendum, capitis etiam dolorem, si quis adest, prius mitigando. Quibus peractis localia tum demum administranda sunt remedia, semper etiam à leuioribus inchoando, & ante medicaminis immiſſionem, aures à sordibus aut prius impositis medicamentis, si quæ insunt, mundando. Nam, ut Paulus Aegineta tradit, Audiendi facilitatem præstat in primis purgare meatum à sordibus. Adhæc præcipiente Celſo, medicamentum quod imponendum est, semper ante tepesceri conuenit, commodissime quæ per strigilem instillatur. Vbi auris repleta est, super lana mollis addenda est, quæ humorem intus contineat. Idem de calidis imponendis medicamentis testatur Mesue dicens, Post hæc autem non prætermittimus quod medicamenta quæ distillantur in oculis, semper actualiter frigida mittenda sunt: quæ autem in auribus, tepida aut calida sunt apponenda, siue sint ad ægritudines calidas siue frigidas. Primo tamen antequam quicquam in aures imponatur, ob periculum quod ex auditoriorum meatuum obstructione contingere posset, cura prius tentanda est cum sacculis, suffitibus & cataplasmatibus: quibus adhibitis, si nulla sequatur salus, tum primum iniectiones & instillationes fiant, quæ post tertiam, ut aliqui uolunt, seu, ut alijs placet, post sextam horam iterum ab aure extrahantur. Sint autem quæ inijciuntur quantitatis modicæ, utpote, unius aut duarum guttarum, ne meatus obstruant. Sint item liquida. Nam, quod Celſus ait, illud perpetuum est, quotiescunquæ crassius medicamentum est quàm ut in aurem instillari possit, adijciendum eum esse humorem, ex quo id componi debet, donec satis liquidum sit. Vbi autem immiſsum est medicamentum, patiens per horæ spacium sanam super aurem iaceat. Tandem, operationes in auribus ob magnam auditui nerui sensibilitatem, sua uiter & citra dolorem fiant, ne læsio contingat. Nec illud omittendum, ubi exulceratæ sunt aures, siccissimis opus esse medicamentis, ut tradit Galenus therapeutice libr. 7. quo-

quoniam audiendi locus etiam siccissimus est. Cum enim particula cui medetur siccissima est, necesse est ut ualentissime siccetur. Indicat enim ueluti uitium ipsum ut curetur, sibi applicandum esse contrarium: sic particula ipsa quod sit sibi simillimum. *seuus.*) Crudelis, magnus & uehemens, qui uel somnum tollere soleat, siue calidus siue frigidus is fuerit. Vtrisque enim medicari docet. *Teneras.*) *Auris tenera & lenis.* Graciles, molles ac lenes. Est enim auris, ut Auicenna tradit, creata cartilaginea, habens cum conseruatione figuræ lenitatem & reflexionem. *Alte sauciat.*) Profunde, intime, et uehementer uulnerat & afficit. *Fraxinea talea.*) Hoc *Fraxinum, Talea.* est, fraxini lignum & ligni sectiones atque præsemina. Talea enim proprie ligni frustum dicitur quod serendi aut plantandi gratia præscinditur. De fraxino uero, quæ inter arbores quas materiæ causa natura genuit, copiosissima est, Plinius libro 16. cap. 14. inter alia sic scribit: Fraxinus procera arbor est, ac teres et pennata folio, multumque Homeri præconio & Achillis hasta nobilitata: materies est ad plurima utilis. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram breuem, duriolem, fuscioremque, laureis folijs. Alij situ diuisere. Campestem enim esse crispam: montanam, spissam. Folia earum iumentis mortifera: cæteris ruminantium innocua Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra serpentes uero succo expresso ad potum, et imposita ulceribus opifera, ac nihil æque repperitur. Tantaque est uis, ut ne matutitas quidem, occidentesue umbras quamuis sint longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugat. Experta prodimus. Si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignes potius quàm in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, priusquam hæc prodeant flores fraxinum, nec ante conditas folia dimittere. *in Oleum fraxinum flammis fundit succum.*) Hoc est, liquorem: & ut Mesue uocat, oleum fraxinum, quod ignis uel ex conciso ligno elicatur, hoc modo: Accipiuntur ollæ, iustæ magnitudinis,

binæ, una orificij arctioris, altera latioris: quarum hæc extra luto figuli bene inducta, in terræ foueam ponitur: illa uero conciso ligno impleta priori ollæ inuerso orificio superponitur, ita tamen ut ambabus interponatur lamina ferrea tenuis & multorum foraminum instar cribritriceï, quæq; amplitudine sua ollam latiorē undiq; cooperiat: sicq; præparatæ ollæ, luto exacte ut nihil ex alterutra euaporare & exhalare possit circumliniatur: quo facto, lignorum congeries ipsi superposita accendatur, & duabus horis ardere sinatur: sic enim succus & oleum manabit, quod usui seruetur. Et eodem modo fit oleum iuniperinum: quod ego sic feci. Primo accepi ollam grandem ex una parte lati orificij, ex altera rotundatam & paruis foraminibus plenam, quam ligni frustulis paruis impletam cum cooperulo & luto circumlito bene clausi, deinde clausam alteri ollulæ paruæ in terram locatæ cum parte perforata imposui: sicq; ambabus dispositis & undiquaq; luto ne quid exhalare posset, bene illitis, postea cum igne, ut dictū est, operatus sum. *Obscænos rores.*) Hoc est, humorē corporis qui per partes obscenas expurgatur. Et is quidem est lotium siue urina, quæ auribus frigore affectis opitulatur, maxime etiam si exulceratæ fuerint. Nam, ut Auicenna tradit quarta tertij, cum multiplicatur pus ualde, tunc necessariæ sunt distillationes ex urina infantium. Plinius hanc cōtra pituitas & uermes, sed cum porro utilem tradit libro 28. cap. 6. dum inquit: *Vrina impubium puerorum contra aurium pituitas, uermiculosq; si decoquatur ad dimidias partes cū porro capitato nouo sicili.* Nec modo auribus sed & uniuerso corpori urinam impubium prodesse testatur Sextus Platonius dicens: *Pueri uel uirginis inuestis lotium infusum auriculis quæ pus habet, curat, et remediū est totius corporis. Virgine.*) Per uirginem intelligit puerum siue masculus siue femella is fuerit, qui adhuc incorruptus est & *Veneris* usum nondum expertus. Dicitur autem & de alijs rebus

Lotium impu-
beris.

Vrina.

Cap. 12.

bus illibatis, intactis & incorruptis uirgo: unde Martialis chartam nondum contrectatam inuulgatamq; uocat uirginem. Et Plinius terram uirginem dixit synceram & intactam, neq; à metallicis refossam aut attaminatam. *Succum ex folio pop.*) Diosco. lib. primo: *Tepidus foliorū succus cōtra aurium dolores utiliter instillatur.* Item Plinius libro 24. cap. 9. *Foliorum populi albæ succus calidus aurium dolori prodest.* *Populus alba.*) Plinius lib. 16. cap. 24. *Populi tria facit genera, albam, nigram, & quæ lybica appellatur. Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte uiridi. Mirū in primis id quod ulmo, riliæq; & oleæ, populo albæ & salici euenit. Circūaguntur enim folia earum post solstitium, nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum.*

Populus.

Sæpe chelidoniæ rapidum sociatur acetum
Adiunctoq; nitro procedit cura salubris.
Mentastri liquor expressus conducere fertur.
Infectum uiolis olium bene consulit auri.
Annosa rubros si legeris arbore uermes
Ex oleo tere, sic tepidos infunde dolenti.

Chelidoniæ.) Qua ratione capitis, eadem et aurium dolori medetur chelidonia: cuius uirtutes dictæ sunt superius capite primo. *Rapidum acetum.*) Hoc est, citū & quod uim suam cito exercet: quale est maxime quod forte est et acre. *Acetum.* Scriptus codex habet S A P I D V M, hoc est, proprio sapore & saporis aciditate ualidum & efficax. Aceti calidi uaporatio, ut tradit Auicenna, confert difficultati auditus et acuit ipsum. Et, ut Dioscorides testatur, *Acerum instillatum necat aurium uermes.* *Nitro.*) Dioscorides, *Nitrum medetur purulentis auribus, earūq; inflationibus & tinnibus, cum calida aqua uel uino illis instillatum. Purgat & sordes cum aceto isdem instillatum.* Plinius libro 31. cap. 10. *Nitrum auribus purulētis uino liquato infun-*

Nitrum.

ditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit ficcum additum. Et exinde doloribus illarum medicina est efficax, præsertim ubi humor est tenax & causa frigus. *Mentastri liquor.*) Succus mentastri aurium dolorē frigidum sanat: & maxime eum cuius causa sunt uermes, ipsos uel ignea & amaritudine sua occidēdo. Hinc Apuleius herbæ mentastri succum cum uino auro auriculis iniectum, uermes natos necare dicit. Et Plin. libro 20. cap. 14. Succus, inquit, auribus uerminosis instillatur. Porro quem hij mentastro, eum Dioscorides calamentho tribuit effectum dicēs: Verminosas aures sanat enectis uermibus instillatus calamenthi succus. *Cōducere.*) Conducere inter alia significata sua aliquando idem est quod prodesse & utile esse, ut in hoc loco. *Infectum.*) Inficere proprie est tingere & colorare: μεταφορικῶς uero, polluere, maculare & corrumpere. Vnde oleum infici dicitur, quando per alterius rei admixtionem natura eius corrumpitur & admixtæ rei naturam accipit. Est autem & infectus quarti ordinis nomē, & tincturā significans. Plinius libro 8. De lanarū infectu suis locis dicemus. *Vi oleum uiolarū* *olis oleum.*) Oleum uiolarum, quod fit floribus earum in oleo maceratis & expressis: hocq; autore Auicenna, magis sedatiuū est doloris quàm oleum rosaceum, propter mollificationem quæ est in ipso: conuenitq; in dolore uehementi & à causa calida proueniente. *Consult.*) Prouidet & opitulatur. *Anno 3.*) Vetus & cariota. *Rubros uermes.*) Plinius libro 29. capite 5. testatur idem, dicens: Vermes ex arboribus rubri cum olio triti, exulceratis & ruptis auribus præclare mēdētur. Detergunt enim & dolores permulcent maxime ex oleo quod etiam mitigando lenit.

Si uero obstrusa sensus moreretur in aure,
Lumbricos terræ, seuumq; ex anseris raucis
Excoque, uel ueterē poteris dissoluere morbum.

Si uero

si uero obstrusa.) Docet nunc aurium dolori, quem auditus grauitas comitatur, mederi, ubi scilicet cum dolore grauius quis audire cœperit: quod maxime post lōgos & uehementes aurium et capitis dolores euenire consuevit ex meatuum auditoriorum obstructione, quæ uel à fordium coitu accidit, uel ab humorū copia, uel à crusta qualis supLumbricos terræ.) Vermes terrenos, quos Dioscorides *γῆς ἐν τῆς γῆς*, id est, terre intestina uocat, traditq; cū anserino adipe elixa aurium uitij utiliter instillari: quod Plin. etiam libro 29. cap. 5. testatur inquit, Constat deplorata aurium uitia sanari si terreni uermes adipe anseris decocti infundantur. Celsus eisdem ex oleo coctos adhibere docet cum ait, Medicamentum est oleum in quo lumbrici cocti sunt. *Seuum.*) Seuū quid sit & quo pacto differat ab adipe, dictū est supra. Sed huiusmodi dictionum proprietas nō semper obseruatur, præsertim in carmine, quod uel ex præsentis capite, ne longius testimonia conquiram, manifestum est. Nam quod nunc anseris seuum nominat, paulò post adipem uocat, dum inquit, Anseris aptus immittetur adeps. A seuo fit seuosum, quasi seuo plenum: et seuare, hoc est, seuo cōcinnare. *Columella lib. 2. cap. 22.* Ferijs ritus maiorum etiam illa permittit, far pinfere, faces incidere, candelas seuare: ni mauis dicere sebare, utrunq; enim dicitur, & seuum & sebum. Dicitur item sepaceum à sepo. Apuleius in asino aureo libro 4. Nec mora cū numerosæ familiæ frequentia domus tota completur, tedis, lucernis, cereis, sepacis, nocturni luminis instrumentis. *Anseris.*) Dioscorides, Adeps anserinus facit ad aurium dolores. Auicenna libro 2. Adeps anseris sedat dolorem auris. *Rauco.*) Male sonoro, obstrepero. Vel.) Etiam. *Dissoluere.*) Discutere. Hinc medicamentum discussorium, quod Græci diaphoreticum uocant, quod discutit atq; dissoluit humorum crassitudinem. Et diaphoretis discussio est, hoc est, digestio & euaporatio, humorumq; per insensibiles meatuseductio.

Lumbrici terre
Intestina terre.

Seuum.

Seuosum.
Seuare.

Sepaceum.

Medicamentū
discussorium
Diaphoreticū.
Diaphoresis.

T

Fella bouis surdis etiam prodesse loquuntur,
Si iungas solidæ graue quod minxere capellæ.

Fel bouis.

Fella bouis.) Fella bubula uel taurina, quæ cæteris, testante Dioscoride, sunt efficaciora. Et Auicenna, Fortiora fella quadrupedum sunt, fel uaccinum siue taurinū. Plinius libro 28. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ uel hirci, uel si pus sit. *Surdis.*) Surdus proprie dicitur qui nihil audit, aut qui male audit. Dicitur etiam de eo quod non auditur. Iuuenalis, Surda nihil gemeret graue buccina; & herbæ surdæ, quorum nomina nō audiuntur, quia non sunt. Transfertur autē & ad alia. Vitruuius Architecturæ libro 5. Etiam diligenter est animaduertendum, ne sit locus surdus, & ut in eo uox quàm clarissime uagari possit. Plinius libr. 36. Ad hoc quibusdam incurrit umbra, surdusq; color fit. Et, Hebescent ni color surdus percussu angulorum excitetur. Persius, Seu spirent cinnama surdum. Horatius, Feruida quod subtile exsurdant uina palatum. *Olida.*) Fœtidæ. Sunt enim grauis ac fœtidi odoris capræ, quarum graueolentem odorem & uirus nunc tragum nunc hircum uocāt. Catullus aut caprum, Lædit te, inquit, quædā mala fabula qua tibi fertur Valle sub alarū trux habitare caper. *Graue quod minxere capellæ.*) Hoc est, excrementitium illum uescicæ caprarum humorem graueolentem, ac tetrum fœtidumq; odorem reddentem. Huiusmodi autē humorem & urinam aurium doloribus conferre, autor est Dioscorides, dicens: Vrina caprina aurium doloribus medetur instillata.

Surdus.

Serm. lib. 2.

Tragus odor seu hircus, aut caper. Lotium caprinum.

Si uero in patulas animal penetrauerit aures,
Proderit admixto pauidi fel muris aceto,
At si lymphapotens peruaserit, anseris aptus
Immittetur adeps, ceparum non sine succo,
Qui grauis est oculis, sensum tamē auribus auget.
Patulas.) Semper enim aperti sunt aurium meatus & anfractus

fractus. *Animal.*) Ceu pulex, aut aliud tale animal paruum. *Pauidi.*) Trepidantis & periculum semper pertimescentis. Ad omnem enim sonitum & strepitum expauescunt mures & fugiunt. *Fel muris.*) Fella remedio esse si quod animal in aures ceciderit, testis est Auicenna fen quarta tertij. Et Plinius libro 29. cap. 5. Si quod animal, inquit, in aurem intrauerit, præcipuum remedium est murinum fel aceto dilutum. *Lymphapotens.*) Aqua multa & copiosa. Solet enim nonnunquā aqua aures intrare quæ multitudine & frequētia sua potenter & uiolenter nocumētum eisdem adfert. *Peruaserit.*) Intrauerit & ad intima usq; penetrauerit. *Anseris adeps.*) Plinius libro 29. cap. 5. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo remedium est. Sextus Platonius, Aqua in aurem si introierit, anserinus adeps cum cepæ succo mixtus bene, auriculæ infundatur, prodest. *Ceparum non sine succo.*) Hoc est, cum succo ceparum; cui tamen non anserinum sed gallinaceorum adipem iungit Dioscorides, dicēs ceparum succum cum gallinaceorum adipe utilem esse ad grauitatem aurium, incertos earum sonos, purulentas ex eis destillationes, & exhauriendas quæ in eis coierunt aquæ. Quamuis per se etiam tum gallinaceum tum anserinum adipem ad aurium dolores facere testetur Auicenna. Distillatur, inquit, cepæ succus in aurem, propter grauedinem capitis & tinnitum & putredinem in auribus & aquam. Plinius libro 20. cap. 5. Multos in auriculis sonitum & grauitatem emedantes, syluestrium ceparum succū unā cum anserino adipe in easdem stillasse scribit. *Qui.*) Ceparum succus. *Grauis est oculis.*) Id est, oculis nocet præsertim sanis. Nam male affectis sæpenumero auxilio est. Nocet autem comestus quidem, quoniam uaporosus est. Omne autem uaporosum, oculis noxium. Vnde Iesus Hali dicit, Omnes concordati sunt, quod comestio salis debilitat uisum, lac, cepe, porri, caules, lentes, fabæ, & uniuersaliter omne uaporosum. Nocet etiam oculis imposi-

Fel muris.

Anseris adeps.

Cepæ.

Vaporosa oculis nocentia.

Adagio.

tus ui sua acri & exulcerante. Imò odor ipsius oculis noxius est, lachrymas ipsis excutiendo. Vnde quia lachrymas mouet, prouerbio etiam cepas edere aut olfacere iubemus eos quos flere iubere uolumus. Lachrymosam cepam uocat Columella. Et Plinius, Omnibus odor est lachrymosus, inquit. *Sensum auribus auget.*) Hoc est, aurium sonitus & surditatem auferendo, auditū recuperat, iuuat, & corroborat, bonamq̄ facit auditionem.

Vis & phœbigenæ diuinam discere curam,
Sicq̄ uel annosis confecta doloribus auris,
Allia tum septem numero, septemq̄ lupinos
Muriceam dabis in testam, tum Delphica frondis
Addatur, mixto totum feruescat aceto,
Doctus eris tepidos illinc immittere rores.

Allium.

Phœbigenæ.) Phœbo geniti Aesculapij. *Confecta.*) Affecta, faucia & læsa. *Allia.*) Auicenna fen quarta tertij cap. s. Oleum instillari iubet in quo coctum sit allium. Plinius uero libro 20. cap. 6. alliorum succum cum adipe anserino. *Lupinos*) Lupinus legumen est notum, cuius succum instillare iubet Auicenna. *Muriceam.*) Murex conchilijs adnumeratur ceu purpura, quorum sanguine uestes tinguntur infectu precioso. Per se autem, ut Plinius tradit libro 32. cap. 4. conchilio infecta lana magnopere prodest auribus. Inest autem & testis uirtus deficcans at que detergens auribus utilis, quam & medicamenta illis imposita ad se rapiunt, quare illa cum eadem coqui et præparare iubet nūc Serenus. Ni pro testam legere malueris textam, ut lanam intelligas murice infectam, ex qua & fasciolæ fieri possunt quibus capilli in capite alligantur & textæ dicuntur. Et forte non male, ut Plinij sententiæ iam relatæ cõcordet. Verum in scripto codice pro muriceam legitur Puniceam: ubi per testam Puniceam intelligito malicorium quod Punici mali cortex est, & is quidem in magno usu. Et in quo decoctū ex porri succo efficaciter sanat aurium

Lupinus.

Murex.

Texta.

aurium

aurium dolores, ut libro 30. ad finem tradit Plinius, & libro 23. ait, Ad aurium dolorē utile est ex Delphica oleum in mali Punici cortice tepefactum. *Delphica frondis.*) Folia *Laurus.* *Laurus Delphicæ.* Sunt enim duo genera laurus, ut Cato tradit: Vnum Delphicum, sic dictum quod eo uictores Delphis olim coronarentur, & est uiridior laurus: Alterum Cyprium, folio breui, nigro, per margines imbricato, crispum. Sed de lauri generibus plura Plinius libr. 17. ca. 30. Vis lauro excalescioria & folijs & cortice & baccis ualenterq̄ siccant, molliunt, & discutiunt, ac contra aurium dolorem & grauitatem ualent. Vnde Auicenna inquit, Faciunt ad dolores auris frigidos & elongationem auditus & conferunt tinnitui. Plinius item libro 23. cap. 8. Aurium, inquit, dolori et grauitati instillatur succus cum uino uetere & rosaceo. Et, Ad aurium dolorem utile est ex Delphica oleū in mali Punici cortice tepefactum. Celsus porri succo cum laureo oleo utitur. Adhæc habet & contra uenena remedium laurus, unde in prouerbium abiit, ut qui sceleriter è periculo effugisset, & tutum se asserere uellet, is diceret, *δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν*, hoc est, *Lau* *Adagio.* *reū gesto baculū.* Et quia hæc arbor fulmine non icitur, ideo & aduersus fulmē uis eius tueri creditur. Vnde & Tiberius Cæsar, qui tonitrua, autore Suetonio, præter modum expauescebat, turbatiore celo nunquam non coronā lauream ceruice gestauit, quod fulmine afflari negetur id genus frōdis. Est autem Apollini sacra, uaticinac̄ arbor laurus. Nam quia nihil crepitantius uritur, unde etiam *δαφνη* daphne dicitur, ab particula *δα* que int̄tionis uim habet, & *φωβῆ* quod loqui est & canere, hinc ueteres rerum euentus ex crepitantis modo aucupabātur. Si enim crepuisset abunde & sonantius, sceleris auspiciū existimabatur. Vnde Tibullus, *Laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni.* Quod si tacita conflagrasset, infelix habebatur. Hinc Propertius, *Et tacet extincto laurus adusta foco.* Alij uero laurum Apollinis tutelæ adscribunt, ideo

quia si noctu dormientibus ad caput puluillo subieceris, uera somnia uisuri sunt, uti Fulgentius recitat mythologiarum libro primo. Frondis.) Frondis in recto casu posuit, quemadmodum infra quoque capite 29. ubi ait, Perfica frondis.

OCVLORVM DOLORI

MITIGANDO.

CAPVT XIII.

S V M M A boni est, alacres homini contingere
Quos quasi custodes, defensoresq; pericli (uisus
Prospiciens summa natura locauit in arce,
Sic tamen ut nullos paterentur desuper ictus,
Atq; supercilio pauidi tegerentur opaco.

OCVLI.

Libro. II.

CVLORVM dolori.) Oculos humani corporis partem esse preciosissimam, ut qui lucis usu uitam distinguat à morte, scriptum est à Plinio. Hos Galenus nunc uisus potentia uocat organum lucidum, nunc solarè animalis particulam, & diuinum quoq; membrum, ut cuius precipue inexplicabilis & mira sit subtilitas, si quid aliud in animantium natura. Vnde Auēzoar theizir sui lib. 1. Oculus, inquit, membrum est subtile & delicatum præ cæteris membris. Huius particulæ sunt humores contenti tres. Tunicae uero continententes ab alijs aliter statuta. Sunt enim qui quatuor eas faciunt, quarum summam & extimam uocant Consolidatiuam, robustam, solidam & pinguem, quæq; oculi constitutio tueatur uniuersa. Alteram quæ huic subest Græci Ceratoidè appellat, uulgo Cornea dicitur, eo quod pellucida sit ut cornu attenuatum, quo sit speciebus peruia. Tertiam uocant Yueam, ab nigrore uisus, ut obscuretur in ea humor

Oculorum partes.

Humeres 3.

Tunica 4.

uel 7.

1

Consolidatiua.

2

Cornea.

3

Yuea.

ea humor in quo uisus facultas uiget, alias enim species in eo se non ostentarent: estq; densa, ne si laxior esset, inclusus humor se promeret: habet tamen in anteriore parte orbicularem pupillæ meatum, qua se uisibilem insinuant species. At intra tunicam hanc humorè statuunt albidum, ouorum albugini similem ac pellucidum. Glacialis enim omnium humorum est intimus, glaciei assimilis: quem bifariam diuidunt, in partem scilicet anteriorem & posteriorem, quam uitream uocant, quæ glaciale foueat & alat. Et hijs circumiecta est tunica quarta tenuissima quam araneam dicunt, & Herophilus arachnoiden nominauit. Et sic tres sunt in oculis humores, et tunice quatuor. Alij tamen septem constituunt tunicas. Primam coniuuentiuam siue consolidatiuam. Corneam quam à dura matre oriri dicunt, bifariam diuidunt, & anteriorem corneam uocant, interiorè uero scleroticam. Consimiliter ueeam, quam à pia matre oriri tradunt, in duas secernunt, & partem anteriorem ueeam, posteriorè secundinam uocant. Idem in aranea faciunt, eandemq; bifariam diuidunt, & anteriorem araneam, & posteriorè retinam appellant. Sicq; decem sunt quas intimas uocant oculorum particulæ, uidelicet, tunice continententes septem, & humores tres contenti. Diuidunt & aliter tunicas quidam, sed illos nunc sinamus. Omnium autem harum utilitatem & operationem difficile & quasi impossibile est tradere. Vnde Abinzoar theizir libro 1. sic scribit: Et scire debes oculi partes esse multas, & scire atq; cognoscere utilitatem seu operationem cuiuslibet earum difficile ualde tempore Galeni erat, adeo quod Galenus in corde suo proposuit, non reddere rationem singillatim de prædictis, nec earum causas & utilitates declarare in libro suo de iuuamento membrorum. Et Auerrois sui Colliget libro 2. maiorem partem iuuamentorum arbitrii iudicij esse scribit. Ceterum uirtus uisuum, ut tertia tertij tradit Auicena, & materia spiritus uisibilis procedit & penetrat ad oculum per uiam duorum neruorum concuatorum, quos

1
Humor albugineus.

2
Glacialis.

3
Vitreus.

4
Tuni aranea.

Alia tunicarum diuisio.

Coniunctiua.

Cornea.

Sclerotica.

Yuea.

Secundina.

Aranea.

Retina.

Nerui optici.

ὄπτιμονες uocant Græci, ab eo quod uisuum spiritum ad oculos per ipsorum spiracula deuehant. Qui nerui à cerebro ad oculos producuntur effigie in primis literæ Græcæ χ, qui in contactu ad crucis modum interfecare se uidentur, quod tamē neuiquam fit, si acrius atq; solertius quis inspiciat. Sed à cerebro exorientes ad eundem tendunt locum, donec iungantur ita, ut meatus, qui antea duplex uisitur, unus et communis fiat: mox iterum dis-iuncti resiliunt, & qui à dextris oritur, dextrum item oculum petit, & qui à leua, itidem ad leuum tendit oculum, autore Galeno de utilitate particularum libro 10. Vnde Auicenna prima primi ait: Ille qui à sinistra oritur, dextra tur: & ille qui à dextra oritur, sinistratur: deinde sibi super sectionem cruceam obuiant: postea ille qui à dextra oritur, ad pupillam dextram penetrat: & qui nascitur à sinistra, ad sinistram pupillam: quorum adeo dilatantur orificia, donec humorem qui uocatur uitreus, comprehēdant. Quoniam itaque utriusq; oculi ex neruorum illo congressu, unum fit deferēs, & uisibilem species in communi coeunt cōceptaculo: hinc fit quod sensibile utroq; haustum oculo, simplex & non geminum se ostendat, quod aliàs dubio procul contingeret: hinc etiam quod spiritus uisuius, altero oculorum obleso, ad reliquum delabitur totus, & roboratur, ualidiorq; promitur in actum, ut clarum est, alterū claudentibus oculum. Quod in oculi medietate nigricans uisitur, pupilla dicitur, in qua qui sunt humorum medius est glacialis, & ipse quidem clarus sicut grando. Et situs est in medio, quoniam est dignior locis qui sunt cum custodia, autore Auicenna. Idem humor glacialis dicitur & crystallinus & grandineus. Et in hoc præcipue uidendi facultas uiget. Vnde Abinzoar: Humor grandineus est radix & subiectū sensus uisus, recipiens spiritum uisibilem per neruum opticum uenientem à cerebro. Et Iesus Hali: Humor crystallinus est nobilior partibus oculi, quia per eum fit uisus, et reliquæ

Visibile utroq;
haustum oculo
eur simplex &
non geminum
appareat.

Pupilla.

Humor glacialis,
crystallinus,
grandineus.

Videndi facultas in quo humore consistat.

reliquæ partes oculi sunt paratæ ut seruiant illi humori nobili, aut expellant nociua aut præbæant ei utilitatem. Galenus item therapeutices libro 7. Ipsum uisus instrumentum, inquit, est crystallinus humor. Et lib. 2. eiusdem tractationis, Visio, ait, non oculi totius, sed crystallini in ipso humoris est, cuius causa reliquæ oculi partes sunt factæ, quarum etiam singulæ aliquam seorsum actionem sunt nactæ. Ac uena quidem & arteria & neruus toti animanti communem: membranulæ oculi omnes, cum sint nutrimenti participes, omnino naturalibus facultatibus sunt præditæ, ac perinde etiam functionibus, quæ ab hīs proficiuntur. Sed qui perficiatur uisus, an intus per aeris mediæ suscipiendo simulachra, an extra ab oculis profluētibus radijs, autorum inter se est discordia. Plato enim & Academici uisum ab oculis emanare & extra prodire uolunt: contra quos pugnant Aristoteles & ipsi Peripatetici, qui uisum fieri intus suscipiendo dicunt. Sed quia harum opinionum scrutinium, & ut inquit Auicenna, uerificatio certioris in his duobus sermonibus pertinet ad sapientes, non ad medicos, ideo de his nunc non plura. Quod reliquum est, Oculorum cuique duo sunt anguli quos Lachrymalia uocant medici recentiores, Auicenna Almacheni, Græci uero Canthos: de quibus sic scribit Aristoteles, Κωνὸν δὲ τῆς βλεφαρίδος μέρος τῆς ἄνω καὶ κάτω, κωνοί, δ' ἓν μὲν πρὸς τῇ βίβλῳ, δ' ἓν δὲ πρὸς τοῖς κροτάφοις, hoc est, Communis uero pars palpebræ superioris & inferioris, canthi, duo quidem iuxta nasum, duo uero iuxta tempora. Quorum hos syluestres uocant recentiores, illos uero domesticos. Græci παγὰς, id est pagas nuncupant, quasi lachrymarum fontes quosdam: hinc enim lachrymæ fluunt, singularis in homine admirationis. De quibus ab oculis emanantibus sic scribit Plinius: Hinc illæ misericordię lachrymæ, hinc fletus, & rigantes ora riuus. Quis ille humor est in dolore tam fœcūdus & paratus, aut ubi reliquo tempore? Sunt autē nihil aliud lachrymæ quàm

Visus instru-
mentum.

Oculorum an-
guli, Lachry-
malia, Alma-
cheni.
Canthi, dome-
stici, syluestres.

Pagæ.
Lachrymæ un-
de fluunt.

Lachryma
quid.

aquosus humor siue sudor quidam ab oculis profluens. Aristo. τὸ δὲ δάκρυον, ἰσθῶς τις ἐστὶ, διὸ καὶ γίνονται ὑπὸ θερμότητος ἀμφὸς ταῦτα, καὶ ἀλμύρα ἐστὶ ῥόμβωσ, hoc est, Lachryma autem sudor quidam est, quapropter & à calefactione fiunt ambo hæc, & falsa sunt similiter. Hinc etiam quæ acriorem ac mordaciorem odorem ex se reddunt, oculis quoq; lachrymas mouet, si cum acredine lentitiam quamdam etiam habuerint, ceu de oleo constat & cepis. Oleum enim quamuis leniter mordeat, subintrans tamen suam ob lentitiam atq; subtilitatem, mouet dolorem, & subinde humorem ac lachrymas elicit. Cepe uero quod et humore & uapore est calido, tenui, & lento, acriter oculos mordendo, lachrymas commouet. Et hinc prouerbijis quoq; locum fecit, ut si cui fletum imperare uolumus, iubemus hunc cepas edere aut olfacere. Sed dicet aliquis, Cur allium lachrymas nõ itidem mouet ut cepe, cum sit etiam calidum, acre, & humoris quid continens? Respondetur, quoniam lentitia illi non inest, quare et lachrymas mouere non potest. Nam, ut Aristoteles tradit, si quod lachrymas moueat, id mordax esse debet, humidum quoq; & lentum, quod ultimum allio deest. Sed hijs omissis ad oculorum affectiones & earundem curationes procedendum. Ingentibus autem, ut Celsus libro 6. ait, & uarijs casibus oculi nostri patent, qui cum magnam partem ad uitæ simul & usum & dulcedinem conferant, summa cura tuendi sunt. Affectionum autem oculos infestantiũ, quædam uniuersum oculum male afficiunt, quædam particulis quibusdam sunt propriæ: de quibus omnibus singillatim scribere prolixum esset, neq; Serenus omnium sed paucissimarum tantum curam tradit. Quæ igitur communis affectionum oculorum curatio requirit, subscribam. In primis autem, si cū oculorum affectu capitis dolor affuerit, is prius sedandus est, ubi ab oculis non procedit, & oculorum dolor non sit uehementior. Item si alteri membro compatiatur oculi, id quoq; prius medicandum

Lachrymas
quæ moueant.

Allium cur
lachrymas non
itidem moueat
ut cepe.

Canones gene-
rales circa cu-
rationem.

dum. Amplius cognita ægritudine et ex medicamentis salute non cito succedente, nihilominus continuanda cura est, accidit enim aliquando uel uentositatem aliquam uel crassum difficultis resolutionis humorem in meatibus contineri strictis. Duabus item ægritudinibus acuta & chronica in oculo coniunctis, ab acuta inchoandum quousq; remoueatur, chronicam non negligendo, ne fortificetur, deinde redeundum ad causam chronicæ: autor Iesus Hali. Adhæc, medicandi sunt oculi, ut inquit Canamusali, cum ferro & sine ferro. Qui uero medicandi sunt cum ferro, cum maxima subtilitate & sapientia medicandi sunt. Aliqui uero medicandi sunt cū puluere, alij cum aqua, alij cū unguento, alij cū coctura, alij cū medicaminibus, et alij cū purgationibus, & ita liberantur. Oportet autem, ut Iesus inquit, quod eligatur de medicinis quod fuerit bonum, recens, non uetus, nõ sophisticatum, & quod teratur quælibet earum separatim, non simul, quia error est: quia ex medicinis quædam sustinent longam triturationem sicut minerales, quædam modicum sicut succi, & quædam teruntur magis quàm expedit & elongantur à natura sua. Omnes autem terendæ sunt quatenus nulla relinquatur in eis asperitas, qua oculis nocumentum inferri possit. Est enim multi sensus membrum. Vnde Auienna etiam inquit tertijs: Oportet penitus ut nõ sit in medicina administrata in oculo & proprie in ophthalmia asperitas, neque qualitas saporis acetosi aut acuti. Et oportet quidem ut conterantur ualde, quatenus ipfius remoueatur asperitas, & quanto tibi plus est possibile ut sis contèrus insipidis odore priuatis, nam illud est bonum. Quod si tactus fuerit necessarius, oportebit ut sit cū facilitate. Exigitur enim propter membrũ ipsum superflua facilitas. Nam, uti Galenus therapeutices libro 13. tradit, uehementior etiam humoris casus in oculis non conducit, nam quæ feriuntur in hijs membranosa quædam imbecilla q; corpora sunt. Et quod feritur non est diuersum ab eo

quod curatur: sed idem ipsum quod est curandum ualenter icitur. Adhæc oculus acerrimi est sensus, Ergo infundere huic medicamenta oportet, primum superiorem genam blandissime attollentes, mox minime incutientes. In ueniendi præterea humores mitissimæ minimeq; mordentis naturæ, qui cum medicamentis sint infundendi. At mihi quidem magna cum consideratione uidentur ueteres ad oui deuenisse humorē, electo scilicet ex eo quod & mordēs minime esset, & glutinosum. Nam ex eo quod minime rodit, modo dictam indicationem ijs compleuit. Ex lentore autem, ad indolentiam non nihil confertur. Quippe lenire eiusmodi humores possunt, asperitates omnes, quascūq; acris fluctio excitat. Accedit quod crassus ac lentus humor, constantius quàm tenuis & aquosus in loco permanet. Sane quod lentum id quod absque rosione sit, cum modice incaleat, dolorē maxime leniat: id profecto ex rodentibus in aluo deiectionibus didicisti, in quibus iniectum seuum illico dolorem mitigat. Quod autem permanere quoq; in laborante particula eiusmodi humidum expediat, manifestum est. Si quidem in ijs quæ in uentre accidūt, per clysterē assidue infundere molestū est: in his quæ in oculis, genā attollere. At uero exquisit^o membri sensus lene esse quod iniicietur, nihilq; in se asperum fabulosum uē habere omnino indicat. Hinc igitur excogitatum commode est, tum humido oui utendum, tum quæ terrea ocularijs medicamentis miscenda sunt, ea esse cum summa diligentia ad unguem leuigāda. Quoties tamen dolores hijs accidunt uehementes, repetitis hijs quæ de omnium dolorum generatione accepisti, disquires quo nam ex his affectu dolere oculos in phlegmone contingat. Nā aut ex uehementis acris cōfluentis humoris rosione, aut quod eorum tunicæ plenitudine distendūtur, aut propter crassorum humorum, flatuosūue spiritus extensionem, uehementes in his excitantur dolores. Hactenus Galenus, Huiusmodi autem oculorum dolores,

Oui albumen.

lores, ut Hippocrates libro aphorismorum sexto prodidit, meri portio, aut balneum, aut uenæ sectio, aut medicamentum epotum, soluit. Meri quidem portio, ut in eiusdem aphorismi expositione tradit Galenus, ubi sine plethorica in toto corpore dispositione, sanguinis copia crassioris in oculorum uenulis continetur, ipsum diffundendo, & euacuando, suiq; motus uehementia obstructiones aperiēdo. Balnei uero usus dolorem sedat, ubi humores acres ad oculos influunt, citra tamen corporis uniuersi plenitudinem, quæ nec uinum, nec balneum, ingens citra detrimentum, tolerat. Et hæc fortia sunt doloris oculorum remedia. Securissimum autem fomentum est, & omnino aliquam adferens utilitatem, uel tanquā signum ad dignotionem, uel tanquam causa sanitatis oculorum. Quando enim nihil omnino influit in oculos, fomentum dissoluens eam quæ in ipsis cōtinetur superfuitatem, eis sanitatem restituit. Adhuc autem influente humore, cum primum adhibetur suo calore, usq; ad aliquid dolorem lenit et leuamen adfert mediocre, sed paulo post dolorem auget, & alteram fluctionem attrahit, ex quo tanquam signo dignoscit uo qualis nam sit dispositio certius comprehendendo, ad uniuersi corporis euacuationem peruenimus, ipso quidem sanguine redūdante, per uenę sectionem, sed humorum malitia infestante, per purgationem: neq; enim difficile admodum est distinguere alteram ab altera. Demum circa narcothicorum, quibus audaculi sæpius utuntur, usum, illud quoq; non omittendum, quod ralia, uti Galenus loco iam dicto tradit, ab initio materia existente influxu, sunt suspecta. Neq; enim uehementes reprimunt fluctiones, sed excerni prohibent: atq; ideo si humores fluentes acres extiterint, corneam erodi contingit: si uero multi, magis irritari, ac uehementer extendi, ac si rūperetur, ex quibus nisi medicamentū fuerit uehementer stupefaciens, dolores impatibiles excitantur. Si uero fuerit adeo uehementer stupefaciens, ut ex eo oculi

Narcothicis et stupefacientibus quando utendum.

maximam inflammationem nō sentiant, necessarium est simul quidem uim uisoria[m] offendi, adeo quod cessante inflammatione, uel debilitate, uel nihil omnino uideant, simul autē & quandam præduram dispositionem & quæ difficulter sanari possit, in oculorum tunicis derelinqui. Quare cauere oportet, ut Iesus Hali præcipit, ab huiusmodi medicamentis stupefacientibus, quia uisum debilitant & forte destruunt. Quemadmodū contigit duobus Velt kirchij, quos noui, & quos huiusmodi stupefacientibus excæcauerat nobilis quidā impostor. Quare talibus nō utē dum est nisi in forti necessitate & in re modica. Maxima enim sunt oculorū perniciēs, uti therapeutices libro 3, testatur Galenus, utpote quæ nulla re alia illius ad præsens leniminis speciē præstant, quàm quod ipsum sensum enecant. Utendum autem hijs, ut iam dictū est, non nisi cum maxima necessitate urget. Illud minime ignorando, particulas ipsas nō nihil lædendas, imbecillioresq; in reliquā uitam ex frigore futuras. Cæterum saluti hominis in præsens, ipsam futuram noxam posthabendo. Siquidem nō pauci eorum qui his utuntur, eō infirmitatis ueniunt, ut ferè nihil omnino uideant. Itaq; si quando cogimur his uti, postmodum in sanitatis tempore, particulas ipsas excalfacimus oculis collyria quæ tantum excalfaciant infundentes. Vnde Mesue quoq; ait, Si accidit nocumētum propter narcoticum, utendum est et embrocis ex rebus in quibus sit uirtus maturans uirtutem narcotici. Vltimo illud etiam non omittendū, quod medicamenta quę distillantur in oculos semper actualiter frigida immittenda sunt, quemadmodum quæ auribus immittuntur, debent esse tepida, ut dictū est capite priore. *Summa boni est.*) Inter bona naturæ & corporis nō est maius neq; preciosius quod homini contingere potest, quàm oculi sani & uisus incolumis, qui ad uitam transigendam maximum præstant usum & dulcedinem præcipuam, uitamq; à morte distinguunt. Cæterū oculus ipse nō tanquā primatum aliquem

aliquem inter partes obtinens, sed uelut qui purus esse omnino postulet, quo uidelicet probe munus suum obeat, per euidētes meatus eijcit, quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares & genas, ut autor est Galenus de sanitate tuenda libro 1. *Alacres uisus.*) Oculos uegetos & uiuidos, incolumesq; qui uisus potētia sunt organū & instrumentum, quorumq; permagnus est usus. *Custodes defensoresq; periculi.*) Stipatores & ministros obseruantes custodiam, ne quid aduersi & nocuenti accidat corpori. Vnde Iesus Hali lib. 1. Vtilitas, inquit, est cōseruare corpus ab occasionibus uenientib; ab extrinseco, & dirigere illud quo uoluerit, & ideo positus est in superiori corporis parte sicut custos uiridarij. Operatio autē eius est cognoscere colores & figuras & corpora, & quod est minus & quod est maius, quia est membrum sensibile. Et Auicenna prima tertij, Comparatio, inquit, oculi ad corpus est propinqua comparationi speculatoris ad exercitum, & locorum quidem qui speculatoribus est melior & conuenientior locus est altus. *Prōspiciens natura.*) Natura prouidens, & de rebus humanis sollicita, quæ nihil facit frustra, cum in contemplatione naturæ, ut Plin. ait, nihil possit uideri superuacuum. Et Aristoteles politicorum libro 1. *ἡ φύσις*, inquit, *οὐδ' ἐμ ποιεῖ περιεργον οὐδ' ἐμάταιον.* Sed plus utilitatis causa genuit etiam quàm uoluptatis, autore Plinio. *Summa arce.*) Summo corporis loco & capite, quod corporis arx esse dicitur. Vnde etiam in libri proemio dicebat Serenus, Principio celsa de corporis arce loquemur. In alto autem constituti sunt, quod locus eiusmodi custodibus maxime cōueniens sit. Nam qui in sublimi constitutus est, unde quaq; imminetia pericula melius præuidere potest, Et oculi custodum uicem gerunt. *Sic tamen ut nullos pat.*) Ea industria ut aduersus occurfantia tuti essent. Superne enim supercilijs & fronte prominentibus, inferne uero malis protuberantibus tanquam uallo obsepiuntur & sinuosa conualle re-

Oculorum utilitas et operatio

Natura prouidens.

Lib. 11. cap. 2.

Lib. 23. cap. 1.

Arx corporis caput.

Oculi cur in sublimi positi.

Ther. lib. 12.

conduntur. Vnde Plinius naturalis historiae libro 11. sic scribit de palpebris: Alia de causa hoc natura dederat ceu uallum quoddam uisus, ac prominens munimentum contra occurfantia animalia aut alia fortituito incidetia. De-
Supercilia.
Libro, 11.
γείασον.
Ciliorum ratio
Palpebrae.
βλέφαρα.
 Superne ab extrinsecus occurfantibus. *(Istus.)* Casus & incommoda. *Supercilio.)* Supercilia, inquit Plinius, homini sunt & pariter & alterne mobilia. Et in his pars animi. Negamus, an nuimus: hæc maxime indicant fastus. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, hic subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacent oculi pars corporis preciosissima, & qui lucis usu uitam distinguant à morte. Hæc Plinius. Oculis autem superposita sunt supercilia, quo humores à capite demanantes aliorum corriuent, uelut imbricamentum quoddam siue grunda uel *γείασον* quanquam *γείασον* proprie dicitur quod in supercilijs prominet. Quod autem à capite ad oculos demanent humores, testis est Galenus de differentijs febrium lib. 2. dicens: Fluctio decumbens oculis, ut omnes concedunt, ab ipso capite decurrit. Et de sanitate tuenda libro 1. ait: Nec ab simile est etiam aliquid à cerebro cõfluere ad oculos. Amplius Cilia quæ ab palpebris prominent, creata fuerunt, quo minutarum rerum ad oculos incursum tanquam stipatores quidam repellant, simulque uisuum dirigant spiritum. Palpebræ autem oculorum sunt munimentum & membranæ oculos integentes, ad hoc cõstitutæ & creatæ à natura, ut, auctore Auicenna, expellant quod ad oculum uolat & descendit ad ipsum de capite, & ut æquent lumen sua nigredine. Verum membranas huiusmodi, quas Celsus & Theodorus Gaza palpebras uocant, Plinius genas nuncupat, Græci uero *βλέφαρα* quasi *ὀμματόφυλλα*, hoc est, ocularia folia, *παρὰ τὸ φάρος καὶ ἰμάτιον εἶναι τῶν βλέπων, quod oculorum sint indumentum.* Pilos uero de membranarum extremitatibus ortos, Græci *βλεφαρίδας*, Plin. palpebras uocat,

uocat, Theodorus uero cilia. Sed Cilium apud Plinium aliud significat. Nã extremum, inquit, ambitum genæ superioris antiqui cilium uocauere, unde & supercilia. *(Pauidi.)* Timidi propter palpitationem & nictationem perpetuam, quæ *Oculi nictantes.* timiditatis nota est, tradente Aristotele libro priorum analyticorum 2. capite de syllogismo physionomico, dum inquit, Oculi nictantes nigri, ac cæsi, timidum significant. Et Plinius lib. 11. Plerisque, ait, naturale est, ut nutare non cessent, quos pauidiores accepimus. Et mox post, Lubrici sunt, inquit, et mobiles oculi, propter incurfantia. *(Opaco.)* Denso & umbratili, quod lumen opacitate & pilorum nigritia fouet egregie atque temperat.

Sed dolor immeritum lumen si forte laceffit,
 Lana madens oleo noctu connectitur apte,
 Viuentisue nepæ fumen gestatur amictum.

Sed dolor.) Quoniam sæpius inquam plurimis dispositionibus, adeo uehemens excitatur dolor, ut curam ad se uertat, & affectui summouendo intentos esse non sinat, sed magis de se quam de affectu ipso sollicitos nos reddat, ideo primum doloris oculorum uehementiam mitigare docet Serenus, ceu priori quoque capite de aurium dolore fecit, mox ad alias transiens dispositiones. Si enim aliquando, Doctore Galeno, occasione aliqua prohibemur, ut affectui summouendo intentos esse non liceat, tunc uehementiam doloris mitigare debemus, ne maius succedat periculum. Dolor enim sæpius fluctiones proritat, & affectus ipsos adauget. *(Immeritum.)* Quod nihil mali promeruit, imò quam optime de nobis meritum est, utpote, quod à plurimis periculis nos defendit ac tuetur, et quod prius etiam dictum est non semel, lucis usu uitam distinguit à morte lumen & oculus. Neque ulla ex parte maiora *Oculi animi in* indicia animi cunctis animalibus, sed maxime homini, *dices.* id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Profecto in oculis animus inhabitat:

ardent, incenduntur, humectant, cohibent: hinc illæ misericordix lachrymæ: hos cum osculamur, animū ipsa uidemur attingere: hinc fletus & rigantes ora riuī. Quis ille humor est in dolore tam foecūdus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus: animo cernimus. Oculi ceu uasa quædam uisibilem eius partem accipiunt atq; transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat ab ducto intus uisu: autor Plinius, *Lana.*) Aut lota, aut succida. Lota in hoc confert quod materia est recipiendi humorem quando in eo infunditur, humores enim sine ad miniculo aliquo minus apte applicari possunt. Verum si lanæ facultas non est, linteolo excipi possunt. Nam, ut Celsus inquit, Linteolo an lana excipiat medicamentum, nihil interest. Succida autem prodest, quia sordium ratione ad penetrationem faciliorem facit, & oculis contra inflammationes utilissima, doloresq; mitigans. Et hæc etiam Plinius uti docet, qui oleo uinum etiam addit, dum infit: Superimponi oportet lanam succidam ex oleo et uino. *Connectitur apte.*) Commodè, rite & conuenienter uti decet annectitur & superimponitur, extra quidem clausis palpebris, non autem intra oculos, potius enim obesse quã prodesse, si intra ipsos mitteretur. *Viuentis.*) Ad differentiam signi cœlestis hoc ponitur, quod inanime est, & nepa etiam dicitur. Columella, Sed trepidus profugit chelæ & spicula phœbus Dira nepæ. *Nepæ.*) Nepa scorpium significat. Cicero de finibus libro 5. Serpere anguiculos, natate anaticulas, uolare merulas, cornibus uti uideas boues, nepas aculeis, suam cuiq; naturam esse ad triuendum ducem. Plautus item in Cassina, Recessim cedam ad parietem, imitabor nepam. Est autem duplex scorpius, terrestris, & marinus, qui piscis est, & cuius fel oculorum suffusionibus, albuginibus & hebetibus oculis utile est, autore Dioscoride. *Sumen.*) Plinius in historia naturæ libro 11. Sumen, inquit, quod antiqui abdomen uocabant, Abdomen autem uentris pars est, quæ ab umbilico

*Lana lota,
succida.*

*Nepa.
Scorpius.*

*Sumen.
Abdomen.*

umbilico ad inguina inter cartilaginem & pellem ducitur: ut ex Cello colligitur libro 7. dum infit, Interdum enim uel ex ictu aliquo uel retento diutius spiritu uel sub graui fasce interior abdominis membrana superiore cute integra rumpitur. Item libro 4. Ab ilijs ac pube abdomen sursum uersus ad præcordia peruenit, ab exteriori parte euidenti cute, ab interiori leui membrana inclusum, quæ omento iungitur. Verum per suminis adiectionem intel ligi datur, quod nepa hic pro scorpio accipi debet pisce, cuius sumen et ipsius pingue oculis superimpositum, dolores eorum medicatur. *Amictum.*) Circundatū, circum ligatum & superimpositum.

Ex folio caulis cineres, con fracta q; thura,
Et laticem Bacchi, foetæ cum lacte capellæ
Desuper induces atq; una nocte probabis.

Ex folio cineres.) Quod hic de foliorum Serenus, id de sti- *Cinis caulium.*
pitum cinere prodit Auicenna dicens, Cinis quidem sti-
pitum eius est fortis exiccationis, et habet proprietatem
in sedando dolorem. *Caulis.*) Caulis dicitur in herbis *Caulis.*
robur ipsum siue stipes, sæpius tamen ob sui caulis ac *Brassica.*
thyrsi magnitudinem pro brassica sumitur: quæ omni-
bus oleribus, ut Cato dicit, antistat, & ad salutem tempe-
rat comesta sese semper cum calore, & rigore arido, simul
et humido, & dulci, & amaro, et acri. Tria earum genera,
Prima est leuis, quæ nominatur λεία, grandibus & latis
folijs, caule magno: ualidam hæc habet naturam, & uim
magnam habet. Altera est crispa, quæ à similitudine
ap̄ij, σελινόειδης uocatur: hæc est & aspectu, & natura bona
ad curationem, ualidiorq; est quàm quæ superscripta est.
Item est tertia, quæ κρόμη uocatur, minutis caulibus, te-
nuioribus folijs, & acerrima omnium est istarum, tenui
succo uehementissima. Et primum scito, de omnibus
brassicis nulla est illiusmodi medicamento sior. Et hæc
brassicæ genera sunt à Catone relata. Est autem peculiaris

Brassica uino
aduersa.

quædam uis illi cōtra uina. Nam, ut Dioscorides tradit, ebrietatis & crapulæ noxas tollit brassica à cibo sumptat imò & Plinius historiæ naturalis libro 20. Græcorum opiniones referēs, scribit brassicam uino aduersari, ut inimicam uitibus antecedente quidem in cibis, cauere ebrietatem: postea sumpta, crapulam discuti. Vnde M. Cato, Si uoles, inquit, in conuiuio multum bibere, cœnare q̄ libenter, ante cœnam esto crudam quantum uoles ex aceto. Et item, ubi cœnaueris, comesto alia quinq; folia, reddent te quasi nihil ederis, biberis q̄, bibes q̄ quantum uoles. Cuius quidem rei rationem uel ex Aristotele colligere licet, sic enim in problematis tradit: Crapulam sedat brassica, quoniam frigida sit, & succum habeat dulcem et discutientem: unde fit, ut succus eius uinosos ac crudos humores in aluum detrahat, & ui sua diuretica tenues ad urinæ meatus perducatur, ipsa uero superius in uentriculo remanens, corpus refrigeret. Quo fit, ut humoribus utrinq; deductis, & refrigerato corpore ac euidente facta discussione, crapula cesset. Amplius de brassica scribit Plinius libro 19. cap. 8. quod cum ipsa corrumpatur in dolio uini sapor, odore betæ folijs demersis restituitur. Item libro 17. cap. 24. idem sic scribit, Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitem. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum. Ideo q̄, cum iuxta sit, auerti & recedere, saporem q̄ inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam, contra ebrietates raphanum mandi præcipiens. Vbi per raphanum brassica intelligitur, quod uel hinc manifestum est, quod ea quæ Plinius scribit, transumpta sunt ex Theophrasti de historijs libro 4. circa finem: ubi raphanum ille quoq; nominat, sed ita, ut brassicam intelligat: cui etiam interpret Theodorus astipulatur, uti in lectionibus antiquis annotauit Cælius. Et idem quod raphanus sit brassica, testatur Iulius Pollux libro 6. dum ait: Rāphanus est crambe, hoc

Raphanus pro
brassica apud
ueteres.

hoc est, brassica. Item Aristoteles in de animalibus libro quinto sic ait, ῥάφανος ἢ καλοῦσι τινὲς κράμβην, id est, raphanus, quam uocant nonnulli cramben. Mos autem est Plinio frequens, uti etiam Nicolaus Leonicensis annotauit, ut res easdem nunc Græcis, nunc Latinis appellerentur nominibus, ut paulo imperitioribus uideri possint diuersæ. Et quamuis ita sit quod raphanus apud antiquiores Græcos cramben id est brassicam significet, posteriores tamen tum Græci tum Latini radicem quæ comeditur per raphanum intelligunt, quam Celsus radiculam uocat. Porro apud Atticos, ut Hesychius scribit, differunt ῥάφανος raphanis, & ῥάφανος raphanus: hoc enim crambes est, illud uero apud nos raphanus. Tryphon ait apud Doros paruas, raphanidas dici, magnas uero raphas. Demum raphanum à brassica diuersum etiam facit Palladius libro nono cap. quinto. Et nihilo secius utrunque uitibus aduersari, dum ait: Raphanum tamen, sicut brassicam, constat esse uitibus inimicum. Nam si circa se serantur, natura discordante refugiant. Præterea ut illud etiam addamus, Solebat antiquitus, ut Suidas scribit, in cōuiujs adhiberi crambe, sed recocta adeo nauseâ adferre, ut Græcis in fastidij prouerbiū abierit. Quoties enim rem iterum atque iterum repetitam non sine molestia significabant, dicebant, Δις κράμβη θάνατος, id est, bis crambe mors, de quo copiosius Germaniæ nostræ decus Erasmus ille in adagiorū chiliade prima, ceteria quinta. Demum sunt in brassica cymæ siue cymata, teneriores cauliculi, quos appetente uere in prima florum germinatione & in summa stirpe profert brassica, Græci κύμα cyma dicunt, in quo floris primū, mox seminis foetus clauditur. Theophrastus libro 7. de plantis, ὅτι τὸ κύμα καὶ ἐν τῷ ἄνθος ἢ καὶ ὁ καρπός, id est, cyma & in quo flos aut & semen. Plinius lib. 19. cap. 8. Cyma, inquit, à prima sectione præstat proximo uere: hic est quidam ipsorū caulium delicatior tenerior q̄ cauliculus Apiti luxuria. Et pereū

Raphanus pro
radicula apud
posteriores.
Raphanus.
Raphanis.
Raphanides.
Raphæ.

Cymæ.
Cymata.
Κύμα.

Thuris.

Druso Cæsari blanditus nõ siue castigatione Tiberij patris. *Confracta thura.*) Thus subtilissime puluerisatum, adeo ut nihil aspredinis in ipso reliquatur. Potest aut̃ thus omnia hæc, restante Dioscoride: calefacit, adstringit, purgat quæ claritati oculorum officiant; concaua explet ulcera, & ad cicatricem perducit. Idem tradit Iesus Hali dicens, Thus calidũ & siccum est ac stipticum, dissoluit materiam grossam de ulceribus oculi, & abstergit ea, & implet ulcera concaua, & sigillat ea, & enudat faciem pupillæ. Vnde Galenus etiam therapeutices libro 5. Collyrium quod ex thure cõficitur, exulcerato oculo expedire scribit. Ad quorum omnium sanationem, doloris sequitur mitigatio. *Laticem Bacchi.*) Vinum quod doloris mitigatum est, & ut Iesus inquit, oculum confortat & dissoluit humores crassos viscosos. Bacchus autem pro uino accipitur, quoniam Iouis & Semeles filius uini repperit & Deus habitus est. Martialis in xenijs: Nomen tana meum tibi dat uindemia Bacchũ. Dicitur est autem Bacchus, uti ab Eustathio scribit, ἀπό τοῦ βαχχεῖου ab incondito ululatu, quo furentes bacchæ personant. Postea quod tetri & immanioris soni fieret expressio, inserta est litera K, quemadmodũ ex iacho quoq; iacchus factus esse uideatur. *Fœta.*) Fœtu liberatę et exoneratę atq; enixæ. *Lactæ capelle.*) Auicēna canonis libro 2. de lacte sic scribit: Lactæ facit euenire tenebrositatem uisus & caliginem, ueruntamen cum mulgetur in oculo confert ophthalmiæ & nocumento materierum calidarum effusarum ad oculum & asperitati. Est enim, ut idẽ alibi sen tertia tertij tractatur 2. cap. 4. tradit, medicina oculi leniens. Et iterum capite 9. Quondoq; ait, administrantur in ea glutinatiua & comensuratiua materierum acutarũ, & genera lactis sunt ex summa eorum; & non est cõueniens ut dimittatur distillatio eius in oculo tempore longo, imò oportet ut remoueatur, et remouet oĩ hora. Itẽ, oportet ut oculus assidue mūdificetur à lippitudine ex lacte distillato in ipsum.

Nam

Vinum.

Bacchus.

Lact.

Nam in lippitudinis mūdificatione est doloris alleuatio & absterfio oculi, & medicinis adest possibilitas operandi. Iesus itẽ Hali: Lact refrigerat, & in eo est absterfio propter aquositatem eius. Et quamuis in summa, omnes species lactis, ut scribit Auerrois, ualent ophthalmiæ oculorum quæ accidit ex rheumate calido, maxime tamẽ quod facit ad oculos est lact mulieris, & lact capræ, ut auctor est Canamufali. Et de hominis lacte dicit Diosco. quod addito thure cruentis ex ictu oculis instillatur.

Lact humanum, caprinum.

Hyblæi mellis succi cum felle caprino
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Vettonicæ mansus siccabit lumina succus.

Hyblæi mellis succi.) Hoc est, mel ipsum quod succosum est & liquidum, idq; Hyblæum quod post Atticum primam bonitatis laudem habet. Nam, ut Dioscorides refert, Primam bonitatis æstimationem habet mel Atticum, & in hoc quod ab Hymeto eius regionis monte Hymetion appellant. Probatum deinde ex Cycladibus insulis: & ex Sicilia, quod Hyblæum ab insulę eius ciuitate Hybla dicunt. Idem testatur etiã Plin. natura. historiæ libr. 11. cap. 13. Ibi optimum semper, ubi optimorum doliolis florum cõditur, Atticę regionis hoc & Siculæ, Hymeto et Hyblæ ab locis. Meminit utriusq; etiam Martialis libro 15. Cum dederis Siculos medijs de collibus Hyblæ, Cecropios dicas tu licet esse fauos. Laudantur autem huiusmodi mella maxime propter thymum, quo his locis pastæ apes mel optimum conficiunt. Nam, ut Columella rei rusticæ lib. 9. tradit, Saporis præcipui mella reddit thymus. Vnde Plinius lib. 21. cap. 10. Mellis, inquit, Attici in toto orbe summa laus existimatur propter thymum. Et Varro rei rusticæ lib. 3. Aptissimum, ait, ad mellificium thymum; propter quod Siculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens est. Itaq; quidam thymum contun-

Mel ex eius genera.

dunt in pila, & diluunt in aqua tepida, ea conspergunt omnia feminaria confita apium causa. Ceterum quod ad mellis bonitatem adhuc attinet: Probatus in omni genere, ut Dioscorides tradit, quod dulcius, odoratus, acre, colore rutilo, non liquidum, sed ponderosum firmumque est, & quod tractum digitos sequaci lentore sequitur. Adhuc primam habet bonitatis estimationem mel uernum, secundum aestiuum, hyemale quia crassius ideo deterius, ceragini faciendae aptius. Vis melli & natura exterere, aperire, & humores in summum proritare. Purgatque claritati oculorum officium. Et, ut Auicenna dicit, Mel uisus tenebrositatem abstergit. Iesus item Hali, Mel, inquit, utile est principio aquae & obscuritibus. *Felle caprino.*) Idem testatur Auicenna, dicens: Omne fel confert obscuritati uisus, & fel caprinum confert caecitati, & maxime admixto melle. Celsus libro 6. eisdem contra aspredines uti docet inquit, Si composita medicamenta non adsunt, felle caprino, uel quam optimo melle satis commode aspritudo curatur. Et Plinius libro 25. aliorum sententiam referens ait, Fel caprinum pluribus modis assumunt cum melle contra caligines. Sed Dioscorides contra oculorum uitia uim hanc felli syluestris caprae tribuit, dicens: Syluestris caprae fel incipientibus oculorum suffusionibus, caliginibus, albuginibus & scabris palpebris priuatim confert, et lusciosos inunctum sanat. Sextus Platonius item: Ad taliginem oculorum, Fel caprae (quae syluestris capra est) cum melle Attico mixtum inunges, caliginem potenter discutit & claritatem praestat. Et ex hijs autoritatibus manifesto apparet, capris fel esse, quod & rei ueritas comprobatur: quamuis Plinius naturalis historiae libro 11. cap. 37. dicat, Equi, muli, asini, cerui, caprae, apri, cameli, delphini non habent fel, Quod autem hoc loco equis etiam fel adimit, in hoc alibi se etiam coarguit. Nam libro 29. cap. 9. Sic scribit: Damnatur fel equinum tantum inter uenena, Ideo flammis sacrorum

equum

equum tangere non licet cum Romae publicis sacris equus etiam immoletur. *Caligine pressis.*) Caligantibus. Solent autem, ut Celsus tradit, caligare oculi, nonnunquam ex lippitudine, nonnunquam etiam sine hac propter senectutem imbecillitatem uel aliam. *Vetonica.*) Vetonica herba est nota, quam describit Diosco. lib. 4. cap. 1. & Plin. libr. 27. cap. 8. ubi etiam ait, Folia siccantur in farina plurimos ad usus. Fit uinum ex ea & acetum stomacho & claritati oculorum. Tantumque gloriae habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur a piaculis omnibus. Quod autem folia ferè lapathi ferrata habere scribit, aut mendum est eo loci, aut quod uerisimile uidetur, alteram betonicam, quae alio nomine britannica appellatur pro hac pinxit. Nam Dioscorides britannicam folia lapathi, betonicam uero folia quernis similia habere tradit. Idemque de uetonica testatur Augusti medicus insignis & archiater Antonius Musa in libello de hac edito & a nobis nuper recognito & emendato: Et quod plus est, ambobus sensus etiam astipulatur. Sed Musam audiamus, qui post multiplices ipsius apud diuersas gentes appellationes de ipsa sic scribit: Herba uetonica nascitur in pratis & montuosis locis, mundis & opacis circa frutices. Animas hominum et corpora custodit, & nocturnas ambulationes a maleficis & periculis, & loca sancta & busta etiam a uisibus metuendis tueretur & defendit, & omni rei sancta est. Cestron uocatur etiam psychotrophon, siquidem frigidis repperitur in locis, radicibus tenuibus, thyrso tenui ultra cubitum quadrangulo, folijs querci similibus, boni odoris, semine in summitate thyrsi spicato, modo thymbrae. Haecenus Musa, qui etiam de uirtutibus eius quatenus oculis prodest sic scribit: Ad dolores oculorum. Herbae uetonicae radices ex aqua ad tertias coquito, & ex ea aqua oculos fouet. Ipsa autem folia eius trita supra frontem & oculos imponito. Item ad caligines oculorum: Vetonicae drachmam unam, aquae calidae cyathos 4. ieiunus bibat: deducit ad

Caliginis oculorum cause.

Vetonica.

Y

Fel caprae.

inferiorem partem eum sanguinem qui caliginem oculorum facit. Item ad lachrymosos oculos: Veronica manducata aciem oculorum clariorē facit. *Siccabit.*) Per hoc dat nobis intelligere quod medicina hæc ualet contra caliginē quæ ex lippitudine nascitur. *Lumina.*) Oculos lachrymosos & lippientes atq; ex lippitudine caligantes.

Si tenebras oculis obducit pigra senectus,
Expressæ marathro guttæ cum melle liquenti
Detergere malum poterunt, uel uulturis atrii
Fella, chelidonio fuerint quæ gramine mixta.
Hæc etiam annosis poterunt succurrere morbis.

Tenebras obducit.) Caliginem & uisus obscuritatem inducit, ac si tunica quædam & uelamen obuolutum & superpositum sit. *Pigra senectus.*) Oculos propter senectutem aliquando caligare, dictum iam est ex Celsi sententia. *Senectus pigra.* Dicitur autē pigra senectus, hoc est, tarda & multos post annos adueniens, aut quia pigri lassique sunt ad obeunda corporis munia senes. *Expressæ marathro guttæ.*) Succus fœniculi expressus. *μαρᾶθρον* Græce, Latine fœniculus est: de quo in historia naturæ libro 20, cap. 23. Plinius sic scribit: Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu senectam exuendo, oculorumq; aciem succo eius reficiendo: unde inuestigatum est hominum quoq; caliginē præcipue eo releuari. Colligitur hoc, caule turgescente. In sole ficcat. In ungitur ex melle. Dioscorides itē, Ex folijs, inquit, & caulibus expressus tum in sole ficcatus succus, oculorum medicina & remedijs utilis quæcunq; ad eorum claritatem conficiuntur. Exprimitur & ex uiridi semine succus cum folijs ramulisq; ad eadem omnia. Radix præterea eodem modo in prima foliorū germinatione exprimitur. In occidentali Hiberia gumi similem ex se liquorē mittit fœniculum: medium cum floret demetentibus incolis caulem, igniq; admouentibus, ut ui caloris ueluti exsudatū gumi illud ex se mittat. Estq; in oculorū medicina multo quàm succus

Senectus pigra.

*Marathron.
Fœniculum.*

succus liquor hic efficacior. Hæc ille. Sed, ut Mesue tradit ex autoritate Democriti, Fœniculum secundum omnem administrationis modum oculum detergit & uisum clariorē facit. Est enim ex rebus, autore Auicēna, quarum usus confert oculo & conseruat uirtutem eius, quare facere collyrium omni hora ex aqua fœniculi, est mirabile & magni iuuamenti. Item ad caligationem oculorum, ex sententia Pauli Aeginetæ, mirifice prodest, si perpetuo mēse quottidie huiuscemodi aqua oculis instilletur, quæ quidem sic præparanda est: In uas fictile extrinsecus pice illitum, fœniculum uirentem, aquamq; pluuialem iniice, deinde extracto fœniculo, quod reliquum est, seruato. *Liquenti.*) Puro & defecato. Vergilius lib. 4. Georgicon: Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Etli-
quida. *Vulturis fella.*) Qualis auis sit uultur, dicitur in *Fel uulturis.* rius cap. 45. Nunc quam præstet oculis medicinam ex aliorum autoritate solū dicemus. Vnde Auicēna fen tertia tertij de cura debilitatis uisus, Ex fellibus, inquit, conferentibus cum sunt singularia, est sicut fel uulturis: & ex iuuatis cum hoc est chelidonia. Sed Sextus Platonius, marrubij non chelidoniæ succum commiscet, dum inquit: Vulturis fel cum succo marrubij, omnem caliginem discutit, incipientem suffusionem pariter insistit. Plinius uero porri succum cum modico mellis, dicens: Eadem uis & in uulturino felle est cum porri succo & melle exiguo. Vbi quidem porri loco marrubiū potius ponere debuisset Plinius. Nanq; medicamentum hoc, sicuti etiam pleraq; alia, ex Græcis tralatum censeo, apud quos quia uicina sunt nomina, porrum atq; marrubium significantia, ipse alterum pro altero exposuit, uti sæpe etiam aliās facit, nominum uicinitate deceptus. Apud Græcos autem *μαρᾶθρον* est & *μαρᾶστον*, quorum hoc marrubium, illud porrum significat. Quod autem marrubium oculis conferat, dictum iam est ex Sexti Platonici autoritate, et idem Diosco. etiā testatur dicēs: Marrubij succus ficcat⁹, melle

*Plinij locus
animaduersus.*

*μαρᾶστον, porrum.
μαρᾶστον, marrubium.*

& uino addito caliginem oculorū detergit. Et Auicenna, Succus eius cum melle est conueniens ad acuendum uisum. De porro autem hanc uinū non inuenio scriptā, sed bene quod oculis noceat & uisui. *Atri.*) Nigri, cuius uis minus uehemens est, autore Plinio lib. 29, cap. 4, dum inquit, Annotandum quoq; minus uirium esse nigris penarum. Dicitur est autem prius, ocularia medicamenta uirtutis esse debere non nimis acutæ aut uehementis, ne nocumento sint potius quā iuamento. *Chelidonio gramine.*) Succo foliorum chelidonix: quam hirundines monstrauere. Plinius libro 25, cap. 3. Animalia quoq; inuenere herbas, in primisq; chelidoniam: hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituant uisum, ut quidam uolunt etiam erutis oculis. Genera eius duo: florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt: florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cū melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Dioscorides, Prodest oculorum claritati maioris chelidonijs herbæ succus in æneo uase in carbonibus addito melle decoctus. Exprimitur autem succus ex folijs, radicibus, et caule incipiente æstate, siccatusq; in umbra conformatur in pastillos. *Hæc.*) Iam dicta. *Annohis.*) Inueteratis nedū recentibus.

Fel quoq; de gallo mollitum simplice lymphæ
 Exacuit puros dempta caligine uisus,
 Siue columbarum fimus miscetur aceto,
 Seu fel perdicis parili cum pondere mellis,
 Vina chelidonix simili ratione iugantur,
 Efficiuntq; suo præclaros unguine uisus,
 Aspera quin etiam mulcent & rupta reducunt.

Fel galli.

Fel de gallo.) Auerrois Colliget sui libro, Fella ponuntur in collyrijs quæ faciunt absterfionem, & proprie uolucrum

crum fella, & est necesse eligere fella animalium quæ non sunt infirma, & fella marium, & quod plus quæritur in medicinis est fel galli ueteris. *Pli. lib. 29, c. 6.* Vis est in galli nacei felle alligato ad argema & ad albugines ex aqua diluto: itē ad suffusiones oculorū maxime cādidi gallinacei. *Mollitum.*) Remollitū, dilutum & resolutum. *Simplice lymphæ.*) Aqua communi pura, cui nihil alieni admixtū est, in qua ocularia medicamēta dissoluere possumus si alius non assit humor. Vnde Celsus ait: Quotiescunq; non ad iñcio quod genus humoris adijciendum sit, aquam intelligi uolo. *Columbarum fimus.*) Præcipue si adsit fistula seu albugo aut cicatrix et altarfati, ut uocat Auicenna, qui tertio sic ait, Fit emplastrum de foris ex stercore columbino cum aceto aut uino. Et Plinius, Fimus columbarum ex aceto ad Aegilopas, similiter & ad albugines & cicatrices. *Fel perdicis.*) Plinius historix suæ libro 29, cap. 6. Laudatur oculis contusis fel perdicum cum mellis equo pondere, per se uero ad claritatem. *Aspera mulcent.*) Ponit doctorum medicamentorum uirtutes, quæ sunt aspredines lenire & scabrics leuare, ac ruptas partes unire & sanare. Vbi illud sciendum est quod Celsus scribit, scilicet, Vbi medicamenta composita non fuerint, scabros angulos leuant & mel & uinū. Succurritq; & his & aridæ lippitudini si quis panem ex uino subactum super oculum imponit. Nam cum ferè sit humor aliquis qui modo ipsum oculum, modo angulos aut palpebras exasperat: sic & si quid prodit humoris, extrahitur: & si quid iuxta est, repellitur.

Si genus est morbi miserum quod lumen adurit,
 Hic calor infuso mitescet lacte canino,
 Anguibus ereptos adipes erugine misce,
 Hi poterunt ruptas oculorum iungere partes.

Si genus est mor.) Hoc est, si morbus est calidus & adurens, qualis est phlegmon & inflammatio oculorum, quæ in-

πρόπρωσις.

gens aliquando tanto impetu erumpit, autore Celfo lib. sexti capite sexto, ut oculos sua sede propellat: *πρόπρωσις* id, quoniam oculi procidunt, Græci appellant. Solent etiã Carbunculi ex inflammatione nasci, nonnunquam in ipsis oculis, nonnunquam in palpebris, & in hijs ipsis modo ab interiore, modo ab exteriori. Pustullæ quoq; ex inflammationibus interdum oriuntur: & ex pustulis ulcera interdū fiunt. *Lacte canino.*) Imò & alio quocunq; lacte. Refrigerat enim lac omne & lenit inflammationes. Celsus: Quo grauior quæq; inflammatio, eo magis leniri medicamentum debet, adiecto uel albo oui uel muliebri lacte. At si neq; medicus neq; medicamentum præsto est, sæpius utrumlibet horum in oculis penicillo ad id ipsum facto infusum id malum lenit. Auicenna libro 2. Lac cum mulgetur in oculo, confert ophthalmiæ & nocumēto materierum calidarum effusarum ad oculum & asperitati. Idem tertio tertij: Lactis genera sunt ex summa eorum quæ materierum acutarum sunt commēsuratiua.

Adeps anguiū.

Anguibus erep. adipēs.) Plinius libro 29. cap. 5. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat. Et membrana siue earum senectus uernatione exuta, si adfricetur, claritatem oculorum facit. Dioscorides aliud ex uiperino adipe conficit medicamentum hoc pacto: Adeps uiperæ contra hebetes oculos, eorumq; suffusiones efficacax est, admixtis illi cedrino liquore, Attico melle, ueterisq; oleo, & omnium pari portione. *Aerugine.*) Aerugo ab rubigine differt, quoniam rubigo proprie ferri est et segetum. Plinius libro 18. cap. 17. Cæleste frugum uinearumq; malū nullo minus noxiū est rubigo. Moxq; post, Rubigo, inquit, maxima segetum pestis. Et lib. 34. cap. 15. A rubigine uindicatur ferrum cerusa & gypso & liquida pice. Aerugo autem æris est & argenti: sed alterum pro altero nōnunquam accipitur: quod uel hac Plinij librorum dicto sententia colligitur, dum insit: Aera extersa rubiginē celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungantur.

Aerugo.

Rubigo.

gantur. Serenus æris æruginem intelligit, quæ ad oculos medicam uim in se habet. Nam uis illi sicca, adstringens & consolidans. Quin & in æris fodinis immorantium eruentiumq; oculi à uapore exhalante iuuatur eximie. Oculos enim contingens uapor occulte rheumata sistit & fluctiones, lachrymasq; manātes retundit. Quod si uapor id agit, quāto magis æs ipsum & ærugo eius: cuius quoq; magn^o est usus, sed pluribus fit ea modis, quos Plin. describit lib. 34. cap. 11. & Dioscor. lib. 5. cap. 47. Lauatur aut ærugo, ut Plin. tradit, sicut cadmia. Vis eius collyrijs oculorū aptissima, & delachrymationibus mordēdo proficiens. Sed ablui necessariū penicillis calidis donec rodere desinat. Cruda autem ærugo uulnerarijs emplastris miscetur. Potest autem ærugo omnis, ut tradit Dioscorides, adstringere, calefacere, oculorum cicatrices exterere & extenuare, lachrymas ducere, quæ pascendo serpunt sistere, uulnerum inflāmationes arcere, & uulnera cum cera & oleo ad cicatricem perducere.

Si uero horrendū ducent glaucomata plumbum, Spiritus alterius prodest, qui grana cumini Pallentis mandens uisus exhalat in ipsos. Si tumor insolitus tustis & duror inhæret Turgentes oculos uili circumline cœno.

Horrendum.) Horridum, deforme & propter curæ difficultatem pertimescendum, maxime si inueterauerit. Nam, ut Celsus dicit, Suffusio quam Græci hypochysin nominant, interdū oculi potētiae qua cernit se opponit. Quod si inueterauerit, manu curandum est. Inter initia nōnunquam etiã certis obseruationibus discutitur. *Glaucomata.*) Glaucoma oculorū uitium est, quo uisus impeditur aut saltem uidendi perspicua claritas, & in pupilla concipitur. Celsus Suffusionem appellat, Græci Hypochysin. Porrò recentiores medici hæc ab inuicem discriminant: & glaucoma uocant lēSIONEM humoris crystallini, ubi in

Glaucoma.
Hypochysis.
Suffusio oculorum.

glaucam demutatur qualitatem: hoc est, uti autor Libri definitionum dicit, Glaucoma est oculi uitium & naturalis humoris in glaucum colorem mutatio: &, ut in Isago scribitur, crySTALLINI humoris in glaucum & aquosum colorem mutatio. Hypochyma uero siue suffusionem dicunt humoris inter corneam & crySTALLINAM portionem statuti, concretionem & gelationem. Vnde Paulus Aegineta dicit antiquos glaucomata & hypochymata unū & idem mali genus esse existimasse: posteriores autē Glaucomata tantum dixisse crySTALLINI humoris in oculo uitia ex humiditate in glaucum colorem transeuntia, Hypochymata uero humorum suffusionem, qui inter corneam & crySTALLINAM concretescentes uisum impediunt: additque incurabilia esse glaucomata omnia, suffusiones uero curari sed nō omnes. Fiunt autē uitia hæc ob frigiditatem aut infirmitatem spiritus quo uisus peragitur. Ideoque senibus, aut post longam ualitudinem frequentius accidunt. Sed de his satis. *Plumbum.*) Plumbū oculorum uitium est. Plinius libro historie naturalis 25. cap. 11. Nascitur uulgo molibdena, id est plūbago, etiā in aruo, folio lapathi, crassa radice hispida. Hæc commaneducata, si oculis subinde religatur, plumbum, quod est genus uitij, ex oculis tolit. Poteris autem per plumbum utranque speciem intelligere, tum crySTALLINI læsionem, ubi in glaucū demutatur colorem, tū humoris inter corneam & crySTALLINAM siti congelationem: hanc quidem propter substantiæ plumbi, illam uero propter coloris similitudinem quandā: huiusmodi enim uitij ceu plumbi color est, glaucus à Græcis uocatus. Vnde & γλαυκωσις, glaucosis id uitium, Latini Cæsiū dicūt, à colore cæli quasi Cæliū. De quo plura A. Gellius Atti. noctium libro 2. Cæterum scriptus codex habet peplum, id est, pellem & tuniculam. *Spiritus.*) Halitus, & insufflatio. *Grana.*) Semen, quo maxime utimur in usu medico. *Cymini.*) Dioscorides, Ori gratum & suaue est Cyminum: &, ut Plinius

Plumbum oculorum uitium.

Plumbago siue molibdena herba.

Glaucus color. Cæsius. Glaucosis.

Lib. 20. cap. 6. Cyminum.

nus dicit, condimentorum ac omnium fastidijs amicissimum. Vis illi calefaciens & desiccans discutiensque: uarijs oculorum uitij & uarie etiam approximatum utilissimum. *Pallentis.*) Ab effectu. Pallorem enim inducit corpori potum inunctū, uel, autore Dioscoride. Plinius lib. 20. Veruntamē omnem pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magistrōs dicendi adsectores similitudinem coloris studijs contra æmulos imitatos: Et paulo ante Iulium Vindicem adsectorem illum à Nerone libertatis captatione testamentis sic lenocinatum. *Duror.*) Duricies & tumor durus. *Turgentes.*) Tumidos siue cum duricie siue citra ipsam fuerint. *Vili cæno.*) Terra & luto communi quo figuli ad figlina conficienda utūtur, et testis ollarum nouarum siccarum non coctarum, quæ autore Iesu Hali, desiccant, abstergunt & confortant. Et hoc est quod absolute lutum dicitur uirtutis refrigerantis & desiccantis, glutinantisque, autore Dioscoride. Nullamque erodendi uim habet, nisi mixtam sibi aliam & feruidam habuerit qualitatem, quæ tamen lotura aufertur. Nihil autem refert siue lutum siue terram appellaueris.

Cap. 14.

Cyminum pallens.

Lutum commune.

DENTIVM VITIO ET ORIS

FOETORI MEDENDO.

H A V D facile est acrem dentis tolerare dolorem, Quo magis est æquum medicā pernoscere curam.

DENTIVM uitio.) Per dentium uitia Sere-
nus aliarum etiam oris partium uitia intelligit. Dentium autem uitia sunt corrosio, commotio, foeda coloris mutatio, sordes adherentes, quibus aliquādo foetor accedit & dolor, de quo quæ-

Dentium uitia.

Z

stio est, an propriæ substantiæ ratione doleant dentes nec ne: de qua re uide Auicennam fen prima primi, doctrina 5. summa 1. cap. 5. Et septima tertij cap. 1. & 4. Gignuntur autem dentes ultimo loco, ut tradit Hippocrates in libro de carnibus, quod de capitis ossibus, maxillarumque pinguis glutinosi quod inest, incrementum fit & augetur, caloreque siccescit, peruritur, & absumitur: dentesque redduntur duriores & densiores quam cetera ossa, quod in his nihil frigidi inest. Sunt autem à summo rerum opifice homini contributi tum loquutionis, quo exactior literarum fiat enunciatio, tum cibi molliendi, quæ digestio num prima aut digestionis initium est, causa: ut Auerrois sentit qui sui Colliget libro 2. sic ait: Propter cibi masticationem positi fuerunt dentes, ut faciant ad hoc conueniens præparamentum: dentes quidem anteriores ut incidant, maxillares ut frangant, molares ut molant. Et scias quod in ore est aliquantula digestio. Dentium autem, ut scribit Plinius libro 11. qui digerunt cibum, lati & acuti qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Nec cibo tantum & alimentis necessarij sunt in homine, quippe uocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, ferientque structuræ, atque magnitudine mutilantes, molientesue aut hebetantes uerba: & cum defluxere explanationem omnem adimentes. Cæterum editis primores septimo mense gigni dentes, priusque in supera ferè parte haud dubium est: septimo eisdem decidere anno, aliosque suffici. Sunt autem in homine dentes numero triceni binus. Contingit tamen quosdam non habere quatuor extremos, quare tunc non erunt nisi uiginti octo. Dentium autem primores quatuor quia secant *τεμνικοί* à Græcis nuncupantur: qui quatuor caninis dentibus ex omni parte cinguntur, sic dicti, quoniam in acutum producti caninos præferant dentes. Ultra hos uero gomphij siue molares, post quos postremi sophronisteres, quos dentes sensus uoca

Dentium numerus et nomina.

uocat Auicenna, quoniam post genituræ profusionem ante consistentiam, quæ circa annum contingit tricesimum, nascantur hos Aristoteles Cranteras uocat & molaribus adnumerat libro 2. de historia animalium dicens, *φύονται δ' οἱ τελευταῖοι τοῖς ἀνθρώποις γόμφιοι οὗτε καλοῦσθε κραντήρας*. Plinius genuinos uocat. Ex omnibus autem priores, ut Celsus scribit libro 8. singulis radicibus, maxillares utique binis, quidam etiam ternis, quaternisue nuntur, ferèque longior radix breuiorem dentem edit, rectique dentis recta etiam radix: curui, flexa est. Exque eadem radice in pueris nouus dens subit, qui multo sæpius priorem expellit, interdum tamen supra infraue eum se ostendit. Hactenus de dentibus, iuxta quos sunt gingiue oris multifida compago, de quibus Lactantius libro de Opi. sic scribit: Dentes autem ipsos ne magis horrore quam ornamento essent gingiuis mollibus, quæ à gignendis dentibus nominantur, ac deinde labiorum tegminibus honestauit. Inde gingiuula. Apuleius, Complanatorem tumidæ gingiuulæ. In quibus etiam iuxta dentes solent interdum tubercula quædam oriri dolentia, quas parulidas Græce appellari tradit Celsus: licet perperam pro parulidibus parotides legatur. Oriuntur etiam plerunque alia quoque ulcera in gingiuis, quibus similiter ut alijs oris ulceribus succurritur. Amplius dentes cum decore contegunt labia, quæ etiam ad loquendum sunt necessaria, quoniam locutionem præstant magis articulatam, quam ob causam etiam mollia & carnosa à natura creata sunt, & hostij uice adiuncta sunt ori. Sed de labijs sic scribit Auicenna fen octaua tertij: Duo labia creata sunt ad cooperiendum os & dentes, & ad decorem, & ad retinendum saliuam, & in hominibus ad loquendum. Et creata sunt ex carne & neruis, quæ sunt partes lacertorum qui continent ea. Et accidunt labijs fissuræ, quæ si in labio inferiore frequentes fuerint mulieribus, indicio sunt uterum esse siccum & qui rorari appetat, & cõsequenter tales esse

Gingiuæ.

Parulides.

* Alias, parodontidas.

Labia.

Fissuræ labiorum.

petulantes & coitus appetentes: item in febribus acutis post signa concoctionis labiorum fissuræ, bonum sunt signum: indicant enim naturam morbo dominari & materiam eius ad exteriora propelli: & labia cum sint mollia & tenera, facile etiam materiei sunt susceptiua. Porro in lingua huiusmodi accidere fissuras, haud boni, imò mali potius est nota, maximum enim cauma & calorē in uentriculo & spiritualibus membris indicant. (*Oris foetori.*) Per oris foetorem intelligit etiam ulcera eius & pustulas, quæ foetoris quoq; nonnunquam causa sunt. Os autem, quod Apuleius animi uestibulum, orationis ianuam, & cogitationum comitium uocat, est id quod intra maxillas & labra describitur, autore Aristotele de historia animalium libro 1. Partes autem eius sunt de quibus hic agitur, gingiuæ, labia, lingua & palatum. Sed oris primum iuumentum, ut Auerrois tradit, est masticatio cibi. Et, ut Auicenna scribit, os est membrū necessariū, ad hoc ut perueniat cibus ad concavitatem inferiorem, et communicat in hoc ut perueniat aër ad cōcavitatem superiorē, & confert in expulsionem superfluitatum aggregatarum in ore stomachi cum elongatur et fit difficilis earum expulsio ad inferiora. Et est uas uniuersale membrorum locutionis in homine & uociferationis in reliquis animalibus uociferantibus ex sufflatione. Cæterum uitia quæ ori accidunt, maxime sunt ulcera: quorum ea longe periculosissima sunt, autore Celso libro 6. quas aphthas Græci appellāt, sed in pueris, hos enim sæpe consumunt. In uiris & mulieribus idem periculum non est. Hęc ulcera à gingiuis incipiunt, deinde palatum, totumq; os occupant, tum ad uuam, faucesq; descendūt, quibus obsessis non facile fit, ut puer conualescat: ac miserius etiam est, si lactans adhuc infans est, quo minus imperari remediū aliquod potest. Continentur autem huiusmodi ulcera tribus generibus autore Paulo Aegineta. Vnum enim subalbidū est, aliud subrubens, tertium uero nigrum ut eschara, quod et pessimum

Fissuræ linguæ.

Os

Aphthæ.

Ulceris oris triplicia.

mum est & maxime letiferum. Suntq; omnia, nisi cito resistatur, facile dilatabilia: & hoc ideo, ut tradit Auicenna, quoniam locus est calidus, cui calor nunquam deest, qui maxime talium causa est ulcerum, & quia cutis oris etiam est humida & lenis. Plurimum autem accidunt propter calorem qui in uentriculo aut in capite superfluit per uapores eorum calidos & humidos corrumpentes superficiem cutis oris. Quæ si admodum sunt humida, curantur medicamentis uehementer siccantibus, maximeq; si prope ossa fuerint, propter ossium naturam siccam: simpliciora uero, modice siccantia commode sanare possunt. Foetor autem curatur medicamentis quæ proprie bonum reddunt odorē ori ac uniuerso corpori, qualia sunt myrtus, thus, mastiche, uinum odorum & alia: quibus semper commiscenda sunt aromatica quædam ad id idonea, causa quidem existente frigida, ea quæ calfaciunt: calida uero existente causa, quæ refrigerant: & non semper utendum est calidis. Contraria enim cōtrarijs curanda sunt: quare decipiuntur qui semper calidis utuntur. Sed hactenus de ore, inter cuius partes præcipuas est lingua, quæ reliquis in suo genere semper absoluta, homini tantum ita sæpe cōstricta uenis, ut intercidi eas necesse sit, alioqui usui loquendi inepta. Quantum autem ad substantiam eius attinet, lingua est caro rara, fungosa, & ut Auicenna dicit sexta tertij, mollis & alba. Et in ipsa est ex neruis & uenis ultra quàm credatur esse in suo simili. Et in radice eius sunt duo orificia, quæ saliuæ fontes & hauritoria dicuntur à medicis, quorum munus est linguæ rorem conseruare, quo tum lingua tum os uniuersum humescat. Et orificia illa contingunt ad carnem glandosam, quæ est in radice linguæ & saliuæ generatrix appellatur, cuius iuumentum est saporatarum rerum gustum manifestare. Ve rum saliuæ est tanquam pituita aquosa, tum à stomacho corruata tum à cerebro per ossis meatus, quod colatorium uocant, defluxa. Sed linguæ munus est, animi conceptus

Foetoris curatio communis.

Lingua.

Saliuæ fontes seu hauritoria.

Saliuæ generatrix caro.

Saliuæ. Linguae munus.

enunciare, saporumq; uim presensire, atq; cōtritos cōmolitosq; dēribus cibos colligere, et collectos ui sua deprime re atq; transmittere ad uentrē. Vnde à ligando cibo linguam dictā putat Varro. Et de utilitanb⁹ linguæ sic scribit Auicēna: Lingua quę membrū est oris, est ex instrumētis cōuersionis cibi masticati, et incisio uocis, & extractio literarū, & ad ipsam pertinet discretio gustus. Et Auerrois, Linguæ, ait, iuuamentū est manifestū, quod illa & nerui sui non fuerunt facti nisi propter operationem gustus, quamuis huic adiungatur alia res propter electionē meliorem, hoc est, ad proferendum literas loquutionū. Est itaq; lingua ipsa gustandi uim obtinens, & qua saporis sentiūtur, uti testatur Aristoteles in de historia anim. lib. 1. cap. 11. inquit, Ori inest pars sentiens saporē lingua, uim istam sentiendi præcipue obtinens parte sui primore. Nā si interiore tãgat, minus sentiet. Qui uero saporis sensum palato inesse arbitrantur, tales falli putat Lactantius, quoniam linguæ inest, quamuis non toti. Nam partes eius quę sunt ab utroq; latere teneriores, saporem subtilissime percipiunt. Plinius tamen libro 11. Intellectus, inquit, saporū est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Cæterum neruus quo tactus utitur, non est alius ab eo quo utitur gustus. Sed de hoc plura Galenus libro 4. de locis affectis. Accidunt autem linguæ sicut & reliquis partibus oris ulcera & pustulæ, quæ etiam ut reliqua curantur. Quare de hijs non plura. Nec aliud dicetur hic de palato & oris interioris cavitare superiore, cuius utilitas est, ut uocis fiat intonatio, & cibi quando dentibus teritur, reuolutio agilis. *Haud facile.*) Imò difficillimum. Quamuis enim inter asperrimos cruciatus enumerētur, qui sunt calculorum à stillicidio urinæ, stomachi accapitis, & suus cuiq; ad presens quisq; atrocissimus uideatur: inter eos tamē ob quos uix ac minus deploratur homo, & qui uix aliquem interimunt, non est acrior neq; atrocior quàm is qui dentium est dolor. *Acrem.*) Acre proprie

Saporis sensus
ubi percipiatur

Palatum.

Dolores asper-
rini.

Acre.

prie dicitur de sapore acido, qualis esset aliquando tum in uino & alijs tum in aceto maxime. Columella libro 3. Radice tenus uitem præscindito, plagā acri aceto pariter ac lotio permixta terra linito, eodemq; radices irrigato. Trāsferitur tamē & ad alia, ceu hic acré uocat Serenus doctorem, qui acutus est & uehemens, qui ipse quoq; maximis, ut Celsus ait, tormentis annumerari potest.

Cum Baccho uiolas decoxeris, ore teneto,
Mansus item prodest succis oleaster acerbis,
Hinc oscedo fugit, linguæ quoq; uulnera cedunt.

Baccho.) Vino quod discutit, & si ulcus est, detergit illud & repurgat. Oportet autē huiusmodi liquores, cum quibus os colluitur, diutius in ore continere, præsertim qui contra dentium dolores adhibentur, ut docet Auicēna. *Violas.*) Violæ hæc sunt, quas purpureas uocat Dioscorides libro 4. cap. 113. Sicq; describit: Viola folia habet minora tenuioraq; quàm hedera: nigriora itidem nec dissimilia. Medijs inter folia coliculi à radice exeunt, in quibus flosculi sunt egregij odoris, colore purpureo. Nascitur umbrosis & asperis locis. Refrigerādi uim habet, ob quā & calidos dentium dolores sedat, & eorundem inflammationes extinguit. Et hæc est quę nūc simpliciter uiola dicitur, & cuius præcipuus usus est contra calores febri- les & icoris: conditurq; zuccharo tum flos ipse tum flos- ris succus. Est autem & aliud uiolarū genus quod Græci leucoion dicunt: cuius generis etiam differentia est, & ipsa quidem in flore: qui in aliquibus candidus, in aliquibus luteus, in aliquibus purpureus uiderur. Probatissima in medicinæ usu quæ luteum habet florem: qui cum melle oris ulcera, quas aphthas dicunt, sanat, ut autor est Dioscorides libro 3. cap. 30. Hunc tempore nostro communiter Arabico nomine Keyri uocāt. *Succis acerbis.*) A maris & adstringentibus, præsertim qui ex folijs sunt succi, Vergilius Georg. lib. 2. Infoelix superat folijs oleaster

Vinum.

Viola nigra.

Leucoia.

Keyri.

Oleaster. amaris. *Oleaster.*) *Oleaster* est olea syluestris. Verg. libro 2. Georgicon: Indicio est tractu surgens oleaster eodem Plurimus, & strati baccis syluestribus agri. Est autem uis illi & natura adstringens, qua opus est in dentiū ac oris uitijis, maxime quē ubi humorum est defluxus. Vnde Auicenna septima tertij dicit, Quando dens preparatus est fluxibus, oportet ut teneatur in ore decoctio rerum stipti carum diu. Et quia dentium substantia est sicca, idcirco medicinæ conuenientes quæ conseruant sanitatem & reducunt eos ad id quod oportet, secundum plurimū sunt exiccatiuæ commensuratæ in duabus qualitibus. Et Mesue, In principio doloris, inquit, administrentur medicinæ quæ cōfortent dentes & repellant rheumatismos materię. Quod autem oleastri succus talis sit, & contra iam dicta oris ac dentiū uitia proficit, testis est Auicenna lib. 2. dicens: Oleum de oliuis syluestribus confert gingiue sanguineę, colluendo os ex eo: & confirmat dentes motos: & gumi syluestrium cōfert dolori dentium corosorum quando implentur eo. Sed de his copiosius scribit Dioscorides, hijs uerbis: Oleastri folia uim habent ad stringendi. Commanducata oris ulceribus, & hijs quæ aphthas dicunt, medentur. Idem potest succus & decoctum eorum. Oleum autem colluendis flaccidis & cum infirmitate humentibus gingiuis utile est. Mobiles confirmat dentes. Fouentur eodem calido etiam utiliter in gingiuas destillationes: oportet quę lanam specillo circumponētes in oleum demergere, gingiuis quę admouere, usque dum candido colore gingiue uideantur. Plinius lib. 23. *Oleaster* purgat ulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccat & ad cicatricem perducit: Oleo os colluitur. Ad dentiū infirmitatem imponuntur folia. *Oscedo.*) Inter oris uitia numeratur & *oscedo*, quę *oscitandi* uitium est. *Oscitare* uero, est os cōmouere & aperire totum, ceu fit præ somno aut tēdio. Meminit huius A. Gellius Atticarum noctium libro 4. hijs uerbis: Deliberatum est de

nota

nota eius qui ad cēsores ab amico aduocatus est, et in iure stans, clare nimis ac sonore *oscitauit*. Atque inibi prope ut *plecteretur* fuit, tanquam illud indicium uagi animi foret & hallucinantis, & fluxæ atque apertæ securitatis. Sed cum ille deierasset inuitissimum sese & repugnantem *oscitatio* ne uictum, tenerique eo uitio, quod *oscedo* appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est. Est autem *oscitatio* siue *oscedo* proprie halicum species. Halice uero, quā multi halen, Latini anxitudinem siue etiam pandiculationem nomināt, est affectio tum in sanis tum maxime in affectis & iam decumbentibus, cum scilicet toto corpore quis extenditur. Fiunt autem halices, ut Auicenna fen tertia primi doct. 2. c. 13. scribit, propter superfluitates quæ in musculis congregantur, ob quod à somno frequenter accidunt: cumque humores illi abundantiores fuerint, horripilatio inde fiet ac tremor. At si nimio plus abundarint, febrem inducent. *Oscitatio* uero siue *oscedo*, motus est halicum, quæ accidit in musculis mandibularum atque thoraci. Quæ cū sanis in primis citra causam accidit et non in hora cum multa fuerit, malum erit: melior autem est quæ peracta digestionem accidit, talis enim propter superfluitatum fit expulsionem. Nonnunquā uero & propter frigus accidunt halices & *oscitationes*, aliquando etiam propter cutis densitatem, aut resolutionem paucam, aut excitationem à somno immaturam. Vinum uero ad medium temperatum halicibus & *oscitationibus* est conueniens, cum non est ibi alia prohibēs causa. Quod uel Hippocratis testimonio comprobatur, qui libro 7. aphorismorum sic ait, Halyce, anxitudo, *oscitatio*, horror, uinum æquale æquali potum soluit ægritudinem. Vbi illud scire oportet, ut inquit Galenus, quod halycem nominauit, quā multi Græci halen appellant, deinde & quæ sit faciens hunc casum dispositio. Dicunt igitur ἀλίθυμ, id est, anxitudinem habere illos sanos, qui semper præsentibus molestantur, & ab uno negotio atque actione ad aliud

Oscedo.
Oscitatio.
Halyce.
Hale.
Anxitudo.
Pandiculatio.

Oscedo.
Oscitare.

ἀλίθυμ.

Aa

transeunt. Eodem modo & ægros illos anxios esse aiunt qui accubitus non perferentes, figuras euariant, quia semper præsens aggrauat eos. Hoc uero præcipue illis euenire consuevit, qui in ore uentriculi, quod nos abutentes uocabulo sæpe solemus stomachum nominare, humoris aliqua propria qualitas continetur, uentriculo molesta, quæ neq; plurima est, neq; in uentriculi fluitat cavitare, sed eam ipsæ imbibere tunicæ. Sed & oscitare sicuti & pandiculari, contenta aliqua in musculis per quos tales fiunt motus quos pandiculationes & oscitationes nominamus, uel humiditate flatuosa, uel spiritu flatuoso fieri est à nobis demonstratum. Horror autem prauis humoribus per cutem currentibus accidit. Liqueat autem quod nunc à nobis habetur sermo de horrore, qui ex corpore prouenit insalubri, et non de illo qui causam extrinsecus habet. Singula igitur hæc quæ dicta sunt, potus uini meracioris sanat. Moderatam autem temperaturam ipse monstrauit inquiens, Vinum æquale equali potum: aqua enim uidelicet uult uinum æqua portione temperari, ut hæc quidem pellat, & euacuet ex materia infestante quicquid cesserit uini motui cum impetu lati, reliquum temperet. Calefacit enim uinum, ut nouimus, corpus totum, & cito mouetur ad omnes partes, cum hoc quod omnes humores optimos reddit. Hactenus Galenus. Hic uiderint quid dicant qui oscedinem interpretantur oris graueolentiam.

Cum nitro piper & uinum tepidum iniice denti,
Sæpe chelidoniæ succo, uel lacte capellæ,
Sanescunt dentes, aut tauri felle iuuantur,
Aut acidi latices clauso uoluuntur in ore.
Manditur apta rubus gingiuis & bona labris.

Nitrum, piper, uinum. Cum nitro piper & uinum.) Idem medicamentum tradit Plinius in historia naturæ lib. 31. cap. 10. dicens: Nitrū prodest dentium dolori ex uino si cum pipere colluatur. Et hoc

ma

maxime ubi doloris causa fuerit humor frigidus pituitosus crassus & uiscidus, quem singula iam dicta calefaciunt, siccant, attenuant, extrahunt, detergunt & discutiunt, sicq; dolorem sedant. *Tepidum.*) Canon enim est in doloribus istis, ut medicamenta resoluentia et aperientia sint actu tepida aut calida, non tamen in excessu. Repercussiuua uero in causa nimis calida ad duos uel tres dies sint actu frigida, deinde fiant tepida, ne poros atq; meatus claudendo, materia intus detineatur & occludatur: autor Auicenna. *Chelidonia.*) Maxime radice eius. Nam, uti Galenus & Dioscorides aiunt, Radix chelidoniæ commanducata dentium dolores finit. *Lacte capellæ.*) Plinius lib. 29. cap. 10. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes. Sextus Plonicus, Ad motionem dentium, Capræ lacte mulgeat & dentes colluat, sæpius faciat. Nam cum substantiæ sit ab omni acumine & mordicatione sequestratæ, ut Auerrois scribit, dolores ibi existentes mitigat gargarisatum et in ore detentum. Quamuis Auicenna dentibus nocere tradat, ipsos corrodendo, concuando & consumendo, & proprie cum dens frigidæ sit constitutionis, quare post ipsum os colluere iubet cum melle & uino & oxymelite. *Tauri felle.*) Idem testatur Plinius inquiens, Efficax habetur & felle taurino collui dentes *Acidi latices.*) Acetum. Dioscorides: Acetum prodest dentium doloribus si calido colluantur: Et Mesue in capite corrosionis & perforationis dentium de eodem aceto sic tradit: Collutio oris cum eo est sublimis. Porro usus eius conuenientior esset si alijs commisceretur medicamenti quam cum solitarium administratur, sua enim essentia dentibus nocet. Vnde de usu eius & uirtute sic scribit Auicenna fen. 7. tertij: Acetum quidem quamuis sua essentia noceat dentibus, tamen quandoq; ponitur in medicinis dentium infrigidantibus & calefacientibus simul. In refrigerantibus quidem, quoniam refrigerat sua substantia & non penetrat. In calefacientibus uero, quoniam penetrat, & quoniã adiuuat

Canon.

Chelidonia.

Lac caprinum.

Felle tauri.

Acetum.

cum incisione ad resoluendum. Eius uero nocumentum est tunc fractum cum medicinis dentium quæ eis admiscentur. Quod autem dicit in refrigerantibus non penetrare, hoc non simpliciter intelligi debet, quod nullo modo penetret cum penetrandi uim subministrer, sed non tantum penetrat mixtum refrigerantibus eorum frigiditate penetrationem prohibente, quantum penetrat mixtum calefacientibus. *Rubus.*) De rubi generibus dicitur infra. Siccant rubi & adstringunt: ideoque uitijs oris accommodi. Vnde Auicenna, Rubi folia, inquit, quando masticantur, stringunt gingiuam & sanant alcola: & similiter fructus eius maturus, & succus fructus eius & foliorum ipsius sanat dolores gingiuæ, & succus foliorum eius sanat os calidum. Idem, medicinæ conuenientes alcola que sunt acuta, sunt sicut masticationes foliorum rubi. Et Dioscorides, Gingiuas confirmant, & oris sanant ulcera commanducata folia. Quin etiam succus ex folijs caulibusque expressus, mox in sole densatus dictis efficacius medetur. Fructus præterea succus in integra maturitate expressus, ad oris medicamenta accommodatus est. Sed & Plinius libro 24. cap. 14. de rubis sic scribit: Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoque ex eis mora bestijs uel hominibus cibos dedit: uim habent siccandi, adstringendi, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Et, caules eorum tunduntur teneri, exprimiturque succus, mox sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris potus aut illitus. Et oris uitijs etiam folia commanducata profunt & ulceribus manantibus. Et, per se in cibo sumpti, cymæ modo, aut decocti in uino austero, labantes dentes firmant. *Labrum.*) Labijs, Labrum proprie fluminis, lacus & similitum quæ aquæ superficie perluuntur, margo dicitur & extremitas: & per metaphoram labra quoque dicuntur tum oris tum aliarum rerum extremitates, quæ in homine etiam labia uocantur.

Len

Lentiscus, myrthusque emendant oris odorem. Quod uero assumpsit nomen de dente fricando, Ceruino ex cornu cinis est, aut ungula porcæ Torrida, uel cinis ex ouis, sed non sine uino, Muricis aut tosti, uel bulbi extincta fauilla, Ambitiosa putas, sunt ista salubria cunctis.

Lentiscus.) Dentium ac oris malis & foetori quomodo medeatur lentiscus, docet nos Dioscorides dicens: Foliorum decocto utiliter mobiles dentes colluuntur. Et uiridibus ex lentisco dentifricijs pro arundinea acu fricatione dentes utilius exteruntur. Resina eius que mastiche uocatur, miscetur hijs quæ exterendis dentibus conficiuntur. Cōmanducata oris halitum commendat, & gingiuarum tumores reprimat. Item Plinius libro 24. cap. 7. Decoctum lentisci gingiuas colluit, folia dentibus in dolore atteruntur, mobiles decocto colluuntur. Item ex lentisco dentifricium fieri cōsuevit, & dentiscalpia, hoc est, cuspides quædam purgandis dentibus accommodæ. *Dentiscalpia.* Martialis in apophoretis: Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspidis De fuerit, dentes penna leuare potest. Sed quia dentium cura olim ut delicatis probro dabatur, hinc quibus dentiscalpium semper est in ore, σκλινοτερον, id est lentisciarrofores dicuntur. *Myrthus.*) Myrthus duplex est, agrestis altera, de qua inferius dicitur cap. 32. Altera satiuæ perpetua seruans folia: cuius etiam duo genera sunt, ut tradit Columella libro 12. quorum alterum est nigrum, alterum album: quorum etiam nigrum, ut tradit Dioscorides, medicinæ utilius est quam album, & in eo genere multo magis montanum, semen tamen infirmius fert, Plinius lib. 23. cap. 9. Myrthus satiuæ candida minus utilis est medicinæ quam nigra. Semen odorem oris commendat uel pridie commanducatum. *Myrthus.* item, Medicinarum, quarum proprietas est generare in ore & uniuerso corpore odorem bonum, sunt sicut proprie teneritas myrti et thus et mastiche.

Aa 3

Huiusmodi autē omnia aromatica sunt, qualia esse oportet ea quæ tum oris tum aliarum partium foetore emendare & bonum odorem reddere debent. Quod si talia nō essent, ipsis tamē aromatica permisceri debēt, in causa quidem calida quæ refrigerant in frigida uero quæ calefaciunt, non semper calefacientia, ceu quidam aberrantes faciunt causam aliquando adaugentes. *Emendant oris odorem.*) Hoc est, Oris halitū tetrum ac foetidū, graueolentiamq; corrigunt, & commendatiorem beneq; redolentem efficiunt odorem. *Quod uero nom.*) Hoc est, dentifricium, quod à dentium frictione sic dictum est: & puluisculus quidam est candidandis dentibus comparatus, hoc est, quo dentes fricantur ut candidi fiant. Sunt autem omnia huiusmodi dentifricia uirtutis detergētis. *Ceruino ex cornu cinis.*) Quomodo in cinerem cremandū sit cerui cornu, docet Dioscorides lib. 2. sic: Secatur in frustra cornu, sectumq; in fissile crudum primo, mox luto circumlito operculo in fornacem conijcitur, uriturq; usq; dum albescat. Et huiusmodi cinis dentifricium est leuigandis dentibus utile, in quem usum confricandi eo sunt. Imō, ut Plinius libro 29. cap. 10. testatur, dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresq; eorum mitigat, siue infricentur siue colluantur. *Quidā efficaciorē ad omnes eosdem usus crudi cornus farinā arbitratur.* Dentifricia utroq; modo fiunt. Item Sextus Plat. Cornu, inquit, cerui cōbustū, dentes qui mouentur firmat, si eo pro dentifricio quis utatur. *Celsus lib. 6. Cornu rasum in aceto rite coctū cōtra dolores utile tradit. Ungula porce.*) Hoc est, ossa ex unguulis suū. *Plin. lib. & capite nunc dictis: Ossaq; ex unguulis suum combusta eundem usum præbent. Torrida.*) Cōbusta & incinerata. *Torrere proprie est urere. Vergilius: lam rapidus torrens sitientes Syrius Indos. Plinius, Si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Dicitur aliquando etiam de frigore sic catis & arefactis. Varro, Frigore torret. Cinis ex ouis.*) *Plin. libro*

Dentifricium
quid est unde
sic dictum.

Cinis cornus
ceruini.

Cinis ungule
porcine.

Torrere.

Cinis putami-
nis ouorum.

libro 29. cap. 3. Membrana putaminis ouorum detracta siue crudo siue decocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. *sed non sine uino.*) Postquā fricati sunt dentes, colluere etiam oportet ipsos cum uino maxime austero: hoc enim sordes per frictionem solutas detergit & abluit & dentes etiam confirmat, siq; exulceratū quid adest, illud quoq; purgat atq; emendat. Nam, ut Celsus ait lib. 6. Simul atq; uero pura ulcera esse cœperūt, lenis humor, interdū etiā quā optima aqua ore continenda est, prodestq; assumprum purum uinum. *Muricis tosti.*) Cinis muricis. *Plin. libro 32. cap. 4. Muricum cinis dentifricium est. Est autem murex ē conchiliorum genere ceu purpura, ē quorum sanguine tinguntur uestes infectu precioso. Bulbi extincta fauilla.*) Hoc est, bulbi cinis, qui etiam ceu aliorum cineres detergentis est naturæ. *Fauilla aut nihil aliud est quā cinis igne extinctus & desertus: sic dicta, quasi fouilla qd tectum ignem foueat: quum scintilla ardens sit quæ ē si lice exilire solet cum cæditur. Verg. Ac primū filicis scintillam excudit Achates. Oportet autem res ipsas quas autor hucusq; recensuit, adurere & in cinerem redigere, si dentifricij usum præbere debeant: nec modo in dentifricij usu, sed & in alijs quoq; permultis necessaria est & perquam utilis rerum adustio. Aduruntur autem, ut Auicenna canonis libro 2. scribit, propter unum quinque accidentium. Quorum primum est rei acuitas, ut illa frangatur & minuatur, ceu fit in adustione atramenti & colchotar. Secundum est rei uirtus non acuta, sed debilis, ut uigoretur illa & acuitatē acquirat, uti manifestum est in lapide qui in calcem comburitur. In lapide enim nulla est acuitas, postquam uero calx effecta est, acuitate participat, & illa nō modica. Tertium est substantiæ crassities, ut illa attenuetur & subtilietur, ceu fit in adustione cancrorum & cornus ceruini. Quartum est contritionis ineptitudo,*

Vinum.

Cinis muricis

Cinis bulbi.

Fauilla.

Scintilla.

Causæ adustio-
nis rerum.

ut ad conterendum præparetur, ceu fit in serico, quod in cordis confortatione exhibetur: quamuis enim incisum sit efficacioris uirtutis adusto, tamen quia incisum non sequitur minorationem partium sufficientē nisi cum labore, ideo potius aduritur. Quintum est substantiæ uis maligna & uenenosa, ut illa destruat & amoueat, & propterea comburuntur scorpiones, quos adustos contra lapidem exhibemus.

Exesos autem dentes si forte quereris,
Vre fimum muris, patulis & hiatibus adde,
Vel cinerem dentis ceruini extinguere aceto
Conuenit, atq; cauis immittere partibus apte.
Prodest & puluis lumbrici corpore tosto.

*Causæ corrosio
nis dentium.*

Exesos.) Corrosos & excauatos: quod fit aliquando propter usum rerum adurentium, aut dulcium ceu mellis, sacchari & similibus: aliquando uero propter tabem pituitam. Vre fimum muris.) Plinius lib. 30. cap. 3. testatur idem: Cinis è murino fimo inditus dentibus confert. Et hoc pituitam desiccando & dentē forte frangendo, sicq; ad facilem exitum præparando. Quamuis sine causa exiti mendii non sint, ut Celsus tradit libro 6. dicens, Si exesus dens est, festinare ad eximēdum eum nisi res coegit, non est necesse. Quod si dolor eximi eum cogit, & piperis semen cortice liberatū, & eodē modo bacca hedere cōiecta in id foramen, dentem findit, isq; forte stans excidet. Sed quia periculosa sunt talia & fallacia, melius est illa omittere. Nam, ut Guido de Cauliaco chirurgiæ suæ lib. 6. ait, medicinæ citra dolorem dentes eradicantes, multas dant promissiones, operationes autem paucas. Patulis hiatibus.) Cavitatibus & foraminibus dentium patentibus & apertis. Differt tamen patulum à patente, quoniam patulum dicitur quod semper patet, ut arbor. Verg. Titire tu patulæ recubans sub tegmine fagi: & aures patulæ, ut supra, Si uero in patulas animal penetrauerit aures. Patens uero

*Patulum.
Patens.*

uero dicitur quod ad tēpus patet & apertū est. Adde.) In de & immitte, ita tamen ne uicinos dētes attingat. Cinerem dentis ceruini.) Et hoc uirtute eadem qua prius dicta, uel uel quadam occultiore. Apte.) Rite, conuenienter, & ut Me sue dicit, cum cautela, ne alijs dētibz noceat, distinguendo inter dentem & dētem cum cera uel aliquo alio quod fit sicut ipsa. Vnde etiam Auicenna septima tertij ait, Et quandoq; ponitur in circuitu eius cera aut massa aut aliquid aliud distinguens inter dentem & inter dentes qui sunt in circuitu eius & carnes rubeas. Et hinc etiam Celsus alumen scissile administraturus, dicit id inuolutum in lanula demitti commodius esse: quia sic dente seruato dolorem leuat. Similiter & plani piscis, quæ pastinaca est et à Græcis trygon dicitur, aculeum tostum, deinde contritum, resina excipere & ita denti circundare iubet. Puluis lumbrici corpore tosto.) De hoc Plinius libro 30. cap. 3. sic prodit: Vermium terrenorum cinis exesis dentibus cōiectus ex facili cadere eos cogit. Integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa.

Ora perusta cibo sanabis lacte canino.
Sæpe etiam gelida gingiuas collue lymphæ,
Dentibus ut firmum possis seruare uigorem.
Si uero infandum proserpit ad intima uulnus
Permiscero salem parili cum pondere thuris,
Hinc tractato locum, miram experiere medelam,
Hæc siccata dabit molles & fracta farinas,
Huius & attritu tetrum mulcebitur ulcus.

Ora perusta cibo.) Solet non nunquam cibus calidissimus comesturis apponi, qui si per imprudentiam sic calidissimus assumatur, os & partes eius adurit, & pustulas, exulcerationesq; efficit non sine dolore, quibus nunc mederi docet lacte canino. Et idē etiā testatur Plinius inquires: Si feruentia os intus exusserit, lacte canino statim sanabitur.

Bb

Aqua frigida.

Gelida lymph.) Si quis dentes firmos & incolumes serua-
re, et à corruptione atq; dolore tutus esse uoluerit, is quoti-
die in matutinis cum frigida os colluat: utile enim hoc
erit & dentes incolumes conseruat, quemadmodum &
halitum custodit, orisq; odorem commendat, si uino
quàm optimo quando dormitumitur, colluantur ora.
Vnde Plinius libro 28. cap. 4. inquit: Mero ante somnos
colluere ora, propter halitus: frigida aqua matutinis im-
pari numero ad cauendum dentium dolores. At dicit ali-
quis: Quid agam, si dolor iam adest, num eadem frigida
uti possum? Respondeo quod præsentè dolore in causa
calida & maxime in doloris principio ut confluxus hu-
morum arceatur, uti possumus aqua non modo frigida,
sed & frigidissima, quæ repellat & stupefaciat. Ex eorum
enim summa quæ stupefaciunt absq; nocumèto, ut inquit
Auicenna, est aqua in frigidata cum niue in ultimo, & po-
nitur in ore acceptio post acceptiõnem donec stupefiat
dens, quare quiescit dolor omnino, quamuis quandoq;
fit addens in principio. Salem.) Quam uim contra oris
uitia habeat sal, docet nos Dioscorides medicinalis sylue
libro 5. dicens: Vtiliter inungitur sal contra tonsillas, co-
lumellamq; oris cum melle tostus, ulceraq; itidem quas
aphthas uocant. Humore diffluentès gingiuas & ulcerũ
phagedenas cum polenta emplastri modo imponitur.
De eodem Plinius libri 21. capite 9. sic tradit: Sal ulceribus
oris manantibus in linteolo conserpto, gingiuarum tu-
mori infricatus. Et contra scabriciem linguæ frictus, com-
minutusq;. Aiunt dentes nõ erodi neq; putrescere si quis
quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua do-
nec liquefcat. Sed quid de hoc tradat Celsus, haud abs re
fuerit etiam subiungere, qui libro 6. cap. 5. sic scribit de
cancro oris, ubi penitus malum descēdit: Quidam etiam
in acris aceti heminam frictum salem coniiciunt donec ta-
bescere desinat, deinde id acetum coquunt donec exicce-
sur, eumq; salem contritum inspergunt. Quoties autem

me

dicamentum iniicitur, & ante & post, os diluendum est
uel cremore lenticulæ, uel aqua in qua aut eruũ, aut oleæ,
aut uerbena decoctæ sint, sic ut cuilibet eorum paulum
mellis misceatur. Sed & diu continere utrumlibet, & id
bis aut ter die facere, pro ut uehemens malum est, necessa-
rium est. Thuris.) Thus, ut inquit Auicenna, consolidat
ualde & proprie uulnera recentia, & prohibet fraudulen-
ta dilatari, & est cõueniens ulceribus factis ex adustione.
Nec obstat quod calidum est, id enim modicũ est. Nam,
ut Galenus tradit, thus modice calet. Tractato locũ.) Hoc
est, locum ulceratum & ulcus ipsum cum dicto medica-
mento conspergito & cõfricato. Siccata.) Oportet enim
sicca esse & quæ in puluerem redigi debent, & quæ huius-
modi ulceribus inspergenda sunt medicamenta. Cum
enim humida sint ulcera, haud conueniens est illa mada-
facere, et humidum quid, excepto uino, infundere. Quod
& Hippocrates docuit in libro de ulceribus dicēs, Ulcera
madefacere quæcunq; ea fuerint, nisi uino, non oportet.
Nam siccum sano uicinius est, humidum uero non sano.
Ulcus enim humidum est, sanum aut siccũ. Molles farinas.)
Puluerẽ mollem et subtilẽ, qualis est farina. Oportet enim
medicamẽta ulceribus imponenda, in subtilissimũ pulue-
rem ac pollinem frangi, conteri & leuigari, ne asperi quid
insit. Mulcebitur.) Delinietur, mitigabitur & sanabitur.

Thus.

VVAE, FAUCIBVS, COLLO,

ET QVAE MOLLIENDA

sunt, medendis.

CAPVT XV.

VVAE.) Vua & malum et locum in quo id fit, Vua.
indicat. Est autẽ uua, quæ alio nomine columel
la quoque dicitur, pars oris inter tonsillas ulti-
mo palato dependens, & non in faucibus collo

Columella.

Bb 2

cata, ut quidam uolūt: quod uel ex Galeno palam est, qui libro primo de differentijs morborum uiam abscissam palati & non colli uel gutturis passionem esse ostendit. Et idem aperte pronunciat libro de utilitate partium 11. Est autem, ut nona tertij scribit Auicenna, substantia carnosa pendens super supremam partem epiglottis: sicut uelamen: cui ex morbis accidunt inflammatio & abscessus atque relaxatio. *Faucibus.*) Quemadmodum per uiam, ita etiam per fauces & malum & mali locus indicatur. Sunt autem fauces, quas Græci φάρυγγα dicunt, oris pars, & proprie spatium illud, quod est ante guttur & gulam, ut auctor est Galenus libr. de affectorum locorum notitia quarto, ubi ait: Fauces uoco internum oris locum, ubi simul conueniunt & gulæ & gutturis partes extremæ. In quo significato dicit etiam accipi ab Homero dū ait Vinum & frustra carnis humanæ per fauces Cyclopi erumpere. Neq; aliud apud Hippocratem significare tradit. Nā præfagiorum libro 3. exponens uerba illa Hippocratis, Angina autem grauissima est, celeriterq; enecat, si neq; in faucibus, neq; in ceruice quicquam apparet. Per ceruicem, inquit Galenus, collū intelligit: Fauces uero, aperiendo os, ac linguam comprimendo deorsum, euidentem amplitudinem, in qua gemina hostiola uisuntur, tum gulæ, tum etiam gutturis. Neq; etiam aliud per fauces intelligit Galenus libro de utilitate partium 7. cum ait: Tracheam arteriam per laryngā, id est guttur, pharyngi id est faucibus copulari: quanquam postea idem circa eiusdem tractationis libri octauii initia scribat, tracheam arteriā pharyngæ æquiuoce illi quæ est ante laryngā nominari. Sed hic de proprio & usitato pharyngos significato loquimur. Amplius quid sint fauces, ubi agit de musculis faucium, hijs etiam uerbis declarat, dicens: Spatium quoddam præiacet, commune gulæ ac gutturis, ad quod commune spatium utrunq; orificium terminatur. Vocant autem spatium quidem ipsum ἴσθμους, quoniam angustum est, &

Fauces.

φάρυγγα.

Isthmus.

ob-

oblongum. Corpus autē ipsum comprehendens φάρυγγα nominant, id est fauces, quibus utrinq; unus est musculus, qui & deglutitioni & locutioni obseruit. Cæterū pro faucibus Arabicæ translationes guttur habere solent, & sic etiam accipit Auicenna Canonis libro 3. fen. 9. cap. 2. dum ait, Per guttur intelligimus spatium illud in quo sunt meatus anhelitus & cibi. Per quos etiam meatus anhelitus & cibi intelligere oportet orificia ipsa tracheæ arteriæ atq; meri, non autem tota corpora. Certum enim est fauces non continere utrunq; meatum anhelitus & cibi, si per meatum anhelitus totā tracheam arteriam: per meatum uero cibi, totum meri intelligamus, quæ ad collum, non ad fauces attinent. Porro canonis libro 1. æquiuoce utitur hoc nomine guttur. Primum enim cum dicit guttur duo habere paria, quæ ipsum ad inferiora trahunt, per guttur intelligit tracheam arteriam: cum uero postea in fine capituli dicit, Gutturis uero musculi sunt duo musculi gutturosi apud gulam positi, in transglutendo adiuuantes, per guttur intelligit pharyngā, id est fauces, quas gurgulionem uocat Hali abbas. Hæc autem nominis gutturis hic æquiuocatio probari potest ex hijs quæ Galenus in suis de anatomice libris de quatuor musculis tracheæ arteriæ scribit, qui ipsam contrahunt angustantq;, & duobus faucium, qui tam uoci quàm etiam deglutitioni obseruiunt. Verū si proprie loqui uoluerimus, guttur non pharyngi aut faucibus accommodabimus, sed laryngi potius, id est, parti extremæ os uersus tracheæ arteriæ, quæ pars extrema ad pharyngā & fauces terminatur. In gutture autem, ut Galenus tradit, est lingula quam epiglottis Græci uocant, & à Plinio minor lingua, à recentioribus uero sublinguium, & ab Auicenna lingua fistulæ appellatur. Et hæc maxime proprium uocis instrumentum est. Etenim cum moderate & appetitur & committitur, uocem efficit: quāquam uocem reddi impossibile est, nisi uehementer spiritus egrediatur, id uero ad intercostales per

Guttur.

Epiglottis.

Lingua minor.

Sublinguium.

Lingua fistulæ.

Vocis instrumentum.

tinet musculos. Porrò apud Auicennam prima primi doct. 7. sum. 2. capite 11. epiglottis non est lingua minor à Plinio uocata, sed larynx, hoc est membrum cartilagineum, creatum, ut inquit, ut sit uocis instrumentum, quod quidem ex tribus compositum est cartilaginibus. Et hoc etiam de larynge Galenus libro de sanitate tuenda 6. non autem de lingua minore dicit. Neq; membrum hoc bronchus à Græcis, sed bronchi caput nominatur: quoniam, ut lib. 1. de locis affectis inquit Galenus, & ipsam arteriam bronchum nominant. Suntq; tum gulæ tum tracheæ arteriæ pori & orificia, non colli, sed oris partes, quoniam in faucibus continetur. Fauces autem licet sint in confinio oris & colli, ad os tamen magis uidentur pertinere, quemadmodum & palatum. Demum fauces Plinius summum gulæ nominat, quemadmodum postremum cui uenter adnectitur, stomachum. *Collo.*) Colli notio manifesta est. Fuit autem à summo rerum opifice creatum collum, gulæ causa & tracheæ arteriæ, quæ partes eius sunt: hæc anterior, illa posterior: hanc qua spiritum trahunt redduntq; animantia, Celsus asperam arteriam, Hali abbas iugulum, M. Varro libro de re rustica 2. gurgulionem uocat, dum ait: Hircus molliori pilo & potissimum albo, ac ceruice & collo breue, gurgulione longiore. Alij fistulam spiritalem, nonnulli arteriam uocalem, aliqui cannam pulmonis, alij canalē animæ, multum guttur appellant. Illam uero posteriorem, quæ inter fauces & os uentriculi media est, & qua cibus potusq; deuoratur, aliqui cibalem uocant fistulam, Plinius gulam, Celsus & qui post Aristotelis sæculum scripserunt, stomachum appellant, Aristoteles uero & ueteres Græci oesophagon, Auicenna & Arabes & horum imitatores nostrates, merin. Vbi animaduertendum est apud Plinium in omnibus ferè codicibus male transpositas esse has duas dictiones interior & exterior: sicq; legendum esse, ut exterior ad arteriam, interior uero ad gulam referatur: eritq; hæc

Bronchus.

Fauces

COLLUM.

Colli partes.

Trachea arteria.

Aspera arteria.

Iugulum.

Gorgulio.

Fistula spiritalis.

Arteria uocalis

Canna pulmonis

Canalis animæ.

Guttur.

Fistula cibalis.

Gula.

Stomachus.

Oesophagus.

Meri.

hec genuina et sincera Plinij lectio, Sub ea minor lingua epiglossis appellata. Opera eius gemina duabus interposita fistulis, exterior earum arteria ad pulmonem atq; cor pertinens, hanc operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si cibus ac potus in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera interior est, appellatur sane gula qua cibus atq; potus deuoratur: tendit hæc ad stomachum, inde ad uentrem: & reliqua. *Quæ mollienda sunt.*) Hoc est, ceruicis & colli & horum neruorum duricies, conuulsiones & rigores. Estq; in triplici differentia hoc malum, de quo Celsus medicinæ libro 4. sic scribit: A capite transitus ad ceruicem est, quæ grauibus admodum morbis obnoxia est: neq; tamen alius importunior acutiorq; morbus est, quàm is qui quodam rigore neruorum, modo caput scapulis, modo mentum pectori annectit, modo rectam & immobilem ceruicem intendit: priorem Græci opisthotonon, insequentem emprosthotonon, ultimum tetanon appellant: quamuis minus subtiliter quidam indiscretis his nominibus utuntur. Ea sepe intra quartum diem tollunt: si hunc euaserunt, sine periculo sunt. Omnia eadem ratione curantur, idq; conuenit. Hec ille,

Ceruicis rigores

Opisthotonos, Emprosthotonos.

Tetanos.

Ægrescunt teneræ fauces, cum frigoris atri
Vis subiit, uel cum uentis agitabilis aër
Vertitur, atq; ipsas flatus grauis inficit unda,
Vel rapidus clamor fracto cum forte sonore
Planum radit iter, sic est Hortensius olim
Absumptus, causis etenim confectus agendis
Obtineuit, cum uox domino uiuente periret,
Et nondum extincti moreretur lingua disertæ.
Ergo omni studio quæres inhibere dolorem.

Ægrescunt.) Inter uerborum formationes est & illa quæ *Ægrescere.* Inchoatiua dicitur uerborum species, quæ rem inchoatam, futuram tamen significat, & uim incipiendi duntaxat.

taxat in effectu habet. Hæc Sco sylaba terminantur, quorum quædam deducuntur ex appellationibus: sic, ex igne est ignescit, ex flamma flammescit, ex dumis dumescit, ex herba herbascit, ex ægro ægrescit. Et hæc perfecta non habent omnino, suntque coniugationis tertiæ: autor Diodorus. *Teneræ.*) Molles, & quæ facile à leui causa afficiuntur atque leduntur. *Cum frigoris.*) Enumerat primo causas aliquot affectionum quæ faucibus accidunt, inter quas potissimum est frigus, quod occurrens & fauces offendens, ipsarum substantiam condensat, humores in unum cogit ac comprimit, & membrum ipsum refrigerando & desiccando alterat, duriciemque & asperitatem, nonnunquam uero & tumores efficit non citra dolorem. Et hoc sæpius fit ubi cibus & potus assumitur frigidus, aut ubi aer occurrit frigidus, ceu fit hyeme: quæ, ut Celsus testatur libro 2. quicquid in faucibus mali contrahitur, irritat. Et quod Hippocrates libro 6. de epidemijs ait, Magnum frigus uenas frangit, tussesque ciet: quemadmodum & nix geluque & glacies conuertit, angitque adeo uti tonsillæ, præfocationes, collectionesque duræ creentur. Et in constitutionibus aquilonijs, ut idem tradit Hippocrates, qui aphorismorum libro 3. sic prædit: Si aquilonia præualuerit tempestas, tusses, fauces, alui duræ. Quem aphorismum exponens Galenus ait, In aquilonijs fiunt tusses, propter uidelicet instrumentorum respirationi obseruentium intemperiem, & propter faucium asperitatem, de qua nobis insinuauit adiungens uerbum illud FAUCES, ut subintelligeremus, patiuntur. Nam solet hoc modo loqui aliquando. Licet autem & simul duo coniungentes legere, fauces, alui duræ: ut nonnulli expositores legendum existimarunt. Nam fauces in aquilonijs constitutionibus apparent duræ, quoniã exiccantur ac refrigerantur, et uenter inferior dura excernit, & propter temporis constitutionis temperaturam quæ uergit ad siccitatem toto corpore exiccato. Nam, ut post idem inquit Galenus, cum frigidus

ac

ac siccus uentus sit aequilo, omnes corporis consumit superfluitates. Amplius Celsus libro 2. Ex tempestatibus, inquit, aequilo fauces exasperat. *Atri.*) Nigri, ab effectu membra enim quæ afficit, adurendo ad nigrorem perducit. Celsus libro 1. Frigus summam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. *Vis.*) Violentia & intemperies. *Subijt.*) Intrauit, penetrauit, & penetratione sua adussit. Vergilius Georgicon libro 1. Aut boreæ penetrabile frigus adurit. *Ventis agitabilis aer.*) Ponit nunc aliam affectionum faucium causam priori contrariam, Hæc autem est constitutio austrina, quæ humida est natura & calida, propter quod faucibus grauis est, & maxime quidem propter humiditatem, conferente tamen ad idem & caliditate. Cum enim humectet, ob id, quando fauces offendit, humiditatum excessus, superfluitatumque multitudo ad ipsas colligitur. Et quia calefacit, ob id etiam humiditates in capite collectas dissoluit & ad partes inferiores tum alias tum fauces colligendo fluere facit, ubi postea collectæ fluctiones atque firmatæ, ipsas inflammant, & intumescere faciunt, doloresque afficiunt. Nec modo fauces ipsæ & partes adiacentes talia patiuntur ab austro, sed & caput ipsum et sensuum instrumenta, imò & uniuersum corpus, & mens quoque ipsa male afficitur ab eodem, ut autor est Hippocrates libro aphorismorum 3. cum ait, Austri auditum hebetantes, caliginosi, caput grauantes, pigri, dissoluentes: quando huiusmodi tempestas præualuerit, talia in morbis patiuntur. Et post, Quotidianæ autem constitutiones, austrinæ dissolunt corpora, & humectant, auditum obtundunt, capita aggrauant, & uertigines faciunt, oculis atque corporibus difficilem motum præstant. Item Vergilius Georgicorum libro 1. Verum ubi tempestas, & cæli mobilis humor Mutauere uias, & Iupiter humidus austris densat, erant quæ rara modo, & quæ densa, relaxat, Vertuntur species animorum, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat Conciipiunt. Cæ-

Cc

Frigus.

Aequilo.

Auster.

terum quod dicit Serenus, VENTIS AGITABILIS AER, ex hoc manifesto patet non unum & idem esse ventum et aërem, ut falso putauerunt aliqui, sola ratione distinguentes ista, non autem substantia, cum tamen diuersa sint & substantia & ratione. Aër enim corpus est simplex & unū ex quatuor elementis mundi. Ventus uero est exhalatio calida & sicca, à sole & astris eleuata, & lateraliter transuersèq; nunc hac nunc illac mota & à nube debiliter repercussa. Et ex hoc nubem etiam aliud à dictis esse, cōtra eodem, clarum est. Nubes autem ex uapore fit qui calidus est et humidus, ut potentia aqua et facile à frigido densante & constringente in aquam conuertibilis. Sed de hac re copiosius Aristoteles meteororum libro 2. qui uolet, illic requirat. *Vertitur.*) Conuertitur & ad aliam ceu austrinam permutatur constitutionem. *Ipsas.*) Scilicet fauces & partes uicinas. *Flatus.*) Ventus. *Inficunda.*) Hoc est, humiditate afficit et humectat. *Rapidus clamor.*) Tertia causa quæ fauces lædit, est uelox, concitus, uehemens & impetuus clamor. *Fractio.*) Rupto, & qui non in eodem statu permanet, sed uariatur, & nunc cum impetu more eorum qui ira & furore, concitantur, erumpit: nunc paulisper intermittitur: demum iterum in nulla permanens consistentia, nunc impetuose agitatur, nunc quietius fertur, & continuo interpellitur, frangitur & interrumpitur, ad modum sonitus tubæ. Vergilius Georgicon libro 4. Et uox auditur fractos sonitus imitata tubarum. *Forte sonore.*) Sonitu magno, graui & uehemente. Vergilius: Magno ueluti cum flamma sonore Virgea suggeritur cōstis undantis aheni. *Planum iter.*) Fauces, guttur, & asperam arteriam, quæ spiritus uia sunt ac iter per quæ com meat. Et quāuis trachea arteria ex parte exteriori sit aspera, ut Celsus ait, ex interiori tamen, stomachi modo, leuis est. *Radit.*) Corradit, lacerat & exasperat. Idem refert Lucretius libro de natura rerum quarto dicens: Corpoream quoq; enim uocem constare fatendum est, Et sonitum

tum, quoniã possint impellere sensus, Præterea radit uox fauces sæpe, facitq; Asperiora foras gradiens arteria clamor. Vbi etiam neutro genere usus est dictione arteria, sic dicta, ἀπὸ τοῦ ἀέρος καὶ τῆς ἐπι, hoc est, ab aëre & seruando. *Sic.*) Propter nimium clamorem & uociferationē. *Hortensius.*) Q. Hortensius is est, qui suis tēporibus, uti Vale *Q. Hortensius.* rius Maximus tradit libro 5, ornamentum Romanæ eloquentiæ fuit: de quo idem libro 8. sic etiam scriptum reliquit, Q. autem Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, penē plus studij in eodem laborando, quàm in ipsa eloquentia affectanda impendit. Itaq; nescires utrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur, sic uerbis oratoris aspectus, & rursus aspectui uerba seruibant. Constat Aesopum, Rosciumq; ludicræ artis peritissimos, illo causas agente, in corona frequenter astitisse, ut foro petitos gestus, in scænam referrent. A. Gellius uero Atticarum noctium libr. 1. de eodem quoq; sic refert: Hortensius omnibus ferme oratoribus ætatis suæ, nisi M. Tullio, clarior, qui multa cum mundicia & circumspecte compositèq; indutus & amictus esset, manusq; eius inter agendum forent argutæ admodum & gestuosæ, maledictis, compellationibusq; probrosis iactatus est, multaq; in eum quasi in histrionem, in ipsis causis atq; iudicijs dicta sunt. Sed cum L. Torquatus subagreffi homo ingenio & infestiuo, grauius, acerbiusq; apud consilium iudicum, quum de causa Syllæ quæreretur, non iam histrionem eum esse diceret, sed gesticulariam Dionysiamq; eum notissime saltatriculæ nomine appellaret. Tum uoce molli atq; demissa Hortensius, Dionysia, inquit, Dionysia malo equidem esse, quàm quod tu Torquate ἀμουσος, ἀρροδίαιτος, ἀπρόσιτος. Hactenus ille. Existimatus est autem aliquādo Hortensius Ciceronis emulus, eius tamē scripta intra famam fuerunt. Meminit uiri clarissimi Cicero in oratione pro P. Sylla, Et memoriam eius, quæ maxima fuit in homine,

concelebrant Quintilianus & Seneca, neq; silentio præterijt Cicero in quæstionibus Tusculanis, & maxime in Bruto ad finē, ubi multa de eo reperies. *Absumptus.*) Consumptus, defatigatus et uiribus destitutus. *Causis agendis.*) Causis tutandis & tractandis apud iudices. *Martialis:* De clamas belle, causas agis Attale belle. *Confectus.*) Fatigatus, deficiens, & quasi suffocatus, interfectusq;. *Conficere.*) Conficere enim proprie interficere est. *Vergilius:* Nunc uulnus acerbum Conficit. *Obticit.*) Conticit & obmutuit, propter læsionem quæ ex uehementi uociferatione, faucibus & uocis instrumentis infertur. *Ingens enim clamor ingēs.*) Ingens enim clamor similem inflammationi circa membranā quæ faucibus & gutturi communis est, atq; gutturis musculos, parit affectum, propter quem cum immobiles redduntur uel claudentes uel aperientes guttur musculi: qui sic afficitur, obmutescet: cum uero uel difficulter mouentur, uel uibrant, uel tremunt, pro affectionis ipsius modo, uocis etiam fiet læsio. *Vox.*) Vox, inquit Aristoteles in hijs qui sunt de anima, est sonus aëris ab anima respirati, percussus ad uocalem arteriam, cum alicuius significationis imaginatione. Estq; solius animalis, tamen non omnis. *Vocis instrumenta.*) Est etiam uox uocalium instrumentorum munus. Instrumenta uero uocis sunt guttur, & musculi ipsum mouentes, atq; nerui, qui à cerebro ipsis uim deferunt. *Sermo uel loquela.*) Nec eadem res est uox & sermo siue loquela. Loquela enim, auctore Galeno de locis affectis libr. 4. munus est instrumentorum quæ sermoni deputata sunt, inter quæ lingua principatum obtinet, cui non parum conferunt, & nares, & labra, & dentes. *Domino.*) Hortensio. *Viuentē.*) Ad uocis nanq; defectum, non statim etiam uita tollitur. Vocis etenim usus haud necessarius est ad uitam. *Nondum extincti.*) Adhuc uiuentis. Quemadmodum enim ad uocis, ita etiam & multo minus ad loquelæ defectum, non statim uita tollitur: neq; etiam ad loquelæ defectū, uox ipsa aut aliarum expirationum aliqua tollitur, sed bene ad

ex

expirationis alicuius aut uocis uitium, loquela quoq; deperditur. *Morretur.*) Propter nimiam uociferationem lassata langueret & à loquelæ munio deficeret. *Lingua.*) *Lingua.*) Hæc enim loquelæ & sermonis instrumentum est præcipuum, articulatum uocem distinguens et loquendi usum præstans. *Diserti.*) Eloquentis & uiri clarissimi Hortensij. *Ergo.*) Propter mali periculum. *Inhibere.*) *Inhibere.*) Compri-
mere & sedare. Differt autem à Prohibere, quoniam hoc *Prohibere.*
commune est etiam ante rei inchoationem: illud uere de re iam inchoata dicitur.

Simplicibus lymphis confunditur aëreum mel,
Additur excussus niuea similagine furfur,
Decocta hæc clauso simul exercentur in ore.
Præterea fauces extrinsecus ungere prodest
Vrsino & tauri seuo carisq; remissis.
Omnia quæ geminis æquabis lancibus ante.

Simplicibus lymphis.) Aquæ puræ cui nihil alieni permixtū *Aqua simplex.*
est, qualis est ea quæ in communi hominū usu est, & bibit
tur, quæ maxime probata haberi debet, uti Columella scribit, sine quâ nemo nostrum uel prosperæ uel aduersæ ua
letudinis uitam proroget. Subiungit autem nunc Sere
nus faucium malis medicamenta, quorum primum in
tus applicandum & gargarizandum, est liquor & cremor
furfuris ex aqua & melle simul coctis. Cuius utilitas est
mollire, lenire, detergere, discutere & dolorem mitigare.
Aëreum mel.) Quod ex aëre decidit, & cuius materia ros *Mel aerium.*
est, & humor sublucanis temporibus in arborum folijs
concretus rosoidus & sapore melleus. Estq; duum gene
rum. Vnum in aluearibus apium opera congestum & elabo
ratum, & de quo agunt rusticæ rei scriptores, Varro,
Columella, & Vergilius, qui de eo dicitur quartū Geor
gicon librum sic inchoat: Protinus aerei mellis cælestia
dona Exequar. Et de hoc naturalis historię libro 12. cap. 12.
sic scribit Plinius, Venit hoc ex aere & maxime syderum

exortu, præcipueq; in ipso Syrio exsplendescente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis temporibus. Itaq; cum prima aurora folia a borū melle roscida inueniuntur, & si qui matutino sub diuo fuere, unctas liquoire uestes, capillumq; concretum sentiunt, siue ille est cæli sudor, siue quædam syderum salua, siue purgantis se aëris succus, siue aquæ est, & purus ac liquidus & suæ naturæ, qualis defluit primo. Nunc uero est tanta cadens altitudine, multumq; dū uenit fordescens, & obuiō terræ halitu infectus, præterea à fronde ac pabulis potus & in uterculos congestus apum, ore enim uomunt: ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, rotiesq; mutatus, magnam tamen cælestis naturæ uoluptatem adfert. Hactenus Plin. de melle aereo ab apibus congesto & elaborato: quod faucium uitij, ut lib. 2. testatur Dioscorides, & tonsillis medetur & anginis: imò, ut libro 22. tradit Plin. omnibus oris desiderijs utilissimum est, in quem usum gargarissatur & eo colluunt os. Alterum roris uel aëris mel quod super plātas coagulatur est quod in uascula tale excipitur & colligitur quale ex aëre decidit: Idq; etiā in duplici quasi differentia, Vnū duriusculum & saccharum ab antiquis appellatum: Alterum liquidius & mel roris aut aëris à Galeno uocatum, & de quo in tertio de alimentis libro sic scribit idem: Fit hoc in plantarum folijs, neq; tamen succus earum, neq; fructus, neq; pars est, sed eiusdem cum rore generis, nō ita tamen assiduo, nec copiose prouenit. Memini uero aliquando in æstate super arborum, fruticū, herbarumq; folia mellis quàm plurimum repertum fuisse, ut ludentes rustici dicerent, Iuppiter melle pluit. Præcesserat aut nox, ut per æstatē, satis frigida: nam tum anni æstiuum tempus erat, pridieq; calida & sicca fuerat aëris constitutio. Quam obrem peritis naturæ interpretibus halitus è terra atq; aquis prodeuntes, solis calore exacte attenuati ac cocti à frigore secutæ noctis in unum coacti & densati uidebantur.

Sed

Mel roris uel aëris duplex.

Sed apud nos raro id accidit, in mōte autē Libano quot annis persæpe, adeo ut expansis super terram uelleribus, mel à concussis arboribus decidens excipientes, ollas ac fictilia plena referant, uocantq; id roscidum mel, aut aëreum. Proinde liquet materiam ex qua mel generatur, rori congenerem esse. Videtur autem & ex plantis, in quarum folijs mel colligit, boni maliue quidpiā posse acquirere. Ideoq; laudatissimum in locis thymo alijsq; herbis ac fruticibus sicci temperamenti prædense confitis inuenitur, quia tenuioribus partibus constat mel in huiusmodi plantis collectum. Quoniam autem tenuium partium est, necessario etiam acre sentitur, ideoq; aluum ad excitationem proritat. Hæc ille. Ex cuius uerbis liquido constat mel aëreum, de quo ait, esse id quod Arabes & illos sequuti nostri temporis medici mannam uocant, & à Mesue ita quoq; describitur: Manna est ros supra plantas & lapides cadens, cuius materia est uapor qui eleuatur, cui accidit digestio & maturatio in aëre, quando est æqualis & fecundus lætis aspectibus. Diuersificatur autē secundum diuersitates rerum super quas cadit. Cadens enim super lapides est sicut guttæ paruæ quæ congelantur & fiunt sicut semen. Et cadens super plantas suscipit de uirtute plantarū et est cū permixtione particularum foliorum & florum. Educit choleram cum facilitate, & ipsa quidem lenit guttur & pectus & uentrem, & est sedatiua fitis. Hucusq; Mesue, cuius uerbis Arabum mannā idem esse cum Galeni melle aëreo, manifesto pater. Dico autē Arabum mannam, apud Græcos enim longe aliud significat, utpote, thuris pollinem. Porrò duriusculum illud quod saccharum ab antiquis appellatur, mellis speciem esse, uel Dioscoridis autoritate manifestum est, qui libro 2. cap. 73. post mellis tractationē sic ait, Vocatur & quoddam saccharum mellis genus existens in India Fœliciq; Arabia concreti. Inuenitur id in harundinibus concretionem suā salis simile, & quod dentibus subiectum salis

Mel aëreū Galeni idem cum manna Arabū.

Manna Arabiū aliud à manna Græcorum, ut quæ thuris pollin. Saccharum mellis species.

modo friatur. Cui & Galenus non dissona scribit libro de simplici medicina 7. inquiens: Sed & sacchar, ut uocant, quod ex India atq; Felici Arabia conuehitur, in calamis, ut aiunt, concrefcit. Est uero & ipsum mellis species. Nec idem Plinius ignorauit, qui libro naturalis historiae 22. ca. 8. de eo sic prodit: Saccharon & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile. Amplissimum nucis auellanæ magnitudine ad medicinę tantum usum. Et hoc est quod Archigenes mel harundineum & salem Indum uocat. Quo Indici salis nomine & à Paulo Aegineta libro 2. cap. 54. de asperitate linguæ uocatur cum ait: Et sal Indicus colore quidem & concretionem similis communi sali, gustu autem melleus. Et Auicenna Canonis sui fen prima quarti tract. 2. capite 23. de eodem sic ait: Et teneant in ore suo salem qui asportatur de India, & est in colore salis, & dulcedine mellis. Et summat de eo, secundum quod dixit Archigenes, quantitatem fabæ unius. Sed hæc de mellis speciebus & saccharo quod mellis species est, aliud tamē à nunc uocato zuccaro. Quod quale sit & de omnibus mellis speciebus ac manna ipsa, qui plura uolet, is legat quæ hac de re copiose satis scripserunt reconditæ eruditionis & exquisiti iudicij uiri & medici celeberrimi Ioannes Manardus epistolarum medicinalium libro 2. & post hunc Leonhartus Fuchsius paradoxorum libro 1. *Niueæ similagine.*) Simila candida & alba, quæ ex tritico fit laudatissima. Est autem simila siue similago, candor & delicæ farinæ triticeæ, ut Plinius scribit libro 23. Cuius laudes nec Martialis ipse tacuit hoc carmine: Nec dotes poteris similæ numerare, nec usus: Pistori toties cum sit & apta coquo. *Furfur.*) Triticeæ farinæ purgamentum. Plinius libro 22. capite 25. Tritici furfures tonsillis, faucibusq; gargarisatione profunt. *Vrsino ex tauri seuo.*) Hæc enim refrigeratas partes calfaciunt, aspredines leniunt, duricies molliunt

Mel harundineum.
Sal Indicum.

Saccharū aliud à zuccaro nostro.

Simila
Similago.

Furfur.

Adeps uersi ex tauri.

liunt & humores discutiunt. *Ceris.*) Ceræ usus ad multa necessarius, nec usus eius quos mixta alijs præstat, enumerare medicina possit. Estq; aliorum medicamentorum materia. Discutit autem atq; emollit: unde Celsus libro 5. inter discussoria medicamenta ipsam quoq; cõnumerat, inter mollientia uero tum ceram tum seuum & adipem. Sed quomodo fiat cera, docet Columella libro 9. cap. ult. Plinius libro 21. cap. 14. & Palladius libr. 7. cap. 7. *Remissis.*) Dissolutis & liquefactis. Vergilius: Nā frigore mella Cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit. *Geminis.*) Binis. Libra enim binas habet lances, unde & bilances aliquando dicuntur. *Aequabis.*) Aequo pondere mensurabis & accipies. *Lancibus.*) Lances libræ sunt partes, quibus pondus & res ponderanda imponuntur. Persius Satyra 4. Scis etenim iustum gemina suspendere lance Ancipitis libræ, rectum discernis, ubi inter Curua subit, uel cum fallit pede regula uaro. Libra autem instrumentum est quo res cum lancibus ponderantur, & alio nomine bilancem uocant. Instrumentum uero quo res sine lancibus ponderantur, statera dicitur. At trutina proprie foramen est in quo examē regitur, Persius: Examenq; improbum in illa castiges trutina. Examen uero dicitur proprie lingua qua trutina regitur, Vergilius: Iuppiter ipse duas æquato examine lances. Accipitur etiam lanx, quæ & langula à latitudine dicitur, pro uase escario. Iuuenalis: Aspic quam magno distendat pectore lancem. Est deniq; uas diuinis aptum lanx. Ausonius: Thuribula & pateræ, quæ tertia uasa deum Lanx. *Ante.*) Scilicet priusquam simul commisceas.

Disce etiam miram ex humili medicamine curam,
Ac cyatho mellis iungas agreste papauer,
Decoctumq; simul mandes, mansumq; uorabis.
Crinitæ porri radices quinq; coquantur,

Hinc aqua non feruens uoluatür fauce sonora,
Nec tamen in stomachũ descendat gutta patẽtem.

Humili.) Non precioso, sed quasi uili & plebeio, quod uel pauperrimo cuiq; ad manus sit citra expensas magnas. *Cyathus.)* Hoc est uncijs duabus & semis, quę faciũt drachmas uiginti: licet Plinius naturalis historię libro 21. cap. ultimo, cyathum pondere in se cõtinere dicat drachmas decem, quũ ait, Cyathus pendet per se drachmas decem. Sed si Africano credimus, cyathus non tantum decem sed plures etiam continet drachmas, easq; non una differentia, sed diuersis iuxta rerum diuersitatem. Nã cuiusq; materię mensurarum pondere plurimę sunt differentię.

Congius pro chus.) Vnde cum Congius siue chus sextariorum sex sit, pondere autem, ut Africanus tradit, uini quidem quatuor & decem librarum, olei uero nouem, mellis autem quinque & decem, Sextarius autem cyathos contineat duodecim. Nam quẽadmodum uncia librę, ita cyathus sextarij pars est duodecima. Hinc est quod sextarius uini pondere facit libras duas & uncias quatuor: olei, libram unam & semis: mellis, libras duas & semis. Cyathus uero uini facit uncias duas, drachmas duas & scrupulos duos, hoc est drachmas decem & octo & scrupulos duos. Cyathus olei unciam unam & semis, quę sunt drachmę duodecim. Cyathus mellis uncias duas & semis, hoc est drachmas uiginti. Vncia siquidem drachmas continet octo,

Drachma.) drachma uero scrupulos tres. *Agreste papauer.)* De papauerum generibus dictum est in superioribus. *Agreste il-*

lorum, ut Plinius etiam testatur libro 18. in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Et, ut idem libro 20. inquit, papauer syluestre decoquitur & bibitur contra uigilias, eademq; aqua fouet ora. Et hoc quoniam in fauces destillationes cõpescit. *Crinitę porri radices.)* Vocat porri radices crinitas, quasi capillatas, quoniam multas paruas radículas tanquam crines et pilos ex se habent dependen-

tes

tes. Quod autem ad naturam eius attinet, Porrũ, ut Dioscorides libr. 2. tradit, purgat fauces & animę canalem in cibo sumptum. Verum stomacho nocet. Quare Serenus decoctum eius gargarisari tantũ iubet, & ita quidem nequid de ipso in stomachum transmittatur propter nocuum mentum quod illi infert. *Non feruens.)* Sed egelida & tepida. *Stomachum patentem.)* Ventriculum apertum & am-
Stomachum.
plum, hoc est, corporis cavitatem quę cibum recipit & in qua prima concoctio perficitur. In quo significato stomachi uocabulo utuntur etiam nostri temporis medici: nec non Plinius quoq; & interdum Celsus, licet hic etiam progula accipiat.

Si uero adflictam languor defecerit uuam,
Tunc horas aliquot pronus recubare memento,
Aut illam puluis tostĩ releuabit anethi,
Aut cinis ex cochlea, uel torrida brassica flammis.
Ast angina nitro mixtum sale poscit acetum,
Quod refert clauso uersatum agitare palato.

Si uero adflictam.) Docet nunc affectionibus & relaxationi uuę medicari. Descendit enim aliquando cum inflammatione & dolore, tuncq; quoniam sine periculo præcidi non potest, terrori est: quod Celsus etiã testatur libr. 6. dicens: Uuę uehemens inflammatio terrere quoq; debet. Aliquando uero omnem citra inflammationẽ est, tuncq; si ultra iustum modum deducitur, pituita causa est, hæcq; leuior est prima & curę facilioris. *Pronus.)* In uentrem *Pronus cubitus.* ac faciem uersus, estq; pronus contrarius supino. Plinius *Supinus.* libro 28. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, nec modo tussibus sed & uulę relaxationi, ut hic nos docet Serenus. *Puluis tostĩ anethi.)* Cinis anethi, Plinius *Cinis anethi.* libro 20. Cinis anethi uuam in faucibus leuat. Imò suffumigatio, ut nona tertij scribit Auicenna, cũ ramis anethi, est ex eis quę constringunt uuam ualde. *Cinis ex cochlea.)* *Cinis cochlearum.* Idem testatur Plinius libr. 32. Testę ostreorum cinis uuam rum.

Cinis brassicæ. fedat & tonfillas admixto melle. *Torrída brassica flammis.*) Hoc est, igne combusta & in cinerem redacta brassica, id est, cinis brassicæ. Plinius libro 20. cap. 9. Radicum cinis uuæ in faucibus tumentis tactu medetur. *Ast angina.*) Pōnit nunc remedium cōtra anginam, quæ quid sit & quorū eius genera, paulò altius repetendum ex Galeno, qui de locis affectis libro 4. cap. 5. sic scribit: Præterea in præfagiorum libro uidetur Hippocrates anginæ nomine appellare omnes affectus gutturi accidentes, quos spirandi difficultas comitatur. Inquit enim: Angina periculossima est, celeriterq; enecat, si neq; in faucibus, neq; in ceruice quicquam apparet, si dolor uehemens est, si uix spiritus trahitur, etenim eodem die iugulat, licet interdum usque ad alterum aut tertium aut etiam quartum protrahatur. Quæ uero in reliquis, non minore quidem dolore afficit, in faucibus uero tumorem, ruboremq; excitat, superiori nō minus periculosa est, sed longius spatium habebit, præcipue si uehēmēs fuerit rubor. Sed tum præcipue malum prolongatur, cum non solum fauces, sed ceruicem quoq; rubor occupat. Maxime uero potest ab ea secunda ualendo contingere, si rubor simul & ceruicem & pectus comprehendat, neq; ad interna reuertatur erysipelas. Igitur ex hijs uerbis haud dubia coniectura est, omnes affectus qui huic loco accidūt, si spirationem quoquo modo reddant deteriore, ab ipso cynanchas (id est, anginas) nominari. Nondum solitis medicis cynanchen per c. synanchen uero per s. nominare: tantum abest, ut uel paracy-
Paracynanche. nanchen uel parasynanchen dicerent. Quippe tum pri-
Parasynanche. mum homines res ipsas neglexerunt, cum nimio studio
Nomina quæri nomina quære inciperent. Iraq; quatuor inuentis no-
res negligi. minibus, quatuor affectus significari dicebant. Ac notas ipsorum tradere aggressi, genus illud quod supra tractauimus, quum sermonem ex libro uulgariorum morborum secundo explicarem, omnino dereliquerunt. Atq; quatuor, hæc sunt quatuor eorum genera. Primum ubi fauces in-
 flam

flammanur. Fauces uoco internū oris locum, ubi simul *Fauces.*
 conueniūt & gulæ & gutturis partes extremæ. Alterū cum ²
 neq; fauces, neq; reliquæ oris partes, neq; etiam externa-
 rum partium ulla inflammata uidetur, laborans tamen
 suffocationis periculum in gutture sentit. Tertium ubi ex ³
 trinsecus circa fauces inflammatio apparet. Quartū ubi ⁴
 gutturis partes, tum externæ, tum interiores similiter af-
 fectæ sunt. At superest adhuc alius ceruicis affectus, quem ⁵
 ipsi silentio præterierunt, ubi ad anteriores partes uerte-
 bræ luxantur, & quidem solis interdum musculis, qui cū
 ipsis communicant, tumore præter naturam affectis, uel
 nato ibi tuberculo, interdum etiā faucibus pariter uitia-
 tis. Nonnunquam musculis quoq; quibus fauces guttu-
 ri iunguntur. Quinetiam proprijs aliquādo gutturis mu-
 sculis, qui ipsum aperiunt oblectis. Per omnes id genus af-
 fectus, spirandi quidem difficultas oboritur, sed citra suf-
 focationis periculum, laborantes difficulter deglutunt
 atq; dolore afficiuntur, idq; præcipue, cum potus eis per
 nares resilit. Hactenus Galenus. *Nitro sale.*) Quid sit sal *Sal nitrum.*
 nitrum, dictum est in superioribus. Est enim nihil aliud
 quàm nitrum quod sali easdem uires habet, quare etiam
 non minus quàm sal ipse ad anginas ualet. Utiturq; nitro
 cum alijs tum suffumigando tum gargarissando Hippo-
 crates libro 2. de morbis. De sale sic tradit Plinius libr. 31.
 Sal quicunq; ad anginas ualet, amplius cum oleo & ace-
 to, eodem tempore extra fauces illitus cum pice liquida.
 Item Corn. Celsus libr. 4. Efficacissimusq; est hic quoq;
 ait, salis calidi succus. *Acetum.*) Auicenna fen 9. tertij: Et
 scias quod inceptio gargarissando cum aceto cum incipit
 passio uuæ aut synanches est ex eis quæ repellunt & pro-
 hibent attractionem humiditatis plurimæ, & est cum eo
 prohibitio eius quod eueniet.

At si ceruices, durataq; colla rigebunt,
 Mira loquar, geminus mulcebitur unguine poples,

Hinc longum, pariter nervos medicina sequetur.
Anseris aut pingui torrentia colla fouebis.
Illinitur ualido multum lens cocta in aceto.
Aut caprae simus ex bulbo, aut ceruina medulla,
Hoc etiam immotos flectes medicamine nervos.

Ceruix. At si ceruices.) Docet nunc ceruicis & colli affectionibus mederi. Est autem ceruix colli pars altera, grauibus admodum morbis obnoxia, de quibus iam dictum est. *Rigere.* gebunt.) Rigere est frigere, & metaphorice indurari, contrahi & distendi. Nam quæ frigent, ea quoque horrent & indurescunt. *Mira.*) Rem admirandam, propter medicamenti uim & loci qui dolet & eius qui inungitur distantiam & conuenientiam. *Geminus.*) Vterque. *Mulcebitur unguine.*) Illiniatur, & inungetur. Vnguen dicitur omne illud quod succum habet, siue omnem succum, ex quo aliquid ungi potest. Plinius, Epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt: ceruini cornus cinis scabrics eodem unguine sanat. Aliquando tamen pro axungia uel seuo accipitur. Palladius: Sumes tantundem unguinis, quod uocamus axungiam uel seuum. De axungia sic scribit Plin. lib. 28. cap. 9. Tantaque est uis axungia, ut genibus etiam adalligata redeat in os sapor, ea quæ expuere uideantur. Mollit autem, excalfacit ac discutit. Nec modo unguen hoc poplitibus inunctum ceruicis dolores sanat, imò sine unguine aliquo sola fricatio etiã poplitum idem agit, si Plinio credimus, eiusdem libri capite 6. dicenti, In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum dolore, prodest. *Poples.*) Poples dicitur genu ipsius posterior incuruatio: sic dicta, ut uolunt, quod post plicetur. Vnde & Plinius poplites alternis genibus imponi dicit. Dicuntur etiam poplites, nerui crurum posteriores, flexuraeque suffragium. *Hinc longum.*) Hoc est, magnum est interuallum & distantia longa à ceruice ad poplites, & e conuerso: quare non immerito mirum cupiam uideri potest

test, quomodo medicamentum in uno membro quopiam inunctum, in alio tamen multum distante effectum suum producere possit et uim suam exercere, illudque per sanare. *Pariter nervos med.*) Hoc est, similiter quemadmodum nerui à collo ad poplites descendunt, ita eadem uia per nervos medicina à poplitibus ad collum ascendit, & e conuerso. *Anseris pingui.*) Docet nunc quare collum ipsum inungendum sit: *Anseris adeps.* & hoc cum adipe anserino: qui tenuium est partium & ob id altius descendit. Calefacit autem, mollit & discutit, quemadmodum & alij adipēs omnes. Quod si quis anserinum adipem habere non poterit, is Celsum sequatur, qui uetere oleo: si id non est, Syriaco: si ne id quidem est, adipe quam uetustissima ceruicem & scapulas & spinas perfricare iubet. Fricatio enim cum omnibus in homine uertebis utilis sit, tum his precipue quæ in collo sunt. Ergo die nocteque interpositis tamen quibusdam temporibus hoc remedio utendum est. Dum id intermittitur, imponendum malagma aliquod ex calefacientibus. Cauendum uero precipue frigus: similiter utilissimum esse tradit humido sale fouere ceruices. Porro ubi leuatus est dolor, mouerique ceruix coepit, scire licet cedere remedijs morbum. *Torrentia.*) Rigentia & indurata. *Fouebis.*) Inunges. *Valido.*) Acri & multum acido, & ut Plauti uerbo utar, acidissimum. *Lens.*) Lens, *Lens, tis.* legumen est uile ac plebeium, pauperum ac tenuium cibis. Lens in aceto decocta duricies discutit, autore Dioscor. lib. 2. *Capra simus ex bulbo.*) Idem testatur Plin. lib. 28. cap. 10. dicens: Dolorem inflexibilem, opisthotonon uocant, leuat urina caprae auribus infusa: aut simum cum bulbis illitum. An autem sine mendâ opisthotonon hoc loco legi possit, iudicent alij: ego tamen non potius legendum censeo: in quo æqualiter & ante & retro fit tertio, & is maxime et proprie inflexibilis est. *Caprae.*) Capras à carpendo dictas autor est M. Varro lib. de re rust. 2. ca. 3. cum ait, Studiose enim de agrestibus fruibibus pascunt, atque in locis cultis uirgulta carpunt: itaque à carpendo caprae nominatae. Ob hoc in le

ge locationis fundi excipi solet, ne colonus capra natum in fundo pascat. Harum enim dentes inimici sationis: quas etiam astrologi ita receperunt in coelum, ut extra limbum duodecim signorum excluderint. Sunt duo haedi, & capra non longe a tauro. *Ceruina medulla.*) Plinius, Ad omnia eadem valet medulla ceruina illita: calefacit enim, discurit & mollit. *innotos flectes.*) Hoc est inflexibiles, rigentes & contractos induratosque reddes mobiles et flexibiles.

Quos autem uocitant Tolles, attingere dextra

Debebis qua grillus erit pressante peremptus.

Tolles, tonsilla Glandula. Amygdala. Antiades. Paristhmia. mala. Isthmi. Tolles.) Ponit nunc remedium contra tonsillas quas ipse tolles uocat, Celsus glandulas, Auicenna & recentiores medici amygdalas, Graeci autem antiades, & ab isthmo paristhmia. Sunt autem tonsillae a lateribus hypoglottidis, quae sub adherent lingua est, prominentes carnes, quibus subiacent, rubedine quidem confimiles, uerum auctiores, orbiculatioresque, *μύλα*, id est mala, uocata. Et non solum partes has indicant, sed & malum quoque ipsas infestans. Vnde Galenus in expositione aphorismi Hippocratis, cuius initium est, Cum uero iam magis adoleuerint, tonsillae. Tonsillae, ait, sunt locorum ad isthmum attinentium inflammationes. Hic autem per isthmum oportet intelligere partem illam quae os et gulam interiacet, quae per metaphoram quandam ita nominata ab his qui proprie dicuntur Isthmi. Sunt autem angusti quidam terrae transitus inter duo maria sitae. Haec autem tonsillae sunt non nunquam solius tunicae, uentri ac gulae, & faucibus, totique oris communis inflammationes, non nunquam uero & subiecto rum ipsi musculorum. *Dextra.) Manu. Grillus.)* Grillo, ut Plin. in hist. naturalis lib. 29, circa finem tradit, magnam auctoritatem perhibet Nigidius, maiorem magi, quonia retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Is, ut idem Plin. capite tertio libri trigesimali prodit, faucium asperitatem et destillationes lenit extra infricatus. Aut si quis manibus quibus eum contriuerit, tonsillas attingat, sanabitur.

Tussi

TVSSI ET CHOLERAЕ

MEDENDIS.

CAPVT XVI.

NOXIA si penitus cholerae sauire uenena
Perspicias, cocta lactucae fronde leuabis,
Proderit & caules assumere saepe madentes.

Tussis. Tussis est motus naturae expellere conantis nocuum a pulmone & membris illi continuis atque propinquis, e quorum numero inter alia sunt guttur ac fauces, quarum asperitate & exulceratione non nunquam tussis accidit. Vnde Celsus ait, Tussis ferè propter faucium exulcerationem molesta est, quae multis modis contrahitur. Itaque illis restituta, ipsa finitur. Solet tamen interdum per se quoque male habere, & uix cum uetus facta est, eliditur: ac modo arida est, modo pituitam citat. Estque tussis pectori, ut Auicenna dicit, sicut sternutatio cerebro: & completur cum dilatatione pectoris & constrictione eius & motu uelaminis. A tussi fit tussedo & pertussis, id est continens tussis & inueterata, quae uix unquam curationem admittit, & qua plurimi intereunt. *Cholera.)* Choleram Galenus acutissimum malum esse scribit, quod cum multa & immodica bilis deiectione & uomitu fit, & in quo surae contrahantur, & membrorum algeant extrema, & uenarum pulsus fiat exigui & incerti. Fitque, ut Paulus Aegineta dicit, ex continua ciborum cruditate in stomacho inherere obingurgitationes nimias, aut prauos redundantes humores. Hoc malum Celsus libr. 4. longius describit huius uerbis: Cholera commune stomachi atque intestinorum uitium uideri potest. Nam simul & deiectione & uomitus est, praeterquam haec inflatio est, intestina torquentur, bilis supra infraque erumpit, primum aquae similis, deinde ut in ea recens

Decima tertij.

Tussedo.

Pertussis.

Cholera.

Ec

caro lota esse uideatur, interdum alba, nonnunquam nigra uel uaria. Ergo eo nomine morbi hūc cholera Græci nominarunt. Præter ea uero quæ supra comprehensa sunt, sæpe etiam crura manusq; contrahuntur, urget sitis, anima deficit; quibus concurrentibus non mirum est, si subito quis moritur, neq; tamen ulli morbo minori momento succurritur. De hac etiam copiosius Auicenna fen. 20. tertij, apud quem tamen corrupto uocabulo Colirica legitur pro cholera. Et æui nostri medici bilem quæ Græce *χολή* chole dicitur, perperam uocant cholera. *Noxia uenena.*) Humores prauos & perniciosos cholera efficiunt. *Pemitus.*) Omnino & uehementer. *Costa lactucæ fronde.*) Folijs lactucæ coctis. Refrigerat enim lactuca & bilem effervescentem compescit; aguntq; id tum folia ipsa tum caules eius, quare etiam subiungit, Proderit & caules assumere sæpe madentes, hoc est, thyrsos ac stipites lactucæ humentes & coctos. Et idem etiam testatur Plinius nat. hist. libro 20. cap. 7. dum inquit, Lactucas in cholera coctas patellis dederunt: ad quod utilissimè quàm maxime caule, sed amaræ. Quidam lacte infundunt: deferuefacti hij caules & stomacho utilissimi traduntur.

Interdum fauces tussis quatuntur atroci,
Allia tum fumis decocta & melle peruncta,
Semina uel raphani permixto dulcia melle,
Aut si fraxinea semen de fronde reuellis,
Integriora uora, uetitus contingere dente,
Ouum melle teres domitum feruentibus undis,
Marrubiumue potēs, hæc faucibus optima fumes,
Frenabisq; grauem facili medicamine tussim.

Quatuntur.) Concutiuntur, & exasperantur. *Atroci.*) Graui, molesta & uehemente. *Allia.*) Allium, ut Hippocrates libro 4. de ratione uictus in acutis tradit, pectus calefacit. Porro quod hic Serenus de allijs ex melle, id Plinius de

de iisdem cum adipe uetusto uel lacte decoctis & assumptis contra tussim testatur. Dioscorides uero, simpliciter fauces ad uocem clariores reddere, et ueterem tussim tum crudum tum coctum lenire tradit. Et Celsus, ubi sicca tussis est & uehementissime urget, prodesse dicit sorbere cum spica allij contriti duos uini cyathos, & aliquando cibum acrem ut lac cum allio coctum. *Peruncta.*) Illita, intincta & immersa. *Semina raphani.*) Nam fortius quod est in ipso, ut tradit Auicenna, est semen ipsius. Verum quod Serenus specialiter de semine, id alij simpliciter de radice referunt. Dioscorides, Estur elixus utiliter contra ueterem tussim, & quæ crassa in pectore concresecunt. Plinius, Ad tussim etiam mane ieiunis raphanus prodest cum melle. *Fraxinea semen de fronde.*) Fraxini semen quod frondi ac folijs adnascitur. Nam, ut Plinius etiam tradit, semen folijs fraxini inest. *Integriora.*) Hoc est, integra & non fracta; quare subdit etiam, Uetitus contingere dente. Nisi ut manu scriptus codex habet una sublata litera legere malueris Interiora, quo amoto cortice interior nucleus solum deuorandus esse intelligatur, & nihilo secius idem quoq; integer dentibus non fractus aut commolitus. *Ouum melle teres.*) Idem medicamentum docet Plinius libr. 20. cap. 3. dicens: Datur oua & tussientibus cocta & trita cum melle. Amplius, eodem autore, prodest tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur, thoracis destillationibus, faucium scabrie. Et Auicenna, Conferunt, inquit, oua sorbilia asperitati pectoris & pulmonis & gutturis & tussi & pleuresi & ethicis et raucedini uocis ex caliditate & stricturæ anhelitus & sputo sanguinis, proprie cum sorbetur uitellus eorū tepidus. Nam melius, quod est in eis, est uitellus qui ad caliditatem temperatam tendit. Sed hæc medicina potissimum ualet ubi febris abest, teste Celso qui ait, Si abest febris, & molle quoq; ouum dari potest potui. *Domitum feruentibus undis.*) Hoc est, coctum. *Marrubium.*) De marrubio sic tradit *Marrubium.*

Dioscorides libro 3. Dantur cum melle tabidis, tussientibus, suspiriosisque siccata marrubij folia & semen tum in aqua decocta, aut ex uiridibus expressus succus. Et Plinius libro 20. cap. 22. Marrubij folia, inquit, & semen contrita profunt contra tussim ueterem. Et, Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Celsus item marrubij succum contra siccam tussim assumere iubet. Et Apuleius, Herbam marrubium, ait, decoque cum aqua, et dato bibere eis qui grauiter tussunt, sanabuntur mirifice.

DIGESTIONI ET STOMACHO.

CAPVT XVII.

QVI stomachum regem totius corporis esse
Contendunt, uera niti ratione uidentur.

DIGESTIONI.) Quoniam nec alit, nec in corpus it cibus, ni prius exuperati extraneaque qualitate omni sit exutus, ideo quam maxime necessaria est eius digestio & concoctio, quae triplex est. Vna & prima quae in ore habet initium, fit autem in stomacho, & perficitur in intestinis, à qua superfluitas secernitur crassior & seculentior. Altera et secunda incipit in meseraicis: fit autem in hepate, & perficitur in uenis crassioribus, à qua sequestratur superfluitas aquosa in urinam. Tertia uero incipit in uenis minutis, & fit in capillaribus, completur autem in capillarium extremis, cuius superfluitas subtilior etiam per sudores se uocatur. Fit autem in prima digestione ex cibo chylus: in secunda ex chylo chymus: in tertia ex chymorum globo humiditas prima & ἀνώυμος, id est in nominatus humor. De prima harum agit hoc loco Serenus, & per digestionem intelligit concoctionem, qua cibus à natuo calore in stomacho coquitur. Aliàs enim digestio Galeno est quam

Digestio triplex.

Digestio.

quam Graeci ἀνάλωσις uocant, hoc est, concocti iam cibi distractio ac distributio quae à natuo calore in totum corpus eiusque partes, cum propria mutatione et confectione fiat. Cæterum nostra ætate hos diuersos naturæ motus miscemus, et digestionem pro concoctione, quoniam eam sequitur, quotidie & passim appellamus: quamuis, uti Galenus docet, diuersam in natura finem habeant concoctio & digestio. (Stomacho.) Dolore stomachi, qui inter grauissimos connumeratur à uetustioribus: quamuis, ut Plinius libro 25. ait, Qui grauissimi ex morbis sint discernere, stultitia prope uideri potest, cum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ, proximū stomachi, tertium eorum qui in capite doleant. Intelligit autem Serenus per stomachum, non gulam aut os uentriculi, uti Galenus, Plinius & aliquando Celsus, sed uentriculum ipsum, cibi receptaculum, duabus maximis constantem partibus, quarum altera superior gulæ continua ex multis contextitur neruis sensifis, altera uero huic continua, ad intestinorum usque exortum extenditur, quod intestinum primum est: sic dictum, quia ex pyloro primum exoriatur, aliàs quia ad longitudinem 12. digitorum extenditur *ἡ δωδεκάδακτυλον*, id est duodenum uocatum. Pyloron autem, quod Auicenna portanarium uocat, ima uentriculi pars est, cui *ἡ κρησις* hoc est exortū intestinorum primum continuatur. Et in dicta iam significatione stomachum nostra quoque ætate accipimus. (Qui stomachum regem totius etc.) Haud perperam nec absurde, sed quæ optime et cum ratione sentire illos qui stomachū uniuersi corporis regē adstruunt, uel ex analogia persuaderi nobis poterit. Quemadmodū enī rex bene gubernatur, quo uniuersis & singulis æque consulere & providere possit subditis, regiā in medio regni orbe collocat, & sedulus non segnus optimas semper & suis commodissimas leges ex-

Concoctio.
ἀνάλωσις.

Dolores grauis
sini qui.

Stomachus.

Exortum intesti
norū primum.

Duodenum.

ἡ δωδεκάδακτυλον
ἡ κρησις.

ἡ κρησις.

Pylorus,
Portanarium.

Analogia sto
machi.

cogitat, minusq; utiles emendat, aut in uniuersum tollit, quo subditi circa munia sua obseruationes & citra tumultu tranquille pacificeq; uiuere & in aduersis erigi possint. Qualis enim rex fuerit, qualesq; leges sanxerit, tales etiam subditi tum populares tum nobiliores euadunt, & omnia ad eius exemplū suscipiunt deq; agunt. Nam mobile, ut Claudianus inquit, mutatur semper cū principe uulgius. Hunc etiam in modum res se habet stomachi ad reliquum corpus. Is enim in medio corpore situs, omnibus & singulis æque prouidet, suū cuiq; distribuens alimentum: quod quo melius acceperint, eo melius operationes suas perficiunt, citraq; offensam sana & incolumia permanent: sin malum, deterius operabuntur & ægre ferent aduersis casibus & morbis semper obnoxia. Et quem admodum in regno periclitante rege aut incolumi perseuerante, subditi quoq; periclitantur aut salui permanent: ita etiam bene ualente stomacho, reliqua ualent & ad eius uigorem firmantur: cōtra uero, ipso male affecto, illa quoq; male afficiuntur, & ad casum eius proprijs uiribus destituuntur, non solum quæ inter ignobiliora ceu uulgius censentur, sed & principantia ipsa, maxime sensuum organum cerebrum & sensus ipsi, ni statim ab initio suppetiæ illi ferantur, unde perquam bene à poëta dictum est, Principijs obsta, sero medicina paratur.

Huius enim ualidus firmat tenor omnia membra.

Et contra eiusdem franguntur cuncta dolore.

Quin etiam nisi cura iuuat uitare cerebrum

Fertur, & integros illinc auertere sensus.

Lactucæ semen nigræ quod lingnea pila

Triuerit admixto ieiunus sumito melle,

Sed cochlear trino gustu tibi sufficit unum.

Huius ualidus tenor.) Stomachi constitutio ualida & firma atq; ualetudo prospera. Contra.) E contrario, ex parte contraria. Franguntur.) Rumpuntur, male afficiuntur & læduntur

læduntur. Quin etiam.) Atq; etiam, insuper. Cerebrum.) Hoc enim stomacho facile compatitur. Nam, ut Auicenna tradit, membrorum cōmunicantium ipsi primum & dignius eorum est stomachus. Integros sensus.) Vim sensoriam, quæ in cerebro consistit, integram, incorruptam & incolumem. Lactucæ semen nigræ.) Lactucarū plura sunt genera, quæ alij aliter discernunt. Græci enim, ut Plinius tradit, tria fecerunt genera, unum lati caulis, alterum rotundi caulis siue crispum, tertium sessile. Alij à colore & fatus tempore illas diuisere, esseq; nigras quarum semen mense Ianuario seratur, albas quarum Martio, rubentēs quarum Aprili. Sunt item alijs quoq; distinctæ nominibus lactucæ, aliq; enī Cecilix, aliæ Cappadoces, aliæ Tarentiacæ, aliæ Paphiæ siue Cypriæ appellantur. Sed de generibus earum Columella rei rusticæ suæ libro 10, sic scribit: Iamq; salutarī properet lactuca sapore, Tristia quæ releuat longi fastidia morbi. Altera crebra uiret, fusco nitet altera crine, Vtraq; Cecilij de nomine dicta Metelli. Tertia, quæ spisso, sed puro uertice pallet, Hæc sua Cappodocæ seruat cognomina gentis. Et mea, quam generant Tarthesi littore Gades. Candida uibrato discrimine, candida thyrsos est. Cypros item Paphio, quam pingui nutrit in aruo Punicea depexa coma, sed lactea crure est. Quot facies, totidem sunt tempora quanq; serendi. Cæciliā primo deponit aquarius anno, Cappadocamq; premit ferali mense Lupercus. Tuq; tuis Mauors Tarthesida pange calendis, Tuq; suis Paphien iterū iam pange calendis, Dum cupit, & cupidæ quærit se iungere matri, Et mater facili mollissima subiacet aruo. Hactenus Columella de generibus eius & fatus tempore. Vis & natura omnibus refrigeratrix: quam ob causam æstate à stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certe Augustus, ut Plinius refert, lactuca cōseruatus in ægritudine fertur prudentia Musæ medici, cum priores eam ob relligionem minime commanducarent: nec

Lactucæ genera.

Lactucæ uis & natura.

DIGESTIONI ET STOMACHO.

mirum, cum & concoctionem adiuuet, & quod Paulus Aegineta testatur, boni succi sanguinem faciat. Est insuper soporifera, somnumq; concilians: quam ob causam & Galenus sero ea uescebatur, eratq; ipsi solum uigiliarum medicamentum sero commesta lactuca, uti ipsemet scribit libr. de alimentis secundo. Vbi addit etiam quod ipsa quatenus olus est, satis nutrit, neq; nocumento est ut alia olera: & quia stipticitatem non habet neq; faldinē neq; acuitatem, ideo neq; uentrem stringit neq; laxat. Laudat autē hic ad medicinæ usum Serenus semen eius, ut quod minus humidū sit & ad siccitatem declinās, qua de causa etiam stomacho conuenientius. Solet enim aliquando humiditas ipsa nescio quid malignitatis annexū habere. Iubet uero illud ex melle assumere, sed oportet ut id sit cotum ac despumatum. Crudum enim omne & non despumatum, inflat aluum & tussim proritat, autore Dioscoride. Et quamuis lactuca per se calido uentri accommoda sit, medicina tamen hæc ex semine & melle frigido conuenit. Semen enim minus frigidū est, & frigida quæ in ipso est quantulacunq; qualitas, melle frangitur, operaturq; potius siccitate sua quàm frigiditate. Est & mel ipsum despumatum, ut tradit Galenus therapeutices lib. 7. frigido uentri utilissimum, calido uero inimicissimum. Atq; hæc ambo meminisse in primis oportet, utiq; à ple-risq; medicis ignota. Ac neq; aliquid frigido corpori melle potius expetere, neq; ad calidum magis respuere. Ergo mel optimum esto, sed quod prius super prunas ex quercu seu uite ad summū cādentes, fuerit decoctum & curiose despumatum. *Lignea.*) Ligneam esse cōuenit pilam, ne mali quid contrahat medicamentum: quod facile fieret si metallica esset, quales ætate nostra cōmuniter habentur. Tales siquidem malignam quandā naturam relinquūt in rebus pisatis ac tritis, quæ obesse solet, quod ex ligneis non est ita timendum. *Pila.*) Pila dicitur res sphaerica, rotunda & globata. Et per diminutionē pilula dicitur

Mel crudum.

Mel despumatū

Pila significat-
tiones.
Pilule.

CAPVT XVII.

III

dicitur parua pila. Vnde et cataporia à rotunditate pilulæ dicuntur medicis. Aliquādo tamē pila pro columna accipitur qua ædificia sustentantur, Horatius: Nulla taberna meos habeat neque pila libellos. Et ad huius similitudinem pinsendi instrumentum in columnæ speciem longum effigiatum, quod alio nomine à pinsendo pistillum dicunt, pila quoq; appellatur, ut hoc loco. Aliquando tamen uas ipsum concuum in quo medicamina pinsunt et mortarium uocant pigmentarij, pila etiam dicitur. Varro: Itaq; quidam thymum contundunt in pila. Demum pilæ, uti Sextus Pompeius scribit, effigies quædam erant tum uiriles tum muliebres ex lana, quæ compitalibus suspendebantur in compitis, quod deorum inferorum, quos Lares uocant, esse putarent: quibus tot pilæ, quot capita liberorum, seruorum, mulierum circa compita habitabant, ponebantur: ut his pilis & simulachris contenti, uiuis parcerēt. Hiscē uero imaginibus, nullius omnino pretij uestes circumponebantur. Proinde Martialis pannosos & uestes laceras, pertritas atq; conscissas aliquando pilas uocare solet, ceu epigrammatum libr. 2. cum ait: At mea, quæ passa est furiosi cornua tauri Noluerit dici quàm pila prima suam. Et libr. 10. in Laurum: Sed qui primus erat lusor, dum floruit ætas, Nunc postquam desit ludere, prima pila est. *Cochlear.*) Cochlear siue cochlearium, utrunq; enim dicitur, mensuræ genus est, & ut Aphricanus tradit, mystri dimidium, estq; mensurarum minima. Et pondere pendet uini drachmas duas & scrupulum unum, olei drachmam unā & semis, mellis drachmas duas & semis. Et hoc iuxta dimensum quo sextarius & cyathus supra capite 17. ex sententia Aphricani in sua pondera dimensi sunt. Porro sunt qui cochlearium mellis sex drachmarum esse dicant, medicinarum uero drachmarum duarum & semis: minimum autem cochlearij pondus esse drachmam dimidiam. Sed Aphricani doctrinam nos cæteris præferimus, ut quæ tum Hippocratis

caporia
Serm. lib. 1.
Sat. 4.

Pistillus.

Mortarium.
De re rust. li. 3.

Cochlear.
Cochlearium.

rum Latinorum medicorum medelarum ponderibus & mensuris magis conueniat.

Aut tritum semen raphani, mulsūq; iuuabit.

Sive duæ partes absinthii ac tertia ruta

Decoctis potantur aquis. Siliquaçq; madentes.

Raphani semē. Semen raphani.) Fortius enim quod est in ipso, est semen ipsius, autore Auicenna. Et quamuis uomitorium quoq; sit, ut Dioscorides ait, uentositates tamen, ut scribit Auicenna, resoluit, & in ipso est subtiliatio fortis, & resoluit inflationem in uentre, & facit facilem egressionem cibi, et facit appetitum. Cæterum Plinius fatuorum semen tostum quidem & commanducatum ad lagaroponon utile scribit lib. naturalis historię 20. *Mulsū.*) Hoc est, melle confectum, conditum atq; permixtum. *Absinthii.*) Absinthium omnibus notum est. Probabilius tamen et quo præstantius nullum, imò omne aliud bonitate antecedens, est quod in Ponto & Cappadocia monte Tauro nascitur, ut autor est Dioscorides, Plinius & Apuleius. Est autem absinthio calefaciendi uirtus: et ultra hanc alię duę et quidem contrarię, uidelicet detergens atq; adstringens, quemadmodum Galenus de sanitate tuenda libro 6. testatur, inquit: Absinthio uis est detergendi adstringendiçq; ac talis quę tunicarum uentris sordes detergeat, non si quid altius in eo imbitum est, foras extrahat & expellat. Et huiusmodi duplicem naturã in absinthio Mesue quoque fatetur, cum duplicem illi substantiam esse scribit, Vnam calidam amaram & nitrosam, opilationum aperitiuam & naturę solutiua; alteram terream stipticam, membrorum confortatiua; & laxarum partium aggregatiua; sed stipticitas plus est amaritudine sua. Et hoc uerum est si de Pontico intelligatur. Nam cum duplex in omni absinthio facultas & qualitas sit, uti Galenus therapeutice libro 11. scribit, utiq; in Pontico adstringendi facultas non parua est: in reliquis omnibus amara quidem quali-

qualitas est uehementissima. Astrictio uero, quam saltem gustu agnoscas, aut plane obscura, aut prorsus nulla sentitur. Proinde Ponticum ad iocinoris & uentris phlegmonas eligi præstat. Porrò id est tum folio tum uero flore longe quàm cætera absinthia minore. Odor quoq; huic non modo non insuauis, uerum etiam aromatum quid præferens, reliquis omnibus plane est scædus, quare hæc fugere conueniet, uti aut semper Pontico. Hęc ille. Nunc ex hijs quæ Plinius naturalis historię lib. 27. cap. 7. de absinthio scribit nonnulla subiungam: Nam, ut inquit, de usu eius conuenit dicere, herbæ facillimæ atq; inter paucas utilissimæ. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in uina transfertur. Bibitur & decoctum aqua ac postea nocte & die refrigeratum sub diuo decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextarijs tribus. Oportet & salē addi. Vetustissime in usu est. Bibitur & madefactū dilutum. Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut quisquis fuerit modus aquę, tegatur per triduum, Decoctum stomacho saluberrimum. Nãq; astringit stomachum, bilemçq; detrahit. Aluum mollit & in dolore sanat. Concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta & pipere & sale. Habet & alias uirtutes quã plurimas, quas longum esset nunc recensere. Id solū nunc addatur, quod Dioscorides quoq; ait, ipsum calefacere & adstringere, concoctiones adiuuare, purgare quæ in stomacho & aluo biliosa hærent, quin etiam urinam ciere, & præsumptum crapulas arcere. Et alia quæ nunc omituntur. *Ruta.*) Ruta omnibus nota. Estçq; duum generum, Vna syluestris & montana: altera fatiua & hortensis, feruentis naturę utraq; & calefacientes ambæ, aluum sistunt siue in cibo siue in potu dentur, autore Dioscoride libro 3. cap. 48. Et, ut Plinius nat. hist. libro 20. cap. 13. ait, in præcipuis medicaminibus ruta est, cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Ad crapulæ grauedines decoquantur folia poturis. Et in cibo uel

DIGESTIONI ET STOMACHO.

Siliqua. cruda uel decocta, conditæ prodest. *Siliqua.*) Siliqua
Siliqua dulcis, dicta est communi alijs siliquis nomine, sed ut ab alijs di-
Græca. stinguatur, nunc dulcis, nunc Græca siliqua cum adiun-
Ceraton. cto appellatur. Græci Ceraton uocant, à cornu facto no-
mine quo in frugibus & leguminibus aliquot longiores
Xylocerata. siliquas dicunt: idem quoq; ex lignosa soliditate, cornuq;
longitudine & flexura facto nomine Xylocerata appella-
uerunt, quæ dictio apud recentiores Latinos medicos ad
huc in usu est, sed deprauata: non enim xylocerata, sed xy-
locerata perperam ab eis appellatur, & uulgo panis san-
cti Ioannis. Arabes Carnubium, aliqui Carobe uocant.
Panis sancti Io- Est autem siliqua fructus arboris, quam paulo deflexa uo-
annis. ce à ceratis Ceratoniam uocat Paulus Aegineta. Estq; il-
Carnubium. li digitorum hominis longitudo & interim falcata poili-
Carobe. cari latitudine, cuius & cortex ipse manditur. Estq; simi-
Ceratonia ar- lis Casia fistule. Nam utriusq; corticis color idē, medulla
bor dulcis & similibus distincta seminibus, quod tum sensus
ipse, tū Serapionis autoritas manifesto cōprobat. Hic enī
capite de casia fistula inquit, Intra cannas casia, sunt lami-
næ ex carne nigra, & parietes diuidetes inter eas, et inter la-
minā et laminā sunt grana sicut grana xylocerata, et eiuf-
dem magnitudinis, quorū color est inter glaucedine & ru-
borē. Hæc ille. Adhuc eadē est illis proprietas. Nā utriusq;
medulla recens uentrem laxat, exiccata uero & arida, po-
tius contrahit, euaporata quidem humiditate, terrestri au-
tem remanēte substantia. Porro siliquæ huius usum dam-
nauit in cibo Galenus: sed hoc maxime de recentibus in-
telligendum est. Nam, ut Dioscorides libro 1. tradit, sto-
macho inutiles in cibo recentes & aluum soluunt, sistunt
contra siccata, stomacho tunc utiliores fiunt & ciendæ
urinæ accommodata. Eadem comprobatur & Dioscoridi
subscribit Plinius libro 23. cap. 9. sic inquit: Siliquæ re-
centes stomacho inutiles, aluum soluunt: eadem siccata
sistunt, stomachoq; utiliores fiunt, urinam ciunt. Syria-
cas in dolore stomachi ternis in aqua sextarijs decoquit
qui

CAPVT XVII. 115

quidam ad dimidium, eumq; succum bibunt. Et hoc est
quod Serenus hic ait Madentes, hoc est, madefactæ & in
aqua decoctæ, uti ex Plinio iam patuit.

Semina uel marathri foetæ cum lacte capellæ.
Pulegium quoq; decoctum curabit amice.
Et potu & fotu stomacho conducit anethum.

Semina marathri.) Marathron Græce, Latine sceniculum, *Marathron.*
nota planta, de cuius semine sic ait Plinius libr. 20. cap. 23. *Sceniculum.*
Semen stomachum dissolutum astringit uel in febribus
sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. *Foetæ.*) Hoc
est, iam haud multo antea enixæ & partu liberatæ atq; la-
ctantis. Nam, ut Auerrois ait, Lac melius est illud quod
est prope partum, id est, post duos menses. Varro libro 2.
in fine, A mulgendo atq; ortu optimum est lac, quod ne-
que emunctum longe abest à mulso, neq; à partu conti-
nuo est sumptum. *Lact capellæ.*) Lac caprinum inter alia
stomacho conuenientius esse testantur alijs quoq; auto- *Lac capræ*
res. Vnde Plinius nat. hist. libr. 28. cap. 9. inquit, Stoma- *foetæ.*
cho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde
magis quam herba uescuntur. Et Dioscorides libro 2. Al-
uum, inquit, minus tentat caprinum, propterea quod ca-
præ multo adstringente pabulo utuntur, quercu, lētisco,
olea & terebintho, quam ob causam stomacho etiam uti-
le est. Et paulo post, Minore, ait, inflandi ui est quod semel
decoctum fuerit lac. *Pulegium.*) Nota omnibus herba pu- *Pulegium.*
legium. Virtus illi calefaciens & extenuās: hæc stomachi
ex aqua intercisiones sistit, autore Plinio lib. 20. cap. 14. Et
concoctiones, ut Dioscorides libr. 3. tradit, adiuuat. Nau-
seas & erosiones stomachi potum cum posca lenit, ni-
gram per inferna trahit bilem. Apuleius item, Pulegium,
inquit, tritum uel in aqua maceratum cū aceto potui da-
bis, nauseam stomachi sedat. Amplius ad inflationem
stomachi uel intestinorum, pulegium ex aqua calida tri-
tum, uel ex uino, uel per se dato; rem miraberis illico.

Anice.) Blande, suauiter, iucunde & citra molestiam aliquam, *Anethum.*) Anethum ut, Plinius tradit, sumptum ex aqua sedat cruditates. Et, ut Dioscorides scribit, inflationes finit. Aluum, neq; ex alto surgentes uomitiones sistit, singultus lenit. Et quia cibi appetentiam facit, uocari etiam tradit a quibusdam Anicerum, cōmuni omnibus quæ cibi appetentiam faciunt appellatione. Sic etenim à Græcis ea uocantur. Verum in scripto codice legitur Acetum: de quo mox dicetur.

Seu cochleas undis calefactas ac prope uictas,
Suppositis torre prunis, uinoq; garoq;
Perfusas cape, sed prodest magis esse marinas.

Cochleæ.) Hunc cochlearum usum medicum Plin. quoq; attestatur libro naturalis historię 30. hijs uerbis: Medetur præcipue uero cochlearū cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihil addito, atq; ita è uino garoq; sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc cōpertū plurimis prodesse. Id quoq; obseruant, ut numero impari sumant. Cæterū ultra medicum hunc usum delicatorum ganeam quoq; implebāt olim cochleæ, quod & nūc etiam faciunt. Quo modo aut uarie ad delicias illas instruebantur olim, satis copiose docet nos Apitius Culinariæ artis suæ lib. 7. qui Polyteles inscribitur: quare locum tātum signasse nobis satis sit. *Vino.*) Quod medię ætatis esto, & albū & tenue, purū item, et omnē citra alienæ rei cōmixtionē, & natura austerū. Tale enim, autore Dioscoride libr. 5. cōmuniter hæc præstat, calefacit, facillime digeritur, stomacho utile est, cibi appetentiam excitat, corpus alit, somnum conciliat, uires corroborat, & amabili colore cutis bonitatem commendat: facit & ad inflationes diutinas & stomachi resolutionem. Neq; ut Plinius lib. 14. cap. 5. scribit, uiribus corporis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus perniciosus, si modus ab sit. Sed quæ maior uino laus tribui potest

potest, quàm quod hominis cor letificat, ut sacre etiā attestantur literæ. *Garum.*) Garū est liquamē ex pisce factū, hoc est, salitorum piscium liquor. De quo Plinius lib. 31. cap. 7. sic scribit: Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus est, quod garū uocauere, intestinis piscium cæterisq; quæ abiicenda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficebatur ex pisce, quem Græci garon uocabant. Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis spartarie & cetarijs, sociorum appellatur. Vitium huius est Alex imperfecta nec colata, *Alex.* *Aphyæ piscis.* *Apuæ piscis.* Coepit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq; conficit Apuam nostri, aphyen Græci uocant, quoniam is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulieses piscem ex quo faciunt lupum apellant. Transijt deinde in luxuriam, creueruntq; genera ad infinitum, sicut garum ad colorem mulsi ueteris, adeoq; dilutam suauitatē ut bibi possit. Aliud uero ad castimoniarum superstitionem, etiā sacris Iudæis dicatum, quod fit è piscibus squama carentibus. Sic Alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, gammaros, mullorum iocinora. Innumerisq; generibus ad saporem gulę coepit sal tabescere. Hęc obiter indicata sint desiderijs uitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medicamento: uti Serenus in præsentī quoq; testatur. Cæterū quem admodum Plinio, sic etiam Dioscoridi, Garum est, non ut alijs quod feculentum carnosumq; in eo subsedit, sed quod liquidum & aquæ modo fluens supernatat. Eramplius Dioscoridi non in piscibus tantum, sed & in animalium carnibus garum quoq; dicitur, quod ex earum salisura exsudatum: siue, ut Columella ait, exsaniatum fluxerit. Inquit enī Dioscorides, Sistit omne ex salis piscibus, itemq; animalium carnibus garū quæcunque pascendo serpunt, si eos foucantur. *Cape.*) Accipe, assume & comedito. *Marinas.*) Non resutat autor terrestres, sed tamen accommodatiores tradit marinas: quod Plinius etiam fatebitur libro 30. cap. 13. his uerbis: Contra marinæ stomacho

utiliores, efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Porro de utriusq; tum terrestris tum aquatilis cochleæ in medicina usu sic scribit Diosc. Stomacho accommodata est terrestris cochlea, difficilime eadem corrumpitur. Marinæ etiam stomacho accommodatæ facillime excernuntur: fluuiatiles uirus habent. Quæ uero syluestribus frutetis & sentibus hærentes inueniuntur, quas sesilos aliqui nominant, aluum & stomachum turbât, & ad uomitiones mouent. Item in uiuentibus cochleis exempta caro, Africani præsertim, stomachi dolores hausta lenit.

At male digestis si crapula seuiet escis,
 Ex pipere & calida florem de rore marino
 Ebibe. Seu salibus piper adde & tenuè cuminum,
 Quæ coctis tinges epulis, & rapta uorabis.

Male digestis.) Hucusq; stomachi doloribus ac cæteris prauis eius affectibus mederi docuit Serenus, consequenter uero uirtuti eius digestiua lætæ, nec non & cerebri consentientis passionibus subuenire docet. Consentit enim stomacho cerebrum aliquando; propter cõmunitatem inter ea per neruos plurimos qui à cerebro ad stomachũ ueniunt, autore Auicenna, decimatertia tertij, tract. 1. ca. 16. Male autem digeritur cibus cum aut nullo modo aut ægre concoquitur, uocanturq; huiusmodi cibi in stomacho cõcoctiones à Græcis ἀπεψία & δυσπεψία, à Latinis uero uno nomine cruditates, quæ cõmuniter ex frigidityate aut superfluenti ingurgitatione proueniunt: hocq; uitium quotidianũ fere & populare est nostris temporibus, adeo intemperanter ubiq; uiuimus. Est & tertium digestionis uitium, maleq; digeritur cibus, cum scilicet uitiat & corrumpitur in stomacho: cuius corruptionis ciborum primas ac ueluti generalissimas differẽtias tres ponit Galenus lib. de locis affectis, qui aliàs de interioribus inscribitur, primo: Vnam quidem quæ per proprios uentriculi morbos fiat. Alteram ab humoribus uitiosis

Mala digestio.

*ἀπεψία.
 δυσπεψία.
 Cruditates.*

*Corruptionis
 ciborum tres
 differẽtiæ.*

in ipso accumulatis. Tertiam ab alimentorum qualitate inductam, quæ cum ad huiusmodi dispositionem deducitur uel suapte natura, uel uaporosa, uel acida, uel aliàs corruptioni obnoxia, aut ex præparationis modo, certũ est ea in uentriculo corrumpi, atq; hoc modo cruditatem fortasse fieri quis dixerit. *Crapula.*) *Crapula* quæ & κραπάλη à Græcis dicitur, omnem capitis noxam à uino factam apud eosdem significat, uocabuli ethymo ducto à *Carenon*, quod significat caput, & *pallesthe*, concutit; autor Galenus. Estq; *crapula* nihil aliud quàm capitis fluctuatio & agitatio, ab eo quod capitis dolorem & uertiginos facit, sic dicta, uti Plinius lib. 23. cap. 1. tradit. *Piper.*) *Piper triplex.* Quamuis trium generum est *piper*, longum, album, & nigrum, omnibus tamen, Diosc. teste, cõmunis natura & uis est calefacere, concoctiones adiuuare, somno capitis dolores leuare, somnum & appetentiã cibi conciliare. Eligendum autem *piper* quod ponderosissimum sit, plenum, nigrum, nec adeo rugosum, recens præterea, nec surfuriosum. Nigrum quidem, ut quod maiore acrimonia sit quàm candidum, gratius in cibus, & quod tempestiue maturuerit, odoratius, condiendisq; obsonijs utilius. Candidum quod acerbum est ob immaturitatem suam alijs ignauius: uerum in medicinæ usu & præsertim uentre corroborando, autore Galeno, utilius hoc & efficacius. Libro etenim de sanitate tuẽda quarto sic ait: Longum *piper* flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordijs pigra cessant, ad uentrem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit, pro communi *piperum* ratione. Quod si huius copia nõ est, utiq; albo utendum, quippe quod supra duo reliqua genera uentrem roborat. Sin hoc non adest, optimum nigrum petendum est: id uero fuerit, quod pondere præcellit. Amplius eiusdem tractationis libro eadem sic scribit: Si pituitosus succus à capite in frigidum natura uentrem decurrat, facile his succurritur, si mane aliquid simplicis medicamenti sumpserit

*Crapula.
 Κραπάλη.*

*Carenon.
 Pallesthe.*

Piper triplex.

Ros marinus.
Libanotis.

Canchrys.

Libanotis coronaria.

rint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper solum ad exactum contritum leuorem aque mixtum bibere his licet, ad quem usum melius stomacho quæ aptius album piper est. *Florem de rore marino.*) Quem Latini rorem marinum, Græci libanotida dicunt, plures eius differentiarum. Nam, ut Dioscorides tradit, duum generum libanotis est, Vna fecunda & fructum ferens, quæ secunda diuisione duo item genera facit, eam quæ Zea aut Campfanema uocatur, cuius fructus canchrys uocatur, similiaque feniculo folia habet, crassiora tamen & latiora, rotæ modo in orbem circumagèria se, & per terram strata, odorataque, caulem altitudine cubitali, & aliquando maiorem, alarum concauitatibus multis, & in summo umbellam, in qua copiosum semen est, candidum, uerticillo simile, circinarum, angulosum, acre, resinofum, et quod comanducatum gustum incendit, cui radix est candida, gracilis, odore thuris. Altera deinde in cunctis huic similis, quæ semen fert latum, nigrum, odoratum, uerticillo simile, sed gustum non incendens. Radicem foris nigram, contusam uero albam. Quæ autem ex prima diuisione sterilis & sine fructu libanotis dicitur, antedictis tota similis nec caulem nec florem nec semen ex se profert, Nascitur autem petrosi & asperis locis. Est & quartum libanotidum genus, Coronaria à Sorano, ut Apuleius tradit, appellata libanotis. Quæ quatuor genera, Paulus quoque Aegineta in sexto ponit. Nec quartum genus Dioscorides omisit. Sed quoniam frutex magis quam herba, ramos habet, & à terra erigitur, aliæ uero caulè, & quæ fructiferæ inter eas sunt, umbellam etiam habent, & per terram folia spargunt, ideo separatim proprio capite post dictas de coronaria libanotide egit hijs uerbis: Libanotida, Romani rosamarinum dicunt, quo coronarij utuntur, tenues uirgæ sunt, circa quas folia item tenuia sunt, densa, oblonga & gracilia, inferiore sui parte candida, superiore uirentia, cum grauitate odorata. Calefaciendi uires habet, medetur ictericis si quis in aqua

aqua decoxerit, decoctumque id biberit. Suntque huius flores maxime caput & cerebrum confortantes, eorumque contra capitis affectiones ætate nostra quotidianus & efficacis usus est, ad quem & saccharo condiuntur. *Salibus.*) Salis differentiarum ex Plinio & Mesue satis dictarum iam essent in prioribus, nisi electio earum non nihil repetere cogere. Unde ne prolixius à diuersis ea coaceruentur, contenti erimus ea tantum recensere quæ Dioscorides super hac re prodidit, cum ait: In toto salis genere efficacissimus fossilis est, communiterque in hoc qui candidus, pellucidus, densus, concretionem suam æqualis nec lapidosus est. Priuatum uero genere ammoniacus, id est harenarius scissilis, uenis per longitudinem rectis. In marino probandus maxime desus, candidus & sine asperitate æqualis. Optimus hic in Cypro et Cypri Salamine. Fit in Sicilia etiam sal, fit Megaris & Libya. Inter prædictos autem palustris anteferendus cunctis est. Validissimusque in hoc genere Phrygius, quem tateum uocant. Multiplicem communiter prædicti sales uim omnes habent. Adstringunt, exterunt, repurgant, disijciunt, reprimunt, extenuant. Confert item sal, ut Auicenna testatur, doloribus stomachi frigidis. Nec obstat quod Plinius dicit, Sal stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem, cuius causa, ne insulsa uideatur obsonia, in quotidiano usu saltem habet mensa: nec sibi tantum parat, sed & pecori suo eandem ob causam ad lambendum aliquando proponunt homines. Hactenus de sale. *Cuminum.*) Cuminum notum est, stomacho ualde utile & capiti. Est autem duum generum, Vnum satium, de quo sic scribit Dioscorides, Originatum, suauisque cuminum est, & in eo Aethiopicum magis, quod Hippocrates regium appellauit: secundæ bonitatis laudem habet Aegyptium, tum reliquum omne. Habet autem calefaciendi, siccandique uires. Et in hoc, ut Plinius libro 20. cap. 14. ait, magnus usus in stomachi præcipue remedijs, discutit pituitas & inflationes: imò &

contra capitis passiones utiliter estur, siue cum cibo siue per se ante aut post cibum assumatur. Alterum uero est syluestre pretenue, & ad omnia efficacius: sifititq; ut Plinius inquit, uomitionem & nausas ex uino, quantum apprehenderit tres digiti. Estq; maiore in gustu acrimonia quam satiuum, bibiturq; cum uino et contra humentem stomachum, ut Dioscorides tradit. *Tenuc.*) Paruum, exiguum & gracile. Columella, Gracili melanthia grata cum mino. *Tinges epulis.*) Hoc est, cibo insperges & cum eo uesceris.

Aut cubitum pergens cyathum cape tristis aceti.
Ventriculus mergi tactus sale, granaq; thuris
Tosto pane super, piperis quoq; puluere multo
Miscentur, capies diuinum munus in istis,
Proderit hoc stomacho, uictas & concoquet escas.

Cubare. Cubitum pergens.) Dormitum uadens & dormiturus. *Cubare* & *cumbere* ad ægrotos proprie pertinent, ut uolūt Grammatici. Horatius, Cubat hic in ualle Quirini. Hinc fiunt composita, *recumbo*, *accumbo*, *decumbo*. *Recumbit* autem quiescens & supinus. *Accumbitur* in cōuiuio. *Cyathus.* Et decumbit ægrotus lecto iacēs. *Cyathum.*) Hoc est, unciam unam semis pondere. *Cape.*) Accipe, ebibe. *Tristis aceti.*) Acerbi & tristifici. Acetum enim cæteros inter humores liquidissimum, tanto quoq; acerbius est, ut sit acore etiam tristificum. De quo aceto inter cætera libro 23. cap. 1. sic scribit Plinius, Cibos quidem & sapes non alius magis succus commēdat aut excitat. In quo usu mitigatur tosto pane aut uino, uel accenditur pipere ac lasere, utiq; sale compescitur. Et paulo ante, Acetum, inquit, per se haustum, fastidia discutit, singultus cohibet. *Ventriculus mergi.*) Quamuis difficilis coctionis sint omnium animalium uentriculi, non tamē obstat, quin & quorundam aliquando remedio esse possint, præsertim ubi humores

mores superfluunt membris: sicca enim est uentriculorum natura omnium, unde et humenti stomacho perutiles sunt, & præcipue mergi uentriculus sale tactus, id est conspersus & salitus. Est autem Mergus ex anatum genere auis aquatica. *Verg. Geor. libro 1.* Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi. *Thuris.*) Thus calefacit, siccatur & adstringit, stomachoq; perutile est. Nam, ut auctor est Auicenna, stomachum calefacit & digestionem adiuuat. Sed alijs miscere id oportet medicamentis, & ægrotantibus, non sanis: neq; multum, sed parum de ipso exhibendum est, si conferre debeat, auctore Dioscoride, qui sic tradit de ipso: Miscetur utiliter faucium remedijs & hijs que ad splanchna, id est interanea, cōficiuntur. Bibitur idem sanguinem expuentibus utiliter. Veruntamen in sanitate potum, maniam facit. Quin etiam si maiore copia cum uino bibatur, hominem perimit. *Tosto pane.*) Non modo ad faciliorem medicamēti assumptionem facit panis, sed & contra morbos uim quoq; præstat, præsertim si ex tritico fuerit uetustus & siccus, igneque torrefactus, talis enim fluores sifit & siccatur per se & alijs mixtus: torretur autem igne, ut euanescat si quæ illi insit humiditas, sicq; maiorem deficcandi uim præstet. *Victas.*) Transglutitas & in stomachum receptas.

Grana peregrini piperis diffindito quinq;
Hibleo melli quæ mane inserta capeffes.

Peregrini.) Hoc est eius quod ex Barbaris affertur. Cuius probatio est, longi quidem ut gustu piperis qualitates seruet, nec in humore maceratum resoluatur, sifitq; non perforatum. Nam quod factitium est et adulteratum, si per integrum diem in humore maceretur, illico liquatur ac soluitur. Quod etiam duplex est, Vnum quod apud Alexandriam maxime conficitur: alterū quod herbæ cuiusdam germen est. Nigri uero probatio est, ut sit neq; exile neq; rugosum neq; corticis crassi, sed ponderosum, & id tum

maximum cum plenissimum esto. Itemq; de albo simili modo quod maximum est atque plenissimum, eligatur. *Mel Hybleum.* Diffundio.) Frangito & cōtundito. *Hybleo.*) Optimo. Dicitur autē Hyblæū, ab insulæ Sicilię ciuitate Hybla, quod primę post hymetium bonitatis existit. Verum quoniam genera ista nō semper nec ubiq; haberi possunt, ex omni genere probatius accipi debet, hoc est, quod dulcius, odoratius, acre, colore ritilo, non liquidum, sed ponderosum firmumq; est, & quod tractum digitos sequaci lentore sequitur. Oportet autem non crudo, quod inflat aluum & tussim proritat, sed cocto ac despumato melle uti: autor Dioscorides. *Mane.*) In aurora, dum adhuc uacuus à cibo est stomachus. *Inserta.*) Immixta. Inferor insertuset insirus facit. Et tradūt quidā Insirus arborū et pomū esse: Insertus hominis uel alicuius rei: autor Diomedes. *Capesses.*) Sæpius atq; frequentius iteratoq; accipies. Est enim iteratiuum siue frequentatiuum uerbum, quorum qualitas assiduam in agendo uim habet, unde & appellationem subit, quoniam frequenter agendi iterat affectum: autor Diomedes.

Insirus.
Insertus.
Verba iteratiua seu frequentatiua.

FELLIS VOMITUI ET

PHTHISI ARCENDIS.

CAPVT XVIII.

Fel.
Choledochus.
Bilis flaua.

FELLIS uomitui.) Fel pessimi sanguinis purgamentum est, inferiori iecoris parti assidens, cuius chystris siue folliculus à Græcis choledochus dicitur, qui flauum contineat humorem, pallefcentem quandoq; à Galeno uisum, uel coloris cyanei, aut isatidis herbæ. Et quamuis substātia flauæ bili idem sit fel, tamen ut simplex nec alijs humoribus commixtum & in proprio iecoris folliculo constitutum est: bilis uero in toto corpore & qualibet eius parte gignitur

gnitur & spargitur, idq; alijs humoribus mixta, cum fel etiā si quando graui hominis periculo aut simplici saltem aurigine à sede sua suffunditur, ipsum quidem per se spargatur. Aristoteles de partibus animalium lib. 4. cap. 2. *Ut bilis quæ qualibet alia corporis parte gignitur, excrementum quoddam liquamentumq; est: sic fel iecori adiunctum non rei cuiquam delegatum, sed excrementum esse uidetur, quomodo & alui intestinorūq; sedimē.* *Fellis utilitas duplex.* Ceterū duplex est fellis utilitas, Vna ut excalfaciat, coctio nemq; foueat secundam, iecoris natuum fulciendo calorem. Altera quo bilem ad intestina transmittat, ut sua exstimulatione, secum celerior fiat excretio. Nec est tertia quæ stomachi coctionem confortet ponenda utilitas, uti Mundinus & sequaces sui faciunt. Nihil enim ex felle ad stomachū transmittitur, neq; uia est quæ aliquid deferat. Quod autem natura non æque meatum & uiam fecit bilem importantem ad uentriculum pertingentem, sicuti ad exortum siue duodenum: hoc utiq; ceu Galenus de utilitate partium lib. 5. tradit, non est negligentia naturæ adscribendum, sed potius benignitati, quæ paruo commodo, quod ex tali meatu uentriculus erat assecuturus, aliud multo maius in commodum noluit corrogari, continuam scilicet ciborum euomitionem, quos flauæ bilis acritudine uentriculus irritatus non posset eo, quo concoqui debent, tēpore retinere. Et Auicenna decima quinta tertij, Non fuit, inquit, creata in pluribus fellibus uia ad stomachum, ut lauarentur humiditates cum cholera sicuti lauantur humiditates intestinorum, nisi quia stomachus læditur per eas, & patitur nauseam, & corrumpitur digestio in ipso, per illud quod miscetur cibo de humore illo. Et quamuis ita sit, nihilominus tamen effunditur aliquando ad uentriculum ipsum: quod cum fit, haud citra graue hominis periculum accidit. Est autem talis effusionis locuples testis non modo præsentis capite SERENVS, sed & Galenus quoq; libro technes secundo

dum in fit, Alterum uidi cuius torus habitus pituita præ se ferebat, quotidie tamen bile rufam euomebat. Censui igitur inspicienda alui excrementa, in quibus minimum bilis apparebat. Quare coniectura quadam cõprehendi eum meatum qui biliosum egurgiat humorem, non minimam eiusdem partẽ ad imum uentriculi locum, quem Græci pyloron, id est hostiarium, uocant, effunderet: ut in quibusdam apparet animalibus, ex quibus id constat, quod plurimum ad eorum quæ latent sensum, confert cognitionem, ea quæ ex sectionis inspectione habetur peritita, & operationum atq; utilitatum inuentio. Hæc Galenus. Porro huiusmodi felleæ & biliosæ ad uentriculum suffusionis causa est aliquando uentriculi dolor aut compressio uehemens, aliquando uero descensus cibi tarditas & uirtutis expultricis debilitas, nõnunquam ira seu tristitia, animalis uero passio materiam commouens & ad uentriculum effundens. Cæterum non semper ex materię ad ipsum effusione fit uomitus biliosus, sed & in ipso nõnunquam generatur materia biliosa, cuius mordicatio nem ferre nõ ualens, ipsam uomitu eiicit: cuius causa est uentriculi feruor cum cibum uelocis ad fumositatẽ conuersionis offendit. Huiusmodi autem fellei ac biliosi uomitus, ni præsens feratur auxilium, ad perniciem ducunt laborantẽ, autore Hippocrate, qui præfagiorum lib. 2. sic ait, Syncerę pituitę bilis uero uomitus periculosus est. Succurritur uero bifariã huiusmodi uomitibus, Primũ per uentris subductionẽ: deinde per uomitũ: quoniam, ut Auicenna testatur Canonis libro 3. fen 13. tract. 1. cap. 16. mordicatio eius non remouetur nisi uomitu, & tract. 5. ca. 22. Vomitus etiam multoties abscindit uomitũ cum est à materia. Sanãtur enim ex uomitu cũ euomit illã materiam propter effusionem eius cum uomitu. Est autem uomitus rei noxię in uentriculo detentę per os ad exteriora expulsio. *Phthisi.*) Phthisis est pulmonis exulceratio, cui leuior quædam febricula, tussisq; frequentior accedit

Vomitus.
Phthisis.

accedit, cum extenuatione corporis, ac puris sanguinisq; excreatione: quibus in ignem proiectis, si foetor inde exhalat, mortiferum est. Vnde Hippocra. aphorismorum libro 7. ait, Qui phthisi molestantur, si sputum quod extussunt graue olet iniectum carbonibus, letale. Fit autem huiusmodi phthysis maxime quando à capite in pulmonem acris destillat fluctio, ipsum exulcerans. Porro phthi-
sin Celsus tabem Latine nominat, quamuis & latius ad
atrophian & cachexian utatur ea libro 7. ubi post duas il-
las species de tertia sic tradit: Tertia est, longe q; periculo-
sissima species, quam Græci phthisin nominauerunt. Ori-
tur ferẽ à capite, inde in pulmonem destillat, huic exulce-
ratio accedit, ex hac febricula leuis fit, quæ etiam cũ quie-
uit tamen & repetit: frequens tussis est, pus excreat, in-
terdum cruentum aliquid: quicquid excreatum est, si in
ignem impositum est, mali odoris est. Itaq; qui de morbo
dubitant, hac nota utuntur. Cæterum Hippocrates lib. 7.
aphorismorum ubi inquit, A sanguinis sputo, puris spu-
tum: à puris sputo, phthysis. Phthisin nominat eam, ut
Galenus docet, quam proprie Græci & præsertim Athe-
nienses nominant phthoen, id est, quæ pulmonis ulcera
insanabilia consequitur, totius corporis, cum febre par-
ua, extenuationem: quam purulenta sputa, quæ ἐμπύματα
dicunt, aliquando præcedunt. At communiter phthi-
sis omnem corporis maciem & diminutionem signifi-
cat, à uerbo φθίνω quod est diminuere. Vnde & aliarum
partium ceu in oculo pupillę affectio aliquando phthysis
dicitur. Et nonnunquam φεφριτική quoq; phthysis appel-
latur: item & quæ prope sacrũ os concipitur ἰχίονη phthi-
sis quædam ab Hippocrate dicitur.

Tabes.

Phthoe.

ἐμπύματα.

Lutea si crescunt & cunctis noxia fella,
Allia parua nouem, piperis tot permole grana,
Quæ cyatho diluta garî mandesq; bibesq;

Hh

Hæc iterum septena capis, post deniq; quina.
Præterea caules si frondet parua sabucus
Decoctos sale permisce ac iungis oliuum,
Tum capis, ac tali auxilio fella horrida purgas.

Color luteus.
χολη.

Lutea fella.) Humor felleus, qui Græce χολη dicitur, coloris lutei, qualis est cum dilutis humore aliquo croci capillamentis lutescit, & ut Gellius inquit, Color luteus, rufus color est dilucidior. Vnde ei quoq; nomē esse factum uideretur. Crescunt.) Ultra modum augētur. Noxia.) Scilicet quando superabundāt. Allia.) Docet nunc Serenus fellis uomitui succurrere per medicamenta quædam composita, quæ superfluētē materiam per allium expellunt & purgāt; & primo per id quod constat ex alliorum nucleis numero nouem, totidemq; granis piperis, et gari cyatho uno: et hoc prima die, secunda uero diminuto numero, ut scilicet septem tantum accipiendo tum allia tum piperis grana, & tertia die quinq; tantum: semper tamen integro accepto gari cyatho. Sicq; hoc modo tribus diebus continuandum est medicamentum hoc: quod uel simplicium ratione huiusmodi effectum habere, satis liquet. Nam de allio sic scribit Dioscorides, Habet omne allium acrimoniā, calefacit in cibo, erodit, excernit. Et Hippocrates de ratione uictus lib. 2. Allium, inquit, calidum est, uentrem & lorium mouet, quod res est, quæ purgat: coctum infirmius est quam crudum. De pipere uero & gario dictum est in superioribus. Parua.) Vt intelligatur de satiuo siue hortensi, quod in Aegypto concreto capite porri modo nasci, dulce, colore ad purpuram inclinato exiguumq; scribit Dioscorides. Nam reliquis locis grande allium multiceps & cædidum est. Ni malueris per parua intelligere spicas seu nucleos, sic enim diuisiones in eo quod grande est, uocant: ne tot integri accipiantur bulbi, qui forte iustam quantitatem excederent. Tot.) Scilicet nouem. Permole.) Contere, & contunde. Diluta.)

Tem-

Temperata & commixta. Præterea.) Docet nūc alterum Sabucus. Ebulus. contra fellis uomitum componere medicamentum, quod constat ex teneris sabuci uel ebuli caulibus & folijs decoctis, sale & oleo: quorum omnium uis est idonea ad bilem deiciendam. Siquidem de sabuco siue ebulo sic tradit Dioscorides libro 4. Eadem sabuco & ebulo uis est, sic cant, adstringunt, refrigerantq;, & aquam ex corpore pellunt. Item, purgant pituitam et bilem elixa olerum modo utriusq; folia. Quin etiam teneri adhuc caules in fictili elixi eadem præstant. Et Plinius libro 24, cap. 3. Foliorū mollißima, inquit, ex oleo & sale edūtur ad pituitam bilemq; detrahendam: ad omnia efficacior quæ minor. Sal item & oleum ambo calfaciunt & aluum molliunt, iisdem Plinio & Dioscoride autoribus. Caules.) Stipites, ramulos et germinationes. Verum caules proprie in singulis plantis ceu in lactucis, betis & similibus, sunt singulares, & ante floris ac seminis ortum surgunt. Is enim in pluribus naturæ ordo est, ut antequam flos & semen prodeant, prius caulis proferatur, imò proferri oportet. Ramuli uero & frutices in fruticoso genere, quale est absintium, ruta, serpillus et similia, sunt conferti et plures qui ab uno principio oriuntur & eadem ferē altitudine inter se crescunt. Frondet.) Cum iam frondere incipit & folia nascuntur & teneritatem adhuc habet. Parua.) Minor, quæ ebulus est et ad omnia efficacior, autore Plinio. Oliuum.) Oleum oliuarum. Horrida.) Aspera & mordicantia, naturæq; inimica. Purgas.) Per aluum deicis & expellis. Est aut purgatio proprie humorum qualitate sua peccantium, ut tradit Galenus: quamuis etiam pro euacuatione, quæ omnium est humorū quantitate peccantium, aliquādo accipiat.

Profunt & pelagi latices, quos pondere iusto,
Dulcibus associas lymphis mellisq; liquenti,
Et niueus prodest ex ubere succus asellæ
Si tepido uinum infundas ac mella piperisq;.

Hh 2

Thalassomel. Profunt & pel.) Hoc tertium est contra fellis uomitum me-
dicamentum, quod Thalassomel uocant, de quo sic scri-
bit libr. 5. Dioscorides: Creditur thalassomel hoc egregie
purgare. Conficitur mellis, cælestis aquæ, marisq; æquis
portionibus per colum traiectis & in picato uase per ca-
nis æstum insolatis. Sunt qui decoctæ maris aquæ parti-
bus duabus unam mellis miscentes in dolia diffundunt,
Aqua marina. Estq; hoc ad purgandū marina aqua leni^o & mitius, hæc
enim quamuis bilem & pituitam trahat, acris tamen &
stomacho noxia est. Vnde Plinius etiam ait, Aqua maris
bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad
purganda corpora. De thalassomelle uero sic pronun-
ciat: Prodest ad purgationes, maxime sine stomachi ue-
xatione & sapore grato & odore. *Pelagi latices.*) Aqua ma-
Pelegus. *Latex.* rina, Pelagus enim mare est, Latex uero aqua. *Pondere iu-
sto.*) Aequis portionib^o. *Dulcibus lym.*) Aquæ dulci, sua-
ui & in potu amabili, maxime autem cælesti, de qua di-
Mel liquidum. ctum est supra. *Liqueti.*) Liquido, defecato, puro sine for-
dibus. Vergilius: Dulcia mella premes, nec tantum dul-
cia, quantum Et liquida, et durum Bacchi domitura sapo-
rem. *Et niueus ex ubere succus.*) Lac quod succus est & li-
quor candidus ut nix ex ubere extractus. Docet autem
nunc quartum ac ultimum contra fellis uomitum per in-
ferna purgans medicamentum, quod ex lacte asininio,
melle, uino, pipereq; mixtis conficitur: quæ omnia uel
per se sumpta molliunt aluum: quod & autorum com-
probat testimonij. Et primo de lacte sic tradit Diosco-
Lac. *Libro 2.* rides: Habet communiter omne lac saporis & succi bo-
nitatem, idem egregie nutrit, aluū tamen molliit. Et Auer-
rois, Lac, inquit, dulce quod est boni saporis in quantum
est medicina, ualet cōtra discursum humorum acutorum
mordentium, quia lauando membra, & adhærendo eis
prohibet malorum humorum contagium. Et composi-
tum est ex substantijs diuersis, quarum propter aqueam,
ut omittamus aeream & terrestrem, quæ ad subtilitatem
ali-

aliquantulū declinat, abstergit naturam, & nō solum ab-
stergit, uerum etiam laxat uentrem bona laxatione, quia
mundificat lauando superfluitates putridas. Mel etiam,
præsertim crudum, aluum proritat, ut scribit Dioscori-
des. Vinum item maxime album, molliit aluum. De pipe-
re dictum est capite priori. *Afellæ.*) Afinæ: in lactis enim
genere, ut Dioscorides tradit, inter cætera quæ aluum ma-
gis soluunt, est asinum quoq;.

Lac asininum.

At uomitum radix narcissi pota mouebit.

At uomitum.) Hucusq; Serenus fellis siue bilis uomitum Vomitus quatu-
per aliu deiectionem medicari docuit, nunc uero eidem do prouocan-
per uomitionem succurrere docet, id autē quoniam uen- dus.
tris os petit humor. Nam nisi id sit, uomitio, uti Galenus
therapeutices libro 12. tradit, prouocanda non est. Et ideo
quoq; ut nature feratur auxilium, iuxta Hippocratis con-
siliū, qui aphorismorum lib. 2. sic ait, Quæ ducere oportet,
quo maxime natura uergit per loca cōferentia, eo ducere.
Quippe natura operans, medicus uero minister so-
lum, qui in artis operibus illam recte operantem imitari
debet, idoneum eius adiuuando motum, qualis est qui
ad principantia membra non mouetur, quiq; confert &
leuiter fertur: unde iterum Hippocrates inquit, In pertur-
bationibus uentris, & uomitibus spontinis, si talia pur-
gentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt.
Sin minus, contra. Nam qui contrario modo se habet,
non modo non utilis est, sed & maxime noxius, nec ta-
lis quidem iuuandus, sed prohibendus est & auertendus.
Radix.) Hæc enim pars eius est quæ præcipuum in medi-
cina usum præstat, ut testantur medici. Hinc Auicenna li-
bro 2. Vomitum citat radix eius sicut est comesta aut suc-
cus eius epotus. Et Dioscorides libro 4. Radix, inquit, uo-
mitiones cit elixatum in cibo sumpta aut pota. *Narcissi.*)
Narcissus si non est lilium, certe lilio tamen congener est
aut saltem similis: quod uel hinc colligi potest, quod qui-

Narcissus.

dam lirion etiam uocant, ceu Theophrastus qui de plan-
tarum historia lib. 6. sic ait: Narcissus autem aut lirion,
Sunt enim qui hoc & qui illo nomine apellent. Liliū autē
à Græcis lirio dici solitum testatur Dioscorides cum ait,
Quidam etiam hunc nō minus quā liliū lirion uocāt.
Et hinc etiam uideri potest ex Græcorum lirio suum fecit
se liliū Latinos, una mutata litera, utpote r. in l. Dicitur
autē est Græcis Narcissus, non à fabuloso puero ut poëte
finxerunt, sed quoniam dolores & torpidas capitis gra-
uitates faciat, à narce, qua uoce Græci torporem intelli-
gunt. Et huius deductionis uocabuli testis est etiam Plin.
libro 21. capite 29. Et Plutarchus symposij commentario
3. cap. 1. hijs uerbis: Et narcissum appellauerūt quasi ner-
uos hebetantem & torpidas facientem grauitates. Qua-
propter & Sophocles magnorum deorum, id est subter-
raneorum coronamentum eum uocauit, quod scilicet
defuncti & morte torpidi torpido flore merito corona-
rentur. Amplius uocatur à quibusdam bulbus uomito-
rius, nō quia idem sit bulbo uomitorio, de quo secundo
libro agit Dioscorides, sed quia bulbosæ radicis est &
uomitarius ut ille, quem usum præcipuum habet in me-
dicina. Cæterum habet narcissus, ut Dioscorides tradit,
folia porracea, multo tamen tenuiora minoraq; et angu-
stiora, caulem concuum sine folijs altitudine supra do-
drantem, in quo candidus flos est in medio croceus, in
aliquibus autē purpureæ aspectu. Radix illi intus candida,
rotunda, bulbosaq;. Semen ceu in membrana clausum,
nigrum & oblongum. Nascitur probatissimus monta-
nis locis, grato odore. Reliquum genus porraceū & her-
bæ halitum ex se mittit. Verū quæ Plinius & Theophra-
stus de hoc tradunt, & ut Dioscoridi respondeant, breui-
tatis causa nunc omittuntur, quæ tamen copiosius tra-
ctat in annotationibus suis super Dioscoridem Marcel-
lus Vergilius Florentinus.

Bulbus uomi-
torius.

Si

Si uero phthisis annoso sedet improba morbo,
Intritas uino cochleas hausisse iuuabit,
Proderit atq; adipis ueteris pila sumpta suilli.
Carne asinæ, seuoq; capræ medicina salubris.

Phthisis improba.) Ponit nunc autor ad phthisin remedia.
Dicitur autem phthisis improba, quasi magna et pessima
longeq; periculosissima & quasi incurabilis, maxime
cum inueterauerit: tunc enim, ut Celsus ait, non facile e-
uincitur, quare inter initia protinus occurrere necessa-
rium est. Annoso morbo.) Hoc est, tabe & consumptione
diuturna, quæq; longo tempore durauit. Sedet.) Heret,
habitat, fixa & consuetudinaria facta est. Intritas.) Inser-
tas & commixtas. Vino.) Propter faciliorem in uniuersum
corpus penetrationem, quam uinum præstat, & etiā
quia confortat. Cochleas.) Cochleæ quamuis difficiles
ac copiosi nutrimēti, propter quod tabidis ac phthisicis
utilissimæ, præsentiq; sunt remedio, præsertim exsudatus
igne succus: hæcq; medicina plurimum ætas nostra uti-
tur. Adipis suilli.) Huius medicinæ sic meminit Plinius
libro 28. cap. 9. Axungia uetus etiam phthisin in pilulis
sumpta sanat, quæ sale inueterata est. Et eiusdem libri ca.
10. hijs uerbis, Phthisicis medetur macræ suis foeminæ
herbis pastæ lardum. Pila.) Pilula, orbiculus ac globu-
lus. Carne asinæ.) Sic Plinius lib. iam memorato, Phthi-
sicis medentur carnes asinæ ex iure sumptæ. Seuo capræ.)
Per seuum, esculentū adipis ius intelligit, de quo sic tra-
dit Dioscorides: Utile præterea tabidis in sorbitione escu-
lentū adipū ius est, loquitur autē de adipe caprino. Porro
Plin. lib. paulo ante dicto, de hoc sic scribit: Capræ seuo
in pulte halicacia & phthisin & tussim sanari tradunt.

Vinum.

Cochleæ.

Adeps suillus.

Caro asinæ.

Adeps ca-
prinus.

MAMMIS SANANDIS VEL
STRINGENDIS.

CAPVT XIX.

VERA foecundo multum lactantia succo
Sæpe sibi noxa nimum manando fuerunt,
Fece igitur ualida duri reprimuntur aceti.

Mammarium
mala.

MAMMIS.) Vberibus male affectis, cuius-
modi sunt quæ dolent, tument, indurantur,
exulcerantur, inflammanur, ultra modum
excreſcunt & propendulæ fiunt, aut nimis exi-
les ſunt, ſimiliter quæ lactis copia abundant & illud con-
tinere non ualentes ſuperflue manant, aut eius defectu
conſtringuntur & lactare non poſſunt. Ceterum à mam-
ma fit diminutiuum mamilla, & mammoſa ſiue mamme-
ata mulier dicitur quæ magna habet ubera. Plautus, Cu-
ius amicam mameatam uidimus: à mamilla uero fit ma-
millare, quod amicali genus eſt quo mulieres ubera te-
gunt ſiue mammas. Vbi illud ſciendum, non ſemper
obſeruari proprietatē hanc quā Caper tradit, cum ait:
Mammas eſſe hominis ſcito, at pecudis ubera: nec eam
Serenus hoc capite obſeruat. Sunt autē mammillæ mu-
lieribus datæ lactis cauſa, ut illo donec ad ſolidioris cibi
coctionem idoneus fit infans enutriatur. Viris uero tum
decoris tum propter laxam earum carnem euaporatio-
nis cuiuſdam gratia conſeſſæ ſunt. Verum mammarum
capitula ſiue apices papillæ uocantur, eo quod papula-
rum, quæ puſtulæ ſunt, ſimiles exiſtant: quamuis etiam
pro mammis iſtis aliquando accipiantur. Sanandis.) Cu-
randis, & per hoc ad mammarum paſſiones et morbos ſe
refert. Stringendis.) Conſtringendis, reprimendis, coar-
tandis & colligendis hijs quæ ſparſæ ſunt atq; diſfuſæ: &
per hoc ſe refert tū ad lactis exundantiā & fluorem, tum
&

Mamilla.
Mammoſa.
Mammeata.
Mamillare.

Ubera.

Mammillarum
cauſa.

Papille.

et potiffimū ad mamas excreſcētes atq; propendētes, do-
loris interim nō obliuiſcēdo, qui ad omniū quaſi præſen-
tiā, uel ipſe præſto eſt: quāuis nonnunquā citra omnem
dolorem aut aliam malam affectionem magnę et propen-
dulæ ſiant. Vberuſoec.) Docet primo mederi mammis
quæ lactis ſui ſunt impatientes, hoc eſt, quæ lactis copia
abundant & idem propter ſuperantiā à fluore continere
non poſſunt, quibus tumor & inflammatio, dolor item
& alia praua accidētia nonnunquā iungūtur. Foecundo.)
Vberi & ſuperfluente. Lactantia.) Lactē manantia. La-
ctans enim dicitur quod lac reddit & præbet: Lactens ue-
ro cui præbetur & quod lac fugit. Succo.) Lactē, quod
naturaliter & ſuo tempore in hijs quę utero gerunt, gene-
ratur ex ſanguine qui ad mamas fertur, & deinde ab ade-
nibus qui inibi ſunt in lac tranſmutatur. Quēadmodum
enim in alijs animalis partibus, autore Galeno, uirtus eſt
alteratiua per quam aſſimilant alimentū ſibi ipſi: ſic etiam
in mammis ſunt adenes qui uim habent id quod ad eos
inſluit alterandi. Cum ergo natura ſint exanguēs & albi,
propriū efficiunt humorem, talem qualis eſt lac, quan-
do plus alimenti defertur ad ipſos: quod fit communi-
ter et proprie in hijs quę utero gerunt, nec quidem in pri-
mis in quibus naturaliter non generatur, ſed octauo &
nono menſe conceptionis quando abundanter oppletæ
ſunt uenæ communes quæ à mammis pertingunt ad ute-
rum, quæ etiam magis implentur quando minimum ab-
ſumit foetus propter imbecillitatem ſuam. Cum itaq; ad
foetus nutritionem ordinatum lac ſuperabundat, mam-
mas intumeſcere facit, & intus contineri non poteſt, ſed
omnino effluit & aliter uarie afficit, mammis q; noxiū
eſt. Cæterum colligitur aliquando lac in hijs quæ utero
non gerunt, nec unquam pepererunt, quando uidelicet
ad ſimilem peruenerint uenæ repletionem ex menſtruo-
rum retentione, uti teſtatur Hippocrates libro 5. aphoriſ-
morum hijs uerbis, Si mulier quæ neq; grauida eſt, neq;

Lactans.

Lactens.

Lactis ge-
neratio.

peperit, lac habet, huic menstrua defecerunt. Cōuertitur enim materia, ut inquit Auicenna duodecima tertij. cap. tertio, quæ non inuenit uirtutem expellentem per matricem propter paruitatem ipsius, & peruenit in ubere & fit lac. Quod autem subiungit, Et quandoq; aggregatur lac in corporibus uirorum & proprie in puberibus, ita ut rotundentur mamillæ ipsorum. Hoc non intelligendum est, ut expositor eius dicit Gentilis, de lacte proprie sumpto & in nutritionem foetus ordinato, sed de substantia quadam dealbata in mamillis, & hoc modo lac in uiris præsertim carnosus generari posse confirmat. Et adducit etiam aliud Auicennæ dictum, ex libro 3. de animalibus cap. 3. ut dicit, Et uiri emittūt ex mamillis suis lac, & si continue de suis mamillis exprimeretur lac, abundaret multum in eis. Et de quodam recitat masculo qui habuit lac, de quo factus est caseus. Et idem testatur scribere Aristotelem libro 3. de historijs animalium cap. 20. Quæ si uera sint alijs consideranda relinquo. *Noxa.*) Nocumento et damno, hoc est noxam & perniciem adferētia. Quod autem lactis copia & fluor nimius incommodo sint & nocumento, id uel Auicennæ testimonio comprobatur, qui Canonis libro 3. fen 12. cap. 3. sic ait, Lac quando superfluit, nocet & apostemat & affert etiam ægritudines. *Nimum.*) Nimis & superflue. Nimum enim & excessum & superantiam significat, ab eo quod est nimis, quamuis nonnūquam amplitudinem rei quoq; significet & idem fit quod ualde, ut, O nimum dilecte deo. *Fex aceti.*) Quæ admodum uini sic & aceti sedimentum, fex dicitur, cuius in medicina usus est, homini aliās inutilis. Vis eius & natura, ut Dioscorides tradit libro 5. ualidissime adurere, ex terere, ad cicatricem perducere, adstringere & ficcare. Utendum autem recente est & cruda: hæc enim est quæ per se tumores reprimit, & quæ contra lactis copiā, eiusq; impatientes mammas ex aceto inungitur, oportet autem ut fex sit aceti quæ acriore uis est & intensiore: quod Plinius

An Lac in uiris generari possit.

Noxa.

Nimum.

Fex aceti.

nus etiam comprobat libro 23. cap. 2. his uerbis, Fex aceti mammas lactis sui impatientes extinguit. Quod si aceti fex non habetur, accipiat ea quæ uini est, & ex aceto, ut Dioscorides docet, inungatur. Cæterum Auicenna Canonis lib. 2. contra papillarū ex sanguinis constrictione inflammationem, utilem tradit, dum inquit: Fex nō adusta extinguit inflammationem capitis mamillarum in quo constrictus est sanguis. Non solum enim lac in mamillis aliquando abundat, sed & sanguis ex quo lac generatur, qui propter multitudinem suam aliquādo corrumpitur & ad lactis naturam non bene alteratur, sed multus existens obtinet uestigium sanguinis: propter quod etiam Canonis lib. 3. fen 12. cap. 2. idem Auicenna inquit, Et multitudo fortitudinis eius non elongatur, quin sit ideo quod sanguis propter uehementiam multitudinis suæ inobedit operationi naturæ, quare non patitur ab ea & accidit naturæ defectus in conuertendo illum propter coartationem quam fecit ipsi. Aliquando uero colligitur in mammas sanguis qui non solum non bene mutatur in lac, sed omnino intransmutabilis manet: quod cum accidit, malo est. Nam, ut Hippocrates tradit libro 5. aphorismorum, quibuscunq; mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat. Quod tamen accidisse, Galenus se nunquam uidisse testatur, & si quando eueniat, ex hijs esse, quæ raro eueniunt.

Post partum tumidas iniuste assurgere mammas
Interdum aspicias, harum mala commemoratur
Murinus simus ex pluuio sedare liquore.
Sin autem penitus clausas dolor angit acerbus,
Lumbricis terræ turgentes unge corymbos.

Post partum tumidas.) Hoc est, post editum in has uitales auras foetum, ob lactis copiam & redundantiam tumentes & grauatas atq; obturatas. Prius mammas lac intra se com-

tinere non ualentibus, citra tumoris et aliorum accidentium partusque mentionem mederi docuit, nunc uero hijs quæ post partum tument, citra fluoris mentionem, quamuis & hijs quoque fluor iunctus esse possit, quemadmodum & prioribus tumor & alia. Solent autem à partu non nunquam ob maiorem lactis impetum, eius copiam ferre non

Mammæ *ασαφ*
γώντες,
χονδριώντες,
uales mammæ tumere ac inflammari, quales *ασαφώντες* Græci uocant, ceu quæ in grumos densato ac concreto lacte indurantur *χονδριώντες* ab eisdem appellantur.

Iniuste.) Plus iusto ac æquo & ultra modum conuenientem. *Assurgere.*) In tumorem eleuari & intumescere.

Stercus muris, *Murinus fimus.*) Idem medicamentum ponit Kirannus, nisi quod non pluuiam sed simpliciter aquam accipit, sic iniquiens, Stercus muris cum aqua dissolutum & inunctum, dolorem, duriciem & tumorem uberum perfecte dissoluit. Siquidem omne fimum calefacit, ficcat & discutit.

Pluuio liq.) Aqua pluuiatili, quæ si haberi non potest, accipitur aqua simplex. *Sin autem.*) Hoc est, sed si, uel, si uero. Et non significat, si non, quasi in fin includatur negatio.

Sin. Docet autem nunc medicari mammis quæ lactis copiam non ferentes, idem intra se in grumos coagulât, unde & meatuum papillarum obstructio accidit, nec reddere ualentes lac mammæ turgent, dolent atque duriciæ afficiuntur, quales paulo ante *χονδριώντες* à Græcis appellari diximus. *Penitus.*) Omnino et totaliter. *Clausas.*) Obstructas mamillas & lac propter coagulationem & meatuum obstructionem reddere non ualentes. *Angit.*) Excruciat & dolore afficit. *Lumbricis terræ.*) Vermibus terrenis.

Lumbrici,
Vermes terreni.
γδῆντες,
Lumbrici à lubricitate dicti, terreni uero ad differentiam eorum qui aluum occupant & proprie lumbrici dicuntur. Græci *γδῆντες*, hoc est, terræ intestina nuncupant, eo quod in terra generantur et in ea quasi immobiles uiuunt, qui aliorum animalium modo non incedunt, sed in seipsis & circa seipos quodam modo mouentur. Quorum teres & pedalis aliquando longitudo: qui si digitis

pre

premantur, instar fimi terrestris ex animali progredientis, intestinorum imaginem faciunt. Et hæc nominum apud Græcos & Latinos quantum ad natales, formam, naturamque causa. Verum quod ad medicinam attinet, profunt huiusmodi lumbrici terrestres mammarum dolori, duriciæ & obstructioni. Sunt enim inter frigus & calorem adurentem qualitatis temperatæ, solentque affectis membris inuncti, dolores lenire ac mitigare, duricies mollire, & obstructions meatuum adaperire. Oportet autem ipsos prius purgari ac coqui in oleo, modo qui dictus est supra cap. 4. aut tostorum cinerem oleo misceri, & deinde oleo illo membra inungi affecta. *Turgentes.*) Propter materię exuperantiam tumentes, affligentes & agitantes nec loco quiescere permittentes. Est autem transumptum uocabulum ab animalibus ad coitum concitatis: quemadmodum enim illa loco stare non possunt, quodam modo titillantia, & impulsæ, concitataque à passione, sic & materię copia atque humores superfluentes plerumque in motu uehementiore atque transfusu ab una parte ad aliam, in morbis hominem infestant mouentes & quiescere non permittentes, propter quod & medicamenta quæ noxia pellant ac morbum curent, adhibere cogunt. *Corymbos.*) Mammarum summitates, quæ & papillæ dicuntur. Possunt autem & omnia summa, corymba dici. Vnde & hederæ racemus in orbem circumactus, corymbus dicitur.

Si castigatas studium est præstare mamillas:
Ex hedere sertis ambas redimire memento.
Protinus & raptas fumis mandare coronas.

Si castigatâ.) Docet nunc emendare mammas iusto maiores et propendulas, quales etiam pannosas, pannuceasque uocant, hoc est, rugosas & araneorum telis similes: tales enim corrigere & minores horridulasque efficere conuenit, quo æquæ magnitudini restitutæ, ornariore, magis

Castigatum.

decoræ, & honestiores existant. Castigatum enim dicitur quod correctum & emendatum est, quasi probum castum & honestum. *studium.*) Conatus, intentio & uoluntas. *Præstare.*) Reddere, efficere. *Hedera fertis.*) Dioscorides, Natura omnium hederarū in medicina acris est & astringens: & per hoc contrariarū uirtutū esse intelliguntur. Nam a credo quæ gustu sentiit, caliditatem adstrictio uero frigiditatem indicat, ut tradit Gal. Quibus uirtutibus calore scilicet desiccante & adstrictione coadunante, mamas magnas & propedulas flaccidasq; colligit & minores horridulasq; efficit circūdata hederā, stantes uero ne inclinent aut propendeant, seruat. Oportet aut ipsam quā primū deponitur cōcremare, uti docet Ser. Sed hoc superstitionē sapit. Quid enī refert siue cōcrematur siue nō postquā deposita est & effectum suū produxit Nisi quis cōcremationē illā eō referre uoluerit (qd tamen ex litera nō colligitur) ut per illam post circūdationē suffumigarentur mamillæ: & hoc rationi magis consentaneum esset, quā ut solum citra mamillarū suffumigationē quomodolibet cremaret. Porro meo iudicio maioris fuerit efficacitæ si contusa hederā cum succo suo mammis imponeretur, & alligaretur, donec uim suā exercuerit. *Sertis.*) Coronis à serēdo sic dictis, hoc est, à contextendo & ordinando, quæ ab initio ex floribus & frondibus inuicē digestis, ordinatis & cōnexis fieri solebāt. *Redimire.*) Ornare, coronare, circūdare & circūponere. *Raptas.*) Reuulsas, depositas. *Fumis mandare.*) Igni tradere & concremare.

Anseris aut seuum pariter cum lacte tepenti,
Aut ouū impositum tulerit quod garrula perdix,
Præterea pluuio decocta papauera rore
Hærebunt multis post dissoluenda diebus.

Anseris aut seuum.) Ponit nunc medicamen quod mammis prodest, quæ ob lactis exundantiam & coagulationem intumescunt, durantur & magnæ efficiuntur. Adeps enim dura

Adeps anserinus.

dura emolliendo, densa rarefaciēdo & attenuando & collecta discutiendo, lactis superantiam minuit, coagulationem dissoluit, quorū causa & tumor discedit & duricies emollitur, unde tandem molles, rariores, inanes & propendulæ fierent mammæ: quod tamen ne accidat, lac efficit, quod ultra dictas iam uirtutes, exundantia absumit, & diffusa, sparsaq; coadunat & adstringit. Porro inter adipēs cōuenientior est anserinus, qui maiorem alijs tenuitatem habet & altius descendit. Lac uero medicatius est bubulum, quod etiam coctum esse oportet, ut quod tenue & serosum est in eo absumatur. Coquitur autem aut ignitos calculos in ipso extingūdo, aut lento igne & continuo lactis motu, donec crassius & dulcius euaserit quā ante crudum fuerat, ubi id etiam summopere cauendum est ne uel exuratur seu caseus fiat & coaguletur. *Aut ouum impos.*) Oua temperatæ sunt qualitatis, humano tamen temperamento non nihil frigidiora. Siccant humecta, coadunant & colligunt sparsa, diffusa & laxa, collecta uero & adunata ne se inclinent aut laxentur prohibent & in sua consistentia cōseruant: unde māmīs emendandis imposita sunt idonea, præsertim perdicum oua, quæ singularē quandam præ cæteris proprietatem & uirtutē huic effectui producendo idoneā habent. Accipiendū aut luteū cum albumine & imponendum, aut putamē ipsum quod arefaciēdo maioris efficacitæ est siue crudum siue ustum adplicetur. Verum quia aridum est, ideo molli cuiuspiam rei, quo melius impositum adherere possit, commiscendū. Sic crudi puluere cū cera utitur Kirannus cum ait, Testæ ouorū perdicis tritæ & cum cerā citrina & cadmia ualde commixtæ & inunctæ, mamillas laxas & cadentes erigunt. Plinius uero libro 30. cap. 4. usti cinerem commendat his uerbis: Ouorum perdicis putaminum cinis cadmię mixtus cerę stantes mammas seruat. Putant & ter circūdatam ouo perdicis non inclinari. *Tulerit.*) Protulerit, produxerit, ediderit. *Garrula perdix.* Docilem *Perdix garrula*

Lac.

Lac.

Oua perdicis.

uidetur intelligere perdicem & quæ humano sermone enunciano sit apta: quemadmodum Papinius etiam sylvarum libro 2. in Pittaco Melioris, eandem inter doctas connumerat aues, & quibus nobile fandi ius natura dedit, cum ait: Quiq; refert iungēs iterata uocabula perdix. Hanc etiam loquendi docilitatē in perdice comprobant, ni fallor, Plutarchus in symposiacis, & Athenæus in diptosophistis. Ceterum quæ sit nostra ætate auis, perdix, ambigunt aliqui. Nam Papinium olim enarrans præceptor meus omnigenæ doctrinæ eruditissimus Hieronymus Aleander, dicebat, Quoniam loquacitatē in ea aue quam nunc perdicem dicimus, non est inuenire, per eam intelligere uidetur Papinus auem quam coturnicem appellamus. Et Marcellus Virgilius super Dioscoridem, de perdice, inquit, Nō satis compertū nobis est quo nomine nostra ætate indicetur hæc auis, tam multiplex diuersis locis earum auiū genus & seminium est. *Papauer.*) Dioscorides, communis refrigerandi uis omnibus est papauerum generibus, ualentq; contra inflāmationes & destillationes tum folia tum uascula & semina, idq; ui refrigerante, crassescente, siccante & adstringente. Vnde cum mamillæ ob calorem superantem lacte exundant & intumescunt ac dolent, confert eis ex papauere & pluuiatili aqua impositum emplastrum. Calorem enim restinguit, lac deficcat, tumorem comprimit & laxa adunat, doloremq; arcet. Quod si quis dicat autoritate Auicēnæ, papaueris semen lac augere & ideo non deficcare, huic respondetur quod hoc agit intus sumpsum & per operationem à materia, non autē extra applicatum nec à qualitate manifesta. *Pluio rore.*) Aqua pluuiatili quæ cæteris tenuioris est substantiæ, Ros proprie, ut inquit Apuleius in libro de mundo, nocturnus humor est quem serenitas tenuiter spargit. Porro cum adiuncto, humorem significat adiuncti. Fit autem à rore rorulentus & rosoidus *Rorulentus.* hoc est rore conspersus. *Hærebunt.*) Imposita manebunt

*Papauer.**Ros.**Rorulentus.**Rosoidus.*

bunt. *Multis.*) Nō uno, sed plurib; ut duobus aut tribus aut quatuor, donec effectū suū compleuerint. Si enim cito amouerentur, effectum intentum producere non quirent, quare lōgiore mora ad id opus est. *Dissoluenda.*) Deponenda, amouēda. *Post.*) Postea. Præpositiones enim postpositæ, aut metri causa etiam præpositæ, si casum mutant, significationem suam & uim nominis & legem propriam non habent sed Auerbia fiunt. Autor Donatus, Seruius.

Præpositiones.

Vis & Phœbigenæ cælestia fumere dona
Vbera cum tetrīs laniata doloribus urgent,
Nauis ramentū, & quæ nomine passion herba est,
Et quæ uulgari sermone Insana uocatur,
Græcus hyoscyamon propria scit dicere lingua,
Nec non & calami radix, lapathiq; legumen.
Mixta dabunt miras, experto crede, medelas.

Vis & Phœbigenæ.) Aesculapij Phœbo geniti et in deorum numerum relati. Sic supra, cap. 12. Vis & Phœbigenæ diuinam discere curam. Tradit autem nunc medicamentum ultimum mammis sanandis conueniens & utile, præsertim hijs quæ tument, inflammationem patiuntur & exulcerantur, quibus malis & dolor comes est nō minimus, maxime ubi serpentina & exedentia fuerint ulcera. Componitur autem uarijs ex rebus, quarū prima est nauium *Pix nauialis.* derafa pix, quæ pus & saniem, omnemq; fordiciem in ulceribus ficcat, discutit & eua nescere facit. Optima hæc, ut Plinius libr. 24. cap. 7. ait, à tyrocinio nauium: additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Secun *Marrubium.* da est marrubium, quod, ut Apuleius tradit, contra duricias efficax est. Inquit enim sic, Ad omnem duriciā, herba marrubium tunsa cum axungia & imposita, mire sanat. Idem et præsertim folia eius tantum ex melle illita fordidā purgant ulcera, cohibent et quæ serpendo pascunt, ut autor est Diosco. qui & de Apollinari siue hyoscyamo *Hyoscyamus.*

Kk

etiam tradit quod semen eius mammis à partu tumentibus tritum & ex uino emplastri modo impositum cōfert. Et paulo post, Recentia itidem folia emplastri modo imposita, omnium aliorum remediorum efficacissime dolores omnes arcent. Calamus item & Lapathon purgandi atq; discutiendi uires habent. Ex hīs itaq; simul mixtis medicamentum efficitur quod mamillarum tumorem et inflammationem discutit et restinguit, serpentina cohibet, pus & saniem, sordesq; purgat atq; dolores sedat, sanitatemq; restituit, uti se expertum testatur Serenus, quare illi confidendum audentius. *Laniata.*) Lacerata, exasperata & exulcerata. *Vrgent.*) Molestant, & excruciant. *Naui ramentum.*) Hic corruptus fuit textus & pro naui male nā bis legebatur. Est autem naui ramentum, quā Zopissam uocant, hoc est, ut Dioscorides libro 2. ait, derafa nauigis cū cera resina, & à plerisq; hypochyma appellatur, quod marino sale maduerit discutiendi uires habens. Plinius item Zopissa, inquit, eraditur nauibus cera marino sale macerata. Porro ramentum à radendo dicitur, quasi rasura, & est id quod derafo ligno uel re alia decidit, hoc est, tenuis cuiusq; rei particula derafa. *Nomine.*) Scilicet Græco, Latini enim marrubium dicūt. *Est.*) Id est, uocatur. *Praffium.*) Quā Græci πρᾶσιον uocant, Latini marrubiū dicunt. *Vulgari sermone.*) Nomine communi, à uulgoq; trito & usitato scilicet Latino. *Insana.*) Ab effectu quo infaniam facit. Pota enim aut in cibo sumpta ebrietati similem amētiam facit, ut Dioscorides tradit. Apuleius & Palladius symphoniacam uocant. Macer autem Caniculatam, ubi mutatis literis paucis legendum potius censeo calcularem, quemadmodum etiam legitur apud Apuleium, qui Pilsam quoq; uocari scribit. Insignitur & alijs nominibus, quæ copiose satis refert Apuleius. Et quamuis herba sit uulgaris & omnibus nota, nihilominus tamen paucis describitur. Est autē frutex crassis coliculis, folijs latis, oblongis, incisis, colore nigris & hirsutis, habetq;

Calamus.
Lapathon.

Naui ramentum.
Zopissa.

Praffium.
Marrubium.
Herba insana.

Symphoniaca.

Calcularis.
Pilsa.

per caules deinceps flores punice cytinorum figura clipeolis in medio obstrusos, semine ceu papaueris plenos. Plura eius genera. Vnum flore purpureo, semine nigro. Alterū flore luteo, semine subflauo: infaniam ambo gignentia, infelicis in usu euentus. Tertium flore & semine albo, utile, & ad medicinam placidissimum. Nascitur in maritimis hoc & inter ruinas & rudera. Quod si hoc uti non libet, utendum eo quod lutei seminis est. Nigrum quod omnium pessimum ex omni usu abdicandum. Colligitur ex tenero semine folijsq; & coliculis succus, in quē usum tunduntur omnia, expressusq; in sole siccat succus. Vfus eius ad annum tantum, facile enim putrescit. Colligitur priuatim etiam succus ex semine iam sicco, adfusa cū tunditur calida aqua & expressus. Est autē sic expressus succus priore illo innocentior: autor Diosco. Cæterum semini eius, ut Plinius tradit, natura uini, ideoq; mētem caputq; infestans. Vfus seminis & per se & succo expresso: exprimitur separatim, & caulibus folijsq; utuntur, & radice temeraria in totum (ut arbitror) medicinæ. Quippe etiā folijs constat mentem corrumpi, si plura quā quatuor bibantur. Hæc Plin. *Hyoscyamus.*) Id est, fabam porcinam, uē enim suem, κνίαιμος uero fabam significat. Sic dicta à maleficio eius, eo quod pastu eius, ut autor est in historia sua Helianus, cōuellantur sues præsentis mortis periculo, nisi copiosa aqua statim se foris & intus proluerint. *Calami.*) Harundinis. Cuius uariæ sunt differentie. Quædā enim nastos, id est, toto internodio concreta & plena uocatur, ex qua sagittæ fiunt. Quædam contra femina appellatur, ex qua tibijs lingule conficiunt. Quædā itidem syringias quasi fistularis dicta, carnosa, densis geniculis, scribendis libris accommodata. Crassior quædam etiam & concava prope profluentes aquas nascens, quæ donax dicitur: ab aliquibus autem cypria. Est & alia quā uallis sepibusq; utilem phragmiten Græci, nos uallarem uel sepicularem dicamus, gracilis, cādidatq; omnibus notissima, cuius ra

Hyoscyamus.

Calami.
Harundo.

Lapathon.
Rumex.

dix & folia tum aliarum partium tum mammarū inflammationibus medentur. Potestq; eadem quæ et Cypria dicitur, autore Dioscoride. *Lapathi.*) Lapathon, Romani rumicem dicunt. Plura eius genera, inter quæ oxy-lapathon quasi acuta rumex dicitur, palustribus locis nascens, duris & in cacumine acutis folijs. Est & hortensis huic omnino dissimilis. Est & tertia agrestis, brevis, plantagini similis, mollis & in terra iacens. Quarta postremo quam quidam ab aciditate saporis oxalida appellat, sunt qui eandem etiam anaxyrida aut agrestem rumicem uocent, cuius folia tertio generi similia sunt. Eius caulis non adeo grandis est: semen acuminatū, colore rubro, sapore acri, quod in caule & adnatis nascitur. Est & quæ hippo-lapathos, id est, grādis rumex à Græcis dicitur. Nascitur in palustribus. Cunctarū uires eadem, autore Diosco. Dicitur aut lapathon omne, & apostemata mirifice aut spargit aut collectionē facit & aperit uulnus atq; per sanat impositum quasi malagma, uti testatur Apuleius, qui axungiam illi permiscet. *Legumen.*) Hoc est, semen seu euulsa cū semine et radicibus herba. A legendo appellata sunt legumina, quia ita leguntur, hoc est ē terra uelluntur, ceu faba, lens, cicer, linum: non autem subsecantur ceu triticū, far, ordeum & frumentorū reliqua. Cū enim duo prima frugū sint genera, frumenta & legumina, illa quidē subsecantur, hæc uero uelluntur: autor Plin. lib. 13, cap. 7. & 17.

REIECTIONIBVS CIBI

AUT SANGVINIS AB
stinendis.

CAPVT XX.

Si stomachus nondum concoctas expuit efeas
Et magis atq; magis uitium reuomendo ualescit,
Allia cedemus, crebrumq; trahemus odorem.

Re

REIECTIONIBVS.) Reiectio, quæ & re Reiectio.
iectus dicitur, est rei per os expulsio: sic dicta à Reiectus.
uerbo reijcio, quod inter alias significaciones Reijcio.
suas aliquando idem significat quod retro iac-
cio ac sursum & extra fero & expello. Vnde & quæ uomi-
tu eijciuntur reijci dicuntur. Plinius, Vini plusculum si à
ieiuno sumatur, deinde reijciatur. Idē, Et uernatio utilis
erit, si postquam sorpta fuerit, statim reiectio sequatur. Po-
test autem uariarum rerum esse huiusmodi reiectio & uo-
mitus, utpote, cibi, sanguinis, pituitæ, & aliorū corrupto-
rum exuperatiumq; humorum. Verum hoc capite Sere-
nus non omnibus horum mederi docet, sed illi tantum
quæ (ut ait) cibi est, non aliorum: nec tali semper, sed tan-
tum quæ superfluit & nocet. Accidit enim ut profit ali-
quando uomitus, magnoq; sit iuuamento, ubi rarus fue-
rit & moderatus. Vnde Auicenna Canonis libr. 2, fen 13,
tract. 5, cap. 3, inquit: Et in administratione quidem uomi-
tus cum æqualitate est iuuamentum maximum. Celsus
item medicinæ lib. 1, Et reiectus cibi, ait, non erit inutilis,
si raro fiat. Et lib. 1, ca. 3. Solet etiam prodesse post uarium
cibum frequentesq; dilutas potiones uomitus. Fit aut uo-
mitus cibi aut ob multitudinem & uarietatem suam, aut
satietatem nimiā, quæ ut Celsus lib. 1, cap. 2, ait, nunquā
utilis est, aut quia uis cōcoctrix est uitata, aut stomachus
quomodolibet perperā affectus, ut alias interim causas
omittam. Cæterum dicuntur & ea quæ ex pectoralibus
efferuntur reijci, præsertim si sanguinis fuerit expulsio, de
qua in præfenti agitur capite: quod uel hinc (ne quis pro-
uomitione tantum accipi credat, quū sanguis etiā uomitu
aliquando eijciatur) patere potest, quod aperte Serenus
pectus nominat. Solet etenim à uarijs partibus per os ex-
pelli sanguis. Aliquando enim (ut inter medicos conue-
nit & autor est Gale. lib. de affect. locorum notitia 4, cap.
6.) ē gula uentriculoq; uomitione expellitur, aliquādo ue-
ro ex spiritalibus partibus iussi, ex faucibus & gurgulioe

Kk 3

scratu, ex ore simplici expuitione. Vbi illud etiam diligentius animaduertendum est, quod quamuis ex spiritalibus instrumentis nihil sine tussi expui potest: quia tamē subito gutturi irruentia, tussim mouere possunt, ideo nō semper ex spiritalibus membris eiectionis sanguinis nota est tussis. Solet enim interdū à cerebro, ad gurgulionis partes internas quæ faucibus præpositæ sunt, affatim descendere et tussiedo educi sanguis. Sed huius certior nota est capitis uel dolor uel grauitas siue præsens siue præterita, aut capitis ictus percussusue. At de hoc nihil ad præsens, sed de eo tantum qui ex spiritalibus effertur: quod bifariam accidit, aut enim ex pulmone educitur, cuius indicium est quod cōfertim & plurimus, tum ruber tum feruens reijcitur, & maxime spumofus, quod efficacissimū signum est excretionis ex pulmone factæ: cuius testis etiā est aphorismorum lib. 5. Hippocrates in quibus, Quicūq; spumofum sanguinē expuūt, hijs ē pulmone educio fit. Aut ex pectore & thoracis parte quapiam reijcitur: cuius nota est pectoris dolor & sanguis non confertim reiectus, nec multus, minusq; tum ruber tum calens, sed nigricās & grumofus. Suntq; uariæ huiusmodi reiectionum sanguinis species: de quibus Galenus therapeutices libro 5. & de locis affectis lib. 4. cap. 9. *Stomachus.*) Stomachum pro uentriculo accipit, in quo cibi recipiuntur & concoquuntur. *Esca nondum concoctas.*) Hoc est, nondū digestum, ut nunc loquimur, sed crudum adhuc cibum. *Vitium.*) Scilicet uomitio. *Reuomendo ualescit.*) Nō rarum sed frequentem uomitū indicat: qui non utilis ut rarus, sed noxius esse solet, teste Auicēna, qui decimatertia tertij, sic ait, Assiduatio eius maxime debilitat uirtutē stomachi, & facit ipsum lacunam superfluitatum. *Allia.*) Quamuis cibi reiectionibus allium comestum mederi possit, stomachum refrigerarum & humectum calfaciendo & deficcando, ac superflua excernendo: tamē quia ui quadam comprimente dotatum est, quam tussi ipsius efficacius exhibet

Allium.

hibet odor: ideo creber olfatus eius, os stomachi, quo magis receptum cibum contineat, corroborat, ac cibi reiectiones compescit. *Cædemus.*) Cæsum enim fortiolem ac magis adstringentem præbet odorē. Cædo cum diphthongo scriptum ut hic, excidere est, frangere & contundere. Sine diphthongo tamen & prima breui cum accentu in ultima modo da, modo dic significat. Plautus in captiuis: Cædo manum. Idem in cistellaria: Cædo quid tam abhorret hilaritudo te obsecro? *Trahemus odorem.*) Odo-rabimus, olfaciemus, ac per os etiam nedum per nares solum, trahemus halitum & inspirabimus.

Sin etiam rutilus referetur pectore sanguis,
Sorbitium menthæ, raphanus uel cocta iuuabit,
Sape lapis teritur specularis nomine dictus
Et mixtis hauritur aquis, sistitq; cruorem.

Sin etiam rutilus.) Ruffus. Docet nūc mederi sputo sanguis qui expellitur ex partibus maxime pectoris. *Referetur.*) Retro & extra feretur, reijcietur & expelletur. *Sorbitium.*) Succus & decoctionis eius liquor. *Mentha.*) Nota omnibus herba est mentha, calefaciendi, adstringendi, deficcandiq; uires obtinens: ideoq; sanguinem sistit, maxime ubi frigidus humor ad uenarum extensionē concurrat. Plinius, Datur mentha sanguinē excreantibus in forbitationem. Et Auicenna, Mentha prohibet fluxum sanguinis & sputum eius. Verum Dioscorides acetum succo miscet: & id forte propter penetrationem suam, cum ait, Sanguinē sistit potus cum aceto succus eius. *Raphanus.*) Raphanus, quæ & radix, & radícula dicitur, qd sanguinē reijcientibus profit, hoc etiā ex Plinio colligitur, qui Medium autorem id comprobantem citat in quibus, Medius & sanguinem excreantibus coctos dari iubet raphanos. Et hoc uirtute sua deficcante & tussim contra quā elixa estur, sedante. Solet enim nonnunquam tussis ipsa re-

Raphanus.

Lib. 20. cap. 4.

iectionis sanguinis causa esse: qua sedata, sanguis quoque facilius sistitur. Habet adhuc comprimentem vim qua sanguinem sub se ac cibum quoque præassumptum comprimit. *Costa.*) Elixia. Sic enim temperatior est, autore Avicenna, minusque inflans: vis enim inflatiua per decoctionem tollitur. *Lapis specularis.*) Humorem hunc terræ quidam autumant crystalli modo glaciari, & in lapidem concrefcere manifesto apparet, quod cum feræ decidere in puteos tales medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post unam hyemem figurantur, uti libro 36. ca. 22. tradit Plinius. Sanguinem sistit vi sua refrigerante & adstringente.

Vritur interdum raptus de subere cortex

Et cinis è calido prodest epota lyeo.

Aut platani pilulas acri infundemus aceto:

Nullus erit sanguis quem non cibus iste moretur.

Vritur.) Incineratur. *Subere cortex.*) Suber, inquit Plin. minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantum in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Vfus eius anchoralibus maxime nauium, piscantiumque tragulis, & cadorum obturamentis. Præterea in hyberno fceminarum calciatu, quam ob rem non infacete Græci cortices arborum appellant. Sunt qui fceminam ilicem uocent, atque ubi non nascitur ilex pro ea subere utuntur. In carpentarijs præcipue fabricis ut circa Elin & Lacedæmonem: nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino. Cæterum uirtutis est adstringentis, qua sanguinis reiectionibus medetur: quod Plinius etiã lib. 24. ca. 4. attestatur his uerbis, Corticis suberis cinis ex uino calido sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

Platani pilule. *Platani pilulas.*) Fructum qui in parua pilæ ac globuli modum nascitur. Idem medicamentum habes apud Plinium naturalis historię lib. 24. cap. 8. his uerbis, Platani pilulæ tulsæ cum aceto acri magisque Scyllitino, sanguinem omnem sistunt.

Lapis specularis.

Suber.

Cinis corticis suberis.

Platani pilule.

sistunt. Sunt enim uirtutis adstringentis multum participes. *Aceto.*) Et hoc maxime in principio ubi sanguinis congelatio suspecta est. Acerum enim, autore Avicenna, sanguinem fluentem adstringente ui sistit: spiritalia membra à sanguine detecto purgat, ac congelationi resistit. Administrandum est autem cum adstringentibus & conglutinantibus, adstrictione etenim hic maxime opus est, cui si mundificatio accedit, præsentissimus sanitatis effectus consequetur. Sed animaduersio habenda est ad tussim quæ si recens affuerit, ab aceto cauendum est, & eius loco adstringentibus comiscendum potius uinum aut aqua non ita tamen in ueteri tussi, quam potum acetum lenit. Vnde Dioscorides de aceto sic scribit: Adstringit & refrigerat acetum: sanguinis eruptiones omnes potum compescit, contra sanguinis grumosas in stomacho concretiones, ui opis & auxiliij præcipua. Potum ueterem tussim lenit, recentem proritat. *Nullus.*) Quantumcumque multus uel acutus & impetuosus effrenisque. *Moretur.*) Tardet, detineat & sistat.

IECORIS ET LATERIS

VITIIS MEDENDIS.

CAPVT XXI.

SI molles icoris fibras dolor hauriet acer,
Protinus ex malsa potanda elelisphagos herba est.

IECORIS.) Hepatis: quod membrum est. IECVR. principale, cuius operationes à seipso producuntur citra aliorum membrorum in ipsum influentiam, ut autor est Auenzoar theizir libro 1. Hinc Hippocrates uitæ bonitatem hilaritatemque à perfecta hepatis sanitate prouenire tradit. Estque naturalium uirtutum fons & principium, à quo ipsæ in uniuersum

*Virtutes natu-
rales quatuor.* sum corpus propagantur & operationes suas exercent. Suntq; generatim in qualibet corporis nostri parte quatuor, auctore Galeno de locis affectis libro 5. cap. 7. Prima quidem attractrix uocata, quæ peculiare parti succos, alendi ipsam gratia, & appetere et attrahere potest. Altera deinde est quæ alteratrix dicitur, qua succus attractus similis euadit parti quæ alitur. Huic alix duæ ministrant: Retentrix, quum pars attractum succum coquit, donec in suam ipsius naturam eam mutauerit: Et expultrix, quando à coctione, quod inutile est, excernit, idq; excrementum uocatur. Cæterum est etiamnum hepar præcipuum sanguinis organum & uenarum principium. Si quidem Venarum principium iecur, cibum in stomacho iam in succum transmutatum et ebullitum ab ipso per uenas meseraicas suscipiens, ipsum in sanguinem, sine quo uita consistere nequit, conuertit. *Iecoris officium.* Sanguinis etenim generatio hepatis munus est & facultas propria, ut tradit Galenus: & propriam uocat propter alias tres quæ omnibus corporis nostri partibus communes sunt, ceu attractiua, retentrix & expultrix. Nam quarta generatim quidam alteratrix, speciatim uero sanguifica uocatur. Situm est autem hepar à dextra parte sub præcordiis ab ipso septo ortum, intrinsecus cauum, extrinsecus gibbum, quod prominens leuiter uentriculo insidet, & in quatuor fibras diuiditur, quas Auicenna additameta uocat. Porro morbum patitur quem hepaticum Græci, Latini iecorarium uocant, & à Plauto in Curculione hepaticus dicitur, dum insit, Tum te igitur morbus agitat hepaticus. Qui hunc patiuntur hepatici & iocinorosi uocantur: suntq; tales, quibus hepatis uires sunt imbecilles, nunc quidem ob solam intemperaturam citra tumorem præter naturam: aliquando uero ubi unâ cum intemperatura tumor quoque infestat. Estq; modo longus, modo acutus morbus: doletq; hepar (non quidem de se, quum nullus per totum corpus eius dispersus sit neruus, sed ratione membranae adiacentis & qua tegitur, per quam neruus dispergitur)

in longo quidem propter obstructionem à crassis & uiscosis humoribus in extremis uasorum partibus, quæ ex uene ipsius portis exoriuntur: uerum mediocriter et cum quodam ponderis sensu potius quam uehementis doloris. In acuto autem dolor uehemens est, qui propter flatuosum spiritum, uel inflammationem, quæ scilicet maxima est aut suppurata, accidit. Cæterum hepatis patientis indicia sunt potissimum in dextra præcordiorum parte grauitas, tumor, præcipue grandis & duricies, quæ si in gibba parte fuerint, per facile solo tactu dignosci possunt. Dolor item non modo is qui in eo ortum habet, uerum et ille qui cõpatiendi ratione prouenit: hepatis enim dolor, si quisquam alius, uicina corpora ad consensum inducit. Nam & ad iugulum usq; porrigitur, & spirandi difficultatem creberrime affert, atq; interdum tussim quoque, neque raro nothas costas infestat, item sitis, uomitus biliosus, lingue color in primis quidem ruber deinde uero niger, ac corporis color malus. Hepate enim uitiato, & lingue & uniuersi corporis color alteratur. *Lateris.* Omne id quod in anteriore homine spatium est, & utrinque à superiore parte qua brachium humero iungitur ad imas pertinet costas, cui ex interiore parte costæ subiacent: Latini latus, Græci nunc foeminino, nunc neutro genere πλευράν πλευράν και πλευρόν dicunt. Quæ pars morbis tentatur nunc grauioribus, nunc leuioribus. Græci grauius malum πλευριτίαν, leuius πλευράς πόνον, Latini uero, ueteres quidem utrumque lateris & lateralem dolorem, nullo inter illa facto discrimine: recentiores autem pleuritidein, hac tamen facta differentia ut grauius malum pleuritidein ueram, & leuius non ueram appellarint. Porro uera & exquisita pleuritis fit, auctore Galeno de locis affectis libro 5. cap. 2. ubi ex inflammatione cingens ex interiore parte costas membrana, aut musculi illi continui primario affectu laborant: cuius accidentia inseparabilia sunt, febris uehemens & acuta, quia sedes affecta & parum distat à corde, & cum

panniculo ipsum inuolvente ac septo transuerso cognationem habet. Cæterum afficiatur ne magis cingens membrana an musculi ipsam contingentes, à pulsu indicium petere oportet: nanq; musculi minus, cingens uero membrana magis & tendit & indurat arteriam: dolor perinde ac filocus uel intendatur uel pungatur, qui modo ad iugulum superioribus eius partibus affectis, modo ad præcordia, ubi inferiores afficiuntur, peruenire uidetur. Spiratio frequens & exigua difficilisq;. Tussis magna ex parte cum sputis coloratis: nonnunquam uero sine hijs, & has incoctas pleuritides nominant, quæ uel celeriter hominem rapiunt uel longo temporis spatio finiuntur. Sunt præterea alij costarum cum febre dolores, per quos spirationem exiguam reddi necesse est, sed nullū redditur sputum, ut in ea re nihil à pleuritide sine sputo constante differre uideatur. Verum hij facile ab illis discerni possunt: In hijs enim nulla omnino tussis est: illi uero qui sine sputo pleuritide laborant, sicca tussi molestantur: deinde quod neq; tensionē, neq; duriciem ullam refert pulsus: postremo quod non æque acuta febre laborant, neq; adeo difficulter spirant. Adhæc pleuritidē etiam uocant & illam ueram, ubi in septo transuerso fit inflammatio, cuius dolor acutissimus est, cito interimens: & hunc Serenus forte intelligit morbum quem in capitis sine TELVM appellari tradit. Demum pleuritidē non ueram uocant lateris dolorem, quem Græci πλειυρῆς πόνος dicunt, qui siue in membrana costas ex interiore parte cingente & musculis contingentibus, siue in exteriori pectus cooperiente & cum cute communicante fiat, sine febre sentitur: sicq;, ut Celsus ait, uel ex frigore uel ex icū uel ex nimio cursu uel ex morbo, aliæ uero huiuscemodi causa. *Fibræ.*) Fibræ præcordiorum et omnium rerum dicuntur extrema. Unde quæ in hepatis extremitate pinnulæ sunt à medicis uocantur, fibræ dicuntur: Auicenna additamenta uocat. Aliquando uero fibræ dicuntur arborum uenæ, quæ in folijs

Pleuritis in-
costa.

Telum morbus.
Pleuritis non
uera.
Lateralis
dolor.

Fibræ.

filamentorū instar conspiciuntur. *Hauriet.*) Exhaust, uiribus destituet & exinaniet. *Ex mulla eleliphagos.*) Idem prodit Macer in libello de uiribus herbarum hijs uerbis: Salua cui nomen eleliphacos est apud Argos Cum mulla eleliphacos quam nos saluam appellamus. Plinius, Nostri qui nunc sunt herbarij eleliphacon Græce, Latine saluam uocant. Notus apud omnes frutex, affecto hepatis utilissimus.

Sumitur & semen quod fraxinus alta profudit.
Vulturis atq; iecur: uel ius perdicis apricæ.
Præterea simili drachma pix dura, piperq;
Franguntur, sic in mollito puluere cuncta
Egelidis miscentur aquis, recreantq; bibentem.
Absinthi quoq; decocti potabitur humor.

Semen quod fraxinus.) Fraxini semen, quod folijs inest, ut Plinius tradit lib. 24. cap. 2. Est autem fraxini uirtus refrigerans & extenuans. Unde & iecoris inflammationibus, et tumoribus remedium est efficax, præsertim semen. Plinius cum semine folia etiam ex uino utilia tradit inquit, Semen folijs fraxini inest, quæ medentur iecoris & lateris doloribus ex uino. *Alta.*) Celsus, & ut Vergilius ait, fraxinus ingens. *Profudit.*) Prorulit, produxit & progeniuit. *Vulturis iecur.*) Et hoc à singulari quadam proprietate sua & occulta, natureq; tantum percognita. Multarū etenim rerum abdite & occultæ sunt proprietates, quarū causa à medicis reddi nō potest. *Ius perdicis.*) Aqua decoctionis eius & succus, hepatis uim corroborando. *Apricæ.*) Sole gaudentis. Vergilius, Et apricis statio gratissima mergis. Dicitur & locus soli expositus apricum. *Simili.*) Aequalis tantum de uno quātum de alio. *Drachma.*) Scilicet una. Est aut drachma, id est ὀψαχμῆ, ponderis genus & octaua pars uncie: uncia uero est duodecima pars libræ. Continetq; drachma in se scrupulos tres, Scrupulus uero granis triticeis siue ordeaceis constat uiginti: quorum sex

- Denarius.** ginta drachmam cōstituunt, quæ alio nomine etiam Denarius dicitur. Est etiam nummi genus drachma, & semper scribendum est drachma, non autem dragma, ut perperam uulgo nunc fieri solet. Estq; longe aliud dragma, utpote, manipulus siue fasciculus nūc dict^o, hoc est, quantum sinistra manu cōprehendit metēs, autore Hesychio.
- Dragma.** Inuenitur & drama, id est *δράμα*, idēq; etiā in alio significato. Sed de hijs fusius à nobis dictū est in enarratione herbarij de Veronica Antonij Musæ: quare nunc nō plura.
- Drama.** *Pix dura.*) Spissa: quæ fit, ut Dioscorides docet, decocta liquida, et uocat à plerisq; palimpissa, quasi iterata uel iterum cocta pix, Et hæc durior est, & in puluerē redigi potest. Sunt enim duo picis genera, spissum ac liquidum: de quibus etiam Plinius libro naturalis historię 24. capite 7.
- Pix dura.** *Piper.*) Hoc hepatis utile esse, Celsus etiā testatur, sed cum absinthio et melle id exhibendum docet cum ait: Neq; alium est absinthium cōtritum ex melle & pipere, eiusq; catapotium quotidie deuorare. *Egelidis.*) Calidis. Nam, ut Celsus tradit, abstinendum utiq; est ab omnibus frigidis: neq; enim res ulla magis iecur lædit. *Recreant.*) Rescillant, corroborant, & pristino uigori restitunt infirmum. *Absinthi.*) Præsertim Pontici, quod Galeno therapeutices li. 22. autore, ad iecoris phlegmonas eligi præstat.

Si latus immeritum morbo tentatur acuto,
Accensum tinges lapidem stridentibus undis,
Hinc bibis: aut aceris radicem tundis, & unā
Cum uino capis, hoc præsens medicamē habetur.

Si latus.) Postquam morbis iecoris auxiliari docuit, tradit nūc medicamenta quibus dolori lateris medicemur. *Immeritum.*) Citra ius & nō promeritum: nec dirum aut ab infesto numine immisum, uti scelerum suorum conscij cum huiusmodi malo afficiuntur, existimant, iuxta illud Iuuenalis Satyra 13. Præterea lateris uigili cum febre dolore Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum

Infesto

Infesto credunt à numine. *Accensum lapidem.*) Maxime si *Lapis ignitus* licem candentem & ignitum. *Tinges.*) Intinges, immittes & extingues: idēq; non semel, sed bis, ter, quater, aut sæpius iterando: quo maior ipsi aquæ uirtus acquiratur. *Stridentibus undis.*) Aqua stridente & sonante: dum enim *Aqua lapidata* nitus lapis in ipsa extinguitur, stridorem & sonitum ex se reddit. Nō malit quispiam per stridentes undas intelligere eas quæ fluminum sunt lapidosorum: quæ cursu suo per lapides decurrentes, stridere etiam solent. *Aceris.*) Acer arbor est operū elegantia ac subtilitate cedro secundum. Plura eius genera, de quibus Plinius libro 16. capite 16. & 17. Qui alibi etiam libro 24. capite 8. radicem eius contusam iocinoris doloribus utilissime imponi tradit. Ex quo facile colligi potest, quom iecori profit, nō minus utilem fore uel lateris doloribus. Sunt enī uicini morbi & membra sæpius compatientia: amborumq; eadem quasi doloris regio, ut sæpius uno affecto, alterum tantum affici existimetur. *Vnā.*) Simul. *Capis.*) Accipis & bibis, seu loco dolenti imponis. *Præsens.*) Præsens siue præsentaneum dicitur remediū, quod mox sine cunctatione & citra moram auxiliatur: quemadmodum uenenum præsentaneum, quod rapidissimum est, & præsentem subitariamq; sine ulla tardatione mortem adfert.

Quid referam multis composita philonia rebus?
Quid loquar antidotum uarijs? quis ista requirat?
At nos pauperibus præcepta feramus amica,
Nec non & iecoris quæretur fibra lupini.
Iungenturq; simul costum, foliumq; piperq;
Quæ diluta mero dantur potanda lyeo.

Quid referam.) Quoniam non diuites solum sed & pauperes morbis aliquando tentantur, qui preciosa & quæ uel Deorum manus iuxta adagionem uocāt pharmaca, comparare nequeunt: ideo uiliora quædam se traditur.

præfatur, quæ sola (ut Plinius libro 24. scribit) naturæ placuerat esse remedia, parata uulgo, inuentu facilia, ac sine impendio. Non autem præciosa ex officinis illis, quas hominum fraudes & capturæ ingeniorum inuenere, in quibus sua cuiq; homini uenalis promittitur uita, & statim cõpositiones mixturæq; inexplicabiles decantantur, quæ hominum ingenijs constant, ut alibi quoq; scilicet libro 22. cap. 24. à Plinio scribitur: Nõ enim fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex. Officinarum, imò uerius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atq; perfecta gignuntur. Paucis ex causa non ex coniectura rebus absumptis, ut succo aliquo sicca temperantur ad meatus aut corpore alio humentia adnixus. *Philonia composita.*) Hoc est, ex uarijs rebus coaceruatas & curiosas compositiones, cuiusmodi à Philone confici solebant. Fuit autem Philo medicus, cuius meminit Galenus & Celsus. *Antidotum.*) Antidota quamuis etiam in laterum doloribus recte dentur, sunt tamen præciosa, maximeq; contra uena quocũq; modo corporibus nostris illata, desideranda: non obstante quod alijs malis grauissimisq; casibus interdum opitulantur & necessaria sunt, ut tradit Celsus. Dicitur autem antidotum & antidotus genere neutro ac fœminino. *Varijs.*) Diuersis ac multis inuicem congestis & cõmixtis rebus: in quib; coniecturã sæpe fallacẽ esse apparet: n ulli satis custodita in mixturis cõcordia naturę ac repugnantia, cum in simplicibus naturam esse appareat, imò etiã uere cõstet, ut Plin. ait. *Quis.*) Quasi dicat, Nullus. *Amica.*) Grata & sine impendio acquisibilia. *Præcepta.*) Documenta, consilia & remedia. *Nec non.*) Duæ negationes, ut Logici tradũt, affirmationis sunt loco. *Iecur lupi.*) Hepar lupi. Accipit autem partẽ pro toto: Quælibet enim iecoris pars utilis est, nedũ fibræ solũ, quæ extremitates eius tantum existunt. Et non solum lateris sed & iecoris doloribus cõfert omnibus, uti testatur

Auicenna.

Auicenna. Cõmuniterq; omnia quæ laterũ doloribus profunt, eadem & hepati prodesse poterunt, ac è diuerso. *Costum.*) Costum peregrina res est, utpote ex Arabia, India, Syriaq; ad nos allata: cuius radix medicũ usum nunc præstat. Est autem uirtutis caloricę atq; discutientis, ualetq; contra lateris dolores, maxime eos qui ex humore fiunt frigido ac uiscido aut spiritu flatuoso. *Folium.*) Quod & malobathren dicitur, è quo unguetum olim fiebat quod foliatum & malobatrinum dicebatur. Multi Indicę nardi folium esse opinati sunt: sed falso. Nã, ut Dioscorides tradit, propriũ genus est in Indiæ lacustribus locis nascens, nihil aliud quàm folium in aquis lacustris lentis modo fluitans & nullis radicibus hærens. Cuius loco in officinis nunc alio arboroso folio utimur, quod forte arboris Syriacę, quam malobathron etiam uocat Plinius, folium est, à uero folio uirtute parum & nihil differens. Prodest autem folium inflationibus, iocinorosis & laterum doloribus. *Piper.*) Quod, ut uere Macer inquit, notius ipsa coquina, quàm medicina facit, et cuius nemo potest omnes describere uires. Nãq; piper ferme medicamina cuncta requirunt. Antidotisq; solet præciosis pluribus addi. Hinc puto tam paucas laudes de simplice dictas. Quodq; sit in numeris hoc dignũ laude medelis. *Diluta mero lyeo.*) Temperata et mixta uino meraciore.

Est & uis morbi quod Telum commemoratur,
Cum subito dolor insanus furit incitus ictu,
Perficus huic potu è nuce traditur inferiore,
Quæ mihi cura satis casu monstrante probata est.

Est & uis.) Docet nunc alteri malo mederi, quod telum appellat, & in septo fit transuerso, et à recentioribus pleuritis quoq; uera nuncupatur, morbus acutus ac cito interimens. Sic dictus ab acutie teli, quod nũc gladium nunc quicquid longe iaci potest, significat. Hic enim morbus ægrotum affligit ac si telo aut gladio traiciatur & punga

M m

tur: nec minus distantia membra ceu caput & mentem affligit. Vtitur autem locutione qualis est illa apud Sallustium, Est locus in carcere quod appellatur Tullianum. *Insanus.*) Ad insaniam ducens: mentem enim sensumque perturbat, & continuum ferè delirium inducit, adeo ut ueteres putauerint hac parte inflammatione affecta, homines phreneticos euadere, atque ob eadem suspicionem, phrenas (id est mentem) eam appellauerunt, tanquam sapienti parti acciderit quippiam, uti de locis affectis lib. 5. autor est Galenus. *Perficus.*) Hoc est, nucleus ossium perficorum. *Nuce interiore.*) Nucem uocat os mali perfici, quod soliditate sua nuci simile est & intra pomum ipsum continetur, & adhuc intra se nucleum habet qui edendo est & huic morbo medicatur.

Perficus.

S P L E N I C V R A N D O .

Q V A N D O lien tumido circumligat illa uinclo,
Et plenum splenis demonstrant membra rigorem,
Mollibus ex hedera tornantur pocula lignis,
Hinc trahit assuetos æger quoscunque liquores.

*Splen.
Lien.*

S P L E N I .) Lien, hoc est, egritudinibus eius. Est autem splen siue lien membrum in sinistra parte aduersus iecur situm, natura molle & raram, simile spongiæ, longitudinis & crassitudinis modice. Cuius officium est melancholicum sanguinem quo nutritur ex hepate ad sese attrahere. Afficiturque uarijs modis. Aliquando enim attrahendi uis & facultas imbecillior redditur, quare sanguinè ex iecore non attrahit: ob quod idem impurus in uniuersum corpus transmittitur & corporis colorè efficit nigriorem. Aliquando uero accidit illi meatuum obstructio. Interdum autem in

flam-

flammatiõ, aut alius tumor & duricies, quæ facile tactu deprehenduntur. Et, ut Celsus scribit, Lienis ubi affectus est, intumescit, simulque cum eo pars sinistra, eaque dura est, & prementi renititur, uenter intentus est, aliquis etiam cruribus tumor est, ulcera aut omnino non sanescunt, aut certe cicatricem uix recipunt: in intenta ambulatione cursuque dolor & quædam difficultas est. Et taliter affecti, maxime quibus, ut Galenus tradit, post inflammationem lien in antiquum non restituitur habitum, sed tumor permanet & duricies, splenetici & lienosi uocantur. Cæterum lienis cura proxima est curæ iocinoris: nisi quod lien ualidioribus & magis penetrabilibus indiget medicinis, quibus semper, ne uirtus eorum exhalet, uiscida quædam propria sunt admiscenda, siue intus assumantur siue extra applicentur. Est enim in profundo situm, minusque nobile membrum, humor etiam crassior, magisque resistens. Vnde Abinzoar theizir libr. 1. Et scire debes quod splen sustinere potest fortiores medicinas ualde ipso hepate. Sed res calidæ ualde (ut inquit Auicenna) non sunt multum conuenientes spleni, propterea quod indurant & exiccant & prohibent à resolutione. Nec tantum relaxantibus lienem, uti Galenus ait, curare oportet, cum hic quoque ex iocinore, quicquid limosum et melancholicum est, expurget: propterea scilicet, quod ex eo humore nutritur. Idcirco quoties obstructio in eum incidit, aut phlegmone, potissimum quæ scirrosa situm ea quæ obstructiones eximant, tum quæ dissecant uehementiora exigit. *Tumido uinclo.*) Tumore intedente & uinciète. Lien enim nonnunquam adeo intumescit ut uiscera quasi zona cingere uideatur. Hinc illud Plauti in Curculione, Quasi zona liene cinctus ambulo. *Ilia.*) Ilia dicuntur partes illæ quæ respiratione in lateribus concutiuntur, & quæ super umbilicum, ut Aristoteles scribit, constitutæ sunt. Inter quæ fumen & abdomen pubesque intercluditur. Et quia chondro, sub ore uentris quod in condri medullia

*Therap. li. 17.**Splenetici.**Lienosi.*

Hypochondria.
Ceneona. dicitur, autore Galeno, in superficie exteriori subijciuntur: hypochondria etiam quasi sub cartilagia appellatur. Et ab inanitate Ceneona, hoc est partes inanes. Est enim in more, uti Galenus in prognosticorum expositione scribit, partes illas uocari inanes, quæcunq; inter extremam thoracis costam & femoris ossa habentur. Atqui inanis uidetur omnis talis sedes si eam cum supernis infernisq; partibus utrisq; offe is, cõferas. At uero omnis talis pars, quoties non fuerit aliquis paulò ante repletus esculentis poculentisq;, flaccida habetur. Vnde & Lagona uocant Græci, & Homerus Lapara à flacciditate. Cæterum δμωνύμως interna uiscera, quoniam sub chondris etiã notharum costarum existunt, hypochondria quoq; & Iliia uocantur: ueluti ieiunum & lactes & intestina tenuiorat item arteriæ quæ inter uescam & aluum ad pubem tendunt, ut Plinius ait, Iliia appellatur. Celsus item ubi de interiorum membrorum situ loquitur, Ipsa autem ilia, inquit, inter coxas & pubem imo uentre posita sunt. Dicitur item uiscera hæc in homine præcordia & exta, ut Plinius scribit. *Plenum rigorem.*) Duriciem intentam & tumidam, *Mollibus.*) Teneris. *Hedera.*) Frequentem ex hederaceo uase potum splenetico mederi testatur etiam Plinius libro 24. cap. 10. inquit, Huius quoq; ligni uase splenetico bibentes sanari inuenio. Et ab facultate hac qualiæni medetur, dicta est ab aliquibus asplenos. Apuleius item lienem utilem tradit, sed aliter hijs uerbis, Hedera nigra grana primo, 3. secundo, 5. tertio, 7. quarto, 9. quinto, 11. sexto, 13. septimo, 15. octauo, 17. nono, 19. decimo, 21. in uino bibantur diurnis diebus: si habet febrem in aqua calida, maximo auxilio lienosis auxiliatur. *Tornantur.*) Celantur & fabricantur. *Pocula.*) Vasa è quibus bibitur. Poculum enim quoduis uas dicitur quo bibitur, à potando sic dictum, quemadmodum ποτήριον apud Græcos: cuius species est calix, Græce κύλιξ dictus. *Hinc.*) Ex poculo hederaceo. *Trahit.*) Haurit & bibit. *Assuetos quos*
ci. nq;

cunq; liq.) Hoc est humorem & potum, quem in consuetudine & usu bibendi continuo familiarem habet, siue aqua siue uinum id fuerit: lignum enim uim suam illi ad ministrat & miscet.

Aut uiridis oleris potabitur unda salubris.
Proderit exsucto fluuiialis hiruso cruore.
Siue myrica recens. Seu ros cum pane marinus.
Aut hederæ succus potu appositusq; iuuabit.

Viridis oleris.) Per olus uiride uidetur betam intelligere, *Olus uiride.* quæ uiridi folio est, & duum generum. Nigra altera quæ aluum sistit: & candida altera quæ mollit, & nigra præfertur: quæ differetia in radice est, uti Columella docet, dum in fit, Sic & humo pingui ferratæ cuspidis ictu Deprimitur folio uiridis pede candida beta. Vbi per pedem intelligit radicem. Et olus hoc est quod Celsus quoq; ex acetosumptum contra lienis affectus laudat. Ni malit quis per olus uiride intelligere brassicam, quæ etiam (ut Cato tradit) si bilis atra est, & si lienes turgent, & si cor dolet, aut pulmones, aut præcordia, uno uerbo omnia sana faciet, quæ intro dolitabunt. *Vnda.*) Succus & aqua decoctionis eius. *Hiruso.*) Sanguisuga, cuius ad extrahendum sanguinem usus est. Sed uitium, ut Plinius attestatur libro 32. cap. 12. quod admittæ semel, desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Verū postquam satietate & sanguinis pondere plenæ tument, quo facilius decidant, sale uel cinere aspergendæ sunt. Postq; casum earum locus sycia fugatur ad tollendam morsuræ malitiam, uti quarta primi capite 22. docet Auicenna. Et si sanguis fluxerit, administretur res adstringentes ceu gallæ & similes. Solent etiã aliquãdo capita adfixa relinquere: quæ causa, ut Plin. scribit, uulnera insanabilia facit & multos interimit: sicut Messalinum è consularibus patritijs cum ad genua admisset, Inuehunt uirus re

medio uerso, maximeq; ruffæ ita formidantur. Ergo surgentia ora forficibus præcidunt, ac ueluti Siphonibus de fluit sanguis, paulatimq; morientiu capita se contrahunt nec reliquuntur. Hæc ille. *Fluuiialis*.) Quæ in aqua degit fluuiatili, & cæteris præstat. Sunt etiam aliæ bonæ hiru-
dinis proprietates, uidelicet, ut sit coloris hepatici, rotunda, minuta, capitis parui, similis locustis paruis & caudæ muris, fila habens duo similia colori arsenici, cuius uenter sit rubeus, dorsum uiride. Contra mala est & uenosa quæ in aquis degit cœnosis & limosis nigris & foetidis et in quibus ranæ abundat malæ ceu ruffæ grossæ & diuersorum coloru: nam quæ cum ranis uiridibus, quas comedunt, uersantur, non omnino inidoneæ aut malæ sunt. Mala est item nigra, uiridis ac liuida, filum habens nigrum, caputq; magnu: & lanuginosa: autor Auicenna. *Exusto cruore*.) Extracto & euacuato sanguine. Et hæc sanguinis extractio ualidior est, magisq; ex profundo attrahit quam ea quæ cucurbitarum medicinalium est, quas sycias uocant & uetosas: quamuis eadē utrarumq; sit ratio, scilicet, meatus quos poros dicunt, laxare, & corpora sanguine alleviare. *Myrica*.) Id est, *μυρίκη* Græce, Latine tamarix, arbor est quæ nascitur prope paludes & in stagnantibus aquis: fructum fert, quemadmodum & florem concretione sua muscosum. Cuius folia in uino coquuntur, potumq; eorum decoctum lienem minuit. Fiuntq; ex ligno eius calices à quibusdam, quibus lienosi in bibendo utuntur utilissimo eis, ut credunt, in hac materia potu, autore Dioscoride, cui Auerrois & Auicenna subscribunt. Plinius item lib. 24. capite 9. Myrice, inquit, quam & tamaricem uocat Leneus similem scopis amerinis, ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in uino bibatur. Adeoq; mirabile eius antipathian contra solum hoc uiscerum faciunt, ut affirmant si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo homini splenetico cibum potumq; dant in uasis ex ea factis. Et quod ad sues attinet, de eo sic tradit Columella

Sanguinis extractio per hiru-
dines ualidior ea
quæ per cucurbitas fit.
Cucurbitæ medicinales,
Sycia uentosæ.
Myrica.
Tamarix.

mella rei rusticæ lib. 7. ca. 10. Solet etiam uitiosi splenis dolor eas infestare, quod accidit, cum siccitas magna prouenit, & ut Bucolicon loquitur poema, strata iacent passim sua quæq; sub arbore poma. Nam pecus infatiabile est. Sues enim dum dulcedinem pabuli consecretantur, supra modum æstate splenis incremento laborant. Cui succurritur, si fabricentur canales ex tamaricibus, & rusco, repleanturq; aqua, & deinde sitientibus admoueantur. Quippe ligni succus medicabilis, epotus intestinum tumorem compescit. Hæc ille. *Ros cum pane marinus*.) Medicamen hoc impositum lieni medetur, & maxime quidem inflammationibus eius ob duriciem. Panis enim, ut Dioscorides inquit, loquitur aut de triticeo, in aqua mulsæ coctus, nec minus etiam crudus maxima molliendi refrigerandiq; uiqua habet, omnes inflammationes illitus lenit: præsertimq; admixtis succis herbis uel aliquibus ad id facientibus. Cuiusmodi est ros marinus: qui, ut idem testatur, ueteres tumores discutiente uipræditus est. *Hederæ succus*.) Prius ex hederaceo uase bibentes spleneticos sanari prodidit: nunc uero succo eius epoto aut imposito eundem effectum tribuit: quod & Dioscorides quoq; testatur cum ait, Medetur lieni hederæ tenera folia in uino decocta, aut cruda cum pane coacta. Plinius item, Lienem, inquit & poia & illita profunt folia. Et, Corymbi quoq; poti uel illiti lienem sanant.

Ros marinus.

Panis triticeus.

Hederæ.

Nec non intactam ferro cum uideris aenum,
Hinc liber eripitur ferro sine, decoquiturq;
Donec uictarum pars tertia sublit aquarum,
Hinc medico potu pulsus dolor omnis abibit.
Nonnulli memorant consumi posse lienem
Quicq; serum semper ieiuno sumpserit ore.

Intactam ferro.) Ferrum non expertam & ab eo illesam, nec abscissam et arentem, sed uiuam in terra adhuc hærentem.

Alnus. & crescentem, quæ succulenta est & ui efficaciore. *Alnum.*) Quod hic cortici tribuit Serenus, id de folijs testatur Plinius lib. 24. cap. 10. inquit: Folia alni ex feruente aqua certissimo remedio sunt tumori. *Liber.*) Cortex medianus ligno adherens qui proprie liber dicitur: hinc delibrare uerbū quod est corticē detrahere. *Sine ferro.*) Absq; ferri contactu & incisione. Et hoc superstitionē sapere uideatur. *Victarū.*) Coctarū. *Subsit.*) Desit. *Quiq;.*) Pro quicunq;. *Serum.*) Aquam lactis. Hęc enim, ut Musue docet, splenis oppilationibus & grossitie confert. Et hoc ratione transpositionis atq; euacuationis humorū crassorum ac melancholicorum lieni infertorum. Cuius causa Hippocrates in aphorismis dicebat, Lienosis difficultas intestino superueniens, bonum.

Arida ficus item feruente domatur aceto.
Et trita illinitur: uel splen apponitur hædi.
Marrubium in uino potu prodesse putatur.
Præterea piper, ac nepetæ cum flore & anethum,
Capparis atq; apium, bulgossacq; iungitur una,
Horum decoctos latices potare salubre est.

Ficus arida. *Carica.* *Arida ficus.*) Ficus ficcata, quam caricam Latini uocāt: quæ spleni extrinsecus imposita medetur, uti Celsus quoq; libro 4. cap. 9. testatur inquit: Fit & unguentum ex arida ficu. Et Plinius lib. 23. cap. 7. Siccæ fici semper utiles lienū uitij. Et hoc maxime ubi duriciem patitur lien. Nam, ut Dioscorides tradit, ficcatę ficus coctæ mox concisæ ad discutiendas duricies illinuntur. *Feruente domatur aceto.*) Hoc est, in acri aceto decoquitur. Acetum enim & præsertim acre, nec modo cum alijs mixtum, sed & per se haustum lieni utile est: nec acetum solum, sed & omnia acida maxime conueniunt, autore Celso libro 4. De aceto item sic scribit Auicēna, decima quinta, tertij. tr. 2. c. 6. Scias quod acetum multum ingreditur in curis splenetorum. Inest enim ei proprietas in resoluendo apostemata et duriciem eius.

eius. Item Abinzoar libro 1. tr. 13. cap. 5. Et non tradas hæc obliuioni, scilicet quando uis dare medicinas pro splene ut admisceas eis semper ea quæ habeant acetositatem, eo quod istud membrum proprie nutritur isto sapore, & propter hoc attrahit acetositatem & rapit eam uiolenter. Et hac de causa miscenda sunt acetosa medicinis splenis, ut deferant uirtutes earum citissime ad ipsum. Et acetum habet dictas medicinas ipsi spleni ferre et deportare. *Splen hædi.*) Idem tradit Plinius libro 28. cap. 10. hñs uerbis: Prodest item hædorum lien impositus. *Marrubium.*) Quod pleriq; inter primas herbas commendauere, ut scribit Plinius lib. 20. cap. 22. Cuius multus in medicina usus, præsertimq; in splene laxando & obstructiones aperiendo. *Vino.*) Idę etiam per se, nedum cum alijs. Celsus, Potest dari uinum tenue austerum, omniaq; in cibus & porionibus quæ urinæ mouendæ sunt. *Præterea piper ac.*) Docet nunc composita quædam medicamēta & potiones, quorum simplicia per se quoq; sunt cōuenientia spleni & utilia. Inter quæ piper ex aceto tum bibitum tum illitū splenis apostematibus bonum est, autore Auicēna, idę uirtute discutiente & imminuente. *Nepetæ.*) Nepetæ quæ & calamītha seu montana menta dicitur, lienosis conuenit ui sua mictuali, qua humores deducit. Nam, ut Celsus tradit, quæ urinæ mouendæ sunt ceu apium, nepetæ & alia, in cibus & porionibus dari possunt: hæc enim inde commodissime uidentur humorē deducere. *Flore.*) Hic enim reliquis partibus tenerior est & subtilior. *Anethum.*) Et hoc humores crassos per urinam deducēdo, ceu de nepetæ iam dictum est. *Capparis.*) Capparis quæ cynosbaton, id est sentem canis, aliqui appellant, spinosus frutex est in girum per terram stratus: hamatas habet rubi modo spinas: folia rotunda cotonei mali folijs similia: fructū oliuæ figura, qui dehiscens candidum profert florem: eoq; deflorescente superest ueluti oblonga glans, quæ dehiscens grana punicæ modo intra se ostendit exigua,

rubentiaq; habet radices multas lignofas & grādes, quarum ficcatus cortex, ut Dioscorides tradit, lienofis prodest, & cum hordeacea farina hydrelæo subacta emplaftri modo imponitur, duriciesq; discutit: & femen eius lienem minuit quadraginta diebus pondere drachmarum duarum cum uino potum. Estq;, ut Celsus testatur, multis modis cappariprum. Nam & ipsum cum cibo assumere, & muriam eius cum aceto sorbere, comodum est. Quin etiam extrinsecus radicem contritam uel corticem eius cum surfuribus aut ipsum cappariprum cum melle contritum imponere expedit. Plinius itē, Splenetis, inquit, prodest in uino potus radicis cortex duabus drachmis dempto balneorum usu. Feruntq; trigintaquinque diebus per urinam & aluum totum lienem emitti. Adhæc quale medicamentum iocinori est absinthium, tale est lienis, quanto crassiore utitur alimento. *Apium.*) Apium splenetis conuenire, testis est Auicenna canonis libro 2. Et hoc ideo, quia crassos humores per urinam trahit ceu nepata & anethum. Est autem apium herba, quam nunc petroselinon uocant, aliud ab eo quod nunc apium appellamus. *Buglossa.*) Buglossam Latini bouis seu bubulam linguam, à bouum linguæ similitudine, nuncupant. Et Plinius ab animi lætia quam facit Euphrosinon quoque uocari tradit. In uinum etenim deiecta, uoluptates animi & lætitiā, hilaritatemq; conuiuis facere dicitur: autor Dioscorides, Galenus, Paulus Aegineta, Plinius, Apuleius. Et hæc quia crassis ac melancholicis, ex quibus tristitia gignitur & splenis uitia oriuntur, humoribus aduersatur, accommodatissima est lienofis. *Latices.*) Succos & aquam decoctionis illorum.

Pulegium, abrotonum, nitida cū mastiche coctum,
Ac thymbræ speciē, quā cōmemorant cephaloten,
Præ

Prædixit spleni Deus Idæ posse mederi.
Dulcia Plautus ait grandī minus apta lieni.
Splen tumidus nocet, et risum tamē addit ineptum.
Ut mihi sardoīs uideatur proximus herbis,
Irrita quæ miseris permiscet gaudia fatīs.
Dicitur executus faciles auferre cachinnos,
Perpetuoq; æuo frontem præstare seueram.

Pulegium.) Pulegium lienofis accommodum esse, testis est Apuleius inquit: Ad splenis dolorem, herbam puleii decoque ex aceto, & idem acetum calida permixtum potui dato. Nam, ut Dioscorides tradit, potum cum posca nigram per inferna trahit bilem. Et quia inflammationes & duricies discutit, eodem autore, cum sale impositum etiam lienofis confert. *Abrotonum.*) Abrotonum duum generum frutex est, Alterum enim foemina quod arborefcit, albicātib; folijs, incisuris minimis seriphij absinthij modo circa ramulos diuisis, floribus plenum: comantibus in summo fulgore auri ueluti corymbis quibusdam. Nascitur ætate odoratum cum grauitate aliqua & in gustu amarum, Alterum uero mas uocatur, sarmentosum absinthij modo fruticosum. Cæterum abrotonum humores per urinam deducendo lienofis prodesse creditur, quemadmodum & apium & alia paulò ante dicta. *Nitida mastiche.*) Dioscorides, Nascitur ex lentisco resina quæ ab arbore lentiscina, à quibusdam uero mastiche appellatur: quæ plurima & probatissima nascitur in Chio insula. Bonitate in ea antecedit quæ pellucet & thyrrenæ ceræ candore suo similis est, crassa, friabilis, & odorata. Quæ contra uiridis, deterior. Adulteratur mastiche admixtis pinea resina aut thure. *Thymbræ speciem cephaloten.*) Videtur hic autor duo plantarum genera simul miscere, uidelicet, thymbram & thymum, quod quidem Dioscorides Cephaloton, id est capitatum, à quibusdā appellari

tradit, non autem thymbra, quæ etiam cumila & saturia dicitur. Potuitque hoc facile fieri ex uirium notarum earum similitudine. Nam, ut Dioscorides testatur, nascitur thymbra thymo similis, potestque thymo eadem, similiter sumpta. Suntque ambo pro condimento in sanitatis usu gratæ ac utiles. Nascunturque ambo locis asperis & incultis. Valent item lienosis tum intus assumpta tum extra imposita. Intus quidem, quia humores crassos per inferna ducunt & ciendæ urinæ vim habent: Extra uero, quia novos corporis tumores ex aceto emplastri modo imposita discutunt, & concretos sanguinis grumos disijciunt.

Deus Ida. *Deus Ida.*) Aesculapius, qui apud Pergamum sub monte Ida numinis uice ac tanquam sanitatis auctor & deus habebatur ac colebatur. *Dulcia.*) Tradit nunc à quibus generatim abstinere debeant lienosi, & talia ait esse dulcia: unde Celsus ait, Dulcia omnia lienis sunt inimica, acida autem maxime conueniunt. Et Gale. Nouimus, inquit, dulcibus omnibus, tum iecur, tum lienem maxime intumescere. *Noce.*) Officit. Quo pacto aut noceat, ipse mox subiungit, estque id quod risum efficit intemperantem, & quem uocare possis sardonium: quo qui afficiuntur, ad interitum usque ridere solent: ceu contigit Zeusi pictori & Crypsippo, qui immoderato risu obiere. *Risum ineptum.*) Risum petulantem, immodicum, insanum & dementem: qui non minus indecorus est uiro graui quam muliebri more eiulatus. Risus autem sedes in splene collocatur, ad cuius magnitudinem, risus intemperantia sequitur, & ad paruitatem eius atque ablationem, risus etiam minuitur & aufertur. *Addit.*) Efficit. *Sardois herbis.*) Hoc est, his qui herbam sardoniam gustati risu intereunt. Dicta est autem Sardoia siue sardoniam herba, quia plurimum in Sardinia nascitur. Estque secunda batrachii siue ranunculi species. Quæ, ut Dioscorides tradit, in cibo potuue sumpta, mentis alienationem & cum labiorum contractione eas conuulsiones facit ut risus speciem præbeat. A quo euentu etiam

*Deus Ida.**Dulcia.**Risus sedes.**Herba sardoia.*

etiam Sardonius risus miserabili dictorio inter homines iactatur. Hanc multi apium risus uocant: Apuleius uero Sceleratam. Porro de risu sardonio plura Erasmus Rotodamus in adagiorum chiliadibus. *Dicitur effectus.*) Post enumerata magni lienis nocumenta & effectus, nunc eius de exempti & ablati uitia tradit, quæ sunt risus ablatio & uitæ seueritas atque tristitia. Hinc Plin. Et per uulnus etiã, inquit, exempto uiuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi risum simul homini, intemperantiamque ioci constare lienis magnitudine. *Faciles cachinnos.*) Risus leues & ineptos. *Perpetuo æuo.*) Vita uniuersa. *Frontem seueram.*) Vultum & faciem tetricam, tristitiæque plenam.

Splen effectus.

PRAECORDIIS SANANDIS.

LANGUIDA si duro turgēt præcordia morbo,
Miscetur mulsæ farris sextarius unus,
Nec non & lini tunsum siliqua que legumen,
Hæc decocta simul nondumque tepentia necesse.

RAECORDIIS.) Quamuis nonnunquam succingens membrana quæ diaphragma dicitur, quia cordi præteditur, præcordiorum nomine censeatur, ut Plinius testatur libro 11. Hic tamen à Sereno præcordia appellantur exta in homine. Et sic etiam interpretatur Plinius libro 30, cap. 3. cum inquit, Præcordia uocamus uno nomine exta in homine. Græci quoniã sub chondro, id est cartilagine, sint, hypochondria quasi sub cartilagia uocant. *Duro turgent morbo.*) Hoc est, tumore & abcessu apostemateque duro afficiuntur. *Mulsa.*) Scilicet aquæ quæ & melicraton & aqua mulsa, hydromeli dicitur. Quamuis hydromeli à melicrato nonnunquam discrepet: non quidem substantia ipsa, sed æta

*Præcordia.**Extæ.**Hypochondria.**Aqua mulsa.**Hydromeli.**Melicraton.*

his ratione tantū, uti colligitur ex Plinio & Dioscoride. Et quia molliendi uim habet, ideo duris præcordiorū abscissibus perutilis est, illos emolliendo discutiedoq; præfertim si cum alijs idoneis temperetur & imponatur. *Far.* Far frumenti genus est, quod ad oreum ueteres appellarunt. Valet et hoc uel per se, nedū alijs mixtū, ad præcordiorū duriciā emolliendā & discutierendā illitū. *Sextarius.* Sextarius mensuræ genus est, & sexta pars chus: diuiditurq; in duas lances, cotulasue, quas heminas uocamus. Lanx uero in duo acetabula, oxybaphāue diuiditur. Acetabulum aut in tres cyathos. Cyathus uero mystra quatuor facit. Cochlearium uero mystri dimidium est. Sextarius ergo in cochlearia sex & nonaginta soluitur. Diciturq; est sextarius quod eū sexies capit cōgius, qui chus Latine dicitur: auctor Aphricanus medicus. *Linum.* Notum omnibus linum. Cuius semen omnes intus & foris inflammationes discutendi & emolliendi uim habet, auctore Dioscoride. *Siliqua.* Siliqua cōmuniter pro leguminum folliculo & theca qua claudūtur accipitur. Plinius, Siliquæ rotundæ ciceri, cæterisq; leguminum longæ & ad figurā seminis latæ, piso cylindræ. Aliquando uero arboris ceratiæ fructus Siliqua dicitur, de qua habitum est supra capite 17. Nōnunquam uero proprium leguminis genus est quod Siliciam uocat Plinius, & foenū Græcum quoq; appellatur teste Varrone & Columella. Et in hoc significato hic accipit Seren. Cuius filiquæ farina, ut auctor est Dioscorides, molliendi discutiendiq; uires habet, & ad collectiones facit, quæ intus forisq; colligūtur, cum decocta aqua mulsa subacta. *Legumen.* Semen, quod filiquis hoc est thecis & folliculis includitur. Sic dictum à legendo, quod terra uellitur, non subsecatur. *Nondum tepentia.* Hoc est, calore suo nondum destituta nec algida, sed adhuc calentia & feruida. *Nectes.* Annectes & impones.

Aut quæ poma Cydon Creteis misit ab oris

Cocia

Cocia lines, durum ut possis mollire tumorem.

Ocyma præterea bulbiue linuntur amari.

Proderit & lymphis corpus mersare marinis.

Quin etiam catulum lactentē apponere membrīs

Conuenit, omne malū transcurrere fertur in illum,

Cui tamen extincto munus debetur humani,

Humanos quia contactus mala tanta sequuntur,

Et iunctus uitium ducit de coniuge coniunx.

Quod superest tritæ iunges ramenta carinæ,

Quodq; decē ex rebus* confit simul atq; uocatur, *decatortho-

Masticis addentur cum puluere mollia farræ,

Talibus auxilijs præcordia tuta resistent.

ma rita

Poma Cydon. Describit mala quæ uocamus cotonea, &

Græci Cydonia ex Creta insula aduecta: quorum plura

sunt genera, de quibus Dioscorides, Plinius & ceteri. Cy

don autem amplissima illustrissimaq; Cretæ insule ciui-

tas est, de qua plura Strabo libro 10. à qua ciuitate & mala

Cydonia nomē adepta sunt. *Creteis ab oris.* A regione et

insula Creta, centum urbibus clara fama: de cuius situ &

claritate plura Strabo libro 10. & Plinius libro 4. *Ocyma.*

Ocimum, quod & basilicon dicitur, uim habet maturan-

tem & discutientem: quare & contra præcordiorum du-

riciam mammis illinitur, ut Plinius tradit libro 20. cap. 12.

Bulbi amari. Maxime qui edendo sunt & saporis inter hos

amarioris. Et hunc effectū eorum Plinius etiam testatur

lib. 20. ca. 9. hijs uerbis: In uino cocia, illiti uentri, duriciā

præcordiorum emolliunt. Quamuis etiam alijs qui eden-

do nō sunt, & medicamini tantū nascuntur, ad hunc affe-

ctum uti quis posset, inter quos nobilissima est etiā Scyl-

la. *Lymphis corp. mersif. mar.* Maris enim aqua per sese di-

scutiendis tumoribus efficax est. Vnde, ut Plinius etiam

libro 31. ca. 8. testatum reliquit, Præcordia maris piscine

corrigit. *Catulum lactentem.* Idē tradit Plinius hijs uer-

Mala Cydonia.

Cydon.

Creta.

Ocimum.

Bulbi amari.

Aqua marina.

Catulus lactens.

bis: Præcordia uocamus uno nomine extra in homine, quorum in dolore cuiuscunq; partis si catulus lactens ad moueatur, adprimaturq; ijs partibus, transire in eū morbus dicitur. Idēq; exēterato, perfusoq; uino deprehendi uitiato uiscere illo quod doluerit hominis et obrui, alij religio est. *Cui extincto &c.*) Est enim morbus letalis & contagiosus, qui quem corripit, ni statim succurratur, actutum interimat. *Humanos quia.*) Reddit nunc causam propter quā humili iussit catulum mortuum. Et est hæc, quia morbus quo infectus obiit, est cōtagiosus, quem unus ab alio facile contrahit et per contagionem inficitur. Si enim Catulus per contactum inficitur, quanto magis homo infici potest, qui cutis & substantiæ est tenerioris. *Quod sperest.*) Ponit nunc ultimum medicamentū quod cōstat ex pice nauali, mastiche, farre, & medicamento ex decem rebus, ut ait, composito. *Ramenta carinæ.*) Intelligit picem naualem quam zopissam uocant, de qua supra etiam habitum est, & quæ additur in malagmata ad discutendas collectiones, autore Plinio libro 24. cap. 7. qui & optimā esse ait quæ sit à tyrociniō nauū. Porro ramentū à rado dicitur, tenuis cuiusq; rei particula, quasi rasura. Carina uero infima pars est nauis, & pro tota naue aliquando accipitur. *Quodq; decem.*) Videtur intelligere cōfectionem illam theriacæ & compositionē medicaminis Antiochi, quam refert Plinius naturalis historiæ libr. 20. circa finem hīs uerbis: Sed ante discessum ab hortēsisibus unam compositionem ex ijs clarissimam subtexemus aduersus uenenata animalia, incisam lapide uersibus in limine ædis Aesculapij. Serpilli duum denariorum pondus. Opopanacis & milij tantundem singulorum. Tri-folij pondus denarij. Anethi & fœniculi seminis, & anisi & mei, & apij denariorum senum ex singulis generibus: eruij farinæ duodecim. Hæc tusa cribrataq; uino quantū possit excellenti digeruntur in pastillos, uictoriati pondere. Et hīs singuli dantur ex uini mixti cyathis ternis.

Hac

Ramenta carinæ
Zopissæ.
Pice naualis.
Ramentum.

Carina.
Medicamentū
u. rerum.

Hætheriaca magnus rex Antiochus aduersus omnia uenena usus traditur. Hactenus Plinius. Verum loco horum uerborum, Confit simul atq; aliqui codices sic scriptum habent, decatorthoma rite. Vbi per decatorthoma intelligendum est medicamentum ex decem rebus recte confectum, à δ'εκα, quod est decem, & ῥεθός, id est rectus.

LUMBIS ET RENIBVS

SANANDIS.

CAPVT XXIII.

CVM sauit penitus hærens iniuria lumbis,
Igne lapis candens datur exultantibus undis,
Hoc poteris potu tristem superare dolorem.
Aut pice cum dura, mel, nitrū, sulphur, acetum,
Succida lana rapit contacta calentibus ijsdem,
Proderit hanc ægris crebro perducere membris.

LUMBIS.) Lumbi dicuntur pars illa ab cin

ctura usq; ad nates, ubi & renes situati sunt: sic dicti, ut quidam uolunt, à lubidine, hoc est, libidine: antiquitus enim & lubido dicebatur et libido, sicut lubet & libet. Porro lumborum uitium & debilitas lumbago appellatur: quamuis etiam renum dolor, qui nephritis dicitur, ad lumbos referatur, & de utroq; mixtim præsentem capite agit Serenus, potissimum tamen de eo qui affectis renibus accidit. *Renibus.*) Dolori renum affectorum: qui duo sunt in animali, & ut Celsus ait, diuersi, qui lumbis sub imis coxis inherant à parte earum resimi, ab altera rotundi, qui & uenosi sunt, & uentriculos habent, & tunicis supercōteguntur. Quorum munus & officium est ut, concocto in iecore & ab humore aquoso superfluo sequestrato & in corpus penetraturo

Lumbi.
Lumbago.
Nephritis.
Renes.

OO

linguine, eius serosum, ne corruptioni locum præbeat, ab iocinore adtrahant. Sunt etiam, ut uolunt, dicti renes ἀπό τοῦ σῆμα, hoc est à defluxu humoris obsceni, id est sedimentorum urine. *Penitus hærens.*) Omnino & multum infixus, unde et longo tempore affligit. Nam, ut Celsus ait, *Renēs ubi affecti sunt, diu male habent. Iniuria.*) Malum & morbus. *Candens.*) Ignitus. Quamuis enim candens proprie candidum dicitur, quia tamen ea quæ ignescunt, candidiora fiunt, ideo aliquando pro ignito accipitur. Sic etiam ferrum candens & carbo candēs dicitur. *Datur.*) Immittitur & extinguitur. *Exultantibus undis.*) Aquæ bullienti. Cum enim ebullit aqua, effertur & exilit quasi saltare uideatur. *Aut pice cum dura.*) Docet nunc conficere malagma quod extra lumbis iniiciendum est, & frigido dolori conuenit. Est etiam medicamenti huius uis & natura calefacere, discutere & extrahere, quibus hic opus est: unde Celsus ait, At super quoque recte quedam malagmata iniiciantur, maximeque ea quæ humori extrahendo sunt. Per picem uero duram, intelligit Serenus picem siccam. Duplex enim est picis genus, liquidum & siccū siue spissum. Fit autem pix sicca, decocta liquida, & à multis palimpissa uocatur, quasi iterum cocta pix. Cui uis est calefaciens, molliens et discutiens. Mel autem aperit & humores in summum pro-
 ritat. Nitrum uero uires ex alto in summum etiam euocandi habet. Sulphur calfacit & discutit. Acetum autem reliquis ad interiora penetrandi uim addit: & quamuis frigidum sit, habet tamen admixtam sibi aliquam caliditatem, autore Galeno therapeuticæ libro 10. *Succida lana.*) Lana succida quid & qualis & unde sic dicta sit, docet nos Varro rei rusticæ libro 2. hinc uerbis: *Tonsuræ tempus inter æquinoctium uernum & solstitium: cum sudare inceperint oues, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata. Quæ, ut Dioscor. tradit, probatissima est, mollis & ex collo femoribusque pecoris detorsat: præbetque duplicem utilitatem, Vnam, quod natura sua & sordium suarum*
 pin-

Candens.
Aqua lapi-
deata.

Pix dura.
Palimpissa.

Mel.
Nitrum.
Sulphur.
Acetum.

Lana succida.

pinguedine, quæ celsypus est, egregie mollit & ad omnium partium dolores facit imposita. Alteram, quod res liquidas cito dilabentes suscipit & combibit, ut diutius adhareant.

Aut caput asparagi cum uino fume uetusto:
 Seu maui appone: modus conducit uterque.
 Aut adipe mixtum lumbis inducito sulphur.
 Sæpe chelidoniam cum succo Palladis addes,
 Farrisque quæ tremulis profunt sudantia flammis.
 Fertur amygdalæ succus nucis esse bibendus:
 Pinsitur hæc tepidisque absorbitur addita lymphis.
 Aut tres ex uino cochleas feruescere coges
 Cumque suis domibus franges, piperis quoque grana
 Ter quinque adijcies, potuque iuuaberis illo.

Caput asparagi.) Radicem asparagi caput uocat, eo quod ex ea tãquam capite & fonte initioque frutici uniuerso uis sua influit. Hæc decocta cum uino & bibita lumborum ac renum dolores sedat: quod & Apuleius testatur inquiens, Ad renum dolorem: Herbe asparagi radix trita cum uino & potata proficit. Nec modo hausta, sed & extra lumbis imposita eiusdem uirtutis habetur: cuius rei testes sunt etiam tum Plinius tum Dioscorides. Id autem agit uirtute qua urinam cit et per eam renes purgat. *Adipe sulphur.*) Pone idem Plinius libro 35. cap. 15. hinc uerbis: *Rhenibus quoque et lumbis in dolore cum adipe mire prodest impositum sulphur. Succo Palladis.*) Succo oliuæ, hoc est oleo oliuarum, cuius inuentrix Pallas perhibetur, quæ & disciplinarum dea est habita, unde & oliua illi consecrata fuit tum propter olei inuentionem, tum quia lucubrationibus & lucernarum oleo discipline perdiscuntur. Quod & Marcianus Capella in hymno testatur cum ait, Hinc nam uerni comæ frondent tibi munera oliuæ Ars & cura uigil per te quo discat oliuo. Item de oliua Mineruæ sacra Ouidius

etiam libro metamorphoseon sexto. Columella in hortulo palladium baccam uocat dicens, Rutaq; palladię bacę uictura saporem. Tremulis.) Propter radios ignis scintillantēs & motu trementes. Amygdalę nucis.) Pręsertim amarę. Vnde Plinius libro 23. cap. 3. Amygdalę amarę sanant renum dolores ex aqua potę. Et hoc maxime obstructionem renum aperiendo, autore Auicennā, & urinam mouendo. Opus enim est, autore Celso, quę maxime inde urinam mouere consueuerūt. Et inter nephretica medicamenta eandem amygdalam sed alio utpote nucis Gręcę nomine, connumerat. Pinsitur.) Contunditur. Docet autem modum extrahendi succum. Hunc nostro quo propter coloris candorę & albedinem, lac amygdalarum uocamus. Tres ex uino cochleas.) Hoc idem medicamentum comprobatur Plinius libro 30. cap. 3. dum inficit Cochleę tres contritę cum testis suis atq; in uino decoctę cum piperis granis 15. lumborum dolori bibuntur. Feruescere coges.) Decoques. Domibus.) Testis, quibus pro domo utuntur. Vnde & domiportam uocauit cochleam Cicero, more Gręcorum qui φερειονορ ipsam appellant. Piperis.) Hoc libro 4. cap. 10. Celsus etiam in renum morbis modo cibo modo potioni adijcere iubet.

Furfur item parca fuerit cum feruidus unda,
Post oleo madidus succis immittitur aptis,
Quę uix passuris urentes addito membrīs,
Prodest ceruinę uehemens natura medullę.
Nec nocuit ciceris cocti potasse liquorem.

Aut mixtam teneris maluam contundito porris,
Contritumq; simul, cum mastiche, cōfer anethum,
Quodq; decem rebus cōponi ex nomine clarū est,
His continge locū, Deus hęc mihi certa probauit.

Furfur.) Malagma ex furfure, aqua & oleo non modo renum, ut hic docet autor, sed omnium etiam dolorum mitigatorium est impositū. Parca.) Modica. Feruidus.) Cocius

Amygdala
amarę.

Lac amygdalarum.
Cochleę.

Cochlea domiporta.
Piper.

Furfur.

Stus. Ceruinę medulle.) Inter medullas probatissima est Medulla ceruinę, autore Dioscoride: molliunt autem omnes, ra- uina. refaciunt & calfaciunt. uehemens natura.) Virtus fortis et efficax. Nec nocuit.) Imò prodest & iuuat: modo renum & uesicę ulcerationem non patitur: tunc enim læderet potius quàm prodesset, autore Dioscoride. Ciceris liquor.) Hoc est, ius ciceris: aperit enim renum obstructiones, et eos per urinam purgat. Aut mixtam teneris.) Hoc ultimum est lumborum & renum affectionum medicamentum ex uarijs rebus compositum: quod autor diuino munere probatum testatur. Cuius uires ex simplicium quę compositionem eius ingrediuntur, natura haberi potest. Malua etenim molliet & lenit. Porrum urinam citat: quod & mastiche facit cum discussione. Anetum molliet, lenit & urinam mouet, quod & alterum ex decem rebus medicamentum facit, de quo dictum est capite præcedenti. Con- tinge.) Inunge & impone. Deus.) Aesculapius.

Ciceris liquor.

Malua.

Porrum.

Mastiche.

Anetum.

Medicamentum

decem rerum.

VENTRIS DOLORI MI-

TIGANDO.

CAPVT XXV.

SI dolor insanus tota defauit in aluo,
Heminis tribus in lymphā ualidam coque rutam,
Aut apiun, donec pars duplex desitaquarum,
Potus erit medicus non detrectante palato.

ENTRIS.) Venter multifariam accipitur. Venter & eius
Primo pro eo quod à pectore ad pubem appa-
ret, id est, quod inter abdominis membranam
interiorem et cutem exteriorē interiacer: hoc
est, pro abdomine seu sumine, quod Gręce epigastrium
dicitur: & sic accipitur cū dicimus uentris mŭsculos esse
octo, de quibus Galenus libro de locis affectis quinto: sic

etiã accipit Cel. lib. 4. ca. 16. cū ait, Sub hoc uēter indurefcit, dolorq; eius est. Secundo accipitur uenter pro ijs quæ in fra abdominis membranã interiorẽ continentur, hoc est, pro uentriculo, intestinis & cavitare infra abdomē in profundo existēte, ut apud Hippocratem prognosticorū lib. 2. cum ait, Si talis excernitur, inferior uenter bene ualet. Vbi dictionem INFERIOR solius thoracis causa adiecit, qui aliquando superior uenter ab eodē appellatur, quod & Galenus in huius loci expositione testatur inquis, At uero bene ualere uentrē dixit inferiorem, conferens eum cum thorace ut intelligamus uētriculum ipsum, & item ieiunū simul cum intestino omni, per uentrem inferiorem. Tertio per uētre intelligimus partes iam dictas utraq; & interiores & exteriores simul. Et sic accipit etiam Hippocrates aphorismorum libro 6. cum ait, Dolores uentris sublimes, leuiores: qui uero non sublimes, fortiores. Pro cuius clariore notitia Galeni hunc locum exponētis uerba subiiciam. Inquit autem, Sublimes nunc audiendi sunt, nō secundum longitudinem corporis, sed profunditatem. Interstinguuntur autē hī in locis ad uentrem attinētibus membrana interiore abdominis: adeo quod quicunq; supra hoc fiunt, sublimes uocantur: qui uero infra, hoc est, in ijs intestinis, atq; uentriculo, & in profundo, non sublimes dicuntur. Et in hīs duabus significationibus accipit etiam uentrem hic Serenus. Quarto accipitur uenter pro ut comprehendit uentrem inferiorem & superiorem, & sic accipit Hippocrates in libro de ulceribus cum ait, Purgatio per aluum plerisq; ulcerum prodest: præterea uulneribus quæ in capite sunt accepta, item quæ in uentre & articulis. Sed ne quis de significato hoc dubitet, testatur id Galenus lib. therapeutices quarto hīs uerbis: Ventrem autem hoc loco non solum inferiorem intelligendum esse, sed etiam superiorem, patere cuius arbitror. Diuiso namq; quod inter collum & crura est trunco, in duas capacities maximas, prior sub thorace, secunda

cunda sub membrana quæ abdomini subtenditur, peritoneon Græci uocant, continetur. Quinto accipitur uenter pro eo qui cibi receptaculum est, ut apud Pliniū cum ait præcordijs subesse uentrem in quo conficiuntur cibi, & hinc in aluum delabuntur. Sexto pro tota cavitare quæ est infra thoracem. Sic Hippocrates aphorismorum lib. 7. accipit cum ait, Quibus hepar aqua plenum in omentum eruperit, his uenter aqua repletur & moriuntur. Secundum quod significatum, uentrosi nominantur. Septimo uenter pro omni cavitare accipitur, ceu apud Hippocratem aphorismorum libro 6. Si in uentrem sanguis præter naturam effunditur, necesse est suppurari. Et ultimo uenter accipitur pro utero, quemadmodum et aluus. Vnde mulieres dicuntur gestare uentrem, id est, uterum. *Dolor insanus.*) Magnus, acutus, & quasi ad insaniam ducens præ uehementi afflictione. *Deficit.*) Furit, & magno *Aluus.* cruciatu torquet & infestat. *Aluo tota.*) Vniuerso uentre. Alui nomine Plinius lib. 11. portionem illam intelligit in quam medio adnexam umbilico cibi iam in uentre confecti delabuntur. Serenus alui & uentris nomine idem intelligit. Dicitur item & qua sordes effluunt & eluuntur aluus. *Hemina.*) Hemina duplex est. Vna ponderis, quæ *Hemina.* & libra dicitur, uncijs constans duodecim, præsertim Italica. Altera est hemina mensurarum frugum & liquidorum, quæ & Cotyla dicitur, Sextarij dimidium. Continet autē acerabula bina, cyathos uero sex. *Validam rutam.*) *Ruta.* Rutam efficacem, qualis maxime est ficcata, & id quidem modice. Ut enim si plusculum ficcetur, acris amaraq; red dicitur, & supra quàm par est calida: sic si prorsus non ficcetur, excrementitium quædam humorem retinet, nondum ex toto concoctum, cuius uitio flatum discutere minus potest: autor Galenus de sanitate tuenda libr. 4. Plin. libro 20. capite 13. Ruta, inquit, cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. *Apium.*) Ut quod *Apium.* inflationes discutiat. Est autem apium herba quæ nunc uulgo petroselinum uocatur: quod uel ex Plin. colligitur.

qui ait, apium gratum esse iuribus. *Pars duplex.*) Scilicet respectu eius quod remanet: ita ut tertia pars aque solum remaneat, & duæ per decoctionem absumentur. Erit enim sic uirtute magis efficax. *Medicus.*) Medicinalis & salubris. *Non detestante.*) Non abhorrente, nec fastidiente palato: in quo etiam saporum intellectus quidam est, auctore Plinio.

Præterea niuei sterilis testa uritur oui,
 Quæ postquam in tetram fuerit conuersa farinam
 Ex calidis potatur aquis & pota medetur.
 Nec non iungenda est utero noua uirga myricæ,
 Illæsa hæc ferro terræq; intacta geratur.
 Aut medio uentris prodest aspergere terram,
 Quam signauerunt uestigia pressa rotarum.
 Proderit & puluis facili sub cardine raptus.
 Quin etiam ex lymphis tritum potare cuminum
 Cōueniet, quod iam nobis documenta probarunt.
 Mēta quoq; hoc pacto medicos dabit hausta sapes

Testa oui.

Sterilis testa oui.) Hoc est, putamen oui inane & uacuum, & maxime à quo pulli exierunt, & sine membrana interiore. *Tetram farinam.*) Id est, pollinem & puluerem mollissimum nigrum. Per uestionem nanq; candidus color in nigrum mutatur. *Iungenda utero.*) Id est, uentri imponenda. *Vterum enim pro uentre accipit.* *Noua uirga myricæ.*) Recens decerptum uirgultum myricæ, quæ & tamarix dicitur: de qua dictum est supra. Porro medicinæ huius Plinius quoq; meminit libro 24. capite 5. his uerbis: Grauis autem autor in medicina uirgam ex eadem fractam, ut neq; terram neq; ferrum attingeret, sedare uentris dolores asseuerauit impositam, ita ut tunica circumq; corpori apprimeretur. *Geratur.*) Ventri circumcincta portetur. *Medio uentris.*) Circa umbilicum. *Terram quam signauerunt, &c.*)

Terra orbite.

Hoc est, terram ex rotarum orbita desumptam, quæ exci-

cando

cando & discutiendo est. *Puluis sub cardine.*) Hoc est, scobes & puluis uel terra quæ circa portas & ianuas à calceis cadens colligitur. *Cuminum.*) Inflationes enim discutit & pituitas, auctore Plinio lib. 20. cap. 14. *Mentha.*) Dioscorides, In uniuersum uentri accommodata est mentha. *Medicos sapes.*) Liqueores & potus salubres.

Terra ianuarum

Cuminum.

Mentha.

Coeliacos autem recreabis pane salubri,
 Quem madido farre efficies ac mollibus ouis,
 Quorum testa prius sparso euanescet aceto.
 Refert & teretes bulbos mollire terendo,
 Cumq; his lenei durum potare fluentum.

Coeliacos.) Κοιλία Græcis uenter est, hinc coeliaci qui morbum patiuntur quem Græci coeliacum etiam uocant, uentriculo & intestinis simul affectis eueniens, teste Galeno, qui de locis affectis libro 6. sic ait, Sunt alia quoq; accidentia, quæ quidem haud absurde & intestinis & uentriculo simul affectis euenire creduntur, ut quas Iyenterias & coeliacas nominant, cum uidelicet materiæ nequaquam sunt mordaces. Nam ut mordaces, ob mordendi uim, omnia intestina ad excretionem excitant: ita non mordaces, in testinorum imbecillitatem sequi consueuerunt, quia retinere contenta, ne exiguo quidem tempore possunt. Si quidem illico excernunt ea, perinde ac si graue aliquid onus deponerent. *Recreabis.*) Refocillabis & confortabis. *Pane salubri.*) Idem medicamentum & panem conficere & coeliacis prodesse docet etiam Plinius lib. 29. cap. 3. his uerbis: Quorum maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis, coeliaci recreantur. *Madido farre.*) Farina tritici aqua madefacta ut subigi possit. *Panis uero tritici,* teste Dioscoride, fluentem aluum sistit: quemadmodum & acetum, quod etiam, eodem auctore, adstringit & cibarijs concoctum alui fluctationibus utile est. *Refert.*) Commodum, utile et salubre est. *Bulbos.*) Qui scilicet edendo sunt: tales enim,

Κοιλία.

Coeliacus.

Panis coeliacorum.

Panis tritici.

Acetum.

Bulbi.

autore Dioscoride, stomacho in cibo utiles sunt, & dolores eius sedant, concoctionesq; adiuuant. *Fluentum durum Lenei.*) Id est laticem & liquorē uini, hoc est uinum ipsum austerum siue acerbū. Vtrunq; enim utile stomacho resolutio, uires firmans, & in aluum, intestinaq; destillationes compescēs, ut autor est Dioscorides. Leneon, id est ληνόν, & hypolenion, id est ὑπολήνιον Græcis lacuna dicitur & torcular atq; uas in quod uuarum liquor & uinum excipitur. Vnde Bacchus poëris Leneus dicitur, & transfusptiue pro uino ipso accipitur. Verg. Geor. libr. 3. Profuit inserto latices infundere cornu Leneos.

Vinum austerum, acerbum.

Ληνόν.
ὑπολήνιον.
Leneus Bacchus.

HYDROPSI CURANDAE.

CAPVT XXVI.

CORRUPTI iecoris uitio, uel splenis acerbis Crescit hydrops, aut cum siccata febre medulla,
Atq; auidæ fauces gelidum traxere liquorem;
Tum lymphæ interius uitio gliscente tumescit,
Secernens miseram proprio de uiscere pellem.

Hydropifis.

YDROPSI.) Hydrops siue hydropifis Græce, Latine aqua intercutē dicitur. Cuius tres sunt species. Vna quæ ab utris similitudine ascites uocatur, in qua plus humoris continetur, spiritus autem minus. Altera tympanites, eo quod summus uenter percussus sonitum edit qualem tympana: & in hac plus spiritus est, humoris uero minus. Et hæc ab Hippocrate sicca nominatur hydropifis, teste Galeno. Hoc enim genus non humidum est sicut ascites, in quo materia collecta non est flatuosus aer, sed humor aquosus. Videtur autem à maiori frigiditate generari aquosus hydrops quem asciten uocant, quoniam ueluti in utre quodam

Ascites.

Tympanites.

Hydropifis sicca.

Aphor. lib. 4.

quodam in membrana abdominis interiore humor continetur: à minore autem tympanias. Neq; enim humida substantia in flatuosum aërem sine calore aliquo potest transmutari. Et in hijs duobus generibus cibus in aquam conuertitur, & in locum iam dictum diffunditur: nec in alio differunt quàm in spiritus & aquæ maiore aut minore quantitate. Tertia species est quæ hypofarcidios, hypofarca & anafarca dicitur, quæ solidis partibus in aquæ naturam resolutis per totum fit corpus. Et hanc quidam leucophlegmatian etiam, hoc est, albam pituitam uocant quasi uidelicet, uti Galenus scribit, sit etiã pituita liuida, uel tanquam sui quidem ratione sit semper alba, sed propter mixtionem quorundam aliorum humorum uerum mutet colorem. Quamuis etiam simpliciter absq; distinctione albi potest esse facta adiectio. Cæterum Hippocrates libro de uictu acutorum 4. duo tantum aquæ intercutem genera facit, Vnum nunc dictum hypofarcidion, quod etiam incurabile tradit, Alterum quod ex flatibus constat, quod multa, eaq; bona fortuna indiget. Et sub hoc duo priora genera, asciten & tympanian, quia eiusdem naturæ sint, comprehendit: non enim differunt, nisi (ut iam dictum est) spiritus & aquæ maioris minorisue ratione. Porro omnium, uti Celsus lib. 3. cap. 21. ait, communis est humoris nimia abundãtia. Estq; cuiusuis aque intercutem communis genitura, autore Galeno, ubi sanificationis officium intercidat. Demum omnis hydropifis initium traditur esse malus corporis habitus, quem Græci καχεξία uocant. Causæ uero sunt uariæ, quarum & si non omnes, potiores tamen & magis communes, frequentiusq; contingentes autor ponit in textu. *Corrupti iecoris uitio.*) Inter hydropifeos causas præcipua est iocino. 1. iecoris uitium, siue per sese & suapte ui, siue per aliarum partium consensum afficiatur iecur: nisi enim hoc alijs consenserit, aliorum nullū hydropifim efficere poterit. Nam cuiusuis hydropifeos communis genitura est, ubi sangui-

Hypofarcidios.

Hypofarca.

Anafarca.

Leucophleg-

matia.

Aphor. lib. 7.

Hydropifis com-

munis ge-

nitura.

Prog. lib. 2.

Kachexia.

Hydropifis

causæ.

iocino.

1. iecur.

2. Splen.

Sine iccoris uitio hydropifis nunquam fiet.

3. Febris, quo modo hydropifis causa.

Medulla.

ficationis officium intercidit & sanguinis generatio frustratur: quod iccoris uitio accidit, natiuo eius calore ut cūq; extincto. Splenis.) Altera hydropifis causa est lien, sed consentiente iocinore: nisi enim ad hoc transmittatur malū, hydropifis subsequi potest minime. Vnde per longos morbos indurato seu obstructo, aut ex tumore uel aliter refrigerato splene, ad consensum agit iccur, per quod tale medium uniuerso corpori aquam intercutē & hydropifim concinnat. Acerbus.) Molestus & dirus. Horatius in Odis: Crescit indulgens sibi dirus hydrops, Nec sitim pellit, nisi causa morbi Fugerit uenis, & aquosus albo Corpore languor. Crescit.) Generatur. Siccata febre medulle.) Febrem hydropifis causam esse bifariam intelligere possumus. Primo cum febrilis calor corporis humiditates consumit: quod maxime in longis & diuturnis accidit febribus, potissimumq; in quartana, cum iccur, membra & uniuersum corpus extraneo calore excalescit & desiccatur, natiuusq; calor extinguitur & resoluitur. Vnde iccur natiuo calore destitutū et refrigeratum, extraneo uero accessum et siccātū arefcens, uis eius cōcoctrix afficitur, suoq; munere destituitur, quare cibus in sanguinē transmutari nequit, sed aquosus efficitur humor, sanguisq; pituitosus, qui et aquam intercutem hydropifimq; concinnat. Secundo hydropifiseos causa est febris, cum iccur in febribus calida & sicca intemperatura tam grauiter afficitur, ut consumpto corporis humido & arefcētibus membris, sitim inducat non minimam, quam infirmus sufferre non ualens, & refrigerium refocillationemq; querens ad frigidæ aquæ potū recurrit, qua intempestiue pota & hepate affatim refrigerato, statim aqua intercutem inducitur. Et sic febris mediante frigidæ aquæ potu, hydropifis causa dici poterit. Medulla.) Medulla pingue id est quod in ossium medio reconditur: hic autem pro omni corporis succulentia sumitur indifferenter. Auide.) Siti culosæ propter humorū desiccationē & frigidi humiditatis

desiderium & appetitum. Sitis enim frigidi & humidus appetitus dicitur. Fauces.) Fauces enim ex membris sunt quæ per colligantiam siti afficiuntur. Gelidum liquorem.) Aquam frigidam & eius potum. Ex intempestiua etenim aquæ frigide potatione iccur affatim refrigeratum, statim aquam intercutem concinnat, autore Galeno de locis affectis libro 5. cap. 6. & alibi. Et hæc est quarta hydropifis causa à Sereno proposita. Sunt & aliæ, quas tamen ceu minus occurrentes, ipse obmittit, & ad curationem progreditur. Tum.) Post causas iam relatas. Lympha.) Humor aquosus. Interius.) In uentre & membris subcutaneis. Gliscere.) Crescente & pinguescente, incrementumq; accipiente. Gliscere enim crescere est, & aliquando idem quod pinguescere. Columella libr. 8. cap. 7. Gallina quæ prima luna saginari cœpta est, uigesima pergliscit. Tumescit.) Tumescit & in tumorem attollitur. Secernens.) Diuidens, diuellens & separans. Miseram pellem.) Cutem infelicem & inuolidam, infirmamq;. Viscere.) Ventre et carne cui adnectitur cutis ipsa.

Conueniet teneræ radix decocta sabuci

In geminis calidi cyathis potanda lyæi.

Fraxineum semen cum Bacchi rore bibendum est.

Nec non appposito curantur dropace membra.

Conueniet.) Vtilis erit & cōmoda. Enumeratis causis quibusdam, ponit nunc autor morbi curam per medicamentum, tū quæ intus assumuntur & hydragoga dicuntur, hoc est, quæ aquositates purgant & aquam intercutem proluciant atq; educunt, tū per cataplasmata & alia quæ extra adhibentur & aquositates siccant & discutunt. Radix sabuci.) Idem hoc medicamentum ponit Plinius lib. 24. hñs uerbis: Radicis sabuci in uino decocti duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt. Dioscor. potus quantitate omiffa, eundem sabuci effectū testatur cum ait: Radix in uino decocta, hydropifis auxiliatur. Aquas enī ex corpore pellit.

Semen fraxini. Eraxineum semen.) Plinius, Semen folijs eius inest, quæ a-
quam, quæ subit cutem, extrahunt. *Bacchivore.*) Id est,
Dropax. uino. *Apposito dropace.*) Exterius imposito & illito unguen-
to illo. Est aut̄ Δρῶπαξ, hoc est dropax, unguenti genus &
medicamentū raptorium desiccatorium q̄, quale sinapis
mus. Oportet enim, autore Celso, ubi inflatio & ex ea do-
lor creber est, fomētis siccis calidisq̄ uti, & crebri⁹ in uen-
trē imponere sinapi, donec cutē erodat, & seruare ulcera
diutius. Vtiliter etiā scylla cocta delinīt cutis, si ualens est
qui id accipit. Hęc ille. *Membra.*) Tumentia ethydropica,

Aut calido filicis radicem mollis Iaccho,
Vnguine quo frangis uires languoris aquosi.
Nec non in tepidis conuoluerē corpus harenis.
Appositu lenes nepetæ, gustuq̄ iuuabunt.
Sæpeq̄ scyllino pelluntur noxia Baccho.

Iacchus. Calido Iaccho.) Per calidum intelligit, quod coqui debeat
ut mollescat, similiter quod calidum aētū imponi debet.
Per Iacchum uero Bacchum & uinum. Dicitur est autem
Iacchus à uerbo ἰαχῶ quod est clamo et uocifero, quoniā
Baccho sacrificantes clamare ac uociferare soleant. Et si-
cut per Bacchum ita etiam per Iacchum uinum intelli-
gitur. *Filicis radicem.*) Dioscorides libro 4. Filix, inquit, fo-
Radix filicis. lia sunt sine caule, sine flore, sine semine, ex uno pediculo
cubitali magnitudine: incisuris diuisa, & alarum auium
modo explicita, in quibus odoris grauitas aliqua est. Ra-
dicem habet filix in summa terra nigram oblongam: ex
qua plures ueluti adnatæ progrediuntur aliæ quadante-
nus in gustu adstringentes. Nascitur montanis & saxosis
locis, imò ut Plinius tradit, ubiq̄, sed maxime frigido so-
Lib. 27. cap. 9. lo. Effodi debent Vergilijs occidentibus. Vfus radice in
trimatu tātum, neq̄ ante neq̄ postea. Desiccatoriū uero
est ceu dropax si extra imponit: si uero intus assumitur,
aluum soluit, primo bilem trahens, mox aquam. Cæte-
rum quia sine semine est, ut probati testantur autores o-
mnes

mnes, falsum esse conuincitur, quod superstitio sius à qui-
busdā tactatur cōmentum, scilicet, una solstitiali, seu ut ali-
qui, natali diui Ioānis Baptistæ nocte, florere filicem, ea-
demq̄ hora cum defloruit maturum in terram semen ca-
dere, ideoq̄ nisi aliquis tunc adfuerit, nec uideri florem,
nec colligi temē posse. *Mollis.*) Decoquendo & dein con-
tūdendo in uino mollem reddis & cataplasma inde con-
ficis & tumentibus membris imponis. *Vnguine.*) Vn-
guento, cataplasmate. Vnguen proprie omnē succum si-
gnificat ex quo aliquid ungi potest. *Frangis.*) Destruis et
tollis. *Vires lang. aquosi.*) Vim noxiam & morbum ipsum
aquosum hydropisis. *Harenis.*) Scilicet littorum maris.
Plinius libro 31. cap. 6. Nec non harena littorum maris
præcipue tenuis & solibus candens in medicina est siccan-
dis corporibus coopertis hydropicorum. Et Dioscori-
des lib. 5. capite 100. Exiccat corporis aquas littoralis ha-
rena sole seruens obrutis usq̄ ad capita in ea hydropico-
rum corporibus. *Nepeta.*) Nepeta est herba, quæ & cha-
laminthe dicitur. Hæc & pota & emplastri modo imposi-
ta hydropicis subuenit, idēq̄ eadē ratione qua & reliqua
proxime iam dicta. *Scyllino Baccho.*) Vno scyllite siue scyl-
litico. Cuius concinnandi modos uarios quia perlongū
& molestum esset recensere, ideo loca ubi hos, qui uolet,
requirere poterit, signasse tantum, contentus ero. Docet
autem id Columella rei rusticæ libro 12. capite 33. Palla-
dius libro 8. mense Iulio, Titulo. 6. Dioscorides medici-
nalis syluæ libro 5. capite 18. Qui etiam id cutem subeuntis-
bus aquis & hydropisi utile esse, & uetustate bonitatem
acquirere tradit. Et lib. 2. ca. de scylla, Additur, inquit, scyl-
la potionibus medicamentisq̄ quæ rarefaciēdo sint. Da-
turq̄ his in quibus urinā ciere uolumus. Facit ad cutem
subeuntis aquas. Cæterū Apuleius scyllæ medicinā con-
tra hydropisim sic instruit. Bulbus scyllitides torretur, de-
inde circumpurgatur, & medium eius in aqua decoqui-
tur, cū bene decoctū fuerit eximit, et ex eo tres obolidatur

potui cum melle & aceto hydropico, & euacuatur per urinam. Et si folium aliquatulum sub lingua quis habuerit, sitim compefcit hydropicorum, eodem autore.

Elleboro bene purgatur lymphaticus error,
Aut huius uice quod fert semen lenta genista,
Miscetur mullis & cautis ducitur undis.
Est qui praualeidum nitro, sale, miscet acetum,
Atq; olei succo refricant albertia membra.

Elleborum.
Veratrum.
Lib. 25. cap. 5.
Libro. 4.
Aphor. lib. 4.

Elleboro.) Ellebori, quod ueratrum Latini uocant, duo genera faciunt Plinius & Dioscorides. Vnum candidum, alterum nigrum. Quorū coloris discrimen in radice ipsa intelligitur. Vterq; sanas carnes habentibus periculosus, autore Hippocrate. Porro albus per superna uomitionibus purgat, morborumq; causas, humores diuersos & multiplices extrahens: sed ut Mesue scribit, corporibus nostri temporis est sicut uenenum proprie prafocans. Nigri uero usq; ad tempora nostra uirtus tolerabilis est, licet adhuc difficilis. Purgat autem per inferna, medeturq; hydropicis. Hoc multi melampodion & polyrhizon et melanorhizon uocant. Nascitur autem probatissimum in Anticyra. *Lymphaticus error.*) Hoc est, uitium & morbus aquosus, id est, hydropicis & aqua inter cutem. Lympham enim aqua dicitur, hinc lymphaticus, id est, aquosus, & uinum lymphaticus, autore Perotto, quod plus satis habet aquæ. Quod contra Beroaldum est, qui non uult dicendum esse uinū lymphaticum pro aqua diluto. Et lymphaticos solum dici autumat laruos & infanietes, de quibus dictū est in superioribus, quibus etiam num succurrit elleborus: ob quod & in prouerbum abiit una cū insula in qua nascitur, de quibus Erasmus Roterodamus in adagiorum chiliadibus. *Huius uice.*) Loco ellebori. *Lenta genista.*) Id est spartum tenax & infragile. Virg. Georg. lib. 2. Molle siler, lenæq; genistæ. Quid autem sit Genista & quæ uirtus eius quantum hic nobis satis est docet Dioscorides

Lymphatici.
Lymphæ.
Vinum lymphaticum.
Lymphatici.
Lib. Tusculan. 3.

Genista.
Spartum.

rides medicinalis syluæ libro 4. inquit, Spartum, sunt qui lobon id est siliquam, qui lygon id est uimē, Romani spartum uel genistam, dicant. Frutex est, breues, duras & sine folijs uirgas habens, eademq; natiuo lentore infragiles, quibus uites ligat. Siliquas phaselorum modo fert, in quibus semen ceu lentis est. Florem luteū qualem uiolæ habent, quas leucoia appellant. Bibuntur flores, semenq; eius in mulla aqua pondere obolorum quinque: purgantq; per superna egregie ueratri modo sine periculo. Solum semen itidem per inferna purgat. Hæc ille. Est autem aliud à sparto quod in Hispania nascitur & à Plinio lib. 19. cap. 2. describitur. *Mullis undis.*) Aquæ mullæ, *Cautis.*) Hoc est, cum cautela summaq; cura & diligentia præparatis, præsertim si elleborus exhibendus est, cuius portio, ut Hippocrates docet, est drachma uel eius dimidium cum aceto mulso: tertiam autem huius partem cum elleboro misceto, & minus præfocat, strangulatue. Quibus autem & quo modo, tempore & pondere dandus sit aut non dādus elleborus, docet idem Hippocrates cum alibi spartum, tum in libro de elleborismo ad Democritum collectum. *Ducitur.*) Hauritur & bibitur. *Est qui praualeidum.*) Tale medicamentum tradit etiam Corn. Celsus, nisi quod aquam & non acetum accipit, quo tamen uel per se calente eo uaporari docet hydropicos Dioscorides, qui etiam horum tumores sale ac oleo inungi testatur. Verum cui speciei maxime conueniat & quomodo administrandum sit hoc medicamentum, docet etiam Celsus cum ait, At si id uitium est cui leucophlegmatias nomen est, eas partes quæ tument subicere soli oportet, sed non nimium, ne febricula incidat. Si is uehementior est, caput uelandum est, utendumq; frictione, madefactis tamē manibus aqua cui sal & nitrum & olei paulum sit adiectū, sic ut aut pueriles aut muliebres manus adhibeantur, quo mollior earum tactus sit: idq; si uires patiuntur ante meridiem tota hora, post meridiem semihora fieri oportet. *Albertia*

membra.) Per hoc intelligit speciem illā quæ leucophlegmatias, hoc est alba pituita, dicitur & hypofarca.

VENTRI MOLLIENDO.

S A E P E cibi specie, uitio uel corporis ipso,
Potibus aut duris restricta morabitur aluus:
Vincetur talis mora gramine Mercuriali,
Cuius aquam coctam minimo cum melle bibemus.
Prunæq; conueniunt quæ mittit clara Damascus.

Causa uentris
adstricti.

ENTRI molliendo.) Leniendæ uentris duriciæ, aluo duræ atq; adstrictæ, quæ fecales redere nequit superfluitates, imò fecibus ipsis induratis & remoratis: cuius adstrictionis uariæ solent esse causæ, quarum nonnullas autor à capitis initio ponit. Cibi specie.) Qualitate cibi, præsertim duri & constipantis, quales sunt castanæ, sorba, mala cydonia, pira acerba, & id genus alia. Cum enim talis estur cibus, communiter uenter induratur, potissimum si ante alium cibum assumitur: nam post comestus comprimendo soluit potius uentrem adstrictum. Et hæc est una astricti uentris causa. Vitio corporis.) Malitia membrorum, præsertim iecoris & intestinorum. Iecoris quidem, cum nimio calore exiccatur ab intestinis & aluo humidum illud in ipsis & fecibus contentum fugit & extrahit, unde feces exiccatae et induratae exitum habere nequeunt. Intestinorum uero ratione alui excrementa retinentur, cum affectis ipsis naturales actiones & nis expultrix læduntur. Et hæc est altera duræ alui causa. Potibus duris.) Tertia causa propter quam uenter & aluus adstringitur, est potus exiccans & adstringens, Morabitur.) Cunctabitur, detinebitur & ni
hi

1. Cibus adstringens.

2. Iecur calens
arsens.

Intestinorum
imbecillitas.

3. Potus adstringens.

hil reddet nec egeret. Vincetur.) Superabitur & emollietur. Talis mora.) Fecum & alui cunctatio & adstrictio. Gramine Mercuriali.) Herba Mercuriali, quam alijs nomini Mercurialis. bus linozostin & parthenion uocant Græci, & Hermupoan, id est Mercurij herbam. Latini Mercurialem appellant, ab inuentore Mercurio, ut autor est Plinius libr. 25. cap. 5. & Dioscorides libro 4. Folia habet omnino similia, ramulos geminatis geniculis & alarū cauis multis. Eius duo genera, Masculus, quam masculatam id est testicula tam uocat Apuleius, minor est atq; rotunda & ueluti testiculis binis paruis circa exordium ornata. Semen fert, auctore Dioscoride, iuxta folium exiguum, rotundū, binum testiculorum specie pendens. Fœmina uero quæ maior est, racemosum & multum. Totus frutex dodrantalis, & aliquando maior est. Soluit aluum utraq; olerum modo in cibo sumpta. In aqua itidem elixa si ea bibatur aqua, bilem & aquosa trahit. Porro quo pacto ad aluum soluendam coquenda sit herba Mercurialis, apertius docet Plinius, qui sal etiam addit, inquit: Aluo quidem soluendæ decoquitur quantum manus capiat in duobus sextarijs aquæ ad dimidias, bibitur sale & melle admixto. Apuleius tum folijs tum semini uim hanc extrahendi & purgandi tribuit, sed ex passo dandum præcipit. Nostro æuo hæc herba communiter utimur in enematibus quæ molliendi uentris causa adhibemus. Pruna.) Pruna aluum Pruna Damascena molliunt, sed copiosius recentia, minus ficcata. Quod & fecna. Galenus testatur de simplici medicina libro 7. Vbi et Dioscoridem ficcata aluum cohibere tradentem, demiratur, idq; non immerito, cum manifestum sit uel hæc mollire aluum, licet minus quàm alia, idq; quotidiano usu uel expertissimum habemus. Que clara Damascus.) Hoc est, Damascena, & ut Plin. lib. 13. cap. 5. ait, in Damasco monte nata. De quibus idem etiam libr. 15. cap. 13. sic scribit: In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iam pridem in Italia nascentia, gran
Qq 2

dioe quanquam ligno & exiliore carne. Damascus autem Syriæ urbs est insignis, omnium ferè nobilissima quæ in ea sunt regione, Persiæ uicina, ut autor est Strabo geographiæ libro 16.

Multos præterea medici componere succos
 Assuerunt, præciosa tamen cum ueneris emptum,
 Falleris, frustra quæ immerfa nomismata fundes:
 Quin age & in tenui certam cognosce salutem.
 Aut igitur tectum lana supponis alumen.
 Aut edis in patinis teneræ decocta sabuci.
 Vel cum lacte capræ falsum mulsimum quæ capeffis,
 Crede tamen potum meliorem lactis equini,
 Dicitur hic ualidos asinæ præuincere succos.

Contra impostores quosdam. Multos succos.) Hoc est, uariarum rerum mixturas & compositiones uarias. Inuehitur autem nunc contra attornitas quorundam, ut Plinij uerbis utar, persuasiones, qui prodesse nisi præciosa non putant. Cum sola naturæ placuerit esse remedia, ut idem inquit Plinius, parata uulgo, inuentu facilia ac sine impendio, ex quibus uiuimus. Verum postquam fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas, in quibus suacuique homini uenalis promittitur uita, statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æstimantur. Ulcera quæ paruo medicina à rubro mari importatur, cum remedia uera quotidie pauperrimus quisque coenat. *Frustra quæ &c.*) Hoc est, pecuniarum dispendium facies, nullo inde consecuto emolumento aut commodo. *Quin age.*) Imò potius agito & rem tuam commodum quæ & utilitatem curato. *Tenui.*) In re parua & nullius quasi impedij. *Cognosce.*) Intellige & inquire. *Igitur.*) Propter causam iam dictam, ne pecuniariæ rei dispendium facias. *Tectum lana.*) Linteolo inuolutum, quod in balani uel paruarum pilularum modum sit.

fit effigiatum & concinnatum: oportet autem, ut inuolui possit, ipsum prius conterere & in puluerem redigere, & quo facilius intromitti possit, oportet ipsum prius parumper in oleo intingi. Nostra ætate utimur eo integro in balani formam disposito & in oleo intincto. *Supponis.*) In anum submittis. Hinc nostri æui medici suppositoria *Suppositaria.* appellant, quos eruditiores balanos & glandes uocant. *Balani, glâdes.* *Alumen.*) Aluminis plura sunt genera, sed in medicina usum habent, autore Dioscoride, scissile, rotundum & liquidum. Omnia cassaciunt, adstringunt atque repurgant. Sed dicit quispiam: Si adstringunt, quo pacto igitur uentrem subducunt & molliunt? Aio id fieri non uisua subducete, quam non habet, sed membrorum hoc est intestinorum uim expultricem læsam & officio suo fungit non ualentem corroborante & ad expulsionem irritante: & hoc quotidiano usu nobis satis compertum est. Quis enim ex uulgo ferè non est qui non eo in balani formam effigiatum in astricta aluo utatur? quamuis non omnes eo iuuentur, præsertim ubi ob nimiam fecum duriciem citra intestinorum læsionem astrictio contigerit: feces enim mollire non poterit, quod uel hinc manifestum est quod ubi læsa intestina ipso corroborata feces reddunt, eadem non mollitæ sed duræ eijciuntur, id quod experimento quotidie fieri uidemus. *Patinis.*) Patina uasis genus est. *Patina.* quo dapes elixæ & iurulentæ in mensam feruntur, Teutonice *Ein schüssel.* Nunc communiter pro uase accipimus in quo coquimus, et Teutonice uocatur *Ein pfann.* *Teneræ sabuci.*) Hoc est, sabuci minoris. Idem testatur Plinius lib. 24. cap. 8. inquit, Caules teneri minoris sabuci in patinis cocti aluum soluunt. *Lactis capræ.*) Ex lactis commo- *Lac caprinum,* aut uentrem soluat, præsertim caprinum, asininum & equinum, licet minus caprinum, reliqua uero magis, testis est etiam Diosco. & Hippocrates de uictus ratione lib. 2. *SAL SVM M VLSVM QVE.*) Hoc est, lactis potum salis adie-

Etione falsum, mellis uero multum effectū. Additur autē sal ut citius subducatur, mel uero ne in uētriculo cogatur. Et quāto recentius multū bibitur, eo uulius, magisq; proficuum erit. Vnde Galenus therapeutices libro 5. ait, Hoc de lactis usu pro maximo præcepto habendum est, ut hi quibus eo est opus, omnino id adstante animali statim multum bibant, etiā melle iniecto, si cui cogi in uentriculo solet: quod si ipsum descendere ad aluū citius cupis, etiā sale. *Meliorem equini.*) Equinum simul & asinum lac caprino magis esse uentris subductiuum, hoc ideo est, quoniam capræ multo adstringente pabulo utuntur, quare etiam minus tenue est. Equinum uero tenuius, & asinum tenuissimum & minime coagulatur: uti tradit Galenus therapeutices libro 7. Et lib. de sanitate tuenda. s. asinum caprino comparans, Asinæ, inquit, lac tenue serosum est, capræ mediocris substantiæ est. Itaq; hoc nutrit magis, ubi uidelicet nutritione opus est. Illud omnino tutius est. Nam & si quādo solum cum pane sumitur, tum citius subducitur, tum minime est flatulentum, sed nec in uentre cogitur, potissimum si prius salis aliquid, & mellis immiseris. *Hæc ille. Hic.*) Potus lactis equini. *Validos.*) In molliendo uentre potentes & efficaces. Cum enim ceteris omnibus sit tenuius lac asinum, ideo etiam merito magis alui subductiuum. *Asine succos.*) Lac asinum. *Præuincere.*) Maioris esse uirtutis & efficacis in mollienda & subducenda aluo.

Syluestris fici lachrymam prodesse loquuntur.
 Quodq; satis melius uerbis dicemus Horati,
 Mytilus & uiles pellent obstantia conchæ,
 Sed cochleas prius est urtica aut fufure pasci,
 Purior hinc gustus noxa sine mouerit aluum.
 Sæpe thalassomeli adiecto cumulabimus imbri,
 Hæc purgant parili fuerint si pondere mixta.

Ficus satiuæ. *Syluestris fici.*) Duplex ficus est, Satiua & Syluestris, quæ caprificus

prificus etiam dicitur, utraq; aluū mollit. Plinius, Aluū soluit caprificus. Dioscorides, Syluestris & satiuæ fici lac animalium coaguli modo lac coagulat: idem coagulatum aceti modo soluit, aluum subducit. *Lachrymam.*) Succum quem à coloris lacteo candore lac nominare solent. *Horati.*) Q. Horatius Flaccus poeta nobilis diui Augusti imperatoris tēpore floruit, multaq; præclara scripsit opera, præsertim Artem poëticā, libros Odarum, Epistolarum ac deniq; Sermonum, in quorū secundo, satyra quarta, Epicureorum præcepta recēlens, hoc quoq; ponit, Si dura morabitur aluus, Mytilus & uiles pellent obstantia conchæ. Quem uersum huc transferens Serenus, ne furto sustulisse coargui possit, autorem à quo profectus est, indicat. *Mytilus.*) Mytili sunt, autore Plin. quas Græci myacas dicūt, & hunc sequit̃ Diosco. interpres Florentinus, Myacas mytilos traduxit, quanquā de myacis quod aluum molliat apud Diosco. nulla fit mētio, licet Plin. id asserat, inquit, Purgant & myaces: quorum natura tota in hoc loco dicitur. Aceruantur muricū modo, uiuuntq; in algosis, gratissimi Autumnno, & ubi multa dulcis aqua miscerari mari, ob id in Aegypto laudatissimi: procedere hyeme, amaritudinem trahunt, coloremq; rubrum. Horum ius traditur aluū & uescas exinanire. Et paulo post, Degenerat, inquit, in duas species, in mitulos qui salem uirusq; recipiunt, myiscasq; quæ rotūditate differunt, minores al. quanto atq; hirtæ tenuioribus testis, carne duriores. Porro aluum molliendi uim Dioscorides Tellinis attribuit cum ait, Bonam faciunt aluum recentes præsertimq; coctarum ius esculentum. Et idem testatur Paulus Aegineta, tum sub tellinarū titulo, tum ubi de omni esculento agit iure. Et has esse quos mitulos uocent Romani, autor est Athenæus. Ceterum mitulis ad aluum deiciendam inter alia utitur etiam M. Cato libri de re rustica capite 15. Quibus etiam herbam Mercurialem & cochleas iungit. *Conchæ uiles.*) Hoc est, conchæ minus preciosæ. Sunt enim preciosiores quædā quæ siccant potius quā

Syluestris.

Lac fici.

Horatius.

Mytilus.

Myacas.

Myiscæ.

Tellinæ.

Conchæ.

Cochleæ.

Conchule pēs.

moveant aluum: de quibus sic scripto prodidit Hippocrates lib. de uictus ratione secundo: Conchilia uero uti pīnæ, purpupræ, patellæ, buccini, ostrea siccāt, sed ius mouet: muscoli, pectunculi, mituli tellenæ uē magis mouent quā hī. Et Corn. Cels. medicine lib. 2. Aluū, inquit, mouent cochleæ, garū, falsamēta, ostrea, pelorides, echini, musculi & oēs ferē conchulæ, maximeq; ius earū. Sed ne Dioscoridis autoritas circa hæc silentio prætereatur, quid is de talibus scripserit, audiamus. Nā capite de Echino marino, Stomacho, inquit, accommodatus est & bonam facit aluum. Et capite de chamis, quas hiatulas uocant, sic inquit: Soluit aluum chamarum, conchularumq; aliarum in exigua aqua coctarum ius esculentum: bibitur autem cum uino. Et capite de conchula Indica, quam onychem Græci, Plinius cōmuni omnium testaceorū appellatione Ostracum, & posteriores Blattam Bizantiam dicunt, sic ait: Aluū potæ turbant. Item capite de cochleis, Cochleæ marinæ, inquit, stomacho accommodatæ facillime excernuntur, fluuiatiles uirus habent. Quæ uero syluestribus frutetis & sentibus hærentes inueniuntur, quas sefilos aliqui nominant, aluum & stomachum turbant, & ad uomitiones mouent. Ex quibus omnibus patet Serenum per conchas & cochleas intelligere omne ferē conchularū genus, præsertim minus preciosarū. *Pellent.*) Expellent, iuducēt & deiciēt. *Obstantia.*) Remorantia & fecū exitū impediēt. *Sed cochleas prius etc.*) Quo facilius ac citius aluum deiciant conchæ, docet eas ad id nūc præparare & rebus ad idem efficacibus nutrire, quales sunt urtica, qua nō quidē pastas sed illi cōcoctas conchas aluū mollire tradit lib. 4. Dioscorides inquit, Aluum molliunt urticæ folia marinis conchulis concocta. Et Plin. libro 22. capite 13. uel solum urticæ semen tostum cibo difficilem uentrem mollire asserit. Item furfur, uim & naturam habens detergendi. *Purior gustus.*) Gustatio, efus & cibus salubrior propter uiscofiratis absterfionem. *Hinc.*)

Ex

Echinus marinus.

Chama, hiatula

Onyx, conchula Indica.

Ostracum, Blattam Bizantiam.

Urtica.

Furfur.

Ex tali præparatione. *Noxa.*) Nocumēto. *Thalassomeli.*) *Thalassomeli.* Quid sit thalassomeli, & quæ eius confectio ac uirtus, docet Dioscorides libro 5. hīs uerbis: Creditur thalassomeli hoc egregie purgare. Conficitur autem mellis, cælestis aquæ, marisq; æquis portionibus per colum traiectus, & in picato uase per canis æstum insolatis. Sunt qui decoctæ maris aquæ partibus duabus unam mellis miscentes in dolia diffundunt. Estq; hoc ad purgandum maris aqua lenius & mitius. *Hęcille.* Cui non dissona prodit Plinius naturalis historię libro 31. cap. 6. inquit: Inueteratur quod uocatur thalassomeli æquis portionibus maris, mellis, imbris. Ex alto & ad hūc usum aduehunt, sic tiliq; uase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uexatiōe, & sapore grato & odore. *Imbri.*) Aqua cælesti & pluuiatili. *Cumulabimus.*) Augebimus, diluemus & temperabimus, quo scilicet lenius & mitius sit in purgādo uentre. *Parili pondere.*) Aquis portionibus.

SOLVTIONI VENTRIS ET
DYSENTERIAE COMPE-
scendæ.

CAPVT XXVIII.

TAM uarij casus mortalia sæcla fatigant,
Ut sint diuersis obnoxia corpora morbis:
Sæpe etenim nimio cursu fluit impetus alui.

SOLVTIONI uētris.) Alui et intestinorum fluori, qui duorum est generum. Vnum cum defluxio liquida & longa infestat, quæ fit cum nutrimentum, cibus uē solus putrefactus subterfluit, autore Hippocrate libro de uictu salubri 3. & hæc diarrhoea dicitur: putrefactum autem uocat, teste Galeno.

Diarrhœa.
Ventris fluor.

Rr

Lyenteria.
Intestinorum
leuitas.
Lib. Aph. 3. 6.

aphorismorum lib. 6. quod nos coctum, seu, ut nunc loquimur, digestum dicimus. Et tales copiosi sunt alui sine inflammatione exulcerationeque fluores. Alterum uero profluuorum uentris genus est quod Græci lyenteriam, hoc est intestinorum leuitatem appellat, intestinis & uentriculo simul affectis eueniens: quæ, ut Galenus tradit, est cibi & potus sine aliqua transmutatione uelox excretio, hoc est, earum quæ comeduntur & bibuntur uelox exitus, quæ talia deijciuntur qualia fuere deuorata. Idque ob coctionis carentiam, cum neque secundum consistentiam, neque secundum colorem uel odorem, uel ullam omnino qualitatem in uentriculo facta fuerit eorum mutatio. Porro huiusmodi excretionum uelocium causæ sunt, aut ex ulceratio in superficie uentriculi aut intestinorum, uel uirtutis retentricis imbecillitas: quorum primum ex mordacibus & substantiam tenuem habentibus fit humoribus: secundum uero ex magna corporum uentriculi atque intestinorum intemperatura, seu propter humorem aliquem in uentriculo atque intestinis contentum prouenit, ex quibus humoribus unus est pituita: unde hæ partes cibis tanquam graui onere quodam grauata, ipsos confestim excernunt atque deijciunt, etiam doloris citra sensum. In ea uero quæ ob humorum fit mordacitatem & exulcerationem, quamuis uis ipsa contentiua non multum patiatur, tamē permeantibus cibis, partes exulceratae dolorem sentiunt, atque ideo illos propellunt atque à seipsis citissime emittunt, quo in omnibus partibus facto, uelocitas exitus subsequetur, & nullum fiet coctionis initium: uerum tali intestinorum leuitati cuiusdam morsus inerit sensus. Et talis etiam, cessante humorum malignitate statim sanatur, cibis ac potibus quæ uim habent desandi. Quod si longiori tempore perseveret, in alteram passionem quæ dysenteria nominatur, transmutatur: quamuis etiam ex dysenteria nonnunquam intestinorum leuitas oriatur, teste Celso, cum ait: Ex torminibus (sic dysenteriam uocat)

cat) interdum intestinorum leuitas oritur, quæ continere nihil possunt, & quidquid assumptum est, imperfectum protinus reddunt. Id interdum ægros trahit, interdum præcipitat. *Dysenteria.*) Intestinorum difficultati, quæ duum est generum, Vna quæ proprie ita dicitur: altera uero quam cum adiuncto cruentam siue sanguineam & hepaticam uocant: quæ, autore Galeno aphorismorum libro 5, sanguinis est euacuatio per intestinum absque exulceratione, sic ob excrementorum speciem dicta. Nam interdum syncerus plurimusque sanguis, interdum ueluti limus ipsius & fecis non parua quantitas excernitur. Ea uero per quam syncerus plurimusque sanguis excernitur, uniuersum corpus plerumque euacuat, haud secus quam hæmorrhoides aut muliebre profluuium. Quæ uero proprie dicta est dysenteria, nominata est ita ab *ἔντερον* quod est intestinum, & à particula *δυσ*, quæ alijs humani corporis mala designantibus dictionibus addita, semper ferè grauitatem, difficultatem, laborem, dolorem & tormentum indicat. Et hanc à tormento Celsus libro 4, intestinorum tormina uocat. In huiusmodi etenim fluore aluus & intestina maximo afficiuntur & torquentur dolore, imò & uentriculus ipse cõpatiēdo torquetur & ad concoquendum offenditur, quæ quidem tormenta non ita fiunt in alijs fluxibus. Fit autem ab humoribus acerbis, qui primum summa occupantes, intestina abradunt: postea uero temporis progressu profundiora etiam petentes, exedunt, adeo quod exulcerentur, & tunc primum dysenteria uocatur. Nam, uti Galenus libro 6, de locis affectis tradit, Dysenteria proprie ex appellatione ipsa intestinorum ulcus significat. Neque enim affatim fit huiusmodi affectus ceu qui hepatis uitio accidit & proprias habet notas. Etenim protinus ab ipsius initio, bilis mordax excernitur, quam deinde interaneorum abrasiones sequuntur, postea paulum cruoris simul excerni uidetur, quando uidelicet affectus ipse iam dysenteria debet appellari. Quum

Dysenteria
duplex.

1. *Sanguinea*
uel *hepatica.*

2. *Proprie*
dicta.

Tormina.
δυσ.

itaq; huiusmodi abrasiones solæ excernuntur, considerandum est, num pingue quippiam simul cum ipsis deijciatur, ita enim in crassis intestinis ulcus consistere credendum est. Vbi uero cruorem quoq; excerni uideris, in tueri oportet, utrum is reliquis excrementis ita sit admixtus, ut uniuersus misceatur uniuersis, an pars eius aliqua reliquis supernatet: etenim si admixtus est, in superioribus, si uero supernatat, in humilioribus intestinis ulcus esse portendit. Ac idem quoq; in abrasis excrementis uidere est. Verum non ita manifeste ut in cruore. Similis etiam de ramentis ratio est: nam & ipsa, quod intestinum fuerit oblatum, declarant, tum ab essentia propria, tum ex modo, quo uel commisceri reliquis excrementis, uel uni eorum parti supernatare uidentur. Cæterum non mediocriter conducit ad curationem, nosse in qua intestinorum parte consistat ulcus. Nam si in superioribus intestinis est, ab epotis medicamentis præsidium petendum est: si uero in humilioribus, clysterem subijcere magis conuenit. At huiusmodi dysenteriarum, ab his quæ ab hepate profluunt, ita discernuntur. Nam ab initio tenuis sanies sanguinis ab hepate deijcitur: deinde aucto malo, crassus humor, fecibus uini haud absimilis. Præterea quod in hepaticis excretionibus nihil abrasum expellitur, atq; interdum duorum, aut trium dierum interuallo, supprimitur euacuatio: deinde rursus redit malum, atq; excernuntur excrementa prioribus multo peiora, id uero per intestinorum ulcera haudquaquam apparet, quippe in his neq; affatim, neq; ex longis temporum interuallis, laborantes deijcere consueuerunt. Hactenus Galenus. *Casus.*) Passiones et morbi. *Fatigant.*) Molestant & turbant atque cruciant. *Obnoxia.*) Subiecta. *Nimio cursu.*) Fluxu immodico & superfluo. Nam qui moderatus est, non statim constringi debet. Quia, Celso autore, uno die fluere aluum, sæpe pro ualitudine est: atq; etiam pluribus, dum febris absit, & intra septimum diem id conquiescat: purgatur enim corpus, &

Dysenteria hepatica.

Lib. 4. cap. 9.

& quod intus læsurum erat, utiliter effunditur. Verum spacium periculosum est: interdum enim tormina ac febriculas excitat, uiresq; consumit. *impetus.*) Immoderata deiectio.

Frenat commixto cum feruet brassica uino.

Aut cerasi uictum longo iam tempore pomum.

Succus Amineæ uitis cum pane medetur.

Frenat.) Compescit, constringit & sistit. *Feruet brassica.*)

Caulis coquitur, coctio enim mediante feruore & igne feruofaciete completur. Dat aut sic nobis intelligere quod non simplici coctura opus est brassicam coquendo, sed pluribus potius, ita ut per iteratam decoctionem uis eius molli

Brassica bis cocta.

tua magis euanescat & alia adstringens illi acquiratur.

Vnde & Celsus medicinae lib. 2. inter ea quæ aluum adstrin-

Cap. 29.

gunt brassicam bis decoctam etiam connumerat. Dioscorides item aluum sistere tradit coctam, multoq; magis bis.

Quibus & Plinius ex Græcorum autoritate subscribit.

Vino.) Maxime austero & adstringente. *Cerasi pomum.*)

Cerasi trium generum.

Hoc est, Cerasia quæ in triplici sunt differentia. Dulcia quæ

Dulcia.

recentia stomacho inutilia, aluum molliunt citoq; dilabuntur: siccata uero, ut hic Serenus asserit, & idem Plin. cum

Dioscoride testatur, aluum sistunt. Alia sunt austera, stomacho utiliora, sunt & acida quæ ob incidendi uim, austore Paulo Aegineta, pituitosis & excrementosis stomachis profunt. Et hæc duo genera stomachum corroborant, uentreq; adstringunt, præsertim sole siccata: sitim deniq;

Austera. Acida.

sedat ac cibi appetentiam prouocant. Vulgo marena & amarilla uocantur. *Victum.*) Sole aut aliâs siccatum.

Marena.

Succus Amineæ uitis.) Vinum Amineum quod & Falernum. Sic dictum à regione Aminea, quæ fuit ubi nunc Falernum est, teste Macrobio. Falernus autem ager, ut Plin. lib. 14. ca. 6.

Succus Amarellæ.

scribit, à ponte Campano leua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Summis collibus Gauranum gignitur, medijs Faustianum,

Vinum amineum.

Agri Falerni

Vinum Gauranum.

Fastianum,

Faustianum.

Agri Falerni

Fastianum,

Fastianum,

Fastianum,

Fastianum,

Fastianum,

Fastianum,

Falernum.

inis Falernum, cui inter generosa uina Italice secunda nobilitas erat, imò quod in Italia, un Dioscorides tradit, primam bonitatis æstimationem habet. Et hoc aluum fistit præsertim si cum pane sumatur: quod Celsus etiam testatur, inquit, Via est ubi uelis suppressere, panis circa sellibram ex uino Amineo mero sumere, imò ut idem docet, Tritici hemina in uino Amineo austero decoquitur, id est triticum ieiuno ac sitienti datur, superque id, uinum id forebetur, quod iure ualentissimis medicamentis annumerari potest. *Pane.*) Scilicet triticeo, siue qui ex tritico fit filigineo, simillaceo. Celsus lib. 2. cap. 29. Adstringit, panis ex filigine uel ex simila, magis si sine fermento est, magis etiam siustus est, intenditurque uis eius etiam si bis coquitur.

Panis triticeus.
Siligineus.

Vel bene permixtum calida potatur acetum,
Vile quidem, facili factum tamen utile opinor.
Sileadent modicum tum purgatoria dextra,
Adiecto piperis medicatur puluere calda.
Sin autem longo decurrent intima fluxu,
Atque immane malum multo iam tempore gliscit,
Torrîdus ex uino cortex potabitur ouî.

Acetum cum
calida.

Permixtum calida acetum.) Hunc aceti & aquæ potum aluos fistere, uel ex simplicium natura manifestum est. De aceto siquidem testatur id Hippocrates de ratione uictus libro 2. cum ait, Acetum frigefacit & quia humidum corporis consumit, fistit potius quam moueat. Et idem testatur etiam Plinius & Dioscorides. De aqua uero Corn. Celsus lib. 2. capite 29. dicens, Aqua, uel tepida, uel præfrigida dura, id est, ea quæ tarde putrescit, ideoque pluuia potissimum aluum adstringit. *vile.*) Plebeium & non preciosum. *Facili factum.*) Facile ad faciendum, compositionis leuis & non operosæ. *Sileadent.*) Solet nonnunquam ex pharmaci purgatorij substantia stomacho & intestinis non nihil adherere, cuius ratione uenter ultra modum soluitur, si non resistatur: nec fistitur donec id ablutum & extra corpus expulsum

expulsum fuerit: cui fluori sistendo & rei adherenti expellendo, nunc medicamenta accommodata tradit autor. *Medicum.*) Parum. Nam si multum leserint, adeo ut tormina maximosque dolores & febres ac ulcera excitarint, uiresque consumplerint, periculosum est, & timendum ne incurabilis morbus, hominem tollat. Sunt qui non modicum sed medicatum, hoc est medicina purgatum, legant, nec etiam contemnenda est lectio: unicuique in hoc suo sit iudicium, nobis indicasse hoc, satis erit. *Tum.*) Tum inter alia significata sua nonnunquam etiam, ut hic, significat Aliquando. *Purgatoria.*) Medicamenta uentris subductiua, qualia sunt Scamonium, agaricus, cucumer syluestris, elaterium, esula, elleborus, & id genus alia. Dicuntur uero purgatoria à purgando, hoc est corpus mundando. *Purgare* enim mundare est, & *Purgatio*, mundatio ac prauorum humorum euacuatio, & proprie humorum qualitate sua peccantium educatio, autore Galeno. *Dextra.*) Dextrum aliquando ualidum significat & efficax, ut hic, purgatoria dextra, id est medicinæ purgantes, ualide, fortes & efficaces. *Piperis.*) Piperi enim, ut autor est Dioscorides, uis est extrahendi & uentrem roborandi: unde medicinæ malignæ substantiam stomacho & intestinis adherentem & læsionem inferentem, secum extra corpus extrahit & expellit, idque potissimum si ex calida sumatur. Hæc enim est de qua Mesue in canonibus uniuersalibus autoritate Galeni sic scribit: Et dixit Galenus, uerificatur aquam calidam lauatiuam atque mundificatiuam uirtutem habere, atque solutiua & omnem adhaerentiam remouere: qua remota, remouetur etiam effectus quem inducebat. Remota enim causa, remouetur & effectus. Et ita medicari oportet, et in omnibus hoc unum præceptum obseruare, autore Galeno technes libro 3. ut unamquamque prius quæ efficit causam rescindamus, deinde ita ad illam quæ ab eadem causa facta est, ægritudinem accedamus. *Sin autem longo.*) *Ponit* nunc medicinas dyfentericæ, non quidem factæ & con-

Tum.

Purgatoria.

Purgare.

Purgatio.

Dextrum.

Piper.

Aqua calida.

Dyfenteria.

plex.

Fiens.
Eacta.

firmata, quæ curam non recipit, sed ei quæ adhuc in fieri est & curam admittit. Vbi illud etiam adnotatu non indignum erit, quod Galenus aphorismorum libr. 4. scribit in commento aphorismi Hippocratis, qui talis est: A difficultate intestinorum habito, si ueluti carunculæ exeant, letale est. Quem aphorismum exponens Galenus sic ait: In difficultatibus intestinorum, cum adhuc constituuntur, quædã corpora pinguia excernuntur, post hæc autem, nisi finiri anticipauerint quædã ramenta ipsorum intestinorum abiecta horum superficie interiore, quæ membranosa existit, & densa, illi quæ cutem exterius contegit membranulæ proportionalis. Post hanc autem & aliquid ex ipsa abraditur substantia intestinorũ, in quo tempore non adhuc fieri difficultatem intestinorum, sed iam factam, atq; constructam dicimus esse. Quando igitur partes adeo magnæ intestinorũ excernuntur in difficultate intestinorum, ut possimus eas carnes nominare, letalem ait esse morbum, cum neq; caro concrefcere, neque cicatrix obduci in tali possit exulceratione. Hactenus ille. Decurrent.) Desfluent & expellentur. Intima.) Hoc est interiora, ceu corpora pinguia et intestinorum ramenta: non quidem quæ ex substantia ipsorum, sed ex superficie solum interiore membranosa abijciuntur. Gliscit.) Crescit & augetur. Talis enim naturæ est huiusmodi fluxus, ut nisi ab initio resistatur, indies crescẽdo in deterius uergat, ac demum in tantum firmetur, ut nullis amplius sit medicabilis herbis aut medicinis. Torridus cortex oui.) Hoc est, cinis corticum oui. Plinius medicamen hoc generalius facit, & omni sanguinis eruptioni mederi tradit lib. 29. ca. 3. inquit: Medetur putaminis cinis in uino potus sanguinis eruptionibus.

Ramentum niuei credunt prodesse Elephantis.
Arbore piramea cortex direpta coquetur
Axe sub æthereo, sic nigro mixta lyeo,
Immensum poterit potu retinere fluorem.

Ramen-

Ramentum.) Puluerem quem Plin. scobẽ appellat: quamuis scobes sit priuatim quæ lima aut serra detrita cadunt. Ramentum uero magis se extẽdit & generalioris est significationis. Nam quidquid radendo, secando, incidẽdo uel ex materia aliqua decedit, ramentum dicitur. Niuei elephantis.) Eboris quod albi coloris existit. Ebur autem os est dentium Elephantis, cui ut Dioscorides testatur, adstringendi natura & uis est. Arbore piramea.) Hoc est, moro. Sub qua Piramus adulescens Memphiticus Thibes amore ardens seipsum interemit, ut fabulosa, ad quam autor alludit, narrat historia, & ab Ouidio Metamorphoseõn libro 4. descripta est. Porrò quod ad morum attinet, arbor est nota: poma ferens quibus succus in carne uinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger: quamuis & albo colore nonnunquã maturefcere quidam tradant, ut Ouidius: & præsertim si albẽ populo inferatur morus: quemadmodum & Cerasa albicantia uidimus aliquando matura. Mora item in nouissimis florent, sed inter prima maturefcunt. De uiribus eorum & medicinis plura Dioscorides atq; Galenus. Cortex.) Nõ quidem radice, quam soluere aluum dicunt, sed arboris & trunci ipsius: & hanc etiam non recentem & uiridem, sed sole siccatam: sic enim humido absumpto & arefacta uim acquirit adstringentem magis. Coquetur.) Torretur & exiccabitur. Axe sub æthereo.) Hoc est, sub cœlo, die & in sole. Axis enim pro cœlo accipitur: quanquam proprie sit linea quæ mundum dimetitur, sic dictus quod quod circa ipsum agatur & moueatur cœlum. Cuius lineæ, puncta & termini, poli, cardines & uertices dicuntur, quoniam circa ipsos cœlum uertatur. Quorum duo sunt, borealis siue arcticus quem nos aspiciamus, & australis siue antarcticus nostro hemisphærio prorsus absconditus, licet Lusitanis nautis Indiam nauigantibus in usu esse dicatur. Aristoteles in lib. de mũdo ad Alexandrum Signa uocat circa quæ totus mundus mouetur. De hĩs

Scobes.
Ramentum.

Ebur.

Arbor piramea.
Morus.

Cortex mori.

Axis.

Poli, cardines,
uertices.

Cinis corticum
oui

Vergilius sic scribit: Hic vertez nobis semper sublimis, at illū Sub pedibus styx atra uidet manesq̄ profunda. Sunt tamen qui polum & axem idem esse existimēt sed de hoc *Aethereum.* aliorum esto iudicium. Cæterum æthereum nunc pro puro, nunc pro igneo, interdum pro alto et sublimi, non nunquam pro sydereo, cælesti & lucido accipitur. Diciturq̄ ab æthere, qui aliquando pro aëre sumitur. Vergilius, Resonatq̄ fragorib⁹ æther. Et Cicero de natura deorum libro 1. Locus quidem, ait, hijs etiam naturis quæ sine animis sunt, suus est cuiq̄ proprius, ut terra infimum teneat, hanc inundet aqua, supremum æther, ignibus altissima ora reddatur. Aliquando uero pro igne accipitur, sicq̄ dicitur quasi ardens uel urens. Item dicitur aliquando æther quasi semper currens: & sic quod perpetuo moueatur cælum dicitur æther. Ouidius, Altoq̄ sub æthere fixis incurfant stellis. Idem, Sic habites terras & te desideret æther.

Numinis aut iussu cedrum cum mastiche misces,
Mollitamq̄ picem & rasum de nauibus unguen,
Languida quo fidens medicamine mēbra fouebis,

Cedrum. Numinis iussu.) Præcepto & traditione diuina Aesculapij, qui medicus fuit insignis & post obitum in deorum numerum relatus. *Cedrum.*) Cedrus, autore Dioscoride, grandis proceraq̄ arbor est, ex qua cedrinus liquor colligitur: probaturq̄ qui crassus pellucet, & intenso firmoq̄ odore est, quiq̄ diffusus concretis stillicidijs seipsum continet, nec dissiluit. Natura & uis illi est uiuentia corpora corrumpere, defuncta incorrupta feruare: quam ob causam cadauerum uitam pleriq̄ eum dixerūt. Siccat autem & adstringit. *Mastiche.*) Mastiche lentiscinae arboris resina est, quæ & lentiscina dicitur resina, adstringendi uis participas. Nam, ut Dioscorides testatur, tota arbor et omnes eius partes, fructus, folia, ramorumq̄ et radicum cortex, & quicquid ex eo est, æquali sunt potestate, aluumq̄, ut Plinius

Plinius libro 24. cap. 7. tradit, sistunt. *Mollitam picem.*) *Pix liquida.* Pix liquidam, quæ ex pinguisima tedæ & picæ materia colligitur. Probatum splendore, leuore & puritate: facit contra letalia medicamenta: qualia sunt medicinae quæ soluendo sunt & ultra quàm oportet soluunt & intestina excoriant & erodunt, quas erosiones lenit & glutinat, uiriumq̄ infirmitatem corroborat, & serpentina ulcera coercet. *Rasum de nauibus unguen.*) Hoc est, *Zopissam,* *Pix naualis.* quæ derasa nauigijs cum cera resina est: eadem cum iam dictis uis præstans. *Fidens.*) Cum fiducia, & sine dubio subsequente effectu salubri.

Proderit & pueris quos dentis origo fatigat
Castaneas coxisse nuces & sorba uetusta
Atq̄ apium caulesq̄ rubus quos fundit acuta
Potio quæ fluidam consumpta morabitur aluum.

Proderit & pueris etc.) Ponit nunc medicamentum quoddam leue quod pueris dentientibus exhiberi possit dum fluida aluo tenentur. Solent enim communiter infantes eo tempore quo dentes oriuntur, uētris fluxu uexari, quibus facile cibis ac potionibus adstringentibus succurri poterit, præsertim potionem quam Serenus præscribit, quæ & grata est & nō insuaui. Quod obseruandū nobis proponit Celsus lib. 4. cap. de leuitate intestinorū, inquit: Quod æque ad omnes similes affectus pertinet, in hoc *Canon.* maxime seruandum est: ut cū pleraq̄ utilia insuaui sint, qualis est plātago & rubi & quicquid malicorio mixtum est, ea potissimum in hijs dentur quæ maxie æger uolet. Deinde si omnia ista fastidiet, ad excitandam cibi cupiditatem, interponatur aliquid minus utile, sed magis gratum. *Castaneas nuces.*) Castaneas Latini nuces cognominant. Plinius libr. 25. cap. 23. Nuces uocamus & castaneas, *Nuces castaneæ.* quanquam accommodatiores glandium generi. Armatum hijs echinato calice uallum, quod inchoatum glandibus: mirumq̄ uilissima esse quæ tāta occultauerit cura

naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calice, cortexque lentus. Proxima uero corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius modulantum laturas præstanti ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus hæc pro uenere primū: ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant, hoc est, glandes Sardianas. Et Dioscorides inter glandes de hijs agit libro 1. capite de quercu, ubi de castaneis sic scribit, Sardianæ uero glandes, quas aliqui lopima castanæ uel mota aut Iouis glandes appellant, & ipsæ adstringentes eadem possunt, præsertimque quæ inter corium et carnem earum membrana subiecta est. Et Plinius libro 23. cap. 3. Castanæ, inquit, uehementer sistunt stomachi & uentris fluctiones. Has etiam Heracleoticas nunces appellant. *Coxisse.*) Crudæ enim acerbæ sunt & in cibo minus suauis coctis. *Sorba uetusta.*) Sorba ficca, magisque, autore Celso, quæ torminalia uocantur. Cum enim in quadruplici sint differentia, ut Plin. tradit, quartum genus quod torminale appellant, remedio tantum probabile. At de horum uis & natura sic scribit Dioscorides: Sorba cum luteo colore adhuc sunt necdum maturuerunt, secta & in sole ficcata, aluum in cibo cohibent. Mola eadem teruntur, sumiturque pro polenta in eundem usum eorum farina. Potest idem & decoctum eorum. Nec uires eorum in sistenda aluo tacuit Martialis inquit, Sorba sumus molles nimium durantia uentres *Apium.*) De apio & generibus eius plura Theophrastus libro de plantarum historia 9. Plinius libro 19. cap. 7. et Columella libro 12. Quod ad medicinam attinet, apium compescit aluum, autore Dioscoride. *Rubus.*) Rubus quem Græci baton uocant, trium est generum. Unus à loco in quo nascitur, Idæus uocatus, quoniam multus, ut Dioscorides tradit, in Ida monte nascitur, spinas habens breues & aliquando nullas. Alter quem Latini modo rubum, ut Plin. modo sentem, ut Columella, nuncupant: et qui à Theophrasto

Bal. mi Sar-
diani. Glandes
Sardianæ.

Nuces Heracle-
oticæ.
Sorba.

Apium.

Rubus.
Rubus Idæus.

phrasto chamæbatos, id est humilis et terrestris rubus uocatur. Hic, autore Dioscoride libro 4. ficit & adstringit, bibiturque ad sistendam aluum ramorum eius decoctum. Quin etiam succus ex folijs caulibusque expressus, mox in sole densatus, isdem efficacius medetur. Fructus præterea in media maturitate in cibo sumptus, et flos eius in uino potus sistit aluum. Huius rubi, quæ uulgo omnes nouerunt, *Mora Vaticana.* quæ Vaticana, à loco ubi augustiora nascuntur, appellant, extrema ætate maturescunt, bestijs uel hominibus cibos dedit natura. Est & tertius rubus, quem Græci cynosbaton, Latini rubum caninum seu canis sentem appellant. Frutex est rubo longe maior: arborescit enim, autore Dioscoride libro 1. Foliaque habet longe quam myrtus latiora. Spinæ in uirgibus durissimas, florem candidum, fructum oblongum, oliuæ nucleo similem cum maturescit rubentem, intra quem lanis similia sunt: qui ficcatus & in uino coctus & potus, sic tamē ut sine interioribus lanis illis, quæ faucibus et arteriæ nocēt, sumatur, aluum sistit. Estque rubus hic, ut Theophrastus tradit, inter fruticem & arborem medius, punice similis, folio uiticis, fructu ferēs rubentem, punice cytino similem. Cæterum ficcantem & adstringentem ruborum uim testatur etiā Plin. atque Celso. *Acuta.*) Spinosa propter spinas quas habet. *Cōsumpta.*) Exinanita, exhausta & ebibita. *Morabitur aluum.*) Ventrem sistit & adstringet.

Mora Vaticana.

Cynosbaton.
Rubus caninum.
Sentis canis.

LUMBRICIS ET TINEIS

ASPVRGANDIS.

CAPVT XXIX.

QVID non aduersum miseris mortalibus addit Natura: interno quum uiscere tinea serpens, Et lumbricus edax uiuant inimica creanti, Quod genus assiduo laniat præcordia morsu, Sæpe etiam scandens opletis faucibus hæret, Obsessaque uias uitæ concludit anhelæ.

Ss 3

Vermes.

V M B R I C I S & tinea.) Animalibus & uermibus uentris. Quorum hic Serenus quem admodum et Celsus duo tantum genera facit, cum tamen tria faciat Galenus. Vnum eorum

Ascarides.

qui tenues et minores in parte maxime inferiore intestini crassi & longanone generantur, & plurimi apparēt in iumentis male cibū coquentibus, et tales uocātur ascarides.

Lumbrici rotundi.

Alterum uero eorum qui teretes ac rotundi & palmares aut etiā maiores in superioribus & gracilibus magis intestinis cōsistunt, & aliquando ad uentriculum ascendunt & per fauces ac os exeunt: tales q̄ pueros maxime exercēt & infestant, multo q̄ plures in eis generantur quā ascarides. Tertium genus est eorū qui rarius generantur, sed

Lumbrici lati & longi.

peiores sunt, lati et longissimi, qui sepe per tota extenduntur intestina, & totius intestini longitudinem æquant: di

Cirix

Tinea.

Tinea.

cti Cirix, eo quod assimilentur *κρίσις*, hoc est fasciis, infestis & zonis, qua ratione etiam *τάνις* uocantur, ut facile suspicari quis poterit, munitatis literis, quod factu facile fuit, pro *τάνις* dici cœptum esse tinea. Porro hoc genus Paulus Aegineta haud aliud esse ait quā mutationē adnatæ in interiore intestino membranæ in materiā animalis modo mobilē, quæ sæpenumero tota reddatur longitudine incredibili, aliquando autē pars eius aliqua. Tales tricenu pedū & plurium longitudine aliquando uisus tradit Plinius libro 11. Et nos itidem admirandæ longitudinis tales uidimus non semel, ceu relatum est à nobis in commentarijs Apuleianis copiosius. Verū quo pacto creentur animalia uentris & uermes, docet Hippocrates libro 4. de morbis: Est q̄ omnium causa, materia cruda, crassa & pituitosa, qualis in pueris colligitur, & in prouectioribus qui immoderate uiuunt. Sunt q̄ omnes & ascarides & elminthes siue eæ teretes sint siue etiā latæ ex genere eorum quæ tota substantia præter naturā sunt. Quocirca & prorsus eas expelli ē corpore conueniet. Expelles autem, ut inquit Galenus therapeutices libro ultimi

mo,

mo, si prius enecaueris. Necantur autem amaris medicamentis. Vuentes nanq; obfistunt intestinis adhærentes: At mortuæ expelluntur unā cum stercore. Expelluntur cum hoc etiam uiuæ: sed stupefactæ, & ut ita quis dixerit semimortuæ factæ. At teretes quidem absinthium perimere potest, latæ uehementiora medicamenta desiderāt. Pari modo quæ Ascaris dicitur. Hęc ille. *Quid nō?*) Quasi dicat, Nihil. *Aduersum.*) Contrariū, inimicū & noxium. *Miseris mort.*) Homini bus calamitosus & infelicibus. Porro de miseria humana plura Plinius naturalis hist. libr. 7. *Addit.*) Adducit, infert. *Interno uiscere.*) In intestinis. Solet enim & sub cute nonnunquam nasci uermiculorum genus quoddam *φθίσις* dicti, de quibus habitum est supra cap. 5. de phthiriasi. *Tinea serpens.*) Vermis repens et *Serpere.* perambulans. *Serpere* & *reperere* proprie sunt animalium *Reperere.* huius gradientium & pedibus carentium, qualia sunt *serpentes*, lumbrici & reliqua genera uermium. *Lumbricus edax.*) Vermis à lubricate sic dictus, uorax, corrodens, mordicans & consumens. *Creanti.*) Homini ē cuius huius *Vermium pro-* moribus superfluentibus procreantur. Generant enim *creatio.* ex materia pituitosa, quæ dum non est apta conuerti in substantiam aliti, nec etiam tantæ putredinis ut extoto putrescat, natura quæ semper ad optima nititur, mediāte calore illam disponit ut uitæ spiritum accipiat, & sic procreati uermes uiuunt, mouentur, nutriuntur & crescunt. *Laniat.*) Mordet & rodit. *Scandens.*) Ad superiora ascendens. Solēt enim uermes uel ad uentriculum & fauces usq; aliquando ascendere, & inde scēdius ore nonnunquam reddi. *Vias uitæ.*) Guttur & gulā. Hęc enim uitæ nostræ, *Vie uitæ.* hoc est rerum corpus nostrum intrantiū per quas alimur & uiuimus, uia sunt. Gula etenim cibi ac potus quibus nutrimur & alimur uia est, Guttur uero aëris, quo ad pectoralium membrorum cordis ac pulmonis refrigerium & spiritus nutrimentum maxime & necessario opus habemus. Sine aëris enī inspiratione & expiratione, homo

Vermes in pectoralibus gignunt. uiuere non potest. Quod autem in pectoralibus ceu pulmone & in canna uocata pulmonis aliquando generentur uermes, testantur Abinzoar theziri libro 1. tract. 2. & Azaraius cap. de tussi. Qui uermes, ut aiunt, parui sunt & assimilantur muscis.

Ergo cinis cornu ceruini proderit haustus;

Vel nepetæ tritum ex uino uel lacte capellæ.

Nec non & succus medici potatur aceti.

Prodest præterea cum Baccho persica frondis.

Cinis cornu ceruini.

Democritus memorat menthæ conducere potum. *Cinis cornu ceruini.*) Idem medicamentum ponit Plinius dicens, Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Cornus huius comburendi & cremandi in cinerem modus & ratio, ut Dioscorides tradit, hæc est: Secatur in frustra cornu, sectumque in fictile crudum primo, mox luto circumlito operculo in fornacem conijcitur: uriturque usque dum albescat. *Nepetæ.*) Calaminthes, maxime fluuiialis & quæ aquosis nascitur locis. Dioscorides loco uini & lactis, sal & mel illi admiscet, & uim hanc uermium interfectiuam illi tum elixæ tum crudæ tritæ & potæ tribuit.

Nepetæ.

Vinum.) Maxime rubro seu nigro & dulci: tale enim ob maiorem siccitatem magis uermium naturæ aduersatur: propter dulcedinē uero uermes id libentius accipiunt. Dulcis enim gaudet, et ad pharmaca quæ amara sunt illectantur, non secus ac pisces per uermiculos & lumbricos terræ ad hamū. *Lactis capræ.*) Quamuis omne lac sit dulcedinis particeps, caprinū tamē minus est humectans sed magis ficans reliquis, propter cibū quo uescuntur, & ideo quoque accommodatius. *Succus medici aceti.*) Per succum aceti medici intellige succum mali medici qui semiacidus est. Medicum autem malum est, quod Dioscorides Persicum etiam & Plinius Assyrium patriæ nomine uocari dicit. Latini citromalum & citrium uocant. Cuius uaria habentur genera, magnitudine potius quam genere differentia, &

Vinum.

Vermes dulcibus gaudent.

quorum

Lac caprinum.

Succus medici aceti.

quorum eadem quasi uis est, omnia odoratissima, & uenenis medentia, præcipue quod priuatim Citrum uocatur: de quo & Vergilius intellexit cum ait, Felicis mali quod non præstantius ullum Pocula si quando sæuæ infecere noueræ Miscueruntque herbas & non innoxia uerba. Huius odor, ceu libro 12. scribit Plinius, transit in uestes unā conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadentibus, alijs maturefcentibus, alijs uero subnascens. Contra uenenum, ut idē lib. 23. tradit, in uino bibuntur, uel ipsa, uel semen. Faciunt oris suauitatem decocto eorū colluto, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa uero contra infirmitatē stomachi. Diosco. item lib. 1. Arborem, inquit, habent toto anno foecundam & superfoetantem. Pomum oblongum est, rugosum, colore ad aurum inclinato, cum grauitate odoratum. Semen habet pyrorum seminibus simile, quod in uino potum uenenis aduersetur & aluum deiciat. Decocto, succoque eorum commendandi halitus gratia colluuntur. Comeduntur & in pregnantium fastidijs: quod malū Græci κίτωνος dicunt. Creduntur eadem in armarijs & scrinijs composita erosionum noxas à uestibus arcere. Suntque huius pomipartes non unius nec eiusdem uirtutis. Cortices enim calidi sunt: qui intus est succus, semiacidus: semē item calidum. Quæ omnia ferè de medicis etiam & citreis, quæ uulgo Narantia uocantur, quorumque duplex sapor est, acris & dulcis, dici possunt. Sunt & citrigenum species, quos limones uocant. De quibus omnibus eleganter satis & copiose scribit poeta celeberrimus Iouianus Pontanus in libris de hortis Hesperidum, in quorum secundo de horum pomorum utilitate siccitiam tradit: Omnibus his usus suus est: seu forte uoluptas Quærat, seu certa salus, studiumque medendi Præcipue pueris, semen lege, conijce lectum In cyatho, & latices ad summum infunde liquetis, Sub Ioue quos tacite cōtingant frigora noctis.

quorum eadem quasi uis est, omnia odoratissima, & uenenis medentia, præcipue quod priuatim Citrum uocatur: de quo & Vergilius intellexit cum ait, Felicis mali quod non præstantius ullum Pocula si quando sæuæ infecere noueræ Miscueruntque herbas & non innoxia uerba. Huius odor, ceu libro 12. scribit Plinius, transit in uestes unā conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadentibus, alijs maturefcentibus, alijs uero subnascens. Contra uenenum, ut idē lib. 23. tradit, in uino bibuntur, uel ipsa, uel semen. Faciunt oris suauitatem decocto eorū colluto, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa uero contra infirmitatē stomachi. Diosco. item lib. 1. Arborem, inquit, habent toto anno foecundam & superfoetantem. Pomum oblongum est, rugosum, colore ad aurum inclinato, cum grauitate odoratum. Semen habet pyrorum seminibus simile, quod in uino potum uenenis aduersetur & aluum deiciat. Decocto, succoque eorum commendandi halitus gratia colluuntur. Comeduntur & in pregnantium fastidijs: quod malū Græci κίτωνος dicunt. Creduntur eadem in armarijs & scrinijs composita erosionum noxas à uestibus arcere. Suntque huius pomipartes non unius nec eiusdem uirtutis. Cortices enim calidi sunt: qui intus est succus, semiacidus: semē item calidum. Quæ omnia ferè de medicis etiam & citreis, quæ uulgo Narantia uocantur, quorumque duplex sapor est, acris & dulcis, dici possunt. Sunt & citrigenum species, quos limones uocant. De quibus omnibus eleganter satis & copiose scribit poeta celeberrimus Iouianus Pontanus in libris de hortis Hesperidum, in quorum secundo de horum pomorum utilitate siccitiam tradit: Omnibus his usus suus est: seu forte uoluptas Quærat, seu certa salus, studiumque medendi Præcipue pueris, semen lege, conijce lectum In cyatho, & latices ad summum infunde liquetis, Sub Ioue quos tacite cōtingant frigora noctis.

Mane autem puero instilla, bibet acre uenenum Lumbricis: stomacho, mirum, medicabitur ægro. Quin & arundineis mala ipsa liquoribus, ante Arte quidem medicata coquunt, ac lenibus inde Intingunt succis, & uase madentia seruant Auxilium latura, et opem languentibus ægris, Regales q̄ epulas uario affectura sapore. Qui quod & in calidis fornacibus igne tepenti Sæpe liquant lectos flores, & in horrea condunt Vitrea, odoratos latices, suffimina nota. Sæpe & ficilibus in lancibus imbre recenti Dimensis spacijs, macerato cortice, melle Contingunt, Siculoûe premunt concocta liquore, Atque hos, atque alios conuertunt citria in usus. Hactenus de malis medicis & succo eorum, quem Serenus intelligit per succum medici aceti. Nisi quis per eum intelligere maluerit liquorem aceti & acetum ipsum medicum, hoc est, laserpitiatum, quod è lafere & laserpitij seu silphij succo fiebat, multi quondam in oxyporis & oxygaris quibus miscbatur, usus. Meminit medici succi Strabo geographiq̄ libro u. inquit, Hæc regio, loquitur autem de Media, silphium fert, à quo medicus succus appellatur. *Perfica frondis.*) Hoc est, arboris *Perficæ* folia, quæ uel Galeno teste, trita & umbilico imposita, lumbricos necant. Arbor nota & quæ poma fert lanata, hoc est, lanugine obducta: innocua & expetita ægris, stomacho q̄ accommoda, quorum palma duracinis. Nec aliud fugacius pomum: longissima nanq̄ decerpto bidui mora est. *Perfica* uero appellata sunt à regione *Perfide*, unde ad nos aduecta. Non quidẽ uenenata in *Persia*, translata deinde in *Aegyptum* mutata natura innocua, ut quidam ferunt, & meminit Columella hijs uersibus, Stipantur calathi & pomis quæ barbara *Persis* Miserat (ut fama est) patrijs armata uenenis. At nunc expositi paruo discrimine læti Ambrosios præbent succos, oblita nocendi. Quin etiam eiusdem gentis de nomine dicta Exiguo properant mitescere *Perfica* malo. Non inquam *Perficæ* arboris in *Aegyptum* translata

Acetum laserpitiatum.

Folia *Perficæ*.

latæ fructus is est, qui in *Persia* letalis, deinde in *Aegyptum* transplantatus factus est esculentus, sed *Perficæ* potius quæ à *Perfica* arbore diuersa est. Quod uel ea testantur quæ scribit *Dioscorides* libro 1. cap. 155. de *Persea*, ubi ait: Retulerunt quidam letalẽ in *Perside* hanc arborem esse: translata deinde in *Aegyptum* mutata natura salubrem & edendo factam fuisse. Et *Galenus* libro 2. de alimentis ait, Vidimus & hanc plantam in *Alexandria*, magnis & ipsa arboribus annumeranda. Tradunt huius apud *Persas* fructum tantę perniciẽ esse, ut edẽtes interimat. In *Aegyptum* uero translatum, in esculentum mitescere, & pyrorum malorum q̄ modo, cū quibus & magnitudine conuenit, esitari. Quin & *Plinius* ipse naturalis historię libr. 17. cap. 12. Idem testatur dicẽs: *Perficæ* arbores sero & cum difficultate transiere, ut quæ in *Rhodo* nihil ferant: quod primum ab *Aegypto* earũ fuerat hospitium. Falsum est uenenata cū cruciatu in *Persis* gigni, & pœnarum causa à regibus translata in *Aegyptum* & terra mitigata. Id enim de *Persea* diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubescentibus similis, nec extra orientem nasci uoluit. Eã quoq̄ eruditiores negauerunt ex *Perside* propter supplicia translata, sed à *Perseo* *Memphi* fatã. Et ob id *Alexandrum* illa coronari uictores ibi instituisse in honorem atui sui. Semper aut folia habet et poma, subnascens tibus alijs. Hactenus *Plinius*. *Frondis.*) Frons, est q̄ nominandi siue recto casu dictum frondis, sic supra capite 11. *Delphica* frondis. *Democritus.*) *Democritus* *Abderitanus* philosophus sapientissimus & medicæ rei peritissimus fuit: scripsit inter alia libellum etiam de insania. De hoc plura in epistolis *Hippocratis*. *Mentha.*) *Mentha* uim contra uermes testatur etiam *Celsus*, præfertim ubi teretes sunt & pueros exercet. *Dioscorides* succũ eius cū aceto id facere tradit in quies, *Mentha* succus potus cum aceto, rotundos lumbricos necat. *Plinius* aliorum referens sententiam, Aspersa, inquit, in potionem mentha,

Perfica differt à *Persea*.

Democritus.

Mentha.

uentris animalia expellere dicitur. Est autem ex medicinis leuioribus ad hoc.

Sumitur abrotonum nec non & uile melanthum, Allia per sese sanant, & ius coriandri, Quin et marrubium decoctum haustumq; iuuabit, Pulegium uē potens & agreste iugatur anethum; Synthesis hæc prodest unda mollita calenti.

Abrotonum.

Abrotonum.) Abrotonum quod uermes amaritudine sua interficiat, testantur etiam Galenus, Paulus Aegineta, Serapio, Auerrois & alij. *Melanthum.*) Quod Græcis melanthum, id Latinis est nigella. Vtriusq; à seminis colore sic dicta herba. Plinius Gith uocat & optimum esse ait quod quàm excitatissimi odoris & quàm nigerrimū existat. Huius semen nō modo potum, sed & extra umbilico & uentri illitum, uermes & reliqua interaneorum animalia interimere & pellere testes sunt etiam Dioscorides, Galenus, Serapio & Auicenna. *Allia.*) Allia per se sola sine alterius rei permixtione in cibo sumpta contra uermes prodesse, testantur etiam Celsus & Auicenna, nec refert siue cruda siue cocta edantur. Vtraq; enim autore Hippocrate libro de morbis mulierum 2 profunt. Noua tamen & recentia, teste Rufo, sunt meliora. Porrò Plinius & Macer illis in aceto mulso coctis & exhibitis uim illam attribuant. *Ius coriandri.*) Succus coriandri. Quod uulgo notum est. Huius semen lumbricos & interaneorum animalia pellere cum mali punici succo & oleo potum Plinius asserit. Dioscorides uero cum passo sumptum: & paulum quidem. Copiosiorē enim continuumq; eius usum cauere oportet. Quoniam maiore copia sumptum, mentem non leui periculo tentat: haustum etenim ebrietati similem cum turpi loquacitate furorem facit. Porrò Apuleius foliorum usum per inferiora administrandum docet, dum insit: Ad lumbricos, Herba coriandrum coquatur ad tertias in oleo, & in anum mittatur. Cæterū cuius

Melanthum.
Nigella.
Gith.

Allia.

Coriandrum.

qualitatis sit particeps coriandrum, frigidum ne sit an calidum, auctores inter se discrepant. Hippocrates enim libro 2. de ratione uictus & libro de morbis qui extra, & Galenus libro 7. de simplicibus, Serapio tr. 2. de medicinis calidis, et Auerrois colliget libro 7. ipsum calidum ponunt. Dioscorides uero libro 3. & Auicenna undecima tertij, tr. 2. cap. 7. Rasis Almanforis libr. 3. cap. 29. & Hali abbas frigidum asserunt. Sed uerius Isaac in dietis particularibus capite proprio, diuersæ uirtutis esse tradit, testante id saporis sui uarietate. Cui & Gentilis Auicennæ expositor non postremus subscribit, omnesq; certis signis motos ait. Primi enim qui calidum asserunt, argumentum ad id sumunt ab amaritudine & aromaticitate quas in eo sentiunt, quæ & partiū tenuitatem illi faciunt. Alij uero qui refrigerandi uires ei tribuunt, id à frigiditate in ipso percepta colligunt, quæ & partiū crassitiem causatur. Verum quæ pars præualeat, difficile esset ponderare. Nostri tamen æui medici frigiditatem præcipue illi tribuunt præsertim intus assumpto. Exteriùs enim admotum nūc quidem calefacit nunc uero refrigerat, id tamen in diuersis morborum generibus, uti clare demonstrat Gentilis Canonis Auicennæ libro 3. fen. 11. tractatu 1. cap. 7. de medicinis cordialibus. *Marrubium.*) Marrubij uim contra uermes prodit etiam Apuleius, sed iungit illi absinthij & lupinorum pondera paria: iubetq; in aqua mulsa coquere cum uino & bibere aut super umbilicum imponere. *Pulegium.*) Idem testatur Auicenna: potestq; id coctū, potum, & illitum. *Agreste anethum.*) Et si apud ueteres medicos unicum tantum anethi speciem repperio, simpliciter agreste anethum dictum: uerum tamen est quod Plinius & Dioscorides herbam quandam tradunt quam hic meon, ille Meon. meu uocat, quæ caule & folijs anetho sit similis: quamuis utrobique tum apud Plinium tū apud Dioscoridem, non anetho sed aniso perperam & falso legat Dioscoridis interpres ille Florentinus. Et hanc herbam meon intelligit

Marrubium.

Pulegium.

Anethum.

Meon.

Meu.

nunc Serenus per agreste anethum. Et sic etiam meo interpretantur medici recentiores, dicentes id esse agreste anethum. Hocque ui sua feruente uermium interfectiuum est, ut hic tradit autor: nec id mirum, si enim aliud domesticum tale est, autore Auicenna, multo magis agreste tale erit: cum syluestria domesticis communiter sint efficaciora. *Synthesis.*) Synthesis compositio dicitur, à σύν quod est con, & θέσις positio.

Decimasexta
tertij tract. 5.

Synthesis.

COLO SEDANDO.

CAPVT XXX.

QVVM colus inuisu morbi genus intima carpit, Mande galerita uolucem quam nomine dicunt.

COLO.) Dolori colico, qui fit in intestino crassiori colo: quamuis plurimi uehementissimos quosque dolores in quacunque parte intestinum euenerint, ad colum referant. Sunt autem in duplici differentia intestina ordine quodam sequeantia. Nam horum quedam superiora que gracilia uocantur, alia inferiora que crassa dicuntur. Ante omnia uero in inferiore ipsius uentriculi parte foramen est & meatus qui pylorus & portanarius dicitur. Sic quidem nominatus, uti Galenus ait, quod ueluti ianitor iustus nihil permittat exire, quod non fuerit prius in chylum conuersum atque concoctum. Talem autem chyli bene concocti substantiam certum est per pylorum ad inferiora intestina deduci, non ut excernatur, sed potius ut intra corpus retineatur, ut hepatis in sanguinem transmutanda, ex quo omnia membra debent nutriri. Vnde libro de utilitate partium quinto, aperte pronunciat, Intestina non esse superfluitatum excretionis, sed alimentorum potius instrumenta. Quamuis

De intestinorum
ordine.

Pylorus porta-
narius.

uis Celsus pylorum primum faciens intestinum sic nominatum dicat, quod portæ modo in inferiores partes, que excretur sumus, emittat. Pylorum meatus sequitur intestinum primum, quod *ἐκείνη* hoc est propago siue exortum appellatur: sic dictum quia ex pyloro primum exoriatur: aut *δωδεκάδαικτον*, id est, duodenum, à duodecim digitorum mensura. Quod quia non sit implicitum, uoluerunt quidam intestinum non esse appellandum, & primum faciunt ieiunum. Vnde Macrobius ait: Ieiunum omnium intestinorum principium habere exaratum est. Nisi quis sub eo & ieiunum & duodenum comprehendere censeat. Sic etiam Galenus de locis affectis lib. 6. primum facit ieiunum, dicens: Omnia intestina à uentriculo ordine quodam descendunt atque omnium supremum ieiunum est, deinde quod tenue uocatur. Suscipiunt autem ambo inuolutiones, ieiunum tamen, autore Celso, minus implicitum est: ac ita dictum, quia nunquam quod accipit, continet, sed protinus in inferiores partes transmittit: tenuius uero in sinus uehementer implicitum est. Differunt etiam autore Galeno, nam tenue non inuenitur uacuum, & quia non habet idem tenue tantum uenarum multitudinem. Imperitiores hoc ilium uocant, & morbum illius iliacum, quum tamen ileos, id est uoluulus, ab eruditioribus appelletur, et qui hoc affecti sunt ileosi. Nam iliaci iliosiue dicuntur qui lagopono, id est ilium dolore, uexantur. Plinius hæc gracilia intestina per que flexuosissimis orbibus cibi delabuntur, in homine & oue lactes uocari tradit, in cæteris ilia plurali numero. Quamuis lactes etiam à nonnullis pro pinguibus intestinis accipiantur, unde Persius lactes unctos uocat: aliquando uero pro membranis quibus inter se intestina coherescunt, Sunt etiam qui lactes uocant loca sub umbilico pubetenus delicata, adeo ut plagam ferre nequeant. Ultra hæc quoque significata, adhuc pro mesenterio accipit Theodorus, uir utriusque lingue doctus, ea

ἐκείνη

exortum.

δωδεκάδαικτον

κτυλον.

duodenum.

ieiunum.

Tenue.

ileos, ileosi.

iliaci, iliosi.

Lagoponos.

Lactes.

ilia.

Disipium.
Mesenteron.
Hira.

Mefarcon.

Intestinum
caecum.
Colon.

Dolor colicus.
Medicamentum
colicon.

Ile.
Chordapfos.
Chordios.
Intestinum
rectum.
Aluus.
Longanon.
Omentum.

forteratione ductus, quod Macrobius quoque mesenteron pro intestino accipit: ubi intestina principalia facit tria, unum disipium quod uentre à reliquis secernit, alterum medium quod Græci μεσέντερον dicunt, tertium quod ueteres hiram uocant: aut forte quia contentum pro continente accepit, Est enim mesenteron non intestinum, sed potius in medio intestinorum collocatum, unde & illi apud Græcos nomen, sicuti & alterum apud eosdem nomen est à propria substantia fortitum, quo mesarcon appellatur: quoniam omnes, quæ ad ipsum ex iccore uenas feruntur, unà cum adiacentibus arterijs circumquaque ambit atque cõplectitur: huic lactes inuoluuntur, ut à duro spinæ contactu munitiores magisque septos reddat. Sed hæc missa faciès ad intestinorum ordinem reuertar. Post gracilia itaque & tenue intestinum est id quod caecum uocatur, quod usque ad infernas partes extenditur. Deinde colum quod ad superiores reuertitur partes, donec sæpe numero & lienem & iecur attingat, in quo dolorum maxima causa est, qui & colici dicuntur, & inde colicon dictum medicamentum quod colico dolori medetur, quale est id quod à Scribonio Largo compositione medicinali 119. & à Cornelio Celso lib. medicinæ 4. & 5. ad Cassium medicum refertur, licet apud eos nonnulla sit compositio numerum discrepantia. Hoc intestinum colon Plinius Ile singulari numero uocat. In hoc dolor fit qui Colicus dicitur et Chordapfos ac Choridos: quamuis Diocles Carystius commutatis nomenclaturis, tenuioris intestini dolore chordapson, crassioris uero Ileon nominauerit. Post colon est intestinum rectum, quod & aluum & longanem uocant. Contegit uero uniuersa hæc omentum ex interiore parte leue & strictum, ex superiore mollius: cui adeps quoque innascitur, qui sensu sicut cerebrum quoque & medulla caret. Omento uero quod uenis etiam quibusdam uel maioribus illigatum est, autore Celso: iungitur abdominis membrana interior, quæ quoniam interioribus

bus omnibus extensa adiacet & intestina cum omni con Peritoneon.
tinet, peritoneon à Græcis dicit & à Barbaris mirach. Mirach.
Cæterum quod ad colicum dolorem attinet, fit is à frigido Causa doloris
crassoque aut uiscoso humore seu spiritu flatuoso egressum colici,
non habente. Estque uehemens & longus: uehemens quidem ob intemperantiam & corporum quibus continentur
tentionem: longus uero et perseuerans, quia difficulter uacuatur, ob corporum ambientium crassitudinem ac
spissitudinem quibus ipsum continent et arcet, quod tenuiora intestina ob tunicarum rarā tenuemque
essentiam facere non possunt. Colus.) Dolor colicus. Inuisum.) In
uisum dicitur quod inuidia & odio habetur, cuiusque inuidetur. Intima carpit.) Interiora uentris & intestina corripit,
molestat & torquet. Mandere.) Mandere proprie est Mandere.
dentibus cõterere et comedere. Galeritam.) Galerita uis Galerita,
est quæ nunc alauda dicitur, Græce corydalus, à galezæ similitudine, eo quod in summo uertice habeat apicem & plumulas elatas in modum galezæ. Plinius libro 11. cap. 37. ait: In capite paucis animalium nisi uolucris apices: diuersi quidem generis, Phœnici plumarum serie medio eo exunte alio, Pauonibus crinitis arbusculis, Stymphalidæ cirro, Phasianæ corniculis. Præterea pauo, atque ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico uocabulo etiam legioni nomen dederat alluda. Huius contra colon uarius usus est. Nam Diosco. tostam in cibo sumi iubet. Paulus Aegineta, Auerrois et Serapio simpliciter coctam & comestam diu. Plin. lib. 30. ca. 3. assam, siue in nouo uase cum plumis exustam contritamque in cinerem, bibique ex aqua coctum cochlearibus ternis per quadriuum, item cor eius adalligatum foemini, amplius recentem tepentemque adhuc deuorari.

Aut pauidi leporis madefacta coagula pota.
Sive apio nepetam tereti cum mastiche iunges,
Nec non & species ambas redolentis anethi
Quorum decoctos patiens haurit liquores.

Pauidi.) Inter animalia enim maxime pavidus est lepus.
Coagulum leporis. Leporis coagula.) Inter coagula intestinorū doloribus maxime medetur leporinum ex uino trium obolorum pondere potum, autore Dioscoride. Coagulum autem ea uiscerum pars est, qua ad densandum lac utimur. Estq; substantia & mucillago quædam superflua lacti coagulato quodammodo similis in uentribus & certis animalium uescis genita & appensa. Sic quidem dictum à cogendo, hoc est, à colligendo aut stringendo. Vnde etiam aliquando pro omni eo quod densat & coniungit, accipitur. *Madesfacta.*) Humecta & resoluta, idq; præcipue in uino.
Apium. Apio.) Scilicet satiuo et hortulano, quod non modo colicis sed & aliorum quoq; doloribus medetur qui ex flatuoso spiritu egressum non habente generantur. Vnde Dioscorides ad nullum determinatum morbi genus id applicat, sed omnibus indifferenter inflationibus utile pronūtiat, simpliciter dicens, Soluit inflationes. Quamuis saxatilis apij quod petroselinon dicitur uires cōtra colon proprie ualidas tradat inquiens, Petroselinon stomachi & coli inflationibus torminibusq; medetur. *Nepeta.*) Quemadmodum apium simpliciter inflationibus ubicunq; existant prodesse dicit Dioscorides: sic etiam nepetam simpliciter strophis & torminibus, hoc est doloribus uehementissimis, siue in colo siue alia quacūq; parte existant, utilem scribit. *Tereti.*) Rotundo. *Mastiche.*) Et hoc uentrem ac intestina confortando. *Species ambas.*) Genus utrunq; domesticū & agreste. *Redolentis anethi.*) Vtrunq; enim odoratum est. De agresti quod meon appellatur, agit Dioscorides libr. primo inter aromata et odoramenta, aitq; radicibus esse odoratis, quæ in aqua decoctæ & sine coctura trite utiles sint inflationibus & torminibus, sed dolores capitis facere potum ultra quā deceat meon. Domestici uero redolentiam testatur Columella dicens, Et bene odorati flores sparguntur anethi: cuius siccati comæ & seminis decoctum, ut Dioscorides prodir, tormina

na & inflationes finit. Estq; nunc communis in omnibus uentris & intestinorum doloribus mitigandis anethini olei usus.

VESICAE ET CALCULO

PURGANDO ET VRINAE

prouocandæ.

CAPVT XXXI.

SI cui uesicæ tardus cunctabitur humor,
 Hæc mora rumpetur uino peruicta uetusto.

ESICAE.) Vesica, quam *κυστις* Græci dicunt, infra aluum à priore parte est, tota neruosa. Cuius officium unicū est, ut uidelicet comprehendat, estq; humidi excrementi conceptaculum. Vnde Aristoteles libr. de historia animalium primo cap. 2. Humidi, inquit, excrementi cōceptaculum uesicam: sicci, aluum nominamus. Nec à renibus trahit urinam uesica, sed renes per ureteras, quæ uenæ sunt à renibus ad uesicam protense, excernendo in uesicam mittunt. *Venæ ureteræ.* Accidentia quæ uesicæ superueniunt, partim cæteris communia sunt, ceu omnes ipsius præter naturam tumores, dolores & quæ hos facere possunt affectiones, partim ipsi soli propria, ut Ischuria, Stranguria, ac per alium quoq; modum immoderata urinæ excretio, & quæ Dysuria dicitur. Verum huiusmodi affectus uesica tanquam meatu utuntur, ipsa haudquaquā affecta. E quibus Ischuria est integra urinæ detentio, propter meatus ipsius & fistulæ *Vretra, fistula* quam Vrethram uocant, constrictionem: quæ uarijs sit *urinae.* modis, uidelicet, aut propter corporis ipsius tumore præter naturam, aut cum aliquid ei præter naturam innascitur, aut cum à re quapiam obstruitur. De quibus latius Galenus libro de locis affectis primo. Aliam demū sup-

Aph. li. 3. & 5.
Stranguria.
Lotij substillū.

pressæ urinæ & ischuriæ causam ponit item Celsus, qui urinam aliquando non reddi ait quia senectute iter eius collapsum fit. Stranguria, quam Cato lotij substillum uocat, est quâdo stillatim, parum & frequenter quis mingit: fitq; aut ob uirtutis retentiæ imbecillitatem in uesica, aut ob urinæ acritudinem. Imbecillitas autem ob immodicam intemperaturam præsertim frigidam, siue tumorem aliquem præter naturam in ea. Acritudo uero urinæ aut ob renum passionem, aut aliarum partium uitium ali quod, cuius ratione humorum suorum uitia ad uesicam transmittunt & cum urina permiscunt: nonnunquam etiam ab intemperaturis quibusdam, maxime à caliditate, deinde à caliditate & humiditate, & demum ab humiditate. Dysuria est mingendi difficultas, de qua Galenus sic scribit: Dysuria potest & quæ cum dolore fit mictio dici: potest autem & quæ cū difficultate aliqua, adeo quod uix uesica operetur. Eam uero quæ cum dolore est, facit inflammatio & abscessus & ulceratio & inæqualis intemperatura & spiritus flatuosus. Si uero motus difficilis aliquis, uel potentiæ imbecillitas, uel tumor cōtra naturam, ex omnibus huiusce dispositionibus. Hęc ille. *Calculo.*) Lapidum, qui hominum quibusdam diro cruciatu in uesica generatur: maxime autem, ut in aphorismis libro 3, Hippocrates prodit, pueris, qui inter illos qui iam dentes ediderunt, & qui pubertati sunt proximi, mediam, quæ usque duodecimum & tertiumdecimum annum progreditur, habent ætatem. Et horum, uti Galenus scribit, lapis propria est passio: hii enim ob edacitatem nō paucos crudos humores coaceruant, ex quibus pars crassior unā cū urinis ad uesicam perueniens, fit lapidum generationis materia. Accedit altera causa, uehementia caliditatis, Aceruant enim et senes humorem crudum non paucum, non propter edacitatem, ut pueri, sed propter potentiæ concoquentis imbecillitatem, non tamen calorē fortem habent qui ex materia crassa uaporem resoluens lapidem generet.

Dysuria.
Aphor. lib. 7.

Calculus uesicæ.
Aphor. 26.

Hipp. lib. 4.
de morbis.

generet. *Urina.*) Lotio suppresso & præter naturam retento. Est autem urina sanguinis & aliorum humorum colamentum et aquositas. Sic dicta, ut quidā putāt, quod in exeundo urat. Vel ut alij uolunt à uerbo Græco *ὀυρῶν ὀυρῶν*. quod est mingo, unde etiam *ὀυρῶν* Græci urinam dicunt. *Vesicæ humor.*) Lotium & urina. *Tardus.*) Segnis, exire non potens, sed præter naturam detentus & remoratus, *Cunctabitur.*) Remorabitur & detinebit. *Hęc mora.*) Urinæ detentio. *Rumpetur.*) Frangetur & ad exitum prouocabitur cieturq; urina. *Vino uetusto.*) Vinum præsertim uetustum & tenue, diureticum esse & urinam mouere testatur etiam Dioscorides libro 5, dicens, Urinam pellunt quæ uetustissima tenuiaq; & alba uina sunt. Et hoc maxime ubi aut grumus aut pus aut crassus lentusq; humor retentionis causa fuerit.

Prodest ex paruis acinos potare sabucis,
Aut hederæ succum, ut lachrymosi trita sinapis,
Nec non resinas Oricia therebinto
In speciem heruiliæ paruos glomerabis in orbes,
Quos ternos tepida mixtos haussisse medela est.

Acinos ex sabucis.) Idem testatur Plinius libro 24, cap. 8. in-
quiens, Acini sabuci urinam mouent. *Hederæ succum.*) He-
deræ in medicina acris est natura, autore Dioscoride. Vn-
de & urinam mouet, teste Plinio. *Lachrymosi sinapi.*) Acri-
monia & feruore suo lachrymas cientis & prouocantis.
Columella, Seq; laceffenti fletum factura sinapis. Quod
autem urinam ciat & moueat sinapi, testantur etiam Cel-
sus & Plinius. *Trita.*) Contrita scilicet semina. *Resinas*
therebinto.) Quamuis omnis resina moueat urinam, ut
autor est Dioscorides, potior tamen inter omnes est the-
rebintina, quæ omnes alias antecedit. *Oricia.*) Hoc est,
circa Oricon ciuitatem nascenti. Est enim Oricos ciuitas
Epiri, secus quā plurima nascitur therebintus, nigrum
lignum habens, soliditatem in buxi speciē. *Verg. Eneid.*

Heruilia.

libr. 10. Inclusum buxo aut Oricia terebintho. Et Proper-
tius libro 3. Sed thia thalamo aut oricia terebintho. In
speciem heruilia.) Hoc est formam parvam & rotundam, cu-
iusmodi est heruilia, quæ leguminis genus est, & Græce
dolichus uocatur, ut sentit Io. Manardus in Epistolis me-
dicinalibus. Orbes.) Orbiculos, globulos & pilulas par-
uas. Glomerabis.) Formabis & in glomeris formam con-
ficies. Ternos.) Numero tres, & hæc quantitas una uice
sumenda est sufficiens. Tepida.) Aqua moderate calida.
Sic enim nõ adhærent. Cum enim tenax & uiscosa res sit
per se deglutiri nõ posset. Haussisse.) Deuorasse, deglutisse.

Quondam etiam nimium præceptis urina fluendo
Irrigat exuuias, obscænoq; insicit imbri,
Ergo cinis cornu ceruini proderit haustus,
Vel nepetæ ex uino tritum uel lacte capellæ,
Tum leporis cerebrum ex uino potare decebit.

Quondam etiam.) Aliquando. Postquam retentã urinam
ciere docuit: nunc nimium fluentem, & incontinentiam
eius sistere & cohibere docet. Nimium præceptis.) Nimis ue-
lox & plus iusto præterq; naturam fluens. Irrigat.) Hu-
meat. Exuuias.) Vestes ab exuendo sic dictas, quemad-
modum ab induendo induuiæ & indumenta sunt dicta.
Dicuntur autem exuuiæ non solum de hominum uesti-
mentis, sed & de aliorum animalium spolijs: unde & ser-
pentum pelles exuuiæ dicuntur. Obscæno imbri.) Humo-
re olente & lotio foetente. Insicit.) Contaminat & scædat.
Cinis cornu ceruini.) Cerui cornu uim habet omnes humo-
res exiccandi: quare & omnem fluxum tum uentris tum
uteri tum uesicæ cohibet & sistit, doloremq; sedat, præser-
tim in cinerem redactum, drachmæq; unius pondere in
potu datum. Nepetæ tritum.) Nepetæ puluis uel cinis con-
tritrus seu succus per cõtritionem extractus. Solet autem
Nepeta urinæ incontinentiã cohibere, maxime ubi uir-
tutis retentiuq; ob frigidam intemperaturam imbecillitas
aut

Exuuiæ
Induuiæ.Cornu cer-
uini cinis.

Nepeta.

aut spiritus flatuosus causa est. Frigus enim feruore suo
reprimendo, uirtutem corroborat & flatuosos spiritus
dissoluit, humoresq; deficcet. Alias eni & ab alijs causis
accidentē urinæ fluxum potius auget. Nam, ut omnes
testantur, urinam cit nepeta: nisi & hoc modo humores
expurgando fluxum fluxum tollat. Vino.) Maxime acer-
bo & stiptico. Lacte.) Præsertim ubi exulceratio adest. Lac caprimus.
Nam, ut Dioscorides lib. 2. tradit, Inreraneorum exulce-
rationibus cõmuniter lac medetur, præcipueq; gutturis,
pulmonum, intestinorum, renū & uesicæ. Capellæ.) Ca-
præ: propter cibum adstringentem quo plurimum ue-
scuntur. Tum.) Deinde ultra dicta iã medicamenta. Le Cerebrum
poris cerebrum.) Idem testatur Plinius lib. 28. cap. 10. dicens: leporis.
Cerebrum leporis in uino urinæ incontinentiã cohibet.

Sed dolor internam uesicæ si capit aluum,
Subueniet radix frondosæ epota cupressi,
Pulegiumue potens domitum feruentibus undis.

Sed dolor int.) Solet nonnunquam urinæ incontinentiam
dolor subsequi, præsertim ubi exulceratio aut acris quispiã
humor ipsi occasionē præbuerit: quemadmodum et in dy-
suria uocata accidit. Huic itaq; affectui nunc idonea adhi-
beri docet medicamenta. Internam uesicæ aluum.) Hoc est, cau-
tatem internam uesicæ & uesicam ipsam. Capit.) Affi-
cit & molestat. Radix cupressi.) Adstringit cupressus, sic
Cupressus.
cat & refrigerat. Vnde & folia eius contra destillationes
in uesicam & dysuriam cum passo & exigua myrrha uti-
liter bibuntur, ut autor est lib. 2. Dioscorides. Plin. uero
libro 24. ca. 5. Radix, inquit, cum folijs trita potaq; uesicæ
& stranguriæ medetur. Quæ mala quoniam dolor sequi
solet, tollitur idem, in eisdem malis sublatis: quod, ut hic Se-
renus testatur, cupressi radix efficit pota. Frondosæ.) Fo-
liosæ & multorum foliorum: quæ eandem quoq; cum ra-
dice uim habent adstringentem. Pulegium.) Vesicæ do-
lores, præsertim qui ex urinæ angustijs & calculo originē
Pulegium.

habent, pulegij potu mitigari, uel Plinij testimonio certum est: libro etenim 20. cap. 14. inquit, Vrinam pellit ex uino, & si Amineum sit, & calculos & interiores omnes dolores. *Domitum ser. undis.*) Hoc est, in aqua decoctum.

Si uero in lapides densus conuertitur humor,
Qui retinet cursus, gemitumq; dolore frequentat,
Saxifragam seu sphongiten succurrere credunt,
Præterea semen myrthi syluestris laccho
Atq; oleo mixtum bibitur nec desit acetum,
Vinaq; sumantur frictio condita cumino,
Sive palumborum capitur simus acre ferorum
Dulcacidis sparsum succis tritumq; solutum,
Necnon obscœnus capræ potabitur humor,
Obruit hic morbum, labefactaq; saxa remittit.

si uero in lapides.) Calculi remedia traditurus autor, docet prius ex qua re idē generetur, & quæ inde causentur accidentia. Dictum est autem prius à capitis initio, quod calculi materia est crudi in corpore coaceruati humoris pars crassior, cum urina ad uescicam perueniens, quam partem densum humorem uocat, generatus uero calculus urinae cursum & fluxum retinet, & inde affectos diro cruciatu & dolore sæpius & frequenter molestat & afficit, gemitumq; & suspiria inducit. *Gemitum.)* Suspiria. Gemere proprie pectoris est, cum præ angustia in sonum prorumpit. *Saxifragam.)* Saxifragam ab aliquibus Empetron uocari, autor est Dioscorides medicinalis syluæ libr. 4. cap. 17. quamuis eodem libro capite 170. aliam herbam faciat empetron, aliterq; illam describat & alias tribuat uires. Verum quia Plinius lib. 27. cap. 9. unam eandemq; saxifragæ ac empetri nomine facit herbam, uiresq; illi tribuit, quas Dioscorides sub iisdem nominibus, diuersis herbis, & nostro etiam æuo saxifragæ nomine herba sit uiribus eisdem quibus Dioscoridis saxifraga, & siliquas ferat lentis

Gemere.
Saxifraga.
Empetron.
Phacoides.

tis similitudinem referentes, ceu de Empetro scribit idem Dioscorides, unde & phacoides, ut ait, appellerur: hinc facile persuasum habeo, male olim ab ignaris diuisa fuisse uti nunc etiam sunt apud Dioscoridem, quæ simul iungi cōuenisset, et ut ex uno capite duo separata, et una herba diuersæ factæ sint, quæ unū & idē esse debuissent. Quare etiam non male egisset, meo iudicio, si Dioscoridis inter pres ille Florentinus Plinium sequutus diuersa illa capita in unum coalescere permisisset, quod & ego factu opus esse censeo. Sed de hoc satis. Quod uires eius concernit, Saxifraga, inquit Plinius, recens, quamuis nos radice non recenti etiam communiter utamur, urinas cit decocta in aqua, uel trita calculos frangit. Qui fidem promisso huic quærun, affirmant lapillos qui sufferuesant unā rumpi. Dioscorides uero, Bibitur, inquit, in uino decocta utiliter stillicidio uescicæ & singultientibus: calculos uescicæ frangit, urinam cit. Cæterum dicta est saxifraga, aut quia in petris nascens eas dum nascitur rumpat, ut aliqui uolunt: seu ut alij, quia lapillos in uescica frangat atq; comminuat. Nascitur autē plurima in Rhetia prima, locis asperis & petris. Sunt & aliæ sub saxifragæ nomine nūc in usu herbe, sed de quibus nihil ad præsens. *Spongiten.)* Spongites lapis est qui in spongijis reperitur, unde & nomen indeptus est. Hinc Plinius libro 37. cap. 10. Spongites, inquit, spongiæ nomen repræsentat. Et lib. 36. cap. 19. Spongiæ lapides inueniuntur in spongijis, & sunt natiui. Quidam eos cysteolithos uocāt, quoniam uescicæ medentur: calculos rumpunt in uino poti. Et Dioscorides libro 5. Inueniuntur, inquit, & in spongijis lapides: hij cum uino poti calculos uescicæ frangunt. Et hij etiam ex medicamentis illis sunt quæ reliquis in frangendo lapidem longe fortiora sunt, autore Auicenna. *Semen myrthi syl.)* Myrthus syluestris Latine Ruscus dicitur, myrtho simile foliū habet, minus tamen lanceæ figura, in summo acuminata cuspide: fructum fert in medio folio heretem, rotundum, Myrthus syluestris. Ruscus, oxy-myrsine.

cum maturuit rubētem, ossēa intus duricie. Rambros ut
 tiliū modo lentes, numerosos, ab ipsa radice statim, in-
 fragiles, cubitali longitudine, folijs plenos. Radicem gra-
 mini similem, sapore acerbo, amarescenteq̄, uti libr. 4.
 Dioscorides autor est, qui etiam cū Plinio oxymyrsinen,
 id est, acuminatam myrtum, & chamæmyrsinen, id est
 humilem & terrestrem myrtum, appellari tradit. Cuius
 semen Plinius etiam cum uino aut oleo aut aceto potum
 calculos frangere testatur: nec refert quod liquores non
 coniunctim, uti Serenus, accipiendos præcipit. Nec mo-
 do semen, sed & radix, quam in honore esse dicit Plinius,
 & folia itidē in uino decocta & pota uesicæ calculos fran-
 gunt & pellunt, si Dioscoridi credimus. *iaccho.*) Vino,
 præsertim antiquo & tenui, quod fractio calculo uiam ad
 exitum præbet & urinam ciendo etiam expellit. *Oleo.*)
 Hoc enim utile est excoriationi quæ ex calculo accidit, le-
 niendæ & dolori mitigando. *Acetum.*) Vt quod alijs pe-
 netranda uim administrat & inflammationes arceat, cal-
 culosq̄ frangat: quā uim illi esse uel ex historijs satis ma-
 nifestum esse poterit, præsertim ea qua Hannibal alpes fre-
 gisse & ita transcendisse fertur. *Cumino.*) Maxime sylue-
 stri, & eo quidem quod satiuo simile est, quod ex singulis
 floribus corniculatas siliquas sublimes profert, in qui-
 bus nigellæ simile semen est: quod potum uesicæ stillici-
 dio, calculis, & sanguinis concretos grumos cum urina
 reddentibus succurrit, autor Dioscorides libr. 3. *Friso.*)
 Parum asso, ut si quæ inest superflua humiditas consu-
 matur. *Fimus palumborum.*) Columbarum agrestium alui
 excrementum & sterus, quod reliquis longe acrius est,
 magisq̄ calefacit & urit. Et quam hic Serenus Palumbo-
 rum, illam Auicenna decima octaua tertij, columbarum
 fimo uim extrahendi lapides tribuit, quod tamen idem
 est. Plinius libro 30. cap. 3. *Fimum* quoq̄ palumbium, in-
 quit, in faba sumi contra calculos & alias difficultates ue-
 sicæ: similiter plumarum cinerem palumbium ferorum

Libr. 23. cap.
 ultimo.

Vinum.

Oleum.

Acetum.

Cuminum.

Fimus pa-
 lumborum.

ex

ex aceto mulso iubent. *Ferorum.*) Agrestium & syluati-
 corum, qui domi non nutriūtur, sed procul à uillis uitam
 agunt semper. *Dulcacidis succis.*) Aceto mulso, quod & *Acetum mulo*
 oxymel dicitur, de quo diximus supra capite undecimo. *sum.*
Obscenus capræ humor.) Vrina capræ foetida. Quam hic *Oxymel.*
 renus uesicæ calculos frangendi & expellendi uim, uri- *Vrina caprina,*
 næ caprarum, eam Dioscorides aprinæ, Auicenna por- *aprina,*
 cinæ tribuit. Plinius libro 28. cap. 10. apris etiam urinam et *porcina.*
 ipsam uesicam pro cibo sumptam, uesicæ calculorumq̄ *Fimus capræ.*
 cruciatibus auxiliari testatur. Et id efficacius quidem, si *Vesica capræ.*
 prius fumo maceratur utrunq̄. Imò, ut idem prodidit, si
 mum caprarum in mulso calculos pellit, efficaciusq̄ syl-
 uestrium. *Obruit.*) Sepelit, abscondit & tollit. *Hic.*) Hu-
 mor obscenus & urina capræ. *Morbum.*) Calculorum
 dolorem & cruciatum. *Labefacta saxa.*) Lapillos & calcu-
 los comminutos & attritos. *Remittit.*) Relaxat, et educit.

CONCEPTIONI ET PARTU.

CAPVT XXXII.

IRRITA coniugij sterilis si munera languent
 Et sobolis spes est multos iam uana per annos,
 Fœmineo fiat uictio res nec ne silebo,
 Hoc poterit quartus magni monstrare Lucreti:
 Sed natura tamen medicamine uicta potenti
 Sæpe dedit foetus studio curante paratos.

CONCEPTIONI.) Hoc est, conceptionis
 impedimento amoliendo, & uterum in scœcu-
 dum ad facile concipiendū præparando. Nam
 quæ per se facilis est nec impedita conceptio,
 nullo medicaminis eget auxilio. Præpedita uero, adeo ut
 difficulter aut nunquam concipiat mulier, nec tamen in
 uniuersum denegata sit, medicamentis recuperari & pro-

moueri poterit. Præpeditur autem non modo mulieris, sed & uiri aliquando ob affectum & intemperaturã. Nam bonam habentes temperaturã, semper generabunt etiam cum malam habentibus coeuntes: malam uero habentes solum cum contrariam habentibus coeuntes, gignent. Est autem conceptio, spermatis, hoc est seminis genitalis, utriusq; & uiri & mulieris in utero susceptio & apprehensio, Sperma uero siue genitale semen dicitur id ex quo tale quid produci natum est, quale est illud à quo ipsum genitum est. Quod autem utriq; & mari & foemellæ genitalis semen in sit, & ab utroq; decisum ad foetus generationem concurrat, testis est Hippocrates non uno loco. Nam libro de natura seminis genitalis sic in sit, Et in uiro etiã foemina semen & marinum & foemineum inest. Libro uero de natura pueri & foetus sic ait, Si quidem semẽ ab utrisq; manauerit in mulieris uterum, primum quidẽ simul miscetur. At libro de morbis quarto, Semẽ genitale, inquit, de membris omnibus uiri & mulieris ad hominis generationem ueniens, & in mulieris locellos decidens cogitur, temporeq; adueniente ex eo humana natura procreatur: quoniam quatuor has humiditates, humoris uel speciei uir & mulier in corpore habet, quæ sũt hæc, sanguis, bilis, pituita, aqua: quæ non minimam nec debilissimam partem semini porrigunt. Hęc ille. Ab utroq; itaq; semen decidi & in inchoandi hominis domicilio utero suscipi, uel Hippocratis, qui unus pro pluribus sit, testimonio factis manifestum est. Vterus uero quem & utriculum et locos & uuluam & matricem uocant aliqui, est inchoandi hominis domicilium: seu, uti Galenus describit, ἀγγειον κεντηρίον, hoc est, uas foetum conseruans. Nam postquam genitale semen apprehendit, adeo contrahitur ut nulla omnino uacua pars relinquatur, & in tantum os clauditur ut ne acus quidem acies ingredi possit, teste Galeno, cuius de locis affectis libr. 6. hæc sunt uerba: Quid autem in rerum natura potest esse admirabilius nouẽ perpetuis mensi-

mẽsibus clauditur os uteri, adeo exacte, ut ne specilli quidem acumen admittat: perfecto autem foetu, usq; adeo distenditur, ut totum animal per ipsum egredi possit. Hanc uteri clausionem testatur etiã Hippocrates libr. aphorismorum quinto hijs uerbis, Quæ utero gerunt, hijs uteri os cõprimitur. Sed quia uaria uteri uocabula relata sunt, non nihil de hisdẽ adhuc dicendũ. De aliquibus Plin. lib. 11. sic profert, Foeminis eadem omnia præterquam uescicæ iunctus utriculus, unde dicitur uterus, quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Celus tamen uuluam in homine etiam uocat. Nostro tempore uulgus imperitum muliebrem naturam & pudẽda perperam uuluam nuncupat. Per matricem Columella foeminam intelligit quæ foetus gratia tenetur ac parit foetumq; generat, cum ait, Sint ergo matricem probi coloris, robusti corporis &c. item, octies anno pullos educat si bona est matrix. Communis tamen medicorum schola matricem nunc uocat uterum. Græci item uterum non uno nomine nominant. Dicitur enim ab illis aliquando μήτρα, hoc est matrix, non obstante quod Aristoteles lib. 1. de historia animalium tertio capite primo, hoc nomine uteros & ceruicem uocari tradat. Inquit enim, Pars uulvæ interior, loci & uterus appellatur. Vnde fratres uterinos cognominamus. Ostium autem & ceruix, matrix dicitur. Appellatur itẽ δελφύς id est uterus, unde ἀδελφοὺς δελφύς uocant fratres uterinos: item ὑστέρα id est loci: quãuis non nunquam etiam pro pellicula accipiatur exterior, (nam & interior est tum tenuior tum mollior,) quæ embryon ambit & secunda dicitur & χώριον, eo quod sit χώρημα, id est infantis alueus, seu quia χωρηθῆ, id est cibũ, ei suppeditat. Et hætenus de utero, post quẽ os eius est quod uteri os uocatur, uidelicet illud quod intus est ostiolum ubi loci desinunt & uterus, collum uero incipit, quod Galeno teste, magis proprie os uteri diceretur. Nam altera colli extremitas, quæ mulieris pudendis coniungitur, non

Conceptio.
Sperma.
Semẽ genitale.
A uiro & a muliere decidi sperma.

Vuluam.

Matrix.

Μήτρα.

δελφύς.

ἀδελφοί.

ὑστέρα.

Secunda.

χώριον.

Vteri os.

Vteri collum.

Vteri ceruix.

Vterus, Vtricus, Loci, Vuluam, Matrix.

Canalis.

Tracheus.

Colli uteri os.

Porus primus.

Cletoris,

Nympha,

Eugion, hymē.

Muliebris natura, os genitale.

Partus.

Coniugij unde dictum.

uteri, sed ipsius colli os haud sine ratione diceretur. Post os uteri est ceruix carnosā, cartilaginea, modiceq; obdura, quæ ab uteri ore inchoat ac recto tramite ad muliebrem usq; naturam fertur, per quam & menses egrediuntur, & foramini fistulæ uesicæ contermina est. Hanc etiā collum uocant uel tracheum, Celsus canalem. Huius os porus primus uocatur, & ex partibus interioribus penitioribusq; intra cletorem, primū occurrit. Cletoris uero quam & Nympham & Eugion & Hymen nomināt, est in parte extima ac omnium prima, hoc est, in muliebris pudendi medio neruosa exilitas & tuniula, integritatis ac uirginitatis argumētum: quā mēbranulā primus dirimit coitus, qua rupta et cruor emanat ob colligationes uenulasq; tenues, quib⁹ ex adiacētib. partibus exortis cōtextitur. Tandem pars illa muliebris pudenda occurrit, cui carnis tuberculum hiulcum bifidumq; prominēt. hanc etiā muliebrem uocāt naturam ac genitale muliebre & os genitale. Sed de hijs nunc satis superq;. Partu.) Partus est completi & perfecti iam in utero foetus in has uitales auras exitus. Qui naturaliter fit nono mense aut decimi initio. Et hoc iustum nascendi tempus est. Qui antea nascuntur, raro superstites permanēt. Quomodo autem in utero afformetur & nutriatur infans & demum in lucem exeat, copiose docet Hippocrates libro de pueri foetusue natura: quæ breuitatis causa hic nūc omitto. Irrita.) Vana, cassa, frustranea & ad effectum non peruenientia. Coniugij.) Matrimonij, extra quod omnis coitus illicitus est et prohibitus. Dictum est autē cōiugium, à iugo, quasi duorum ad unū iugū coniunctio, ut pares operis uices sustineant, quemadmodū & coitus ex æquo negotium habent, itidem ut in iugo. Sterilis.) Infœcundi & fructū nō ferentis, hoc est, ex quo soboles non suscipitur. Manera.) Coniugij munus & officium est, ex coitus negotio proles susceptio & generatio. Languent.) Marcent & fructū non ferunt. Foemineo.) Cuius uitio, uiri ne an mulieris conceptio

ptio præpediatur, silentio se præteriturum ait Serenus Conceptiois
remittit tamen nihilominus nos ad quartum librum Lu impedimenta es
cretij ubi id habetur. Impeditur autē ex parte uiri quidem sterilitatis
ob seminis intemperaturā frigidā uel humidā, ob quam causa.
semen non bene concoquitur & ad conceptionem redditur ineptū. Quod si intemperatura frigida sit mediocris, indiget utero calido sufficienter: si uero immodica, omnino sterilis est. Sic etiam si intemperatura humida sit modica, utero indiget calidiorē & sicciore: si immodica, sterilis est. Eodem modo & propter excellentē calorem, semen fit tosto simile. Similiter ob siccitatem, ubi primū excidit, neq; extendi potest, cū extensio necessaria sit ad conceptionem. Nam, ut in libro de semine scribitur, Mulier non concipit, nisi per uteri cavitatem parte plurima semen extendatur. In mulieribus autem male temperati uteri si parum à bonitate recedant, difficulter concipiunt: si uero nimium, mulieres steriles fiunt. Non concipiunt autem quęcunq; frigidos uteros habent, propter substantię ipsorum spissitudinem et densitatem ualde frigidos uteros ex necessitate comitantē. Similiter quęcunq; præhumidos habēt uteros, ut in quibus genitara extinguitur. Item quęcunq; siccos, magis & adurentes: nam ex defectu alimenti semen in hijs corrumpitur. Porro quęcunq; ex utrisq; mediocrem habent temperaturā, hæc scęcunde sunt: autor Hippocrates, Gal. Sunt & alia conceptionis impedimenta, quæ breuitatis causa omitto. Res.) Conceptionis impedimentum. Hoc.) Scilicet cuius uitio contingat. Natura.) Vis concipiendi impedita tanquam naturalis reputata, hoc est, infœcunditas & uteri dispositio citra omnē aduersam ualeitudinem ad cōcipiendū inidonea. uisita.) Superata & conceptioni præparata. Studio curante.) Diligenti cum medicinæ auxilio adhibita cura.

Aut igitur leporis consumit foemina uulnam:
Aut ouis in stabulis fractas cum ruminat herbas

CONCEPTIONI ET PARTVI.

Pendentem spumam molli deducit ab ore
Atq; illam meminit mixto potare Falerno,
Mercurialis item capitur communiter herba
Sic cubitum noctu coniunx festinat uterq;

Leporis uulua. Leporis uulua.) Prætestato quod medicamentis cōceptio- nis impedimentum tolli poterit, & uterus ad concipien- dum idoneus fieri: ponit nunc conceptionem promo- uentia remedia. In primis q; magnus inter talia est leporis usus mulieribus, nec modo uulua ipsius fœcunditatem ipsis adfert, sed & conceptus leporis & testiculi & coagu- lum, ut refert Plinius, cuius lib. 29. capite 10. hæc sunt uer- ba: Si uulua leporum in cibis sumantur, mares concipi- putant: hoc est testiculis eorum & coagulo profici. Con- ceptum leporis utero exemptum hijs quæ parere desie- rint, restibilem fœcunditatem adferre. Ex quibus uerbis etiam non solum hijs remedijs fœcundas reddi mulieres colligitur, sed & masculos etiam concipere solere. *Con- sumit.*) Edendo absumit & cōmedit. *Fœmina.*) Mulier in fœcunda & concipere desiderans. *Ouis spuma.*) Huius medicamenti uim & naturam conceptionem promouen- tem apud alios autores legisse me non memini, quare pe- nes hunc ipsum fides maneat. Talem autē effectū occulta ui quadam producit, si modo id agit. *Stabulum.*) Stabulum proprie hominū diuersorium siue hospitium significat, uti Perottus tradit. Petronius, Cum errarem per totā ci- uitatem, nec inuenirem quo loco stabulum reliquisssem. Hinc etiam stabula, loca in quibus armēta & greges con- sistunt in agris et sub diuo ueluti stationes illorum. Verg. Montano flumine torrens cū stabulis armenta tulit. Ac- cipitur etiam stabulum pro statione & habitatione qua- cunq; & loco ubi quis stare consueuit. Varro, Equinū pe- cus pascēdum in pratis potissimum herba, in stabulis ac præsepibus arido sceno. *Fractis.*) Frangendo & decer- pendo comestas. *Ruminat.*) Ruminare est cibum per os af- sumptū

CAPVT XXXII.

173

sumptū & in uentriculo iam contentū, in primis quidem ad os subleuando reducere, deinde multo tempore man- dendo terere, postremo rursus ipsum deuorare, idq; non in eundem, sed in alium uentriculum. Galenus de locis affectis lib. 6. cap. 6. Meminit potare.) Id est, potat & bibit. Falerno.) Vino optimo, quale est Falernū, de quo dictum est supra cap. 29. Mercurialis.) Qualis herba sit Mercuria- lis & quæ species eius, dictum est supra capite 27. Natura illi conceptum adiuuare: et, ut Dioscorides tradit, credun- tur fœminæ Mercurialis herbæ folia trita, tum pota, aut post purgationes fœminarū genitalibus apposita, ut fœ- minæ concipiantur, facere: masculæ uero contra, mares. Oportet autem ipsam altero à purgatione die dare mulie- ribus per triduum, & quarto die à balneo coire eas, ceu Plinius uarios etiam exhibendi modos referens docet, et ut de leporis uulua etiam dictum est. Hæc herba quoniam Mercurij inuentum est, à Latinis Mercurialis, à Græcis Ἐρμού πῶα, id est Mercurij herba, dicta est. *Capitur.*) Acci- pitur & assumitur. *Cubitum.*) Ad concubitum, rem ue- neream & coitum peragendum. *Noctu.*) Pudor enim nos docet inter diu rem ueneream non esse exercendam: sed tempore solum nocturno, & in tenebris, nō sub luce. *Coniunx.*) Citra enim coniugium, haud licitum est homi- ni coitu uti, diuina etenim lege id nobis prohibitum est: uerum qui abstinere non poterit, is nubat in domino & intra legitimi thori limites & præscriptum se contineat. Melius enim est nubere quàm uri & scortari, de illo quo Paulo teste. *Uterq;.*) Mas & fœmina.

Atq; ubi iam certum spondet prægnatio fœtum
Ut facili uigeat seruata puerpera partu
Dictamnum bibitur, cochleæ manduntur edules,
Ut menses olim minus octo moratus in aluo
Irrumpat thalamos & nexus soluat inertes,
Pulegio admixto uenit embryo nectus aceto,

Yy

partu uimz acc. lura que.
partu morantz acc. lura que.

Cuius opem ueram casus mihi saepe probarunt.
 Quin etiam stercus supponunt uulturis atrii
 Sentiat ut minimum partus quā proximus urget.
 Oua etiam rutæ ac fragili miscentur anetho,
 Quæ diluta simul uino atq; exhausta medentur.

Atq; ubi iam.) Docet nunc quæ partum accelerant medi-
 camenta, quibus aliquādo opus est uti propter pariendū
 difficultatem, quæ nonnunquam mulieribus haud pa-
 rum periculi & mortem ipsam adferre solet: ad quod ca-
 uendum & prægnantem saluandam, medicinis opem fer-
 re necessum est. *Spondet.*) Promittit, & certo foetū in ute-
 ro esse conceptum indicat. *Prægnatio.*) Imprægnatio, &
 foetus in utero conceptio. *Vigeat.*) Viribus constet et sal-
 uetur. *Seruata.*) Per medicaminum uim incolumis cu-
 stodita. *Puerpera.*) Puerpera dicitur quæ iam peperit &
 ædito foetu facta est mater. *Dictamnus.*) Non potu tan-
 tum, uti Serenus tradit, sed & illitu & suffitu sine puerpe-
 ræ uexatione & periculo partum ex utero pellit dictam-
 num: nec modo uiuos partus accelerat, sed & emortuos
 uel transuersos, & secundas quoq; eijcit ex uino ubi fe-
 bris absit, si uero febricitet, ex aqua potum, autor Celsus,
 Plinius, Apuleius, Dioscorides. *Cochleæ.*) Cochleas
 item in cibo sumptas partum accelerare testatur etiam Pli-
 nius libro 30. cap. 4. *Edulis.*) Edulis, ab edo quod mandu-
 cari potest, dicitur. *Vt menses minus octo.*) Relatis quæ ui-
 uum partum accelerant remedijs, ponit nūc ea quæ mor-
 tuum expellunt. Solet enim interdū infans ante octauum
 mensem in utero emori, quem mortuum prægnans debi-
 lis expellere nequies, in parturiendo laborat, periculoq;
 imò & morti ipsi subiicitur: quod tamen ne accidat sed
 salua seruetur, maxime enitendum erit, et auxilium illi fe-
 rendum medicamentis ad partum eijciendum idoneis,
 qualia Serenus nobis nunc proponit. *Alio.*) Aluū hic
 pro utero accipit. *Irrumpat thalamos.*) In cubiculū et hunc

mu

mundum ex utero emergat & expellatur. *Nexus inertes.*)
 Hoc est, quibus utero alligatur foetus ligamenta debilia,
 quæ Græci cotyledones, Latini acetabula uocant, quibus *Cotyledones.*
 embryo & partus per umbilici radices utero ualentissi- *Acetabula.*
 me continuatur. Quamuis etiam cotyledones aliquan-
 do pro uasorum oris accipiantur, quæ ad uterum ueniūt,
 ex quibus secundæ pendent: non, sicuti quidam putant,
 pro adnatis ipsis carnibus adnatis, uti tradit Galenus.
 Praxagoras item in libro 1. de naturalibus, Cotyledones,
 inquit, sunt ora uenarum & arteriarum quæ ferunt ad
 uterum. *Soluat.*) Abrumpat. *Pulegio.*) De pulegio quæ *Pulegium.*
 tum ad hunc locum attinet, Dioscorides simpliciter sic
 pronunciat, Pulegium potum menses, secundas, & foe-
 tus trahit. Plinius uero libro 20. cap. 14. Ex melle & aceto,
 ait, citat menstrua & secundas, uulvas cōuersas corrigit,
 defunctos partus eijcit. Apuleius demum, Si infans, in-
 quit, in utero mulieris mortuus fuerit, pulegij codas tres
 recentes quæ adolent suauiter, tritas in uino uetere opti-
 mo, sextarii quartario da bibat, liberabitur. *Venit.*) Egre-
 ditur & eijcitur. *Embryo.*) Hesy chius in lexico, *ἔμβρυον*, *Embryo.*
 inquit, νεογνὸν βρέφος, τὸ ἐμ γαστρὶ γυναικὸς ὅρ διαπλάσµα ἢ
 ὄλιγον, hoc est, Embryo est nuper genitus infans. Est &
 in uentre seu utero mulieris adhuc existens figmentum
 & conceptus uel minutus & imperfectus. *Nectus.*) Ene-
 ctus, mortuus. *Cuius opem.*) Pulegij auxilium in educen-
 do foetum mortuū. *Casus.*) Experimēta. *Quin etiam.*) In
 super. *Stercus uulturis.*) Quod hic circa foetus eiectionē de *Vulturis ster-*
 uulturini fimi suffitu testatur Sere. & cū eo Diosco. id de *cus, penna.*
 penna uulturina pedibus subiecta asserūt Plin. & Sextus
 Plat. *supponunt.*) Subijciūt, & suffiūt. *Sentiat ut minimum.*)
 Hoc est, ut sine labore et dolore partū ædat. *Partus quā pro-*
ximus urget.) Hoc est, quæ iā parturit et partu laborat. *Oua*
etiā rutæ &c.) Idē medicamentum ponit etiam Plin. lib. 29.
 cap. 3. nisi quod cyminū addit, inquit: Tota oua adiu-
 uant partum cum ruta & anetho & cymino ex uino.

PROFLVVIO CVIVSCVN

QVE SANGVINIS ET MATRICI.

CAPVT XXXIII.

SI modicus pleno manat de corpore sanguis,
Subuenit. At nimius cum uita funditur ipsa,
Quapropter multo naris completa cruore
Cum fluit, attritus cimex conducit odore.
Lana oleo madefit sed nondum lauta rosarum,
Hæc datur in nares, uel claudet densius aures.

PROFLVVIO cuiuscunq. Sanguis à varijs partibus fluere solet, utpote à naribus, utero, uesica, & alijs, quorum omnium fluxui hoc capite mederi docet Serenus. *Matrici.* Vtvero, hoc est, accidētibus uterum concernentibus, qualia sunt sanguinis mēstrui fluxus nimius, aut eius præter naturā retentio, siue post partum siue aliàs id fiat: item foetus mortuus & secundæ retentio. *Si modicus pleno.* Ex medicorum decretis est, Plethorico & sanguine pleno existente corpore, nullum sanguinis fluxum moderatum sisti debere. Omnis enim talis & commoda est et à multis grauibus affectibus & morbis hominem tum præseruat tum liberat, præsertim qui creticus fuerit. Nimius uero undecunq; etiam fluxerit, non modo nõ commodus aut non utilis est, sed maxime nocet ac uitam sæpius cum morte ipsa permutat. Et talis utiq; neutiquam negligendus est, sed summo studio restringēdus: id quod & Serenus nūc docet. *Cimex.* Cimex uermiculus est foetens, & ex ligno, chartis & paleis nascens. Cuius atriti foedo odore sanguinem è naribus fluentem sisti, autor nunc est Serenus. *Lana oleo mad.* Plinius huic medicamento parum allij addit, dum sic scribit, libro 29. cap. 2. Lana succida sanguinem

Canon.

Cimex.

Lana succida.

CAPVT XXXIII.

175

sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio indita modico auribus obturatis spissius. Oleum enim rosarum sanguinis feruorem refrigerando acuitatem ipsius obtundit, glutinat etiam & adstringit. Lana uero ne nimium refrigeret, facit. Oportet enim huiusmodi medicamenta non esse nimis refrigerantia, ne frigus nocumento sit. Oportet etiam quum naribus imposita sunt, ut nasus bene stringatur donec uim suam bene imprefferint. *Non dum lauta.* Id est, succida & à sordium suarum pinguedine, quæ cespypus est, nondum abluta aut purgata.

Lana succida.

Contritis prodest cochleis conducere frontem,
Aut galli cerebro, uel sanguine tinge columbæ,
Quod nisi supprimitur, sanguis potādus & ipse est.

Cochleis. Idem tradit Plinius hijs uerbis: E naribus fluentem sanguinem sistant cochleæ contritæ frōti illitæ, idq; ut Dioscorides ait, ex aceto. *Conducere.* Inducere, imponere, & illinire. *Galli cerebro.* Non modo cerebello, sed & sanguine gallinacei profluua à cerebro sisti prodit Plinius libr. 30. cap. 3. Cum autem à cerebro dicit, oportet illud intelligere non à substantia cerebri, quæ exanguis est, sed de membranis cerebrum continentibus, ut aperte docet Dioscorides libr. 2. dicens: Cerebrum gallinaceorum compefcit ex cerebri membranis erumpentē sanguinem. Membranae enim sunt, quæ uenas habent sanguinē continentēs. Porrò hij administrandi modum non docent. Serenus illini iubet, Serapio, Auicenna & Mesue, comestionem laudant, idq; de gallinarum cerebro affirmant: sed nihil refert, eiusdem enim naturæ sunt. Est autē huiusmodi cerebrum ex medicinis quæ à proprietate quadam singulari talē sanguinis fluxū cōpescunt, uti tradit Mesue. Sed oportet ut frequēs sit eius comestio. Vnde Auicenna quinta tertij, tract. 7. cap. 9. inquit, Congregatio experientium existimat, quod cerebella gallinarum sunt ex melioribus cibus, imò ex melioribus medicinis ei qui habet

Cochleæ.

Cerebrū galli.

Sanguis colūbæ

fluxum sanguinis narium ex casu aut percussione, uerum oportet ut ex eis plurimum sumat aut fiat ei cibus continuus. *Sanguine columbæ.*) Duos sanguinis columbini administrandi modos proponit, unum per illinitionē, quo non proficiente, alterum subiungit per potum. Plinius, E naribus, inquit, fluētē sanguinem sistit columbinus sanguis seruatus, concretus q̄; & eum quidem, autore Auicenna, qui ex cerebri membranis fluit: quod Dioscorides quoq; testatur inquit, Sanguis columbæ priuatim sanguinis ex cerebri membranis eruptiones compefcit. *Tinge.*) Fronti illine. *Supprimitur.*) Sistitur.

Præterea pharijs caputhic metire papyris,
Detrahe quod super est alio genitalia necet:
Fœmineas prodest illinc uincire mamillas.

Sanguinem sistendi naribus duo modi.

Præterea pharijs.) Docet nunc duobus modis diuersis sanguinis profluuiō ē naribus mederi, & id quidē ex eadem planta sed diuersis eius partibus sumpto remedio. Primus uero modus est, uias & ductus unde sanguis fluit coartare, & hoc cum altera plantæ parte quæ interior est, & uirtutis est conglutinantis ac stipticæ, ipsam fronti & temporibus imponendo: non quidē simpliciter solam qualis est, sed aut infusam aut in cinerem cōuersam. Nam, uti Serapio autoritate Galeni capite Burdi scribit, hæc planta non administratur in medicina sola sicut est, sed postquā infunditur & comburitur: Et hæc quando infunditur cū aceto et aqua aut in uino solo incarnat uulnera recētia, maxime quando apponitur circa uulus ipsum, nisi quia secundum hunc modum est sicut materia unius medicinarum quæ sanant, & quando comburitur, conuertitur ad medicinam desiccatiuam. Verum tamen efficacior in hoc est factæ ex ea crematæ chartæ cinis, autore Dioscoride. Secundus modus est, sanguinem auertere & ad alia membra conuertere, tum ad uicina deriuando, tum ad cōtraria reuellendo, quod & natura ipsa facere solet. *Mulierī*

Papyri diuersæ partes.

lieri enim, inquit Hippocrates, sanguinem uoment, mentes superuenientes remedio sunt. Ad uicina deriuationē Græci parochetenfin: ad contraria reuulsionem antispasin uocant. Ethanc hic nos docet Serenus. Ethæc in ijs quæ supra sunt omnibus, deorsum semper agitur: sursum in ijs quæ sunt infra, uti docet Galenus therapeuticæ lib. 5. Curabimus itaq; sanguinis fluxum à naribus, sanguinem deorsum reuellendo: & id quidem non per uenæ sectionem aut cucurbitarum appositionē, quod etiam aliquando fieri solet, sed per ligaturas & compressiones dolorosas factas: ut in testiculis, si mas fuerit: aut, si mulier sit, in mamillis, uti Mesue quoq; docet, nedum hic Serenus, qui ad hoc sumere iubet papyri librum & corticem ex quo funiculi fiunt. Sed quia papyro ista nos caremus, nihil intererit, si alterius generis funiculus accipiatur. Nā dolor qui ex ligatura prouenit, potior causa est quæ sanguinem reuellit, quo reullo, fluor etiam sistitur. *Pharijs.*) Aegyptijs. Pharos Aegypti olim insula fuit contra Nili hostia, à continenti noctis diei q̄; uelifico nauigij cursu distans; ut Homerus prodidit: nunc continenti adiacet & Alexandriæ ponte iungitur, à Cæsare dictatore deducta colonia. Cuius promontorium est petra quædam mari circumluta, quæ turrim habet ingentem & multis tabulatis excelsam & albo lapide mirifice structā eodem nomine quo insula. E qua nocturnis ignibus & accensis facib; nocturna dirigitur nauigatio: autor Strabo, Mela, Plin. Solinus, Aegesippus & alij. Hic.) Scilicet in fronte. Prius enim frontem etiam illinire iussit. *Metire.*) Hoc est, ad frontis circumscriptionē & magnitudinem commensurando & adæquando eidem imposito. Quæ enim loco alicui toto imponuntur, illa eundem æquare, metiri, & mensurare dicuntur. *Papyris.*) Papyrus ē quæ charta fit, & à Græcis βύβλος etiam dicitur, palustris planta est, & ut Strabo scribit, nuda uirga, lanuginem quandam in summo habens, quæ nascitur in Aegypti lacubus.

*Parocheteusis.**Antispasia.**Pharos.**Os uas, d.**Libro. 17.**Libro. 2.**Libro. 5. ca. 32.**Cap. 41.**Lib. 4. ca. 27.**Papyrus.**Byblus.*

ac paludibus: & quidem in inferioribus ipsius delta partibus permulta: in alijs uero locis, quia non colitur, non multa. Et alia quoque deterior, alia uero melior, hieratica appellata. Nonnulli prouentum augeri cupientes, Iudaeam industriam huc transtulere, quam illi in palma & maxime in Cariotica, atque balsamo adinuenerunt. Non enim permittunt eam multis in locis nasci: quo fit ut pecuniae precium imponentes, prouentum quidem augeant: communem uero usum atque commoditatem uident. Hæc ille. Plinius uero, Papyrus, inquit, nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis: ubi euagata stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum. Brachiali radice obliquæ crassitudine, triangulis lateribus decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo aut usu eius alio quam floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt: & è libro uela tegetesque, nec non & uestem, atque stragula ac funes. Præparantur ex eo chartæ diuise ac in prætenues sed quæ latissimas phylluras. *Quod super est.*) Id est, partem superiorem. *ALIO.*) Hoc est, libro & cortice interiore, ex quo funes & alia texuntur & fiunt. *Genitalia.*) Hoc est, testiculos, si quidem mas fuerit cui sanguis à naribus fluit: nam in foemina id fieri nequit. *Necte.*) Forti & dolorifica ligatura cōstringe ac comprime. *Fœmineas mamillas.*) Quemadmodum in uiris ob genitalium ligaturam & cōpressionem fortem sanguis à naribus fluens auellitur & fluor sistitur: ita etiam in mulieribus per mamillarum constrictionem eadem ratione fit idem. *Illinc.*) A parte tum naribus tum genitalibus apposita.

Menstruus immenso si profluat impete sanguis
Succida lana malos remoratur subdita cursus:
Mortua quin etiam producit corpora partu.

Sed

Sed quacumque fluit uis immoderata cruoris,
Subereus cortex calidis potatur in undis
Ante minutatim studio uincente terendus.

Menstruus immenso.) Menstruorum fluxus, moderatus quidem, bono est, & incolume seruat corpus, nam eo ab excrementis perpurgatur: quæ ut idem ægroset, causa sunt. Vnde talis fluxus moderatus sisti non debet. Immodicus autem, similiter & præpeditus, morbos conficiunt: quod & Hippocrates aphorismorum lib. 5. testatur inquit, Si menstrua plura fiant, accidunt morbi: et si non fiant, ex utero morbi contingunt. Causa autem ob quam plura fiunt quam opus sit, est orificiorum uasorum ad uterum uenientium ultra modum apertio, aut si sanguis calidior tenuiorue fiat, aut multitudine abundet: aut ubi totum corpus propter malum habitum aliquæ aggrauatur sanguine, etsi modum naturæ conuenientem sua multitudine non excedat. Verum quæcumque causa fuerit, si immodicus sit fluor, ne morbi accidant, sistendus est. *Quod & Serenus præsentis loco nos docet. Cæterum dicitur sanguis menstruus siue purgatio mēstrua, quia singulis mēsi bus fluere solet. Impete.*) Pro impetu, per antithesin, quæ literæ commutatio est. *Succida lana.*) Eisdem lanæ succidæ effectus testatur etiam Plinius libro 29. cap. 2. dicens, Succida lana imposita subditaque, mortuos partus euocat, sistit etiam profluuia earum. *Malos cursus.*) Fluxum menstruorum immodicum qui malo esse solet, ac morborum causa. *Mortua corpora.*) Fœtum in utero mortuum. *Producit.*) Educit, euocat & extrahit. *Partu.*) Per partum & uia partus. *Sed quacumque.*) Scilicet parte corporis. *Subereus cortex.*) Plinius libro 24. cap. 4. Suberis cortex tritus ex aqua calida & potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. *Minutatim.*) In minimas & subtiles partes & puluerem minutum. *Studio uincente.*) Id est cura & diligentia superante & opera laboreque diligenti.

Causa fluxus
menstruorum.Sanguis men-
struus cur-
ditus.

Lana succida.

Suberis cortex.

Zz

Sed si forte cruor clausa cunctabitur aluo,
Pulegij calido purgatur foemina potu,
Aut molles nepetae, aut rutae quaecumq; bibentur.

Sed si forte cruor.) Docet nunc menstruorum retentioni mederi, idq; merito. Siquidem menstruis deficientibus morbos fieri, iam uel ex Hippocratis autoritate patuit. Cum itaq; retinentur, ne morbi accidant, precauendum est: idq; ipsa prouocando forasq; proluciendo: quod fiet, res causae aduersantes administrando. Cum autem causa sit, aut uenarum per quas ad uterum feruntur compressio uel obstructio, adeo ut quod influit, non admittant: aut quia sanguis est iusto frigidior aut crassior, ideo medicinas exhiberi oportebit quae obstructiones adaperiant, & quae refrigeratum sanguinem exalfaciant, crassumq; extenuent & fluorem cieant: quales autor in textu nobis proponit. *clausa aluo.*) Vtero & matrice obstructa. *Cunctabitur.*) Remorabitur, & retinebitur. *Pulegij.*) Pulegij menses trahere potum simpliciter, etiam testatur Dioscorides, Plinius uero ex melle & aceto potum id facere pro dicit. *Macer, Mēstrua,* inquit, deducit cum uino sumptate penti. *Purgatur.*) A menstruis emundatur & alleuiatur. *Nepetae.*) Nepetae folia, ut Dioscorides ait, feruido sapore & acri gustu sunt: eadem concisa & apposita menses ducunt, Plinius in aqua ad tertias decocta mulierum menstruis prodesse simpliciter pronūciat. *Macer uero, Appositu,* inquit, potuq; suo cito menstrua purgat. *Rutae.*) Et syluestris & hortensis. Vtraeq; enim uulvas aperiendo menstruum sanguinem proluciant & educunt, uel Dioscoride testante. *Quaecumq;.*) Hoc est, siue hortensis siue syluestris, aut utraq; simul.

At si puniceos fundit uesica liquores,
Marrubium ē sparsis tritum perfunditur undis,
Hij poterunt haustus rutilum purgare cruorem:
Reliquias partus eadem tibi detrahet herba,

At

At si puniceos.) Tradit nunc autor remedium aduersus urinam sanguineam, docens illam, non ut alios sanguinis fluxus sistere, sed purgare potius et foras propellere, ne in uesica aliquando pars crassior subsidens in grumos aut calculos tandem coalescat & induretur, sicq; maius malum efficiat. Agit autem non de omni cruenta urina, sed de ea tantum quae aut uirtutis sequestratiue uitio accidit, cum scilicet in sequestrando sanguinem ab aquositate in nutritione renum patitur defectum, aut ubi aliunde sanguis in uesicam delabatur et cum urina foras egreditur: et id quidem citra uesicae aut renum uitium. *Puniceos.*) Color puniceus, est qui et phoeniceus & spadix & rutilus dicitur. Estq; ruffi coloris species, de quibus copiose A. Gelius Atticarum noctium libro 2, cap. 25. Vocat itaq; Serenus puniceos liquores, ipsum sanguinem qui rutilo colore est. *Marrubium.*) Marrubio uis est purgans atq; detergens, urinamq; prouocans. Vnde triti & aqua aspersi extractus succus epotus uesicam à turbidis & immundis in ea humoribus purgat et emundat. Cauendum tamen exulceratae uesicae & renum uitij, uti Plinius praecipit, hīs enim nocuum est, teste Dioscoride. *Hij haustus.*) Scilicet succi marrubij. *Reliquias partus.*) Hoc est, menses & secundas quae edito partu detinentur. *Eadem herba.*) Scilicet marrubium. Datur autem ad bibendū uel ficcorum foliorum & seminis ex aqua decoctum, uel uiridium foliorum expressus succus. Quod autem mulieribus quae non purgantur menses ducat & purget, secundasq; pellat, testantur etiam ultra Serenum Dioscorides, Plin. Macer, Auicēna & alij. *Detrahet.* Deducet, eijciet & expellet,

Quod si foeminei properabit sanguinis imber,
Est qui frustra molae percussu decutit uno
Quorum aliquid lanis tectum ad praecordia nescit,
Hae simul incantans, sisti debere cruorem,
Vt lapis ille uiae solitos iam destitit orbes.

ZZ 2

Urina cruenta
causa.

Color puniceus.

Rutilus.

Marrubium.

Reliquiae partus.

Causa retentionis menstruorum.

Pulegium.

Nepeta.

Ruta.

Sanguis foemineus.

Quod si foeminei.) Foemineum sanguinem uocat mulieris menstrua, quorum nimio fluori nunc denuo & quidem aliorum traditione docet mederi. Properabit.) Accelerabit & profluet. Imber.) Imperus & fluxus instar imbris multum profluēs. Est qui.) Per hoc intellegere dat nobis, non se, sed alios medicamenti huius superstitiosi autores esse & adsertores. Sed quia uulgo id receptū erat tanquā uerum & efficax remedium & cuius effectus saepius probatus fuerit, non displicuit illi idem alijs quoq; subnectere: nō quod suo id adprobaret iudicio, sed aliorum solum referret opinionem. Quid uero de hoc & alijs similibus superstitiosis à gentilibus profectis remedijs, quorum effectus aliquādo fieri cernimus, sentiendū sit nobis Christiano nomine insignitis, aliorum esto iudicium. Mola.) Lapidis molaris, scilicet ex quo molas quibus molimus faciunt & qui molæ usum iam præstitit, Græce μύλαξ & mylites dicitur. Verum quia ex duplici lapide constituitur mola, uno inferiore qui ὄνος uocat & immobilis semper iacet: altero uero superiore qui μύλος καὶ μύλη appellatur, & circūuoluitur & dum molitur in continuo cursu est, de hoc superiore ad medicum hunc effectum frustra decutienda sunt & adfigenda adaliganda q̄: quod uel ex sequentibus uerbis intelligitur, quæ sunt, Ut lapis ille uig solitos iam destitit orbes. Et ex hijs facile ueræ lectioni restitui poterit Hesychi in lexico locus, ubi superior molæ lapis ὄνος uocari legitur, inferior uero μύλη, cum opositū cōstet. Scribitur aut̄ in dictione μύλη post alia sic, ὄνω λέγεται καὶ ὀκάτω τῆς μύλης λίθος, τὸ δ' ἄνω ὄνος, hoc est, Sic dicitur & lapis molæ inferior, superior autem onos. Vbi si transponuntur hæc duæ dictiones κάτω & ἄνω, uera resultat lectio sic, ὄνω λέγεται καὶ ὀκάτω τῆς μύλης λίθος, τὸ δ' ἄνω ὄνος id est, Sic dicitur & lapis molæ superior, inferior autem onos. Dicta est autem mola, quod ea quasi molæ & quot signi- quodam frumentum & cæteræ res minutatim teruntur: fiet, seu à Græca uoce μύλος, ut aliqui uolunt, Aliquādo tamē mola.

Mola.

Lapis molaris.

Mola unde dicta & quot signi- fiet.

mola dicitur far tostum & sale conspersum, quo in sacrificijs olim utebātur. Plinius, Mola tantum falsa litant, qui non habent thura. Est item & in muliebri utero mala affectio dicta mola, ubi scilicet caro informis & inanimæ præter naturam in utero generatur, à Græcis μολόσαρξ dicitur. Hesychius, μολόσαρξ, ἢ πρὸς κνοφοροῦσιν ἀντ' ἐμπερῶν φέρουσι. Vno.) Vnico, non pluribus. Et in hoc iam superstitio se manifestat. Hæc.) Sequentia incantamēta & carmina. Simul.) Scilicet cum appensione & dum appenditur in lana inuolutum. Incantans.) Incantare, est uerbis solis uel etiam rebus quibusdā adiunctis, supra naturam aliquid moliri, ut serpentes contrectare, hostia sine clauibus aperire, amorem sibi conciliare, morbos curare, & alia id genus deliramentorū contra naturā facere. Quod stultitiæ genus mirum est profectio ita hominum mentes occupasse, ut uiri etiam insignes & uulgi ipsum, etiam in religione Christiana, nedum gentiles, id uerum esse & talia efficere posse sibi persuaserint. An autem homini in medendo aliqua uis sit uerborum: & an id agere bonum sit aut malum, aliorum iudicio discutendum relinquo, paucis tantum Plinij libro 28. capite 2. uerbis relatis, quæ sunt hæc: Ex homine remediorum primū maximæ questionis & semper incertæ est: Valeant ne aliquid uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est, homini acceptum fieri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusq; respuit fides. In uniuersum uero omnib⁹ horis hominis credit uita, nec sentit. Et post multa deliramentorū exempla sic finit: Sed in prodendo obstat ingens uerecūdia in tanta animorū uarietate. Quapropter de hijs ut libitū cuiq; fuerit opinetur. Hæc Plinius. Ab incanto dicitur incantatio & incantamentum, pro quibus etiam carmina aliquando usurpantur. Vergilius, Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin. Et Plin. Carmina quædam extant contra grandines, contraq; morborum genera. Cæterum uerbo incantare contrarium est.

Incantare.

Incantatio.
Incantamentū.
Carmina.

Excantare.
Recantare.

excantare, quod est, rem incantatam alio carmine libera-
re, quod & recantare aliquando dicitur. Plinius, Quin-
etiam & legum ipsarum in 12. tabulis uerba sunt, Qui fru-
ges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset.
Idem, Non pauci & serpentes ipsos recantari putant.
Cruorem.) Sanguinem menstruum. *Vie.*) Qua rotaba-
tur & uoluebatur. *Orbes.*) Gyros, circumactus & reuo-
lutionum cursus. *Destitit.*) Dereliquit, cessauit.

INTERNECANDIS QVAE
OCVLOS IMPEDIUNT.

CAPVT XXXIIII.

MOBILIS hirsutas horret lasciuia setas
Et gaudet raptu nudari flore pilorum:
Sed bona nonnunquam uellendi causa uidetur,
Corpora cum releuat ratio manifesta salutis,
Nanq; oculos infesta pilorum tela laceffunt,
Quodq; illis dederat uallum natura tuendis,
Inde inimica seges proprios defauit in orbes.

INTERNECANDIS.) Interimendis, in-
tercipiendis & euellendis, nec nō euulsis nere-
nascatur cohibēdis. *Quae oculos impediunt.*) Hoc
est, palpebrarum pilis oculos uel prolixa acutie
sua uel incuruatiōe infestātibus & laceffentibus, quos ob
salutis commodū euellere, et ne renascantur efficere, prae-
fenti docemur capite. Solent autem duabus de causis ocu-
los irritare qui in palpebris sunt pili. Aliquando enim pi-
li naturales ad oculos conuertuntur, et hoc ubi palpebrae
superioris summa cutis relaxata procidit, non simul re-
mittente se cartilagine. Aliquando uero sub ordine natu-
rali pilorum alius ordo praeter naturam succrescit, qui pro-

Duplex causa
pilorum palpe-
brarum oculos
irritantium.

protinus intus ad oculum tendens pungit: cuiusmodi af-
fectio dystrichiasis appellatur, de qua nūc agit Sere. prio- *Dystrichiasis.*
rem curare docet Celsus lib. 7. *Mobilis.*) Quia continuo
mouetur. *Hirsutas setas.*) Pilos hirsutos, praeduros & acu- *Setae:*
tos instar setarū, *Setae* enim pili sunt crassiores, rigidi atq; *Pili.*
erecti, quales suum. Pilus uero generale nomen est. At ca- *Capilli.*
pillus proprie capitis crinis est, quamuis etiam ad alios
corporis pilos transferatur. *Horret.*) Abhorret, propte-
rea quod oculos pungunt & laceffunt. *Lasciuia.*) Petu-
lantia, & luxuries ob fecunditatem eorū. *Gaudet.*) Ob
salutis commodum quod inde sequitur. *Nudari.*) Priua-
ri & euelli. *Rapto flore pilorum.*) Pilis radicitus euulsis. *Flos pilorum.*
cat autem pilorum florem, eorum radicem & originem,
quae albi quid ostentat & floris rationem obtinet, à quo
pilus tanquam fructus progreditur & extrescit. *Corpora Pilorum palpe-*
releuat.) Oculos ab infestatione & punctione liberat. *in-*
brarum munus,
festa tela.) Inimicae pilorum acuties oculos infestantes &
pungentes. *illis uallum.*) Id est, munimentum. Pilorum
munus potissimum à natura datum est, ut oculos ab ex-
trinsecus occurrantibus rebus praeualide tueantur & de-
fendant, à quo cum degenerant & nocumento sunt, pro-
tinus euelli et ne renascantur praepediri debeāt. *Inde.*) Ex
eo loco scilicet palpebrarum. *Inimica seges.*) Pilorum in-
star segetis succretio multa & aduersa noxiaq;. *Proprios or-*
bes.) Hoc est, oculos rotundos & orbiculatos, ad quo-
rum tuitionē à natura ordinati erāt. In alio codice scripto
legitur, ualidos, id est sanos.

Ergo locum erinis uulsi continge cruore
Quem dat auis tremulis simulat quae pellibus alas.
Praeterea quascunq; uoles auertere setas
Atq; in perpetuum rediuiua obcludere tela,
Corporibus uulsis saniem perfundito ranæ,
Sed quae parua situ est & rauco garrula questiu.
Necnon quae stagnis cessantibus haesit hirudo

Sumitur, & uiuens Samia torretur in olla,
Hæc acidis ungit permixta liquoribus artus,
Auulfamq̄ uetat rursus procrefcere fyluam.

Pfilotra.

Ergo.) Propter nocumentū auferendum & salutem pro-
mouendam. Ponit autem nunc pfilotra, hoc est depilato-
ria medicamenta, & quæ pilos renasci non sinant. *Crinis*
uulsi.) In omni enim pfilotra uellendi prius sunt pili, uti
libro 32. cap. 6. præcipit Plin. *Continge.*) Illine, inunge.
Cruore auis trem.) Hoc est, sanguine uespertilionis, quæ
nocturna auis est, sine pulmis tamen: sic dicta, quod ue-
spertino uolatu se proferat. Ouidius Metamorphoseon
libro 4. Tectaq̄, non fyluas celebrant: lucemq̄ perosa,
Nocte uolant: seroq̄ tenent à uespere nomē. Harum fan-
guis inunctus pilos euulsos renasci non finit. Vnde Ab-
inzoar libro 1. Thezir ait, Et semper post extirpationē
ungelocū cum sanguine uespertilionis. Et mox post: Ex-
tirpare pilos & radicitus ipsos euellere, & desuper fan-
guinem uespertilionis, sicut diximus, ponere: cura lau-
dabilis ualde existit. Quamuis Auicenna Canonis lib. 2.
dicat hoc non esse uerum. *Tremulis pellibus.*) Mobilibus
& trementibus membranibus. Nam plumis caret, quapro-
pter potius biforme uolucra animal dicendū esset quàm
auis, cum auis sit habere plumas & pennas. *Simulat alas.*)
Hoc est, alas imitatur & repræsentat, alarum enim formā
habent, sed plumis caret quæ ad alarum constitutionem
pertinent. *Setas.*) Pilos palpebrarum. *Rediuiua tela.*) Pi-
los renascituros. *Ocludere.*) Obstruere & ne renascan-
tur præpedire. *Corporibus uulsi.*) Id est loco unde euulsi sūt
pili. *Saniem.*) Per saniem autor hic non pus intelligit,
sed succum & humorē cruentum siue sanguineum, imò
sanguinē ipsum siue purus siue alijs humoribus mixtus
is fuerit, quiq̄ à Græcis ἰχθῆρ dicitur, sic ipsis appellanti-
bus in cæde & uulnere primam sanguinis à sua natura &
integritate declinationem. Plinius saniem etiā uocat. Cel-
sus uero sanguinem. *Perfundito.*) Fundendo inungito
&

Vespertilio.

*Sanguis uesper-
tilionis.*

Saniem.

ἰχθῆρ.

& illinito. *Rana quæ parua.*) Quam hic Serenus certis no-
tis paruitate & coaxatione deligendam nobis proponit
ranam, eam coloris uiriditate designat & cōmendat Dio-
scorides medicinalis syluæ libro 2. cap. de ranis inquit,
Prohibet renasci euulsos palpebrarum pilos uiridiū ra-
narum instillatus sanguis. Et capite de sanguine, Credun-
tur, ait, depilari oculorum palpebræ uiridium ranarum
sanguine inunctæ. Et ad hoc maxime idoneæ sunt aqua-
tiles & coaxatrices, ut quæ minus noxiæ sint: quamuis
Plinius effectum hunc terrestrium quibusdam & mutis
etiam, idq̄ tum per se tum alijs rebus adiunctis contri-
buat. Libro enim naturalis historiæ 32. cap. 4. sic scriptum
reliquit: Ranæ quas diphthitas & calamitas uocant, fan-
guis earum cum lachryma uitis, si euulso pilo palpebris
illinatur, euulsos pilos cohibet. Et paulo post: Est parua
rana in harundinetis et herbis maxie uiuēs, muta ac sine
uoce, uiridis, si forte hauriatur, uentres bouum distendēs.
Et paucis interiectis, Ranas 15. ait, coniectas in fictili no-
uo iuncis configunt quidam, succum earum qui ita efflu-
xerit admiscet lachrymæ quæ ex alba uite emanat, atq̄
ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis acu in-
stillantes hunc succum in uestigia euulsorum. Mege pfi-
lotrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescen-
tes, & hoc utebatur in multis uarijsq̄ per aquationes
auctumni nascentibus. Et postea ad caput hoc se referens
capite 6. Ranæ paruæ, inquit, quam in oculorum curatio-
ne descripsimus, sanies efficacissime pfilotrū est, si recens
illinatur. Et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus he-
minis ad tertias: uel in oleo decocta greis uasis. Eadē men-
sura alij ex 15. ranis conficiunt pfilotrum, sicut in oculis
diximus. Hæc Plin. Ex dictis manifesto patet non unum
esse ranarum genus. Aliæ enim aquatiles sunt: quarum
quædam marinæ, quædam uero fluuiatiles sunt, & non-
nullæ palustres aquas incolētes. Aliq̄ uero terrestres sunt:
quarum quædam in uepribus tantum uiuunt, ob idq̄ ru-

*Ranarum fan-
guis.*

*Ranarum ge-
nera.*

betæ dictæ à rubis, Græci phrinos uocant, grandissimæ omnium, geminis ueluti cornibus, plenæ ueneficiorum. Quædam inter harundines ac frutices uiuunt, ob quod calamitæ à calamis uocantur, minimæ omnium ac uiridissimæ: mutæ item & sine uoce, à quibusdam diphthitæ appellatæ. Et ultra iam dictas sunt aliæ paruæ arbores scandentes. *Situ.*) Positu, mole & corpore. *Rauco garula questu.*) Coaxatrix & uoce querulante rauca. Ouidius *Metamorphoseon* libro 6. ubi Lyciorum rusticorum in ranas transformationem fabulatur: Turpes litibus exercent linguas, pulsoq; pudore, Quamuis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant. Vox quoq; iam rauca est, inflataq; colla tumescunt: Ipsa q; dilatant parulos conuitia rictus. *Necnon.*) Item, insuper. *Stagnis cessantibus.*) Aquis palustribus stantibus & quiescentibus, in quibus hirudines communiter uiuunt. Stagnum est aqua stans, sic dicta à stando. *Hæsit.*) In hæsit & latuit. *Hirudo.*) Hirudo uermis est, qui & sanguisuga uocatur. Cuius in fictili uase et nouo quidē tostæ cinis ex aceto illitus pilotrum est & euulsos pilos renasci non finit, autore etiam Plinio libro 32. cap. 4. & 6. *Samia olla.*) Vase fictili è Samia terra ficto: quamuis nihil referet si è quocunq; luto confictum fuerit in quo torrebitur: unde Plinius simpliciter nouum fictile uas accipit. Dicitur autem Samia olla, quod è Samia terra, à Samo insula sic dicta, sit constructa: de qua Dioscorides libro 5. & Plinius libro 35. cap. 10. *Torretur.*) Comburitur & incineratur. *Acidis liq.*) Hoc est, aceto. *Vngit artus.*) Membris & palpebris unde euulsi sunt pili illinitur. *Syluam.*) Pilorum copiam præter naturam succrescentem, quam prius segetem dixit.

OMNIBVS OBSCOENIS

M E D E N D I S .

C A P V T X X X V .

Di-

Dicendū & quæ sit membrîs medicina pudendis,
Languidus antiquo purgatur penis laccho,
Ac super illinitur fœcundæ felle capellæ.
Mane nouo myrti frondes quoq; mandere prodest
Cui dolet atq; illas in uulnus despuat ipsum.
Fece etiam uinî genitalia lauta leuantur.
Et tumidos testes Nereia lymphæ coerces,
Vel bulbi ex mulso, uel cera immixta cupresso,
Aut faba cum tepidis Bacchi decocta fluentis.

OBSCOENIS.) Partes corporis obscenas *Partes corporis obscenæ.* uocat, quas alio nomine genitalia appellamus *Genitalia, pu-* siue pudenda & naturalia, uerendaq;: ceu sunt *denda, natura-* in muliere natura muliebris siue cunnus: in ui *lia, uerenda:* ris uero penis & testes: at in utrisq; inguina & pubes pars *lia, uerenda:* ea qua pili inhorrescunt, *Languidus.*) Infirmus & ulcere *Natura mulie-* infectus. *Antiquo laccho.*) Vino uetusto, quod ulceribus *bris, cunnus:* & malignis quidem, si eo foueantur et eluantur, mederi, *Penis, testes,* testis est etiam Dioscorides & Celsus: à pure enim & in- *inguina, pubes.* fluentibus humoribus illa purgar & emundat, præsertim *Vinū antiquū,* si humida sunt & leuis humor est, qui ulceri influit. Gale- *nus* item therapeuticæ libro 3. Vinum omnis ulceris qua- *Penis.*) *Penis, coles,* ulcus est, optimum esse medicamentum testatur. *mentula, muto,* Penis uirile membrum est, quod alio nomine coles dici- *fascinū, uerpa,* tur & mentula, muto, fascinum, uerpa, natura, et aliquan- *natura, mem-* do simpliciter membrum. Cuius pars summa quæ pelle *brum.* tegitur, ob similitudinem glans dicitur, Græci balanon *Glans, balanō.* uocant: tegumētum uero & pellis qua glans tegitur, præ *Præputium.* putium appellatur. *Felle capellæ.*) Hoc enim inter alia me- *Eel caprinum.* dix est efficacix: qua solum ab alijs differt, misceturq; ut *Eel caprinum.* alia uulnerarijs emplastris: ulceribus purgandis et curan- *dis accommodum.* *Mane nouo.*) Tempore matutino, no- *liua enim hominis ieiuni masticatis folijs non nullam de*

Myrtus. tergendiac sanandi uim addit. *Myrtifrones.*) Folia myr-
 ti præsertim fatiux nigra, quæ medicinæ utilior est, & cu-
 ius folia, humætia purgant ulcera, tumoresq; reprimunt,
 autore Plinio & Dioscoride. Dico autem humentia, ut quæ
 non sint fordida: nam ubi fordes ulceribus adessent, tunc
 illas adstringens medicamentum potius arcius affigeret
 quàm ut facile posset absolui, autore Galeno therapeu-
 ticæ lib. 3. *Mandere.*) Mandere proprie est dentibus com-
Mandere. molire & masticare. *Fece uini.*) Et hoc maxime ubi tumo-
Fece uini. res sunt, hos enim cruda fex tum per se tum cum myrto
 reprimat ac discutit, destillationesq; imposita compescit,
 autore Dioscoride. Et Plinius libro 23, cap. 2. Medetur, in-
 quit, illita & testibus & genitalibus. *Laua.*) Lota & ab-
Testes, testicu- luta. *Tumidos testes.*) Hoc est, testium tumores & abscessus.
li, colei, dydimi Sunt autem testes pudendorum pars à cole dependens,
 unde & colei uocantur, & forma diminutiua testiculi. Ga-
 lenus didimos uocat: quamuis aliqui seminaria uasa eo-
 nomine intelligant: quidam uero panniculum qui du-
 plici sinu testiculos continet, seperans eos ab inuicem, ne
 uno læso alteri quoq; communicetur nocumentum. At
Dactylion. testiculos interiacens portio & in sedem dactylion desi-
Perineon. nens perineon appellatur. Sed de testiculis & ipsius loci
 natura, quæ Celsus medicinæ libro 7, tradit, haud abs re
Testiculi. fuerit subiungere. Inquit autem: Testiculi simile quiddam
 medullis habent, Nam sanguinem non emittunt, & om-
 ni sensu carent. Dolent autem in ictibus & inflammatio-
 nibus tunicæ, quibus hi continentur: dependent uero
Nerui crema- ab inguinibus per singulos neruos, quos cremasteras
steres. Græci nominant: cum quorum utroq; binæ descendunt
 & uenæ & arteriæ. Hæ autem tunica conteguntur te-
ερυθροειδης. nuui, neruosa, sine sanguine, alba: quæ erythroides à Græ-
 cis nominatur, super eam ualentior tunica est quæ interi-
 ori uehementer ima parte inheret: danton Græci uocant.
 Multæ deinde membranulæ uenas et arterias, eosq; ner-
 uos comprehendunt, atque inter duas quoque tunicas
 supe

superioribus partibus leues paruulæq; sunt. Hactenus
 propria utriq; testiculo & uelamenta & auxilia sunt. Hæc
 Celsus. *Nereia lymphæ.*) Hoc est, aqua marina, sic dicta *Nereia lym-*
 aut à maris deo Nereo, aut à filiabus eius & maris nym- *pha.*
 phis Nereidibus. Quæ aqua marina, quantum ad uires *Aqua marina.*
 eius attinet, discussoriam uim habet, ceu Dioscorides te-
 statur inquit, Vtilis est emplastris & malagmatis quæ di-
 scutiendo sunt. Sed quod Sereni sententiam magis con-
 firmat Plinius medicorum autoritate libr. 37, cap. 6. inquit:
 Aquam maris per se se efficaciorem discutiendis tumori-
 bus putant medici. Et paulo post hæc ait: Testium tumo-
 ri fouendo non aliud præferunt. *Coercet.*) Comprimit,
 scilicet discutiendo. *Bulbi ex mulso.*) Bulbi siccant & discu- *Bulbi.*
 tiunt, quæadmodum et aqua marina iam dicta. Mulsum
 uero ultra hæc lenit & dolorem mitigat. Sed quod ad me-
 dicamenti huius confirmationem attinet, sic refert Pli-
 nius in historia naturæ libro 20, cap. 9. Bulbi uulneribus
 mire profunt per se, aut, ut Damion, ex mulso, si quinto
 die soluantur: ipsæ & testium pituitas curat. *Cera mi-*
xta cupresso.) Plinius libr. 24, cap. 5. Cupressi folia testium *Cupressus.*
 tumori cum cerato illinuntur. Et paulo post: Tumores
 discutit, Celsus libro 6. Cupresso tritici farinam ex mul-
 sa coctam iungit. Cupressus, autore Dioscoride, refrige-
 rat, siccant & adstringit, quapropter humorum influxio-
 nes & inflammationes ardoresq; compescit. Adhæc inest
 ei, Serapione ex Galeni autoritate referente, acuitas quoq;
 ad profundum penetrare faciens, sine tamen calefactio-
 ne, propter quam etiam siccant & discutit. Cera uero cale- *Cera.*
 faciendi uim habens mediocriter mollit & cupressi fri-
 gus contemperat: estq; ad excipienda retinendaq; me-
 dicamenta ceratorum materia. *Faba.*) Quam au- *Faba.*
 tor ex uino, eam Celsus libro sexto, ex mulso coctam
 cum cumino trito ex melle cocto imponi iubet fabam. Cu-
 ius uirtus secundum medicinam, uti Serapio autoritate
 Galeni scribit, in frigidat temperate, & desiccant desiccatio-

ne sine nocumēto, & uirtus secunda abstergit. Vnde Auerrois ait, Faba parum declinat ad calorem, & propterea uim habet dissoluendi apostemata propter suam abstersionem, præsertim si ex uino decocta imponatur: & quidem hijs etiam quæ in testiculis & pudendis oriuntur, nedum alijs. Vnde Dioscorides libro 2. ait, Faba sanat in uino cocta testium inflāmationes. Et Plinius libr. 22. cap. 25. In uino decocta ad testium tumores & genitalium imponitur. Quod & Auicenna comprobat dicens, Fit ex ea emplastrum cum uino super apostemata testiculi. Et eius sorbitio confert apostemati testiculorū proprie decoctæ cum uino. *Bacchi fluentis.*) Hoc est, humore uini & uino ipso. *Fluentū* paruū flumen dicitur proprie: & quia humidum est ut aqueum, hinc pro humore accipitur: & illius quidem cui iungitur rei.

Ramicis immensum fertur cohibere tumorem
Far madidum lymphis ferali à fronde cupressi,
Vnde etiam potu frons hæc memoratur amica.

Ramex. *Hernia.* *Κήλη.* *Ramicis.*) Ramex scroti & oschei affectio est, quemadmodum & hernia, quam Græci κήλη uocant. Sunt aut uarię scroti affectiones, quas Græci singulas proprijs nominibus appellant. Latini ueteres alias quidem hernias, alias uero ramices: recentiores autem omnes herniæ nomine designant, singulis tamen discretionis causa discerniculum addentes, ceu Græci suo κήλη: hanc intestinalem, illam zirbalem, aliam carnosam, & alijs nominibus appellant herniam. Porro quę de scroto et affectionibus eius scribit libr. 7. capite 18. Celsus, subiungam: Inquit autem, Cōmunis utriq; testiculorum omnibusq; interioribus sinus est, qui iam conspicitur à nobis, Oscheon Græci, scrotum nostri uocant: isq; ab ima parte medijs tunicis leuiter innexus est, à superiore tantum circūdatus est. Sub hoc igitur plura uitia esse consueuerunt: quæ modo ruptis tunicis quæ ab inguinibus incipiunt: modo hijs integris

Oscheon.
Scrotum.

tegris fiunt. Siquidem si pondere rupta fuerit tunica, quę *Hernia.* diducere ab inferioribus partibus intestina debuit, tum *Enterocèle.* eò deuoluitur aut omentū, aut intestinū, Græci enterocelē & epiplocelem uocāt, apud nos indecorum, sed cōmune hijs herniæ nomē est. Integris uero mēbranis interdum *Hernia.* eam partē humor distringit: atq; eius quoq; species duæ sunt. Nā uel inter tunicas is increfcit, uel in membranis quæ ibi circa uenas & arterias sunt, ubi hæc grauata occa *Hydrocèle.* luerūt, Græci cōmuni nomine quicquid est hydrocelem appellāt: nostri, ut scilicet nullis discriminibus satis cognit *Ramex.* tis, hæc quoq; sub eodē nomine quo priora habēt. Præter hæc æque integris tunicis ramex innascitur, Cirfocelem *Cirfocele.* Græci appellāt, uenæ intumescunt: hæc quoq; intortę & conglomeratæ ad superiorem partem, uel ipsum scrotū implent, uel mediam tunicam, uel imam: interdum etiam sub ima tunica circa ipsum testiculum neruumq; eius increfcunt. Raro sed aliquādo caro quoq; inter tunicas increfcit, sarcocelen Græci uocant. Interdū etiam ex inflāmatione tumet ipse testiculus, ac febres quoq; adfert, & dolor ad inguina atq; ilia peruenit, partesq; hæc intumescunt: neruus ex quo testiculus dependet, plenior fit, simulq; indurefcit. Super hæc, inguē quoq; nonnunquā uarices implēt, bubonocelen appellant. Hactenus ex Celso. Quibus id tantū addere placet, quod à ramice dicitur ramicosi, quemadmodum ab hernia herniosi: qui *Bubonocèle.* Græce κήληται uocantur. Hernia uero dicitur à duricie *Ramicosi.* pellis quę fit post intestinorū descensum. Hernium enim κήληται durum dicitur & asperum. Vergilius, Hernia saxa. *Herniosi.* *Ferale.* Far à fronde cupressi.) Farina & puluis foliorum cupressi. Plinius etiam cupressi tum folia trita & imposta & bibita tum pilulas eius, ramici prodesse tradit. *Hernium.* *Cupressus feralis.* Madidū lymphis.) Hoc est, aqua solutum & temperatum. *Ferali.* Dira, atra, *lis ex Diti.* funesta, & ut Horatius eam uocat, inuisa. Diti enim *sacra.* sacra est, ut Plin. tradit, cupressus: & ideo ne quisquam per ignorātiā ingrederetur atq; pollueretur, funebri signo

ad domos ponebatur. Hinc Ouidius Metamorphoseon libro 10. ubi Cyparissum Thelephi filium in hanc arborem conuersum fabulatur, Lugebisq; alios, aderisq; dolentibus, inquit.

Sin autem existit durum tibi glandibus inguen,
Proderit induci cochleas cum melle minutas,
Obscœnos si pone locos noua uelnera carpent,
Horrentum manfa curantur fronde ruborum.

Chœradas. Durum glandibus inguen.) Intelligit duricies & induratos circa inguina tumores, quales sunt quos Græci chœradas uocant & bubona, Latini strumas & glandulas, quæ & glandiæ dicuntur, & à Græcis etiam adenes uocantur. Sunt autem, autore Galeno, cœuolutæ in seipsam carnis, duræ concretiones. Quæ eodem modo quo reliqui corporis duricies discutuntur atq; sanantur. **Inguen.**) Inguen pendendorum pars est circa femora supra scrotum & infra

peritoneon sita. **Induci.**) Imponi & illini. **Cochleas cum melle.**) Idem tradit Plinius dicens, Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ, leniunt. Et hoc ui sua desiccante atq; discutiente. **Pone.**) Id est, prope, iuxta & circa loca ipsa obscœna. **Noua uulnera.**) Recens orta ulcera &

Rubi. non sordida. **Carpent.**) Arripient & illic oriantur. **Horrentum ruborum.**) Asperorum & acutorum, Spinas enim habent & aculeos. Plura illorum genera, de quibus dictum est supra. Omnes siccandi uim habent & adstringendi, suntq; genitalium ulceribus accommodatissimi, præsertim ubi sordida non fuerint ulcera: sed, ut inquit, noua, per quod & sordes excludit: quas ubi adessent, adstringens medicamentum potius arctius affigeret quàm ut facile posset absolui, autore Galeno. **Manfa fronde.**) Folijs mastigatis & sic impositis, ceu dictum est de folijs myrti.

At si iam ueteri succedit fistula morbo,
Mustelæ cinere immisso sanabitur ulcus,
Sanguine uel ricini quem bos gestauerit ante.

Herba

Herba chelidoniæ fertur cum melle mederi,
Herbaq; cum seuo folijs de mille uocata.

At si iam uet. succ. fist. morbo.) Hoc est, ubi ulcera iam inueterata sunt & in fistulam abierunt. Solet enim tum ex abscessibus tum ex ulceribus nonnunquam oriri fistula, quæ nil aliud est quàm ulcus altum, angustum et callosum. Sunt autem fistularum plura genera, de quibus copiose **Celsus** medicinæ libro 5. **Mustelæ cinere.)** Quod **Serenus de totius mustelæ cinere** hic prodit, uidelicet, quod fistulas purgando & excrementa duriciasq; erodendo sanet: id de fimi tantum animalis illius cinere scribit **Plinius** nat. hist. libro 30. cap. 3. quasi ad finem. **Sang. ricini.)** Ricinus animal est & insectum foeditissimum, Græci κρότωνα uocant: quod animalibus tum alijs tum bubus & canibus sine motu inhæret cum semel infederit, illa acrius infestans & excrucians. Cui uni, ut **Plinius** nat. histor. lib. 30. cap. 3. refert: nullus est exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt. At in satietate paucioribus dehiscere. Est autem nullis discretis membris, in globum continue crescens, donec suctu plenum post aliquot dies sua sponte decidat. Et hoc est animal & insectum illud de quo **Plinius** libro 11. cap. 34. sic quoq; scribit: Est animal eiusdem temporis in fixo semper sanguini capite uiuens, atq; ita intumescens: unum animalium cui cibi non fit exitus, cum nimia dehiscit satietate alimento ipso moriens. Nunquam in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solum. **Chelidonia.)** Sordes enim exterit, præsertim si cum melle imponitur. Mel etenim, autore **Dioscoride**, exterit & humores in summum proritat: quare & sordidis ulceribus et finibus utiliter infunditur, solutasq; cœtinitates conglutinat & sanat. **Chelidonia** quoq; ut **Plinius** libro 20. cap. 15. tradit, siccantur ulcera, adeo, ut etiam pro spodio

Fistula.

Mustelæ cinis.

Ricinus & sanguis eius.

Chelidonia.

Mel.

bb

Millefolium.

utantur: eadem iam desperatis cum axungia imponitur. Herba folijs de mille uoc.) Hoc est, millefolium herba, quæ & Veneris superciliū appellatur. Græci myriophyllon uocant, à foliorum multitudine sic dicta. Singularis, ut Dioscorides libro 4. testatur, coliculus est, tener, singulari radice: circa quem cum leuore numerosa folia sunt, sceniculo similia, à quibus nomē inuenit. Habet caulis ruborem aliquem. Per totum dēsus est & ueluti arte expolitus. Nā scitur in palustribus, magnifici, uti Plinius libro 24. cap. 20. ait, ad uulnera usus. Nam, ut Apuleius tradit, millefolium cum axungia pisata & imposita uulnera purgat et sanat. *Seuo.*) Adipe, præsertim sūillo falso & inueterato, exq̃ uino loto. Talis enim, uti ex Dioscoride libro 2. & Plinio libro 28. colligitur, utilior est, contraq̃ tumores, inflammationes, & fistulas prodest: purgat etenim ac discutit & sanat.

Adeps. sūillus.

ISCHIAE ET ARTICVLARI

MORBO.

CAPVT XXXVI.

SAEPIVS occultus uic̃sa coxendice morbus. Perfurit, & gressus dīro languore moratur, Populus alba dabit medicos de cortice potus, Nec non & teneræ gracili cum fronde genistæ. Arreptos caules acidōq̃ liquore madentes Sumere conueniet, rubiam quoq̃ ducere potu, Aut ex Bithyno cochleas haurire lyco.

Ischias.

ISCHIAE.) Ischias coxendicum morbus & dolor est longus atq̃ diurnus, qui non facile soluitur, & per interualla temporis repetit, à coxendice ad femora, poplites, suras & imos talos. *alā*

aliquando pertingens, uti Galenus scribit, & idem Paulus Aegineta confirmat, eundem à natibus et inguinibus usq̃ ad genua & in pluribus usq̃ ad extremos pedes pertinere dicens. Neq̃ ab articulari dolore differt nisi quod humor ipse in sola eius ossis uersura & articulo gignitur. Vocatur q̃ morbus & ischiacus & ischiadicus, coxendicusq̃. Vulgus corrupto uocabulo sciaticam uocat. *Articulari morbo.*) Morbus articularis est quem Græci ἀρθρίτις uocant, ἀρθρα enim articuli sunt. Est autem, uti Galenus describit, inflammatio quæ circa articulos coit permanens: maleq̃ affectis neruis uehementissimos afferens dolores. Huius species sunt, ischias, podagra, chiragra & similes, qui locis tantum distinguuntur, causis uero idem sunt morbi, ut qui ex crasso pituitosoq̃ humore cui aliquanta bilis permixta sit, gignuntur, neruosq̃ afficiunt quibus nectuntur motumq̃ habent articuli: semperq̃ aut omnes aut plurimos infestat articulos arthriti. Vnde Serenus etiam ait, Si uero articulos tabes inimica per omnes hæserit *Occultus.*) Absconditus & in imō hærens propter carniū illic altitudinem. *Coxendice.*) Coxēdix coxarum uertebrium dicitur, Græci ischion uocāt: quam uis h̃sdem neruus etiam quo colligatio fit atq̃ commissura ischion dicitur: et, ut Pollux tradit, partes carnosæ post lumbos utrinq̃ eminentes ischia appellantur. *Coxendicem* Nonius coxam exponit, cum hæc tota ad genu pertendat. Accipitur etiam aliquando pro dolore ipso coxendix. Os uero concauum cui uertebrium inuoluitur Græce cotyle, Latine acetabulū uocatur. Plinius, Ossa ex acetabulis, qua coxendices uertuntur. *Gressus moratur.*) Ambulationem præpedit et ingredi non finit propter languorem & dolorem cruciatumq̃ uehementem. *Populus alba.*) Duplex est populus alba et nigra. De alba idem Serenus testatur Plinius libr. 24. cap. 9. dicens: Populi albæ cortex potus ischiadicis prodest: idq̃, ut Dioscorides tradit, unciq̃ unius pondere. *Medicos.*) Id est, salubres & auxilium

Morbus ischiacus, ischiadicus, coxendicus.

Morbus articularis. ἀρθρίτις.

Coxendix. Ischion.

Coxa.

Cotyle. Acetabulum.

Populi albæ cortex.

Genista. præstātes, dolorēq; mitigātes. *Genista.*) Quid sit genista, dictum est supra. Hęc pituitā tū per superna tū per inferna egregie purgat, unde & ischiadicis confert cyathi unius pondere à ieiuno potus succus. *Plin. lib. 24. cap. 9.* Ramis, inquit, similiter fronde in aceto maceratis pluribus diebus & tuis succum dant ischiadicis utilem cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malunt & infunde reclystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. *Dioscorides libro 4. ex aqua marina maceratis uirgis succum exhibet ieiunis. Caules.*) Virgas & ramulos cum folijs. *Acido liquore.*) Aceto, hoc enim inflammatio nes compescit & aliarum medicinarum uim ad ima penetrare facit, qua re maxime opus est in hoc morbo, in profundo enim situs est. *Rubiam.*) Rubia quę Gręce erithrodanus et ereuthedanus uocatur, herba est cuius radix tingendo est, unde & nomen tum apud Latinos tum apud Gręcos à rubore quo lanę tinguntur pellesq; perficiuntur, inuenit. Vrinam cit, ob quam causam, ut *Dioscorides libro 3. prodit, ictericis cum mulsā aqua utiliter bibitur, ischiadicis q;.* Sed bibentes lauari oportet quotidie in balneo. *Hinc libro 24. cap. 12. Plinius ait, Rubia ischiadicos fanatita ut bibentes lauentur quotidie. Ducere potu.*) Id est haurire & bibere. *Bithino lyeo.*) Vino sic dicto à regione Thraciæ, quæ Asię pars est, de de qua *Strabo libro 12. Scriptus codex habet in Amineo, de quo diximus supra capite 28. Cochleas.*) Hijs aliqui piper addunt, ut *Plin. lib. 30. cap. 3. scribit dicens, Ischiadicis cochleas crudas tritas cum uino Amineo & pipere potu prodesse dicunt.*

Si uero articulos tabes inimica per omnes
Hæserit, ex ficu betas ac melle ligabis,
Vel pelagi latices simul & Baccheia dona
Sumere curabis, Nimmio sed paruito uino.
Ennius ipse pater dum pocula siccat iniqua,
Hoc uitio tales fertur meruisse dolores.

Tabes

Tabes.) Lues, consumptio & morbus ipse articularis corpus consumens & lancinans. *Omnes.*) Omnium enim aut saltem plurium articulorum simul morbus est arthritidis & morbus articularis. *Hæserit.*) Inhæserit, permanens enim passio est et diuturna. *Fico.*) Ficus uim habet emollientem discutientemq; & adtrahentem, præsertim syluestris & satiuā nondum matura. *Betas.*) Beta, inquit *Plinius, hortensiorum leuissima. Quæ quoniam insipida est, fatua uocatur à Martiali hoc uersu, Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ. Duo eius genera, candidum & nigrum. Vis illis etiam discussoria, & præsertim albæ. Melle.*) Hoc alijs uim addit & efficaciam. Natura enim illi est exterere, aperire & humorem in summum proritare: aliorum uero eosdem discutere, quibus discussis & dolor abigitur. *Pelagi latices & Baccheia dona.*) Intelligit autor uinum marina aqua concinnatum, quod falsum uocat *Celsus & aluum mouere tradit. Nec modo aluum deicit, sed & uomitum prouocat: quorum utroq; articularium morborum causas purgamus & euacuamus. Nam marina aqua, ut Plinius tradit & Dioscorides, pituitam & bilem purgat bibita, idq; alterutra parte tum per superna uomitione tum per inferna deiectione. Verum quo facilius ac citius id perficiat, uinum illi admiscetur. Sic enim uelocius uim suam exercet & destinatum effectum consequitur. Porro falsi uini confectiones discere qui uolet, is legat Plinium naturalis historiæ libro 14. cap. 8. Columellam rei rusticæ libro 12. cap. 25. & Dioscoridem libro 5. Ni* *Vini immo-derate hausti nocumenta.*) Abundantius enim haustum, ut *Dioscorides testatur, neruos infestat, Noxiæq; omnis ebrietas præsertimq; continuata. Cedunt enim nerui quotidiana ueluti obfusione laborātes. Ingeneratq; copiosus quotidie uini potus acutorum morborū principia. Estq; articulariū dolorum causa præcipua. At modico uino, ut Plin. ait, nerui iuuantur, stomachus recreatur, appetentia ciborū inuitatur, tristitię cura hebetat, somnus cõciliatur. Imò, ut sacrę*

bb 3

testantur litere, uinum letificat cor hominis, si moderate sumitur. Ennius.) Quod qui nimio uini potu utitur, articulari morbo obnoxii sunt, comprobatur id nunc exemplo Ennii poetæ, qui ob nimium uini usum & ingurgitationem uinofus tali morbo interisse dicitur. At uini potorem fuisse testatur Horatius inquit, Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma profuit dicenda. Vinum enim ingeniosos facit poetas, ut Græcum Nicerati testatur carmen, Οἶνος τοι χαρίεντι μέγας πίνει ἵππος ἀοιδῶ, ὕδωρ δὲ πίνωμ, καὶ λῶν δὲ τέκοις ἔπος. Et Propertius de Baccho ait, Sine te nostrum non ualer ingenium.

FURUNCULO MEDENDO.

CAPVT XXXVII.

CVM sanguis nimium fuerit combustus, & ater aestuat, & papulas alte sustollit acutas, Resinam misces & saxis hordea fracta, Consperfa hæc tepidis apponere conuenit undis, Vis & hyoscyami semen seuumque iugatum Nectere non minus hæc poterit medicina iuuare, Prætereaque simum ex gallo quod legeris albo Imbris ex acidis tundens appone dolenti, Auribus aut pecudum molles expromito sordes Vnguine quo fatis dabitur medicina papillis.

Furunculus.

FURUNCULO.) Quid sit Furunculus, docet tum autor in textu, tum Celsus medicus libro 5, his uerbis: Furunculus est tuberculum acutum, cum inflammatione & dolore, maximeque ubi iam in pus uertitur: qui ubi ad apertus est et exit super, apparet pars carnis in pus uersa, pars corrupta, subalbida, subrubra, quæ uentriculum quidam furunculi nominant. In eo nullum periculum est, etiam si nulla curatio

curatio adhibeatur. Maturefcit enim per se atque erumpit. Sed dolor efficit, ut potior medicina sit quæ maturius liberet. Nascitur autem passim, ut libro 26. capite 23. tradit Plinius, & in quacunque parte, ac maximo incommodot mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Cum sanguis nimium.) Descriptio est furunculi. Est enim cum tumore abscessus ex sanguine & humoribus crassis & adustis generatus. Ater aestuat.) Propter adustionem nigricans feruet & feruore agitatur. Nam cum inflammatione tuberculum est, ut Celsus prodit. Papulas alte sustollit. Tuberculum in altum & sublime acutumque eleuat & erigit. Resinam.) Vitur eadem Celsus, sed ubi alia desunt, Nam si cætera desunt, ut inquit, imponi debet primum non pingue emplastrum, ut id reprimat: deinde si non repressit, quodlibet puri mouendo accommodatum. Si ne id quidem est, uel resina, uel uermentum. Expresso pure nulla ultra curatio necessaria est. Resina itaque eorum medicamentorum est quæ & collectiones dissipant atque discutunt, maturant item atque repurgant: quare & emplastris miscetur & malagmatis & acopis, ut libro 2. tradit Dioscorides. Saxis.) Mola quæ ex saxis & lapidibus constituitur. Hordea fracta.) Farinam ordeaceam, quæ autore Plinio libro 22. capite 27. cruda decocta collectiones impetusque discutit, lenit & concoquit. Et, ut Dioscorides tradit, expressus cum aqua succus eius, moxque cum pice & oleo coctus suppurationes adiuuat. Tumores enim & collectiones omnes maturat, discutit, mollit, & calores præter naturam refrigerat. Hyoscyami semen.) Hyoscyamus herba est, quam Latini apollinarem uocant. Plura eius genera, de quibus dictum est supra. Vfus seminis & per se & succo expresso. Vtilis autem est contra inflammationes & tumores omnes qui à calidis humoribus fiunt. Illos enim lenit & dissipat, doloresque sedat & mitigat. Seuum.) Adipem suillum, qui etiam, ut Dioscorides testatur, contra tumores & inflammationes prodest. iugatum.)

Resina.

Farina ordeacea.

Hyoscyami semen.

Adeps suillus.

CARBONI TOLLENDO.

*Fimum galli-
naccum.*

Iunctum & simul mixtum. *Nectere.*) Annectere & impo-
nere furunculo. *Fimum gallo albo.*) Plinius lib. 30. ca. 3. colo-
ris etiam meminit, non tamen galli, sed fimi: nec albi, sed
rufi, sic: Furunculis mederi dicit ex gallinaceo fimo quod
est rufum maxime recens illitum ex aceto: discutit autem
& erumpit. *Imbribus acidis.*) Id est, liquore acido & aceto
ipso. *Auribus pecudum sordes.*) Idem medicamentum poni-
tur à Plinio hijs uerbis, Furunculis mederi dicitur sordes
ex pecudum auriculis. *Fotis papillis.*) Furunculorum tu-
berculis & tumoribus illitis & inunctis.

*Sordes aurium
pecudum.*

CARBONI TOLLENDO.

CAPVT XXXVIII.

H O R rēdus magis est perimit qui corpora Carbo.
Vrit hic inclusus, uitalia rumpit acerbus:
Hunc ueteres quondam uarijs pepulere medelis.

*Carbo,
Carbunculus,
Anthrax.*

CARBONI.) Carbo, quem Celsus & Plini-
us Carbunculum, Græci anthraca uocant, est
ulcus hijs quæ uita sunt simile, cui aliquando
febris & horror & bubones superaccedūt. Ge-
neratur autem ex humore crasso & sanguine in atræ bi-
lis naturam cōuerso cum inferbuerit & in aliquod mem-
brum incubuerit. Incipitq; plerunq; à pustula ambustis
igne simili: aliquando uero & sine ea. Sed ab initio sca-
bunt membrum omnino, mox aliquando una aliquan-
do plures oriuntur pustulæ exiles & ueluti milij semina
crebræ: quib; perruptis, crustosum ulcus gignitur & pro-
uenit, modo cinereum, modo nigrum præ se ferente co-
lorem: à quo & nomē tum apud Latinos tum apud Græ-
cos indeptum est. Omnibus præterea his circumposita
caro in summam peruenit inflammationem, non tamen
colore aspicitur erysipelatis: imò qui adhuc phlegmones
colore

CAPVT XXXVIII.

colore sit nigrior, ueluti si plusculo rubro, minus misceas
nigri: autor Galenus therapeuticæ libro 14. cui & Pau-
lus Aegineta libro 4. & Rasis continentis libro 13. subscri-
bunt. Nasciturq; sæpe, ut Plinius libr. 26. scribit, in occul-
tissimis corporum partibus, sine alio quàm somni indi-
cio, quo grauatos in triduo aufert: rarius feriens stoma-
chum faucesq;, cum inuaserit ocyssime exanimans. Est
enim eorum quæ interius corrupta aliqua corporum par-
te nascuntur, Celso testante libro 5. non aliud carbuncu-
lo peius. Et si circa stomachū faucesq; incidit, subito spi-
ritum sæpe elidit. *Horrendus.*) Timendus propter præ-
sens periculum. *Magis.*) Scilicet quàm furunculus. *Pe-
rimit.*) Interficit & exanimat. *Carbo.*) Carbūculus mor-
bus. Nam eodem carbunculi nomine dicta est gemma. Et
carbunculus uitium, arborum & segetum morbus, cum
in hijs quodam quasi uredinis carbone fructus exurun-
tur. A carbunculo fit uerbum carbunculare, quod car-
bunculum pati & carbonū more fieri significat. Plinius
libro 23. Succus eorum carbunculantibus circa oculos ul-
ceribus excrementibus & pustulis efficax. Idem libro 12.
Verum et hijs sua iniuria est, atq; cæli intemperie carbun-
culantur, fiuntq; semina cassa & inania. Res ipsa carbun-
culatio dicitur. *Vrit inclusus.*) Collectus & coactus in mē-
bro feruet & exardescit. *Vitaliarumpit.*) Spiritum elidit et
exanimat uitaq; priuat.

*Carbunculus
morbus, gem-
ma, uitium na-
scentium.
Carbunculare.*

Carbunculatio.

Tertia nanq; Titi simul & centesima Liui
Charta docet ferro talem candente dolorem
Executum, aut potio raporum semine pulsum,
Infecti dicens uix septem posse diebus
Vitam produci, tanta est uiolentia morbi.
Dulcacidum laticem cum lini semine iunges
Atq; fimum Paphiæ pariter compone columbæ,
Hinc line diruptas partes & clausa uenena.

Titus Linius. *Titi Liniij.*) Titus Linius Patavinus, uir ingenio & doctrina clarus, uixit sub Augusto & Tiberio, Imp. Romanæ historiæ scriptor insignis, cuius libri partim adhuc extant, partim aut omnino perierunt, aut alicubi in tenebris adhuc delitescunt. *Charta.*) Liber. Ouidius, Nullus in hac charta uersus amare potest. Libri enim ex chartis fiunt, chartæ uero ex papyro alijsq; rebus. Sunt autem folia & phylliræ in quibus scribimus, etiam cuiuscunq; materiæ fuerint, siue papyraceæ, siue membranaceæ, siue ex pergamento aliaue materia quacunq; quamuis primo è papyro fieri solerent. *Ferro candente.*) Inter prima carbonis remedia adustionem laudat etiam Celsus libro 5. cap. 28. ad urendiq; modum et finem docet dum infit; Nihil melius est quàm protinus adurere. Neq; id graue est. Nam non sentit, quoniam ea caro mortua est. Finisq; adurendi est, dum ex omni parte sensus doloris est. Tum deinde uulnus, sicut cætera adusta, curandum est. *Dolorem.*) Morbum carbunculum dolorem facientem. *Exactum.*) Extirpatum et sublatum. *Poto raporum semine.*) Quoniam humor ex quo carbo generatur, adeo malignus est ut inflammatione sua ueneni uim æquet & ualidissime ardore suo cor incendens non minus quàm præfens uenenum mortem ocysissimam, ceu ad lōgissimum intra septimum diem adferat; hinc non minus quoq; carboni quàm alijs letalibus uenenis uenentorumq; moribus resistere & mederi potest raporum semen epotum. Nam quod ad uenena attinet, Raporum semen, ut libro 2. tradit Dioscorides, in antidota additur, & his quæ contra uenenata ad leuandos somno dolores conficiuntur. Succurrit & letalibus uenenis potum; nec modo potum, sed & illitum, Plinio teste libro 20. cap. 3. in uino contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis uero antidoti uim habere in uino & oleo. *Infecti.*) Carbonem patientis. *Dulce acidum.* *Acetū mulsūm.* *lat.*) Hoc est, acetum mulsūm, quod & oxymel dicitur. *Lini semen.* *Lini semine.*) Linum omnibus notum est, huius semen omnes

omnes quæ intus & quæ foris sunt inflammationes discutit, autore Dioscoride. *Fimum columbæ.*) Hoc tum per se *Fimum colum-* tum alijs iam dictis rebus commixtum carboni medetur. *binum.* Plinius, Carbunculus fimo columbino deletur per se illito, uel cum lini semine ex aceto mulso. Dioscorides uero pro aceto mulso alijs mel & oleum comiscere iubet inquiring, Columbarum fimum carbunculos cum melle, lini semine, & oleo subactum erumpit. *Paphia.*) *Vene-* *Columba* *Paphia.* *ria.* Columba enim Veneri dicata dicitur, quæ & Paphia dicitur à ciuitate Cypri Papho, in qua numinis uice colebatur. *Pariter.*) Simul cum alijs iam dictis. *Hinc.*) Ex tali medicamento dicto. *Dirupta.*) Corruptas & exulceratas. *Clausa uenena.*) Humores malignos & uenenosos intus coactos & conclusos.

Præterea tritici referant adoperta lupini.
Nonnullus calcem uiuam dissoluit aceto
Fumantemq; illam papulis imponit acerbis.
Est qui gallinæ perducit stercore corpus.
Allia uel piperi parce commixta linuntur.
Pythagoræ cognata leui condita cumino
Proderit, & madido fermentum polline turgens.

Triti lupini.) Id est, lupini in farinam commoliti & præfer- *Farina lupina-* tim satiui: quos impositos Plinius etiam libro 22. cap. 27. *cea,* carbunculos rumpere testatur. Sed, ut Dioscorides lib. 2. docet, conuenit illos prius in aceto coquere. *Referant.*) Adaperiunt, rumpunt & dissipant. *Adoperta.*) Cooper- *Calx uiua.* ta, clausa & intus collecta. *Calcem uiuam.*) Calx uiua dicitur quæ aqua non est restincta: cuius in medicina magnus usus est, præsertim recentis quæ præ cæteris eligitur. Habet uim feruidam & urentem, discutit, & ignium modo crustas inducit, incipientesq; serpere ulcerum impetus cohercet alijs mixta, ceu oleo aut adipi, mollit, dissipat & ad cicatricem perducit, præsertimq; aceto & rosaceo

temperata: autores Plin. & Dioscorides. *Fumantem*) Fumum adhuc reddentem & calentem: dum enim humore aspergitur, fumum exhalat & calet. *Papulis acerbis.*) Pusulis & ulceribus excruciantibus & dolorem facientibus. *Gallinae stercore.*) Quemadmodum columbarum ita & gallinarum fimum, licet minore efficacia, carboni mederi testatur Dioscorides. *Corpus.*) Membrum carbonculatum & carbonem ipsum. *Allia piperi com.*) Hoc medicamentum eadem ratione qua & reliqua iam dicta carboni medetur. *Pythagoræ cognata.*) Fabam intelligit. Horatius Sermonum libro 2. *Satyra 6.* O quando faba Pythagoræ cognata, simulque Vincta satis pingui ponentur hofculula Lardo? Vocat autem Pythagoræ cognatam fabam quod ea non secus quam cognatus à cognata abstinerebat, ut uolunt aliqui. Cur autem à fabis abstinendum præceperit Pythagoras, uariæ et diuersæ sunt opinionum, de quibus A. Gellius *Atticarum noctium* libro 4. cap. 11. Plinius *nat. hist.* libro 18. cap. 12. Et Germaniæ nostræ decus illud in signe Erasmi Roterodami in adagiorum chiliadibus ab initio non pauca. Porro de fabarum medicina sic Dioscorides: Farina fabacea per se et cum polenta uulnerum inflammationes mitigat illita. *Lenti cumino.*) Tenui & gracili. Columella: Gracili melanthia grata cumino. Discutit autem non minus quam reliqua iam dicta tum per se tum cum faba inflammationes. *Fermentum.*) Fermentum est farina quæ subigitur priusquam addatur sal ad pulvis modum decocta, & relicta donec acefcat. Vulgo autem nec sufferuere faciunt, sed tantum pridie asseruata materia utuntur. Palamque natura est acore fermentari. Et tale quidem ex triticea farina confectum calefacienti extrahendi que ui quam habet, callos extenuat, & addito sale alia tubercula furunculosque maturat & aperit. Panisque ipse crudus maxima molliendi refrigerandi que ui sua omnes inflammationes illitus lenit, autore Dioscoride. *Pollin.*) Farina. Pollin in tritico dicitur, quod flos in siligine.

Fimum gallinarum.

Allia cum pipere

Faba Pythagoræ cognata cur dicatur.

Cuminum.

Fermentum.

Pollin.

ne. Est autem tenuissimus puluis & farina tenuior, qualis circa molas plerumque & loca in quibus panis pinfitur parietibus hærens inuenitur. Qui ex tritico in mulsâ aqua aut hydrelæo decoctus inflammationes etiam discutit, autore Dioscoride. *Turgens.*) Intumescens & in altum se sustollens.

PANO, VOMICAE, ET STRVMÆ DEPELLENDIS.

SUNT alij quos dura uomit natura tumores Non minus horrendi, sed non ita perniciosi, Vomica qualis erit, uel eidem proxima quædam: Simplicem resina miscebimus hordea tusa, Et mulsos amnes & purgamenta columbæ His bene decoctis languentia membra fouentur.

PANO.) Panus, quem Celsus Græce phygethlon uocari tradit, est abscessus tumidus, ex humore corrupto in parte aliqua collecto generatus: quem Celsus medicinæ libro 5. sic describit, Phygethlon est tumor non altus, sed latus, in quo quidam pustulæ simile est: dolor distentioque uehemens est & maior quam pro magnitudine tumoris: interdum etiam febricula: idque tarde maturefcit, neque magnopere in pus conuertitur. Fit maxime aut in uertice, aut in alis, aut inguinibus. Panum ad similitudinem figuræ nostri uocant. *Vomica.*) Vomica tumor est ex humoribus corruptis proueniens, qui Græce phyma dicitur, & à Celso ita describitur: Phyma nominatur tuberculum furunculo simile, sed rotundius & planius, sæpe etiam maius. Nam furunculus oui dimidij magnitudinem raro explet, nun-

quam excedit. Phyma etiam latius patere consuevit. Sed inflammatio dolorq; sub eo minores sunt. Vbi euulsum est pus, eodem modo apparet uenterculus, quod in furunculo non inuenitur. Verum omnis corrupta caro in pus uertitur, *Strumae.*) *Strumae* dicuntur, quas Graeci *chocera* das uocant, uulgius scrophulas: fiuntq; uti Galenus tradit, glandulis in scirrhosum affectum mutatis. At Celsus strumam sic describit, *Struma* est tumor, in quo subter coepta quaedam ex pure & sanguine quasi glandulae oriuntur. Quae uel praecipue fatigare medicos solent, quoniam & febres mouent, nec unquam facile maturescunt, & siue ferro siue medicamentis curantur. Plerumq; iterum iuxta cicatrices ipsas resurgunt, multoq; post medicamento est opus. Quibus id quoq; accedit, quod longo spatio detinent. Nascuntur maxime in ceruice, sed etiam in alis & inguinibus & in lateribus: in mammis quoq; foeminarum se repperisse chirurgicus Meges autor est. *Vomit.*) Euomit, eijcit & in altum sustollit, tumoremq; facit. *Non minus.*) Scilicet quam praedicti tumores carbo & furunculus. *Eidem proxima.*) *Vomicae* cognata tubercula qualia sunt pani, *strumae* & similia, quae iisdem quasi medicamentis curantur. *Simpliceresina.*) Hoc est, pura: quae autore Dioscoride, mollit & disijcit collectiones repurgatq;. *Ordeatufa.*) Farniam ordeaceam, quam et crudam & coctam collectiones impetusq; discutere, lenire & concoquere affirmat Plinius. *Mulsos amnes.*) Aquam mulsam in qua hordeacea farina decoquenda est. *Purgamenta columbae.*) Stercus & fimum columbinum, quod uires habet omnes duricies soluere. Vim enim discussoria habet uel per se uel cum farina hordeacea illitum, teste Plinio libro 30, capite 3.

Mollis odorato faba perlita cum coriandro
Proderit appositu haec mollitq; aperitq; tumorem.
Aut de phasganeo radix decocta palustris,

Sive

Sive salix mixto tundetur cum coriandro,
Proderit & mansum quod traxeris arbore uiscum.
Mollis.) *Tenera.* Et per hoc intelligit fabam pisatam & fariam eius. *Odorato.*) Per hoc intelligit semen ipsum acetopraeparatum quod odoriferum est: cum caulis & folia ipsa male olentia sint. *Faba cum coriandro.*) Qua uirium potestate dicitur tumoribus medeatur hoc medicamentum, docet autor in textu, cum ait, Mollitq; aperitq; tumorem. Nec modo ambo haec mixta id possunt, ut Dioscorides etiam libro 3, testatur inquit, Coriandrum cum lomento fabae strumas disijcit & panos: sed & horum quodlibet uel per se idem efficere idoneum est. Nam faba, quae etiam ad furunculos maturandos discutiendosue imponitur: lomento quoq; ex acetodecocto tumores maturat atq; aperit, teste Plinio libro 22, capite 25. Qui & de coriandro sic prodit libro 20, capite 20. Coriandrum omnes tumores collectionesq; sanat cum melle aut uua passa. Panos uero ex acetodecocto tritam. *Phasganeo.*) *Phasganion* herba est quae & *Xiphion* & *macheronion* dicitur a Graecis: Latini gladiolum uocant, a similitudine foliorum ab utrisq; sic dicta. Habet enim gladio, quae Graeci *φάργανον* & *ξίφιον* & *μάχαρον* uocant, simile folium: idq; etiam iridi, ut tradit Dioscorides, ueruntamen breuius angustiusq; & cultelli modo in mucronem definit, uenosumq; caule ex se mittit cubitali: in quo purpurei flores sunt deinceps dispositi & a se inuicem distantes. Semen habet rotundum: radices duas, & alteram alteri insidentem exiguorum bulborum figura: earum inferior gracilis est: superior uero crassior. Nascitur maxime in aruis. Et hinc fortassis Apuleius eam a Latinis gladiolum segetalem uocari dicit, inquit: *Xiphion*, siue ut alij *phasganion*, Latini gladiolum segetalem, folijs gladii similibus, thyrsocubitali, floribus purpureis, radicibus duabus paruulis rotundis, altera in altera nata, quarum superior maior est, & acrioris uirtutis: cui ad panos discutiendos loliaeam farinam & aquam dulcem iungit Dio-

Struma.
χοίρα.
Scrophula.

Faba.
Coriandrum.

Phasganeon.
Xiphion.
Macheronion.
Gladiolus.

Gladiolus segetalis.

Resina.

Ordeum.

Aqua muls.

Fimum columbinum.

scorides, dicitq; discutiendi causa eam emplastris in huc usum conficiendis addi. Radix.) Scilicet superior, quae efficacior est. Palustri.) Quoniam, ut Plin. tradit, gladiolus in humidis nascitur locis: cui Dioscorides non repugnat, in aruis eam nasci asserens. Potest enim utrunq; esse: nam possunt & arua humida esse: neq; quia in aruis nasci dixit, ideo etiam in aquosis nasci posse negavit. Sed quod diuersos illos facere poterit, id est, quod Plinius ait, cum primum exit gladij prebet speciem, caule duum cubitorum: cum Dioscorides & Apuleius cubitalem tantum dicant. Quod autem Plinius radicem illi esse dicit ad nucis auellanae figuram simbriatam, idem est & non diuersum illi quod alij dicunt, exiguorum bulborum figura & radicibus paruulis rotundis. Caeterum, ut Plin. ait, radicem effodi oportet ante messes & in umbra ficari. Siue salix.) Scilicet amerina, quae uitex dicitur, & Graece ἄρνον & λύρον uocatur, uulgus agnum castum appellat. Quod autem uomicas panosq; difficile concoquentes molliat, autor est etiam Plinius, at non cum coriandro, sed cum farina ordeacea: uerum id nihil refert, utrunq; enim prodesse solet. Mansum.) Per hoc alterum conficiendi modum indicat. Quidam enim fructum aqua tundunt, tum lauant, post haec in aqua decoquunt: ut tradit Dioscorides. Quidam uero acinos illos comanducant & ita conficiunt. Et hic modus est quem autor innuit. Probatur autem in quo leuor est, quod porraceo colore intus uiret, foris flauescit, & in quo nihil asperum furfurosum uel occurrit. Fit autem aestate. Idem etiam tradit Plinius libro 24. capite 4. inquit: Quidam in aqua confusum decoquunt, donec nihil innatet. Quidam comanducantes acinos expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quodq; leuissimum: extra fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Amplius idem libro 16. capite ultimo: Viscum fit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. Nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur,

Salix amerina.
Vitex.
Agnon.
Lygon.
Visci conficiendi
modus duplex

augentur, uisco uero marcescunt. Siccantur deinde & ariditunduntur: ac conditi in aqua putrescunt duodenis uere diebus. Vnumq; hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profuente rursus malleo tuis amissis corticibus interiore carne lentescunt, hoc est uiscum pennis auium tactu ligandis, iuglandis oleo subactum cum libeat infidias moliri. Arbore.) Ponit hoc ad differentiam alterius quod alibi nascitur. Nam, ut Dioscorides tradit, inuenitur & quorundam fruticum radicibus adnatum. Nascitur autem in arboribus quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, malis, pyris, corylo & alijs arboribus. Viscum.) Viscum arbuscula est in arboribus nascens, ferens acinos ex quibus glutinum conficitur, quod similitudine uiscum dicitur. Porro arbusculae altitudo non excedit cubitalem semper fruticosi ac uiridis. Mas fertilis. Foemina sterilis, aliquando non fert. Estq; buxi folio, fructu acinorum figura. Omnino autem satum nullo modo nascitur: nec nisi per aluum auium redditum, maxime palumbis et turdis. Haec est natura ut nisi maturatum in uentre auium non proueniat. Caeterum quod ex acino fit uiscum & glutinum, discutit, mollit, extrahit & humores siccant, quare & strumas, panos, omnisq; id generis tumores mitigat & sanat, autoribus Plinio & Dioscoride. Docet & Celsus inter alia contra panos uisco uti.

Gramen hyoscyami ceræ seuoq; uetusto
Concilia, mixtumq; loco perduce dolenti.
Exercere etiam corpus medicina potens est.
Ouum diffundis in fictile, deinde putamen
Marrubij succo repleas, post melle liquenti
Omnia consociata tepentj prospera potu
Sumuntur, referantq; malum, purgantq; leuantq;.
Gramen hyoscyami.) Herbam hyoscyami quae reprimet et refrigerat, quare & materię aditum prohibet. Seu.) Adipi suillo, qui cum cera digerit et resoluit dissipatq;.
Cocilia.)
dd

Exercitatio
corporis.

Coniunge & cōmifce. *Exercere corpus.*) Per corporis ex-
ercitationem intelligit gestationem, ambulationem, frica-
tionem, aut aliam quampiam eiusmodi corporis motio-
nem: cuiusmodi etiam Celsus in sacrum ignem patienti-
bus utiles asserit. Et in cura apostematum durorum Aui-
cenna sic præcipit: Et oportet ut membrum famem pati
cogatur in reuolutione resolutionis, & trahatur nutri-
mentum ad eius oppositum cum motione illius oppositi
& exercitio eius & ipsius famelicatione et cibetur in reuo-
lutione lenificationis, et fiat ei causa appetendi nutrimen-
tum cum fricatione & quæ sunt ei similia. *Ouum diffundis.*)
Hoc est, oui partes internas luteum & albumen extra cor-
ticem eorum effundis & corticem ab eisdem euacuas. Cæ-
terum medicamentum hoc ut plerumque alia ex Plinio de-
sumptum uidetur, qui naturalis historię libro 30. cap. 22.
sic inquit: Castor marrubij duo genera tradit, Nigrum, &
quod magis probat Candidum. In ouum inane succum
adiicit is, ipsumque ouum infundit melle æquis portioni-
bus tepesactum: uomicas rumpere, purgare, persanare
promittens. Marrubium siquidem ac mel aperiunt et pur-
gant, doloremque mitigant, præsertim iuncto ouo: quod
etiam marrubij malignitati, qua renibus & uesicæ nocet,
resistit. Sorbetur enim uel per se parum tepens contra ue-
sicæ erosiones & renum exulcerationes. *Putamen.*) Pu-
tamina dicuntur rerum purgamenta & quicquid à qua-
cunque re proijcitur. Vnde ouorum ac nucū cortices etiam
putamina uocantur. Plinius lib. 17. cap. 22. de nucibus: Ho-
nor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimēto,
puluinati primum calicis, mox lignei putaminis. Et sola
differentia generum in putamine duro fragiliūe. Idem li-
bro 29. cap. 3. de ouis: Firmitas putaminum tanta est, ut re-
cta nec ui nec pondere ullo frangatur: nec nisi paululum
inflexa rotunditate. Dicuntur item putamina, arborū ac
uitium sarmenta, quæ putantur & exciduntur. *Liquenti.*)
Puro & mundo,

Tertia
quarti, tr.
1. cap. 12.

Marrubiū
cum melle
& ouo.

Putamen.

Igni

IGNI SACRO DIMOVENDO

CAPVT XL

EST etiam morbi species qui dicitur ignis,
Languida quo multo torrentur membra calore,
Vel tu uicino seuum bouis igne remittis,
Mollitumque lines, uel oloris fecibus oua
Sed non cocta dabis: sic torrida membra fouebis.

IGNI sacro.) Ignis sacer est, quem Græci ἐπυρι-
πέλας uocāt, in genere inflammationis à ueteri
bus positū, qui omnes calidos cū dolore & inflā-
matione tumores simpliciter inflammationes
uocare consueuerunt: uerum uariante illarum materia
ex qua generantur, mox alijs etiam nominibus distinxe-
runt, utpote phlegmonas id est inflammationes, anthra-
ces id est carbunculos, herpetas id est serpentina ulcera, &
erysipelata id est sacros ignes appellātes. E quibus qui ex
bono & mediocri crassitudinis sanguine multo fiunt,
priuatim & proprie phlegmonas & inflammationes uo-
cant. Qui uero ex sanguine calidissimo simul & crasso, an-
thraces & carbunculos. Qui ex flaua bile, herpeta, id est
serpens ulcus. At qui ex tenui sanguine interim et cum bi-
lis parte, incenso ac feruente cōsistit, erysipelas & sacrum
ignem appellat. Qui affectus circa cutim maxime confi-
stit, tum eam quæ foris & omnium partium commune
tegumentum est, tum illam membranofam & tenuē quæ
singulis internarum est circūdata, uti Galenus therapeu-
tice libro 14. tradit. Estque in duplici differentia. Nam uel
cum exulceratione, uel sine ea incidit. Cum enim crassior
humor acriorque fuerit, summam cuticulam epidermidā,
à Græcis uocatam excoriat: spacioque ad profundum ali-
quando cutis exulceratio peruenit: non tamen alte in cor-

Ignis sacer,
Erysipelas.

Phlegmon, in-
flamatio.

Anthrax, car-
bunculus.

Herpes, ulcus
serpens.

Erysipelas,
ignis sacer.

Cutis duplex.

Epidermis.

pus descendit, sed in cute potius consistit quamuis sicuti phlegmones affectus cutis aliquid apprehendit: ita hic quoque aliquid subiectæ sibi carnis occupet. Estque color huic pallidus aut flauus, seu expallido flauoque mixtus. Cæterum cum nec plane biliosa nec sanguinea sit fluxio, sed ex ambabus mixta, utique ex abundante altero humore nominatur, sic ut exuperante sanguine phlegmonem inflammationem tunc erysipelatosam: flaua uero bile abundante, erysipelas phlegmonosum seu inflammatum uocemus. Vbi neutrum uincit, ibi uicium phlegmones erysipelatosque medium dicemus. Et hæc erysipelatum genera, quæ antiquiores Latini uno nomine sacros ignes uocauerunt. De quibus & si aliter dicere uideatur lib. 5. Celsus, & separatim de sacro igne & erysipelate egerit, non multum tamen ab horum ratione illa communi discedit. Fatetur & Plinius plura sacri ignis esse genera libro 26. Sed de hijs nunc satis. Est etiam mor.) Descriptio est ignis sacri, de quo iam copiose satis dictum est. Torrentur.) Vruntur & inflammantur. Vicino igne.) Hoc est, secus & iuxta ignem. Remittis.) Relaxas, dissoluis et liquefacis. Mollitum.) Remissum, solutum & liquefactum. Oloris.) Olor auis est candida, maior anseris, quæ instante morte, ut tradunt, mirandos cantus edere solet, hanc Græci Cygnum uocant. Dabis.) Commisces. Sic.) Ita mixtis fecibus & ouis. Torrida.) Igne sacro inflammata.

Olor.
Cygnum.

Lumbricus terræ mixto inducetur aceto,
Aut parili noua ruta modo, sed iungis olivum.
Ouaque cum betis profunt super illita tritis.
Allia dant cinerem, sociato oleoque garoque,
Vnguine quo gliscens deponet flamma furorem.
Sæpe chelidoniæ, pars candida iungitur oui,
Quæ modico potu sedulo detrita capeffes,
Admiscere memor lymphas amnemque Falerni.

Lumbricus Lumbricus terræ.) Vermes terreni, Qui, ut Plinius etiam libro
terra. bro

bro 30. cap. 3. testatur, ex aceto illiti sacro igni medentur. Parili) Simili modo quo lumbrici, scilicet ex aceto. Noua ruta.) Ruta recens, quam illitam ex aceto & oleo sacrum Ruta. ignem emendare, Plinius etiam tradit libro 20. cap. 13. At Dioscorides Cerusam addit libro 3. oliuum.) Oleum, & præsertim rosaceum, autore Dioscoride. Oua cum betis) Pli Beta. nius nat. hist. libro 25. cap. 2. Ouis oleum miscet & betæ folia superligare iubet inquit, Oua cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ folijs superligatis. Et libro 20. cap. 8. betæ albæ succum aluminis parum admixto eundem morbum sanare dicit. Dioscorides uero id etiam de sola beta elixa asserit. Sed quod ad oua attinet, oportet illa accipere Oua. cruda, & præsertim quod candidum est in ouo: id enim non modo sacrum ignem, sed & omnem inflammationem lenit. Allia.) Alliorum cinerem ex oleo & garo illi- Allia. tum sacros ignes sanare testatur etiam Plinius libro 20. cap. 6. Vng. ine.) Linimento. Gliscens.) Crescens. Flamma.) Ignis & ardor. Furorem.) Seuitiam, cruciatum & dolorem. Chelidoniæ.) Quod chelidoniæ succus cum oui Chelidonia. candido potus sacrum ignem sanat, hoc ideo fit, quia chelidonia bilem, quæ cum calido sanguine morbi causa est, purgat: oui uero candidum calorem refrigerat: temperantur autem hæc aqua & uino æquis portionibus. Sedulo.) Diligenter. Capeffes.) Sumes & bibes. Lymphas.) Aquam. Amnem Falerni.) Vinum bonum quale est Falernum, sic dictum à loco ubi nascitur.

PODAGRAE DEPELLENDÆ.

CAPVT XLI.

Quædã sunt rabidæ medicamina summa podagræ,
Cui ter trigeminas species Epidaurius ipse
Dixit inesse deus, requiem tamen indere morbo
Fas erit, & tristem saltem mulcere dolorem.

dd 3

Podagra.

PODAGRÆ.) Podagra pedum morbus est, dolorem male affectus neruis adferens, nūc cum inflammatione, nunc cum refrigeratione. Fit autē ex influente aliquo ad pedes humore supfluo ac eorundē imbecillitate. Necesse enim est, autore Galeno, pedes natura esse imbecilliores si quis podagra corripere debeat: quamuis imbecillitas illa nō sit sufficiens ad generādā passionē ex intermedio tēpore accessionū, in quo nulla fere infestantur, quamuis natiua imbecillitas continua sit. Clarum autem & in podagricis manifestissime apparens est & hoc, quod influente aliquo ad pedes humore superfluo, passio generatur. Cæterū quum ad pedes influit humor, fluctio ad articulos decumbit, hancq; fluctionem suscipiunt, primum quidem loca articulationum, deinceps circumstantia omnia, usq; ad cutē. Quia uero implentur articulationes, liquet etiam ea quæ ipsi circumiacent ligamēta extendi esse necessarium: non autem inflammari, licet cum inflāmatione fuerit passio. Nervos enim & chordas non est rationabile in ipsis inflammari, sed solum dolere, cum simul articulationes extenduntur. Estq; hic morbus podagra omnibus qui in articulis fiunt uehementior, est item longissimus & liberatu difficillimus: quamuis enim in pluribus ad tēpus mitigetur dolor, non ideo tamē radicitus euellitur morbus. Quod si in aliquibus sponte desinat, id non medicinæ potestati tribuendū est, sed uitæ potius moderantiæ: quæ uel potissima causa fuit quod Hippocratis ætate ac patrū uorumq; memoria rarior solebat esse morbus pauciq; tunc eo laborabant. Nostris uero temporibus, usq; adeo auctis edulijis, ut nihil eis addi posse uideatur, infinita est podagrarum multitudo, cum nonnulli sint qui nihil exercitantur, & cruditatibus atq; ebrietatibus offendantur & ante cibum assumptum bibant uina potentia, ac uene reis utuntur immoderatis: nonnulli uero, & si non in his omnibus, in uno saltem, aut duobus ex his quæ sunt

sunt dicta delinquant. Præsertim circa uenereorū & uini immoderatiore usum. Vnde non inelegantes Græci extant uerficuli, *λυσιμελοῦς βᾶκχου καὶ λυσιμελοῦς ἀφροδίτης* *τεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελῆς ποδᾶγρα.* Quos nos utcunque Latine sic reddidimus: *Conuuptis Venere & Baccho soluentibus artus Nata artus soluens nascitur hijs podagra.* Sed cum peccatum fuerit magnum, sæpius in uno dictorum deliquisse sat erit. *Quædam.*) Aliqua: quæ si non radicitus morbum tollunt, saltem ad tempus dolorem leniunt. Quamuis insanabilis non est credendus, ut Plinius scribit, quippe quoniam in multis & sponte definit, & in pluribus curatur. *Rabida.*) Furibundæ & ob doloris uehementiam cruciatumq; quasi ad rabiem & furorem insaniamq; perducentis. *Summa.*) Vltima & præcipua & præ alijs maxime efficacia: quæ si non iuant, nec alia iuuare poterunt. *Ter trigeminas.*) Hoc est, tres. Siquidē podagra in triplici reperitur differentia. Nā aut est in principio morbus & sine tumore, quamuis non sine dolore uehementi: aut est cum tumore cui calor quoq; accedit, aut altius radices fixit & tumorem induit obcallitq;, qui uix aut nūquam curā admittit. Vnde Oui. ait, *Soluere nodosam nescit medicina podagrā.* Qui itaq; podagrā curare uolet, considerare debet, quæ nā species mēbrum infestet. Nam, ut Cel. ait, ubi dolor uehemens urget, inter est, sine tumore is sit, an tumor cū calore, an tumor iam etiam obcalluerit. *Epidaurius.*) Aesculapius, qui Epidauri numinis uice colebatur. *Requiem indere.*) Hoc est, morbi dolorem lenire & mitigare. *Tristis.*) Hoc est, tristitiam, inquietudinē & perturbationem adferentē. Inter eos enim qui in articulis gignunt, nullus molestior est ipsa podagra, *Saltem.*) Quasi dicat, Si nō ex integro & radicitus euelli potest, laborandum tamen est ut dolor mitigetur, si fieri poterit. Saltem enim quidā per defectiōnē dictū putant: quasi, si aliter nō potest. Aliqui uero dicunt Saltem dictū u. media litera extrita & abiecta. Salutē enim ante dictū, quod nos saltem dicimus, Nam cum alia quædam petita

Podagræ species tres.

Deus Epidaurius.

Saltem.

& non impetrata sunt, tum dicere solemus, hoc saltem fieri oportere, tanquam salutem postremo petentes, quam & impetrari certe & obtineri sit æquissimum: autor Atticarum noctium lib. 12. cap. 14. Gellius.

Ergo age & arreptam salicis frondemq; librumq;
Cum uino tere, sic contractos perline nervos.
Aut cum prima mali sese ostentabit origo
Feruida non timidis tolera cauteria plantis,
Seminecis uē hirci referato pectore calces
Inferē, sic dirē reprimis primordia pestis.

Age. Age.) Age, olim uerbum fuit, sed factum est aduerbiū hor-
Salix. tantis ex imitatione Græcorum. *Salicis frond. libr.*) Folia
& corticem salicis. In quo liquore coqui debeant non tra-
dit Dioscorides, eorundem tamen decocto podagras uti-
lissime foueri testatur libro 1. Plinius autem libro 24. cap.
9. iisdem in uino decoctis foueri nervos utilissimum ait.
Contrahere. *Contractos.*) Contrahere inter alia significata sua aliquan-
Contractio. do colligere est. Et inde contractio dicitur neruorum,
cum scilicet nerui rigore quodā colliguntur, ita ut exten-
di non queant. *Prima origo.*) Hoc est, à morbi initio, &
quàm primū dolor percipitur. *Feruida.*) Excelsa, can-
dentia & ignita. *Nontimidis.*) Nō pertimescētibus, sed au-
dacibus et sine timore, solide audenterq; cauteris uisionē
Cauteria. perferentibus & tolerantibus. *Cauteria.*) Cauteria siue
cauterēs, sunt instrumenta metallica chirurgorum, qui-
bus candentibus & ignitis putridas carnes & ulcera adu-
runt & curāt, maxime ubi lenia siue alia nihil proficiunt
medicamenta. Fiunt autem maxime ex ferro, quamuis
etiam aliquando ex auro fiant, quæ etiam propter auri
uim confortantem alijs meliora probantur. Et hæc cau-
teria sunt, quæ actualia uocāt medici. Sunt enī alia quoq;
ab iisdem potentialia appellata, hoc est, medicamēta cau-
stica quibus caustica & adurēs uis inest ceu calx aut sapo.
Cæterum ad quid utilis sit cauteris usus, docet nos Au-
cenna

cenna quarta primi dicens: Cauterizatio est medicamen-
ualde utile, iuuans ad prohibendum ne corruptio spar-
gatur, et ad confortandum membrum cuius complexio-
nem uolumus rectificare, & ad resoluendum materias cor-
ruptas in membro retentas, & ad restringendum sangui-
nis fluxum. Sunt item & pictorum cauteria, instrumen-
ta quibus peculiariter in encaustice dicta pictura utitur,
quæ fit coloribus inustus & resolutis igne ceris. Sed de his
nihil ad præsens. *Plantis.*) Planta pedum pars est tota in
ferior. *Seminecis hirci.*) Semimortui. Nex enim mors est.
Accipitur autem hircus uiuus & pectus seu uēter illi scin-
ditur aperiturq;, quo aperto quamprimum & actutum
sanguine adhuc calente pedes podagræ imponuntur,
sicq; podagræ dolor sedatur. *Pectore.*) *Ventre.* *Calces.*)
Pedes. Calx enim pes imus dicitur, cuius partes sunt, Cō-
uexum quæ pars est superior, Planta pars inferior, Calca-
neum pars posterior, Vola pars medijs pedis concua, Di-
giti & ungues. *Primordia pestis.*) Podagram incipientem.
Dicitur autem pestis eo quod saluti et sanitati sit aduersa.

Aut si corruptus perfederit altius humor,
Trita cupressus ibi Baccho iungatur acerbo,
Panibus & teneris cohibet superaddita quæstus.
Parua sabucus item si hircino est condita scuo.
Triticeæq; acido manantes amne farinae.
Aut nitidum ranæ decoctum uiscus oliuo.
Siue chelidoniæ succus sale mixtus aceto.

Humor.) Scilicet ex quo generat podagra. *Perfederit altius.*)
Profundius radices egerit & longius durauerit & quasi
obcalluerit: quamuis ubi cōfirmatus est morbus uix aut
nunquam curetur. Nam soluere nodosam nescit medici-
na podagram, ut inquit Ouidius. *Cupressus.*) Clarius
idem medicamentum ponitur à Plinio libr. 24. cap. 5. his
uerbis, Cupressi folia trita cum duabus partibus panis
mollis & ē uino Amineo subacta, pedum ac neruorum

Planta.

Nex.

Hircus.

Calx.

Pedū partes.

Cupressus.

dolores sanant. Præsertim ubi cum incensione siue inflammatione est morbus. Cupressus enim adstringit & refrigerat: adstringit & uinum si acerbum fuerit: Panis uero, ut Dioscorides libro 2. tradit, maxima molliendi refrigerandiq; ui quam habet, omnes inflammationes illitus lenit, præsertimq; admixtis succis herbis siue aliquibus ad id facientibus. Loquitur autem de pane triticeo. *Baccho acerbo.*) Vino adstringente. *Panibus teneris.*) Pani maxime triticeo, molli, & molliendi ui participant. *Cohibet.*) Arcet, lenit & mitigat. *Superaddita.*) Imposita et illita. *Questus.*) Querelas, dolores & cruciatus. *Parua fabucus.*) Per hoc quod dicit parua, intelligit folia tenera & recentia siue coliculos ipsos teneros: nisi ad alteram speciem eius quæ chamæacte est & eburnum, referre malueris. Sunt autem ambo genera eiusdem uirtutis. Siccant, adstringunt & refrigerant. Plinius libro 24. cap. 8. Podagris cum seuo hircino uehementer profunt fabuci cauliculi illiti. Dioscorides: Podagris opitulatur cum taurino hircinone adipe emplastri modo imposita folia tenera & recentia. *Hircino seuo hirci. seuo.*) Adipe hircino, qui etiam adstringentis est uirtutis, autore Dioscoride. Nec modo cum fabuco podagris medetur, sed et egregia resoluendi potestate cum caprino fimo et croco coactus impositusq; iisdem prodest, ut idem testatur Dioscorides. *Condita.*) Abscondita & commixta. *Tritici farina.*) Cur tritici farina podagræ inflammationibus medeatur, eadem est ratio quæ iam paulo ante dicta est de pane. *Acido amne.*) Id est, aceto, quod adstringit & refrigerat et inflammationes arcet, autore Dioscoride: in quem usum etiã, ut ait, succidæ lanæ aut spongiæ inspergitur, & imponitur. Porro non est prætereundum ex eo exemplum ingens quod Plinius libro 23. cap. 2. refert: Si quidem M. Agrippa supremis suis annis confectus graui morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequireret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante diuo Augusto, tanti putauit usu pedum sensuq; omni carere dum;

Panis.

Sabucus.

Seuum hirci.

Tritici farina.
Acetum.

Marcus Agrippa.

dummodo et dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus, in acerrimo impetu morbi euasit. Ea itaq; uitæ conditio est, ceu idem Plinius libro 25. cap. 3. ait, ut mori plerunq; etiam optimi portus sit: traditq; Varro *Seruius Clodius.* Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque quàm dolore in ea parte corporis: meministq; huius in libro de illustribus grammaticis Suetonius hñs uerbis quoq; Seruius cum librum foci non dum editam fraude interceptisset, et ob hoc repudiatus pudore, ac tædio secessisset ab urbe, in podagræ morbum incidit, cuius impatiens ueneno sibi perunxit pedes, & enecuit ita, ut parte ea corporis quasi præmortui uixerit. *Manantes.*) Scillantes, hoc est, aceti mixtione humectatæ. *Nitidum.*) Splendidum, candidum & album. Est enim albi coloris ranarum caro cocta. *Rana dec. uisc.* *Oleum ranarum.*) Hoc est, oleum in quo decocta est rana. Plinius libro 32. cap. 5. Podagris, articularibusq; morbis utile est oleum in quo decocta est rana, & ipsarum intestina, & rubetæ cinis cum adipe uetere. *Viscus.*) Viscus dicitur pro priè quicquid sub corio & cute est, ceu caro, ossa, cor et reliqua exta. *Chelidonia.*) Valet hoc medicamentum in podagra quæ à frigidis oritur humoribus.

Sunt quibus apposita siccatur hîrudine sanguis,
Non audita mihi sit fas, sed lecta referre,
Hoc quidam captus morbo per tempora messis
Vicino plantas frumenti pressit aceruo,
Euasitq; grauem casu medicante dolorem.

Hîrudine.) Corruptum enim sanguinem extrahunt, idq; *Hîrudo.* potentius quàm cucurbitæ post cutis incisionem appositio. Sed de hîrudinũ usu quid Plinius dicat, audiamus, cuius uerba in naturali historia libro 32. cap. 6. sunt hæc: Hirudinum, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum

sanguinem usus est: quippe eadem ratio earum quæ curbitarum medicinalium ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda iudicantur. Sed uitium quod admittæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas censuere. Decidunt satietate & pondere ipso sanguinis detractæ aut sale asperfæ. Aliquando tamen ad fixa relinquunt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit & multos interimit: sicut Messalinum è consularibus patritijs cum ad genua admisisset. Inuehunt uirus remedio uerso, maximeq; ruffæ ita formidantur. Ergo suggestia ora forficibus præcidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis: paulatimq; morientium capita se contrahunt, nec relinquunt. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Hæc Plin. *Sanguis.*) Humor corruptus sanguini mixtus, qui & morbi causa est. *Non audita &c.*) Ponit nunc contra podagram remedium, quod non auditu tanquam fallaci, sed lectione & scripto tanquam ueraci relatione se habere dicit, ea enim quæ literis mandantur, ceu uera putantur: est autem remedium id quod Plinius etiam naturalis historiæ libro 22. capite 25. refert, inquit: Sextus Pompeius prætorij uiri pater, Hispaniæ Citerioris princeps, cum horreis suis uentilandis præsideret, correptus dolore podagræ, misit in triticum sese super genua, leuatusq; siccatis pedibus mirabili modo hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. *Quidam.*) Scilicet Sextus Pompeius. *Frumenti.*) Tritici maxime. Cum enim è frugum generibus frumenta etiam sint uaria & non unius generis, ceu triticum, hordeum & alia, hic per frumentum intelligitur triticum maxime. *Presit.*) Impressit & immerfit imposuitq;.

Messalinus.

Sextus Pompeius.

Vul

VVLNERIBVS FERRO
AVT VERBERIBVS FACTIS.

CAPVT XLII.

NATURAE uitij medicas obiecimus artes:
Nunc & fortunæ iaculis obsistere par est.

VVLNERIBVS.) Inter morborum genera est & ipsa continuitatis solutio; in omnibus animalis partibus incidens, sed quæ in diuersis partibus diuersa quoque sortiatur nomina, de quibus copiose Galenus in libris therapeutices. Porro inter eas una est quæ in carne fit: & hæc itidem duplex. Nam aut ulcus est, quod per se nascitur & intra seipsum corrumpitur, aut etiam ex præcedente uulnere quoquo modo putrescente generatur, de cuius curatione infra capite proprio agetur. At uulnus est quod extrinsecus cæsim percussimue acuto telo, saxo aut simili aliquo incidit corpori. Diciturq; esse ex uulnerando in carnosa parte relicta continuitatis solutio, hoc est, hians patensq; extrinsecus in carnosa corporis parte, ferri aut lapidis aut alterius similis alicuius rei ictu & uulneratione facta apertura. Nam quæ citra uulnerationem fit, non uulnus sed ruptio, Græce rhegma dicitur. Fiunt aliquando & animalium uenoforum morfu aut ictu uulnera, de quibus etiam proprijs ager capitibus autor. Præfenti uero capite solum de his tractat quæ aut telorum & acutarum rerum ictu, aut grauiorum durorumq; contusione fiunt. *Ferro.*) Per ferrum intelligit tela, enses & omnia acuta quæ ad secandum sunt habilia. *Verberibus.*) Per uerbera intelligit lapides, ligna & omnia grauia atq; dura, quæ contundendo unitatem soluunt. *Naturæ uitij.*) Id est, morbi natura libus, hoc est, qui existentis & originis suæ principium intra naturam, hoc est intus in corpore humano ex humo-

Continuitatis

Solutio.

Vlcus.

Vulnus.

Ruptio, rhegma.

Naturæ uitia.

Morbi natura.

turales.

rum, è quibus constituitur, corruptione habent: & quibus in corporis partibus certæ sedes assignantur. *Medicæ artes.*) Remedia salutaria ex medicinæ arte depròpta. *Oblectimus.*) Opposuimus, & quibus amoliri curariq; possint, ostendimus. *Nunc.*) Scilicet capite præfenti & aliquot sequentibus. *Fortune iaculis.*) Hoc est, casibus & effectibus corpori extrinsecus fortuito per tela, enses, saxa, aut id genus iacula alia illatis. *Iaculum* enim dicitur quicquid in longum iaci potest. *Fortuna* uero accidentium rerum subitus atq; inopinatus euentus est: sic dicta à ferendo, quod temere & sine ratione feratur. *Par.*) Aequum, conueniens ac decens.

Si cui forte lapis teneros uiolauerit artus,
Necte adipes uetulos & tritam chamæciffon,
Nec pudeat luteæ stercus perducere porcæ.
Sin autem sæuo laceratū est uerberere corpus,
Tunc ex lixiuio ceras dissoluís & oua
Admixtoq; oleo uibices comprimít atras.

Violauerit artus.) Hoc est, membris & corpori uim intulerit & uulnerauerit. *Necte.*) Annecte & uulneri superligato. *Adeps uetus.* *Adeps uetulos.*) Et hoc præfertim si immundum sit uulnus: purgat enim Celso teste libro 5. Qui etiam quanto uetustior, tãto utilior: siue salitus sit, siue nõ. Inueteratur enim Plinio libro 29. capite 9. autore, duobus modis, aut cum sale, aut syncerus. *Chamæciffon.*) Chamæciffos est hedera terrestris, cuius uirtus est siccans, quare et uulneribus nõ inutilis. Siccatio enim totius uulnerum curationis est finis, autore Hippocrate in lib. de uulneribus, dum inquit: Quodcunq; uuln^o cõsum percussim^o uel acuto telo est diuisum, medicamentū enhæmõ & siccās aliquid, quod superare uetet, admittit. Siquidem uulneris qua uulnus est sanatio, uti therapeutice libro 3. & 4. Galenus prodit, me diocris siccatio est: ut & si qua sanies subsit, hæc cõsumatur: & si qua in uacuum locum influxura est, hæc prohibeatur.

Iaculum.
Fortuna

Adeps uetus.

Chamæciffos.
Hedera terre-
stris.

beat. *Luteæ.*) Rutilæ & crocæ siue cerinæ à colore. Color enim is maiorem temperamēti siccitatem indicat. *Stercus porcæ.*) Idem testatur Plinius naturalis historie lib. 28. cap. 10. inquit: Fimum recens suum uel inueterati farina illinitur uulnerib^o ferro factis. *Sæuo uerberere.*) Forti & uehementi percussione. *Lixiuio.*) Lixiuium est aqua in qua lauandi gratia decoctus est cinis, hoc est, puluis in quæ materia usta redacta est & lix dicitur. *Plin.* Ad cõuulsa uiscera aut contusa, ut M. Varro autor est: ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis, inquit, est foci. Inde enim cinis luxatis porus medetur, ut licet uidere gladiatores, quum deluserint hac iuuari potione. Hæc ille. *Dioscorides* libr. 5. cap. 39. Fit ex cinere lixiuia, cuius usus est contra lapsus præcipationesq;. *Ceras.*) Cera duricias mollit & discutit: estq; materia emplastrorū. *Oua.*) Præfertim album eius quod libr. 5. Celsus inter ea quæ uulnera glutinant, connumerat. Et Plinius libr. 29. capite 3. aliorum opinionem referens inquit, Aiunt & uulnera cãdido glutinari. Idq; maxime crudo, teste Dioscoride libro 2. cum inquit: Quod cãdidum in ouo est crudum refrigerat & glutinat. *Oleo.*) Præfertim ueteri, quod magis discutit. *Vibices.*) Vibices dicuntur plage uerberū & percussionū in corpore humano factæ. Sic dictæ quod ui fiant. Plage uero quædam sunt apertæ, & harum aliæ recentes ut uulnera recentia: aliæ ueteres, ut ulcera putrida sanieq; purulenta fluentes. Quædam autem sunt clausæ, quarum aliæ sunt notæ tantum collecti ex uerberere sanguinis & citra tumorem etiam quæ liuores dicuntur: aliæ uero cum tumore, ut tumencia ulcera & tumores qui ex uerberere collecto in unū sanguine fiunt, quamuis & citra uerbera in corpore tumores nascantur.

Stercus porcæ.

Lixiuium.

Lix.

Cera.

Oua.

Vibices.

Plagæ.

Liures.

Si uero infrenus manat de uulnere sanguis,
Purpura torretur conchilis perlita fūco,
Huius uis cineris currentem detinet undam.

Infrenus.) Impetuosus, immodicus & multus atq; superfluens, qui periculum secum ferre solet. Vnde Celsus ait Vbi aliquis ictus est, qui seruari potest, protinus prospicienda duo sunt, ne sanguinis profusio, neue inflammatio interimar. Si profusionem timemus, quod ex sede uulneris et magnitudine eius & ex impetu ruentis sanguinis intelligi potest, siccis linamentis uulnus implendum est. Et tale nunc nobis proponit Serenus. *Purpura.*) Purpura proprie piscis est ex genere concharum, cuius sanie siue cruore tinguntur lanæ nigrantis rosæ colore. Accipitur tamen aliquando pro colore ipso à matre sic dicto. Potest item & pro lana eo colore tincta accipi, siue pro uelleribus quæ in marinis purpuris stapparum imagine sunt, ab alijs quibus tomenta uocata, ab alijs licia, ab alijs fimbriæ, ab alijs stuppe aut uillofitates, Græci *κροκιδας* nuncupant. Reperiuntur siquidem in purpurarum genere quæ superiore sui parte uillosæ sunt, tam tenui & sequaci uellere ut in filum lini modo trahi & confici possit. Et siue de hoc siue pecoris uellere purpurarum sanguine tincto loqui intelligatur autor, medicamentum efficax comprobabitur. De priore testimonium nobis exhibet Dioscorides libro 2. capite de lanis, dū id in eundem medicine usum lanarum modo cremari prodit. De posteriore idem testatur autor hic mox post & infra capite penultimo. Ceterum non solum huiusmodi uellera tali sanguine infecta & cremata sanguinis fluorem sistere possunt, sed & ipsa tota purpure piscis substantia cremata, hoc est, testæ & carnis ipsius cinis. Vnde Auicenna Canonis libro 2. de ostraco purpureo adusto loquens. Ostracum, inquit, cum carne sua confert uulneribus. Siccat enim purpurarum cinis & constringit, autore Dioscoride. *Torretur.*) Aduritur & in cinerem redigitur. *Conch. lis.*) Scilicet purpurei. *Perlita.*) Infecta & tincta. *Fuco.*) Colore & sanguine. Fucus herbæ genus est tingedis lanis aptum: Græci *φύκος* uocant. Accipit autem & pro colore ipso arte addito. *Vndam.*) Sanguinem. **Verrucæ**

Purpura.

*Purpurarum
tomenta,
Licia,
Fimbriæ,
Stuppe,
Villofitates.
κροκιδας.*

Fucus.

Verrucæ quoque defectæ frenare cruorem
Dicitur ambustus Tyrio de uellere puluis.
Præterea nimios reserati uulneris amnes
Fœniculi cinis adstringit, uel fimbria porri.
Siue simus manni cum testis uritur oui,
Et reprimat fluidos miro medicamine cursus.

Verruca.) Verruca est caruncula & tuberculum corporis eminens, cuius sectæ sanguis suo contactu alias quoque nasci facit: è quarum etiam sectione sanguis aliquando immoderatus fluere solet, cui fluctioni nunc præsentia capite mederi docet Serenus. Quo pacto autem ipsæ radicitus extirpandæ sint, docebit idem infra capite penultimo, ubi & hanc medicinam repetit. *Frenare.*) Compescere & constringere. *Ambustus puluis.*) Hoc est, cinis. *Tyrio uellere.*) Lana Tyria purpurarum sanie infecta. Sic dicta à loco ubi fit purpura: apud Tyrum enim optima tingebatur purpura. Est autem Tyrus præclara Phœnicie urbs, quæ & Sarra dicebatur. Vnde Sarranum ostrum uocat Vergilius, hoc est, Tyrium. Huius urbis in sacris literis sæpe percelebris fit mentio. Est autem uicina Iudææ, sita ad aquilonem uersus occidentem. Fuitq; olim, ut Plinius lib. 5. cap. 19. scribit, insula præalto mari septingentis passibus diuisa. Nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continens. Olim parua clara, urbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperii æmula, terrarum orbis auida Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atq; purpura constat. Sed plura de Tyro Curtius libro 4. & Strabo libro 16. qui inter alia quoque ait Tyrum post euectas calamitates suas, se ipsam tum nauigando tum purpurarum piscatu instaurasse. Tyria enim purpura optima omnium perhibetur. Estq; sanguini sistendo cæteris magis accommodata: habet enim adstringendi uim reliquis tenuiore, ut tradit Galenus therapeutice libro 8. quare cæteris etiam præstat.

Verruca.

Purpura et uellus Tyrium.

*Tyrus.
Sarra.*

Eius enim uirtus, siccando, calefaciendo, ac robur infere-
 rendo, corpora alte penetrare potest, ob quod & effica-
 cior habetur. *Nimios annes.*) Hoc est, sanguinis fluxum
 ex uulnere superfluentem. *Foeniculi cinis.*) Præsertim stipi-
 tum. Siccantis enim uirtutis est & adstringētis. *Fimbria.*)
 Fimbriæ uestimentorum & aliarum rerum extremitates
 dicuntur, à fibro quod antiqui, ut M. Varro testatur, ex-
 tremum dicebant. Vnde & in iocinore & pulmone fibræ
 dictæ, partes extremæ. Et fiber animal quod circa flumi-
 num oras extremas uersetur. *Porri.*) Porro adstringēdi
 & sanguinem suppressendi uim esse, testantur etiam Dio-
 scorides, Plinius & Celsus. Vnde & uulneribus imponi-
 tur. *Fimus manni.*) Idem testatur Plinius libro 30. capite 2.
 dicens: Si ex uulnere immodice fluit sanguis, fimi caballi
 ni cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus
 mire sistit. Sunt autem Manni, equi & caballi. Seneca in
 libro epistolarum moralium: Ita non omnibus obesius man-
 nis & asturconibus & tollutaribus præferes illū unicū
 equum ab ipso Catone defrictum.

Foeniculi
 cinis.

Fimbria.

Fiber.

Porrum.

Fimus equi.

Manni.

VVLNERIBVS QVIBVSCVN-
 QVE CASIBVS FACTIS.

CAPVT XLIII.

TAM multa humanæ sunt uulnera conditionis
 Ut nequeam proprias cunctis adscribere curas,
 Iisdem igitur monitis casus armabimus omnes,
 Sic tamen ut nullus medicinam eluserit error.
 Ergo modus quicumque obtingit uulneris atri
 Contritus cum melle dabit medicamina bulbus.
 Herbaque quæ folijs nomen de mille recepit
 Appositu prodest adipi permixta uetusto,

Qui

VIBVSCVNQVE casibus.) Id est, qua-
 cunque occasione, siue incidendo, siue contun-
 dendo, siue rumpendo, siue quomodolibet ali-
 ter fiant. *Tam multa.*) Hoc est, plurima et uaria
 atque diuersa alia enim secando, alia percutiendo aut con-
 tundendo, alia rumpendo aut aliter fiunt: & quocumque
 casu fiant, sunt etiam uariæ ipsorum differentiarum, ceu ma-
 gnum, paruum: æquale, inæquale: summū, profundum:
 rectum, curuum, & si quæ sunt alia. *Humanae conditionis.*)
 Sortis humanæ, & quæ in humano corpore contingūt.
Conditio. Conditio enim dispositio quædam est & ueluti fors for-
 tunarum, temporum & rerum. *Vt nequeam prop.*) Scilicet
 propter laborem frustraneum: frustra enim & superua-
 caneum esset unicuique differentiarum propriam speciatim &
 seorsum adscribere medicinam, cū omnes una & eadem
 possint curari. *Cura.*) Hoc est, curandi modos & medi-
 camenta. *Monitis.*) Admonitionibus, documentis, cu-
 rationibus & medicamentis. *Casus.*) Vulnera cuiuscun-
 que sortis aut conditionis fuerint. *Armabimus.*) Instrue-
 mus & curabimus. *Cum melle bulbus.*) Plin. libr. 20. cap. 9.
 Bulbi uulneribus mire profunt per se: aut, ut Damion, ex
 mulso, si quinto die soluantur. Dioscorides libr. 2. contu-
 sis emplastri modo impositos prodesse ait. Vulnera enim
 glutinant, uti Celsus testatur. *Herba folijs etc.*) Hoc est,
 millefolium, quod Plinius etiam magnifici usus ad uul-
 nera testatur libro 24. cap. 16. imò & obscurarum parti-
 um ulceribus mire subuenit, ceu supra capite 37. Serenus
 etiam tradit.

Vulnerū uariæ
 differentiarum.

Conditio.

Bulbus.

Millefolium.

Succida cum tepido connectit lana lyao:
 Ambustæ uel cinis complebit uulneris ora.
 Concludit uero uel frons uel ramus ab ulmo,
 Aut succis hederæ pulchrescit foeda cicatrix.

Succida lana.) Quid sit lana succida, dictum est in superio- Lana succida,

ribus. Hæc Dioscoride libro 2. teste, uulneribus à principio statim ex aceto, oleo, uino uel utiliter imponitur, con-
tufis iridem, desquamatis, liuoribus, fractisq; ossibus. Plinius item lib. 29. cap. 2. Ex uino, inquit, uel aceto, uel aqua
fracta et oleo aspersa, uulnera sanat. Idq; glutinando ipsa,
uti libro 5. tradit Celsus. *Connectit.*) Colligat & glutinat
uulnera. *Ambusta cinis.*) Scilicet lanæ. Idem testatur Plinius
ubi supra dicens: Cinis eius illinitur attritis, uulneratis.
Nec modo uulneribus sed & ulceribus est utilis. Nam, ut
Dioscorides tradit, cremantur lanæ, crematarumq; cinis ignis
modo crustas inducit, carniū excreſcentias cohibet, & ad
cicatricē ulcera perducit. In quem usum purgantur prius
lanæ, carptæq; in crudo ficili quē admodum & alia cremantur.
Sunt & alij cremandi modi, quos breuitatis causa nunc omitto. *Complet uul. ora.*)
Id est uulnera perficiet & ad cicatricem perducet. *Concludit.*)
Claudit, consolidat & conglutinat atque perſanat. *Frons.*)
Folium. *Ramus.*) Per ramum intelligitur totam sui substā-
tiam, tum corticem ipsum crassiorē, tum corticis tiliam, ut
Plinius uocat, hoc est, corticem interiorē & tenuiorē, qui
lentus uilium modo in uincula facile flectitur: quiq; folijs
multo magis uulnera glutinat pro uinculo & fasciola eisdem
circūuolutus, autore Dioscoride. *Vlmus.*) *Vlmus* nota arbor
est, cuius folia, cortex et rami adstringunt, uti libro primo
testatur Dioscorides. Et Plinius libro uigesimo quarto, capite
oçtauo, inquit, *Vlmi* & folia & cortex & rami uim habent
spissandi & uulnera contrahendi. *Succis hederae.*) Idem
testatur Plinius libro uigesimo quarto capite decimo dicens,
Cicatricibus quoq; decorem facit hedera. Imò et adstringente
ui sua uulnera consolidat. *Cicatrix.*) Est signum et macula,
quæ ex uulnere siue ulcere remanet. Et inde cicatricare
dicitur pro cicatricē inducere, & cicatricosum quod
plenum est cicatricibus.

Lanarum.
cinis.

Corticis
tilia.

Vlmus.

Hedera.

Cicatrix.
Cicatricare
Cicatri-
cosum.

Ho-

HOMINIS AC SIMIAE

MORSVI.

CAPVT XLIIII.

SIVE homo, seu similis turpissima bestia nobis
Vulnera dente dedit, uirus simul intulit atrum,
Vetonicam ex duro prodest assumere Baccho.
Nec non & raphani cortex decocta medetur,
Si trita admorsis fuerit circumlita membris.

HOMINIS.) Inter morsus uenenosos ponitur & hominis morsus ab autoribus, idq; saliuæ morſo uulneri illatæ causa: non obſtante quod natiui caloris uestigium quo cibi coctio-
nem adiuuat, obtineat saliuæ. Vorum quia alter alteri tem-
periem habet haud conformem, hinc fit, ut aiunt, quod saliuæ unius scilicet mordētis, alteri morſo fit noxia et ue-
nenosa. Et Plinius libro 29. cap. 4. inter asperrimos uel hominis morſum numerari testatur. Qui etiā pernicioſior est si à ieiuno inferatur. Nā, ut Auicēna sexta quarti, tract. 4. cap. 2. prodit, Deterior morſus est ille qui est à ieiuno siue sit homo aut non homo. Et maxime etiam si ieiuno inferatur. Hinc Celsus libro 5. de serpentium morſu tractans, & noxæ huius nos admonens ait: Illud ignorari nō oportet, Omnis serpentis ictum & ieiuni et ieiuno magis nocere, ideoq; pernicioſissimæ cum incubant. Vtilissimumq; est, ubi ex anguibus metus est, non ante progre-
di quàm quis aliquid assumpsit. Cæterum hominis saliuæ, sed morſu illata (nam et aliàs contra morbos amolien-
dos uim obtinet, ceu supra cap. 11. habitum est, efficacem, & idem ex Plinio libro 28. cap. 4. satis patet,) nō modo homini noxia est, sed & contra serpentes ueneni uim obtinet. Quod Plinius etiam libro 7. cap. 2. non ignorans ait:

Morsus homi-
nis.

Morsus ieiuni
nocentior.

Saliua hominis.

Simia.

Omnibus hominibus contra serpentes inest uenenum. Feruntque ictas salua ut feruentis aquae contactu fugere. Quod si in fauces penetrauerit, etiam mori. Idque maxime humani ieiuni oris. *Simiae.*) Simia notum est animal, ad hominis figuram proxime accedens. Earum plura sunt genera: de quibus & moribus earum Plinius in nat. hist. libr. 8. cap. 54. sic scribit: Simiarum quoque genera hominis figurae proxima caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, uisco inungi, laqueisque calceari imitatione uenantium tradunt. Mutianus & Iatrunculis lusisse, fictas caera, acies uisu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo genere cauda sit: Noua exultatione adorare. Namque defectum syderum & caeterae pauent quadrupedes. Simiarum generi praecipua erga foetum affectio. Gestant catulos quae mansuefactae intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus simiis. Itaque magna ex parte complectendo necant. Effratior cynocephalis natura, sicut saturis. Calitriches toto pene aspectu differunt. Barba est in facie, cauda late diffusa primori parte. Hoc animal negat uiuere in aliquo, nisi Aethiopiae, quo gignitur caelo. Haecenus Plinius. Quod autem simiarum morsus sit noxius, testis est non modo hic Ser. sed et Celsus, qui omnem ferum morsum uirus quoddam habere adstruit: et inter uenenosos morsus simiarum quoque morsum connumerat dicens: Dixi de his uulneribus quae maxime per tela inferuntur. Sequitur ut de his dicam, quae morsu fiunt: interdum hominis, interdum simiae, saepe canis, nonnunquam ferorum animalium, aut serpentium. Sed cur simiarum morsus innocuus censeretur, cum hominis morsus uel inter asperri-mos habeatur, autore Plinio? Et cum quod minus uidetur inesse, cur etiam non id quod magis: ut loquuntur Logici. *Morsus.* *Bestia hominis simili.* *Morsui.*) Morsus est dentium lesio. Et mordere, est dentibus ledere. *Similis bestia nobis.*) Hoc est, simia. Nam, ut Plinius libro 11. capite 44. ait, simiarum genera perfectam hominis

minis similationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris. Quae sola quadrupedum & inferiorem habet genam, iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium flexa. Similiter in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus prelongi, sed uestigium palmae simile faciunt: his quoque podex & articuli ut homini, & praeter genitale tantum: & hoc in maribus. Viscera etiam interiora omnia ad exemplar. *Virus atrum.*) Venenum noxiu atque letale. *Simul intulit.*) Vna cum morsu in uulnere morsu reliquit. *Vetonica.*) Quoniam maxima pars uenenorum frigore interimit, autore Celso: ideo contra ea medicamentis maxime opus est quibus calor mouetur, ne humorem intus coite patiantur. Similiter utilia sunt ea quae extenuant, qualia sunt quae urinam mouent. Cuiusmodi uires obtinet uetonica, quare & uenenatis morsibus ex uino pota medetur: idque non hominis aut simiae tantum, sed serpentium quoque, uti sequenti capite testatur Serenus. *Duro Baccho.*) Vino austero, quod urinam pellit & uires firmat. *Raphani cortex.*) Raphani contra uenenatos morsus uim habere, idque ex posca uel aceto mulso, testantur etiam Plinius & Dioscorides: quamuis hic ad uiperarum solum, ille generalius ad serpentium morsus uim hanc contrahat. Eadem autem est huius medicinae ratio quae de Vetonica iam dicta est: & autor utraque etiam contra serpentium morsus utitur capite sequenti.

SERPENTVM MORIBVS

ET VIPERAE VIRVS EX-
cludendis.

CAPVT XLV.

CYSPIDE non quiscquam, longae neque caede sarissae.
Fulmine non gladij, uolucris nec felle sagittae.

Quam cito uipereo potis est affliger ictu:
Quare aptam dicamus opem, succosq; medentes.

Serpentiū plu-
ra genera.

SERPENTVM.) Serpentū plura sunt genera. Quēdā enim magis noxię sunt: ceu aspis, cerastes, dispas, hæmorrhoids, chelydrus, scyrtale, basiliscus, & id genus alię, quę calidissimis ceu India, Aethiopia, Aegypto, Africa & similibus commorantur regionibus. De hijs & earundem morsus notis plura Lucanus libro 9. Quędam uero sunt mitiores & minus terribiles, ceu uipera, boa, cecilia, anguis & reliquę Italiae frigidarumq; regionum serpentes. Et hoc serpentium discrimen Celsus quoq; nō obicit lib. 1. Postquam enim speciales pestiferarū curationes tradidit, sic ait: Verum hæc genera serpentium & peregrina & aliquāto magis pestifera sunt, maximeq; æstuosis locis gignuntur. Italia, frigidioresq; regiones hac quoq; parte salubritatem habent, quod minus terribiles angues ædunt. Verū quia serpentium omnium morsus, eodem Celso autore, non nimium distantem curationem desiderant: quamuis in ea multum antiqui uariarunt, ut in singula genera anguim, singula medendi genera præciperent, atq; alijs alias sed in omnibus eadem maxime proficiunt. Hinc Serenus quoq; curationes cōmunes aduersus omnes morsus quorumcunq; serpentium promiscue tradit: excepta sola aspide, cuius morsus aliās incurabilis habetur: nec per uiperam propriam speciem illā sic dictā, sed generatim oēs serpentes intelligit. Docetq; non modo factis iam moribus mederi sed & a futurorum ueneno præcauere. Sed antequam hæc agat, Primū quā noxię sint huius morsus & ictus, ostendit, asserens illos nocentiores esse omnes quę extrinsecus corpori occurrentia ipsū lædunt. Et Plinius libro 25. capite 8. serpentium ictum pessimum asseuerat dicens: Ordiendum a malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Porro aduersus serpentium ictus

ictus et morsus curationes tum communes tum speciales copiosius reperies apud Dioscoridem lib. 6. & Celsum libro 5. *Vipera uirus.*) Quid sit uipera, quid uirus, dictum est supra. Hic tamen uirus pro ueneno accipitur: uipera uero non solum pro proprie sic dicta serpente, sed & pro omni alia serpentum specie. *Cuspide.*) Hastę summitate acuta. *Cuspis* enim & hastam significat, & hastę summitatem. *Non quisquam.*) Non aliquis, nemo. *Longe sarissa.*) *Sarissa.* Sarissa est hasta prælonga Aelianus in Tarticis, Sarissa est lancea qua utitur phalanx Macedonica, longitudine 14. cubitorum, quorum duo manus continent, reliqua duo decim prominent. *Σουίδαας, Σαρίσας ἕξ τοσ ἀνορτίου ἑξδινικοῦ, ἁορὸ μακρόν παρα μακίσσοι.* Et Liuius: Prælongas hastas Macedones Sarissas uocant. Hinc Sarissophori qui sarissas gestāt dicti. *Cæde.*) Percussione & uulneratione. *Cædes* proprie mors est, ferro aut alia re exteriori et ui illata. *Fulmine.*) Fulmen proprie est exhalatio inflammata & incensa quę de nube elisa deorsum ei aculatur & ruit, cuius duę sunt species, de quibus Aristoteles Meteororum lib. 3. cap. 7. & 8. Hic tamen pro ictu & uulneratione accipitur. *Gladij.*) Gladius est ensis qui & spata dicitur & mucro, quamuis mucro pro teli cuspide aliquando accipiatur. *Mucro.* *Volucris.*) Velocis, pernicis. *Felle sagittæ.*) Hoc est, ueneno sagittarum. Solebāt enim antiquitus populi quidam ceu Arabes & Indorum quidam, Galli itē & Scythæ ueneno tingere sagittas. De Indis habes apud Paulū Orosium lib. 3. ubi scribit Alexādrum in expugnatione ciuitatis cui Ambira rex erat, magnam partem exercitus sagittis hostium ueneno illitis amisisse. Gallorum qui sagittas elleboro collinebant, meminit Celsus lib. 5. hijs uerbis, Venenum serpētis, ut quędam etiam uenatoria uenena, quibus Galli præcipue utuntur, non gustu sed in uulnere nocent. Ideoq; colubra ipsa tuto estur, ictus eius occidit. Et Plinius libro 25. cap. 5. Galli, inquit, sagittas in uenatu elleboro tingunt, circumcisoq; uulnere teneriorem

sentiri carnem affirmant. De Scythiis uero sic scribit Plinius: Scythæ sagittarum unguent aciem uiperina sanie & humano sanguine. Irremediabile id scelus, mortem illico adfert leui tactu. Et hoc fortassis Serenus nobis insinuat & proponit, uolens per id nobis ostendere serpentium ictu illatum uenenum omni alio extrinsecus illato magis noxium pestiferumque esse, etiam si Scytharum sagittis ueneno tinctis inferatur, quod tamen leui tactu mortem illico adfert. Cæterum sagitta iaculi genus est quod arcu emittitur: sic dictum quod satis longe siue sagaciter mittatur. Per fel autem uenenū intelligit autor. *Potis est.*) *Potest.* *Affligit.*) *Pro affligi.* *Aptam opem.*) *Auxilium et medicamenta conuenientia atque utilia.* *Succos medentes.*) *Medicinas salutiferas ex herbarum succis & alijs liquoribus confectas.*

Quæ nocuit serpens, fertur caput illius apte
Vulneribus iungi, sanat quæ sauciat ipsa,
Vt Lariffæa curatus Thelephus hasta.

*Serpentis
medicina.
Serpens sibi
ipsi reme-
dio.*

Quæ nocuit serpens, etc.) *Quæ morfu uel ictu uenenum letiferum intulit.* Idem testatur Plinius nat. hist. lib. 29. cap. 4. hijs uerbis: *Viperæ caput impositum uel alterius quam quæ percusserit, sine fine prodest.* Et paulo post, *Constat,* inquit, *cōtra omnium serpentium ictus quamuis insana biles ipsarum serpentium exta imposita auxiliari.* *Vt*) *Quemadmodū.* Et per hoc uult probare id quod dixit, *Sanat quæ sauciat ipsa: hoc est, quod eadem res quæ nocumentum intulit, idem etiam amoliri & mederi possit.* Et huius gratia exemplum subiungit de Thelepho qui eadem hasta ab Achille letaliter uulneratus fuit et persanatus, ut fabulatur poetæ. *Lariffæa.*) *Achillea.* *Lariffa* Thesaliæ ciuitas, quam *Pensilem* & *Pelasgiam* cognominant, à qua *Lariffæus* dictus est *Achilles*. *Sunt & aliæ eius nominis ciuitates in diuersis locis, de quibus plura Strabo geographiæ lib. 9. & 13. Telephus.*) *Telephus* ab Achille letaliter

Lariffæa.

Telephus.

letaliter uulneratus, Apollinem de remedio consulit: & accepto responso, nisi rursus ab eodem uulneraretur, liberari eum non posse, rursus congregitur & eodem loco uulneratur, sicque sanitati restituitur. Et hæc est quam autor nobis proponit fabulam, cuius & Ouidius meminit, *Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hosti, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.* Ortum autem habuit figmentum hoc poetice, ex eo quod Achilles ferri rubigine *Telephum* sanasse dicitur, ut refert Plinius nat. hist. libro 24. cap. 25. hijs uerbis: *Est & rubigo ipsa ferri in remedijs, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea siue ferrea cuspe fecit.* Ita certe depingitur ex ea decutiens gladio. *Vis eius ligare, ficcare, restringere.* Meminit eiusdem idem libro 25. cap. 5. sic: *Inuenit & Achilleon Achilles discipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur, hac sanasse Telephum dicitur.* Alij primum *æruinam* inuenisse utilissimam *emplastris*, ideoque depingitur ex cuspe decutiens eam gladio in uulnus *Telephi*. Alij utroque usum medicamento uolunt. Ceterum quia cuspe & uulneratus et sanatus dicitur, hinc adagio locus factus est de eo qui uulnerauit, idemque persanauit, ut dicatur *ὡς δὲ τρωάων, καὶ ἰάσεται αὐτὸν.* Et hinc etiam *Adagio.* quæ multæ malignitatis sunt uulnera & quibus salutari *Achillis* manu opus sit uulnera, *Telephia* appellantur: quemadmodum & *Chironia* quæ curam uix admittant & *Chironem* aliquem desiderent, autore *Paulo Aegineta* medicina libro 4.

*Proderit & caulem cum uino haurire fabuci,
Aut coctum raphani librumque tritumque ligare,
Siue etiam excelsa folium de mole cupressi.
Manauit lactans caprifici succus ofellam,
Aut tithymallus atrox, uulnus quæ trita perungat.*

Caule fabuci.) *Quod de caule fabuci tradit Serenus, id Dio Scorides libro 4. de radice testatur & Plinius lib. 24. cap. 8.* *Sabucum.*

de folijs, idēq; minoris fabuci. Sed nihil refert, omnia enim eiufdē sunt uirtutis. Apuleius capite de ebulo ex magica ostentatione precatōne annectit, cui tamē nos ultimum uale dicemus. *Raphani librum.*) Corticem raphani præfertim fatiui, qui & radícula uocatur à Romanis. Plinius simpliciter fatiuos raphanos sed in posca decoctos contra serpentium morsus illini tradit. Dioscorides uero lib. 2. corticem ex melle impositam uiperarum morsibus succurrere. Semen uero contra cerastæ morsus cum uino utiliter bibi. Et libro 6. ubi contra uiperæ morsum ponit remedia, sic ait, Succurrit raphani tam diu rufus cortex, ut quàm maxime concisus sit: impositus loco & uulneri. *Ligare.*) Scilicet super uulnus morsum. *Excelsa mole.*) Arbore procera & alta atq; magna, ut quæ afferes & ualuas etiam exhibeat. *Folium cupressi.*) Idem testatur Plinius libro 24. cap. 5. dum ait, Cupressi folia trita serpentium ictibus imponuntur. Imò, ut idem paulo post dicit, Cupressi pilulæ quoq; aduersus serpentium ictus bibuntur etiam. *Manare.*) Manare est stillare, cum scilicet ex integro sed nō satis solido per minutissimas partes stillat. Res autem quæ manat hic in accusatiuo ponitur, quemadmodum apud Plinium libro 14. Arborum succo manantium picem resinamq; alia ortē in oriente, alia in Europa feruntur. *Lactans.*) Hoc est lacteum succum & liquorem reddens. *Caprifici succus.*) Lachryma & humor siue liquor fici agrestis, quem & lac à candore uocant. Caprificus est ficus syluestris, de quo Plinius libro 15. cap. 19. Huius lac scorpionum ictibus uulneri instillatum, canumq; morsibus, & omnibus quæ morfu ictū uenenum relinquunt, succurrit. Potest eadem ex teneris caprifici coliculis expressus succus cum nondum erumpente gemma quasi prægnantes sunt. In quem usum tunduntur & exprimentur, expressusq; succus in umbra siccatus feruatur, autor Dioscorides. *Ofella.*) Ofella diminutiuum est ab offa, quemadmodum et offula. Sunt autem offe informes massæ

Raphani
cortex.

Cupressus.

Manare.

Caprificus.

Ofella.
Offa.
Offula.

massæ & exiguæ in frustra sectiones. Vnde Serenus offellam hic pro succi deficcari massa & frustis accipit. Cæterum offulas pro esca scitissimi saporis accipiunt, cuius uarios conficiendi modos conscribit nobis Apicius culinarie artis libr. 7. Huiusmodi offulam quampiam intelligit Claudius dum inquit apud Suetonium: Rogo uos quis potest sine offula uiuere. Sunt item carnis frustra offæ & offulæ dictæ. Columella libro 12. de falsura suillæ carnis: Caro in libralia frustra conciditur, deinde in seriam substernitur sal coctum, sed modice infractum, deinde offulæ carnis spisse componuntur, & alternis sal ingeritur. Ad hæc offa pultem significat & quicquid in pulvis modum est redactum. Cicero: Cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicianti tripudium solistimum nunciatur. Accipitur etiam pro cibo quocunq;. Vnde prouerbio dicitur, Inter os & offam, hoc est, inter os & cibum. Meminit huius A. Gellius Atticarum noctium libro 13. cap. 16. *Tithymallus.*) Tithymallus herba est, quæ & lactaria & marina siue caprina lactuca appellatur. Cuius Theophrastus tria facit genera. Dioscorides uero & Paulus Aegina & Plinius atq; Apuleius septem. *Atrox.*) Vocat tithymallum atrocem propter acrimoniam et uim eius feruentem. Est enim tam feruentis naturæ, ut per se extra corpori impositus pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit. *Quæ.*) Scilicet offella succi caprifici aut tithymalli atq; succus ipse.

Carduus & nondum doctis fillonibus aptus,

Ex illo radix tepido potatur in amni.

Ceruino ex foetu commixta coagula uino

Sumuntur, quæ res membris agit atra uenena,

Aut ferulæ radix potatur in imbre lyæi.

Vetonicæ uel leues, gallinæ aut iura uetustæ.

Carduus.) Carduus proprie herba est quæ Græce scolymos *Carduus.* dicitur. Accipitur tamen aliquando pro alijs etiā spinosis

Tithymallus.

Libr. 5.
Libr. 26.

generis plantis, quales sunt chamæleon uterq; dipfacos siue labrum Veneris, spina alba, eryngium, & id genus aculeatarum aliæ. Quarum chamæleoni albo & eryngio priuatim uirtutem hanc contra uenena tribuit Dioscorides. Nam libro 3. capite 9. de chamæleone albo ait Radix eius cōtra uenenata pro theriace est, pota cū uino. Et capite 23. libri eiusdem de eryngio inquit, Bibitur cum uino utiliter & contra uenenatorum morsus & epota uenena. *Nondum aptus.*) Per hoc intelligit uiridem & recentem, qui fullonibus propter teneritatem suam nondum est idoneus nec utilis. Siccatis enim utuntur & aridis fullones. *Doctis fullonibus.*) In arte sua expertis & probatis et doctisq; Siue doctis, ad differentiam uermiculorum qui etiam fullones dicuntur. Sunt autem fullones, uestimenta curantes & polientes: sic dicti à fouendis calida aqua uestibus. Ars ipsa fullonia dicitur. *Amni.*) Hoc est, aqua siue, ut Dioscorides docet, uino. *Cerui foetu.*) Hoc est, hinnuli & cerui iuuenis in matris utero occisi, ut Plinius tradit, quilib. 8. capite 32. sic ait: Contra morsus serpentium præcipuum remedium ex coagulo hinnuli in utero occisi. Et iterum libro 23. capite 20. Summis, inquit, remedijs præferi hinnuli coagulum in matris utero execti. Dioscorides item uenenatorū morsibus id utile esse testatum reliquit. Quid autem sit Coagulum, dictum est superius capite 30. *Agit.*) Abigit, fugat & expellit. *Atra.*) Letalia. *Venena.*) Venenum dicitur omne quod uitæ nostræ contrarium est, ceu dictum est supra capite 8. 9. & 10. *Ferula radix.*) Ultra id quod serpentium morsui medeatur, medicamenti quoq; bibendi pondus & mensurā nobis præscribit Plinius, & radicem imponi quoq; iubet, dum lib. 20. capite 23. ait, Ferulæ radix denarij pondere & uini cyathis duobus bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Dioscorides uero uim hanc medullæ tribuit in quiens, Datur uiridis ferulæ medulla contra morsus bibenda cum uino, quod autor nunc imbrem lyæi uocat:

Vetonica

Vetonica.) Vetonica nō solum bibita sed & imposita contra serpentium & uenenatorū morsus utilis est. Ant. Musæ: Vetonicæ drachmas tres in uini cyathis tribus diluito & potui dato, omnium serpentium morsus sanat. Item, Vetonicæ drachmas sex in uini nigri cyathis tribus contemto & super uulnus illinito. Item, Ad rabidi canis morsum, Vetonica contusa morsui imponatur. Plinius libro 25. capite 8. Morsibus imponitur Vetonica præcipue: cuius uis tanta perhibetur ut inclusæ circulo eius serpentes ipsæ sese interimant flagellando. Datur & ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini: uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Celsus item libr. 7. eandem tum potui datam ex uino tum impositam prodesse testatur. Et Dioscorides uires eius libro 4. describens: Dantur, inquit, bibenda folia trium drachmarum pondere, cum uini sextarijs duobus contra uenenatorum morsus. Quin etiā emplastrum modo imposita herba uenenatorū morsibus pariter prodest. Prodest & contra uenena, in quem usum drachmæ pondere bibitur in uino. Eadē præsumpta letalibus aduersatur uenenis. Vrinam præter hæc cit. &c. *Leues.*) Faciles ad sumendum. Nam, ut Musæ in epistola ad Agrippam scribit, non gustus asperos offert quum sumitur: & si adfert, tormenta sunt mediocri quadam lenitate parata, & sine offensa stomachi sumitur, tantumq; potest ut eam laborantes non tantum sine labore sumant, sed etiam libenter. Odore est tam amabilis, uti ignorantem cogat suspicari herbam utilem corpori. *Galline iura uetuste.*) Gallinarum ius uenenatorum morsibus mederi testatur etiam Plinius. Et quia domesticum est animal gallina & eius compar gallinaceus, haud abs re aut incaustum fuerit, quas de gallinaceis eorum non solum iure sed alijs etiam partibus contra uenenatos morsus cæteri quoq; instruxerunt medicinas, referre. Nam si casus huius uulneris contigerit atri, hac non alia profutura res prior & magis in promptu haberi

Galline ius
alio partes.

Fullones uermiculi.

Fullones artis.
Ars fullonia.

Coagulum hinnuli.

Venenum.

Ferula radix.

poterit. Sed quæ partes ipsorum & quis earundem utendi modus opem & auxilium nobis promittant, aliorum audiamus testimonia. Et in primis quidem Dioscoridis qui medicinalis sylvulæ libro 2. sic prodit: Succurrūt serpentium morsibus dissectæ & ita ut tepebunt impositæ gallinaceorum carnes: crebro tamen & subinde mutadę sunt. Datur & in potione cum uino contra uenenatorū morsus gallinaceorum cerebrum. Et libro 6. capite de curatione communi morsus uenenatorum, Ex animalibus, inquit, utiliter etiam accipiuntur gallorum cerebella in cibo. Et libro eodem capite de uipere morsus curatione, Succurrūt, ait, uiperæ morsibus & gallinacei pulli dissecti quamprimumq; & calentes adhuc impositi. Et paulo post Erasistratus, ut refert, præter hæc in commentario de remedijs plura alia quæ opē ferre possunt, enumeravit: Inter probatissima tamen & præcipua, gallinaceorum cerebella cum uino pota. Hęc Dioscorides, cui & Plinius subscribit naturalis historię libro 29. capite 4. inquit: Carnibus gallinaceorum ita ut tepebunt euulsæ appositis uenena serpentium domantur. Item cerebro in uino pota. Parthi gallinę malunt cerebrū plagis imponere. Ius quoq; ex hijs potum præclare medetur, & in multis alijs usibus mirabile: ualidius ē uetere gallinaceo.

Si uero horrendum uulnus fera fecerit aspis,
Vrinam credunt propriam conducere potur,
Varronis fuit ista senis sententia. Nec non
Plinius ut memorat sumpti iuuat imber acetī.

Siuero horr.) Traditis contra uiperarum & aliarū minus perniciosarum serpentium morsus medicamentis, subiungit nunc magis pestiferarum & quæ propter ueneni uim præsentaneam, & quia morsus citra doloris sensum accedit, horrendæ et timendæ sunt curationes, sed ex aliorum autoritate relatas. *Aspis.*) Aspis serpens est, cuius plures diuersasq; species refert Solinus, uerum disparis effectus.

ctus. Sūtq; omnib. ab effectu indita nomina. Vnde quantus nominum, tantus etiam mortium numerus est. Gale nus item tria genera facit aspidū, chersæam, chelidoniam & pryada, quam ultimam proprie sub aspidis nomine Serenus, Dioscorides, cæteri q; autores intelligunt. De aspide uero sic scribit Lucanus libro 9. Hic quæ prima caput mouit de puluere tabes, Aspida somniferam tumida ceruice leuauit, Plenior huic sanguis, & crassi gutta ueni Decidit, in nulla plus est serpēte coactum, Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem, Sponte sua, Nilōq; tenus metitur arenas. Hęc omnium perniciosissima est, et morsus eius omnium maxime insanabilis habetur, autore Aeliano de animantium naturis libro 1. ubi aduersus uiperarum omniumq; serpentium morsus remedium in ueniri tradit, aspide una excepta. Nec id mirum cum clanculum & citra dolorem uenenū infundat, nec post morsum in corpore uulnus nisi forte paruum et obscurum relinquat, autore Nicandro in theriacis cum ait, ἀσπίδα φοι νήσασαρ ἀκινυρότατον δάκνον ἀλλωρ. Sed tantū somnus obrept letalis. Hinc Plinius libro 29. cap. 4. Aspides, inquit, percussos torpore & somno necant, omnium serpētium minime sanabiles. Sunt & alij aspidum effectus, quos omnes copiosius enumerat Dioscorides libro 6. in hunc modum: Aspides morsus acu punctis uulneribus similis est & perexiguus uix apparens, sineq; tumore. Sanguis non multus sed paucus & niger destillat. Hebetatur quamprimum oculorum acies: totoq; corpore multiplex, sed mitis nec sine uoluptate dolor adest. Vnde bene Nicander inquit, Peritq; sine dolore homo. Mutatur color, uirescitq;. Stomachi non adeo grauis erosio adest. Frons continue contrahitur. Sine sensu palpebræ ueluti in accessione somni conuiuent; & inter hæc mors adest, nec tertia diei parte quidem dilata. Hactenus Dioscorides. Cæterum quod ad curationem eius attinet, nō credendum est tales morsus esse immedicabiles aut insanabiles, adeo ut

omnino curari non possint & omnimoda sanitatis restitutio tollatur, sed eousq; tantum ut solam curandi difficultatem designatam intelligamus. Inter omnes enim serpentes nulla ueneni uim præsentius exercet, & noxam magis sensui occultat. Vix enim dū mordetur quis, morsus dolor aut sensus adest, ipsaq; leti fons caret inuidia, nec quicquam plaga minatur: sed subit uirus tacitum, quemadmodum de dipsade etiam scribit Lucanus, quæ tamē & ipsa inter aspidū species numeratur à Solino. Curam itaq; admittit & sanabilis est aspidis morsus, si ueterum scriptorum autoritati fidem habemus, qui curā experimento comprobata testantur, ut paulo post dicemus. *Vrinam propriam.*) Quoniam aspidis uenenum quem admodum & cerastæ ac taurinus sanguis, spiritum & sanguinem in uenis gelant, uti Dioscorides libro 6. tradit, ideo contra id maxime proficient quæ congelationem et inspissationem illorum dissipent atq; discutiant, cuius generis uel ipsa urina existit. De qua sic scribit Plinius libro 28. cap. 6. Magna & urinæ non ratio solum, sed etiam religio apud autores inuenitur digesta in genera. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra salitias aspidum, quas ptyadas uocant, quoniam uenena in oculos hominum expuant. Sua cuiq; autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest. Et libro 29. cap. 4. Contarer, inquit, in proferendo ex hijs remedia, nisi M. Varronem scirem 23. uitæ anno prodidisse aspidum ictus efficacissime curari hausta à percussis ipsorum urina. *Varronis senis.*) Confirmat nunc dictam medicinam quemadmodum et Plinius Varronis autoritate et testimonio. Fuit autem M. Terentius Varro uir doctus & togatorum eruditissimus iudicatus. De quo Valerius Maximus memorabilium libro 8. cap. 7. sic scribit: Terentius autem Varro humanæ uitæ exemplo & spacio nominandus, non annis, quibus sæculi tempus æquauit, quam stilo uiuacior fuit: in eodem enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum

Vrina.

M. Terentius Varro.

rum cursus extinctus est, Scripsit autē inter alia de lingua Latina libros, & de re rustica tres, & hos quidem, ut ipsemet testatur, anno ætatis suæ octogesimo. *Plinius.*) C. Pli C. *Plinius Secundus.* uir ingenio clarus, libros scripsit complures: è quibus septem & 30. quos de naturali historia conscripsit, adhuc extant, opus diffusum, eruditum, nec minus uarium quā ipsa natura. In quorum libr. 23. hoc contra aspidas refert medicamentum, inquit: Nesciere medici quantum contra aspidas polleret acetum. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictum, aliàs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq; succursum. Perijt autem sub Titodum Vesuuij montis incendium parum caute ex proximo specularetur. Sed plura de uita, studio et libris suis Plinius Iunior libro epistolarum 3. in epistola ad Marcum. De exitu uero ipsius idem libro 6. epistola ad Tacitum. *Sumpti imber aceti.*) Hoc est, acetum copiose potum. Idem *Acetum.* testatur Celsus medicinæ libro 5. à quo & Plinius sententiam suam mutuatus est. Celsi uerba sunt: Vfus ipse docuit, quæ aspis percussit, acetū potius bibere debere. Quod demonstrasse dicitur casus cuiusdam pueri, qui cū ab hac ictus esset, & partim ob ipsum uulnus, partim ob immodicos æstus fiti premeretur, ac locis siccis alium humorem non reperiret, acetum quod forte secum habebat, ebibit, & liberatus est. Credo quoniam id, quamuis refrigerandi uim habet, tamen habet etiam dissipandi. Quo fit ut terra resperfa eo, spumet. Eadem ergo ui uerisimile est, spisselcentem quoq; intus humorem hominis ab eo discutit, & sic dari sanitatem. Hæc ille. Dioscorides uenentorum morsus quicumq; refrigerant, aceto calido, & contra quicumq; incendunt frigido fouendos præcipit.

Dicendum et quæ sit præcox medicina timentis:

Cautio nanq; potest diros præuerrere morsus.

Sí iecur exectum tardo de uulture portes.

hh 2

Erucis aut si totos pertinixeris artus,
 Quas prius attritas uehementi spargis aceto.
 Aut tu ceruina per noctem in pelle quiescis,
 Aut genere ex ipso dentem portabis amicum.

Quando præcautio= ne utendum. Dicendum.) Tradita contra uenenatorum morsus curatione, agit nunc de præcautione, qua, ubi inferendi uene-
Præcox medicina. ni timor adest, ne malum ingruat, utendum est; & quam primum præueniendo remedijs auxilium afferendum, ne inutilis postea futura sit, cum uirus corpora iam occupauerit. Nam licet non statim semper, tamen non multo post malum adest. *Præcox.*) Præmatura & quæ ueneni uim anticipat & præuenit, præcauetq; ne quod futurum fit malum accidat, aut si ne inferatur caueri non poterit, saltem ne noceat. *Cautio.*) Præcautio, præuisio ne uenum inferatur aut noceat. *Diros.*) Asperos, crudeles, uenenatos & letales. *Præuerrere.*) Anteuerrere, præcauere.
Vultur. *Iecur de uulture.*) Vultur auitij generis animal est rapax atque carniuorum, odoratu suo cadauera putrida lōge sentiens & indagans: de quo sic refert libr. 10. cap. 6. Plinius, Vulturum præualent nigri. Nidos nemo attingit. Ideo etiam fuere qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare falso. Nidificant enim in excelssimis rupibus. Fœtus qui dē sæpe cernuntur fere bini. Umbrius aruspiciū in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria, uno ex hijs reliqua oua nidumq; lustrare, mox abiicere. Triduo aut ante aut biduo uolare eos ubi cadauera futura sunt. Huius nō modo iecur, uti Serenus tradit, sed & cor & pennæ contra serpentes prosunt. Plinius libro 29. cap. 4. inquit, Ex uolucris in auxilio contra serpentes primum uultur est. Annotandum quoq; minus uiriū esse nigris pennarum. Ex ijs enim si urantur, nidore fugare eas dicunt: item cor eius alitis habentes tutos esse ab impetu non solum serpentium sed etiam ferarum & latronum ac regum ira. *Tardo.*) Epitheton est à uolatu quem facit tardum. Vnde etiam

Vulturis iecur, Cor, Pennæ.

vulturis etymon.

etiam nomen uultur inclinatum uolunt. *Erucis.*) *Per Erucæ.* erucas autor intelligit non herbam illam notam & *ἔρως κάμπος* *μὸρὰ* Græcis dictam, sed bestiolas & uermiculos illos oleum quos Græci campas appellant, & alio nomine etiam bruci uocantur: quamuis hoc nomine Græci locustarum *Bruci.* genus quoddam etiam appellent. Nascuntur autem erucæ dirum animal locis apricis post pluuias tempore humido & lento, ceu Plinius libro 17. cap. 24. prodit & Columella. Eroduntq; uitium, arborum & satorum omnium frondem & florem adeo ut depastam arborem turpi facie relinquant. Quæ quo pacto domandæ sint, satis copiose & uel ad superstitionem usq; docet Columella libro rei rusticæ 11. & in carmine de cultu hortorum uersus finem. Ceterum quoniam nihil à rerum omnium parente natura sine aliqua occultiore & ingenti causa, nullumq; malum sine bono aliquo producit, gigniturq; ut Plinius scribit, hinc etiam quamuis terræ nascentibus maxime sint noxiæ erucæ, habent tamen nihilominus in re medi ca utilitatis quidpiam, et præsertim contra uenenatorum morsus, ceu hoc loco Serenus affirmat, & idem Dioscorides testatur inquiens: Quæ in oleribus nascuntur erucæ, à uenenatorum iniurijs, quæ ictu aut morfu uenenum relinquant, tutos ex oleo inunctæ feruntur homines serua re. *Totos artus.*) Vniuersum corpus. *Vehementi.*) Forti & acri. *Ceruina pelle.*) Idem testatur Plinius inquiens: Pelles cerui substrate, securos præstant ab eo metu somnos. Nam in ceruina pelle si quis iacuerit, nullus ad hominem serpens accedit, autore Sexto Platonico. *Quiescis.*) Iacis & dormis. *Genere ipso dentem.*) Hoc est, dentem ceruini. *Dens cerui.* Certum enim est, si Plinio libr. 28. cap. 9. credimus, Ceruos serpentibus aduersari & exitio esse. Et omnino aliquid cerui habentes fugiunt. *Amicum.*) Amicum cum *Amicum.* re inanimata iunctum, utile significat & gratum, ut amicus humor, amica herba, amicum tempus.

Toxica præterea qua sint pellenda medela
 Expediam, sanguis poterit prodesse caninus,
 Qui facili potu antidotos imitatur honestas.
 Vis & mirificos cautus prædiscere odores,
 Accensis quibus arcetur teterrima serpens,
 Aut styracem uras, aut atri uulturis alam,
 Vel nepetam, aut frondē rigidā stirpemq; myricæ.

Toxicum.

Toxica.) Toxica quondā cōmuni appellatione diceban-
 tur uenena quibus sagittæ tingebantur, quæ tamē qualia
 fuerint & unde cōficerentur, haud facile quis nunc dixe-
 rit: quamuis Plinio ex taxi arboris succo confecta uide-
 antur. Nam in historiæ naturalis lib. 16. capite 11. de taxo
 arbore agens, sic inquit: Hanc Sestius smilacē à Græcis
 uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut
 si qui dormiant sub ea, cibū mœ capiant, moriantur.
 Sunt qui & taxica hinc appellata dicunt uenena quæ nunc
 toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur. Verum Dio-
 scorides proprium & certum ueneni genus faciens toxi-
 cum, non à taxo sed à sagittis quæ illo tingebantur sic uo-
 catum tradit lib. 6. inquit: Creditur ideo toxicum ap-
 pellari quod Barbari sagittas telasq; sua quæ toxemata
 nominant, eo inficiunt. Cui & Paulus Aegineta medici-
 næ libro 4. subscribit. Cæterum per toxica cōmuni uoce
 uenena intelligamus. Expediam.) Explicabo, proferam et
 describam. Sanguis caninus.) Dioscorides libro 2. Contra

Sanguis caninus.

rabidi canis morsus, inquit, & epotum toxicum caninus
 utiliter bibitur sanguis. Nam ut libro 29. capite 4. Plinius
 tradit, sanguine canino contra toxica nihil præstantius
 putatur. Antidotos.) Dicitur tum atonidotos scēminino
 genere tum antidotum neutro. Sic quidem ab ætri con-
 tra & dōrio datio, quasi contra datum. Dicitur autem ma-
 xime de medicamentis quæ aduersus uenena uel per mor-
 sus uel per cibos aut potiones nostris corporibus inserta
 desiderantur: quamuis etiam, quia grauissimis casibus o-
 pitulan-

Antidotus.

pitulātur, in alijs morbis aliquando, licet raro, præcipue
 tamen necessaria sunt, autore Celso libr. 5. Profunt uero
 non modo illatum curando uenenū, sed & ad futuri no-
 xam præcauendum. Vis est.) Ponit nunc suffumigatio-
 nes quasdam quibus serpentes procul arcetur & fugan-
 tur. Caulus.) Prudēs, & qui sibi à futuro malo cauere no-
 uit. Odores.) Hoc est, odoramēta quæ accensa nidorem
 & fumum serpentibus inimicū reddunt. Styracem.) Sty-
 rax & arbor est cotoneo malo similis, & eiusdem arboris
 lachryma: de cuius bonitate & adulteratione tum Dio-
 scorides libro 1. tum Plinius libro 12. & 24. satis sufficien-
 ter. Vulgus nunc una mutata litera Storacem appellat.
 Cæterum medicam à Sereno contra serpentes uim tradi-
 tam comprobat id quod Sabei eundem, referente Plinio
 libro 12. capite 18. & ad serpentes fugandas urunt. Aduer-
 saturq; uenenis quæ frigore nocēt. Atri.) Nigri & scædi.
 Vulturis alam.) Hoc est, pennas quæ in alis sunt uulturis:
 harum enim combustarum nidore & fumo serpentes fu-
 gari testis est etiam Plinius, cuius uerba paulo antea ad-
 scripta sunt. Nepetam.) Nepeta non modo suffitu serpen-
 tes arcet, ut tradit Serenus, sed & supposita quoq; ut alijs
 tradunt auctores: nec id solum, sed illato etiā ueneno ipso-
 rum medetur tum pota tum uulneri imposita. Plinius
 libro 20. capite 14. Nepeta uires contra serpentes habet,
 Fumum ex ea nidoremq; fugiunt: quam & substernere
 in metu obdormituris utile est. Apuleius. Ad morsum
 serpentis. Herbæ nepetæ montanæ ex uino tritæ succus
 expressus cū uino potui datur, & eius folia contrita plage
 utiliter imponuntur. Dioscorides lib. 5. Nepeta succur-
 rit pota, aut emplastri modo imposita serpentium morfi-
 bus. Item suffitu eadem substrataq; serpentes fugat. Fron-
 dem.) Folia. Stirpem.) Lignum, corticem, uirgulta & ma-
 teriam omnem. Rigida myricæ.) Myricam rigidam uocat
 quasi duram, asperam & infructuosam, siue syluestre siue
 satiuam intelligat. Syluestris enim omnino sterilis est: sa-

Styrax.

Penna uulturis

Nepeta.

Myrica rigida.

tiua uero quę in Aegypto & Syria nascit, quamuis mitior sit & abundanter fructum ferat, est tamen is lignosus, ut Plinius libro 24. capite 9. scribit, & ut Dioscorides lib. 1. concretionem suam quemadmodum & flore muscosum. Estq; in ceteris syluestri similis: sed semine seu fructu, nisi quod maior, gallę similis, asperum gustu & inæqualiter adstringentem, quo medici gallę uice utuntur. Lignum autem & flos & folia & cortex in eisdem usus adhibentur, quam remissiora. Quorum etiam usus efficax est contra serpentium ictus, præterquam aspidum, autore Plinio.

ICTIBVS SCORPII ET MOR-

SIBVS MVRIS CAECI
uel Aranei,

CAPVT XLVI.

SVNT minimæ species sed diræ uulnera pestis,
Quæ magis in tenui latitantes corpore fallant,
Scorpius ut grauis est & araneus, hæc mala semper
Captant securos multa iam nocte sopores.

Ico. Ictus.
Scorpius uel
Scorpio.

ICTIBVS.) Ico uerbum idem est quod percutio. Et inde ictus dicitur percussio & uulnus percussione illatum. Scorpij.) Scorpius siue Scorpio (utrunq; enim dicitur) uermiculus est uenenosus, eo importunior cæteris quod grauiore supplicio lenta per triduum morte cõficat. Virginibus letali semper ictu, & fœminis fere in totum: uiris autem in matutino exeuntes cauis priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant uenenum. Semper cauda in ictu est, nulloq; momento meditari cessat, ne quando desit occasio. Ferit obliquo ictu & inflexu. Venenum omnibus medio die cum incanduerit solis ardoribus. Itemq; cum sitiunt inexplēbiles potu: autor Plinius naturalis historię libro 21. cap.

21. cap. 25. *Muris caeci.*) Mus cæcus, qui & araneus mus uocatur, exiguum animal est atq; leuissimum, aranei modo per tenuissimum filum, gladij uel aciem uel impune ambulans. Cuius morsus uenenatus est, et nisi succurratur tum homines tum iumenta interimens. Græci *μυγάλην* *myga* *μυγάλην* len uocant, factio ex mure & mustela nomine: utriq; enim similis est, autore Aetio, à quo muris magnitudine & eadem illi caudæ gracilitate & rictus longitudine, reliquo autem corpore mustelina specie describitur. Meminit huius in theriacis suis Nicander et murem cæcum appellat, hominiq; exitialem, dū ait: *τυφλίντε σμερδίντε βροτοίς, ἐπίλοιγὸν ἀγούσαμ μυγάλην. τροχοῖσι τ' ἐν θνήσκουσαμ ἀμάξις.* Meminit & Columella rei rusticæ libro 6. cap. 16. Vbi aduersus serpentis & noxiorum animalium ictus remedia docens, sic inquit: Mus araneus, quem Græci *μυγάλην* appellant, quamuis exiguis dentibus nõ exiguam pestem molitur. Vbi annotandum male apud eundem pro *μυγάλην* legi *σκυτάλην*: quamuis *σκυτάλην* scytale uenenata ferpens sit quam Africa tantum ferat: Mus uero araneus *Scytale*. & in Italia & alibi reperitur. Vel *aranei*.) Potest hoc bifariam intelligi: uidelicet aut de mure cæco qui etiam mus araneus dicitur, ut iam dictum est: aut de araneo qui Græcè *Rutela*, ce phalangion dicitur, & Arabice *Rutela*, uulgo uero *Tarantula*: cuius plura sunt genera dictu haud necessaria in tanta notitia, quorum etiam noxij sunt morsus, & corpus exiguum. De quibus plura Plinius nat. hist. lib. 11. cap. 24. & lib. 29. cap. 4. *Sunt miæ spēs, sed etc.*) Hoc est, uulnerum modi & figuræ atq; foramina ipsa sunt parua adeo ut uisui non appareant: sunt & animalia parua & uenenum ipsum mole perexiguam, sed facultate quàm maximam, ut quod per paruam uulnus in corpus ictum descendens uim suam summe letalem subitario exercent, & mortis periculum adferat, nisi præsentaneo succurratur præsidio. Quomodo autem uenena hæc corpus afficiat, docet Galenus de locis affectis lib. 3. cap. 7. & lib. 6. cap. 5. *Magis.*) Scilicet

Capto.

quàm serpentium. *Tenui corp.*) Hoc est, corporis portio
ne parua. Nam exigua pars est tum ea quæ icitur & uene-
num primo concipit, tum ea quæ id à se proijcit. *Gravis.*)
Molestus, noxius & letalis. *Hæc mula.*) Scorpius & ara-
neus, *Captant.*) Fallunt, decipiunt. Capto uerbum fre-
quentatiuum inter alia significata sua aliquando idem est
quod decipio, ut in hoc loco. *Securos sopores.*) Hoc est
fomnos tranquillos & qui sine cura tranfiguntur. *Multa.*)
Frequenti, seu alta atq; profunda.

Hæc documenta dedit nobis prostratus Orion,
Magna quod exiguis perimantur sæpe uenentis.
At qui uulnus atrox incussit scorpius ardens,
Continuo capitur, tunc digna cæde retusus.
Vulneribusq; actus fertur reuocare uenenum.
Aut calidis pelagi lymphis loca læsa fouentes,
Sive meri potu dissoluitur improba pestis.

Orion.

Fabula

Orionis.

Hæc documenta.) Scilicet quod parui mole animalis, ceu scor-
pius, exiguo ueneno magnis corporib. uim possit in-
ferre letiferam & mortem ipsam: cuius rei exemplo est no-
bis Orion, qui, ut dicitur, à scorpione ictus, uitam cum
morte commutauit, quod admirari quis posset. Nam, ut
Lucanus inquit, quis fata putaret Scorpion, aut uires ma-
turæ mortis habere? Ille minax modis, & recto uerbere se-
uus, Teste tulit cælo uicti decus Orionis. *Prostratus.*) In-
teremptus, occisus. *Orion.*) Orion hic est qui scorpio-
nis ictu peremptus fabulæ locum dedit, quam astronomi
ei poetici libro 2. refert Hyginus. Orion cum uenaretur
& in eo exercitatissimum se esse confideret, dixisse etiam
Dianæ & Latonæ, se omnia quæ ex terra oriuntur inter-
ficere ualere; quare terram permotam scorpionem edu-
xisse, qui eum interficere demonstratur. Iouem autem
utriusq; animum admiratum, scorpionem inter astra col-
locasse, ut species eius hominibus documento esset, ne
quis

quis eorum aliqua re sibi confideret. Dianam autem pro-
pter studium Orionis petisse à Ioue ut idē illi beneficium
daret petenti quod terræ ultro tribuisset: itaq; eum consti-
tutum, ut cum Scorpion oriatur, Orion occidat. *Atrox.*)
Crudele & letiferum. *Ardens.*) Ab effectu. Nam, ut Dio-
scorides tradit, inflammari quàm primum à scorpionis
ictu locus incipit, duratur, rubet & cum dolore supra mo-
dum riget. Nūc feruor, mox perfrictio alternis occupat.
Continuo.) Statim quàm primum momordit. *Digna cæde.*)
Morte promerita. Nam qui necem inferre uoluit, idem
morte dignus censetur. *Retusus.*) Repercussus & in uul-
nus regeffus. *Que.*) Pro id est. *Actus.*) Adactus & im-
pactus. *Fertur.*) Dicitur, Siquidem Dioscorides libro 6.
sic ait, Ipse qui percussit scorpio concisus, uulneriq; im-
positus ex repugnātia quadam naturæ, ut creditur, ictus
sui remedio est, nec solum impositus sed et alijs uarijs mo-
dis sibi ipsi medetur idem. Nam, ut Celsus libr. 5. ait, Scor-
pio sibi ipse pulcherrimum medicamentum est. Quidam
contritum cum uino bibunt. Quidam eodem modo con-
tritum super uulnus imponunt. Quidam super prunam
eo imposito uulnus suffumigant, undiq; ueste circunda-
ta, ne is fumus dilabatur, tum carbonem eius super uul-
nus deligant. Plinius item nat. hist. libro 11. cap. 25. Homi-
ni, inquit, ictu putatur esse remedio ipsorum cinis potus
in uino aut oleo mersus. Et lib. 29. cap. 4. Scorpio, inquit,
& ipse suæ plagæ impositus, aut affus in cibo sumptus, aut
potus in meri cyathis duobus, prodest. *Reuocare.*) Retra-
here & extrahere. *Calidis pelagi lymphis.*) Hoc est, aqua ma-
rina calida, quæ tum fotu tum balnei usu prodest. Dio-
scorides libro 5. Aqua maris contra uenenatorum mor-
sus, quicunq; tremores, perfrictionesq; faciunt, præser-
timq; scorpionum, phalangiorum et aspidum utilis: con-
tra quos si in calidam eam descenderit aliquis pariter pro-
dest. Idem libro 6. post plurium remediorum enarratio-
nem, Omnibus hijs, inquit, addatur balneorum conti-

Scorpij medi-
cine.
Scorpius sibi
ipsum remedium.

Aqua marina.

Vinum
merum.

nus cum multo sudore usus. Plinius item libr. 31. cap. 6. ubi de marina aqua agit, sic scribit: Quin & ad ictus uenenatos salutaris intelligitur, ut phalangiorum & scorpionum & ptyade aspide resperfis: calida autem in his assumitur. *Fouentes.*) Vaporantes & balneantes. *Meri potu.*) Merum quidem, ut Plinius libro 23. cap. 7. tradit, remedio est contra apes, uespas, crabrones, phalangia, serpētum, scorpionumq; ictus, contraq; omnia quæ refrigerando nocent. *Dissoluitur.*) Dissicitur, dissipatur et annihilatur. *Pestis.*) Venenum.

Ad cunctos autem morsus ictusq; minorum

Caseus aptus erit foetæ de lacte capellæ

Cumq; hoc absumi debet origanus herba,

Hæc duo mirificis curabunt icta medelis.

Nec non peniculo calidum annectatur acetum,

Aut uiuum sulphur sicci cum fece lyæi.

Exiguopiperis cerebrum conspergito melis,

Quo lita sanescunt depulso membra dolore.

Caseus
caprinus.

Ad cunctos minorum.) Docet nūc in communi remedia contra omnes morsus & ictus uenenatos, & præsertim animalium paruorum, ceu scorpionum, phalangiorum siue araneorum, apium, uesparum, crabronum & id genus reliquorum. *Caseus capellæ.*) Plinius medicamen hoc non solum comestum sed & impositum utile tradit libro 29. cap. 10. inquit: Contra serpentium ictum ualere dicunt caseum caprinum cum origano impositū. Et paulo post: Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt & bibi iubent. *Foetæ.*) Enixæ et quæ iam peperit. Amplior enim potentia foetis eiusdem generis quod numerosissimum esse diximus, inquit Plin. libro 28. cap. 10. Et Auerrois Colliget libro 5. cap. de lacte; Lac melius est illud quod est prope partū, id est post duos menses. *Lacte.*) Ex lacte enim fit caseus. *Absumi.*) Consumi

sumi & comedi aut bibi. *Origanus.*) Origanum sine ca-
seo etiam prodesse testis est Dioscorides libro 3. dicens:
Calefacit origanus, ideoq; uenenatorum moribus ad-
uerfatur potum cum uino decoctum eius. Et Plinius lib.
20. cap. 17. Origani usum contra araneos scorpionesq; in
uino albo testatur. *Hæc duo.*) Caseus & origanum. *Peni-
culo.*) Peniculus qui & penicillus dicitur, siue in neutro
genere peniculum & penicillum, est id quo pingunt, ac-
cepto nomine à caudarum extremitatibus equibus fiūt.
Aliquando uero dicitur id quo albarium tectorio infer-
tur, unde & tectorij dicuntur penicilli. Sunt & quibus
calciamenta detergantur dicta penicilla. Interdum uero
peniculus dicitur id quo uulnera stipantur, ob id uideli-
cet ne claudantur siue ut magis aperiantur, fiuntq; uel ex
spongia, uel sabuci medulla, rebúsue alijs. Aliquando
etiam dicitur id quo ad mundandum illinendumue uti-
mur, præsertim si ex spongia fiat. Demum spōgiæ genus
est mollissimum peniculus ex quo penicilli fiunt. Hoc lo-
co pro spongia accipitur. *Anectatur.*) Addatur & infera-
tur. *Acetum.*) Acetum serpentum moribus potum me-
deri priori capite docuit, nunc idem uenenatis reliquo-
rum animalium moribus & ictibus calidum in spongia
impositum prodesse docet. Plinius libro 23. cap. 7. Pluri-
mum fotu, inquit, medetur canis moribus, scorpionūq;
ictibus, scolopendrarum, muris aranei q;. Contra om-
nium aculeatorum uenena & pruritus: item contra mul-
tipedum morsum. Et Dioscorides lib. 5. ait, Fouentur ca-
lido aceto uenenatorum morsus quicunq; refrigerāt, fri-
gido contra quicunq; incendunt. *Viuum sulphur.*) Quare
uiuum dicatur sulphur, dictum est supra. Hoc Diosco-
rides resina mixtum scorpionum ictibus mederi tradit, &
ex aceto eadem utilitate cōtra scorpj et marini draconis
ictus utiliter inungi. Auerrois uero de sulphure sic pro-
dit: Sulphur habet uirtutem attractiuam cū complexio-
ne calida & substantia subtili, & eo resistit uenenis anima-

Origanum.

Peniculus, um.
Penicillus, um.

Acetum.

Sulphur uiuum.

Itum quando puluerifatur & spargitur loco morfo. Plin.
 etiam lib. 32. cap. 14. contra scorpionū icus prodesse testa-
 tur. *Sicilyai.*) Vini quod exiccantis est naturæ. *Fece.*)
 Plinius lib. 29. cap. 2. Fex uini sicca uel madida contra pha-
 langia illinitur. *Exiguo piperis.*) Piper uenenatorum mor-
 fibus succurrere autor est etiam Diosco. admiscetur ideo
 & hijs quæ cōtra uenenata conficiuntur. *Cerebrum melis.*)
 Quod Serenus de cerebro melis, id Plin. de gallinaceorū
 cerebro contra araneorū morsus testatur lib. 29. cap. 4. di-
 cens: Contra omniū araneorum morsus remediū est gal-
 linaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca.
 Porrò melis animal est in cauernis uiuens, aluearibus ob-
 mellis auiditatem infestum: cui uel illa solertia est, ut Pli-
 nius scribit, quod in metu sufflata cute distentu icus ho-
 minum & morsus canum arceat. Est autem uulpismagni-
 tudine, colore felis, capite albis & nigris ueluti lineis di-
 stincto, rostro instar suis oblongo, pelle aspera atq; præ-
 dura, ex qua pharetras & canum collaria obtegunt, quæ
 melium uocant. Vnde Varro de re rustica libro 2. Ne uul-
 nerentur canes à bestijs, imponuntur hijs collaria, quæ
 uocantur melium, id est cingulum, circum collum ex co-
 rio firmo cum clauis capitatis. Vulgus animal hoc Taxo-
 nem uocat, & nō maturellum animal a uibus inimicum,
 ut falso interpretatur quidam in enarratione uocabulo-
 rum Varronis.

Sin autem muris nocuit uiolentia cæci,
 Quæ sola signauit uoluendis orbita plaustris
 Illine, mira datur uili de puluere cura.

Sola plurali violentia.) Vis & impetus ipsius morsus muris cæci, atq;
ter dictum. uenenum ipsum. *Sola.*) Terram. Solū dicitur quicquid
Solum quid. alicui rei subiacet: unde terra quod pedibus nostris sub-
 iecta sit, solum dicitur. Et inclinatur etiam pluraliter con-
 tra Gramaticos, ut hic, & apud Statium syluarum lib. 2.
Terra ex ubi ait, Vix sola sufficiunt, id est, pauimenta & terra. Por-
orbita. rò quod de terra ex orbita hic tradit Serenus, idē quoque
 testatur

testatur Plinius naturalis historię libro 29. capite 4. Nam
 postquam ex mure araneo contra suū morsum do-
 cuit remedia, subiungit & illud: Est & cōtra morsum eius
 remedio terra ex orbita. Ferunt enim nō transiri ab eo or-
 bitā. *Voluendis plaustris.*) Mouendis & circumagendis ro-
 tis, hoc est, ubi currus cum rotis uoluuntur. Plaustrū di-
 citur currus: sic appellatus, ut Varroni placet, quod palā
 fit in eo quod uehitur. *Orbita.*) Orbita & rota & rote uesti
 gium dicitur, & pro terra ipsa accipitur. *Pulvere.*) Terra,

SVBITANEO DOLORI FE-
 BRI, ATQVE OSTOCOPO.

CAPVT XLVII.

NON nunquam existit subiti noua causa doloris,
 Cuius origo latet, ueris reprimenda medelis,
 Nanq; chelidonium mixto sale necere prodest,
 Velleraq; infuso recalentia sulphure sanant.

SVBITANEO dolori.) Subitanus dicitur
 dolor, qui prius non existēs, repente & im-
 uitus affat mirrat & animal primum afficit.
 Est autem tum animi tum corporis dolor. Animi
 quidē ut mœrores. Corporis uero duplex est Aliquando
 enim dispositio ipsa in qua dolemus, & quæ cum dolore
 fieri natura apta est, dolor uocat, ut erysipelas, inflamma-
 tio, uulnus, fractio, ruptura, cōuulsio & id genus alia: &
 sic dolorē accipit Hippocrates in aphorismis li. 2. ubi dicit:
 Quicunq; dolētes parte aliqua corporis omnino dolorē
 nō sentiunt, hijs mens ægrotat. Et in lib. Epidemiarū, ubi
 dicit quod in Cranone antiqui dolores frigidi, noui autē
 calidi. Aliquando uero ipse tristis sensus, dolor nomina-
 tur. Cuius primæ species sunt duę: Vna cum affatim tem-
 peratura & uiolenter alteratur, ut cum uehementer uel

Dolor subita-
 nus.

Dolor quid.

exaleffit uel refrigatur. Altera cum soluitur continuitas. Quod etiā bifariā accidit, Aut à causa externa, quam Græci προκαρταρκτηκήν uocant, quæ scilicet corpori non inest, sed extrinsecus incidit: quæ doloris species à Galeno posita haud iuste ab Auerroë reprehenditur. Nam & si non per se dolorem causet, agit tamen id per accidens. Aut soluitur continuitas, ubi nihil extrinsecus triste appropinquat sed in corpore causa est, quæ Græci τσφογγουμένην uocant, hoc est internam, quæ intra ipsum animalis cōtinetur corpus. Et hoc fit aut distentione ob humoris multitudinem, flatu osum uel spiritum, qui exitum ut diffuari possit, non habet: aut ob nimiam siccitatem: aut à qualitate rodente, uti humor est mordens: aut ab effectu, qui ex his componitur, inflammatorio, qualis est phlegmone, erysipelas & hinc similes. Porro de doloribus plura Galenus therapeutices libro 12, & de affectorum locorum notitia libro 2, (Febri.) Inter morbos maxime uulgaris, & in toto corpore est ipsa febris. Quæ Galeno autore, calida & sicca est passio. Nam caloris natui ad igneum conuersio, cuius sedes est cor. Non enim dicitur febris nisi cor ipsum concalescerit, & adeo immodice auctus sit calor ut & hominem offendat & actionem lædat: nam si neutrum adhuc efficiat, quantumuis sit hoc nunc quàm antè calidior, nondum tamen febricitat. Vnde Ioannitius in hunc modum febrem diffinit: Febris est calor præter naturā, cursum supergrediens naturæ, procedēs à corde per arterias in uniuersum corpus, suoq; lædēs effectu. Huius tres sunt species & differentiæ, quas Hippocrates indicat in epidemijs cum ait: Continentia, contenta, & impetum facientia. Per cōtinentia intelligens partes solidiores & corpus ipsum cordis, quæ cum calor præhendit, æcticas cōstituit: sic quidem uocatas, uel quia stabiles solutiq; difficiles sunt ceu habitus, uel quia ipsum corporis habitum occuparunt: ita solidas partes ex aduersum ductas humentioribus nominantes. Per contenta uero intelligit

Causa externa.

Causa interna.

Febris.

Febris species tres.

Æctica.

Putrida.

intelligit humores, in quibus cum eos in uētriculis ipsis conditos præhendunt, putridæ existunt: quarū aliæ sunt intermittentes, hoc est ad integritatem sensibilem desinentes, ex humore eunte ac moto usq; quæq; in corpore efficiēte febrē consistentes. Et harū adhuc aliæ sunt quotidianæ, aliæ tertianæ, aliæ quartanæ, & aliæ quædā longiore circuitu redeūtes licet raro eueniāt. Aliæ uero ex putridis sunt continuæ ex materia condita & cōtenta in uenis consistentes: quarū aliæ sunt crescētes, aliæ similem tenorem seruātes, aliæ uero decrescētes. Priores Græci epacmasticas, alteras acmasticas siue omoton⁹, posteriores uero paracmasticas uocāt. Demū per impetū facientia Hippocrates intelligit aērē seu spiritus, cuius substantia sola si incauerit, corpora uero solidiora atq; humida caleant quidē sed nondū incaluerint, efficitur febris ephemera, hoc est diaria, uocata, quæ ex causis procartarticis id est prægrefsis & euidētib; primitiuisq; oritur, ceu sunt labor, iracundia, mœror, calor, frigus, otium, insomnia, cruditas, temulencia, repletio, aēr pestilēs, cibus prauus, imedicamenta & id genus alia. Caloris uero præter naturā, qui febris essentia est, causæ sunt, motus, putrefactio, cōuersatio: alterius caliditatis, suppressio calidi effluuii, permixtio calidæ substantiæ, tanquā de fonte ebullientis aut genitæ scilicet ad nostrum sensum, aut agentis caliditatem. Sed de hinc in communi satis ad præsens. (Ostocopo.) Ostocopus dicitur ossium dolor, ὀστοπον enim siue ὀσούρ Græce, os est Latine, κόπος uero dolor, labor & lassitudo. Qualis autem affectus sit ostocopus, ut clarius appareat, altius disquirenda erit lassitudinum essentia. Vnde lassitudo est imbecillitas uirtutis motricis iuncta tristi sensationi tactricis præfertim apud motum & compressionem. Est autem duplex lassitudo. Vna simpliciter & proprie sic dicta, quæ ex multo uehementiq; motu contingit. Altera spontanea lassitudo appellata, quæ non ex labore aut exercitatione motiue sed sponte ex humorū immoderantia prouenit:

Febris intermittens.

Febris cōtinua.

Febris ephemera.

Caloris præter naturā causæ.

Ostocopus, ossium dolor.

Lassitudo quid. Lassitudo simpliciter.

Spontanea.

Lassitudi-
num diffe-
rentiæ.

de qua Hippocrates in aphorismis lib. 2. sic pronunciat, Lassitudines spontaneæ morbos prænunciant. Sunt autem tres eius differentiæ. Prima ulcerosa uocata, quæ ulceris sensum facit motis graue ceu ulceretur corpus: oriturque ex humore uitioso, non tamen quolibet, sed qui calidus & tenuis acrimoniam habet quæ corpus rodit, stimulat & pungit, idque uel circa cutim uel circa subiectam illi carnem uel circa utraq;. Secunda dicitur tensiua, quæ tensionis sensum inuehit: nasciturque ex plethora & plenitudine ac nimia humorum abundantia: quippe tenduntur ex hac solidæ animalis partes, præcipue in quibus humores continentur. Tertia uero differentia est phlegmonosa, quæ phlegmones et inflammationis sensum adfert, oriturque ex ambobus tum nimia humorum abundantia tum uitioso humore in quo rodens acrimonia continetur. Et hæc lassitudinis spontaneæ sunt differentiæ. Quæ similiter in simpliciter & proprie dicta lassitudine reperitur. Prima ulcerosa, cum tristi molestoque ceu ulceris sensu inter mouendum afficimur, sic ut etiam horror interim oboriatur & quadatenus concussio commotioque totius corporis inæqualis, quod Græci *σίγος* uocant. Et hæc excitare solent celeres ac multi motus. Secunda est tensiua dicta lassitudo, in qua tendi membra uidentur, inciditque post robustas potius quam celeres exercitationes. Tertia differentia est phlegmonosa, qua nimirum ceu contusas aut phlegmone obsessas partes sentimus, quæ tum maxime solet incidere, cum musculi ob uehementissimos plurimosque motus nimium excalfacti attraxere quippiam ex circumfusis sibi excrementis. Quod si etiam tum tendonibus tum neruis idem affectus incidit, *ὀστοκόπος* Græce, quasi ossium dolorem eum affectum nominant, ob penitiorum scilicet sensum, partibus quæ in alto maxime corpore sunt positæ nomen tribuentes: quippe summum locum cutis occupat: secundum ab ea musculi habent, utique circum ossa positi: at tendones ipsi ossibus adhærent, Quo magis

Ostocopus.
ostium dolor

gis rationale est, cum hi quicquam prædictorum patiuntur, uideri in imo ac circa ipsa ossa affectione hære. Hæc hætenus. Qui plura de lassitudinibus desiderat, is Galenum de salubribus libro 3. & 4. legat, ubi fusius materiam hanc tractat, & nos hæc inde quoque sumpsimus. (Causa.) Causam aliqui à casu dictam uolunt, quod rerum initia & origines quæ causæ sunt casu eueniant. Sunt autem quatuor causarum genera, tradente Aristotele. Est enim materialis una, ex qua aliquid fit: formalis altera, per quam tale quid fit: tertia est efficiens, à qua aliquid fit: & quarta est finalis, propter quam et cuius gratia aliquid fit. (Latet.) Abscondita est & sensui non patet, quare hominem qui in tali speculatione sit exercitatus, nimirum postulat. (Veris medelis.) Medicamentis quæ dolorem uere sedant & tollunt: non autem falsis aut fucatis, quæ membrum sensum auferendo dolorem leniant solum ad tempus, post quod tamen rediens demum fortius & uehementius affligat. Tollitur enim dolor aut causam eius submouendo cum medicinis digerentibus atque uacuatibus, aut uehementiam eius remittendo: quod bifariam contingit, uidelicet per epicrasin, hoc est uitiosi succi uacuationem & rei dolorem efficientis sublationem cum medicinis temperatis, natiuo calori conformibus seu parum calidioribus natiuum calorem augentibus: Et hæc uere dolorem remouent. Aliter etiam remittitur cum anodinis soporiferis et torporem stuporemque inferentibus, quibus tamen nisi urgente necessitate & alijs nihil conferentibus, utendum non est: Sunt enim huiusmodi narcotica medicamenta frigida, natureque aduersa, dolorem non uere tollentia, sed fallacia atque fucata. Nam sensum membrum auferendo cruciatum & dolorem imperceptibilem reddunt. Sed de soporiferis anodinis plura Galenus libro aphorismorum 6. & therapeutice 12. Nanque.) Ideo: Chelidonia mixto sale.) Siquidem chelidonia humores extenuat & discutit. Nec minus eadem sali uis est et natura ob quas sal,

Causa.
Causarum genera.

Doloris sedatio duplex.
Vera.
Mendosa.

Narcotica.
soporifera.

Chelidonia.

uïres utique Dioscorides chelidonium dentium dolores finire commanducatum tradit. Salem uero contra lassitudines ex oleo utiliter inungi, calentemq; eundem faccis inditum & impositum dolores lenire. Nectere.) Alligare & imponere. *Vellera infuso sulphure.*) Idem testatur Plinius, nisi quod acetum hijs iungi permittit in quibus iam uero pura uellera aut per se imposita cæcis doloribus aut aceto, sulphure profunt. Vocat autē cæcos dolores, quorum causa latet & sensui parum patet

Vellera.
Sulphur.
Dolores
cæci.

Ostocopon lento conducit melle perungi.
Sin autem calidæ depascent corpora febres,
Tunc apij succus leni soluatur oliuo,
Membra line fotuq; ^{color febrilis} ferus mulcebitur ignis.
Nec spernendus adeps dederit quem bestia melis,
Seminecis cerui lachrymam miscere liquori
Conuenit, atq; artus illinc mulcere dolentes:
Sic lacerat morbum, bilemq; reuoluit in aluum,
Præterea chymum stomacho desiccant iniquum:
Quæ magis atq; magis promittunt corpora claudi,
Febribus aut longis galli noua iura uetusti,
Subueniunt, etiam tremulis medicantia membris.

Mel.

Lento melle.) Melle non fluido, sed firmo et quod tractum digitos sequaci lentore sequitur, & tale cum alijs bonis conditionibus in omnigenere probatius est, cuius uis est humores in summum proritare & extrahere, disijcere q; ac neruorum dolores mulcere, unde & ostocopo utiliter inungitur. *Calidæ depasc. corp. feb.*) Vergilius Georgicon libro tertio: Atque artus depascitur arida febris. *Apij succus.*) Apium Celsus inter ea quæ simul reprimunt & refrigerant ponit, quare febrium ardores ex oleo refrigerare & mitigare haud absurde iudicatur inunctum, Oleum enim quamuis calefaciat, discutit tamen & ne nimium reprimat apij succus, prohibet. *Fotu.*) Inunctio-

Aligui melle melle
calidæ uis, et facit
ad modum uiguit, et
applicat inuicibus, et
doloribus membrorum, et
est mirabile, et probatur
amulsi, in membrum
explicat Apium.

ne & medicamenti huius calidi ac humidi applicatione. *Ferus ignis.*) Calor & ardor febrilis, igneus, ferociens ac se uiens. *Adeps melis.*) Quid sit melis, dictum est capite præcedenti. Quod autem adeps eius febribus medetur, testatur etiam libellus de usu & medicina eius, in quo sic legitur, Adipe quoq; eius si ægrum perunxeris, statim febris ab eo recedet, dūtaxat si uita superest. Nam morbus pro- rogat tempus. Quod si morbus maior fuerit, celerior recedet. *Seminecis.*) Hoc est, semimortui & iam morti appropinquantis si non succurratur, idq; propter assumptum ex serpentium esu uenenum. Cum enim assumitur uenenum, mox inficitur eo corpus & quasi iam semimortuum ad obitum accelerat animal, mortiq; obnoxium est, ni præsens adhibeatur medela. *Cerui.*) Placidissimum animalium fertur ceruus, cuius caro etiam febribus medetur comesta, nedum lachryma eius adhibita. Plinius libro 28, cap. 10. Febres arcet ceruorum caro. Tuetur item ea uescentes ne febres incidant. Idem lib. 3, ca. 32. Febrium morbos non sentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes sceminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & longo æuo caruisse febribus. Quod ita demum existimant ratum, si uulnere uno interierit. *Lachrymam.*) Hoc est, lapidem qui ex lachryma eius concreuit, et cōtra uenena præfens est medicina & bezehard. Quare hijs febribus maxime medetur quæ originis suæ causam habent intus assumptum aut extra illatum uenenum, cuius uirtuti resistit, illud ē corpore pellendo. Siquidem scriptum legimus, Ceruos orientis, uti uenescant & robustiores efficiantur, serpentes edere, & antequam inde ueneno inficiantur, flumina petere & intrare, ubi usq; ad caput immerfi, docente natura, tandiu morantur sine ulla aquæ potatione (nam hausta illa mox morti succumberent) donec ueneni uicē eucta lachrymam emittant, quæ sub palpebris inuisatur & coagulatur, adeoq; increuit & augmenta-

Adeps melis.

Ceruina caro.

Lachryma cerui.

etur ut iuglandis aut castanæ magnitudinem interdum æquet. Et cum sentiunt uenenum & nocumētum eius expulsum, exeunt flumen: quo egresso per terram deambulantibus lachryma illa ut lapis indurata fricando decidit, & ab hominibus reperta bezehard est cæteris omnibus perfectius & efficacius ad expellendum uenenum & noxam eius. *Liquori.*) Hoc est, adipi melis, uel aquæ: sicut enim per calidam aut frigidam, ita etiã per liquorem sine adiuncto, aquam intelligere poterimus, iuxta illud Celsi libro 6. ubi ait, Quotiescunq; nõ adijcio quod genus humoris adijciendum sit, aquam intelligi uolo. *Lacerat.*)

Liquor.

Bilis.

Dilaniat, frangit & abigit. *Morbum.*) Febrem. *Bilem reuoluit in aluum.*) Bilem ad intestina retrudit & per aluũ expellit. Quæ quid sit, dictum est supra capite 18. Hæc ad intestina transmittitur, quo sua extimulatione celerior secũ fiat excretio: quod si propter obstructionem aliquam aut expultricis debilitatem detineatur ita ut ad intestina non transmittatur & feces ob id nõ excernantur, accidunt inde egritudines & maxime febres, quibus ortis & infestantibus, si bilis iterum ad intestina uoluatur & excrementa reijciantur, morbus quoq; amolitur cessatq; febris. *Chymũ iniquum.*) Humores prauos in stomacho contentos & superfluentes, ex quibus obstructiones & inde morbus ac

Stomachus.

Promittere.

febris orta fuerit. *Stomacho.*) Ventriculo qui cibi recapitulatum est. *Desiccatur.*) Exsiccat & consumit. *Quæ.*) Bilis & chymus prauus. *Promittunt.*) Minantur. Promittere enim aliquando minari est. Vergilius, Promissi uitorẽ, & uerbis odia aspera mouit: id est, minatus sum. *Corpora.*) Vias & ductus in corpore per quos meant spiritus & sanguis in corpore, imò & aluum ipsam quæ per bilis absentiam & pituitæ abundantiam obstruitur & detinetur. *Clau di.*) Concludi & obstrui. *Febribus longis.*) Hoc est, longinquis & diuturnis atq; antiquis quæ longo tempore iam

Ius recens galli ueteris

affligerunt. *Galli noui iura uetusti.*) Galli ueteris tanquam efficacioris ius recens coctum, diutinis febribus utile esse tradit

tradit etiam Dioscorides. Aluum enim à crassis & crudis glutinosisque humoribus, qui obstructionum & inde febrium causa sunt, purgat ius gallinaceorum non modo antiquorum sed & pullorum autore Celso, quamuis seniorum ob nitrositatẽ maiorem efficacius existat. Et Plinius de eodem iure loquens sic scribit: Aluum soluit: ualidius è uetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpentibus membris, tremulisq;. *Tremulis.*) Hoc iam ex Plinij testimonio confirmatum est. Intelligit autem per membra tremula, non ex quacunq; mala corporis affectione tremantia, sed ea quæ in febriũ accessione cum frigore affecta tremunt.

Membratremula.

QVARTANAE TYPO REMEDIANDO.

CAPVT XLVIII.

NEC tu crede leuem dilato tempore febrem,
Quæ spacium sibi dat, magis ut cessando calescat,
Letali quæ grassatur quartana calore,
Ni medicas adhibere manus curemus & herbas.

QVARTANAE.) Febris quartana simplex ac diligens dicitur ea quæ ex atra bili seu humore melancholico putri solo ceu frigido & sicco efficitur, paulatimq; succenditur quemadmodum lapis quidam uel testa uel os uel aliud siccum ac frigidum corpus quoddam. Et in hac rigor est, qualis potissimum in forti frigore refrigeratis, non qualis interdum existit per æstum uel laborem uel medicamentum calidum ac mordax uulneri adhibitum. Et hæc in intermittentibus longior existit, quarto die, unde sic dicta, reuertens & exacerbans. Nam integro biduo intermittit, autor Galenus, *Typo.*) Τύπος Græce, Latine forma dicitur. Intelligit

Febris quartana.

Typus.

git autem Serenus per typum tempus afflictionis febris & afflictionem exacerbationemq; ipsam, quæ uarie in diuersis febrium generibus accidit. Sed de typo uide latius Galenum in libro de typo. *Dilato tempore.*) Scilicet afflictionis. Nam paroxysmi tempus in quartã usq; diem prorogat & extendit, duobus interim quiescens. Est autem paroxysmus periodi tēpus deterius, hoc est, accessionis & exacerbationis afflictionisq; tempus. Periodus uero siue circuitus, est tempus ex intensiōe in morbo & remissionē. *Spacium.*) Scilicet intermissionis & quietis. Nam ultra alias febres longissimū intermissionis tempus utpote duos dies habet: de alijs enim ut quintana, sextana, septimana & nonana, dubium est an fieri possint. Vnde Galenus de differentijs febrium libro 1. dubitanter ait, Si febris ulla quintana est: ipse enim nondum perspicue uidi, neq; eam circuitiōnē, neq; aliquam aliam ultra quartanã. *Cessando.*) Intermittendo & quiescēdo. *Letali.*) Periculoso, noxio & malo. Intelligit autē per letale nō tanquã ex necessitate mortē afferentem, sed tanquã difficulter sanabilem. Nam qui hac febre comprehenduntur, nō cito liberantur, temporis spacio & longitudine molestantur, adeo ut qui busdam ad integrum annum et ultra prolongetur: nemēq; iugulat, autore Celso libro 3. nisi ex ea quottidiana facta fuerit, tunc enim in malis æger est. Quod tamen nisi culpa uel egri uel curantis nunquam fit: quare danda opera est, ne qua cruditas in quottidianam id malum uertat. *Grassatur.*) Inuadit, sæuit & affligit. *Medicæ.*) Medicantes & salutare, quæ morbum pellendo sanitatem restituant. Verg. Georg. libro 3. Dum medicas adhibere manus ad uulnera pastor Abnegat.

Allia non pudeat terno cum cimice trita,
Et diluta mero, medijs haurire diebus. •
Mira est absinthii cum simplice potio lymphæ.
Sume tribus digitis compressum semen anethi,
Tantundē

Paroxysmus.

Periodus.

Letale.

Cap. 15.

Tantundem marathri, nec mulsam desit acetum
In cuius cyatho prædicta salubriter hauris.

Allia.) Allio prauos in corpore humores excernendi facultas est. Vnde caput eius unum sed cum laserpitij obolo quartanas excutere credunt, ut scribit Plinius. At Celsus allium solum comestum ante accessionem mouere calorem qui horrorem non admittat, testatur. *Non pudeat.*) Quia utile est, licet turpe sit & fastidiendum. Pudere uere *Pudere.* cundia est, & in hijs quæ turpiter fiunt. Loquitur autem hoc non propter allia sed cimices: de quorum medicina quid sit sentiendum, docet nos Plinius naturalis historię libro 20. cap. 4. dicens: Quædam pudenda dictu, tanta autem assuefactione commendantur, ut præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum aut repugnantia medicinæ gignuntur: ueluti cimicum animalis foetidissimi & *Cimex.* dictu quoq; fastidiendi. Et paulo post: Cætera quæ de his tradunt, uomica & quartanarū remedia, aliorumq; morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos cessant deuorandos, falsa nec referenda arbitror. *Terno cimice.*) Dioscorides medicinalis syluæ libr. 2. de lectorum cimicibus scribens, illorum non tres, imò septem numero, et nō cum allio sed per se fabarum cauis inclusos, contra quartanas febres ante accessionem utiliter deuorari tradit. *Diluta.*) Soluta & mixta. *Medijs diebus.*) Hoc est, tempore quietis & intermissionis ante accessionē. *Mira.*) Admiratione digna: quoniam, ut Plinius libro 27. cap. 8. dicit, non dandum in febre. Sed hoc intelligitur solum quantum ad qualitatem manifestam quæ est caliditas: propter quam febrilem calorem auget, sed quia obstructio nes aperit & prauos humores & biliosos, è quibus febris oritur, purgat, maxime conuenit. *Absinthii.*) Mesue, Con *Absinthium.* fert etiam absinthium iuamentū magnum febribus longi temporis & febribus opilationum, quales sunt quartanæ. *Simplice lymphæ.*) Aqua pura & syncera. *Sume tribus.*)

Anethum et faeniculum ex acetomulso. Quod nunc ex anetho, marathro siue faeniculo & acetomulso docet medicamentum, id eadem ratione qua absinthium, febribus medetur. Crassos enim ac putridos humores ex corpore educit & febrium ardores lenit. *Cyathus.* Acetomulsi. *Cyatho.* Cyathus est uncia una cum dimidia pondere.

Mæoniæ Iliados quartum suppone timenti,
Aut leporis timidi diluta coagula trade.

Liber 4. Iliados Mæoniæ. Mæoniæ Iliados quartum.) Hoc est librum quartum Iliados Homericæ. Scripsit enim Iliada Homerus opus diffusum uigintiquatuor uoluminibus uix absolutum, in quo nullum mali genus non recensetur. Mæoniæ autem uocat, id est, Homericæ, eo quod Homerus patria fuerit Mæoniæ. Vnde & Columella in præfatione ipsum appellat deum Mæonium. Videtur autem hoc quoque sicut & alia compluria superstitionem sapere medicamentum. *Suppone.)* Scilicet capiti, & id quidem ante accessionem febris & paroxysmum. *Leporis coagula.)* Hoc est quod Plinius nat. hist. lib. 29. cap. 10. testatur Magos leporis coagulum ante accessionem propinare quartanis. *Timidi.)* Natura enim pauidum ac timidum animal est lepus. *Trade.)* Propina & ad bibendum exhibe.

Prodest & potus uel multus Doridis humor.
Quidam etiam miranda ferunt, ueniente calore
Iurantes ludum Veneris munusque petendum,
Sed prius est oleo paruas feruescere ranas
In triuijs, illoque artus perducere succo.

Doris. Aqua marina. Vel) Pro etiam & ualde. *Doridis humor.)* Id est, aqua marina. Doris nymphea dicitur maris, filia oceani & Tethyos, coniunx Nerei. Interpretatur autem amaritudo. Vnde Vergilius in Gallo, Doris amara sua non intermiscet undam. Accipitur tamen aliquando pro aqua ipsa marina, ut hic: de qua sic etiam scribit Plinius libro 31. cap. 6. Bibitur

tur quoque quamuis non sine iniuria stomachi ad purganda corpora, bilemque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam. *Quidam.)* Ceu Icethidas medicus, qui, ut Plinius libro 23. cap. 7. refert, quartanas coitu finiiri incipientibus duntaxat menstruis spondit. Quod quia minus probatur à Sere. ueritas & fides eius in alios reijcitur. *Miranda.)* Quia citra ueri fide uidetur id asseri. *Veniente calore.)* Appropinquante ardore febrili & exacerbationis eius tempore. *Iurantes.)* Affirmantes. *Ludum Ven. munusque.)* Id est, coitum & rem Veneream exercitandam. *Sed prius.)* Hoc est, ante coitum. Docet quo modo ad coitum tales se prius disponere & præparare debeant, & quid ipsis prius agendum. *Est.)* Cõuenit & utile est. *Oleo ranarum.)* Quam Serenus nunc coitui præmittendam præcipiens utilem tradit inunctionem, eam lib. 32. cap. 6. Plinius simpliciter & per se factam adprobat, alios aliquot interim administrandarum ranarum modos & effectus circa febres non omittens dum ait, Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo ipsas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo intestina decocta, sint. Maxime autem quartanis liberant ablatis unguibus ranarum & alligatæ. Hæc ille. *Feruescere.)* Decoquere. illo succo.) Oleo ranarum.

Coitus contra quartanam utilis.

Oleo ranarum.

TERTIANAE TYPO RE- MEDIANDO.

CAPVT XLIX.

EST etiam alternis febris rediuita diebus
Tempora discernens quasi iustæ pondera libræ.

Vt possis igitur talem prohibere furorem
 Inuolues cera pallentis grana cumini,
 Puniceæq; indes pelli, colloq; ligabis.
 Pulegij ramus lanæ uelatus amictu
 Tempore suspecto medicos præbebit odores.
 Præterea cimex asfo potatur in ouo,
 Horridus tactu, sed gustu commodus apto.

Febris ter-
 tiana.

TERTIANAE.) Febris tertia simplex ac diligens dicitur, quæ ex flaua bile per corpora sentientia delata consistit, & cum rigore præhendit, ardorisq; speciem habet, & bilis uomitu, uel sudore, uel quibusdam horum uel omnibus soluitur. Estq; accessionis eius longitudo maxima horarum æquinoctialium 12. Et hæc respectu aliarum intermittentiæ cito terminatur. Verû si bilis multa & crassa fuerit, aut uires debiles, corporis uæ dispositio densior, tunc longiorem efficit accessionem: breuiorem uero ubi bilis pauca & tenuis fuerit, aut uires ualentes, corporis uæ dispositio rara. Et in hac præcedens rigor est quasi pungens ac uulnerans sensum, cû in quartana quasi refrigeret, autor Galenus. *Alternis.*) Quia uno intermittens die, altero redit paroxismus & afflictio. *Rediuiua.*) Quæ post intermissionem & discessum ad affligendi uires tanquam de morte ad uitam redit. *Tempora.*) Scilicet quietis siue intermissionis & afflictionis. *Discernens.*) Distinguens & diuidens. *Quasi.*) Ceu, quemadmodû, hoc est, æqualiter. *Iuste.*) Aequæ & unicuiq; ius suum ac debitum æqualiter distribuentis. *Pondera.*) Ponderus dicitur graue id quo librando ad stateram seu librâ ponderamus. *Libra.*) Libra est: instrumentum quo res ponderantur cum lancibus, quod alio nomine bilancem uocât. Per sicut fatyra 4. Scis etenim iustum gemina suspendere lance. *Furorem.*) Seuitiam, exacerbationem & afflictionem febris. *Pallentis.*) Pallorem inducentis. Nam, ut libr. 20, cap. 14. Plinius tradit,

Ponderus.
 Libra.
 Bilanx.

dit, omnem pallorẽ bibentibus gignit. *Grana.*) Semen. *Semen cy-
 Puniceæ pelli.*) Corio puniceo & ruffo colore tincto, non *mini in cera*
 tamen quocunq; sed eo potissimum quem dat herba ery *et pelle ruffa.*
 throdanus siue rubia dicta, qua lanæ tinguntur pellesq;
 perficiuntur. Ni per puniceam pellem intelligere malueris malicorium, quod punici mali cortex est & pellis. *Pu-
 legij ramus.*) Idem remedium testatur Xenocrates, & eun. *Pulegium.*
 dem pulegij cõtra eandem tertianam latius quoq; extendit, ut scribit Plinius: cuius lib. 20, cap. 14. hæc uerba sunt: Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subijci, & ita collocari ægrum inter remedia tradit. *Tempore sus-
 pto.*) Hoc est, ante febris et paroxismi accessionem. *Cimex.*) *Cimex.*
 De hoc dictum iã est cap. priori. *Horridus tactu.*) Quando tangitur & cõteritur odore abominabilis & foetidus. *Gustu apto.*) Hoc est, cum apte & conuenienter ceu in oue assumitur & deglutitur.

QVOTTIDIANAE TYPORE MEDIANDO.

CAPVT L.

A T qui continuis non cessat adire diebus,
 Sed tantum certas morbus discriminat horas,
 Triticeum metuit granum: si credere dignum est:
 Quod latitans fracto fuerit sub pane repertum,
 Nec non ossa iuuant septis inuenta domorum,
 Conuenit hæc tereti pendentia subdere collo.
 Multaq; præterea uerborum monstra silebo,
 Nam febrem uario depelli carmine posse
 Vana superstitio credit, tremulaq; parentes.

Febris quotti-
diana.

QUOTIDIANAE.) Febris quotidiana simplex ac diligens dicitur, quæ ex pituita putri per membra sentiētia pulsa ab ipsa natura consistit: sic dicta, quod singulis diebus accedēs, de finit ad integritatem. Incipit autem ex frigore partiū extremarum, atq; horrore potius, non rigore, difficulter calor accēditur, longumq; obtinet incrementū in ipsum consistendi uigorem, quoniam humor ipse ex quo consistit, frigidus atq; humidus est temperamento ac glutinosus cōditione. Itaq; difficulter accenditur ac tarde meat sæpe in ipsis meatibus detentus. Collidit interdū grauatq; uires: autor Galenus. *Continuis.*) Hoc est, singulis, nullo ut in alijs intermedio quiescente & intermittente. *Certis horas.*) Non integrōs dies, sed dierum solum partes, ut horas aliquot certas quibus desinit & reditū facit. *Morbis.*) Scilicet febris. *Discriminat.*) Discernit & partitur. *Triticum.*) Quantum fidei sit tribuendū huic medicamento indicat autor cum ait, Si credere dignum est. Quasi uelit dicere: Quamuis quotidiana febris medicina hæc mederi dicatur, id tamen à ueri fide longe abesse uidetur. *Nec non ossa.*) Remedium hoc eandem fidem meretur, quam prius iam positum. *Septis domorum.*) Hoc est intra domum ipsam & circa parietes ipsos domus. *Hæc.*) Scilicet duo iam dicta medicamēta de tritico & ossibus. *Teres.*) Gracili & rotundo. *Teres* dicitur quod rotundum est & oblongum. *Pendentia.*) Suspensa & alligata. *Subdere.*) Superponere & substernere. *Verborum monstra.*) Hoc est, carmina & incantamenta quæ uerbis fiunt peregrinis maxime & fictis: quæ in rerum natura nil aliud sunt quàm monstra, deliramenta & uanitates meræ. *Carmine.*) Carmen aliquando accipitur pro poemate & uersibus certo pedū numero constrictis, ut supra in principio libri, Phœbe salutiferum quod pangimus adfere carmen. Aliquando uero pro incantatione ponitur, ut hic. An autem ualeant aliquid incantamenta, quæstio est: & ualere nō nunquam uidemus,

Tritici granū
sub pane fracto

Ossa intra do-
mum reperta.

Teres.

Verborum
monstra.

Carmen.

uidemus: quanquam illa, ceu ueritati dissona & falsa, à Christiana fide reiecta sint & prohibita. *Vana.*) Inanis, inutilis, absurda & falsa. *Superstitio.*) Superstitio generali *Superstitio.* ter pro omni inani obseruatione accipitur. Specialiter tamen, ut tradit Lucretius, dicitur superstitio quod sit superstantium rerū, id est, cælestium & diuinarū quæ super nos stant, inanis & superfluus timor. Estq; alia & separata à religione. Vnde Cicero de natura deorum libro 2. Non solum philosophi, ait, uerum etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nā qui totos dies precabantur & immolabāt ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati. Et idem libro 1. Atheorū sententiæ, inquit, non modo superstitionem tollunt in qua inest timor inanis deorum, sed etiam religionē quæ deo- *Religio.* rum cultu pio continetur. *Tremule parentes.*) Mulieres uelulæ & superstitiosæ, inq; uera fide nutantes trementesq; & de medicinis reliquis naturæ munere nobis è terra pro creatis dubitantes & diffidentes. Suntq; mulierculæ & præcipue aniles plus hac superstitionum peste quàm uiri infectæ.

HEMITRITAE O DE PEL-
L E N D O.

CAPVT LI.

M O R tiferum magis est quod Græcis hemitritæū
Vulgatur uerbis, hoc nostra dicere lingua
Non potuere ulli, puto, nec uoluere parentes.

HEMITRITAE O.) Febris semitertianæ, sic dictæ, quod totius duarum ex quibus componitur febrium naturæ medietatem alteram habet: quemadmodum Hemionus, id est mulus,

Hemitritæo,
Febris semitertiana duplex.

afini & equi medietatem, & Semideus hominis ac dei medietatem habens, ab altero eorum tantum modo dicitur. Est autem duplex semitertianæ febris genus. Vnum quidem eius quæ ex tertiana intermittente et quotidiana continua componitur: & talis uel habet flauam bilem exuperantior, proindeque flauæ bilis accidentia fortiora: uel hanc paucior, pituitam uero maiorem, & ideo quotidianæ continuæ affectiones etiam firmiores habet: uel ambos humores æquales, qualis est diligens semitertiana, qualem Hippocrates indicat libro epidemiarum primo hijs uerbis: Mala uero hæc plerisque fiebant. Febres horrificæ, continuæ, acutæ, in totum minime intermittentes: modus autem hemitritæos siue semitertianæ erat, diem quidem unum siue accessionem habens leniorem, altero autem grauius affligens, atque ad acutiorem dispositionem increfcens. Horrificas autem uocat, non simpliciter incipientes cum horrore, quod innumeris febribus accidit, sed in quibus parte plurima accessionis horror præhendit, altera die in qua simul afficiunt tertiana & quotidiana continua: altera enim dies quotidianam tantummodo habet. Horror autem in medio amborum existit, rigoris scilicet & frigoris. Alterum uero semitertianæ febris genus est eius quæ ex tertiana continua & quotidiana intermittente componitur, ex cuius humorum exuperantia aut æqualitate, accidentia quoque intenduntur aut æqualiter se habent, ut in priore dictum iam est. Cæterum quæ ex ambabus continuis aut ambabus intermittentibus sunt, semitertianæ esse non possunt. Hæc & plura Galenus in de differentijs febrium libro secundo. *Mortiferum magis.*) Hoc est, dictis iam febribus perniciosior est & magis letalis hemitritæus, quoniam plerumque frequentiores, ut Celsus lib. 3. ait, accessiones decessionesque habet: quare etiam magna cura opus est, ne fallat. Præterea priores febres simplices sunt, hæc uero ex dictis aliquot diuersarum naturarum composita. Liqueat autem simplicem morbum simpliciter

Composita est.

*Febris horri-
fica.*

modus semitertianæ.

Horror.

simpliciter indigentem medicina, curationis esse leuioris, & ob id etiam minus noxium letalemque: compositum autem ex diuersis & præsertim contrarijs, ob diuersarum et contrariarum rerum administrandarum necessitatem, curæ esse difficilioris magisque mortiferum. Nam ubi diuersæ & contrariæ similiter concurrunt causæ auxilio indigentes, caute prospiciendum erit ne uni auxiliando alteri incrementum addamus. *Quod.*) Febrium genus. *Hemitritæum.*) Semitertianum. Nam *ἡμί* Græce, Latine semis est. *τρίταιον* uero tertianum. *Vulgatur.*) Vulgo et ab omnibus ita appellat. *Nostra.*) Hoc est Latina. *Puto.*) Correctio est prioris quod non potuerint, potuissent enim æque ut nos si uoluissent. Sed quoniam in usu (forte quia tunc reces aut rarior & ob id etiam minus cognitus morbus) non erat quod hemitritæi nomen ipsis representaret, id idem etiam de nouo formare noluerunt, quod tamen licite etiam uti nos facere potuissent si modo uoluissent, quare subiungit, Nec uoluere. *Parentes.*) Maiores nostri & priscei seculi homines.

Inscribis chartæ quod dicitur Abracatabra
Sæpius & subter repetis, sed detrahe summam
Et magis atque magis desint elementa figuris,
Singula quæ semper rapies & cætera figes,
Donec in angustum redigatur litera conum:
Hijs lino nexis collum redimire memento.
Nonnulli memorant adipem prodesse leonis,

Inscribis chartæ quod &c.) Quãuis superstitiosum & à Christiana fide inhibitum sit hoc cum sui similibus medicamentum, uidemus tamen nonnunquam optatum salutis effectum inde consequi. Scimusque nos præfenti inscriptione collo febricitatis appensa, eundem à febre liberatum. Inscriptio autem quam autor nos docet, talis est, ut primo in prima linea scribatur hoc nomen Abracatabra, de inde eidem in alia idem subscribatur & prioris ultima littera

m m

tera omittatur: et hoc toties fiat donec ad primam & unicam literam deueniatur. Et talis scriptura collo suspendatur in lino ligata, & tot diebus portetur quot sunt lineæ, deinde remoueatur. Nam à febre tunc liberatus est. Inscriptionis autem forma talis est.

Abracatabra. *Abracatabra.*) Peregrina & ficta est dictio, nihil significans: nisi forte aut Hebraica aut Arabica fuerit. Magi siquidem & incantatores & reliquum superstitiosorum hominum genus, quo magis miraretur uulgus, potissimum Hebraicis aut Arabicis & quæ possunt peregrinis utuntur uerbis. *Subter repetis.*) Subscribendo reiteras. *Sed.*) Docet nunc quomodo uerbum hoc scribendum sit. *Detrahe summam.*)

Hoc est, in unaquaqueq; linea prioris præcedentis ultima litera omittatur. *Elementa.*) Literæ. *Figuris.*) Formis & lineis. *In angustum conum.*) Ad fastigium & literam unicam. Sic enim conii formam referet. *Hijis.*) Scilicet in charta & papyro sic scriptis. *Lino nexis.*) Filo seu panno lineo ligatis. *Redimire.*) Ornare, circumdare et appendere.

Coralium atq; crocum corio connectito felis,
Nec dubites illis uirides miscere smaragdos,
Talia languentis conducent uincula collo,
Letalesq; abigent miranda potentia morbos.

Coralium. *Coralium.*) Coralium notum est, olim magno in honore habitum apud gentes aliquas. Nam, ut libro 32. cap. 2. scribit Plinius, quantum apud nos Indicis margaritis precium est, tantum apud Indos in corallo. Namq; ista persuasione gentium constant. Gignitur in mari forma fruticis, unde quidam lithodendron, id est lapideam arborem, uocant. Quod quandiu sub aqua fuerit, molle est tactu: exemptum uero ab aere ueluti candens ferrum aquamersum

Abracatabra
Abracatabr
Abracatab
Abracata
Abracat
Abraca
Abrac
Abra
Abr
Ab
A.

sum confestim duratur & lapidescit. Tria eius genera. Rubens, candidum, et nigricans, quod antipathes dicitur & ramosius est. Sed probatissimum quod quam maxime rubet & quam ramosissimum est, fragile item, totaq; concretionem suam æquale, & ut lib. 5. Dioscorides prodit, quod terram, muscum, algamq; simul olet. Præterea quod non est scabrum aut lapidosum, uel rursus inane aut concuum. Ramuli sunt quales arborum uisimus ad semipedem frequentius longos: rarumq; est pedaneos deprehendi, uti cap. 7. tradit Solinus. Excuduntur ex illis multa gestamina: habet enim materies hæc, ut Zoroastes ait, quandam potestatem, ac propterea quicquid inde fit habetur inter salutaria. Maxime autem cordis est confortatiuum. *Crocum.*) Quod Græci & Latini crocum, id Ara *Crocum.* bes et Germani *safran* dicunt, cordis etiam maximum confortatiuum, de quo Dioscorides libro primo. *Felis.*) *Felis.* animal est, quod sæpius nobiscum in domibus uersatur, quoq; ad murium uenatum utimur, Græci *αιλουρον*, uulgo catum appellat. *Virides smaragdos.*) *Smaragdus.* *Smaragdus.* lapis est preciosus, colore uiridis. Cuius plura sunt genera: de quibus copiose Plinius libro ultimo. Hic lapis uel per se collo suspensus hemitritæum curat, teste Alberto Magno. *Conducent.*) Proderunt. *Collo.*) Scilicet alligata & appensa.

FRACTVRIS ET LVXIS

SANANDIS.

CAPVT LII.

INFANDVM dictu cunctis procul absit amicis
Sed fortuna potens omen conuertat in hostes,
Vis indigna nouo si sparferit ossa fragore,
Conueniet cerebrum blandi canis addere fractis,

Linteæ deinde superq; inductas necere lanas,
 Sepius & succos conspergere pinguis oliui,
 Bis septem credunt coalescere cuncta diebus,
 Aut ueteri Baccho capræ fimus inde petulcæ,
 Hoc aperit clausum, trahit hærens, sanat apertum.

Fractura.

FRACTURIS.) Fractura est solutio conti-
 nuitatis in osse, cuius uariæ sunt differentiæ:
 de quibus & curatione earum plura Galenus
 therapeutices libr. 6. Luxis.) Luxa siueluxata
 dicuntur membra soluta & loco sedibusq; suis mota.
 Quod bifariam accidit, autore Celso: aut enim quæ iun-
 cta sunt inter se dehiscunt et alterum ab altero recedit: aut
 articuli suis sedibus excidunt. Est autem semper ea parte
 tumor in qua os prorumpit, & in ea sinus à qua recessit.
Infandum dictu omen.) Malum & omne aduersum magnum
 et quod uix fari quis possit. Omen auspiciū dicitur, nunc
 prosperum, nunc aduersum, ut hoc loco: quare illi adiun-
 git, *Infandum dictu.* Verg. Ignauus bubo dirum morta-
 libus omen. *Fortuna.*) Fortuna accidentium rerum subi-
 tus & inopinatus est euentus. Est et dea ueteribus credita
 uarijs casibus humana deludens, & ideo cæca existi-
 mata. Iuuenalis, Te facimus fortuna deam, cœloq; loca-
 mus. Ab hac omnia & foelicia & in foelicia tribui, uulgus
 ferè arbitrat. *Potens.*) Fortis & ualida, ima summis
 mutare ualens. Vnde Horatius carminum libr. 2. O diua
 gratum quæ regis Antium Præfens uel imo tollere de gra-
 du Mortale corpus, uel superbos Vertere funeribus tri-
 umphos. *Nouo fragore.*) Fractura recenti quæ impetuose
 & cum sonitu accidit. Ossa enim dum franguntur frago-
 rem, qui sonitus est, solent edere. *Sparserit.*) Disperferit,
 soluerit, & frangendo separauerit. *Cerebrum canis.*) Idem
 testatur Plinius libro 30. cap. 3. dicens, Ossibus fractis ca-
 ninum cerebrum linteolo illito superpositis lanis, quæ
 deinde suffundantur, ferè quatuordecim diebus solidat.

Et

Et idem quoq; comprobat Sextus Platonius, hīs uer-
 bis: Cerebrum canis illitum & in lana impositum, & sub
 inde suffundatur fracturis, diebus 14. solidat. Fractura
 autem debet solida alligatione uti. *Blandi.*) Mitis & fide-
 lis. Nam, ut Plin. lib. 8. scribit, fidelissimi ante omnia sunt
 homini canes. *Addere.*) Imponere. *Lanas.*) Scilicet suc-
 cidas, quæ ex oleo contusis fractisq; ossibus utiliter im-
 ponuntur, autore Dioscoride. *Succos ping. ol.*) Hoc est
 oleo oliuarum quod præpingue est. *Capræ fimus.*) Plinius
 libro 29. cap. 20. Costis fractis laudatur unice caprinum
 fimum ex uino uetere, aperit, extrahit, per sanat. *Inde.*)
 Impone. *Petulcæ.*) Capra petulca dicitur à petēdo quod
 in alia loca penetrando iniuriam faciat. *Hoc.*) Scilicet di-
 ctum iam medicamentum, cuius uires & facultates au-
 tor subiungit. Vbi sciendum est ossa nonnunquam tan-
 ta uolentia et impetu frangi, ut ab inuicem dispergantur
 & proprio loco restitui non possint, quare sui ablatio-
 nem & extractionem ex carne cui in hærent, expostulant.
 Verum quia in tali casu uulnus per quod extrahi possint
 non semper adest, sed integra est caro & cutis, tunc eas
 aperire & uulnus facere oportet per quod extrahantur.
 Et quia tum uulneratio tum extractio nunc ferro nunc
 medicamento fieri solet, ferrum autem plurimi abhor-
 reant, autor medicamentum nos docet quod utraq; &
 aperiendi & extrahendi & ultra hæc per sanandi faculta-
 tem habet.

Lana succida.

Fimus capræ.

Capra petulca.

Sin uero caput infestus colliserit ictus
 Ex oleo necti uestis debet arachnes,
 Nesciet hæc illinc nisi cum sanarit abire.
 Quod si luxa suo decedunt membra tenore,
 Vrere foemineos crines ac iungere seuum
 Congruit, ac tali medicamine mota ligare.
 Aut malum ex pingui tritum apposuisse iuuabit.

Luxa.

Omen.

Fortuna.

Fragor.

Cerebrum
 canis.

FRACTVRIS ET LVXIS.

Et si conclusum seruabit tibia uulnus,
Stercus ouis placide iunges, adipescq̄ uetustos,
Pandere quæ poterunt ulcus, patuloq̄ mederi.

Tela aranei. Sin uero cap.) Docet nūc mederi fracturæ cranei & totius capitis uulneribus, idq̄ per telæ arenei ex oleo impositio ne, quod & Plinius lib. 29. cap. ultimo testatur, nisi quod dictis acetū miscet dicens: Fractio capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita non nisi uulnere sanato abscedit. *Vestis arachnes.*) Hoc est, tela arenei siue araneæ. Vtrunq̄ enim dicitur: quamuis areneus proprie dicatur animal ipsum, aranea uero tela. Poëtæ tamē areneam etiam pro animalī accipiunt, cuius prima diuisione duplex est genus. Sunt enim noxiū quidam quos tum Græci tum Latini phalangia dicunt: quorum itidem plures sunt species, de quibus Aristoteles, Plin. & Nicæder plura. Sunt alij innoxij, quos Græci ἀρᾶχες, Latini araneos dicunt: de quibus Dioscorides libro 2. ubi duo genera eorū facit. Vnum quod holcon & lycō, id est lupum, uocat: alterū uero ait esse quod candidas tenues & densas telas operetur. Et tales intelligit autor per uestem arachnes. Alludit autē ad fabulā Arachnes puellæ Lydiæ, quæ, uti fabulatur Ouid. Metamorphoseon libro 6. lanificij peritissima, cum se temere præposuisset Mineræ, conuersa est in araneū. *Hæc.*) Tela aranei. *Illinc.*) A loco uulnerato cui imposita est. *Suoteno.*) Ex ordine, cōtinitate & loco suo proprio. *Vrere muliebrū ex simo pecudis.*) Plinius lib. 30. capite 3. Articulis luxatis præsentaneum est & seuū pecudis cum cinere ex capillo mulierum. *Seuum.*) Scilicet pecudis. *Malum.*) Pomum. *Pingui.*) Id est pinguedine, adipe, & axungia porcina: quæ, ut Plinius scribit, rupta & conuulsa & spasmata & luxata sanat. *Conclusum.*) Clausum & non apertū. *Pandere.*) Aperire. *Patulo.*) Aperto.

Araneus.
Aranea.

Phalangia.

Arachne.

Cinis capillorum muliebrū ex simo pecudis.
Pomum cum axungia.

NERVIS INCISIS ET DO-
LENTIBVS ATQVE
contractis.

CAPVT LIII.

H A V D quisquā credet dissectos uulnere neruos
Ad solitum rursus reuocari posse uigorem,
Sed prodest terræ lumbricos indere tritos,
Quis uetus & ranæ sociari axungia debet.

ERVIS.) Nerui quid sint & unde orientur, docet nos Auicēna prima primi dicens: Nerui sunt corpora à cerebro orta, aut à nucha, alba, ad flectendū mollia, & ad separandum dura: ad hoc creati ut per eos mēbra sensum habeant & motū. Et Gal. de locis affectis lib. 3. ait, Atqui ex anatomicè didicimus, neruos oēs à cerebro primariū sumere initiū. Neq̄ simpliciter initium, sed primarium, spinalis medullæ gratia dixi: quamuis enim permulti ex ea nerui prodire uideantur, uim tamen omnem quam habet, cerebrum ipsi suppetit. Et de iuuamentis lib. 9. Caput, & sensus & uoluntarij motus fontem, ac neruorum tum mollium tum durorum originem esse tradit. Nec obstat quod aliter de hoc statuat Aristoteles, cui & Auerrois Colliget lib. 2. & Auicenna de animalibus tertio adstipulatur. Sed de hijs non plura. Quod reliquum est, Nerui aliquando cæsim uulnerantur & dolent, aliquando uero citra uulnerationem dolore afficiuntur: & nonnunquam conuelluntur cōtrahunturq̄, cum scilicet rigore quodam colliguntur, ita ut extendi & plicari moueriq̄ non possint. Et hijs neruorum passionibus hoc capite mederi docet Serenus. *Haud quisquam credet.*) Difficilem enim curationem habēt, adeo ut creditu difficile sit, ea posse sanari. Vnde inter uulnera mala & periculosa, quæq̄ ad sanitatē uix perueniant.

Nerui quid, & unde eorum origo.

Celsus libro 5. ea quoque ponit quæ nervos ledunt. *Disse-*
ctos vulnere.) Hoc est incisos & cæsim uulneratos. *Solium*
uigorem.) Firmitatem, robur & statum pristinum. *Reuo-*
cari.) Reduci & restitui. *Terræ lumbricos.)* Vermes terre-
 nos. Nervis & membris ipsis nervosis cæsis & quoquo
 modo male affectis, dolentibusque mederi lumbricos &
 ranas, aliorum etiam comprobatur autoritas. De lumbricis enim sic prodit Dioscorides, Glutinant præcisos nervos concisi siue cõtriti & impositi uermes terreni. Quod & Galenus & Paulus Aegineta quoque testatur. Plinius item libro 30. capite 3. Vulnere, inquit, recentia conglutinant uermes terreni, adeo ut nervos quoque abscessos illitis solidari infra septimum diem Democritus persuaserit. Itaque in melle seruandos censet. Et idẽ eodem capite, Terreni uermis cinis, ait, cum melle illitus etiã dolores tollit. Et eiusdem libri cap. 4. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nervi doleant, præstant. Porro quod ad ranas attinet, profunt illæ, ut Dioscorides tradit, contra ueteres nervorum in ceruice, quos tenontas Græci dicunt, abscessus. Et Plinius libro 32. capite 5. In articulis, inquit, morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. *Quis.)* Quibus terrę lumbricis. *Vetus axungia ranæ.)* Adeps & pinguedo ranæ uetus, ut quæ efficacior sit recenti. Idem autẽ potest & tota substantia eius, & in oleo decoctarum ius.

Adeps ranarũ.

Si uero occultus nervos dolor urit inertes,
 Vulturis excisos adipes rutamque remitte,
 Aut ceram, & tali recreabis languida fotu.
 Conuenit & pelagi calidis perfundier undis.
 Carica uel betis lento cum melle iugatur,
 Aut Baccho madefacta Ceres cũ fronde cupressi,
 Quo poteris fotu recreare rigentia membra.
 Sin autem subito replicantur corpora morbo
 Contractos reuocat nervos caro sumpta columbe.

Occultus.

Occultus.) Absconditus & cuius causa latet. *Vrit.)* Dolo-
 re quasi urente affligit. *Inertes.)* Desides & languentes.
Vulturis adipes.) Vulturis medicinam in hoc casu, licet ali-
 ter, attestatur etiam Plinius libro 30. cap. 3. dicens, Adeps uul-
 turinus cum uentre arefactus contritusque cum adipe
 fuillo inueterato, nervorum dolores tollit. Et Sextus Pla-
 tonicus, Vulturis adeps, inquit, et uentriculus cum axun-
 gia contritus & perunctus, omnem nervorum dolorem
 tollit & articularum emēdat. *Rutam.)* Scilicet puluerem
 siue succum eius. Rutam contra articularum dolores uel
 ex melle emplastri modo impositam prodesse tradit Dio-
 scorides, Plinius uero dolētibus nervis illam tritam cum
 lana & adipe aliquos imponere tradit libro 29. capite 2.
Remitte.) Dissolue & permisce. *Pelagi calidis undis.)* Aqua
 marina calida, de qua sic Plinius: Medendi modus item et
 in marinis erit, quę calefaciunt ad nervorum dolores fer-
 ruminata & fracturas, ossaque contusa, idem ad corpora
 siccanda. *Carica uel betis.)* Hoc est quod contra articula-
 rem morbum etiam docuit medicamentum. Si uero arti-
 culos tabes inimica per omnes hæserit, ex fico betas ac
 melle ligabis. Vnde & nervis etiã prodest. Carica autem
 ficus est siccata. *Baccho mad. Ceres & c.)* Hoc medicamine
 prius etiam contra podagram uti docuit dicens: Aut si
 corruptus perfederit altius humor, Trita cupressus ibi
 Baccho iungatur acerbo, Panibus & teneris, cohibet su-
 peraddita quæstus. Ponit autem quemadmodum Bac-
 chum pro uino, ita & Cererem pro frumento & pane.
 Dicta est autem Ceres, ut aliqui uolūt, à fructibus geren-
 dis, quasi geres. Seu, ut alij, à creto quod frugū creatrix fit
 & inuentrix. Ipsa enim, ut Plinius libro 7. cap. 50. scribit,
 frumenta inuenit, cum antea glande uelcerentur. Eadem
 molere & conficere in Attica, Italia & Sicilia, ob id dea iu-
 dicata. Græce Δημητήρ, quasi γημητήρ, id est terra ma-
 ter, quod omnium sit mater: siue, ut Plato ait, quod Διδου
 σαμητήρ, hoc est tribuens mater, dicitur. Ex terra enim

Adeps uul-

Ruta.

Aqua marina.

Ficus & beta

Carica.

Cupressus et

Ceres.

Δημητήρ.

Demetria
semina.

frumenta nobis dantur & nascuntur. Vnde Galenus libro 2. de alimentis demetria semina uocat Cerealia & frumentaria. Cæterum medicamenti huius Plinius quoque meminit lib. 24. cap. 5. hijs uerbis: Cupressi folia trita cum duabus partibus panis mollis & è uino Amineo subacta, pedum ac neruorum dolores sanant. *Rigentia.*) Indurata & dolore affecta. *Replicantur.*) Colliguntur, conueluntur & contrahuntur. *Caro columbae.*) Plinius libro 30. cap. 3. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata.

Caro co-
lumbæ.

ÆGRIS SOMNO ASCISCENDO.

CAPVT LIIII.

NON solum miseros teterrima febris adurit,
Sed super optato pergit uiduare sopore,
Ne prosint placidi cælestia munera somni,
Charta igitur uarijs quam pinxit litera uerbis
Vritur, inde cinis calido potatur in amni.
Proderit & magnum capiti substernere fulcrum,
Prodest & lymphis mixtam potare cupressum.

Vigilia.

Somnus.

Vigiliae ex
cedentes.

AEGRIS.) Scilicet insomnibus & uigiliarum excessu uexatis, quibus somnū inducere & uigilias sopire docet hoc capite Serenus. Est autem uigilia, ut apud Aristotelem habetur, sensuum solutio, cum liberam suis functionibus intendere ualēt operam. Somnus uero ipsorum ligatio, defectus & impotentia ob excessum uigilandi. Verum uigiliae excedentes fiunt aliquando quidem citra ægritudinem, ut in senibus ob ariditatem: aliquando uero ex ægritudine propter primæ partis sensitivæ calorem, sed uel ex sola in-
tem-

temperatura, uel ex humoris biliosi abundantia, ut in febris & alijs biliosis calidisq; morbis, ut tradit Galenus. Et de hijs loquitur Hippocrates libro secundo aphorismorum, ubi sic pronunciat: Somnus atq; uigilia utraque si modum excesserint, malum. Quare uigiliarum excessui occurrere nunc docet Serenus. *Asciscendo.*) Prouocando & conciliando. *Non solum mis. &c.*) Ponit duo febrium mala, uidelicet calorem adurentem & uigilias, quæ etiam inter mala uniuersi corporis sunt plerisq; ut libr. 26. cap. 12. ait Plinius. *Super optato sopore.*) Plurimum expetito & desiderato somno, qui salubris est & non inexpugnabilis, ut Celsus uocat. Nam sopor proprie nō simplex somnus est, sed malus & noxius: cuius iuxta causarū uarietatem plura sunt genera: inter quæ est Coma, lethargus, caros, & alia quorum omnium commune quoddam consequens est cataphora, id est in somnum delatio. *Cataphora.* *Pergit.*) Procedit & nititur. *Uiduare.*) Priuare. *Placidi somni.*) Quietis mitis & gratæ ac placidæ, quod ea quæ quieta sunt omnibus placent. *Cælestia munera.*) Dona diuina & deorum munere concessa. Somnus enim & quietem et quietis largitorem deum significat. Vnde Ouidius *Somnus deus.* *Metamorphoseon* libro 12. Somne quies rerum placidissime somne deorum, Pax animi, quem cura fugit, qui fessa diurnis Membra ministerijs mulces, reparasq; labori. Est autem omni animali necessarius somnus, si naturam suam sequi saluariq; debeat, ut inquit Aristoteles. *Charta.*) *Cinis chartæ.* Quid charta, quid papyrus, dictum est in principio libri. Vim eius sed ex uino sumptæ & adustæ contra uigilias Plinius etiam testatur libr. 24. cap. 11. cum ait: Charta quæ fit ex papyro cremata, inter caustica est. Cinis eius ex uino potus somnum facit. *Amni.*) *Fulcrum.*) *Fulcrum.* Pul- uinar. Fulcra à fulciendo dicta sunt, summæ lectorum partes quibus thori sustinentur. *Cupressum.*) Et hoc uirtute *Cupressus.* sua refrigerante & adstringente. Cum enim ex calidis humoribus cerebrum scandentibus fiant uigiliae, cupressus

illos refrigerando & ne sursum ferantur prohibendo, uigilijs etiam obfistit somnumq̄ conciliat.

Palladijs itidem succis quos flore rosarum
Iungis, & immisces madidum tritumq̄ papauer,
Quo lita frons facilem præbebit nocte quietem.
Necnon mandragoræ gustu sopor additur altus.
Dilue præterea glomeramina quæ gerit intus
Clauſa aries inter geminæ coxendicis umbras,
Inde soporati ducentur gutture potus.

Oleum ro-
faceum.

Palladijs succ. quos flo. &c.) Oleum rosaceum intelligit quod
ratione rosarum refrigerat & adstringit, somniferumq̄
existit. Nam, ut Plinius tradit, succi rosarum usus in febre
per se uel cum aceto ad somnos conciliandos utilis est,
flos enim somnum facit. Per Palladios autē succos oleum
intelligitur oliuarum. Palladi enim deq̄ oliua, cuius inuen-
trix dicitur, consecrata est. Papauer.) Quo efficacius fiat
medicamentum, iubet rosaceo oleo miscere papauer:
quod, ut Celsus ait, somno aptum est. Vnde Serenus su-
pra capite primo uocat, amica papauera somno. Et Dio-
scorides, Nigri papaueris semen, ait, contra nimias uigi-
lias, & ubi sopire opus fuerit emplastri modo frōti & tem-
poribus ex aqua imponitur. Quietem.) Somnum faci-

Mandra-
gora.

lem. Mandragora.) Mandragoræ tum in cibo & potu
sumptæ, tum naribus olfatu admotæ, uim soporiferam te-
stantur omnes: possuntq̄ id tum poma tum radix, cete-
ræq̄ partes eius, & earundem succus & liquor. Verum
largior illorum usus ignaros obmutescere facit: quare
caute utendum, & si necessitas uti coget & eo accersen-
dus somnus erit, satius fuerit, & satis etiam ob id odore
tantum somnum quæsisse, & ita quidem si fieri poterit,
non naribus admouendo, sed ut quidam faciunt, mala
puluino subiiciendo, habita scilicet moderatione illa ma-
xime necessaria, ne quem obdormire uolumus, excitare
postea

Canon.

postea non possimus: cuius rei & Celsus fideliter nos ad-
monet libro 3. Sopor altus.) Somnus profundus: & si co-
pioſior sit usus, letalis. Differt sopor à somno: quod hic
salubris sit, ille uero malus & noxius: quod & Plinius no-
bis innuit cum ait, Curandum ne somnus sopor fiat.
Glomeramina.) Intelligit testiculos arietis, qui globositan-
quam glomeres inter scemina dependent. Siue sordes
eas quæ eò loci colliguntur & coaceruantur. Intus.) In-
tra scrotum siue oscheon & ambientem testes tunicam.
Inter coxendicis umbras.) In abscondito & tanquam in um-
bra latentes. Soporati.) Somnum secum adferentes. So-
poratus enim dicitur, cui ueluti irrigatus est somnus.
Guttur.) Per guttur intelligit spacium illud in quo sunt
meatus anhelitus & cibi, siue gulam & œsophagum, id
est fistulam cibalem & uiam eorum quæ deuorantur, de
quibus dictum est supra capite 16.

Somnus.

Sopor.

Testes arietis.

Soporatus.

Guttur.

LETHARGIAE EXPEL-

LENDAE.

CAPVT LV.

DIXIMVS hanc fortem miseris mortalibus esse,
Vt sæpe inter se mala sint contraria morbi.
Deniq̄ nonnunquã somno sic membra grauantur,
Vt coniungatur letho sopor altus acerbo.

LETHARGIAE.) Lethargia siue Lethar-
gus capitis morbus est phrenitidi contrarius,
ut inquit Galenus. Nã cataphora est & in som-
num delatio grauis & inexcitabilis, cui & fe-
bris accedit. Vnde Paulus Aegineta ait, Accidit autem le-
thargicis febris lenta & ignaua non ualde crucians cum
cataphora. Et Celsus post cardiacum morbū, quem phre-

Lethargus.

Causa lethargi.

nitidi contrarium dixerat, de lethargo sic scribit: Alter quoque morbus est aliter phrenetico contrarius. In illo difficilis somnus, prompta ad omnem audaciam mens est: at in hoc marcor & inexpugnabilis penè dormiendi necessitas, lethargum Græci nominant: atque id quoque genus acutum est, & nisi succurritur, celeriter iugulat. Huius autem causa est pituita & frigidus humor, qui frigore & humiditate sua in somnum cogit: maliq; locus caput est. Vnde Galenus in expositione aphorismi libri 2. qui est, Somnus & uigilia, utraq; si modum excefferint, malum: post descriptionem somni grauis qui difficilem habet ex-pergefactionem, sic ait: Fit autem huiuscemodi somnus primo refrigerato sensitiuo, hoc est cerebro ipso: quæ refrigeratio cum fortis est, humiditati mixta, lethargicas facit passiones: cum siccitate uero catalepsis Græce uocatas, Latine uero occupationes siue depræhensiones dixeris. Et quia principalis actio læditur, febris quoque accedit lethargo. Dicitur est autem lethargus, ut illud etiã addam, tum obliuionis tum desidiæ argumento: quasi obliuiosa desidia, seu desidiosa obliuio. *Ληθη* lethe enim obliuio est. *ἄργος* *argos* uero iners dicitur & deses. Latini aliquando ueternum uocant, utrunq; etiam aut alterutrum indicantes, desidiam scilicet torporemq; aut grauiorem somnũ & obliuionem. Punici subethicum morbum dicunt. Ab hoc non multum distat alter quem Græci *κάρων* caron uocant: ex eadem enim materia scilicet pituita uterq; cõstat tum lethargus tum caros. In illo tamen differunt, quod in caro somnus præcedit & febris uehementior, & quod ipse alijs aliquot affectibus superuenit, ceu febribus, comitialibus & alijs. In lethargo uero somnus sequitur & febris ignauior, propriamq; habet causam. Hos affectus Plinius aliquando ueternũ, sæpius soporem appellat, præsertim cũ ait: Curandum ne somnus sopor fiat: quasi salubris sit somnus & eius quies, sopor uero morbosus & maleficus. Quare etiam Serenus, ut maleficij nota magis pateret,

Somnus grauis.

Cataleptis.

Lethargus unde dicitur *Ληθη*. *ἄργος*. *argos*. *argos* uero iners dicitur & deses. Latini aliquando ueternum uocant, utrunq; etiam aut alterutrum indicantes, desidiam scilicet torporemq; aut grauiorem somnũ & obliuionem. Punici subethicum morbum dicunt. Ab hoc non multum distat alter quem Græci *κάρων* caron uocant: ex eadem enim materia scilicet pituita uterq; cõstat tum lethargus tum caros. In illo tamen differunt, quod in caro somnus præcedit & febris uehementior, & quod ipse alijs aliquot affectibus superuenit, ceu febribus, comitialibus & alijs. In lethargo uero somnus sequitur & febris ignauior, propriamq; habet causam. Hos affectus Plinius aliquando ueternũ, sæpius soporem appellat, præsertim cũ ait: Curandum ne somnus sopor fiat: quasi salubris sit somnus & eius quies, sopor uero morbosus & maleficus. Quare etiam Serenus, ut maleficij nota magis pateret,

Subethicus morbus. Caros.

Sopor.

teret, soporem uocauit altum, id est profundum, grauem & qui malo est: & quo adhuc periculosiorem ostenderet, addidit etiam, Vt coniungatur letho acerbo. Vnde etiam Vergilius Eneidos libro 6. ait, Tum consanguineus lethi sopor, & mala mentis Gaudia. *Diximus.*) Scilicet superior capite 28. *Sortem.*) Euentum, *Letho.*) Morti. *Lethum* aliqui dictum uolunt à Græca dictione *ληθη*, quæ obliuionem significat, eo quod morientes omnium obliuione capiuntur, & tunc cum aspiratione scribitur lethum. Alij uero à Leo deriuatum uolunt, quo ueteres usi sunt pro deleo, quoniã mors omnia delet, & tunc sine aspiratione scribitur Letum.

*Lethum.**Leo.*

Ergo leui flamma torrentur cornua capræ,
Quo nidore grauem depellent lumina somnum.
Aut Veneris labrum, quæ dicitur herba, bibetur,
Quæ teritur prius & uino confusa liquefcit.
Conueniunt acidis euphorbia mixta fluentis,
Gramina uel rutæ gemina si nare trahantur.
Quidam dira iubent septeno cimice trito
Vt uitentur aquæ cyathusq; bibatur earum:
Hæc potiora putant quàm dulci morte perire.

Leui flamma.) Igne paruo. *Torrentur.*) Vruntur ut fumum reddat. *Cornua capræ.*) Et hoc propter scedũ quem urendo mouent odorem, quo ad cerebrum per narium meatus delato, ægri excitantur. Vnde Celsus, Hos egros, inquit, quidam subinde excitare nituntur admotis hjs que per sternutameta euocantur, & his quæ odore scedo mouent, qualis est pix cruda, lana succida, piper, ueratrum, castoreum, acetum, allium, cepa, iuxta etiam galbanum incendunt, aut pilos, aut cornu ceruinũ, si nõ est, quodlibet aliud. Hæc enim cum conburuntur, odorem scedũ mouent. *Nidore.*) Odore scedo cornus caprini. *Nidor* proprie uniuersuiusq; rei adustæ dicitur odor. *Lumina.*)

*Cornu capræ.**Nidor.*

Ignes quorum ardore & uisione cornu odorem reddit
Labrum Veneris. lethargicos excitantem. *Veneris Labrum.*) Herbam hanc
 multi carduum magnum, Græci à siti diplacon uocant.
Carduus magnus. Herba est, ut Dioscorides illam pingit, aculeata, caulem
 habens excelsum, spinosum: folia lactucæ similia, oblon-
 ga & spinosa, quæ per medium dorsum ueluti bullas fo-
 ris & intus spinosas habent, concauo qua se in geniculis
 coniungūt sinu, quo rores & pluuia aquæ continentur,
 unde & nomen inuenit. Habet & in summis singularum
 germinationum caulibus singula spinis echinata & ob-
 longa capitula, quæ cum aruerunt candido colore fiunt.
 Cur autem olim labrum Veneris dicta fuerit hæc herba,
 causam haud facile dixerim. Porrò labrum hic non ab
 oris parte quæ manifestam in homine significationē ha-
 bet, sed à balneorū uasis aquarijs, quibus ad lauanda cor-
 pora utebātur, sic dictū est: qd uel Græci indicāt, qui ean-
 dem herbam ἀφροδίτης λουτρόν uocāt. λουτρόν autem ipsis
 aquarium uas est, quod labrū Latinis dici nūc diximus.
 Sunt tamen non solum aquaria sic dicta uasa, sed olearia
 quoq; & uinaria, in quæ oleum è cortina & uinum è lacu
 transferuntur. *Confusa.*) *Commixta.* *Liquefit.*) *Molle-*
scit & resoluitur. *Acidis fluentis.*) *Aceto.* *Euphorbia.*) *Eu-*
phorbium. succus est herbæ nominis eiusdem: quam, ut
 Plinius scribit, in Mauritanix monte Atlante inuenit rex
 Iuba, appellauitq; euphorbiam medici sui nomine & fra-
 tris Ant. Musæ, qui diuum Augustum seruauit lactuca.
 Dioscorides ferulaceam arborem uocat, quæ acerrimo
 liquore plena est, quem ob nimium eius feruorem incolē-
 timentes colligunt excipulis ex ouillis aut hedinis loris
 uentriculis factis. Vis est illi excafactoria atq; disijciens.
 Et quamuis lethargicos excitari labor sit, ut Plinius ait,
 hoc tamen præstat euphorbium (ut perhibent) ex aceto
 naribus tactis peucedani succo. Et Mesue, Euphorbium,
 inquit, est medicina bona lethargiæ & obliuioni. *Grami-*
na.) *Folia.* *Ruta.*) Ad lethargicos suscitandos rutam
 tritam

tritam ex aceto fronti infundere iubet Apuleius. Aliqui
 succum ex aceto lethargicis olfaciendum dederunt, ut li-
 bro 20. cap. 13. refert Plinius. *Nare trahantur.*) Id est, olfa-
 ctentur, scilicet euphorbium aut ruta ex aceto, quod illis
 penetrandi uim addit. *Quidam.*) Medicamenti huius ci-
 micum fidem & auctoritatem in alios reijcit, quemadmo-
 dum & Plinius libro 29. cap. 4. dum ait: Lethargi tamen
 medicinæ cum argumento adhibent cimices, quoniam
 uincatur aspidum somnifica uis, septenos in cyatho aque
 dantes, puerilibus annis quaternos. *Dira.*) *Crudelia,*
abhominanda. *Potiora.*) *Eligibilia.* *Dulci morte.*) *Vo-*
cat mortem dulcem, quod lethargo oppressi citra dolorē
 ceu somno dulci & quiete sopiti leniter animā exhalent.

COMITIALI MORBO.

CAPVT LVI.

EST subitæ species morbi cui nomen ab illo est,
 Quod fieri nobis suffragia iusta recusat;
 Sæpe etenim membris atro languore caducis
 Concilium populi labes horrenda diremit.
 Ipse deus memorat dubiæ per tempora lunæ
 Conceptum, talis quem sæpe ruina profudit.

COMITIALI.) Morbus comitialis sic di-
 ctus est, uti Serenus tradit, eo quod si quis illo
 correptus in comitijs concidisset, soluebantur
 comitia, quæ Romani populi ad ciuitatis res
 tractandas, ut magistratus creandos & leges ferendas,
 conuentus & coitiones erāt, & diuidebantur in Calata,
 curiata & centuriata, de quibus A. Gellius Atticarum no-
 ctium libro 15. cap. 27. & Fenestella de magistratibus Ro-
 manorum capite septimo. Et quia hñ qui interlunio con-
 Comitialis morbus.
 Comitia,
 Lunaticus morbus.

cepti aut nati sunt, hoc morbo ferè corripuntur: hinc
Morbus etiam lunaticus est appellatus. Quoniam uero illo affecti,
caducus, paroxysmi & afflictionis tempore in terram subito conci-
Herculeus, dunt, dictus est etiam caducus. Aliqui eùdem Herculeum
sacer, uocant, eo quod Hercules huic morbo fuerit obnoxius,
maior. seu quod ut ille inuictus, ita hic nulla medicorum ope su-
 perabilis sit. Dicitur item propter magnitudinem & gra-
 uitatem suam (quoniam homo subito concidit & ex ore
 spumæ mouentur, ipseq; morbus aut recens hominem
 consumit, aut ad extremum uitæ ac mortis diem usq; du-
 rat) *ἱερὰ νόσος* id est morbus sacer, & ut Celsus ait, maior.
ἱερὸν. Græci enim *ἱερὸν* quod nunc illis sacrum significat, anti-
 quitus magnum & grande dicebant. Sic Homerus Ili-
 dos libro 16. *ἱερὸν ἰχθύον*, id est pisces sacrum. Vergilius, sa-
 cram famem. Medici, sacrum morbum & os sacrum uo-
Morbus cauerūt, eo quod grandia essent. Quamuis sint aliqui qui
diuinus. non tam propter magnitudinem quàm quod dijs offerri
 solerent talia *ἱερὰ*, id est sacra, dicta coniecerent. Verum illo-
 rum opinionem qui morbum sacrum seu diuinū dictum
 contendunt, quod diuinitus immittatur, refellit Hippo-
 crates libro proprio de morbo sacro inscripto: Apuleius
 in apologia seu defensione prima *ἱερὰ νόσος*, id est sacrum
 & diuinum morbum à Græcis nominatum putat, quod
Morbus animi partem rationalem, quæ longe diuinissima est, uio-
puerilis. let. Hippocrates libr. de uulneribus capitis, puerilē etiam
 uocat, eo quod in pueris abundet & illos sæpius infestet.
Epilepsia. Demum Græci hunc morbum, quoniam nerui eo con-
 trahuntur, *ἐπιληψία* epilepsiam uocāt, hoc est correptionem
 & conuulsionem. Est enim, uti Galenus tradit, om-
 nium corporis partium conuulsio, nō quidem perpetua
 ut in emprosthotono & opisthotono atq; tetano uidere
 est, sed quæ ex temporum interuallis accidit. Consistitq;
 affectus hic in supremis corporis partibus, cerebro uide-
 licet, sitq; ex frigido crasso & uiscido pituitæ humore, spi-
 ritus animalis in cerebri uentriculis contenti meatum ob-
 struen

struente: quamuis aliquando etiam ab atra bile fiat, ubi
 scilicet in meatibus uentriculorum cerebri retinetur siue
 is medius sit siue postremus. Porrò morbus hic subito fit
 & soluitur confestim: & qui sic laborat, neq; uidet, neque
 audit, neq; ullo sensu quicquam percipit, ac ne memoria
 quidem consequi potest, quid factum sit. Siquidem cum
 memoriæ uiribus, ratio quoque læditur. Soletq; morbus
 hic, ut alij quidam, interdum ipsomet affecto, interdum
 alijs consentiente cerebro euenire. Tribusq; continetur
 differentijs: quibus omnibus cōmune est quod cerebrum
 afficitur: uel consistente in ipso affectu, id quod pluribus
 epilepticis accidit: aut à uentriculi ore ad cerebrū per con-
 sensum ascendente: aut, quod raro fit, cum à parte aliqua
 cui id forte fortuna accidit, incipit affectus, qui deinde sen-
 tiente ægro ad cerebrum usq; ascendit. Sed de his copio-
 sus Galenus in libris de affectorum locorum notitia, ter-
 tio, quarto & quinto. *Subiti.*) Quoniam homo subito
 concidit. *Nomen.*) Scilicet comitalis. *Suffragia.*) *Suffragium.*
 Suffragium aliquando auxilium significat, aliquando ue-
 ro, ut hic, uoces & sententias quæ dicebantur in co-
 mitijs & in tabellis describebantur, quibus unusquisque
 quem in magistratum eligi uolebat, declarabat, à quo &
 illa quoq; suffragia uocantur quæ ad idem declarandum
 clam in cistellam mittebantur, ceu lapilli, pile, fabæ et simi-
 lia. *Iusta.*) Quæ iusto & statuto tempore fiebant. *Atra.*)
Funesto. *Caducus.*) Labilibus, cadentibus. *Concilium po-* *Comitia.*
puli.) Comititia quæ uniuersi populi conuentus erant, à *Concilium.*
 simul itando sic dicta, cum concilium sit ubi populi pars
 aliqua & non uniuersus populus conuenit. *Labes.*) *Dirimendorum*
 Malum, ruina & casus, qui dirimendorum comitiorum cau- *comitiorum*
 sa erat. Voluerunt enim non habendorum comitiorum *causæ.*
 causas esse aliquas, propter quas nefas erat habere comi-
 tia: dirimebantur autem tum comitali morbo cadēte ali-
 quo, tum tonante & fulgurāte Ioue. *Ipsedeus.*) Phœbus
 aut Aesculapius, Indicat nunc qui huic morbo præ alijs

*Luna cadu-
corum ma-
ter.* sint obnoxij. Sunt aut maxime qui interlunio concipiun-
tur aut eduntur. Vnde Luna caducorum mater dicitur.
*Lunaticus
morbus.* Et inde quidam lunaticum morbum hunc uocant. Porrò
sacræ literæ lunaticos uocant eos quorum morbus lunæ
ascensu increscat, quod diabolus lunaria feruet tempora,
ut creaturam infamet in creatoris blasphemiam. *Dubie
lunæ.* Incertæ. Vergilius Eneid, libr. 6. Quale per incer-
tam lunam sub luce maligna Est iter in syluis: ubi cælum
condidit umbra Iuppiter, & rebus nox abstulit atra colo-
rem: hoc est, interlunio quando luna in coitu est & silet.
*Luna
dubia,
silens.* Plinius libro 16. cap. 40. Diem quo luna in coitu est, alij in-
terlunium, alij silentis lunæ appellant. Quo tempore sine
lumine aut sane minimo & dubio uidetur. Nam dum so-
lis radios subit, hoc est in coitu, quoniam haustū omnem
lucis auersa illò regerat, unde acceperit, ut Plinius scribit
libro 2. non cernitur sed latet ac silet: id est ferè triduo sal-
tem manifeste, quo tempore nihil etiam uirtutis suæ hijs
inferioribus infundit, ut placet Galeno. Sed dices, Cur
igitur Serenus interlunio natos comitali morbo corripit
tradit, si luna tunc in hæc inferiora nihil operatur? Dico
lunam in hæc inferiora agere bifariam. Primo actiue uim
suam infundendo, quod non agit nisi cum lumine non
est omnino priuata, quare interlunij tempore quia lumie-
ne exuta & uiduata, nihil inde defluit. Secundo priuati-
ue quatenus in coitu luminis splendore et ui sublata, dum
nihil agit, nihil quæ impertit, uim suam subtrahendo no-
cumentum affert nonnullum, & inferiora hæc utilitate
sua priuat, sic quæ ipsa uim & potestatem nullam inde acci-
piendo, afficiuntur. Et sic lunæ uiribus destituti qui inter-
lunio nascuntur, communiter comitiales euadunt. *Con-
ceptum.* Per conceptum intelligit non solum illum qui
interlunio in utero conceptus est, sed & eum qui in hunc
mundum ex utero editus est interlunio. *Ruina.* Casus.
Profudit. Prostrauit & concidere fecit.

Pro

Prodest cum ueteri Baccho fel uulturis ampli,
Sed cochlear plenum gustatu sufficit uno.
Aut cruor ex Progne mixtus cum polline thuris.
Aut apium elixum, aut conditum melle fel agni,
Marrubiumue pari confusum pondere mellis,
Cuius terna dabis gustu cochlearia in uno.

Fel uulturis. Quod Serenus de felle uulturis potio ex uino *Fel uulturis.*
contra comitiales prodit, id alij de aliorum animalium
felle ac alijs uulturis membris referunt. Siquidem Diosco-
rides fel urfinum comitalibus delingendum utiliter dari,
& testudinis in nares utiliter indifferuit. Sextus autem
Platonius, Vulturis iecur totum, ait, cum sanguine ipsius
tritum & per dies nouem potum, caducis prodesse dici-
mus. Plinius item lib. 30. cap. 3. sic scribit, Prædicatur re-
creare comitiales iecur uulturis tritum cum suo sanguine
ter septenis diebus potum, cor pulli uulturini adalliga-
tum. Sed et ipsum uultrem in cibo dari iubent, et quidem
fatiatum humano cadauere. Quidam pectus ei bibendum
censent, & in cerrino calice. *Cochlear.* Quid sit cochlear *Cochlear.*
dictum est superius capite 17. *Gustatu.* Haustu. *Cruor ex* *Sanguis hirun-*
Progne. Alludit ad fabulam qua Progne in hirundinem *ditis.*
transformata fingitur, & cuius meminit Ouidius *Meta-* *Progne.*
morphoseon libr. 6. Per Prognem itaque cruorem Serenus
intelligit sanguinem hirundinis, qui cum thure comitia-
libus mæderetur, imò & cor recens deuoratum, ut libro 30.
cap. 3. refert Plin. *Polline thuris.* Thuris puluere tenuissi- *Pollin thuris.*
mo, qui manna Græcis dicitur, aliud à cælesti rore aëre- *Manna.*
oue melle, quod à nostri temporis medicis & in sacris lite-
ris manna etiam uocatur. *Apium elixum.* Apium herba *Apium.*
est quam ætas nostra petroselinon appellat. Nam quam
illi Plinius in condimentis gratiam, ut alias interim obti-
ceam, adscribit, cum ait, Apio gratia uulgo est. Nam quæ
rami largis portionibus per iura innatant & in condimen-
tis peculiarem gratiam habent. Hanc eandem gratiam &

illa quæ petroselinõ à nostris uocatur, obtinet. Sed quod Chryssippi et Dionysij autoritate dicit in puerperijs ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriunt, eaq; causa inter nefastos frutices damnatã: id recentiorũ medicorũ schola quoq; cõprobat. Inter quos Auicenna, ut alios omittã, sic ait Canonis libro 2. Apium est malum epilepsie, excitans epilepsiam epilepticorum, Et libri 7. fen prima tract. 5. capite 10. dicit epilepsiam mouere apiũ proprie sua proprietate quam habet in ea. Et cap. 11. de curatione iubet eos alienare à se omnia olera usq; ad atriplices & blites, nedum alia, & proprie apiũ: etenim est ei proprietate commouendi epilepsiam. Sed dices: Quomodo igitur Serenus id epilepticis & comitialibus prodesse tradit? Dico, quod ubi in capite & id epilepsie obnoxiorum, multa fuerit humorum repletio, tunc ipsos commouendo, nocere & morbum excitare potest: ubi uero pauci fuerint, tunc ipsos discutiendo & dissoluendo confert. Aut si nimius & superfluens eius fuerit usus, nocebit: si paucus & moderatus, conferre poterit. Et sic diuersa ratione aut oberit aut proderit. *Conditum.*) *Mixtum.* *Fel agni.*) Plinius, Magnifice, inquit, laudatur & sanguis pecudum potus, item fel cum melle precipue agninum. *Marrubium.*) Scilicet humores discutendo & obstructions aperiendo.

Aptus mustelæ cinis est & hirundinis unã.
Præterea pluuias hominis quas calua supina
Excepit proiecta sinu consumere prodest,
Et lapis ex nido uaga quem congeffit hirundo
Vellitur, & nexu fouet attollitq; facentem.
Pellitur ut fama est, gustu quoq; langor anethi.

Cinis mustelæ. *Mustelæ cinis.*) Nõ modo mustelæ cinis sed & nõ uita eiusdem membra quædam huic morbo medentur, si alijs credimus. Nam, ut Plinius tradit, prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potumq; & iecur eius. Testiculi, uuluaq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro. Item cinis

nis. Syluestris uero tota in cibo sumpta. Et Dioscorides, Mustelæ, inquit, uentriculus coriandro factus, in uetera tusq; comitialibus utiliter bibitur. Prodest & sanguis eiusdem. *Hirundinis unã.*) Hoc est, cinis hirundinis simul cum cinere mustelæ: quamuis per se etiã profint. Plin. lib. 30. capite 3. ubi anginis remedia ponit, non solum ad anginas sed & comitialibus quotidie cum pane aut potu dare aliquos dicit hirundinũ pullos strangulatos et cum sanguine combustos in uase: Quosdam uero & mustelæ cineres pari modo ammiscere. *Pluuias hominis etc.*) Hoc est, aquam pluuiatilẽ quæ in hominis interfecti caluaria reperitur. Artemõ fontanam dedit, ut refert Plinius, cuius libro 28. capite 1. hæc sunt uerba: Artemon caluaria interfecti igne cremati propinauit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. *Calua.*) Cranium, caluaria quæ supernum capitis os est. *Supina.*) Reuerfa, ita ut pars aperta sursum spectet. *Excepit sinu.*) Hoc est, in cavitatem suam suscepit. *Proiecta.*) Abiecta, neglecta. Et per hoc innuere uidetur quod Artemonis autoritate Plinius refert, uidelicet ut sit hominis interfecti. *Consumere.*) Hoc est, potaret quod enim bibitur, consumitur. *Lapis ex nido etc.*) Hoc est, lapillus qui in hirundinum nidis siue pullorum uentriculis reperitur. Dioscorides libro 2. Dissectis ex prima foetura hirundinis ante plenilunium hirundinum pullis, in uentriculis eorum lapillos inuenies duos, ex quibus uerficoloris & uario altero, uniformi uero concoloreq; altero priusquam terram attingant in bucculæ aut cerui aluta inclusis & brachio collouẽ ad alligatis comitialibus proderis, sæpiusq; omnino ad sanitatem restitues. Porro Plinius magorum opinionem referens libro 30. capite 3. sic scribit: Magis placent uel lapilli e uentre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum peperit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum.

Cinis hirundinis unã.

Aq. pluuiæ ex calua.

Calua.

Lapis hirundinis.

esse debet, fit luteum. Soletq; accedere & fitis & dolor capitis & frequens singultus & præcordiorum dextra parte durities, & ubi corporis uehemens motus est, spiritus difficultas, membrorumq; resolutio, atq; ubi diutius manet morbus, totum corpus cum pallore quodam inalbescit. Fit autem à uarijs causis. Aliquando enim iudicatorie fit & per crism, natura flauam bilem ad totum corpus & præcipue cutem reponente. Aliquando uero iocinore male se habente, uidelicet aut ob scirrhum tumoremq; prædurum qui diutius morbus est, aut ob inflammationem, aut obstructionem, quæ ambo repente fieri possunt. Interdum uero fit morbus hic citra hos affectus, ubi mutata iocinoris secundum naturam temperatura, humores biliosi efficiuntur: aut ab extranea aliqua occasione corrupto & bilioso effecto sanguine, qualis aliquando à feris mordentibus fieri solet. Præterea fit etiam aliquando ob folliculi fellis uim attractoriam secretoriamue imbecillio rem factam, nec non folliculi ipsius oppletionem, obstructionemue, quemadmodum & uasorum quæ ab ipso exorta, ora sua in hepar extendunt. Demum euenit morbus hic ubi ob splenis uitia atra bilis per corpus diffunditur. Sed huiusmodi colores multo nigriores sunt quam alij, unde & nigrum icteron uocauerunt, solo colore distinctionem facientes. *Regius.*) Docet primo cur dictus fit morbus *regius.* *signatus.*) Indicatus & appellatus. *Molliter.*) Leniter, blande & delicate. *Celsa.*) *Regia.* *Aula.*) *Aula* aliquando pro atrio accipitur, quod Græci etiam *αὐλή* *aulam* uocant: aliquando uero pro principum domibus, hoc est *regijs.* *Rubia exmuls.*) Idem testatur Plinius libro 24. cap. 11. Qua uero ratione id fiat, docet Dioscorides libro 3. cum ait: Radix rubiæ urinam cit, eamq; ob causam ictericis cum mulsâ aqua utiliter bibitur. *Allia.*) *Allium* Praxagoras etiã cõtrâ morbû regium uino miscuit, ut refert Plin. Et huius eadem redditur causa quæ rubiæ, quoniam scilicet urinam ciat, *Vellera cum sulphure.*) *Medicamentum*

Cause morbi regij.

Icteros niger.

Aula.

Rubia.

Allium.

mentum hoc regium morbum sanat, materiam ad cutem iam delatam & discolorantem discutiendo & purgando. *Sulphure.* Sulphur enim, ut Dioscorides tradit, icterum purgat cochlearis pondere fronti inspersum.

INFANTIBVS. DENTIBVS

VEL STRIGE INQUIETATIS.

CAPVT LVIII.

Nudum hominem primû mundi natura profundit: Insuper excruciat niueis cum dentibus armat.

INFANTIBVS.) Infans dicitur puer quâ diu fari nequit, quasi non fans. Et inde dicitur infantia, ætas prima hominis donec fari incipit. *Dentibus.*) Scilicet erumpentibus & nascentibus, hoc est dentitione. *Strige.*) Strix auis dicitur nocturna quæ de nocte uolat, inuisa & inauspicata, quæ fertur mammis lactare pueros & infirmare, sic dicta à stridendo. Aliqui non aues striges sed anas quasdam ueneficas carmine in aues se conuertentes & noctu infantium sanguinem exfugentes autumant. Ouidius factorû lib. 6. Sunt auidæ uolucres, non quæ Phineia mensis Gutturâ fraudabant, sed genus inde trahunt. Grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinæ, Canicies pennis, unguibus hamus inest. Noctē uolant, puerosq; petunt nutricis egenes, Et uitiant cunis corpora rapta suis. Carpere dicuntur lactentia uiscera rostris, Et plenum potō sanguine guttur habent. Est illis strigibus nomē, sed nominis huius Causa, quod horrēda stridere nocte solent. Siue igitur nascuntur aues, seu carmine fiunt, Neniaq; in uolucres falsa figurat anus, In thalamos uenere Procæ, Proca natus in illis Præda recens auium quinq; diebus erat. Sed has fabulosas esse aues autumat, & uere quidē, Plinius: qui nat. hist.

Infans.
Infantia.
STRIX.

libro ii. cap. 39. sic ait: Fabulosum arbitror de strigibus ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium constare non arbitror. Nec modo apud ueteres, sed & iam quoq; in maledictis esse constat strigem, accipiç pro muliere malefica, noctu ambulante & infantes aggrediente, sanguinemç illorum fugendo exhauriente, adeo uť aut mortui in cunis inueniantur, aut diu uiuere non possint. Quod si diutius uiuant, membro tamen aliquo, si non uniuerso corpore, debiles uiuūt. Multi strigem istiusmodi Lamiam uocāt. Hebraice לילית dicitur, et Lamia transfertur à Symmacho, ab alijs Furia. Isaias cap. 34. Et ibi cubauit lamia. Super quo scripsit Rabi David Kimhi, quod sit animal ululans in deserto & præfertim de nocte. Vnde ei nomen est inditum à ליל, quod nox est. Sed reuera nihil aliud est quàm dæmonium syluestre habitans in locis desertis, ut Capnion ille Sueuiæ decus in rudimentis Hebraicis interpretatur. Quod quidem dæmoniū talia quandoq; peragere ob peccata nostra et ἀπισίαν diuina permittit maieestas. *Nudum.*) Inter alias quā plurimas hominis miserias est & illa quod nudi nascimur. Plinius libro 7. Natura hominem tantum nudum & in nuda humo natali die abiicit ad uagitus statim & ploratū, nullumç tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus uitę principio. Nec modo nudi nascimur, sed & nudi iterū ex hoc mundo recedimus. Vnde non inelegans est carmen Græcum, γῆς ἐπιβῆρ γυμνός, γυμνός θ' ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι καὶ τὶ μάτηρ μοχθῶ γυμνὸν ὄρω τὸ τέλος. *Primum.*) Ab initio uitæ, nataliç die cum iam nascimur. *Mundi natura.*) Rerum ordo & dispositio conditioç mundi. Mundus, inquit Aristoteles in libro de mundo, est uniuersitatis ordo & exoratio, à deo & per deum custodita. Natura uero mūdi uita est & illi dominatur. *Profundit.*) Ex utero in hunc mundū & has auras uitales produxit ac genuit. *Insuper.*) Præterea ultra id quod nudi nascimur. *Excruciat.*) Molestat

Lamia.
לילית
Furia.

Mundus.

Natura.

punit

punit & dolore afficit. *Niuis.*) Candidis & albis, à colore niuis. *Dentibus armat.*) Id est dentibus tanquam armis instruit & munit, hoc est, cum dentes primum erumpere incipiunt, quod dentire dicitur. *Dentes autem homini* *Dentire.* pro armis et instrumentis sunt tum ad loquelam formandam, tum ad cibum conficiendum.

Collo igitur molli dentes nec sentur equini,
Qui primi fuerint pullo crescente caduci,
Aut teneris cerebrum gingiuis illine porci:
Aut leporis niueum bibitur cum lacte caprino.

Dentes equini.) Dentes equinos qui primum cadunt facilem dentitionem præstare infantibus ad alligatos testatur etiam Plinius lib. 28. cap. 10. idç efficacius, si terram non attigere. Et Sextus Platonius remedium fore tradit equi dentes qui primum nati fuerint si dentem qui dolet tetigeris. Nam et si infans, ut ait, equi rostrum basiauerit, dentium dolorem non sentit, & nec equus mordebit infantem. Cæterum ætas nostra in hoc casu non equi sed lupi dentibus utitur, qui ad alligati infantium pauores prohibent, dētentiç morbos, quod et pellis lupina præstat auctore Plinio loco paulo ante dicto. *Pullo.*) Scilicet equi. *Pullus.* Est autem generale nomen pullus ætatis teneræ & imbecillæ & adhuc increscentis. *Caduci.*) Labiles & cadetes. *Cerebrum porci.*) Cerebrum suis. Porcus enim de sue dicitur, & id quidem domestico ferē. Est autem Græcum nomen antiquum, ut Varro de re rustica libro 2. scribit, sed obscuratum, quod nunc eum uocant χοῖρον. Porro quod ad cerebri ipsius medicinam attinet, facilem dētitionem præstat: quod quamuis aperte, quod sciam, Plinius non dicat, potest tamen idem ex eodem facile intelligi. Nam postquam libro 30. capite quinto quis cerebrum gingiuis illitum magnifice iuuare dixit, haud lōgo interuallo post ait ad dentitionē cerebrū pecoris utilissimū esse,

Dentes equini.

Dens lupi.

Pullus.

Cerebrū suis.

Porcus.

χοῖρον.

Cerebrum leporis. Sub pecore autem & suis comprehenduntur. Ni una im-
mutata litera pro ouis legere quis maluerit suis. Leporis
niueum.) Scilicet cerebrum, quod candidum est, & infan-
tium dentitionibus prodest, gingiuis cōfricatum, aut in
cibo sumptum, autore Dioscoride & Paulo Aegineta.
Plinius libro 28. capite 10. Lacte caprino uel cerebro lepo-
rum perunctis gingiuis faciles dentitiones fieri dicit, nul-
la potius aut esus facta mentione. Galenus uero, ut refert
Serapio, de eodem sic scribit: Cerebrū leporis pro certo
scimus, quod quando liniuntur cum eo gingiuae puero-
rum tempore ortus dentium eorum, facit eos facile nasci
& sine dolore: & hoc est notorium apud omnes: & admi-
nistratio eius est postquam decoquitur. Et nō habet hoc
cerebrum solum hanc proprietatem, imō etiam mel &
oleum & butyrum, & alia multa huiusmodi, quę habent
uirtutem faciendi nasci dentes infantium.

Præterea si forte premit strix atra puellos,
Virosa immulgens exertis ubera labris:
Allia præcepit tundi sententia Vecti
Qui ueteri claras expressit more togatas.

Premitt.) Cōprimit, molestat & infirmit. *Atra.*) Nocturna
propter noctem tenebrosam & noctis atritatē, quo tem-
pore maxime uolat et talia peragit. Seu atra, id est funesta,
propter noxam & læsionem, quā infert perniciosam leta-
lemq̃. *Puellos.*) Infantes. *Virosa ubera.*) Mammæ male-
ficas & quę infantium sint appetentes: quemadmodum
mulier uirosa dicitur, quę uiri est appetens, & loci mulie-
bres uirosi, qui coitus sunt appetentes: deducto uocabu-
lo à uir & non à uirus. Quanquam ab hoc etiam uirosus
deducatur, quod modo malum odorem significat, Virg.
Virosaq̃ Pontus castorea: modo saporem malū, Varro,
Rancidam carnem apposuit nobis & uirosam. *Exertis la-
bris.*) Dimotis & apertis labiis, quę oris sunt extremitates.
Allia.) Hoc Vectij autoritate confirmat. *sententia.*) Iudi-
cium

Virosus.

*Labra.
Allia.*

cium siue credulitas autoritāsue. Vecti.) Illius medici, de Vectius Val-
quo Plinius libro 29. capite 1. sic scribit: Exortus deinde lens,
est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris
nobilitatus, pariterq̃ eloquentiæ affectator. Is eam po-
tentiam nactus nouam instituit sectam. Fuit autem Græ-
cus genere, & ad Neronem de medicina scripsit. *Togatas.*) Toga.
Toga uestimenti genus est Romanorum proprium, sicut *Pallium.*
Græcorum palliū. A tegendo uero toga uocata est, cum *Togatus.*
sub ea tunica esset. A toga togati dicuntur Romani. Et *Togata*
comœdiæ togatę sunt appellatę, quę scriptę sunt secun- *comœdię.*
dum ritus & habitum hominum togarum, id est Roma-
norum.

COMBUSTVRIS IGNE VEL

FRIGORE

CAPVT LIX.

SUNT diuersa quidem mala frigoris atq̃ caloris,
Sed tamen amborum simili nocet ulcere uirus.
Illa quoq̃ uita putes quę sunt niue læsa rigenti.
Conuersa in cinerem platani pila curat utrunq̃.

COMBUSTVRIS igne uel frigore.) Quam- *Combustionis*
uis diuersę & contrarię sint naturę calor & *casus con-*
frigus, nihilominus tamen similes in quibus- *trarię.*
dam locis, ut Plinius ait, sunt æstus immodici
& frigorum effectus: estq̃ utriusq̃ tum caloris tum frigo-
ris urere, ut hoc capite docet Serenus. Et per ignem intel-
ligit omne id quod calore urit, siue ignis seu aqua feruēs,
lapis uel aut ferrū candēs id fuerit. Per frigus uero, niuem,
glaciē, uentos frigidos, & id genus si quid est aliud. De ca-
lore quod urat, omnibus notum est. De frigore uero te-
stimonium habemus Catonis de re rustica capite penul-
timo de asparago serēdo, ubi inquit: Quo anno seueris, sub

stramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur. Et Cicero Quæst. Tuscul. lib. 2. Consuetudinis, ait, magna uis est, pernoctant uenatores in niue, in montibus, uri se patiuntur. Lucanus: Vrebant montana niues. Et Vergilius de utraq; uestione sic ait: Rapidius potentia solis Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat. *Vlcere.*) Exulcerat enim ambustio. *Virus.*) Vstionis noxa & maleficium. *Rigenti.*) Frigida, Rigere proprie est frigeret deductum aut est à uerbo Græco *ψύω*, quod est algeo & frigeo. Vnde etiã *ψύω* dicitur frigus. *Conuersa.*) Scilicet per combustio nem. *Platani pila.*) Plinius libro 24. capite 2. Cinis pilularum platani sanat ambusta igni uel frigore. Quid autem sint pilule platani, habes superius. *Virung.*) Hoc est, combusturam & ignis & frigoris.

Rigere
ψύω.
ψύω.
Plantani pi
lule.

At uero ambustum flammis qui candidus oui
Succus inest, penna inductus sanare ualebit,
Aut tu succosæ cinerem perducito lanæ,
Aut uiuam ex oleo lini contundito calcem,
Hordea uel franges, atq; oui candida funges,
Adsit adeps porcæ mira est hæc forma medelæ,
Iunge chelidonijs, ac sic line uulnera, succis.
Quodq; recens uellit glacies axungia simplex
Mulcet & ex facili grata est medicamine cura.

Albumen oui.

Flammis.) Igne & alijs etiã rebus calore suo adurentibus. *Candidus oui succus.*) Albumen oui, quod frigidum est & glutinat, ardoresq; lenit, in ambustis excitari pustulas prohibet, si quam primũ eo inungatur, ut tradit Dioscorides. Et Plinius libr. 29. cap. 3. Ambusta aquis, ait, si statim ouo occupetur, pustulas non sentiunt. *Inductus.*) Illitus. *Succose cinerem lanæ.*) Cinerem lanæ succidæ combustæ: qui, ut Plinius quoq; libri iam dicti cap. 2. testatur, ambustis illinitur. *Viua.*) Hoc est, recentem & aquis non aspersam, quæ cunctis est efficacior. *Ex oleo calcem.*) Quamuis feruidam

Cinis lanæ succidæ.

Calx ex oleo ni.

feruidam uim habeat calx, excepta tamen quibusdam alijs ceu oleo uel adipe, maturandi uim acquirit, mollit, disijcit & ad cicatricem perducit: præterea ardores extrahit & incipientes serpere ulcerum impetus arceret, autore Dioscoride & Plinio. *Lini.*) Scilicet feminis, quod ardores omnes intus & foris discutit. *Hordea franges.*) Hoc est, contundes & in farinam rediges. Idem medicamentum ponit Plinius libro 29. cap. 3. Viceribus ex ambusto cum candido ouorum tostum ordeũ & suillo adipe mire prodest. *Chelidonijs succis.*) Vulnera enim serpere prohibent & serpentina sanant, ut autor est Dioscorides. Apuleius herbam cum seuo caprino conterere & imponere iubet ad combustum. *Glacies.*) Glacies est aqua frigore congelata. Intelligit autem non solum glaciem, sed & niuem, & omne frigus adurens. *Axungia simplex.*) Adeps suillus syncerus. Plinius, Syncera axungia medetur ambustis uel niue. Dioscorides, Suillus adeps ambustis accomodatus est.

Semen lini.
Hordeum cum
axungia et ad
bumine oui.

Chelidonia,

Glacies.

Axungia
simplex.

VENENIS PROHIBENDIS.

VT tutus fias infestæ fraude nouercæ,
Vel quicumq; tuo carpetur liuidus auctu,
Non expectatis eat obuia cura uenenis.

VENENIS prohibendis.) Præcauendis ne lateant, aut si assumpta fuerint, nocere ne possint: similiter sine præcautione assumptis, curãdis. Dicuntur autem uenena ea quæ corpori adhibita naturam eius immutant et corrumpunt. Quorum quædam extra per morsum ictumue animalium uenenosorum inferuntur: de quibus habitum est in superioribus.

Venenum.

Quædã uero intus in cibo uel potu assumuntur, quorũ medicatione ceu priorũ etiã, bifariã diuiditur, uidelicet in præcautionem & curationẽ. In præcautionem quidem ne lateant à principio uenenataut si forte clam data fuerint, ne noceant. Sed quia qui uenenis homini clam insidiantur tam dolose ea præparant ut peritissimos etiam decipiant, amaritudinem admixtis dulcibus & odoris grauitatem odoramentis à letalibus uenenis auferentes, ideo in ueneni suspitione condita elaborataq; cibaria omnia uitare oportet, omnesq; in gustu uehementiores cauere qualitates, quorũcunq; scilicet dulcibus falsis uel aut acidis saporibus constãt. Et in maiore siti fameq; nõ omnia raptimq; bibere aut comedere: sed cibi ac potus qualitates diligentius contemplari. Præsumenda etiam potu frigida aqua. Extincto enim appetitu difficillime arripiuntur à stomacho postea cæteræ qualitates. Sed ne decepti facile intereant, alia quoq; ratio & efficacior quidem est, ut in suspitione ueneni semper præcomedatur aliquid quo inefficacia reddantur uenena, qualia sunt ea que Serenus in textu enumerat. Altera medicationis pars proposita fuit curatione et remediã quæ afferenda sunt his qui in ea inciderint. Et tunc opem auxiliumq; non differre oportet, ne post tempus aliquod remedio nullus supersit locus & incurabilis fiat curatio: autor Dioscorides libro 6. *Tutus.*) *Munitus* & sine periculo. Differt autem à *Securus*, quoniam *securus* dicitur quasi sine cura, qui periculum non timet, quamuis eidem obnoxius sit: *Tutus* uero qui periculo obnoxius non est, etiam si *securus* non est, sed timeat periculum. *Infestus.*) *Infestus* dicitur, qui alteri molestus est et insidias molitur. *Nouerca.*) *Nouerca* dicitur patris uxor filijs ex alia matre susceptis & natis. Solent autem communiter *nouerca* priuignis, hoc est mariti ex alia uxore filijs, esse molestæ & aduersæ fraudulentæq; adeo ut si possint, conentur etiam aliquãdo e medio tollere. *Carpetur.*) *Discerpetur*, torquebitur & cruciabitur. Et hoc boni in se

Tutus.
Securus.

Infestus.
Nouerca.

se habet liuor & inuidia quod inuido ipsi molesta est, ut *Inuidia.* Græci non inelegantes testantur uersiculi. *ἰφθόνοσ ἐστὶ κακί σομ, ἔχα δέ τι καλὸν ὑ' ἑαυτῶ, τίησ γὰρ φθονερῶν ἐμματα, καὶ κραδίηρ.* Quos non ineleganter doctus ac pius, & de quo uere dici potest illud Horatii, Integer uita, Scelerisq; purus, Michael frater noster amantissimus sic uertit: Inuidia nihil est peius, laudatur at inde Autori quod cor torqueat atq; oculos, Aliter idem id ipsum: Triste malum liuor uirtutem continet in se Turbat namq; oculos liuide corq; tuum. *Auctu.*) Incremento, fortunæ prosperæ, & rebus foeliciter succedentibus. *Non expectatis.*) Hoc est, antequam exhibeantur quæ aduersus te parantur uenena. *Eat obuia cura.*) Hoc est, medicina præueniat & assumatur sitq; in usu antequam detur uenenum, ut si traditum fuerit, nocere non possit.

- Ante cibos igitur iuglandis foetus edatur.
- Produnt electri manantia pocula uirus.
- Præterea coctæ querno cum cortice lymphæ
- Conueniunt potu, demersæ uel ficus oliuo.
- Sepe etiam raphanum prædixit numen edendum.

iuglandis foetus.) Fructus & nucleus nucis iuglandis: de qua *Nux iuglans.* Plinius libro 15. cap. 22. sic scribit, Honor hñs naturæ peculiaris, gemino protectis operimẽto, puluinati primum calicis, mox lignei putaminis, quæ causa eas nuptijs fecit religiosas, tot modis foetu munito, quod est ueri similius quàm quia cadendo tripudium sonum uel faciant. Et hæc *Perfide* à regibus translata indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe earum genus, *perficum* atq; *basilicon* uocant. Et hæc fuere prima nomina. *Carion* à capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum. Sunt qui honori nomen interpretentur & *Iouis glandem* esse dicant. Idem libro 23. cap. 8. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauerunt: etenim arborum ipsarum foliorumq; uires in cerebrum penetrant;

Nux Persica,
Basilica.
Carion.

Iouis glans.

hocq; minore momento, sed in cibis nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccae unguinosiores & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes. Eadem præsumptæ uenena hebetant. Et hoc est quod Sereni dictum comprobat. *Produnt.*) Ostendunt & manifestant ne lateant nos uenena poculis illis indita. *Electrum.* *Electri.*) Per electrum intelligit autor non succinum, sed metalli genus quod sic uocatur, & id quidem natiuum: nam & aliud est quod arte conficitur, de quibus Plinius libro 33. cap. 4. sic prodit, Omni auro inest argentum uario pondere. Vbicunq; quinta argenti portio est, electrum uocatur. Fit & cura electrum argento addito, quod si quin tam portionem excessit, in cudi bus nõ reficit. Est electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiã, auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. *Electri* natura est ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum & uenena deprehendit. Nanq; discurrunt in calicibus arqus cælestibus similes cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. *Manantia.*) Humentia, propter inditum liquorem potus qui humidus est. *Pocula.*) Vasa potoria ex electro fabrefacta. *Virus.*) Venenum poculis inditum. *Querno cortice.*) Plinius libro 24. capite 3. Folia & baccæ uel cortex uel succus decocti profunt contra toxica. Dioscorides libro 1. id de corticis & glandium decocto cum bubulo aut humano lacte refert. Celsus autem libro 5. ius glandis ex uino contritæ priuatim contra cerussam maxime prodesse ait. *Ficus.*) Scilicet sicca, quã caricam uocant. Hanc Dioscorides libr. 6. cum iuglandenuce præassumptam commendat: is enim cibus inefficacia reddit uenena. *Oliuo.*) Oleo oliuarum, quod uenenis aduersari & præsertim quæ exulcerando erodendoq; sunt, testis est etiam præter alios Dioscorides libro primo & sexto. *Rhaphanum.*) Rhaphanum contra uenena prodesse testatur etiam libro 20. cap. 4. Plinius: & priuatim, autoritate Nicandri, contra fungorum aut hyoscya-

Electrum.

Cortex quercus.

Ficus.

Oleum.

Rhaphanum.

mi

mi uenena salutarem. Celsus item priuatim contra fungos commendat libro quinto inquit: Si fungos inutiles quis assumpserit, radícula aut epota aut cū sale & acetone edenda est. *Numen.*) Aesculapius.

Antidotus uero multis Mithridatica fertur Consociata modis, sed Magnus scrinia regis Cum caperet uictor uilem deprehendit in illis Synthesin, & uulgata satis medicamina risit. Bis denas rutæ frondes, salis & breue granum Iuglandesq; duas totidem cum corpore ficus Hæc oriente die parco conspersa lyæo Sumebat metuens dederat quæ pocula matri.

Antidotus Mithridatica.) Hoc est, medicina contra uenena à *Antidotus Mithridate* rege qui eam inuenit composita, cuius compositionem Serenus in textu subiungit. Plinius libro 23. cap. 3. de hoc sic scribit: In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manus compositionem antidoti è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano. Et qui hoc ieiunus summat, nullum uenenum nociturum illo die. Idem libro 25. cap. 2. Mithridates maximus sua ætate regum, quem *Mithridates.* debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus uitæ fuisse argumentis præter quàm fama intelligitur. Vni ei excogitatum quotidie uenenum bibere, præsumptis remedijs, ut consuetudine ipsa innoxium fieret: primo inuenta genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen eius retinet. *Multis modis.*) Varijs compositionum generibus. *Consociata.*) Coniuncta, commixta & composita. *Magnus.*) Scilicet Cn. Pompeius, à quo sublatus est Mithridates. *Scrinia.*) Repositoria *Scrinia.* etarcas in quibus secreta & præsertim scripturæ recõduntur. *Regis.*) Mithridatis Eupatoris, qui rex fuit Põti. *Victor.*) Pompeius, qui Mithridatē uicit et debellauit. Vi-

Synthesis. *lem.*) Vulgarē & ex rebus cōmunibus nō preciosis cōpo-
sitam. *Synthesin.*) Cōpositionem, à σὺν quod est cum, &
θεσις positio. *vulgata.*) Cōmunia & uulgo parata. *Risit.*)
Derisit & contempsit. *Bis denas.*) Hoc est, uiginti folia ru-
tæ. Item Dioscorides ait: Rutæ folia etiam, iuglandis nu-
cis interanea, salis grumum, duasq; caricas ieiuni come-
dant, nulloq; ueneno sic ledentur. *Oriente die.*) Hoc est,
mane, ieiuno uentriculo. *Parco lyao.*) Modico uino. *De-
derat que pocula matri.*) Hoc est, ueneni potionem, & uene-
num quo matrem sustulerat & extinxerat.

Si nequit infandum præuere cautio uirus,
Proximus ille gradus, data pocula pelleri cura.
Lac asinæ, placidæq; bouis prodesse loquuntur.
Vetonicam ex paruo sumunt pleriq; lyao.
Quod si hederæ succum quæ truncis hereat altis
Instilles paruis poterunt haud ulla nocere
Pocula, quæ quisquam sæuis uitiauerit herbis,
Si quis hyoscyamum gustarit, lactæ capellæ
Exhausto rabidos poterit mulcere furores.

si nequit.) Docet nunc datis uenenis mederi. *Infandum ui-
rus.*) Venenum magnum & letale. *Præuere.*) Anteuere,
præuenire & cauere. *Cautio.*) Præcautio, præuisio.
Proximus gradus.) Propinquus & primus præcipuusq; mo-
dus & ordo. *Pocula.*) Potionem uenenatā & uenenum
ipsum. *Pellere.*) Expellere & eicere tū uomitu tum alui
deiectione. *Cura.*) Curatione & medicamento curante.

Lac.

Lac.) Præsertim recens, quod aluum mollit & contra le-
taliū uenenorum erosiones incensionesq; confert, acri-
monias eorum hebetando, ardores restinguendo & ero-
sionibus eorum aduersando, ut autor est Dioscorides li-
bro 2, & 6. *Asinæ.*) Plinius libr. 29. capite 10. Asinino lacte
poto, uenena restinguuntur. *Placide bouis.*) Mitis buccu-
læ & uaccæ. Plinius loco iam dicto: Lacte bubulo cuncta
uenena expugnari tradunt. *Vetonicam.*) Hanc cæteri nō
solum

*Lac asininum,
Bubulum.*

Vetonica.

solum in curatione sed & in præcautione utilem tradunt,
sumendiq; quantitatem adscribunt. Dioscorides libr. 4.
Prodest cōtra uenena, in quem usum drachmæ pondere
bibitur in uino. Eadem præsumpta letalibus aduersatur
uenenis. Idem libro 6. Dantur præterea cōmuniter cun-
ctis uenenis accommodata remedia, inter quæ sunt & be-
tonicæ folia, drachmæ pondere cum uino. Plinius libro
25. capite 9. Betonice semen in mulso aut passo uel farinæ
drachma in uini ueteris cyathis quatuor uomere co-
gendi atq; iterum bibere: his qui quotidie gustent eam,
nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Antonius
Musa herbæ quantitatem auget his qui uenenū sumpe-
runt. Nam Vetonicæ, inquit, drachmas tres ex uini cya-
this tribus statim dato bibar, & reijciet. *Paruo.*) Modico
seu leui & nō forti. *Pleriq;.*) Plures, multi. *Hederæ.*) Hec
proprie non hederæ est, sed ob foliorum similitudinem
quandam inter genera eius tantum numerata: proprioq;
nomine smilax uocatur: quare seorsum de utraq; egerūt
Plinius & Dioscorides: hic enim de hederæ lib. 2. de smi-
lace uero hac quam ad lenis differentiam uocat asperam,
lib. 4. egit: ille autem libr. 26. post hederarum genera, pro-
prio capite de hederæ quæ uocatur smilax intitulato, egit:
sicq; eam descripsit. Similis est hederæ, quam uocant smi-
laxem: densis geniculata caulibus, spinosa, fruticosa ra-
mis, folio hederaceo, paruo, non anguloso, à pediculo
emittente pampinos, flore candido, olente lilium: fert
racemos labruscæ modo, nō hederæ, colore rubro, com-
plexa acinis maioribus nucleos undenos, minoribus sin-
gulos, nigros, durosq;. Infausta omnibus sacris & co-
ronis, quoniam sit lugubris, uirgine eius nominis pro-
pter amorem iuuenis croci mutata in hunc fruticem. Id
uulgo ignorans plerunq; festa sua polluit hederam exi-
stimando: sicut in poëtis aut Libero patre aut Sileno, qui
omnino nescit quibus coronetur. E smilace fiunt codi-
cilli. Propriumq; materiæ est, ut ad mota auribus leuema

Hedera smilax.

sonum reddat. Haecenus Plinius de hedera smilace. *Succum*.) Scilicet foliorum & acinorum. Dioscorides libro 4. Folia eius & fructus contra letalia uenena prius & post pota sunt antidotum. Traditum praeterea est, si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi postea nociturum uenenum. Plinius etiam libro 24. capite 10. hanc immortalitati proximam & conuallibus opacis scandentem arbores dicit comantibus acinorum corymbis contra uenenata omnia efficacissimis: in tantum ut acinorum succo infantibus saepe stillato, nulla postea uenena nocitura sint. *Que truncis hereat.*) Nam, ut Plin. dicit, per arbores scandit & repit. Dioscorides, Ad uoluitur arboribus supra infraque se circumagens, *Instillat.*) Stillatim & guttatim immittes, ad bibendumque dabis. *Paruis.*) Paruulis, pueris, & infantibus nuper genitis. *Pocula.*) Potiones. *Sauis herbis.*) Herbarum succis uenenatis. *Vitiauerit.*) Corruerit & ueneno infecerit. *Hyoscyamum.*) Traditis in communi contra letalia uenena remedijs, subiungit nunc priuatim aduersus hyoscyamum quod prodest remedium. Nam quamuis usus eius aliquis sit, est tamen in uenenorum genere quoque ceu alia id genus compositum: nec modo hyoscyamo, sed omnibus id genus uenenis remedio est lac quodcumque. Sed quod ad hyoscyamum attinet, sunt eius tria genera herbarum. Vna flore purpureo, semine nigro: Altera flore luteo, semine fuluo & sufflavo ceu irionis. Et haec duae mentem ac caput infestant, insaniam capitisque uertigines facientia, infelicis in usu euentus. Tertia quam medici receperunt, flore & semine albo, utilis ad medicinam. Qua si uti non licebit, utendum altera quae luteo semine est. Nigra etenim quod omnium pessima, ex omni usu abdicanda erit: autor Dioscorides libro 4. Plinius libro 25. capite 4. Apuleius capite 4. *Gustarit.*) Potauerit, aut in cibo assumpserit. *Lac caprinum. Sic capelle.*) Contra hyoscyami noxam, non caprinum modo, sed & omne in uniuersum praecipueque asininum prodesse

Hyoscyamus

Lac caprinum.

prodesse dicitur. Celsus: Si hyoscyamum quis ebibit, feruens mulsum bibendum est, aut quodlibet lac, maxime tamen asininum. Dioscorides libro secundo capite de lacte: Facit recens lac ad letalium uenenorum erosiones incensionesque, quales in cantharidibus sunt, picearum erucis, salamandra, buprestide & hyoscyamo. Idem libro sexto: Pota, in cibo sumpta hyoscyamus, ebrietati similem amentiam facit: facillime tamen curantur qui eam hauserint, si copiose pota mulsa aqua illis & lacte succurratur, asininoque praesertim: sin minus, caprino, bubuloue. Nec male huc quadrat quod Plinius dicit: Infunditur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas. Auicenna: Oportet ut in potu detur statim lac uaccinum aut caprinum. *Rabidos furores.*) Hoc est, insaniam & rationis permixtionem, quae ex eo accidit, autore Auicenna. Et Apuleius, Sumentes, inquit, mittit in furiam, appellataque inde est maniopæos a Graecis.

Maniopæos.

VVLNERIBVS ET REI DV-
BIAE CVRANDIS.

VVLNERA tabescunt spatio uitata dierum:
Curaque nil prodest, nec ducitur ulla cicatrix:
Sed tamen herbarum tam mira potentia pollet,
Vlceris annosi sinus ut coalescere possit.

VVLNERIBVS.) Quid sit uulnus proprie, quid item ulcus, dictum est supra cap. 42. *Ulcera differe- rentia.* Hic tamen autor uulnus non proprie accipit, sed pro uulnere illo quod temporis mora conuertitur & in ulcus conuersum est. Cuius etiam multa sunt

discrimina & differentiae multiformes, varie nominatae, ceu chironia, telephia, cancri, phagedenae & herpes: quae deinde magis proprias etiam sortita sunt appellationes, licet non similiter omnes. Nam quaedam à propria differentia sunt appellata ut aequalia, concaua, & in quibus caro excrescit *ὑπερσάρκωσις*: quaedam uero non à propria differentia sed à symptomatis externis, ceu cruenta, impura, sordida, de quibus omnibus Galenus therapeutice libro secundo copiosius agit. *Rei dubiae.*) *Rei ambiguae*, scilicet ad curandum. Sunt enim tam praua & maligna, contumacia & rebellia quaedam ulcera, ut curam uix admittant, & de restitutione curationeque illorum dubitari quis possit, qualia sunt quae cacoethe uocantur, quae omnibus rite decenterque factis, tamen non sanantur sed incurabilia permanent, aut saltem difficulter sanantur. *Vulnera.*) *Simplicia. Tabescunt.*) Corruptuntur, putrescunt & in ulcera uertuntur. *Spatio dierum.*) Hoc est temporis diuturnitate. *Ducitur cicatrix.*) Ducere ulcus ad cicatricem, est tegere carnem naturali aliquo tegumento, hoc est, cutem generare, aut summam carnem cuti similem efficere. *Cicatrix* enim quamuis cuti sit quam simillima, cutis tamen non est, quando & densior ea uisu tactuque sentitur, & ratione, ex eo quod pilos non edit, intelligitur, ut inquit Galenus. *Pollet.*) Viget, & potis est atque efficax. *Annosi.*) Diuturni & inueterati. *Sinus.*) Labra & extremitates ulceris. *Coalescere.*) Coire, uniri, concrefcere & conglutinari in unum.

Marrubium si thure coquas illoque liquore
 Vulnus atrox foueas, cineres uel hirundinis atrae
 Inducas, leporis uel aspersa coagula uino,
 Aut hederam Baccho decoctam, & semen anethi,
 Aut cineres alni tardo cum melle ligentur.

Marrubium, Marrubium.) Et hoc sordida purgando ulcera, & praesertim

tim si ex melle illinitur, tradente Dioscoride libro tertio. *Thure.*) Thus medicamen est ulceribus conueniens. *Thus.* Nam concaua explet ulcera & ad cicatricem per ducit, & conglutinat recentia, lenitque malefica corporis ulcera tum sum, ut autor est Dioscorides: imò & carni producendae aptum est. Nam primi ordinis siue gradus hoc est modice siccantium & detergentium thus est, qualia esse debent omnia quae carnem generare debent, teste Galeno therapeutice libro 2. 5. & 14. *Atrox.*) *Vlcus ferum & contumax, maleficumque. Foueas.*) Fouere est corpori lesio calida & humida applicare medicamenta. *Cineres hirundinis.*) *Cinir hirundinis.* Et hoc post abcessuum maturationem et apertionem sordes purgando. *Atra.*) *Pennis nigrae. Leporis coagula.*) *Coagulum leporis.* De coagulo leporis dicit Plinius libro 29. cap. 10. quod carcinomata curat, sed cum pari pondere capparum aspersum cum uino. *Vino.*) De uino dicit Galenus, quod omnis ulceris quae ulcus est, optimum medicamentum est uinum. *Hederam.*) Dioscorides libro 2. *Hederæ folia in uino decocta medentur omnium generum ulceribus, & quae cacoethe etiam, id est dolosa & malefica, uocant. Et Plinius lib. 24. cap. 10. Illinitur decocta in uino hederam omnium ulcerum generi, etiam si cacoethe sint. Semen anethi.* *Semen anethi.* Siccatur hoc ulcera, purgat, incarnat & consolidat: & maxime etiam si comburitur. *Cineres alni.*) Et hoc eadem ratione qua caetera iam dicta. Et folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori, uti testatur Plinius libro 24. cap. 10. *Tardo melle.*) *Melle lento & firmo, cui uis est & natura detergendi, aperiendi & humores in summum proritandi. Ideoque sordidis ulceribus & finibus utiliter infunditur, decoctum idem & impositum solutas à continuitate sua carnes & hiantes glutinat: autor Dioscorides.* *Mel.*

Lumbrici terrae poterunt conducere uulnus.
 Aut facilis lapathi cumulatio uulnera purgat,

Et commixtus adeps sed nonnullo sale tactus.
Pinea prætera uiuo cum sulphure cortex
Et pice cum spissa iam perditâ membra reponit.

Lumbrici terre. Lumbriciterræ.) Plinius libro 30. cap. 3. Quod si putrida sint ulcera, uermium quoq; terrenorum cum oleo uetere ad cicatricem perducunt. *Conducere.*) In unum ducere, uni re & conglutinare ad cicatricemq; perducere & perfanare. *Facilis cumulatio.*) Leuis & modica coaceruatio & additio impositioq; super uulnus. Non enim magna opus est quãtitate, sed parua et modica satis est. *Lapathi.*) Quã uim habeat ulceribus impositum lapathon, autor ipse docet cum ait, Purgat. *Commixtus.*) Scilicet lapatho, sicq; factum medicamentum linteoloq; mundo inductum et impositum, ulcera sanat, ipsa à sordibus purgando, quod utrunq; facit & lapathon & adeps saillus. *Nonnullo sale tactus.*) Hoc est, sale aspersus & salitus. *Pinea cortex.*) Vbi humidiora sunt ulcera, idoneus est ipse per se etiam pini cortex, autore Galeno therapeutice libro 5. Plinius libro 24. cap. 7. eundem cum pice spissa contra ea quæ serpunt, utilem dicit. *Viuo sulphure.*) Sulphur uiuũ dicitur quod ignem non expertum est, cuius in medicina usus est. Natura eius exalfacit, concoquit, sed & discutit collectiones corporum: ob hoc tabulis, emplastris, malagmatibus miscetur, ut inquit Plinius libro 35. cap. 14. qui etiam idem cum pice spissa serpentia ulcera sanare tradit libro 24. cap. 7. *Pice spissa.*) Picis spissæ natura, ut prodit Dioscorides, est calfacere, mollire, ad suppurationem perducere, discutere, & ulcera explere: misceturq; uulnerarijs emplastris. Plinius de illa sic prodit: Pix spissa cum melle ulcera purgat, explet cum axungia, purgat & putrescentia ulcera, quæ uero serpunt cum pineo cortice aut sulphure. *Perdita membra.*) Carnem membrorum de perditam & corruptam. *Reponit.*) Restituit, & regenerat carnem, ulceraq; carne explet & sanitati reponit.

Ver

VERRVCIS TOLLENDIS.

CAPVT LXII.

INTERDV M existit turpi uerruca papilla.
Hinc quondam Fabio uerum cognomen adhæsit,
Qui solus patriæ cunctando restituit rem.
Id poterit uitium sanguis curare lacertæ.

VERRVCIS.) Verruca nunc locum asperum & æditum super eminentemq; significat, ut Catonis autoritate refert A. Gellius. Sed de hoc nihil ad præsens. Nunc uero cutis morbum qui Græce Porus dicitur, estq; supereminens in corpore ueluti globulus durior, & rotunda eminentia, tuberculumq; in summa cuti ex atra bile proueniens, cuius sanguis suo contactu alias quoq; facit. Sunt autem uaria uerrucarum genera, proprijs distincta nominibus, ceu acrochordones, thymion, myrmecia & clauus, de quibus Celsus lib. quinto copiose. A uerruca diminutiũ fit uerrucula. Er uerrucosus dicitur homo uerrucis plenus. Per pa. Existit.) Eminet, emergit, prodit & exurgit. Turpi papilla.) Deformi tuberculo, instar papillæ in mammis. Hinc.) A uerruca. Fabio.) De hoc Plinius Iunior in libro de uiris illustribus sic scribit: Q. Fabius Maximus cunctator ut uerrucosus à uerruca in labris, ita ouicula à clementia morum. Consul de Liguribus triumphauit. Hannibalem mora fregit. Verum cogn.) Scilicet uerruco Fabij cognominis. Alia enim ceu ouicula et cunctator, non uera fuerunt cognomina, sed ab obrectatoribus contumeliæ causa illi tantum addita & obiecta. Qui solus patriæ etc.) Versus est Ennianus à Vergilio quoq; usurpatus libro 6. Vnus cunctator, qui nobis cunctando restituit rem. Meminit Fabij huius

Valerius Maximus libro 3. ubi post alia de ipso sic inquit: Ut Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maxime ciuitati nostræ succurrisset uisus est: alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit, alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset. Quam ob rem, ut Plinius in historia naturæ refert, coronam meruit gramineam, qua nulla nobilior in maiestate populi terrarum principis, præmijsq; gloriæ fuit. Data est, inquit, à senatu populoq; Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. *Patriæ.*) Romæ. *Rem.*) Conditionem & statum. *Iduitium.*) Verrucas. *Sanguis lacertæ.*) Plinius libro 30. cap. 3. non modo sanguinem lacertæ, sed & caput & cinerem totius uerrucas sanare prodit. Dioscorides uero id de capite conciso solum refert libro 2. Est autem lacerta è uermium genere, inimicissimum, ut Plinius libro 8. cap. 39. refert, genus cocleis, colore fuluo aut puniceo aut ceruleo. Negantur semestrem uitam excedere.

Aut urina canis cum terra inducta madenti.
 Aut herbæ succus quæ fertur nomine lathyr.
 Est tithymalus item tali satis apta medelæ.
 Si rupta immensos fundit uerruca cruores
 Purpureo triti cineres de uellere profunt,
 Quod fuerit uero conchili sanguine tinctum.

Urina canis.) Idem testatur Plinius libro 30. capite 3. inueniens: Verrucas omnium generum urina canis recens cum suo luto illita sanat. Et Sextus Platonius, Ad Callos & uerrucas tollendas, Lotium caninum cum luto suo in lana collectum, mire sanat, & callos & uerrucas tollit. *Terra madenti.*) Id est, terra quæ mictam urinam suscipit & ab ea madefacta humectataq; est. *Fertur nomine.*) Id est, uocatur. *Lathyr.*) Pro lathyris, per figuram quæ dicitur apocope. Herba est quæ Apuleius lacterida uocat, &

qui-

quidam inter tithymalos numerant, & priuatim: quoniam pariter illi lac eius purgat, tithymalum uocant, ut Paulus Aegineta scribit: qui hanc etiam ob lactis notam & purgandi uim libro 6. tithymalis alijs adnumerauit. Estq; eadem huic quæ tithymalis circa uerrucas tollendas uirtus. *Tithymalus.*) Tithymalus herba est, quam Latini lactariam siue lactucam marinam, caprinam uel appellant. Cuius septem sunt genera, de quibus copiose Dioscorides & Apuleius. Pellunt omnes & tollunt uerrucarum genera omnia, autore Plinio & Dioscoride. Apuleius lacti huius batrachion herbam iungere iubet, sicq; ambo uerrucis imposita, tertio die sanare dicit. *Si rupta immensos etc.*) Docet nunc sanguinis fluori ex aperitis uerrucis mederi, illumq; sistere. Solent enim ruptæ multum fundere sanguinem, qui suo contactu alias quoque nasci facit. Et de hoc etiam dictum est supra cap. 42. *Purpureo uellere.*) Lana purpurarum liquore & fanie tincta. *Quod.*) Vellus & lana. *Verò.*) Genuino & non adulterato, maximeq; Tyrio, qui cæteris præualet, & de quo supra quoque capite 42. sic tradit: Verrucæ quoque defectæ frenare cruorem Dicitur ambustus Tyrio de uellere puluis.

Tithymalus.

Lana purpurea

HAEMORRHOIDIBVS

MEDENDIS.

CAPVT LXIII.

EX CRVCIANT turpes anum si forte papillæ,
 Agrestis prodest radix superaddita porri,
 Ne uiolet sanum, iuglandis fragmine clausa.
 Salniueum sumes Bethicum quem nomine dicunt.

Dulcia cumq; nigra iunges fuligine mella,
Apponesq; super, pellit medicina dolorem.

LIBRI MEDICINALIS

Q. Sereni Sammonici

FINIS.

Hæmorrhoides duplices.
Aperte & fluentes.
Clause et cæcæ.

HAEMORRHOIDIBVS.) Vltimo hoc capite Serenus hæmorrhoidibus dolentibus clausis & sanguinem non fundentibus mederi docet. Nam quæ apertæ sanguinem manant, alijs & adstringentibus curantur medicamentis, non autem aperientibus, quales in textu ponuntur. Porro hæmorrhoides: ut Galenus, aut quisquis sit autor, in libro de diffinitionibus tradit: uenarum sedem claudentium explicationes sunt, à sanguinis fluxu sic dictæ. Nam αἷμα sanguis est, ῥοή fluxus. Et Celsus libro 6. post rhagadiarum & condilomatum tractationem, Tertium, inquit, ani uitium est, ora uenarum tanquam ex capitulis quibusdam surgentia, quæ sæpe sanguinem fundunt, hæmorrhoidas Græci uocant. Quæ quamuis multifariam differant, magnitudine, multitudine, figura, loco, & habitu: omnium tamen communis & una curatio est, sanguinem suppresserit licet nō semper tuto id fiat, cum detentus qui fluere solebat sanguis, maioris sæpe mali causa sit. Vnde Celsus ait, In quibusdā parum tuto suppressit, qui sanguinis porfluuio imbecilliores non fiunt: Habent enim purgationem hanc, non morbum. Ideoq; curati quidam cum sanguinis exitum non haberent, inclinata in præcordia ac uiscera materia subitis & grauissimis morbis correpti sunt. Aliud genus est quod Pāulus Aegineta cæcas uocat, ex quibus nullus fluit sanguis, sed grauiore quàm aliæ dolore nos cruciant. Neque uenæ quibus explicitis hæmorrhoides fiunt, hæc sunt, sed intra

Hæmorrhoides cæcæ.

intra uenas latens idem hoc malum, ideoq; ad auertendum dolorem aperiri eas oportet, quod in alijs maleficium non remediū homini esset: cum claudi & adstringi ubi nocent, non aperiri debeant, ne continuus fluor aquefcere paulatim corpus faciat, aut copiosior cito hominem interimat. *Excruciant.*) Cruciatum & dolorem inferūt. *Turpes papillæ.*) Tubercula foeda quæ sunt hæmorrhoides. *Anum.*) Podicem, sedem, & ut Auicenna uocat, phicterim. *Agrestis porri.*) Hoc porrum est, quod Dioscorides & Plinius ampeloproson uocant, in uinetis nascens, porri folio. Paulus Aegineta libro 6. ἀμπελοπράσον οἶον πρᾶσον ὄν ἄγριον. Et libro 1. τὰ δὲ ἀμπελόπρασά τῶν πρᾶσων ὡς ἄγρια ἐκρότερα. Virtus est illi exulcerare & incidere, eodem teste. *Ne uiolet sanum.*) Ne exulcerando circumiacentem carnem sanam lædat. *Fragmine.*) Putamine, cortice & testa inani inclusa. *Sal.*) Sal hoc loco in neutro genere positum est contra Grammaticos. Habet autem multiplices uires, adstringit, exterit, repurgat, dissicit, reprimat, extenuat, erodit & crustas urendo inducit, autore Dioscoride. *Niveum.*) Candidum & pelucidum qui efficacior est cæteris. *Bethicum.*) Hispanum. Betica enim Hispaniæ prouincia est, flumine Beti nobilis, à quo & nomen habet. Sali autem Betico, qui glebis ceditur penè translucentibus, iam pridem palma à plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur, uti libro 31. capite 7. inquit Plinius. *Fuligine.*) Maxime qua pictores ex uitrarijs officinis sumpta utuntur: bonitate enim hæc alias antecedit: habet autē exedendi & adstringendi uires, ut tradit Dioscorides.

Porrū agreste.
Ampeloproson

Sal in neutro genere.

Sal Bethicus.
Bethis.
Bethica.
Fuligo.

COMMENTARIORVM IN

Q. Serenum Sammonicum

FINIS.

lance, genera, edo is ^{est} ang, fo. 110. rotunda.